ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΚΛΟΓΑΙ ΕΚΛΕΓΕΙΣΑΙ.

—

S. JOANNIS DAMASCENI

EX UNIVERSA INTERPRETATIONE S. CHRYSOSTOMI

LOCI SELECTI

IN EPISTOLAS S. PAULI.

(Lequien, t. II, p. 1.)

—

ADMONITIO.

—

Edita hactenus non fuit hæc, quam nunc primum damus, Epitome commentariorum Joannis Chrysostomi in Epistolas Pauli apostoli. Hanc porro integram reperi in codice Regio 2331, cum præfixo toti operi Joannis Damasceni nomine, Παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ· nec certe mihi dubium est, quin ipse genuinus lucubrationis hujus parens sit, cum propter auctoritatem codicis manuscripti, qui nongentorum circiter annorum præ se fert ætatem, tum quia Joannem Damascenum ejusmodi excerptis Patrum congerendis operam dedisse, multoties jam a me notatum fuit, idque complures qui supersunt hodie libri ejus germani clamant. In catalogo librorum manu exaratorum qui in Patmo insula sæculo decimo sexto reperti sunt, quemque Possevinus ad calcem sui Apparatus cum multis aliis iterum edidit, post homilias Chrysostomi in Pauli Epistolas, et in Acta apostolorum, statim numeratur, *Joannis Damasceni expositio in Epistolas*. Rursumque in Regio cod. 2445 bombycino, excerpta quædam ejusdem concinnatæ a Joanne Damasceno Epitomes habentur cum hoc titulo : Ἐκ τοῦ καθόλου ἑρμηνείας τοῦ Χρυσοστόμου ἐκλεγεῖσαι παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου Δαμασκηνοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν· *Interpretationes Chrysostomi ex universo ejus opere selectæ a sanctissimo Damasceno Patre nostro*. Quibus hoc addam ex collatione variorum locorum hujus Epitomes, cum commentario Theophylacti, mihi videri doctissimum hunc Bulgariæ præsulem eam identidem consuluisse.

Hic autem commentarius nihil aliud fuit nisi brevia quædam scholia ex Chrysostomi præsertim, quin etiam aliorum auctorum expositionibus accepta, quæ cum e regione contextus Apostoli cum certis quibusdam notis descripta essent, a librariis postmodum distracto Apostoli textu, perinde distracta sunt, eo quo illa edimus ordine; quem nempe propter vetustissimi codicis auctoritatem mutare religioni duximus. Cæterum in hoc commentario integræ quandoque Chryso-tomi sententiæ, non nihil mutatis vocibus, referuntur, quandoque voces duntaxat aliquot, quandoque nihil præter sancti doctoris sensum, quem identidem quibusdam in locis Noster clarius reddit, quam illius textu ferat. Cujus generis unum hunc locum juvat ad specimen afferre. In cap. v Epistolæ ad Romanos, v. 12, hæc Pauli verba, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, Chrysostomus sic enarravit : Τί δέ ἐστιν ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον; ἐκείνου πεσόντος, καὶ οἱ φαγόντες ἀπὸ ξύλου γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου θνητοί· *Quid vero istud, est in quo omnes peccaverunt? utique eo cadente illi quoque qui de ligno non comederunt, exinde mortales evaserunt.* Ob quam expositionem critici quidam existimaverunt Joannem Chrysostomum non intellexisse

omnes homines qui ex Adam primo parente suo prognati sunt, peccati illius reos nasci, nec præpositionem ἐπὶ hoc loci tanquam causalem habuisse, sed vocem ἐφ' ᾧ accepisse ceu idem significaret quod Latina *quatenus*. Contra vero Damascenus noster Doctoris sancti cujus verba integra recitat, enarrationi hæc pauca præmisit, ἐφ' ᾧ, ἀντὶ τοῦ δι' οὗ *in quo, pro, per quem* : quod sane, velint nolint illi, causam exprimit. Adeoque Joanne Damasceno interpretante, certum fit Chrysostomum agnovisse illo Apostoli loco, Ecclesiæ de peccato originali doctrinam affirmari.

At vero multa hinc inde occurrunt, quæ Chrysostomus in homiliis non habet, in primis vero in commentario in Epistolas ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philippenses et ad Thessalonicenses, in quo nihil quod ex sancto illo doctore acceptum videatur, observare potui. Sæpe vero concordat cum Theodoreti, nec non cum Cyrilli Alexandrini expositionibus, quas Œcumenii catena exhibet. In cap. 2 Epistolæ ad Colossenses ad verba Pauli, *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* ejusmodi expositio affertur, cujus auctor, nisi Damascenus ipse sit, saltem post exortam Nestorii hæresim scripsisse possit affirmari : quippe cum eam inhabitationem seu unionem illam explodat, quam Nestoriani σχετικὴν *secundum affectum, relationem, habitudinemve* appellitabant. Ἵνα μή τις νομίσῃ σχετικὴν εἶναι τὴν κατοίκησιν, *ne quis existimet inhabitationem hanc fieri secundum affectum et relationem*. Alia omitto quæ lector eruditus in hoc passim commentario facili negotio deprehendet. Hoc solum monebo, mihi videri prologum in Epistolam ad Romanos interiisse, quin et codicem multis passim mendis scatere mutilumque esse, ut sensus sæpe impervius sit et obscurus. Quod ad Scripturæ textum qui commentario interjectus est attinet, multis in locis diversus videtur ab eo quem Joannes Chrysostomus tractabat, et a doctissimis præstantissimisque criticis quibuscum eum communicavi, magni fuit æstimatus, ceu pretiosum Christianæ antiquitatis monumentum.

ΕΙΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ΚΕΦΑΛ. ΠΡΩΤΟΝ. A

« Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος. »

Τρεῖς εἰσὶ δουλείας τρόποι· εἷς μὲν ὁ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καθ' ὃ φησιν, ὅτι *Τὰ σύμπαντα δοῦλά σά*. Ἕτερος δὲ ὁ ἀπὸ πίστεως, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ*. Ὁ τρίτος ὁ ἀπὸ τῆς πολιτείας κατὰ τὸ εἰρημένον· *Μωϋσῆς ὁ θεράπων μου ἐτελεύτησεν*. Ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ πάντας τοὺς τρόπους, τὸ τῆς δουλείας ἀξίωμα ἐδείκνυτο, εἰκότως ἐν καυχήματος τάξει προτάττει τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς.

« Ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. »

Δείκνυσιν ὅσον αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα. Εἴ γε ἀφώρισται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ διακονῆσαι τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ. B Εὐαγγέλιον δὲ Θεοῦ καλεῖ, ἀπὸ τῶν προοιμίων διεγείρων τὸν ἀκροατήν.

« Ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις. »

Ἐπειδὴ καινοτομίαν ἐνεκάλουν τῷ δόγματι, δείκνυσιν αὐτὸ πρεσβύτερον Ἑλλήνων ὄν· καὶ ἐν τοῖς προφήταις προδιαγραφόμενον.

« Περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. »

1 CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. « Paulus servus Jesu Christi vocatus Apostolus. »

Tria sunt genera servitutis. Aliud per creationem et opificium : unde dicitur : *Omnia serviunt tibi* [1]. Aliud a fide, de quo ait : *Liberati autem a peccato servi facti estis justitiæ* [2]. Tertium denique a vita et moribus : quo itidem sensu dicitur : *Moyses servus meus mortuus est* [3]. Quando itaque juxta omnes modos ostensa dignitas est servitutis, consulto prorsus hanc initio epistolæ præponit, tanquam gloriandi argumentum.

« Segregatus in Evangelium Dei. »

Ostendit quanta sit sua dignitas, quippe qui segregatus erat ut Evangelio ejus ministraret. Porro Evangelium Dei nominat, ut in ipsomet exordio attentionem excitet auditoris.

VERS. 2. « Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis. »

Quandoquidem doctrinæ fidei novitatis crimen inurebatur, commonstrat eam tum gentilibus philosophis esse antiquiorem, tum et a prophetis jampridem descriptam.

VERS. 3. « De Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem. »

[1] Psal. CXVIII, 91. [2] Rom. VI, 18. [3] Josue. I, 2.

Nequaquam nobis de nudo homine sermo est. A Quocirca et hoc adjecit, *secundum carnem*, subindicans ejusdem quoque generationem esse secundum spiritum. Porro ministerii ordinem 2 exsecutus est. Primum enim hominem eum in terra viderunt, et cum genitus esset palam annuntiari, ac tum Deum cognoverunt, inquit.

Οὐ περὶ ἀνθρώπου ψιλοῦ, φησὶν, ὁ λόγος ἡμῖν. Διάτοι τοῦτο προσέθηκεν τὸ, *κατὰ σάρκα*, αἰνιττόμενος, ὅτι καὶ κατὰ πνεῦμα γένησίς ἐστι τοῦ αὐτοῦ· τῇ τάξει δὲ τοῦ μυστηρίου ἠκολούθησεν. Πρῶτον γὰρ εἶδεν αὐτὸν ἄνθρωπον ἐπὶ γῆς· καὶ τὸν γεννώμενον ἀνακηρυττόμενον καὶ τότε ἔγνωσαν Θεὸν, φησίν.

Vers. 4. « Qui definitus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri. »

« Τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιωτύνης, ἐξ ἀναστάσεως ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

Eum prædicamus, inquit, qui ex David progenitus est, quodque ipse sit Deus, qui carnem induerit. Idque primum ex prophetis, propter quod aiebat modo : *Quod ante promiserat per prophetas.* Secundum, ex ipso generationis modo ; id quod his verbis indicat, *ex semine David secundum carnem*, nec non quia naturæ legem solvit, quando ex Virgine natus est. Tertium, a miraculis. Id enim hac voce significatur, *in virtute.* Quartum, a spiritu quem largitus est eis qui crediderunt, et quo sanctos omnes reddidit : quocirca *Spiritum dixit sanctificationis.* Quintum, ab illius resurrectione. Ille siquidem omnium primus et solus seipsum suscitavit. *Qui definitus est*, sive qui ostensus est, declaratus, probatus, quem communi omnes sententia et calculo confessi sunt.

Τὸν ἐκ Δαβὶδ γεννώμενον ἀνακηρύττομεν, φησὶν, ὅτι καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστιν οὗτος ὁ σαρκωθείς· πρῶτον, ἀπὸ τῶν προφητῶν δι' ὃ ἔλεγεν· *Ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν.* Δεύτερον, ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως, ὃ καὶ αὐτῷ ἔδειξεν εἰπών· *ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα*· ὅτι τὸν τῆς φύσεως ἔλυσεν νόμον ἐκ Παρθένου τεχθείς· τρίτον, ἀπὸ τῶν θαυμάτων· τοῦτο γάρ ἐστιν *ἐν δυνάμει.* Τέταρτον, ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὅπερ ἐδίδου τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, δι' οὗ πάντας ἁγίους ποιεῖ. Διὸ *Πνεῦμα ἁγιωσύνης* εἶπεν· πέμπτον, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ· πρῶτος γὰρ αὐτὸς καὶ μόνος ἑαυτὸν ἤγειρεν. *Τοῦ ὁρισθέντος*, δειχθέντος, ἀποφανθέντος, ὁμολογηθέντος ἀπὸ τῆς πάντων γνώμης καὶ ψήφου.

Vers. 5. « Per quem accepimus. »

Videsis gratum viri animum. Nihil suum ipsius esse, sed cuncta Domino refert accepta.

« Gratiam et apostolatum. »

Non nos, inquit, hoc nobis præstitimus, ut essemus apostoli : neque multis nostris laboribus dignitatem hanc adepti sumus, sed gratis accepimus, idque præclarum superni muneris opus exstitit.

« Δι' οὗ ἐλάβομεν. »

Ὅρα τὴν εὐγνωμοσύνην· οὐδὲν ἑαυτοῦ βούλεται, ἀλλὰ πάντα τοῦ Δεσπότου.

« Χάριν καὶ ἀποστολήν. »

Οὐχ ἡμεῖς ἑαυτοῖς κατωρθώσαμεν, φησὶ, τὸ γενέσθαι ἀποστόλους· οὔτε γὰρ καμόντες πολλὰ τὴν ἀξίαν ταύτην ἐλάβομεν [a]· ἀλλὰ χάριν ἐλάβομεν, καὶ τῆς ἄνωθεν δημιουργίας [b] τὸ κατόρθωμα γέγονεν.

« Ad obediendum fidei. »

Non dicit ad conquisitionem aut probationem fidei, sed *ad obedientiam.* Nam quando Dominus pronuntiat, auditores de iis quæ dicuntur curiosius inquirere non debent, nec perscrutari, sed solum excipere.

« Εἰς ὑπακοὴν πίστεως. »

Οὐκ εἶπεν, εἰς ζήτησιν καὶ κατασκευὴν πίστεως, ἀλλ' *εἰς ὑπακοήν.* Ὅταν γὰρ ὁ Δεσπότης ἀποφαίνηται, τοὺς ἀκούοντας οὐ περιεργάζεσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα καὶ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ δέχεσθαι μόνον.

« In omnibus gentibus. »

Observa quinam prædicatio præstanda sit. Olim quidem lex per Moysem lata uni genti annuntiata est : Evangelium vero ad extremos usque terræ fines pervenit.

« Ἐν πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν. »

Ὅρα πῶς ἔσται τὸ κήρυγμα· εἴ γε πάλαι μὲν ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος, ἑνὶ ἐκηρύττετο ἔθνει· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον εἰς πέρατα τῆς οἰκουμένης διαδέδοται.

« Pro nomine ejus. »

Non ut essentiam illius curiosius inquiramus, inquit, sed ut credamus in nomine ejus. Istud quippe nomen erat per quod et signa faciebat. Ait enim, *in nomine Jesu Christi surge et ambula* [3]

« Ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. »

Οὐχ ἵνα τὴν οὐσίαν περιεργασώμεθα, φησὶν· ἀλλ' ἵνα εἰς τὸ ὄνομα πιστεύσωμεν. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ ὄνομα, ὃ καὶ τὰ σημεῖα ἐποίει. *Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ*, φησὶν, *ἔγειρε καὶ περιπάτει.*

Vers. 6. « In quibus estis et vos vocati Jesu Christi, omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei. »

Duo in verbis istis bona licet videre, quamque

« Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ. »

Δύο διὰ τούτων ἔστιν ἰδεῖν ἀγαθὰ, καὶ κολακείας

[3] Act. III, 6.

VARIÆ LECTIONES.

[a] Chrysost. ἐλάχομεν. [b] Chrysost. ἐπιτροπῆς.

ἀπηλλαγμένην τὴν τοῦ Ἀποστόλου ψυχήν· εἴ γε Ῥωμαίοις κρατοῦσι τότε, καὶ εὐθὺς τὴν ἀρχὴν δεξαμένοις τῆς οἰκουμένης ἐπιστέλλων, οὐδέν τι κολακικόν φησιν· καὶ τὸ εὐθέως καλεῖν αὐτῶν τὸν τύφον, εἴ γε παρακολούθους αὐτοὺς τῶν ἐθνῶν ἔταξεν. Περὶ γὰρ τῶν ἐθνῶν διαλαβὼν τὸ, *ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς* ἐπήγαγεν.

« Κλητοῖς ἁγίοις. »

Ὅρα πῶς συνεχῶς τὸ ὄνομα τίθησιν [c]· *Κλητὸς* Ἀπόστολος. *Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοί. Πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ κλητοῖς.* Τοῦτο δὲ οὐ περιττολογῶν ποιεῖ, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς τῆς εὐεργεσίας ἀναμνῆσαι. Τὸ δὲ, *ἀγαπητοῖς Θεοῦ*, διαιροῦντός ἐστιν ἀπὸ τῶν πιστευσάντων τοὺς μὴ τοιούτους. Καὶ ἄλλως [d] δὲ τοὺς πιστεύσαντας καλεῖ πάντας, καθ' ὃ ἡγιάσθησαν διὰ λωτροῦ παλιγγενεσίας.

« Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πόσον ἴσχυσεν ἡ τοῦ Χοιστοῦ ἀγάπη δεῖκνυσιν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ καὶ ἠτιμημένοι, ἅγιοι καὶ δίκαιοι γεγόνασιν ἐξαίφνης. Ὅταν γὰρ Πνεῦμα καλέσῃ, υἱοὺς ἀπέδειξεν· ὅταν δὲ υἱοὺς εἶπεν, ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν τὸν θησαυρὸν ἀπεκάλυψεν.

« Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ πάντων ὑμῶν.

Ἁρμόζον τὸ προοίμιον τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ, ἐφ' οἷς εὐσεβοῦσιν ἕτεροι εὐαρεστεῖν [e] τῷ Θεῷ.

« Ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. »

Ὡς γὰρ ἄρτι δεξαμένης τὴν βασιλείαν τότε τῆς Ῥώμης, εἰκὸς τοὺς ἐν αὐτῇ πιστοὺς ἐν πάσῃ περιφέρεσθαι πόλει.

« Μάρτυς γάρ μου ἐστιν ὁ Θεὸς, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου. »

Ἐπειδὴ περὶ ἀδήλου πράγματος ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, τοῦτο δὲ ἦν ἡ ἀγάπη ἡ εἰς αὐτοὺς ἀνθρώπους μηδὲ εἰδότας αὐτόν· τούτου χάριν τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῦ πράγματος τούτου μάρτυρα καλεῖ.

« Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως. »

Ἄνω τοῦ Πατρὸς εἰπὼν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνταῦθα *τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ* εἶναι λέγει, δεικνὺς τὴν ἑνότητα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

« Μνείαν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, δεόμενος, εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. »

Δείκνυσιν ὅσος ἐστὶν εἰς τὸ πείθεσθαι Θεῷ, ὅπου γε σφόδρα σπουδάζων καὶ εὐχόμενος τὴν Πόλιν ἰδεῖν, παρὰ τὸ τοῦ Θεοῦ δοκοῦν, οὐ παραγίνετο πρὸς αὐτούς.

« Τοῦτο δέ ἐστιν, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ

A ab adulatione alienus Pauli animus esset, qui cum Romanis scriberet, quorum tunc nec ita pridem imperio ac dominationi orbis subditus esset universus, nihil prorsus adulatorium effutiat, quin ipsorum statim ostentationem provocet, eodem illos ac cæteras gentes ordine habens. Cum enim de gentibus loqueretur, adjecit, *in quibus et vos estis.*

Vers. 7. « Vocatis sanctis. »

3 Vide quam assidue vocationis nomen ponat. *Vocatus Apostolus : In quibus estis et vos vocati : Omnibus qui sunt Romæ vocatis.* Hoc non uti vaniloquus, sed volens eos admonere beneficii. Istud porro, *dilectis Dei*, discernere eum indicat illos qui crediderint, ab iis qui ejusmodi non sint. Insuper credentes omnes *sanctos* appellat, qua nempe per

B lavacrum regenerationis sanctificati erant.

« Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

Quanta Christi amoris vis roburque fuerit ostendit; eo quod ex inimicis et contemptis repente sancti et justi evaserant. Ubi siquidem Spiritus vocaverit, tum filios effecit. At vero quando filios dixit, universorum bonorum thesauros aperuit.

Vers. 8. « Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis. »

Conveniens præfatio hæc est animæ quæ Deum diligat; ut pro aliorum pietate ipsi gratias agant.

« Quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. »

C Cum enim Roma nuper Dei regnum excepisset, ejus subinde fideles apud alias civitates omnium ore celebrabantur.

Vers. 9. « Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo. »

Quandoquidem de re obscura illi sermo erat, puta de sua erga homines illos dilectione, qui hactenus ipsum non viderant, ideirco Deum rei hujus testem appellat. Atqui significat spiritualem hanc esse servitutem, non carnalem, et ex præscripto legis.

« In Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione. »

Superius Evangelium Patris dixit, hic *Filii illius* ait, ostendens unitatem Patris et Filii.

D

« Memoriam vestri facio [Vers. 10] semper in orationibus meis, obsecrans si quomodo tandem prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. [Vers. 11.] Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos. »

Ostendit quanta Deo obedientia subesset, qui cum vehementer festinaret, obsecraretque concedi sibi ut Urbem videret, nequaquam tamen citra Dei voluntatem ad eos perrexisset.

Vers. 12, 13. « Id est simul consolari in vobis

VARIÆ LECTIONES.

[c] Addo ex Chrys. κλητοῦ. [d] Leg. ἁγίους. [e] Fort. εὐχαριστεῖν.

per eam quæ invicem est fidem vestram atque meam. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam, et in vobis, sicut et in cæteris gentibus et Judæis. »

A τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ἡμῶν τε καὶ ἐμοῦ. Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθέμην τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσί τε καὶ Ἰουδαίοις. »

Ne quibusdam videatur magnificentius de se sentire, dicendo *donum et gratiam impertiar vobis*; eam ob rem et ipse subjungit, eorum se consolatione opus habere.

Ἵνα μὴ δόξῃ τισὶν μεγαλοφρονεῖν, εἶναι λέγων εἰς τὸ *μεταδοῦναι ὑμῖν χάρισμα*, τούτου χάριν καὶ αὐτὸς τῆς παρ' ἐκείνων παρακλήσεως δεῖσθαι λέγει.

Vers. 14, 15. « Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum. Ita (quod in me est) promptum et vobis qui Romæ estis, evangelizare. »

« Σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί· οὕτως, τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι. »

4 Ostendit nequaquam se in urbem regiam gloriæ illectum cupiditate pergere, sed omnino sibi incumbere, ut eos ipse instituat. Cum enim omnium gentium prædicator positus esset, proinde etiam Romanis prædicandi debitor erat.

Δείκνυσιν ὡς εἰ καὶ ἡ διὰ [1] φιλοδοξίαν προτρέπει ἑαυτὸν τῇ βασιλευούσῃ Πόλει, ἀλλ' ὡς ἐκ παντὸς τρόπου προσῆκον αὐτῷ μυσταγωγεῖν αὐτούς. Ἦ [g] γὰρ πάντων ἐθνῶν κήρυξ ἐτέθη, δῆλον ὅτι καὶ κηρύττειν Ῥωμαίοις ὀφειλέτης ἐστίν.

Vers. 16. « Non enim erubesco Evangelium. »

« Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον. »

Cum enim alicubi dicat : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi* [10] ; eccur igitur non istic ait, glorior, sed, *non erubesco* ? Nimirum Romani negotiis sæculi vehementer addicti erant, quippe qui orbis tunc principatum obtinuerant ; hic vero Jesum prædicabat crucifixum : idcirco dicit, *non erubesco*, eos docens, ne hactenus erubescant. Noverat enim, id si illi præstarent, citatiori gradu eo processuros, ut et gloriarentur.

Καίτοι ἀλλαχοῦ φησιν· *Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ*. Τίνος οὖν ἕνεκα ἐνταῦθα οὐ λέγει καυχῶμαι [h], ἀλλ' *οὐκ αἰσχύνομαι* ; ἐπειδὴ σφόδρα ἐπτοημένοι ἦσαν εἰς τὰ τοῦ βίου πράγματα Ῥωμαῖοι, ἄρτι τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκουμένης ἀναδεξάμενοι, αὐτὸς δὲ ἐκήρυττεν Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον· διὰ τοῦτο φησιν, *οὐκ αἰσχύνομαι*, ἐκείνους διδάσκων, τέως μὴ ἐπαισχύνεσθαι. Ἤδει γὰρ ὅτι ἂν τοῦτο κατορθώσωσιν, ταχέως προϊόντες καὶ ἐπὶ τὸ καυχᾶσθαι ἥξουσιν.

« Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. »

« Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. »

Quia virtus quoque Dei est quæ pœnas infligat et supplicia, quemadmodum dictum olim fuerat de plagis Ægypti ; propterea adjecit : *Ad salutem omni credenti*. Et ideo subjungit, *omni credenti*, ne absolute et indiscriminatim omnibus dari censeatur.

Ἐπειδή ἐστιν δύναμις Θεοῦ καὶ εἰς κόλασιν κατὰ τὸ εἰρημένον περὶ τῆς κολάσεως τῶν Αἰγυπτίων, τούτου χάριν προσέθηκεν τὸ, *Εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι*, καὶ ἵνα μὴ ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως τοῖς πᾶσιν δίδοσθαι νομισθῇ ἐπήγαγε, *παντὶ τῷ πιστεύοντι*.

« Judæo primum et Græco. »

« Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι. »

Hic, *primum*, nequaquam vocabulum est dignitatis, sed ordinem significat. Quemadmodum videlicet eorum qui baptismi gratiam accipiunt, primus nihil habet amplius quam secundus, nec quam tertius aut postremus accipit.

Ἐνταῦθα τὸ, *πρῶτον*, οὐκ ἀξιώματος ὄνομα ἀλλὰ τάξεως σημασία· ὥσπερ ἀμέλει καὶ [διὰ] τῶν δεχομένων τοῦ βαπτίσματος χάριν, οὗ οὐχὸ πρῶτος πλεονεκτεῖ τοῦ δευτέρου, ἢ τοῦ τρίτου ἢ τοῦ ὑστάτου πλέον λαμβάνει.

Vers. 17. « Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est. »

« Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγραπται. »

Qui justus factus est, inquit, is non secundum vitam præsentem vivet, sed secundum futuram.

Ὁ γενόμενος, φησὶν, δίκαιος, οὐ κατὰ τὸν παρόντα μόνον βίον, ἀλλὰ τὸν μέλλοντα ζήσεται.

« Justus autem ex fide vivit. »

« Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. »

Ita loquitur eo quod ipsi quoque veteres ex fide salvi fuere, quorum ipse catalogum texit in Epistola ad Hebræos [11].

Τοῦτό φησιν, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ ἐκ πίστεως ἐσώθησαν, ὧν αὐτὸς κατάλογον ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ποιεῖται.

Vers. 18. « Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et justitiam hominum, »

« Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, »

Postquam a bonis eos invitavit hortatusque est,

Ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν προτρεψάμενος ἐπὶ τὸ κή-

[10] Galat. VI, 14. [11] Hebr. XI, 2 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

[1] Forte οὐχὶ διά. [g] Leg. εἰ. [h] Ita sæpe librarii scribunt. Emenda καυχῶμαι.

ρυγμα ἐλθεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων πάλιν ἐρ- A ut ad prædicationem accederent, hos rursum excigάζεται τὴν προτροπήν· ἢ γὰρ ὑπισχνούμενον ἀγαθὰ, ἢ ἐκφοβοῦντα δεῖ τὴν προτροπὴν ἐργάζεσθαι. Ἐγγὺς οὖν παρίστησιν αὐτοὺς τοῦ θείου δικαστηρίου.

tare satagit a contrariis. Quisquis enim adhortatur, vel polliceri debet, vel metum incutere. Eos itaque Dei tribunali sistit.

« Τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανέρωσε. Τὰ γὰρ ὁρατὰ αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. »

« Qui veritatem in injustitia detinent : [Vers. 19, 20] quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas : »

Καὶ τίνες οὗτοι ; Οἱ Ἑλλήνων παῖδες, οἱ ξύλοις καὶ λίθοις ἀνατιθέντες τὴν τοῦ Θεοῦ προσκύνησιν, καὶ ὅσον εἰς αὐτοὺς ἀδικοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, εἰ καὶ οὐκ ἀδικεῖται.

Ac quinam illi sunt ? Græci utique qui divinum cultum et adorationem lapidibus et lignis attribuerunt, et quantum in ipsis fuit Dei honori et gloriæ injuriam irrogarunt, tametsi nihil inde B damni patiatur.

« Εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία · φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν. »

« Ita ut sint inexcusabiles. [Vers. 21, 22.] Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in 5 cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum : dicentes esse sapientes, stulti facti sunt. »

Καίτοι οὐ διὰ τοῦτο ἐποίησεν αὐτὰ ὁ Θεὸς, εἰ καὶ τοῦτο ἐξέβη · οὐ γὰρ ἵνα αὐτοὺς ἀπολογίας ἀποστερήσῃ, διδασκαλίαν τοσαύτην εἰς μέσον ἔθηκεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἐπιγνῶσιν · ἀγνοήσαντες δὲ, πάσης ἑαυτοὺς ἀπεστέρησαν ἀπολογίας.

Atqui non ejus rei gratia isthæc effecit Deus, licet ita contigerit. Non enim tantam hancce doctrinam in medium protulit, ut eis excusationis causam adimeret ; sed magis ut ipsum agnoscerent. Quia vero eum non noverunt, omni seipsos excusationis obtentu privaverunt.

« Καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ. »

Vers. 23. « Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei. »

Ἵνα δείξῃ τῆς γνώμης αὐτῶν τὸ κατηγόρημα · ὃ C γὰρ ἔχει τις, τοῦτο ἀλλάσσει.

Nimirum ut ostendat crimen mentis et sensus eorum. Quod enim habet quis, hoc commutat.

« Ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν. »

« In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. »

Ὅρα πόσα τὰ κατηγορήματα · πρῶτον, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν Θεόν · δεύτερον, ὅτι ἔχοντες ἀφορμὰς εἰς τοῦτο μεγάλας, ἀπώλισθον · τρίτον, ὅτι σοφοὶ λέγοντες εἶναι · τέταρτον, ὅτι εἰς δαίμονας κατήγαγον καὶ λίθους καὶ ξύλα τὸ σέβας ἐκεῖνο.

Vide quot quantaque crimina. Primum, quod non agnoverunt Deum. Secundum, quod cum rationes ejus assequendi haberent, nihilo secius inde exciderunt. Tertium, quod sese sapientes dicerent. Quartum quod debitum ei cultum et venerationem ad dæmones lapides et ligna demiserunt ac derivarunt.

« Διὸ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν, »

Vers. 24. « Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. »

Τὸ *παρέδωκεν*, ἀντὶ τοῦ εἴασεν κεῖται. D Verbum, *tradidit*, hic positum est, pro, permisit.

« Τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς. »

« Ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. »

Ἐντεῦθεν ἔχουσι τὴν δίκην καὶ πρὸ θείου δικαιωτηρίου · καὶ αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοὺς ταῦτα διέθηκαν, ἅπερ ἂν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ διαθεῖναι οὐκ ἴσχυσαν.

Exinde condemnationi et judicio subjacent, etiam antequam Deus pro tribunali sedeat. Ipsi etenim horum sibi auctores exstiterunt, quæ nec hostes et inimici eis inferre potuissent.

« Οἵτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, »

Vers. 25. « Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori. »

« Δείκνυσιν ὡς πάσης ἀσελγείας ἡ ἀσέβεια ἐστὶ πρώτη.

Declarat impietatem omni immunditia priorem esse.

Ὃς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας.

« Qui est benedictus in sæcula, Amen. [Vers. 26-28.] Propterea tradidit illos Deus in passiones

ignominiæ. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desiderio suo ad invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsos recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt. »

A Αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργασάμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν ἔχειν τὸν Θεὸν ἐν τῇ γνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα. »

Tametsi illi, inquit, eo relicto, bestias adoraverunt; at nihil ejus gloria detrimenti passa est. Est enim benedictus, etc.

Εἰ καὶ ἐκεῖνοι, φησὶν, ἀφέντες αὐτὸν, προσεκύνησαν κνωδάλοις, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῦ παρεφθάρη δόξα· ἔστι γὰρ εὐλογητός.

Vers. 29, 30. « Repletos omni iniquitate, malitia, improbitate, avaritia : plenos invidia, cædibus, dolo, malignitate, susurrones, detractores, θεοστυγεῖς, *id est*, Dei osores, contumeliosos, superbos, elatos. »

« Πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, κακίᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυρίας, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστὰς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας. »

B

Postquam id quod generale et commune est dixit, singula deinceps mala percurrit, quorum utique impietas causa exstitit. *Dei osores.*

Εἰπὼν τὸ γενικὸν, καὶ κατ' εἶδος λοιπὸν διεξέρχεται τὰ κακὰ, ἅπερ ἡ ἀσέβεια εἰργάσατο. *θεομισεῖς.*

« Inventores malorum. »

« Ἐφευρετὰς κακῶν. »

Ut mentis inductio de cætero in crimen traheretur, *inventores malorum* eos appellavit.

Ἵνα τῆς γνώμης λοιπὸν γένηται κατηγόρημα, *ἐφευρετὰς κακῶν* αὐτοὺς προσηγόρευσεν.

6 « Patribus non obedientes, [Vers. 31] insipientes, incompositos, sine affectione, sine misericordia. [Vers. 32.] Qui cum justitiam Dei cognovissent. »

« Γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀνελεήμονας· οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγινώσκοντες. »

Et cominus contra naturam steterunt, inquit.

Καὶ κατὰ τῆς φύσεως ἔστησαν, φησίν.

« Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed et consentiunt facientibus. »

« Ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ἄξιοι θανάτου εἰσὶν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσιν τοῖς πράσσουσιν. »

C

Cum duo sibi objecta proposuisset, hic utrumque sustulit. Cur enim dixeris, inquit, ignorare te quæ facienda sint? Tu namque tibi ejus ignorantiæ causa es, qui Deum qui te edoceret, reliqueris. Quin et modo multis ea tibi perspecta esse demonstramus, et te sponte deliquisse : verum perturbationum vehementia traheris. Eccur ergo peccantibus opem affers, eosque laudibus extollis?

Δύο θεὶς ἀντιθέσεις, ἐνταῦθα ἀνεῖλεν ἀμφοτέρας. Τί γὰρ ἂν εἴποις, φησὶν, ὅτι οὐκ οἶδας τὰ πρακτέα; Σὺ μὲν οὖν εἰ καὶ τοῦ μὴ εἰδέναι αἴτιος, ἀφεὶς τὸν γνωρίζοντά σοι Θεόν· νῦν δὲ καὶ διὰ πολλῶν δείκνυμεν εἰδότα καὶ ἑκόντα πλημμελοῦντα· ἀλλ' ὑπὸ πάθους ἕλκῃ. Τί οὖν καὶ συμπράττεις καὶ ἐπαινεῖς;

CAP. II.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Vers. 1, 2. « Propter quod inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas. Scimus autem quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. »

« Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. Οἴδαμεν δὲ, ὅτι τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας; »

D

Eos quidem alloquitur qui Romanorum primates erant. Attamen cuivis etiam mortalium hæc conveniunt. Nam nosmet ipsi judicamus, ubi cum similia perpetremus, in alios sententiam ferimus.

Πρὸς τοὺς ἄρχοντας μὲν τῆς Ῥώμης ἀποτείνει τὸν λόγον, καὶ πρὸς ἕκαστον δὲ ἄνθρωπον ἁρμόσει· ἑαυτοὺς γὰρ κρίνομεν, ἀφ' ὧν τὰ παραπλήσια ἡμῖν πράττοντας ἑτέρους κρίνομεν.

Vers. 3, 4. « Existimas autem, o homo, qui judicas alios qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei ? an divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ? »

« Λογίζῃ δὲ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ; Ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; »

Subnectit : At interim non pœnas persolvo, inquit. Ille vero id præstat, ut dilatio, non in indulgentiam, sed in acerbius supplicium cedat, iis qui ea uti nolunt, ut pœnitentiam agant.

Ἀνθυποφορά· ἀλλὰ τέως οὐ κολάζομαι, φησίν· ὁ δὲ τὴν ὑπέρθεσιν οὐκ εἰς συγγνώμην, ἀλλ' εἰς μείζονα κόλασιν κατασκευάζει, τοὺς μὴ βουλομένους δι' αὐτῆς χωρεῖν εἰς μετάνοιαν.

« Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον A καρδίαν, »

Ὁ γὰρ μήτε διὰ τῶν ἀγαθῶν, μήτε διὰ τῶν ἠπειλημένων [1] κολάσεων εἰς μετάνοιαν ἐρχόμενος, πῶς οὐ παντελῶς σκληρότατος ἂν εἴη;

« Θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν γὰρ καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ. »

Σὺ ἑαυτῷ, φησὶν, ἐπισπᾶσαι τὴν ὀργὴν, οὐχ ὁ Θεός σοι. Καὶ τὸ *θησαυρίζεις* δὲ, ὡς πάντη τε καὶ πάντως ἐσομένης, εἰ μὴ τῇ μετανοίᾳ αὐτὴν ἀποσυλήσωμεθα.

« Δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον. »

Οὐ δυνάμενος εἰπεῖν τὰ ἀγαθὰ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ἀγαθὰ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ παριστῶσι [1], διὰ τῶν ἐν ἀνθρώποις τιμῶν αὐτὰ κατασημαίνει. Δόξαν δὲ λέγων, καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπὶ τὰ ὄντως ἀγαθὰ, ἃ οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.

« Τοὺς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ. »

Ἵνα δείξῃ πάλιν τῆς γνώμης τὸ κατηγόρημα, οὐκ εἶπεν, ἐξ ἀγνοίας, ἀλλ' *ἐξ ἐριθείας*.

« Ὀργὴ καὶ θυμός· θλῖψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν· Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἕλληνος. »

Ὥσπερ διὰ τῶν πιστευομένων ἡμῖν ἀγαθῶν τὰς ἀμοιβὰς τὰς μελλούσας εἰσάγει· οὕτω καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν πάλιν τῶν παρ' ἡμῖν, τὰς μελλούσας κολάσεις.

« Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι. Οὐ γάρ ἐστι προσωπολημψία παρὰ τῷ Θεῷ. »

Πανταχοῦ τοῖς καλοῖς περιῤῥάττει τὸν ἀκροατὴν, προτρεπόμενος εἰς αὐτὸ ἐλθεῖν. Πρῶτον γὰρ διεξέρχεται τὰς ἀμοιβὰς, ἃς ἀπολήψονται οἱ ἅγιοι· εἰς τὰς μέσας τὰς κολάσεις θεὶς, πάλιν ἐπὶ τὰς τῶν καλῶν ἀμοιβὰς ἔρχεται. *Δόξαν καὶ τιμὴν* λέγων ὑπάρξειν τῷ ἐργαζομένῳ τὸ καλόν· οὕτως γὰρ μᾶλλον ἐπισπάσαιτο εἰς ἔργον τὸν ἀκροατήν.

« Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. »

Ἀντὶ τοῦ, μὴ ἔχοντες κατηγοροῦντα τὸν νόμον· ἄρχεται δὲ σύγκρισιν ποιεῖν, Ἰουδαίων τε καὶ τῶν πρὸ τῆς χάριτος Ἑλλήνων· Ἕλληνας δὲ μὴ τοὺς εἰδωλολάτρας λάμβανε, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβεῖς· οἷος ἦν ὁ Μελχισεδὲκ, Νινευῖται, ὁ Ἰὼβ, ὁ Κορνήλιος. Κατασκευάζει δὲ τοῦτο σαφῶς, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖται ὁ Ἰουδαῖος διὰ νόμου, ἀλλὰ καὶ σφόδρα

Vers. 5. « Secundum duritiam tuam et impœnitens cor. »

Ille enim qui nec bonorum largitione, nec interminatione suppliciorum ad pœnitentiam convertitur, an non prorsus durissimus hic fuerit?

« Thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis iusti judicii Dei, [Vers. 6] qui reddet unicuique secundum opera ejus. [Vers. 7.] Iis quidem secundum patientiam boni operis. »

Tu ipse tibi, inquit, iram arcersis, non Deus tibi. Porro quod ait, *Thesaurizas*, hanc omnino prorsusque futuram annuit, nisi per pœnitentiam eam avertamus abstergamusque.

« Gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam. »

B Cum verbis efferre bona futura nequeat bona quæ sanctos manent, ea ex illis honoribus significat, quibus homines affici solent. Porro cum gloriam, et honorem, et incorruptionem dicit, quæ vere bona sunt commendat, quæ, inquam, in cor hominis non ascenderunt.

7 Vers. 8. « Iis autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati. »

Ut rursum humanæ mentis et consilii crimen palam faciat, non dixit, ex ignorantia, sed *ex contentione*.

« Ira et indignatio. [Vers. 9.] Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci. »

C Sicuti per ea bona quæ apud nos trita sunt et probata, futuras mercedes innuit, sic per ea quæ nobis molesta sunt, supplicia futura significat.

Vers. 10, 11. « Gloria et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. Non est acceptio personarum apud Deum. »

Bonis undique circumvallat eum qui aures faciles dederit, suadens ut idem iter arripiat. Primum enim præmia percenset, quæ sancti percepturi sunt; cum deinde medio loco pœnas et supplicia interjecerit, iterum ad remunerationes bonorum sermonem convertit, dum ait, *gloriam et honorem* illi concessum iri qui bonum fuerit D operatus. Hac quippe ratione auditorem ad opus magis pellexerit.

Vers. 12. « Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. »

Ac si dicat: quicunque legem non habent, a qua accusentur. Comparationem orditur Judæos inter et gentiles qui ante gratiam vixere. Gentiles autem, ne eos putes velim qui idola coluerint, sed potius qui religiosi erga Deum exstiterunt; quales fuerunt Melchisedech, Ninivitæ, Job, Cornelius. Idque manifesto astruit, ut palam faciat

VARIÆ LECTIONES.

[1] Leg. ἠπειλημένων. [1] Hæc omnia sana non sunt Chrysost. Melius παρίστησι.

nihil lege Judæum juvari, sed graviori onere premi. Id autem facit, ut cum ad gratiam suscipiendam provocet. Aiebant quippe Judæi opus se non habere gratia, cum per legem justi evaderent. Quamobrem ostendit nihil ipsis legem prodesse, quippe quam perficere atque implere foret impossibile, quin et maledictioni potius homines devoveret. Hæc, inquam, omnia astruit, ut eos concludat indagine gratiæ quæ per fidem habetur.

A βαρεῖται· τοῦτο δὲ ποιεῖ, ὅπως ἂν εἰς τὸ δέξασθαι τὴν χάριν αὐτῶν ἐκκαλέσηται· ἔλεγον γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι μὴ χρῄζειν τῆς χάριτος δικαιούμενοι ἐν νόμῳ· Διὸ δείκνυσιν, ὡς οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελεῖ. Ἀδύνατον γὰρ αὐτὸν κατορθωθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐπικαταράτους ποιεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα, ὡς εἶπον, κατασκευάζει συγκλείων αὐτοὺς εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν.

Vers. 13 16. « Non enim auditores legis justi sunt apud Deum ; sed factores legis justificabuntur. Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die cum judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Jesum Christum. »

« Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται. Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιοῦσιν, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσιν νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς B συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων. Ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ἐν ᾗ κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Cum mentionem superius fecerit judicii Dei, hic aperte declarat Christum esse qui in die novissimo judex sessurus sit. Ipsi namque omne judicium dedit Pater [11]. Id autem facit, Novi Testamenti decretorum dogmatumque viam illis aperiens.

« Ἄνω μνησθεὶς τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα σαφῶς ἐκκαλύπτει, ὡς Χριστός ἐστιν ὁ κρίνων ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Αὐτῷ γὰρ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν ὁ Πατήρ· τοῦτο δὲ ποιεῖ, τῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης δογμάτων ἀνοίγων αὐτοῖς τὴν ὁδόν.

Vers. 17-19. « Si autem tu Judæus cognominaris, et 8 requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem, et probas utiliora, instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt. »

« Εἰ δὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου· πέποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει. »

Comparatione facta Judæi cum Græcis, postquam illum acriter expugnavit, impressionem tantisper remittit. Ac si quis occurrat ipsi et dicat : ubi igitur ea sunt Judæorum insignia et præcellentiæ? Ostendit igitur illos nomen duntaxat habere : quinimo ob ea quibus multum gloriabantur et superbiebant, supplicii dignos exsistere. Videsis quomodo eos undique diverberat. Quamvis, inquit, in lege glorieris, attamen non agis ea quæ lege jubentur. Quodque ait iterum, *confidis teipsum;* innuit eum non hoc esse quod ille, sed meram jactantiam obtendere : ac velut verba solum eis præripiat, præripit insuper et honorem.

C Συγκρίνας τὸν Ἰουδαῖον τοῖς Ἕλλησιν, καὶ σφόδρα καταπαλαίσας, μικρὸν ὑφαιρεῖ τοῦ βάρους. Ὥσπερ τινὸς ἀντιπίπτοντος καὶ λέγοντος αὐτοῦ. Ποῦ οὖν τὰ σεμνὰ τῶν Ἰουδαίων; Δείκνυσιν οὖν ὄνομα μόνον τὰς αὐτοῦ; [k]. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις ἐν οἷς ἐφρόνουν μέγα, τιμωρίας ἀξίους. Ὅρα δὲ πῶς πλαγίως πλήσσει πανταχοῦ· εἰ καὶ καυχᾶσαι ἐν νόμῳ, ἀλλ' οὐ πράττεις τὰ τοῦ νόμου· καὶ τὸ, *πέποιθας σεαυτόν*, πάλιν λέγων· ὡς μὴ ὄντα μὲν τοῦτο ὅπερ ἐκεῖνος λέγει, προβαλλόμενον δὲ καὶ ὥσπερ ἁρπάζων τὰ ῥήματα μόνον ἁρπάζει τὴν τιμήν.

Vers. 20. « Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege. »

« Παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα D μόρφωσιν τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. »

Enimvero graviter admodum proselytos perstringebant, quippe qui sibi videbantur doctores esse.

Μέγα γὰρ κατέτρεχον τῶν προσηλύτων, δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ δοκεῖν εἶναι διδάσκαλοι.

Vers. 21, 22. « Qui ergo alium doces, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis? »

« Ὁ οὖν διδάσκων τὸν ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; »

Graviori Judæum pœnæ subjicit, hunc prævaricationis reum in iis peragendo, in quibus ille sibi aliorum arrogat magisterium.

Βαρυτέραν ἀπεργάζεται τοῦ Ἰουδαίου τὴν τιμωρίαν, ἐν τούτοις αὐτὸν παραβάτην ἀποφαίνων, ἐν οἷς ἑτέρων εἶναι διδάσκαλος ἄξιοῖ.

[11] Joan. v, 22.

VARIÆ LECTIONES.

[k] Leg. ἔχοντας.

« Ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴδωλα, ἱεροσυλεῖς; »

Εἰς τοσαύτην γὰρ μανίαν χρημάτων ἔρωτος προέβησαν, ὡς εἰδωλικῶν ἅπτεσθαι χρημάτων.

« Ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις; Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καθὼς γέγραπται. »

Ἐν ἑτέροις εἴδεσι δείξας παράνομον, ἐνταῦθα καὶ καθολικώτερον ἐπάγει τὴν παρανομίαν, αὐτοῦ τοῦ νόμου εἰς μέσον φέρων τὸ ὄνομα. Καὶ σαφῶς αὐτοῦ παραβάτην τῶν Ἰουδαίων [l] ἀποδείκνυσιν, ὡς καὶ αἴτιον γινόμενον τοῦ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

« Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ ἐὰν νόμον πράσσῃς, ἐὰν δὲ παραβάτης νομοῦ ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. Ἐὰν οὖν ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσει, οὐχ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; Καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία, τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου. »

Δείξας ὡς οὐδὲν χρήσιμος αὐτοῖς ὁ νόμος, μᾶλλον δὲ ὡς καὶ κολάσεως αὐτοῖς αἴτιος, ὥσπερ ἀντιπιπτούσης ἀντιθέσεως, τί οὖν; οὐδὲν ἡ περιτομή; Ὅρα πῶς καὶ ταύτην κωλύει, πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνων περιττὴν, καὶ τῶν ἀκροβύστων διαφέρουσαν οὐδὲν, μὴ πληρουμένων τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου. Τὰ γὰρ τοῦ νόμου προστάγματα ἀδύνατον τελειοῦσθαι ἦν. Ὥσπερ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸν ἀκρόβυστον μετὰ τοῦ Ἰουδαίου συνέκρινεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα μετὰ περιτομῆς [m] δείκνυς, κατὰ τοῦτο πολὺ λιπόμενον τὸν ἔχοντα τὴν περιτομήν.

« Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ, Ἰουδαῖός ἐστιν· οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι· οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. »

Ἐπειδὴ πάντα σωματικὰ ἦν τὰ κατὰ νόμον, περιτομὴ καὶ θυσία, καὶ σώματος ῥαντισμοὶ, ὅρα πῶς ταῦτα προφανῶς ἀναιρεῖ, οὐκέτι λελῃθότως, λέγων ὅτι ἔνδον ἐστὶν ἡ περιτομὴ, καὶ ἔνδον ἐστὶν ὁ Ἰουδαῖος, ὥσπερ καὶ ἔνδον ἐστὶν ὁ νόμος. Τί οὖν καυχᾶσαι, φησὶ, καὶ τὰ σαρκὸς ἐπιτελῶν μεγαλοφρονεῖς; Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτοις ἔπαινος κεῖται ἐκ τοῦ Θεοῦ.

« Qui abominaris idola, sacrilegium facis? »

Tam insano amentique pecunias amore persecuti sunt, ut eas caperent quæ idolis consecratæ erant.

Vers. 23, 24. « Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. »

Cum aliis in capitibus legis eum violatorem ostenderit, hic etiam generatim magis iniquitatem illius adjicit, addúcto in medium ipso legis vocabulo. Et manifeste Judæum ostendit illius esse prævaricatorem, qui in causa quoque fuerit, ut nomen Dei blasphemaretur.

Vers. 25-27. « Circumcisio quidem prodest si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es. »

Ostenso, nihil illis legem esse utilem, quin potius supplicii causam exsistere; tanquam oppositione ex adverso occurrente, quid igitur? circumcisio nihil est? Observa quinam eam quoque prohibeat, qui superfluam et vanam declaret, nihilque diversam a præputio, quando præceptiones legis non implentur. Nam legis mandata peragi impossibile erat. Quemadmodum autem in superioribus eum qui præputium habet, cum Judæo contulit: sic etiam hoc in loco præputium cum circumcisione comparat, ut probet hac in parte valde inferiorem eum esse qui circumcisionem admiserit.

9 Vers. 28, 29. « Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est, circumcisio: sed qui in occulto Judæus, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. »

Quoniam quæcunque lege ferebantur, corporalia erant, puta circumcisio, victimæ, corporis aspersiones; inspice quomodo hæc palam auferat, nec jam amplius clam et obscure, cum dicit intus esse circumcisionem, et intus Judæum aliquem esse, quemadmodum et legem intus esse positam. Ecquid igitur gloriaris, inquit, cumque ea quæ carni propria sunt peragas, de te magnifice sentis? Neque enim in his consistit laus quæ a Deo est.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον μὲν ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. »

Ἀνθυποφορὰ, καὶ ταύτης ἡ λύσις· οὐκ ἀφ' ὧν ἐκεῖνοι κατορθοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς φιλοτιμίας τοῦ Θεοῦ· τὸ γὰρ πιστευθῆναι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, τῆς τοῦ

CAP. III.

Vers. 1-2. « Quid ergo amplius Judæo est? et quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. »

Objectio, ejusque solutio. Non enim propter recte facta illorum, sed Dei magnificentia est. Nam quod credita sint eis eloquia Dei, magnificentiæ

VARIÆ LECTIONES.

[l] Leg. τὸν Ἰουδαῖον. [m] Deest forsitan ἀκροβυστίαν.

divinæ opus est, non virtute eorum hoc patratum fuit.

Vers. 3, 4. « Quid enim si quidam non crediderunt? nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit. Sit autem Deus verax. »

Ilos eo improbitatis venisse ostendit, ut propter ea ipsa ex quibus honorem sibi arrogabant, supplicio digni essent. Apposite vero *quosdam* dixit, quamvis omnes increduli fuerint, ne molestus videretur.

Quid criminaris, quia increduli fuere? quidve istud ad Deum pertinet? Nunquid enim munificentiam ejus ingratus animus eorum de quibus benemeritus est, subvertit? aut ipse facit ut honor nequaquam sit honor? sed et majorem esse suam humanitatem demonstrat, quando eum etiam a quo contumelia afficiendus erat, videtur honestare.

« Omnis autem homo mendax, sicut scriptum est : Ut justificeris in sermonibus tuis. »

Id quod obscure jam ante dixerat, nunc palam exponit, dum ait, omnem prorsus hominem a fide descivisse.

« Et vincas cum judicaris. »

Sensus est : Si quis, inquit, pensat, quanta auctore Deo bona Judæis obtigerint, quæ rursum illi eidem retribuerint ; is plane victoriam concesserit Deo, cujus tanta exstitit magnificentia, ut nec ingratus eorum animus beneficam manum ipsius valuerit cohibere.

Vers. 5, 6. « Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? nunquid iniquus est Deus, qui infert iram? (Secundum hominem dico.) Absit ! Alioqui quomodo judicabit Deus hunc mundum? »

Altera rursum objectio : quæ quidem hunc in modum procedat. Si cum malus factus sim, inquit, in causa fui, uti Deus victor evaderet, **10** haudquaquam pœnæ obnoxius fuero. Hanc autem sic solvit : Si Deus est justus judex, et mundum judicabit in justitia, uti scriptum est, necnon pœnas infligit tibi ; juste utique eas persolves. Quomodo ergo ais injuste te puniri, quippe qui in causa sis ut ille vincat? Quisquis enim legem observat, legislatoris magnitudinem magis prædicat, quam qui eam violat, ac pœnis mulctatur. Quod autem ait, *secundum hominem dico*, idem est atque humano more loquor : quandoquidem veluti allato exemplo solutionem exsequitur.

Vers. 7, 8. « Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor? et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona : quorum damnatio justa est. »

Eamdem fusius objectionem explicat, hoc autem

Θεοῦ φιλοτιμίας ἔργον ἐστὶν, οὐ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς κατόρθωμα.

« Τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες, μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει; Μὴ γένοιτο· γινέσθω δὲ Θεὸς ἀληθής. »

Δείκνυσιν οὕτω πονηροὺς, ὡς καὶ ἐν οἷς τιμῶνται, κολάσεως εἶναι ἀξίους. Εὖ δὲ τὸ *τινὲς*, εἰ καὶ πάντες ἠπίστησαν, ἵνα μὴ δόξῃ φορτικὸς εἶναι.

Τί γὰρ ἐγκαλεῖς, φησὶν, ὅτι ἠπίστησαν; καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν Θεόν; Μὴ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀνατρέπει τῶν εὐεργετηθέντων ἡ ἀγνωμοσύνη; ἢ τὴν τιμὴν ποιεῖ μὴ εἶναι τιμήν; ἀλλὰ καὶ μείζονα αὐτοῦ δείκνυσιν τὴν φιλανθρωπίαν, ὅταν καὶ τὸν μέλλοντα αὐτὸν ἀτιμάζειν φαίνηται τιμῶν.

« Πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψευστὴς, καθὼς γέγραπται· Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου. »

Ὃ εἶπεν συνεσχιασμένως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, νῦν προφανῶς τίθησιν· πάντα ἄνθρωπον αὐτῶν ἐψευσμένων τῆς πίστεως εἰρηκώς.

« Καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. »

Ὁ νοῦς οὕτως· Εἴ τις, φησὶν, κρίνει τά τε ὑπάρξαντα Ἰουδαίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ, τά τε ὑπ' αὐτῶν εἰς αὐτὸν ἀντιδοθέντα, τὴν νικῶσαν [n] δῴη τῷ Θεῷ, τοσοῦτον γινομένῳ φιλοτίμῳ, ὡς μηδὲ τῆς ἀχαριστίας αὐτῶν δυνηθείσης ἀνακόψαι τὴν εὐεργετικὴν δεξιάν.

« Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησιν, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς, ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω. Μὴ γένοιτο! Ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; »

Ἀντίθεσις πάλιν· ἡ δὲ ἀντίθεσις αὕτη· Εἰ κακῶς γενόμενος, φησὶν, αἴτιος ἐγενόμην, τοῦ τὴν νικοῦσαν δέξασθαι τὸν Θεὸν, οὐκ ὀφείλω κολάζεσθαι. Λύει δὲ αὐτὴν οὕτως· Εἰ δίκαιος ὁ Θεὸς κριτὴς, καὶ τὸν κόσμον κρίνει ἐν δικαιοσύνῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κολάζει σε δὲ, δικαίως δηλονότι κολάζει σε· πῶς τοίνυν ἀδίκως κολάζεσθαι φῂς, αἴτιος ὢν τῆς αὐτοῦ νίκης; Κατορθῶν γάρ τις μᾶλλον τὸν νόμον μέγαν κηρύσσει τὸν νομοθέτην, ἢ παραβαίνων καὶ κολαζόμενος· τὸ δὲ *κατὰ ἄνθρωπον λέγω*, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον φθέγγομαι, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος τὴν λύσιν ἐργάζει.

« Εἰ δὲ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι κἀγὼ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι; καὶ μὴ, καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι Ποιησώμεθα τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά· ὧν τὸ κρῖμα ἔνδικόν ἐστιν. »

Πάλιν τὴν αὐτὴν πλατύτερον τίθησιν· ἡ δὲ διάνοια

VARIÆ LECTIONES.

[n] Forte νίκην, vel νικοῦσαν, pro νίκην, ut infra. Chrysost. τὰ νικητήρια.

αὕτη· Εἰ τοῦτό φατε, ὡς συνήργησεν τὸ ψεῦδος ὑμῶν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὅμοιον ποιεῖτε τοῖς διαβάλλουσιν ἐμὲ, ὡς εἰρηκότα, ἐκ τῶν κακῶν εἶναι[o] τὰ καλά· εἰ δὲ οὔτε τοιοῦτόν τι ἐγὼ ἀπεφηνάμην, ἐκείνων τε τῶν ἐπὶ τούτων διαβαλλόντων ἐμὲ, τὸ κρῖμα ἔνδικόν ἐστιν· λείπεται καὶ ὑμᾶς τῇ αὐτῇ ἐνόχους φαίνεσθαι δίκῃ. Τί δὲ ἦν ὃ διέσυρον τὸν Ἀπόστολον; Εἰρηκότος αὐτοῦ· *Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.* Οἱ παρ' Ἕλλησιν δοκοῦντες σοφοὶ, κωμῳδοῦντες αὐτὸν ἔφασκον· Οὐκοῦν ἐκ τῶν κακῶν ἐστι τὰ καλὰ, καὶ δεῖ τὴν κακίαν ἐπιτηδεύειν, ὅπως τῶν καλῶν ἐπιτύχωμεν. Ὁ δὲ Ἀπόστολος οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι ἡ προσοχὴ τῶν κακῶν ἄγει τὰ ἀγαθά· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου ἐξέλαβεν αὐτό· ὅτι καίτοι καὶ τῆς ἁμαρτίας κρατησάσης, ἡ Χριστοῦ χάρις ὑπερπερισσεύσασα καὶ κατήργησεν θάνατον, καὶ ἀνάστασιν δέδωκεν, καὶ τῶν ἄνωι ἠξίωσεν μόνον[o*]· καὶ ὅτι οὗτος αὐτῷ ὁ σκοπὸς, καὶ οὐκ ἐκεῖνος ὃν κωμῳδοῦντες ἐκεῖνοι ἔλεγον, δῆλον ἐκ τοῦ ἐπενεγκεῖν αὐτόν· Τί οὖν; ἁμαρτήσωμεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο. Οἵτινες γὰρ, φησὶν, ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσωμεν ἐν αὐτῇ; Ἀλλὰ ταύτας τὰς λύσεις ἐνταῦθα οὐ προσφέρει. Οὐ γὰρ εἰς τοῦτο αὐτὸ συνέτεινεν ἡ ἀντίθεσις, ἀλλὰ τοῦτο μόνον βούλεται δεῖξαι, ὅτι Ὅμοιον ἐκείνοις φατὲ, ὧν ὁ λόγος δίκην ἕξει τὴν ἐσχάτην· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν κακῶν τὰ καλά φασιν, οὕτως καὶ ὑμεῖς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀδικίας τὴν νίκην τοῦ Θεοῦ λέγετε.

« Τί οὖν; προεχόμεθα; Οὐ πάντως. Προῃτιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι· καθὼς γέγραπται, Ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιος οὐδείς. Οὐκ ἔστιν ὁ συνιὼν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα· οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. Ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει. Ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. »

Ἀνθυποφορά. Τί οὖν λέγεις, ὦ Παῦλε, πρότερον μὲν τῇ τιμωρίᾳ; Οὐδὲ μέσως, φησὶν· πάντως· οὐ καθόλου ἀναιρῶν τὸ πρῶτον εἶναι ἐν τῇ τιμωρίᾳ τὸν Ἰουδαῖον, καίτοι γε ἀνωτέρω τοῦτο ποιήσας· ἀλλὰ φείδεται, μὴ δόξῃ ὡς ἐχθρὸς κατατρέχειν τῶν Ἰουδαίων, καὶ κατήγορον αὐτῶν παρίστησι τὸν Δαβὶδ, τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν ἐκεῖνον ἐκκαλύπτειν ἐῶν.

« Οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. »

Ἐπειδὴ πολλὴν αὐτῶν κατάῤῥησιν εἰσήγαγεν τὸν Προφήτην λέγοντα, ἵνα μὴ ἀντιλέγῃ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι

A sensu. Quod si dicatis, mendacium vestrum ad Dei gloriam contulisse, simile quidpiam facitis atque illi, qui me calumniantur ac si effutierim, ex malis bona provenire. Sin vero nihil tale protuli, atque eorum qui mihi hac ipsa parte detrahunt, justa est damnatio, consequens est, vos quoque obnoxios justitiæ et ultioni videri. Quid vero illud erat cujus gratia Apostolum lacerabant? Istud plane quod alibi dixerat : *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia.* Illi qui apud Græcos sibi videbantur esse sapientes, irridendo aiebant : Igitur ex malis bona ortum habent, debemusque malitiæ navare operam, ut bonorum compotes simus. Apostolus vero hoc non dixerat, ex malorum consectatione bona præstari. Sed id intulit ex præterito tempore, ni-
B mirum cum invaluisset iniquitas, Christi subinde superabundasse gratiam, ac morte ab eo destructa, concessaque nobis resurrectione, supernis nos dignatos esse mansionibus. Quodque hoc ejus esset propositum, non autem illud quod illi illudendo garriebant, manifestum fit ex hac ejus illatione : Quid ergo? peccemus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Qui enim, inquit, mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Hic vero solutiones istas non adhibet. Nam eo usque non pertinebat objectio : sed hoc solum vult probare, consimilia illos loqui; ejusmodi vero sermonem extrema pœna puniendum. Nam quemadmodum illi ex malis bona subsequi dixere, sic et
C vos ex vestra ipsorum injustitia victorem fore Deum affirmatis.

Vers. 9-18. « Quid ergo? præcellimus? nequaquam. Causati enim sumus, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum; non est usque ad unum. Sepulcrum patens guttur eorum, linguis suis dolose agebant : venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem : contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt : non est timor Dei ante oculos eorum. »

D **11** Adversarii exceptio. Quid ergo ais, o Paule, Judæum prius ultioni obnoxium esse? Nullum discrimen, inquit. Nullum omnino. Non ut neget prorsus Judæum in primis daturum pœnas; cum id ante statuerit. Sed illis parcit et indulget, ne tanquam inimicus eos insectari videatur. Cæterum Davidem profert qui eos accuset, permittitque ut is peccata ipsorum retegat.

Vers. 19. « Scimus autem quia quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur. »

Postquam Prophetam in medium protulit, qui multis eos accusaret, ne Judæus ex adverso conten-

VARIÆ LECTIONES.

[o] Addo ex Chrys. εἶναι. [o*] Interpres legit μονῶν. Edit. Patrol.

dat ea de gentibus ab illo esse pronuntiata, id antevertendo tollit, dicens, nusquam legem dimissis Judæis alios alloqui. Porro legis nomine prophetas quoque Scriptura indicat.

« Ut omne os obstruatur. »

Judæorum rursus ostentationem innuit, fiduciam eorum excludendo. Non ideo, inquit, peccaverunt, ut os ipsorum obstrueretur, sed eam ob rem coarguti fuere ne peccatum ignorarent.

« Et subditus fiat omnis mundus Deo. [Vers. 20.] Quia ex operibus non justificabitur omnis caro coram Deo. »

Subditus ille est, qui sibi nequit opitulari, sed alterius opus habet auxilio.

« Per legem cognitio peccati. »

Neminem quidem, inquit, lex valet justificare : quinimo præstare magis poterat, ut peccatum doceretur. Verum non hoc ait, tanquam divina lex doctrix malorum exsistat ; sed quia unumquemque peccati arguit, quod is perpetrarit. Id porro contigit ex socordia Judæorum. Lex quippe data est, ut a malo caverent : et ex quo ceciderunt, peccati ipsorum criminatio et documentum fuit.

Vers. 21. « Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est. »

Cum Græci, inquit, naturalem legem violarent, et scriptam Judæi, hæcque debilis esset et infirma ad justificandum, quid amplius necessarium erat, nisi ut Dei justitia manifestaretur? Hæc vero est gratia per fidem concessa.

« Testificata a lege et prophetis. [Vers. 22.] Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi. »

Quia dixerat justitiam concedi sine lege, et Judæum exinde turbatum animadvertit, istæc subjunxit, ne id quod pronuntiaverat, novitas censeretur. Nam ipsa lex et prophetæ, inquit, hanc eamdem justitiam jam ante præfati fuerant.

« In omnes qui credunt. Non enim est distinctio. »

Rursum demonstrat, nihil præ gentibus Judæos, dum justitiam nacti sunt, habuisse. Una siquidem gratia omnibus expansa fuit a Deo, apud quem non est acceptio personarum. Idque significatur his verbis : *Non est distinctio.*

Vers. 23. « Omnes enim peccaverunt. »

Si omnes perinde peccaverunt, nec penes peccatum nihil a Græco differens Judæus est ; cur violator legis ampliorem salutem ambiat ? **12**

« Et egent gloria Dei. [Vers. 24.] Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu. »

Quicunque legem violaverint, inquit, ii vindictæ continuo sunt obnoxii. Qui vero vindictæ obnoxius est, coronari non debet : quapropter opus habet, ut Deus cum gloria afficiat. Cæterum illi qui in eo

A περὶ τῶν ἐθνῶν τὰ τοιαῦτα λέγει, προλαβὼν αὐτὸ ἀναιρεῖ, φάσκων, ὅτι οὐδήπου ὁ γραπτὸς νόμος Ἰουδαίους ἀφεὶς, ἑτέροις διαλέγεται· νόμον δὲ ἡ Γραφὴ καὶ τοὺς προφήτας φησίν.

« Ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ. »

Αἰνίττεται πάλιν τῶν Ἰουδαίων τὸ φρύαγμα, ἀποκλείων αὐτοῖς τὴν παῤῥησίαν· οὐ διὰ τοῦτο, φησὶν, [ὅτι διὰ τοῦτο] ἥμαρτον, ἵνα φραγῇ αὐτῶν τὸ στόμα· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλέγχοντο, ἵνα μὴ ἀγνοῶσιν ἁμαρτίαν.

« Καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Διότι ἐξ ἔργων τοῦ νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Ὑπόδικός ἐστιν, ὁ ἑαυτῷ μὲν μὴ δυνάμενος βοηθεῖν, τῆς ἑτέρου δὲ χρῄζων ἐπικουρίας.

B « Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. »

Δικαιῶσαι μὲν οὐδένα, φησὶν, ὁ νόμος δύναται· τοῦτο δὲ μᾶλλον ἴσχυεν, τὸ διδάξαι τὴν ἁμαρτίαν· οὐ τοῦτο δὲ λέγει ὡς τοῦ θείου νόμου διδασκάλου ὄντος τῶν κακῶν· ἀλλ' ὡς ἐλέγχοντος ἕκαστον, ἣν ἁμαρτάνει ἁμαρτίαν. Καὶ τοῦτο δὲ γέγονεν ἐκ τῆς Ἰουδαίων ῥᾳθυμίας. Ὁ γὰρ νόμος, ἵνα φυλάττωνται τὸ κακὸν, δέδοται· ἐπειδὴ δὲ ἀναπεπτώκασιν, ἔλεγχος τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐστι.

« Νῦν δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται. »

Ἑλλήνων, φησὶν, τὸν φυσικὸν παραβαινόντων νόμον, Ἰουδαίων δὲ, τὸν γραπτὸν, καὶ αὐτοῦ δὲ ἀσθενοῦντος δικαιῶσαι, τί ἔδει λοιπὸν, ἢ φανερωθῆναι τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην; Αὕτη δέ ἐστιν ἡ διὰ πίστεως χάρις.

C « Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· δικαιοσύνη δὲ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἐπειδὴ χωρὶς τοῦ νόμου εἶπεν τὴν δικαίωσιν, καὶ εἶδεν τὸν Ἰουδαῖον θορυβούμενον, ἐπήγαγεν, ὡς οὐ καινοτομία τὸ λεγόμενον. Αὐτὸς γὰρ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, φησὶν, τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην προανεκήρυττον.

« Ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας. Οὐ γάρ ἐστι διαστολή. »

Πάλιν δείκνυσιν μηδὲν πλέον ἔχοντας τῶν ἐθνῶν ἐν τῷ δικαιοῦσθαι· μία γὰρ χάρις τοῖς πᾶσιν ἠπλοῦται παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστι προσωπόληψις παρ' αὐτῷ. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, *Οὐκ ἔστι διαστολή.*

D « Πάντες γὰρ ἥμαρτον. »

Εἰ πάντες ὁμοίως ἥμαρτον, καὶ οὐδὲν διαφέρει τοῦ Ἕλληνος ὁ Ἰουδαῖος κατὰ τὴν ἁμαρτίαν· τί ὁ παραβάτης τὴν σωτηρίαν τὸ πλέον ζητεῖ;

« Ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Οἱ παραβαίνοντες τὸν νόμον, φησὶν, τιμωρίας ἀεὶ ὑπεύθυνοι· ὁ δὲ τιμωρίας ὑπεύθυνος, στεφανοῦσθαι ῥ ὀφείλει, ὥστε ὑστερεῖται τοῦ δοξασθῆναι παρὰ Θεοῦ. Ἀλλ' οὗτοι, φησὶν, οἱ ὑστερούμενοι δικαιοῦν-

VARIÆ LECTIONES.

a Deest negatio οὐ, ni fallor.

ται δωρεάν· καὶ πόθεν, ἢ διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ;

« Ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι. »

Ὅρα πῶς ἀναμιμνήσκει τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ· οὗτός ἐστι, φησίν, ὁ τύπος ἦν, ἐκεῖνο τὸ ἱλαστήριον, καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ σύμβουλον [q] ἐκεῖνο τὸ αἷμα τὸ ἁγιάζον τὸν λαόν.

« Εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιόσύνης αὐτοῦ. »

Ἔνδειξιν δικαιοσύνης, τὸ μὴ μόνον δειχθῆναι τὸν Θεὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δικαιοῦντα τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Ὥσπερ ἀμέλει καὶ ἔνδειξις πλούτου, τὸ καὶ ἑτέρους δύνασθαι πλουτίζειν μένοντα πλούσιον.

« Διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦν. »

Τουτέστι, τὴν νέκρωσιν· ἐνέκρωσαν γὰρ ἡμᾶς τὰ ἁμαρτήματα, κατὰ τὸ, *Ψυχὴ ἁμαρτάνουσα, αὕτη καὶ ἀποθανεῖται.*

« Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; »

Κατασκευάσας τὸ δεῖσθαι αὐτοὺς τῆς χάριτος, θαῤῥῶν ἐπάγει τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἔτι καυχᾶσθαι ἐν νόμῳ· οὕτω γε, οὐχ ὅτι σώζειν οὐκ ἴσχυεν αὐτῶν τινα, ἀλλὰ καὶ κατέκρινεν.

« Ἐξεκλείσθη· διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Οὐχί. »

Οὐκ εἶπεν, ἀνῃρέθη, ἢ διέφθαρται. φειδόμενος τοῦ ἀκροατοῦ.

« Ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. »

Ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι τοῦ νόμου ἔβλεπεν μάλιστα τὸν Ἰουδαῖον προσκείμενον, τούτου ἕνεκα καὶ τὴν διὰ πίστεως χάριν ὀνομάζει πίστεως νόμον.

« Λογιζόμεθα γὰρ δικαιοῦσθαι πίστει ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. »

Ἀντὶ τούτου [r], τὸ θαῤῥοῦμεν, τοῦτο ἐφανερώθη.

« Ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; Ναὶ καὶ ἐθνῶν· εἴπερ εἷς ὁ Θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως. »

Πάλιν καινὴν πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν σωτηρίαν προτιθεὶς, γενναίως ἀγωνίζεται φάσκων· Ἐπειδὴ πάντων ἀνθρώπων ποιητής ἐστιν ὁ Θεὸς, τούτου χάριν τοὺς πάντας σώζει. Οὐ γὰρ ἔχει τις εἰπεῖν, ὡς Ἰουδαίων μέν ἐστι Θεὸς, τῶν δὲ ἐθνῶν οὔ· εἷς δὲ πάντων κτίστης, πάντων ἐστὶ καὶ Σωτὴρ δηλονότι.

« Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον ἱστάνομεν. »

Ἐπειδὴ εἶπεν τὸν νόμον τῶν ἔργων ἐκκεκλεῖσθαι,

A sunt indigentiæ statu, justi gratis efficiuntur. Unde vero istud, nisi per redemptionem quæ est in Christo Jesu?

Vers. 25. « Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. »

Videsis quomodo mentionem facit eorum, quæ in veteri lege facta sunt. Hæc, inquit, figura fuit. Ille vere propitiatorium erat, et sanguis quo sanctimonia populo concessa fuit, signum sanguinis ejus.

« Ad ostensionem justitiæ suæ. »

Ostensionem justitiæ dicit, qua nedum Deus ostenditur justus, sed et qui justos reddat eos qui in Christum credunt. Haud secus nimirum atque ostensio fit divitiarum, ubi quis potest locupletes
B alios facere, absque ullo opum suarum detrimento.

« Propter remissionem præcedentium delictorum. [Vers. 26.] In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus et justificans qui est ex fide, Jesum. »

Hoc est, propter mortificationem. Peccata siquidem mortem nobis intulerunt, secundum illud: *Anima quæ peccaverit, ipsa quoque morietur* [13].

Vers. 27. « Ubi est igitur gloriatio? »

Postquam statuit illos gratia opus habere, audax infert perperam adhuc eos in lege gloriari; quippe quæ non modo nullum aliquem potuit servare, quin potius damnationi subjecit.

« Exclusa est. Per quam legem? Operum?
C Non. »

Non dixit, sublata est, vel periit, ut auditori parceret.

« Sed per legem fidei. »

Cum perspectum haberet, *legis* vocabulo Judæum in primis allici, eam ob rem gratiam, quæ fide comparatur, *legem fidei* nominat.

Vers. 28. « Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. »

Sive, confidimus, hoc nobis manifestatum est.

Vers. 29, 30. « An Judæorum Deus tantum? nonne et gentium? Imo et gentium: quandoquidem unus est Deus, qui justificabit circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. »

D Communem iterum omnibus salutem proponendo, strenue concertat, dicens: Quoniam universorum hominum conditor unus est Deus, idcirco ipse omnes salvat. Neque enim quisquam **13** rite dixerit, esse quidem Judæorum Deum, at non item gentium. Porro cum unus cunctorum Creator sit, cunctorum subinde Salvator exsistat necessum est.

Vers. 31. « Legem ergo destruimus per fidem? Absit! sed legem statuimus. »

Cum antea dixerit exclusam esse legem operum,

[13] Ezech. XVIII, 20.

VARIÆ LECTIONES.

[q] Forte σύμβολον. [r] Leg. ἀντὶ τοῦ θαῤῥ.

ut nullus supersit de ea gloriandi locus; ideo deinceps ita concludit. Ne turberis, inquit. Legem enim non aufert fides: quin potius legem astruit. Quinam vero astruit? unus nimirum legis finis est, ut homo compos salutis efficiatur. Quod si fides id perficit, et gratia salvum facit, finem plane legis astruit.

ὡς μὴ δύνασθαι ἐν αὐτῷ καυχᾶσθαι, λοιπὸν τούτου χάριν ἐπάγει· Μὴ θορυβηθῇς, φησίν. Οὐ γὰρ νόμον ἡ πίστις ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸν νόμον συνίστησι. Πῶς δὲ συνίστησιν; εἷς σκοπὸς τῷ νόμῳ, τὸ τὸν ἄνθρωπον σῶσαι· εἰ δὲ ἡ πίστις τοῦτο ποιεῖ, καὶ σώζει τῇ χάριτι, τὸν σκοπὸν δηλονότι τοῦ νόμου συνίστησιν.

CAP. IV.

VERS. 1. « Quid ergo dicemus invenisse Abraham avum nostrum secundum carnem? »

Cum Judæi id sursum deorsum perpetuo versarent, quod patriarcha suus et Dei amicus circumcisionem primus accepisset, ostendere instituit et illum quoque ex fide fuisse justificatum. Hunc porro patrem secundum carnem nuncupavit, ut eos submoveat a legitima illius cognatione, viamque gentibus paret ad illius propinquitatem accedendi.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Τί οὖν ἐροῦμεν εὑρηκέναι Ἀβραὰμ τὸν προπάτορα ἡμῶν κατὰ σάρκα; »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔστρεφον οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ πατριάρχης καὶ τῷ Θεῷ φίλος περιτομὴν ἐδέξατο πρῶτος, βούλεται διδάξαι, ὅτι κἀκεῖνος ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη· πατέρα δὲ αὐτὸν κατὰ σάρκα ἐκάλεσεν, ἐκβαλὼν αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γνησίας συγγενείας, καὶ προοδοποιῶν τοῖς ἔθνεσι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγχιστείαν.

VERS. 2, 3. « Nam si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. »

Duabus de causis potest aliquis gloriari, nimirum ex operibus, et ex fide. Longe autem potior est ratio, ut quis ob fidem glorietur, quam propter opera. Nam qui propter opera gloriatur, is labores suos ostentare potest. Ille vero qui sibi placeat quod crediderit, longe majorem gloriæ causam obtemlit, utpote qui Deum laudibus extollat et magnificet. Ac ille quidem qui mandata peregit, morem ei gessit et obedivit: qui autem credidit, convenientem et dignam Deo concepit opinionem, eumque magis extulit, et mirabilem perhibuit, quam si ostentasset opera. Atqui hæc quidem gloria ejus est qui rem bene gesserit: illa vero Deum honorat, totaque ipsius est. Gloriatur enim magna de illo sentiendo et quæ in gloriam illius cedant.

« Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν. Τί γὰρ ἡ Γραφὴ λέγει; Ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. »

Δύο εἰσὶ καυχήματα, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως. Πολὺ δὲ μεῖζον τοῦ ἀπὸ τῶν ἔργων τὸ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις καυχώμενος, τοὺς οἰκείους ἔχει προβαλέσθαι πόνους, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ καλλωπιζόμενος, πολὺ μείζονα καυχήσεως ἀφορμὴν ἐπιδείκνυται, ἅτε δοξάσας καὶ μεγαλύνας τὸν Θεόν· καὶ ὁ μὲν ἐργαζόμενος τὰς ἐντολὰς, ὑπήκουσεν αὐτῷ· ὁ δὲ πιστεύσας, τὴν προσήκουσαν ἔλαβεν περὶ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως μειζόνως ἐδόξασεν καὶ ἐθαύμασεν· καὶ ἐκεῖνο μὲν τὸ καύχημα τοῦ κατορθοῦντός ἐστιν. Τοῦτο δὲ Θεὸν δοξάζει, καὶ ὅλον ἐστὶν αὐτοῦ· καυχᾶται γὰρ ἐπὶ τῷ περὶ αὐτοῦ μεγάλα φαντάζεσθαι, ἅπερ εἰς τὴν ἐκείνου διαβαίνει δόξαν.

VERS. 4, 5. « Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. »

Vis, inquit, nosse quid fidem inter et opera medium sit? Utrumque ex fine pensita, et reperies, eorum quidem qui operantur mercedem esse finem; justitiam vero, eorum qui credunt. Ille siquidem hoc præstat, ut non occidat, nec adulteretur: hic autem ejusmodi de Deo opinionem habet, quæ digna conveniensque sit, puta quod nedum impium valeat reatu absolvere, sed et justum facere.

« Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα· τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. »

Βούλει, φησὶ, τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων εἰδέναι τὸ μέσον; Ἕκαστον ἀπὸ τέλους δοκίμαζε, καὶ εὑρήσεις, τῶν μὲν ἐργαζομένων μισθὸν ὄντα τὸ τέλος, τῶν δὲ πιστευόντων δικαιοσύνην ὑπάρχειν τὸ πέρας. Ὁ μὲν γὰρ μὴ φονεύειν ἢ μοιχεύειν κατορθοῖ, ἢ τί τοιοῦτο· ὁ δὲ τὴν προσήκουσαν δόξαν λαμβάνει περὶ Θεοῦ, ὅτι τὸν ἀσεβῆ οὐ μόνον ἀπαλλάξαι δίκης ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ἀποφῆναι.

VERS. 6-8. « Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta 14 sunt peccata. Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccatum. »

Cum antea dixerit *justitiam fidei*, mercedem et præmium illius magis auget et amplificat, beatita-

« Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων· Μακάριοι ὧν ἀφεθήσαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ, οὗ οὐ μὴ λογίσηται Κύριος ἁμαρτίαν. »

Εἰπὼν τῆς πίστεως δικαιοσύνην, τὸν μισθὸν ἐπὶ τὸ μεῖζον αὔξων· μακαρισμὸν δὲ νῦν λέγει· ὅμοιον δὲ

ὡσεὶ λέγοι· εἰς μέσον προάγων μὲν τὸν Δαβίδ· Τίνι τὴν μακαριότητα δίδωσιν; τῷ ἐργαζομένῳ, ἢ τῷ πιστεύοντι; μακαριότητα δὲ λέγει τὴν κορυφὴν τῶν ἁπάντων ἀγαθῶν.

« Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν περιτομήν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; Λέγομεν γὰρ ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. Πῶς οὖν ἐλογίσθη; Ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; Οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ. »

Δεῖξαι βούλεται τὴν πίστιν πρὸ περιτομῆς ὑπάρχουσαν, ἐπειδὴ τῇ περιτομῇ μέγα ἐφρόνουν Ἰουδαῖοι· κατασκευάζει δὲ αὐτὸ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, δεικνὺς αὐτὸν πρῶτον πιστεύσαντα καὶ δικαιωθέντα, εἶτα μετὰ ταῦτα λαβόντα τὴν περιτομήν, καὶ αὐτὴν διὰ χρείαν τῶν μετὰ ταῦτα, οὐ δι' ἑαυτόν.

« Καὶ σημεῖον ἔλαβεν περιτομήν, σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίαν, εἰς τὸ λογισθῆναι αὐτοῖς δικαιοσύνην, καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσιν τοῖς ἴχνεσιν τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. »

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν πίστιν περιετμήθη, φησὶν, ἵνα καὶ τὸ γένος τὸ ἐξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα μὴ μισῆται τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ γένηται διὰ τῶν ἀμφοτέρων τῆς πίστεως [a] πατὴρ, πρῶτον μὲν τῶν ἐθνῶν, καθὸ καὶ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἔσχεν τὴν πίστιν· δεύτερον δὲ τῶν ἐν περιτομῇ· καὶ οὐχ ἁπλῶς τῶν ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ τῶν μιμουμένων τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἧς καὶ σημεῖον γέγονεν ἡ περιτομή. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, *τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ*· ὥστε εἰ ἐκβάλλοιεν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν πίστιν, λανθάνοντες ἐκβάλλοντες [b] τὴν περιτομήν. Εἰ γὰρ σημεῖον τῆς πίστεως ἡ περιτομή, ἀναιροῦσι δὲ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, τουτέστιν ἧς καὶ σημεῖον ἡ περιτομή, τίς ἔτι τῆς σφραγῖδος ἡ χρεία; Εἰ γὰρ οὐ δεικνύει τὸν στρατιώτην, περιττὴ καὶ ἀνόνητος.

« Οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κληρονόμον εἶναι κόσμου, ἀλλὰ δικαιοσύνης πίστεως. »

Δείξας προτερεύουσαν τὴν πίστιν τῆς περιτομῆς, δείκνυσι πάλιν, ὡς καὶ ἡ πλήρωσις τῆς ἐπαγγελίας πρὸς Ἀβραάμ.

« Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. Οὗ δὲ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις. Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι· οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῷ ἐκ πίστεως Ἀβραάμ, ὅς ἐστιν πατὴρ πάντων ἡμῶν, καθὼς γέγραπται. »

Εἰ ἐκ τῶν ἔργων, φησὶν, τοῦ νόμου πιστεύομεν τὴν ἐπαγγελίαν λαβεῖν, περιττὴ ἡ πίστις. Περιττῆς δὲ γενομένης αὐτῆς καὶ ἀργῆς, οὐ δύναται μένειν ἡ

tem adjiciendo. Ac si dicat (adducto utique in medium Davide), Cuinam beatitudo tribuitur? ei qui operetur, an ei qui credat? porro beatitudinem dicendo, bonorum omnium verticem significat.

Vers. 9, 10. « Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est, dum in circumcisione esset, an dum in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. »

Probare vult antiquiorem esse fidem circumcisione, quia circumcisione Judæi superbiebant. Id porro astruit ex Abraham, quem ostendit primum credidisse et justificatum esse, tum deinde accepisse circumcisionem : idque non propter seipsum, sed eorum causa qui posthac futuri erant.

Vers. 11, 12. « Et signum accepit circumcisionem, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio : ut sit pater omnium qui credunt præputium, ut reputetur et illis ad justitiam : et sit pater circumcisionis, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei patris nostri Abrahæ, quæ est in præputio. »

Idcirco, inquit, post fidem circumcisus fuit, ne et genus illud quod ex eo secundum carnem nasciturum erat, fidem Abraham odisset, utque fieret utrorumque per fidem pater. Primo quidem gentium, qua nempe in præputio fidem habuit; secundo autem eorum qui circumciderentur : imo nec absolute istorum qui fidem illius imitarentur, cujus signum exstitit circumcisio. Quapropter adjecit, *iis qui sequuntur vestigia fidei patris nostri Abrahæ, quæ est in præputio*... Ita ut Judæi expulsa fide, imprudentes circumcisionem expellerent. Nam si circumcisio fidei signum est, eamque rem, sive fidem, cujus signum circumcisio fuit, excludunt, quid opus fuerit adhuc signaculo? Nisi enim militem denotet, vana prorsus est et inutilis.

Vers. 13. « Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. »

Postquam ostendit fidem circumcisione priorem exstitisse, rursum demonstrat ea impleri promissionem Abrahæ factam.

Vers. 14-16. « Si enim qui ex lege, hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Ubi vero non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini : non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est. »

Ac si dicat : Si ex operibus legis credimus promissionem nos accepturos, vana est prorsus fides. Quod si vana illa et inanis sit, stare non potest

VARIÆ LECTIONES.

[a] Lego τῶν ἀμφοτέρων διὰ πίστεως. [b] Forte ἐκβάλλονται

15 promissio. Quomodo vero istud? audias velim. Lex maledictioni subjicit, et vindictæ reddit obnoxios. Homo autem qui maledictioni subjaceat, nequaquam compos hæreditatis fuerit. Sin vero, dimissa lege, animum attendamus fidei, quæ sine operibus justos faciat, reperiemus justitiæ debitam esse gratiam. Quod si ei qui crediderit, debita est, tum gratia, tum justitia, tum sanctitas, uti postmodum ostenditur; manifestum est eum promissionem hæreditate captaturum. Igitur si lex maledictioni devovet, fides vero justitiam conciliat, iis qui justi fiunt, non maledictis, stat promissio.

A ἐπαγγελία. Πῶς δὲ, ἄκουε. Νόμος ἐπικαταράτους ποιεῖ καὶ τιμωρίας ἐνόχους· ἄνθρωπος δὲ ὑπεύθυνος κατάρᾳ καὶ δίκῃ οὐδέποτε κληρονομίας ἂν τύχοι. Εἰ δὲ τὸν νόμον παρέντες, σκοπήσομεν τὴν πίστιν τὴν ἄνευ ἔργων δικαιοῦσαν, τῇ δικαιοσύνῃ χάριν ὀφειλομένην εὑρήσομεν· εἰ δὲ ὀφείλεται χάρις καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς τῷ πιστεύοντι, ὡς ἐν τοῖς ὀπίσω δεδήλωται, δῆλον ὅτι καὶ τῆς κληρονομίας τῆς ἐπαγγελίας μεταλαβεῖ. Οὐκοῦν εἰ ὁ νόμος ἐπικαταράτους ποιεῖ, ἡ δὲ πίστις δικαιοῖ, τοῖς δικαιουμένοις, οὐ τοῖς καταράτοις, ἡ ἐπαγγελία μένει.

VERS. 17. « Quia patrem multarum gentium posui te : ante Deum, cui credidit. »

« Ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν ἔθηκά σε· κατέναντι οὗ ἐπίστευσεν Θεοῦ. »

Gentium utique earum quarum Abraham per fidem exsistat pater. Ne dicerent Judæi parentem illum fuisse Ismaelitarum, et Agarenorum et Idumæorum, addidit, *ante Deum, cui credidit.* Quod autem, ait, *ante*, idem est ac *consimiliter.* Sensus ergo est : Quemadmodum Deus cui credidit Abraham, omnium gentium princeps est et Dominus; sic pariter et Abraham omnium est gentium pater. Sin autem nequaquam omnium, sed illarum quas supra diximus, jam neque donum locum habuit; quippe cum, etiamsi id non concessum esset, omnium nihilo secius, quæ ex ipso ortæ sunt, pater foret secundum naturæ legem. Quilibet enim eorum est pater, qui ex se nascuntur. Liquet igitur illum gentium omnium parentem dici.

B Τῶν διὰ πίστεως δηλονότι, ἵνα μὴ λέγοιεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι Ἰσμαηλιτῶν καὶ Ἀγαρηνῶν, καὶ Ἰδουμαίων, ἐπήγαγεν, *οὗ ἐπίστευσεν κατέναντι Θεοῦ*· τὸ δὲ, *κατέναντι*, ἀντὶ τοῦ, *ὁμοίως*. Λέγει οὖν, ὥσπερ ὁ Θεὸς, ᾧ καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ, πάντων ἐστὶν ἀρχῶν τῶν ἐθνῶν, ὡσαύτως καὶ Ἀβραὰμ πατήρ ἐστι πάντων τῶν ἐθνῶν. Εἰ δὲ μὴ πάντων, ἀλλὰ τῶν προειρημένων, οὐδὲ χώραν εἶχεν ἡ δωρεὰ, καθὸ μηδὲ διδομένης αὐτῆς, πάντων τῶν ἐξ αὐτοῦ ὑπῆρχεν πατὴρ κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, Ἕκαστος γὰρ τῶν ἐξ ἑαυτοῦ ὑπάρχει πατήρ· δείκνυται ἄρα, ὡς πάντων τῶν ἐθνῶν πατέρα αὐτὸν εἶναί φησιν.

« Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. »

C « Τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκροὺς, καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. »

Quod Abraham patrem ponit earum gentium, quæ ab ipso non ducunt genus, apparet, tum ex eo quod *ante*, seu simili ratione, dixerat, tum quod subjunxerit, *ejus qui vivificat mortuos*, ut innuat generatum Isaac ex corporibus mortuis. Per eum siquidem multarum gentium evasit pater : cum ex ipso salus mundo obtigerit, hoc est Christus, in quem gentes credendo in causa fuere, ut Abraham earum pater nuncuparetur.

Ὅτι περὶ τῶν ἐθνῶν, τῶν μὴ ἐξ αὐτοῦ τὸ γένος ἐχόντων, πατέρα τίθησι τὸν Ἀβραάμ, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ *κατέναντι* εἰπεῖν, καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγαγεῖν δὲ, *τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκροὺς*, δηλῶν τὴν ἐκ νεκρῶν σωμάτων τοῦ Ἰσαὰκ γονὴν, ὅτι δι' αὐτοῦ πολλῶν γέγονεν πατὴρ ἐθνῶν, διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ συμβᾶσαν τῷ κόσμῳ σωτηρίαν· τουτέστι Χριστὸν εἰς ὃν πάντα τὰ ἔθνη πιστεύσαντα χώραν δεδώκασι τῷ Ἀβραὰμ αὐτῶν καλεῖσθαι πατέρα.

VERS. 18-22. « Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, uti dictum est : Sic erit semen tuum. Et non infirmatus in fide, non consideravit corpus suum jam mortuum, cum esset centum circiter annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione vero Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, et plenissime sciens, quia quod promisit, potens est et facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. »

D « Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι πατέρα αὐτὸν πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, κατενόησεν τὸ αὐτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον, ἑκατονταετής που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι· διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Contra spem quidem, eam nempe quæ humana sit : *in spem* vero, eam utique dicit, quæ in Deo nititur.

Παρ' ἐλπίδα μὲν, τὴν ὅσον ἐν ἀνθρώποις, *ἐπ' ἐλπίδι* δὲ, τῇ εἰς Θεὸν λέγει. »

VERS. 23, 24. « Non est scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi, sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis. »

« Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν **Κύριον** ἡμῶν ἐκ νεκρῶν. »

Ne dicat auditor, Quid hoc ad nos? ille siquidem

Ἵνα μὴ λέγῃ ὁ ἀκροατὴς, Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς;

ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ δικαιωθείς· ἵστησιν ἡμᾶς ἐγγὺς τοῦ πατριάρχου, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον· τοσαύτη γὰρ ἡ εὐγένεια, ὡς τὴν ἐκείνου πίστιν τῆς ἡμετέρας τύπον εἶναι.

« Ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν. »

Ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνενέγκῃ ἐπὶ τοῦ ξύλου.

« Καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν. »

Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη, ἵνα δικαίους ἡμᾶς ἐργάσηται.

A est, qui justitiam obtinuit. Ideo nos patriarchæ proximos statuit; imo vero multo amplius. Tanta enim est nostra nobilitas, ut fides illius figura nostræ fuerit.

16 Vers. 25. « Qui traditus est propter delicta nostra. »

Uti peccata nostra in crucem ageret.

« Et resurrexit propter justificationem nostram. »

Idcirco enim tum mortuus est, tum resurrexit, ut nos justos faceret.

ΚΕΦΑΛ. Ε.

CAP. V.

« Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

B

Vers. 1. « Justificati ergo in fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum. »

Πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ πίστεως παραίνεσιν εἰσφέρει περὶ βίου λαμπροῦ.

Cum de fide multis disputaverit, adhortationem subjungit ad vitam præclaram et honestam.

Ἐπειδὴ τὴν πίστιν τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσύνης προέθησεν, ἵνα μὴ νομίσῃ τὶς ῥᾳθυμίας ὑπόθεσιν γεγραμμένων εἶναι τὸ λεγόμενον, φησὶν, *εἰρήνην ἔχωμεν*, τουτέστι μηκέτι ἁμαρτάνωμεν· τοῦτο γάρ ἐστιν πόλεμον ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν.

Quia justitiæ quæ operibus paratur, fidem prætulit; ne quispiam existimet, id quod dixerat, torporis et socordiæ occasionem præbere, ait, *pacem habeamus*; id est, non amplius peccemus. Hoc namque idem est ac pacem cum Deo habere.

« Δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν. »

Vers. 2. « Per quem et accessum habuimus. »

Εἰ αὐτὸς ἡμᾶς κατήλλαξεν ἐκπεπολεμημένους, φησὶν, εὔλογον μένειν ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς, καὶ ταύτην ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἀμοιβὴν, ἵνα μὴ δόξῃ σκαιοὺς καὶ ἀγνώμονας κατηλλαγέναι τῷ Πατρί.

C

Si ipse nos reconciliavit, quando hostes eramus et debellati, inquit, plane consentaneum est in reconciliatione perseverare, hocque grati illi animi monimentum reddere, ne vecordes et ingratos reconciliasse Patri censeatur.

« Τῇ πίστει.

« Per fidem. »

Τὰ μὲν αὐτοῦ ποικίλα, φησὶν, καὶ πολλὰ καὶ διάφορα· καὶ γὰρ ἀπέθανεν δι' ἡμᾶς, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς καὶ προσήγαγεν, καὶ χάριν δέδωκεν ἄφατον· ἡμεῖς δὲ τὴν πίστιν μόνον εἰσενέγκαμεν.

Ille quidem varia præstitit, multaque et diversa. Mortuus quippe est propter nos, nosque reconciliavit et propinquos fecit, inexplicabilemque gratiam largitus est. Nos autem fidem duntaxat attulimus.

« Εἰς τὴν χάριν αὐτὴν ἐν ᾗ ἑστήκαμεν. »

« In gratiam istam, in qua stamus. »

Τὸ ἀξιωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλαγῆναι, τὸ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνῶναι· τὸ πάντων ἐπιτυχεῖν τῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν.

Dei cognitione dignari, ab errore liberari, veritatem nosse, bonorum omnium compotem fieri quæ baptismo pariuntur.

« Καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. »

« Et gloriamur in spe gloriæ Dei. »

Δύο τέθεικεν, τὰ παρόντα, καὶ τὰ μέλλοντα· τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν *τὴν χάριν*, τὰ παρόντα ἐδήλωσεν, D ἅπερ ἐλάβομεν ἀγαθά. Τὸ δὲ εἰπεῖν, *καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι*, τὰ μέλλοντα ἐξεκάλυψεν ἅπαντα.

Duo posuit, præsentia et futura. Dicendo quippe, *gratiam*, præsentia bona declaravit, quæ accepimus. Dicendo autem, *et gloriamur in spe*, futura quæque revelavit.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν. »

Vers. 3. « Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus. »

Τί λέγω, φησὶν, τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ ἄξια καυχήσεως; Αὐτὰ μὲν οὖν τὰ παρόντα λυπηρά, ἱκανὰ ἡμᾶς καλλωπίσαι, καὶ ποιῆσαι μεγαλοφρονεῖν ἐπ' αὐτοῖς. Καὶ καλῶς, *καυχώμεθα*, ἵνα κἂν τῷ οἰκείῳ προσώπῳ εἰσάγῃ τὴν παραίνεσιν.

Quid aio, inquit, futura bona dignam esse gloriandi materiem? Imo vero ipsamet præsentia, tametsi tristia sunt et molesta, sufficiunt ut iis cohonestemur, deque nobis ipsis magna sentiamus. Beneque ait, *gloriamur*, ut a persona propria adhortationem instituat.

« Εἰδότες ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. »

« Scientes quod tribulatio patientiam operatur; [Vers. 4.] patientia autem probationem, probatio vero spem. »

Ἐπειδὴ παράδοξον ἦν τὸ λεγόμενον, τοῦ τὰ λυ-

Quia paradoxum erat quod pronuntiarat, puta

molestiis voluptatem et gloriam illis ingenerarari; huic fidem ratiocinio isto astruit. Quasi dicat: Patientia quidem et tribulatio ante ea quæ futura sunt, maximum interim fructum habent, et illum qui tentatur, probatum reddunt: insuper et ad futura contribuunt. Faciunt enim uti spes vigeat in nobis. Nihil quippe adeo spem bonorum præstat atque conscientia.

πηρὰ ἡδονὴν αὐτοῖς ἐμποιεῖν, καὶ καύχημα, πιστοῦται αὐτῷ λογισμῷ. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἔχει μὲν καὶ πρὸ τῶν μελλόντων μέγιστον καρπὸν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ θλῖψις, καὶ εὐδόκιμον ποιεῖ τὸν πειραζόμενον· συντελεῖ δέ τι πρὸς τὰ μέλλοντα. Τὴν γὰρ ἐλπίδα ἀκμάζειν ποιεῖ ἐν ἡμῖν· οὐδὲν γὰρ οὕτω χρηστὰ ἐλπίζειν παρασκευάζει, ὡς ἀγαθὸν συνειδός.

Vers. 5-9. « Spes autem non confundit. Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, **17** qui datus est nobis. Adhuc enim Christus cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est. Vix enim pro justo quis moriatur: nam pro bono forsitan et quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. »

« Ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Ἔτι γὰρ Χριστὸς, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι, κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν. Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα καὶ τολμᾷ τις ἀποθανεῖν. Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν. Πολλῷ οὖν μᾶλλον δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. »

Rursum altera probatio, ex iis bonis quæ accepimus.

Ἑτέρα πάλιν κατασκευὴ, ἀφ' ὧν εἰλήφαμεν ἀγαθῶν.

Vers. 10. « Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. »

« Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες, σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. »

Altera ratio a majori. Longe majus erat, inquit, eos qui inimici essent reconciliari, quam eos qui reconciliati essent, in dilectione permanere. Si autem id quod majus potiusque esset præstitit, moriendo pro nobis, dum adhuc in peccatis versaremur, quinam illud etiam quod minus est, non peregerit? Inspice vero quot momentis adnitatur futurorum fidem illis confirmare. Primum quidem eos excitat allato viri justi consilio, dicens: Certo cognovit Abraham, id Deum facere posse quod promisit. Secundo, a gratia quæ concessa fuit. Tertio, a tribulatione, quæ in spem nos erigere sufficiat, necnon iterum a Spiritu quem accepimus. Demum etiam ab ipsa morte Christi, imo a nostra malitia, id quod ante præstituerat. Atqui unum esse videtur quod effatus est; verum plura inibi reperiuntur. Primum quidem, quod mortuus sit: secundum, quod pro impiis: tertium, quod reconciliaverit, quod salvos, quod justos, quod immortales, quod filios et hæredes fecerit.

Ἀπὸ τοῦ μείζονος ἑτέρα κατασκευὴ, πολλῷ πλέον ἦν, φησὶν, ἐχθροὺς ὄντας καταλλαγῆναι, ἢ [τὸ [a] μεῖζον] τὸ καταλλαγέντας ἐν τῇ ἀγάπῃ μεῖναι. Εἰ δὲ τὸ μεῖζον ἐποίησεν ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν ἔτι ὄντων ἁμαρτωλῶν, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ ἔλαττον ποιήσει; Σκόπει δὲ διὰ πόσων βούλεται πιστώσασθαι περὶ τῶν μελλόντων αὐτούς. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ δικαίου γνώμης ἐντρέπει, εἰπὼν ὅτι ἐπληροφορήθη ὁ Ἀβραὰμ. ὅτι ὃ ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Δεύτερον, ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης. Τρίτον, ἀπὸ τῆς θλίψεως, ὅτι ἱκανή ἐστιν εἰς ἐλπίδα ἡμᾶς ἀγαγεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος πάλιν, ὅπερ ἐλάβομεν. Λοιπὸν δὲ, καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κακίας, ἣν πρόσθεν κατεσκεύασεν. Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι [b] τὸ εἰρημένον, εὑρίσκεται δὲ πολλά. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπέθανεν· δεύτερον, ὅτι ὑπὲρ ἀσεβῶν· τρίτον, ὅτι κατήλλαξεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ἀθανάτους ἐποίησεν, ὅτι υἱοὺς εἰργάσατο καὶ κληρονόμους.

Vers. 11. « Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. »

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν. »

Non solum, inquit, salvi facti sumus, sed et idcirco gloriamur, quod quis existimet nos ignominia suffundi. Iis quippe salutem præbere qui improbam supra modum vitam agant, maximum argumentum est eos summopere diligi ab illo qui salvos faciat. Non enim per quempiam alterum, sed per Filium suum unigenitum salvos nos fecit.

Οὐ μόνον ἐσώθημεν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα, δι' αὐτὸ τοῦτο, διὸ νομίζει τις ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι· τὸ γὰρ ὑπερβολῇ πονηρίας ζῶντας σωθῆναι, τοῦ σφόδρα ἀγαπηθῆναι παρὰ τοῦ σώζοντος μέγιστον σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ διά τινος ἑτέρου, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς ἔσωσεν.

Vers. 12. « Propterea sicut per unum hominem

« Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία

VARIÆ LECTIONES.

[a] Superflua vox. [b] Addo ἓν.

εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος εἰσῆλθεν. »

A peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit. »

Ἔστι μὲν δὲ, πάλιν τὸ εἰρημένον τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, ἧς εἰλήφαμεν, κατασκευή· ἐλήφθη δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου.

Hoc rursum quidem quod modo ait, nostræ illius quam accepimus, justitiæ probatio est : a contrario vero sumpta est.

« Ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. »

« In quo omnes peccaverunt. »

Τὸ *ἐφ' ᾧ*, ἀντὶ τοῦ, δι' οὗ· λέγει δὲ, ὅτι ὥσπερ ἐκείνου πεσόντος, τουτέστι τοῦ Ἀδὰμ, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου πάντες θνητοί· οὕτω καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ καὶ ἐγερθέντος, πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἀθανασίας μετέλαβεν.

In quo, id est, per quem. Ait nimirum : Quemadmodum illo, sive Adamo, cadente, illi quoque qui de ligno non comederunt, ex eo omnes facti sunt mortales ; ita resurgente Christo, et suscitato, omne corpus immortalitatis particeps evasit.

« Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ. »

Vers. 13. « Usque ad legem peccatum erat in mundo. »

Τὸ *ἄχρι νόμου*, ἀντὶ τοῦ, ἕως τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν· *τέλος* γὰρ *νόμου Χριστὸς*, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Λέγει οὖν, ὡς διὰ μὲν τοῦ Ἀδὰμ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἁμαρτία, ἔμεινεν δὲ μέχρι τῶν καιρῶν τῆς ἐπιδημίας βασιλεύουσα, καταργεῖται δὲ ὑπὸ Χριστοῦ. B

18 *Usque ad legem*; ac si dicat, usque ad tempora adventus (Christi) : *finis* quippe *legis Christus est*, veluti scriptum est. Ait ergo peccatum per Adamum in mundo emersisse, mansisse vero regnum illius usque ad tempus adventus Domini, et a Christo tandem destructum et abolitum.

« Ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου. »

« Peccatum autem non imputatur, quando non est lex. »

Εἰπὼν, πόσον ἐβασίλευσε χρόνον ἡ ἁμαρτία, λέγει καὶ ἐκ ποίου χρόνου εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· καὶ ποῖος ὁ χρόνος, ἢ ὁ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς, ἧς παρεβέβηκεν Ἀδὰμ, ἣν καὶ νόμον ἡ θεία προσαγορεύει Γραφή; Φησὶν οὖν ὡς διὰ τῆς ἐντολῆς χώραν ἔσχεν ἡ ἁμαρτία. Ἠπάτησε γὰρ δι' αὐτῆς τὸν Ἀδὰμ ὁ ὄφις. C

Dum ait quanto tempore regnaverit peccatum, innuit etiam ex quo tempore in mundum subierit. Quodnam vero hoc tempus aliud foret, nisi illud quo violatum fuit mandatum, quod transgressus est Adamus, quodque legem appellavit Scriptura ? quocirca dicit per legem locum peccato datum. Ea quippe in causa fuit, ut Adamum serpens falleret.

« Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ. »

Vers. 14. « Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ. »

Ἐμμένει τῷ διηγήματι περὶ τοῦ χρόνου λέγων τῆς ἁμαρτίας, καὶ πολλάκις περὶ αὐτοῦ ἡμῖν διαλέγεται, ἵνα μαθόντες ἀκριβῶς τὴν δύναμιν τῆς ἁμαρτίας, δοξάζωμεν τὸν καταργήσαντα αὐτὴν διὰ τῆς ἰδίας σαρκός· κατήργησεν δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.

Susceptæ de tempore peccati narrationi insistit, sæpiusque de eo ad nos sermonem habet, quo peccati vim diligenter edocti, gloriam demus illi, qui hanc per propriam carnem pessumdedit. In carne porro destruxit peccatum.

« Ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. »

« Qui est forma futuri. »

Τοῦ μέλλοντος μὲν, τουτέστι Χριστοῦ. Λέγει δὲ, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοι γε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου, γέγονεν αἴτιος θανάτου, τοῦ διὰ τὴν βρῶσιν εἰσαχθέντος, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ οὐ δικαιοπραγήσασι γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἣν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐχαρίσατο. D

Futuri, inquit, hoc est Christi. Ait nimirum, quemadmodum ille soboli suæ, tametsi de ligno non comederant, causa mortis exstitit quæ propter comestionem invecta est ; ita et Christum iis qui ex ipso nati sunt, cum nihil justi perpetrassent, justitiæ nihilominus auctorem fuisse : quam quidem nobis omnibus per crucem elargitus est.

« Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα· εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ, ἐν χάριτι τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν. »

Vers. 15. « Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. »

Εἰ ἁμαρτία, φησὶ, τοσοῦτον ἴσχυσεν, καὶ ἁμαρτία ἀνθρώπου ἑνός· πῶς οὐχὶ μᾶλλον περισσεύσει μείζονως χάρις Θεοῦ; Καὶ χάρις, καὶ οὐ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ Υἱοῦ. Πολλῷ γὰρ τοῦτο εὐλογώτερον.

Si tantum valuit peccatum, ait, peccatum, inquam, unius hominis : eccur non potius abundaverit gratia Dei? Gratiam dico, non Patris solum, sed et Filii. Hoc enim longe magis consentaneum est.

Vers. 16. « Et non sicut per unius peccatum, A ita et donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem : gratia autem ex multis delictis in justificationem. »

« Καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα· τὸ μὲν γὰρ κρῖμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα. »

Postquam id esse consentaneum monstravit, insuper et necessarium evincit. Quod porro hic dicit, hunc habet sensum. Mortem quidem et condemnationem peccatum unum valuit inferre. Gratia vero non unam solum illam, mortem puta, sustulit, sed et cæteras quæ propter hanc obvenerant. Neque enim dum audis, *sicut*, et *ita*, arbitreris, similem esse doni mensuram ac condemnationis. Nec rursum putes quando Adami fit mentio, hoc duntaxat peccatum fuisse sublatum, quod ille invexit : at enim reliqua perinde deleta docet, cum ait : *Gratia autem ex multis delictis in justificationem.* B

Δείξας ὅτι εὔλογον, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἀναγκαῖον. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸ κατάκριμα μία ἴσχυσεν ἁμαρτία εἰσενεγκεῖν· ἡ δὲ χάρις οὐ τὴν μίαν ἐκείνην ἀνεῖλεν ἁμαρτίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς δι' ἐκείνην ἐπιλθούσας. Ἵνα γὰρ μὴ τὸ ὡς οὕτως [x] ἀκούων, ὅμοιον νομίσῃς τῷ κατακρίματι τὸ χάρισμα· μηδὲ πάλιν τὸν Ἀδάμ, ἀκούων ἐκείνην ἀνῃρῆσθαι μόνον τὴν ἁμαρτίαν νομίσῃς, ἣν ἐκεῖνος εἰσήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς λοιπάς, διδάσκει λέγων· *Τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.*

Vers. 17, 18. « Si enim unius delicto mors regnavit per unum; multo magis abundantiam gratiæ et donationis et justitiæ accipientes, in vita regnant per 19 unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem : sic et per unius justificationem in omnes homines in justificationem vitæ. »

« Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν διὰ τοῦ ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύουσιν διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς. »

Cum declarasset non modo tantumdem nobis Christum profuisse, quantum nocuerat Adamus, sed multo magis et amplius, necessario subjungit assertionis suæ probationem. Isque ejus verborum C sensus est. Quid porro mortem armavit? Hoc solum quod unus homo de ligno comedit. Si ergo mors tantas ex unius delicto vires nacta est; quando reperiuntur aliqui, qui gratiam longe majorem quam hoc peccatum esset acceperint, quinam fieri possit ut morti deinceps sint obnoxii? quocirca non dixit, gratiam, sed *abundantiam gratiæ*. Non enim quantum opus esset ad excisionem peccati, tantum nos gratiæ percepimus, sed et multo amplius. Etenim a supplicio exempti sumus, et malitiam exuimus, et superne sumus regenerati ac veteri homine sepulto, resurreximus, redempti quoque fuimus et sanati, atque ad divinam adoptionem evecti : justificati sumus factique Unigeniti fratres et cohæredes, ejusque consortes D honorum instituti. Ejus etiam nos caro sumus, et veluti corpus capiti, sic nos uniti sumus Christo. Atqui istæc omnia Paulus abundantiam gratiæ nominavit, ut ostenderet, non solum nos remedium æquale morbo accepisse, verum et sanitatem integram, formæ decorem, et honorem, gloriam, et bonam famam, quæ naturam nostram longe superant.

Ἀποφηνάμενος, ὅτι οὐ τοσοῦτον ὠφέλησεν μόνον Χριστὸς, ὅσον ἔβλαψεν ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ πολλῷ πλέον καὶ μείζονα, ἀναγκαίως τοῦ λόγου ἐπάγει τὴν κατασκευήν. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τί τὸν θάνατον ὥπλισε; Τὸ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου μόνον τὸν ἕνα ἄνθρωπον. Εἰ οὖν ὁ θάνατος τοσαύτην ἔλαβεν ἰσχὺν ἐξ ἑνὸς παραπτώματος, ὅταν εὑρεθῶσί τινες πολλῷ μείζονα τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης λαβόντες χάριν καὶ δικαιοσύνην, πῶς δυνήσονται εἶναι λοιπὸν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ; Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, χάριν, ἀλλὰ *περισσείαν χάριτος*. Οὐ γὰρ ὅσον ἐχρῄζομεν εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν, τοσοῦτον ἐλάβομεν μόνον ἐκ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον· καὶ γὰρ καὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν, καὶ κακίαν ἀπεδυσάμεθα πᾶσαν, καὶ ἀνεγεννήθημεν ἄνωθεν, καὶ ἀνέστημεν, τοῦ παλαιοῦ ταφέντος ἀνθρώπου, καὶ ἐλυτρώθημεν καὶ ὑγιάσθημεν, καὶ εἰς υἱοθεσίαν ἀνήχθημεν, καὶ ἐδικαιώθημεν, καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ Μονογενοῦς, καὶ συγκληρονόμοι, καὶ συμμέτοχοι αὐτοῦ κατέστημεν· καὶ σάρξ αὐτοῦ ἐσμεν, καὶ ὥσπερ σῶμα κεφαλῇ, οὕτως ἡνώμεθα τῷ Χριστῷ. Καὶ ταῦτα πάντα περισσείαν χάριτος ἐκάλεσεν ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι οὐ φάρμακον μόνον ἐλάβομεν ἀντίρροπον τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ ἰατρείαν καὶ εὐμορφίαν καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν καὶ ἀδοξίαν [y] πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντα φύσιν.

Quid vero illud est, quod modo *omnes homines* dicat, modo vero *multos*? Utique quia mors quidem in genus universum invaluit : in multos vero

Διὰ τί ποτὲ *εἰς πάντας ἀνθρώπους*, ποτὲ δὲ *οἱ πολλοί*; Ἐπειδὴ ὁ μὲν κοινὸς θάνατος κατὰ πᾶν ἐκράτησεν, ὁ δὲ κατὰ προαίρεσιν εἰς πολλούς. Ἀμ-

VARIÆ LECTIONES.

[x] Leg. τὸ ὡς καὶ τὸ οὕτως ἀκούων. [y] Leg. εὐδοξίαν.

φοτέροις ἀντέθηκεν τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένην ἀναλογίαν.

« Ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί. »

Πάλιν τῷ προτέρῳ κέχρηται λογισμῷ, ἐπισφίγγων αὐτὸν τῇ ἐπαναλήψει.

« Οὕτως καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. »

Πάλιν ἐπαγωνίζεται ἐπεξερχόμενος ταῖς κατασκευαῖς. Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶν, διὰ τὸ λέγειν Ἰουδαίους, μὴ δύνασθαι τὸν Χριστοῦ θάνατον δικαιῶσαι τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ, *ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν πολλοί*, ἀντὶ τοῦ, ὑπεύθυνοι τῷ διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανάτῳ, λέγει.

« Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. »

Δείξας ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ καταδικασθεῖσαν τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ δικαιωθεῖσαν καὶ σωθεῖσαν ἐκ τῆς καταδίκης, εὐκαίρως καὶ περὶ τοῦ νόμου ζητεῖ τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ὑποτεμνόμενος. Λέγει οὖν ὡς οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησεν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ηὐξήθη τὸ νόσημα παρεισελθόντος αὐτοῦ· τὸ δὲ, *ἵνα πλεονάσῃ*, οὐκ αἰτιολόγον ἐστὶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως εἰλημμένον. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐδόθη ὁ νόμος ἵνα πλεονάσῃ ἡ ἁμαρτία· ἀλλ' ἐδόθη μὲν, ὥστε μειῶσαι τὸ παράπτωμα. Ἐξέβη δὲ εἰς τοὐναντίον, οὐ παρὰ τὴν τοῦ νόμου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν δεξαμένων ῥᾳθυμίαν. *Παρεισῆλθεν* δὲ, εἶπεν, καὶ οὐχ, εἰσῆλθεν, δεικνὺς πρόσκαιρον αὐτοῦ τὴν χρείαν, καὶ οὐ κυρίως προηγουμένην.

« Οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις· ἵνα, ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτως καὶ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

Οὐ γὰρ κολάσεως ἀπήλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μυρία ἃ προείπομεν δέδωκεν ἡμῖν ἀγαθά· πῶς δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία; Μυρίας δέδωκεν ὁ νόμος ἐντολὰς, βουλόμενος πανταχόθεν στηρίσαι τὸν ἄνθρωπον. Πασῶν δὲ παραβαινομένων, εἰκότως πλείων ἡ ἁμαρτία.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

« Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμένω τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο· οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; »

Εἰς τὸ προειρημένον πάλιν ἐπανακάμπτει λόγον· ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Διασύροντές τινες τὸν Ἀπόστολον, ἔλεγον· Ἐπειδὴ μέγα ἡμάρτομεν, μὴ ἀποστῶμεν ἁμαρτάνοντες, ἵνα πλείων ἡ χάρις δοθῇ· ἀναιρεῖ δὲ τοῦτο, πρῶτον μὲν, τῇ ἀπαγορεύσει, λέγων, *μὴ γένοιτο*! ὥσπερ ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένων κακῶν εἰώθε τίθεσθαι. Ἔπειτα καὶ ἀναντιῤῥήτῳ λογισμῷ· *Οἵτινες*, φησὶν, *ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ζήσομεν ἐν αὐτῇ*; Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Νεκροὶ γεγόναφοτέροις ἀντέθηκεν τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένην ἀναλογίαν.

illa quæ ex voluntate pendet. Utrique opposuit ductam a Christo comparationem.

Vers. 19. « Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi. »

Priori iterum argumento utitur, quod resumptione urget pressius.

« Ita et per unius obeditionem justi constituentur multi. »

Idem rursum probationibus aliis enarrare contendit. Hæc cuncta edisserit, quia Judæi dicebant Christi morte orbem justificari non posse. Hoc vero, *peccatores constituti sunt multi*, idem est, atque, obnoxii morti propter peccatum fuerunt.

Vers. 20. « Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. »

Quia ostendit universum orbem Adami causa condemnationi subjacuisse, á Christo vero justificatum servatumque esse a damnatione, apposite nunc de lege quæstionem movet, quo præconceptam de ea opinionem succidat. Ait ergo non modo eam nihil prodesse, sed etiam ea subeunte, auctiorem evasisse ægritudinem. Istud vero, *ut abundaret*, non causam innuit, sed quod ex eventu id probatum fuerit. Nequaquam enim ideirco data est lex, ut abundaret peccatum. Sed data quidem est, ut delictum minueretur. Verum contrarium evenit; non propter ipsam legis naturam, sed propter socordiam eorum qui illam suscepere. Porro *subintravit* inquit, non autem, intravit; ut significet ad tempus eam fuisse utilem, nec ceu principale quoddam ante omnia proprie fuisse institutam.

« Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit et gratia. [Vers. 21.] Ut sicut regnavit peccatum in morte, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. »

Non solum enim pœna nos exemit, sed et sexcenta illa quæ prædiximus bona concessit nobis. Quomodo autem abundavit peccatum? Innumeras lex præceptiones sanxit, quibus undique confirmaretur et fulciretur homo. His vero omnibus posthabitis, per consequentiam auctius evasit peccatum.

CAP. VI.

Vers. 1, 2. « Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato ut gratia abundet? absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo ergo vivemus in illo? »

Sermonem iterum revocat ad illud quod ante dixerat: hoc utique sensu. Nonnulli Apostolo detrahentes aiebant: Ergo cum multum peccaverimus, nequaquam a peccatis abstineamus, ut amplior gratia tribuatur. Atqui hoc tollit: primum quidem negatione, dicendo, *Absit!* uti consuevit, quando de certis et exploratis malis sermonem habet. Tum deinde irrefragabili ratiocinatione: *Qui mortui sumus peccato*, inquit, *quomodo vive-*

mus in illo? Ac si dicat : mortui facti sumus peccato, dum credidimus et illuminati fuimus. Si mortui, utique ut ei de cætero non obsequamur.

Vers. 3-5. « An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, sic et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini morti ejus, sed et resurrectionis erimus. »

Cum ratum certumque esset id quod dixerat, hoc nobis enarrat. Quid ergo illud est, *in mortem ipsius baptizati sumus?* plane uti moriamur sicut et ille. Nam baptismus crux est. Quocirca id quod Christo, tum crux, tum sepulcrum fuit, hoc nobis baptismus exstitit, licet non eadem ratione. Ille siquidem mortuus sepultusque est carni ; nos vero peccato utrumque fuimus. Quapropter non dixit, complantati facti sumus morti ejus, sed *similitudini mortis ejus.* Mors quippe hoc et illud est, sed non ejus subjectum idem. Nam Christi mors carnis fuit, nostra autem, peccati.

Vers. 6. « Quod vetus homo noster simul crucifixus est. »

Non ait, crucifixus est, sed *simul crucifixus est*, ut baptismum cum morte componeret.

« Ut destruatur corpus peccati. »

Nequitiam universam vocat corpus peccati. **21** Nam sicut cunctam malitiam veterem hominem appellat, ita et corpus hominis istius, malitiam quæ ex variis nequitiæ et improbitatis membris coalita sit.

« Et ultra non serviamus peccato. [Vers. 7.] Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. »

Peccato, inquit, hoc interire volo, non ut aboleatur et occidat, sed ne peccet amplius. Quia sicut ille qui mortem obiit, exemptus est a peccato, cum mortuus jaceat ; ita et mors quæ per baptismum infertur, huic similem reddit illum qui ex piscina ascenderit. Nam quandoquidem illic semel mortuus est, oportet ut peccato semper mortuus maneat.

Vers. 8, 9. « Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul et vivemus cum illo ; scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. »

Quamprimum coronam affert laborum et certaminum. Cæterum ingens plane nobis bonum obvenit, ut et ante coronam Domini consortes efficiamur.

« Mors illi ultra non dominatur. [Vers. 10.] Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. »

Id est, haudquaquam huic morti erat obnoxius, sed propter peccatum nostrum mortuus est, ut illud tolleret, ejusque nervos et vires omnes excideret.

« Quod autem vivit, vivit Deo. »

Hoc est, citra resolutionem ulteriorem ; ita ut

μεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πιστεύσαντες καὶ φωτισθέντες· τὸ δὲ νεκροὶ, ὥστε μὴ ὑπακούειν αὐτῇ λοιπόν.

« Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα, ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. »

Ἐπειδὴ ἀσφαλὲς ἦν τὸ εἰρημένον, ἐπεξηγεῖται ἡμῖν αὐτό. Τί οὖν ἐστιν, *εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν*; εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ ἀποθανεῖν ὥσπερ ἐκεῖνος. Σταυρὸς γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα· ὅπερ οὖν ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ τάφος, τοῦτο ἡμῖν γέγονεν τὸ βάπτισμα, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν. Αὐτὸς μὲν γὰρ σαρκὶ ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτίᾳ ἀμφότερα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ, σύμφυτοι γεγόναμεν τοῦ θανάτου, εἶπεν, ἀλλὰ *τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου*· θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ μὲν σαρκὸς, ὁ τοῦ Χριστοῦ· ὁ δὲ ἁμαρτίας, ὁ ἡμέτερος.

« Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη. »

Οὐκ εἶπεν, ἐσταύρωται, ἀλλὰ, *συνεσταύρωται*, ἐγγὺς φέρων τὸ βάπτισμα τοῦ θανάτου.

« Ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας. »

Σῶμα ἁμαρτίας τὴν πονηρίαν πᾶσαν καλεῖ· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπον παλαιὸν λέγει τὴν ὁλόκληρον κακίαν, οὕτω καὶ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, τὴν ἀπὸ διαφόρων μερῶν πονηρίας συγκειμένην κακίαν.

« Τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. »

Ταύτῃ, φησὶν, αὐτὸ εἶναι βούλομαι νεκρὸν, οὐχ ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ἀλλ' ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν. Ὅτι ὥσπερ ὁ ἀποθανὼν ἀπήλλακται τοῦ ἁμαρτάνειν, νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ τὸν ἀναβάντα ἄγει ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος. Ἐπειδὴ ἅπαξ ἀπέθανεν ἐκεῖ, νεκρὸν δεῖ μένειν διὰ παντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ.

« Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ, εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει. »

Τὸν στέφανον ἐπάγει ταχέως τῶν ἀγώνων· μέγιστον δὲ καὶ πρὸ τοῦ στεφάνου ἡμῖν ἀγαθὸν γίνεται, τὸ κοινωνῆσαι τῷ Δεσπότῃ.

« Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ὃ γὰρ ἀπέθανεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ. »

Τουτέστιν, οὐδὲ ἐκείνῳ ὑπεύθυνος ἦν τῷ θανάτῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἡμετέραν ἀπέθανεν, ἵνα αὐτὴν ἀνέλῃ, καὶ ἐκκόψῃ τὰ νεῦρα αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἅπασαν.

« Ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ. »

Τουτέστιν ἀκαταλύτως, ὥστε μηκέτι κρατεῖσθαι

ὑπὸ τοῦ θανάτου· εἰ γὰρ καὶ τὸν πρότερον θάνατον οὐχ ὑπεύθυνος ὢν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέρων ἁμαρτίαν, πολὺ μᾶλλον νῦν οὐκ ἀποθανεῖται καταλύσας αὐτήν.

A mors in eum amplius dominatum non habeat. Si enim priorem mortem obiit, cum huic minime esset obnoxius, sed propter peccatum aliorum : a fortiori deinceps ipse non morietur, per quem dissoluta fuit mors.

« Οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς εἶναι, νεκροὺς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία. »

VERS. 11-12. « Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro. Ne igitur regnet peccatum. »

Ἐπειδὴ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ζωῆς διελέχθη, ἵνα μή τις λέγῃ, Τί οὖν πρὸς ἡμᾶς τὸ εἰρημένον; τὰ τοιαῦτα ἐπάγει λέγων· Εἰ νεκροὺς ὄντας ἀνέστησεν, πολλῷ μᾶλλον ζῶντας κατασχεῖν δυνήσεται.

Quoniam de vita Christi sermonem habuit, ne quis diceret : Quid vero istæc ad nos? hæc subjungit : Si cum mortui essemus, ille nos suscitavit; multo magis viventes in vita conservare poterit.

Οὐκ εἶπεν, τυραννείτω, ὅπερ ἀνάγκη ἦν ἀλλὰ *μὴ βασιλευέτω*, ὅπερ ἐστὶ προαιρέσεως. B

Non dixit, tyrannidem non exerceat; id quod necessitatem significaret : sed *non regnet*, quod voluntatem innuit.

« Ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. Ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσῃ. »

« In vestro mortali corpore; ut obediatis concupiscentiis ejus. [VERS. 13-14.] Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos ipsos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra, arma justitiæ Deo. Peccatum enim in vobis non dominabitur. »

Τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εὐχείρωτον ἦν τῇ ἁμαρτίᾳ. Οὔτε γὰρ Πνεῦμα παρῆν τὸ βοηθοῦν, οὔτε βάπτισμά τὸ νεκρῶσαι δυνάμενον τὴν ἁμαρτίαν. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς παραγέγονεν, καὶ βάπτισμα ἐλάβομεν, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ βαπτίσματος, γέγονεν ἡμῖν εὐχειρῆ τὰ παλαίσματα.

Corpus nostrum ante Christi adventum facili negotio a peccato superabatur. Non enim Spiritus aderat, qui suppetias ferret; non baptisma quod illud quiret enecare. Ubi vero gratia affulsit, et baptisma suscepimus, ac per baptisma Spiritum, certamina deinceps levia et facilia exstiterunt.

« Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν· τί οὖν, ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο! » C

« Non enim estis sub lege, sed sub gratia. [VERS. 15.] Quid ergo? Peccabimus quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit! »

Τοῦτο δείκνυσι προσκαίρους ὄντας τοὺς ἀγῶνας.

22 His verbis ostendit temporarios agones esse.

« Οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; »

VERS. 16. « Nescitis quoniam cui exhibuistis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam? »

Ἀντίθεσιν θεὶς τὴν λέγουσαν, *Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν;* καὶ πρώτην αὐτὴν λύσιν ἐπαγαγών, τὴν ἐξ ἀπαγορεύσεως, *μὴ γένοιτο* εἰπών, ἐπάγει καὶ τὴν δευτέραν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, τρίτην τὴν ἀπὸ τῆς κολάσεως· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ αὕτη ἐστίν· *Οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε ᾧ ὑπακούετε;* Ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι· Οὔπω λέγω τὴν γέενναν, οὐδὲ τὴν πολλὴν ἐκείνην κόλασιν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα αἰσχύνην, ὅταν δοῦλοι γένησθε, καὶ ἑκόντες δοῦλοι, καὶ ἁμαρτίᾳ δοῦλοι, καὶ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μισθῷ ὥστε πάλιν ἀποθανεῖν. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θάνατον εἰργάσατο σωματικὸν, καὶ τοσαύτης ἐδεήθη τῆς θεραπείας τὸ ἕλκος, ὥστε τὸν Δεσπότην ἁπάντων εἰς θάνατον κατελθεῖν, καὶ οὕτω λῦσαι τὸ κακὸν, μετὰ τὴν τοσαύτην δωρεὰν καὶ ἐλευθερίαν λαμβάνουσά σε ἑκόντα αὐτὴν [z] πάλιν κλινόμενον, τί οὐκ ἐργάσηται;

Cum hoc sibi objecisset, *Quid ergo? peccabimus?* idque primum pernegando solvisset, dicens, *Absit!* solutionem alteram subjungit, quam sumit ab hoste : tertiam denique, a supplicio. Quæ porro ab hoste sumitur, hæc est : *Nescitis, quoniam cui exhibuistis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obedi-* D *tis?* Quasi diceret : Nondum gehennam commemoro, non ingens illud supplicium, sed potius hoc præsens dedecus, quod servi facti estis, quod servi voluntarii, quodque servi peccati; atque insuper ea mercede, ut denuo vobis moriendum sit. Nam si ante baptismum mortem induxit corporalem, tantaque vulnus curatione opus habuit, ut universorum Dominus ad mortem descendendo, malum tandem deleret : quid non peccatum efficiet, si post tantum illud donum datamque libertatem, te voluntarium sponteque sibi cervices inclinantem ceperit?

VARIÆ LECTIONES.

[z] Lego εἰς αὐτήν. Apud Chrysost. αὖτη πάλιν.

Vers. 17. « Gratia autem Deo quod fuistis servi peccati. »

Ipsis denuo in memoriam revocat munera et beneficia, quodque ex ingentibus sunt malis erepti; idque non propriis ipsorum laboribus, sed gratia Dei.

« Obedistis autem ex corde, in quam traditi estis formam doctrinæ. »

Quod ait, *ex corde*, liberum indicat arbitrium. Quod rursum, *traditi estis*, concessum a Deo auxilium innuit.

Vers. 18. « Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ. »

Duo hoc loci Dei dona monstrantur; puta liberari a peccato, et servire justitiæ, quod omni libertate est præstabilius.

Vers. 19. « Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem. »

Cum accuratam vivendi normam exegerit, ita ut mortuos eos esse præciperet; ut ostendat, nihil se supra modum postulare, sed quod æquum modestumque sit ac leve, id a contrario astruit his verbis, *humanum dico*. Ac si dicat, hoc evinco ex iis quæ vulgo contingunt.

« Ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. [Vers. 20.] Cum enim servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ. »

Quando in nequitia et impietate vitam tolerabatis, tam stricta obedientia vivebatis, ut nihil penitus boni ageretis. Hoc enim verba ista significant, *liberi eratis justitiæ*. Nunc ergo etiam quia ad justitiam transiistis, vos ex toto dedite virtuti, nihil prorsus facientes mali.

Vers. 21. « Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? »

Ejusmodi, inquit, ista servitus fuit, ut etiamnum memoria illius vobis pudorem afferat. Si autem pudefacit memoria, multo magis actio.

23 Duplici damno, ait, tunc afficiebamini, ut digna pudoris ageretis, nec pudefieri nossetis.

« Nam finis illorum mors est. [Vers. 22.] Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo. »

Quoniam probrum res haud valde gravis videtur esse, ad id pergit quod admodum terribile est, mortem nominans.

« Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. »

Videsis quomodo alia quidem jam ostendat concessa, alia vero in spe proposita, horumque fidem facit ex iis quæ concessa erant; vitæ nimirum per sanctificationem.

Vers. 23. « Stipendia enim peccati mors. Gratia autem Dei vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro. »

Cum armorum antehac meminerit, et regni, huic hæret metaphoræ: tametsi vero dicit, *stipendia*,

« Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας. »

Ἀναμιμνήσκει πάλιν τῶν εὐεργεσιῶν, ὅτι τε μεγάλων ἀπηλλάγησαν κακῶν· καὶ οὐκ ἐξ οἰκείων πόνων, ἀλλ' ἐκ χάριτος Θεοῦ.

« Ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας, εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. »

Τὸ μὲν, *ἐκ καρδίας*, τὸ αὐτεξούσιον δηλοῖ· τὸ *παρεδόθητε*, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν αἰνίττεται.

« Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. »

Δύο ἐνταῦθα δείκνυνται τοῦ Θεοῦ δωρεαὶ, τό τε ἁμαρτίας ἐλευθερῶσαι, καὶ τὸ δουλῶσαι τῇ δικαιοσύνῃ, ὅπερ ἐλευθερίας ἁπάσης ἄμεινόν ἐστι.

« Ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. Ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν. »

Ἐπειδὴ πολλὴν ἀπῄτησεν ἀκρίβειαν βίου, νεκροὺς εἶναι κελεύων, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲν ὑπέρογκον ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμετρον καὶ κοῦφον, ὡς τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει λέγων, *ἀνθρώπινον λέγω*, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ γινομένων.

« Οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν· ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. »

Ὅτε ἐν πονηρίᾳ ἔζητε καὶ ἀσεβείᾳ, μετὰ τοσαύτης ἔζητε ὑπακοῆς, ὡς μηδὲν καθόλου πράττειν καλόν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ*. Οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπειδὴ μετέστητε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ὅλους ἑαυτοὺς ἐκδότε τῇ ἀρετῇ, μηδὲν καθόλου τῆς κακίας πράττοντες.

« Τίνα οὖν καρπὸν ἔχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; »

Τοιαύτη ἦν ἡ δουλεία, φησὶ, ὡς καὶ τὴν μνήμην αὐτῆς νῦν αἰσχύνην φέρειν. Εἰ δὲ ἡ μνήμη καταισχύνει, πολλῷ μᾶλλον ἡ πρᾶξις.

Διπλῆ τότε παρεβλάπτεσθε, φησὶν, καὶ αἰσχύνης ἄξια πράττοντες, καὶ οὐκ εἰδότες αἰσχύνεσθαι.

« Τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος· νῦν δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ. »

Ἐπειδὴ ἡ αἰσχύνη οὐ σφόδρα δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, ἐπὶ τὸ πάνυ φοβερὸν ἔρχεται, τὸν θάνατον λέγων.

« Ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν· τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον. »

Ὅρα πῶς τὰ μὲν δείκνυσιν ἤδη δεδομένα, τὰ δὲ ἐν ἐλπίσιν ὄντα. Καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων ἐκεῖνα πιστοῦται, ἀπὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τὴν ζωήν.

« Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν

Ἐπειδὴ ὅπλων ἐμνημόνευσεν καὶ βασιλείας, ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ· εἰπὼν δὲ ὀψώνια ἐπὶ τῆς

ἁμαρτίας, οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησεν τάξιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν, οὐδ' εἶπεν ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, δεικνὺς ὅτι οὐκ οἴκοθεν ἀπηλλάγησαν, οὐκ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, ἀλλὰ χάριτι πάντα ταῦτα ἐγίνετο.

A dum de peccato loquitur, non eumdem tamen servat ordinem ubi de Christo verba facit : nec ait, recte factorum merces, sed *gratia Dei* : ut palam faciat, non a seipsis eos reconciliationem obtinuisse, ceu debitum quoddam accepissent, sed per gratiam cuncta hæc esse præstita.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοί (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ);

Καταλύσας τὸν ἠθικὸν λόγον ἐπὶ τὰ δογματικὰ μεταβαίνει, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτία αὐτῶν οὐ κυριεύει, ἀλλ' οὐδὲ νόμος· εἰ δὲ νόμος οὐ κυριεύει, πολλῷ μᾶλλον ἁμαρτία· κατασκευάζει δὲ αὐτὸ ἀπὸ παραδείγματος· ἄρχεται δὲ ἐξ ἐγκωμίων, τῶν ἀκροατῶν καταγλυκαίνων τὴν ἀκοήν.

« Ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ· ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, καταργεῖται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ. Ὥστε καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί μου, ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἀνδρὶ ἑτέρῳ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι. »

Τοῖς ζῶσι, φησὶν, ὁ νόμος κεῖται, τοῖς δὲ τεθνηκόσι οὐκέτι διατάττει. Εἰ δὲ τεθνήκατε καὶ ὑμεῖς, συνταφέντες τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὐκέτι κυριεύει ὑμῶν ὁ νόμος. Ὅρα δὲ σύνεσιν τοῦ Παύλου· πῶς ἐν μὲν παραδείγματι τὸν νόμον δείκνυσι τετελευτηκότα, λέγων· *Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ.* Ἐν δὲ τῇ ἐπαγωγῇ οὐκέτι τοῦτο ποιεῖ· τὸ γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· Ὥστε, ἀδελφοὶ, καὶ ὑμεῖς τοῦ νόμου τελευτήσαντος οὐ κρίνεσθε μοιχείας ἀνδρὶ γενόμενοι ἑτέρῳ· ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως τοῦτο, ἀλλ' *ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ*, ἵνα μὴ ὡς ἐχθροὺς ὑποπτεύητε κατὰ τοῦ νόμου βλασφημεῖν. Ὅρα δὲ καὶ πάλιν ὑπερβολὴν κατασκευῆς. Δείκνυσι γὰρ αὐτὸν τὸν νόμον [a] τοῦτο βουλόμενον, τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ καὶ γίνεσθαι ἀνδρὶ ἑτέρῳ· οὐ γὰρ κωλύει, φησὶν, ἑτέρῳ συνεῖναι τελευτήσαντος τοῦ προτέρου. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ, καὶ αὐτοῦ βούλημα τοῦ νόμου, τὸ γενέσθαι ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ.

« Ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί. »

Ἀπὸ τοῦ χρείττονος τὴν προτροπὴν ἐργάζεται. Τότε γὰρ, φησὶν, ἐκαρποφορεῖτε τῷ θανάτῳ· νυνὶ δὲ τῷ Θεῷ. »

« Τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ὑπὸ τοῦ νόμου. »

CAP. VII.

Vers. 1. « An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor)? »

Absoluto sermone quem de moribus instituerat, ad ea pergit quæ doctrinam spectant, ostenditque, nedum peccatum eis amplius non dominari, sed nec legem ipsam. Si autem lex non dominatur, a fortiori neque peccatum. Id porro probat exemplo. B Cæterum a laudibus auditorum orditur, quibus aures ipsorum demulceat.

« Quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit. [Vers. 2-4.] Nam quæ sub viro est mulier, viventi viro alligata est lege : si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit. »

Illis qui vivunt, inquit, posita lex est : mortuis vero nihil ultra præscribit. Porro si mortui estis, C proinde, quando una cum Christo sepulti fuistis per baptismum, vestri deinceps mors non dominatur. Observes velim Pauli prudentiam : quomodo quidem legem mortuam comprobat exemplo, cum ait, *Si autem mortuus fuerit vir ejus.* In conclusione vero id non facit. Ex consecutione siquidem ei dicendum erat : Itaque, fratres, vos quoque, lege mortua, adulterii nequaquam damnamini, si sitis cum alio viro. Non ita rem enuntiavit; sed, *mortificati estis legi* : ne nos legi tanquam illius hostes detrahere suspicemini. Rursum vero videsis quam eximie confirmet id quod ipsi propositum erat. Ostendit enim legem ipsam hoc velle, eo quod ab ea discedatur, et ad virum alterum transeatur. Nam D defuncto priore, inquit, nihil vetat quin cum altero fiat conjugium. Velut **24** si diceret : Lex ipsa nos crimine eximit, cum ab ea discedimus; quin et ipsius hæc voluntas est, uti deinceps Christi simus.

« Ut fructificemus Deo. [Vers. 5.] Cum enim essemus in carne. »

A potioribus eos adhortatur. Tunc enim morti fructum ferebatis, inquit; nunc autem Deo.

« Passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. [Vers. 6.] Nunc autem soluti sumus a lege. »

VARIÆ LECTIONES.

[a] Vocem hanc addo necessariam, ex Chrysostomo.

Non ait, passiones peccatorum quæ ex lege natæ sunt, sed quæ per legem : nec etiam hic adjecit, natæ, seu factæ sunt ; sed absolute et simpliciter posuit *per legem*, hoc est, quæ per legem innotuere et manifestatæ sunt. Ne vero carnem insimularet, non dixit, quas membra operantur, sed *in membris nostris operabantur* : ut nimirum declararet, aliunde nequitiam ortum habere, puta ex actuosis cogitationibus, non a membris quæ moventur et aguntur. Non autem negat legem fuisse causam peccatorum, nec ejus gravitatem elevat. Ea quippe severi accusatoris vices gessit peccata denudando. Quisquis enim illi qui obsequi nolit plura injungat, delictum ejus amplificat.

A Οὐκ εἶπεν, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γινόμενα, ἀλλὰ τὰ διὰ τοῦ νόμου. Καὶ οὐ προσέθηκεν, γινόμενα, ἀλλὰ ἁπλῶς, *διὰ τοῦ νόμου* · τουτέστι, διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα. Ἵνα δὲ μηδὲ τῆς σαρκὸς κατήγορος ᾖ, οὐκ εἶπεν, ἃ ἐνεργεῖ τὰ μέλη · ἀλλ' *ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν*· δεικνὺς ἐτέρωθεν οὖσαν τὴν ἀρχὴν τῆς πονηρίας ἀπὸ τῶν ἐνεργούντων λογισμῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν · οὔτε δὲ τὸ αἴτιον εἶναί φησιν ἁμαρτημάτων τὸν νόμον, οὔτε ἀπαλλάττειν [b] αὐτὸν ἀπεχθείας· κατηγόρου γὰρ τάξιν ἐπεῖχεν πικροῦ, ἀπογυμνῶν τὰ ἁμαρτήματα. Ὁ γὰρ τῷ μηδὲν πείθεσθαι βουλομένῳ πλείονα ἐπιτάττων, πλεονάζει τὸ παράπτωμα.

« Mortui, in quo detinebamur. »

Hoc est, sub peccato. Nimirum, quia vetus homo qui in eo detinebatur, mortuus est et sepultus.

B « Ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα. »

Τουτέστι τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατεχομένου ἐν αὐτῇ, ἀποθανόντος καὶ ταφέντος.

« Ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. »

« Ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. »

Littera jam, inquit, qua condemnemur (lex utique illa vetus) superstes non est, sed spiritus adjuvans.

Οὐκ ἔστιν μὲν γράμμα ἔτι τὸ καταδικάζον, φησὶν, τουτέστιν ὁ νόμος ὁ παλαιὸς, ἀλλὰ πνεῦμα βοηθοῦν.

Vers. 7. « Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit! »

« Τί οὖν ἐροῦμεν ; ὁ νόμος ἁμαρτία ; Μὴ γένοιτο !

Quia multa contra legem dixisse videbatur, puta quod passiones peccatorum per legem operabantur in membris nostris ; quod peccatum vestri non dominabitur : *Non enim estis sub lege.* Et iterum : *Ubi non est lex, illic nec transgressio.* Et rursum : *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum ;* demum : C *Lex iram operatur.* Quia, inquam, ista legi crimen inferre videbantur, ut suspicionem corrigeret, quæ inde nasci poterat, hoc sibi objicit et ait : *Quid igitur, lex peccatum est?*

Ἐπειδὴ πολλὰ ἔδοξεν κατὰ τοῦ νόμου λέγειν, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ νόμου ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν · καὶ ἁμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει· *Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον.* Καὶ πάλιν, *Οὗ γάρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις.* Καὶ πάλιν, *Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα.* Καὶ πάλιν, *Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται.* Ἐπειδὴ ταῦτα πάντα ἐδόκει διαβολὴν φέρειν τῷ νόμῳ, ὡς διορθούμενος τὴν ἐκ τούτων ὑπόνοιαν, ἀντιτίθησι καὶ φησιν · *Τί οὖν ; ὁ νόμος ἁμαρτία ;*

Absit! Antequam id probet, rem negat prorsus, ut et sibi conciliet auditorem, et offensum demulceat.

Μὴ γένοιτο ! Πρὸ τῆς κατασκευῆς ἀπηγόρευσεν, τὸν ἀκροατὴν οἰκειούμενος, καὶ σκανδαλιζόμενον θεραπεύων.

« Sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces. »

« Ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου · τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκ ἐπιθυμήσεις. »

Quod adversus legem vehementius hactenus egisse videatur, nihil est cur mireris. Paulus siquidem illud urget quod sibi incumbit. Quid porro istud esset, audias velim. Judæi obstinato animo gratiæ repugnabant, cui legem anteferrent, D et hujus causa illi obtrectabant. Quamobrem Paulus sibi proposuerat demonstrandum, quod plane verum erat, legem quidem nullatenus valere ad delendum peccatum, quin et illud per eam duriorem 25 tyrannidem exercere; cum gratia illud seipsa abstergeret : subindeque dimissa lege accedendum esse ad gratiam. Is cum esset ipsius finis, videsis quam subtiliter et quam accurate id totum astruat. Ait enim, *Peccatum non cognovi, nisi per legem.* Peccatum autem dicit vigentissimum ; quippe quod ante legem erat. Et rursum : *Concupiscentiam*

Εἰ καὶ σφοδρότερον κεχρῆσθαι δοκεῖ κατὰ τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσῃς· πρὸς γὰρ τὸ κατεπεῖγον ὁ Παῦλος ἐνίσταται. Τί δὲ ἦν κατεπεῖγον, ἄκουε· Ἰουδαῖοι σφόδρα ἐφιλονείκουν τῇ χάριτι, τὸν νόμον προκρίνοντες αὐτῆς, καὶ δι' ἐκεῖνον εἰς αὐτὴν ἐνύβριζον · σκοπὸς οὖν τῷ Παύλῳ δεῖξαι, ὥσπερ καὶ ἀληθὲς, τὸν μὲν νόμον μηδαμῶς δυνηθέντα τῶν ἀνθρώπων ἀφανίσαι τὴν ἁμαρτίαν · ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μάλιστα τυραννοῦσαν αὐτήν · τὴν δὲ χάριν δι' ἑαυτῆς ἐξαλείψασαν, ἵνα τὸν μὲν νόμον ἀφῶσιν, ἐπὶ δὲ τὴν χάριν ἔλθωσιν · τούτου δὲ ὄντος τοῦ σκοποῦ, ὅρα πῶς λεπτῶς αὐτὸ κατασκευάζει. *Τὴν ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἔγνων*, φησὶν, *εἰ μὴ διὰ νόμου* · ἁμαρτίαν δὲ τὴν ἐπιτεταμένην φησὶν, ἐπεὶ καὶ πρὸ νόμου ἦν. Καὶ πάλιν, *Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις.* Πάλιν τὴν ἐπι-

VARIÆ LECTIONES.

[b] Fort. ἀπαλλάττει.

τσταμένην λέγων ἐπιθυμίαν καὶ σφόδρα. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο δέδοται νόμος, ἵνα ἀνάψῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἵνα κατασβέσῃ, εἰ καὶ εἰς τοὐναντίον ἐξέβη. Τὸ δὲ αἴτιον, τὸ βασιλεύειν ἦν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ μὴ δύνασθαι τὸν νόμον κρατεῖν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἡ χάρις· καὶ γὰρ κατέλυσεν αὐτὴν, καὶ Πνεύματος ἡμᾶς ἐνέπλησεν θείου, ὥστε εὐχερῶς αὐτῆς περιγενέσθαι.

A *nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces.* Ubi etiam intentam annuit vehementemque cupiditatem. Neque vero idcirco data fuit lex, uti cupiditatem accenderet, sed magis ut exstingueret. Quanquam res in contrarium versa est. Atqui hujus causa erat, quod peccatum regnaret; quia eas vires lex non habuit, quibus peccatum subigeret. Id autem gratia patravit : nam et illud dissolvit prorsus ac delevit, nosque divino Spiritu implevit, ut ex facili illo superiores evaderemus.

« Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν. »

Vers. 8. « Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. »

Ἐπειδὴ κρατί c· ἐπειδὴ οὔπω ἦν χάρις, δι' ἧς καὶ ἀναιρεῖται.

Peccatum autem dominabatur, quia gratia non erat, per quam destrueretur.

« Χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά. »

B « Sine lege enim peccatum mortuum est. »

Τουτέστιν, οὐχ οὕτως γνωρίμην, οὐδὲ ἐλεγχομένην. Ἦδεσαν γὰρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρτανον. Ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τὴν τοῦ νόμου δόσιν· διὰ τοῦτο καὶ πλείονος ἦσαν κατηγορίας ὑπεύθυνοι.

Id est, non ita cognitum, nec coargutum. Illi quippe qui ante legem exstitere, apprime noverant se peccare. Hoc vero explicatius didicerunt, postquam data ipsis fuit lex. Quamobrem et majori criminationi fuerunt obnoxii.

« Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. »

Vers. 9. « Ego autem vivebam sine lege aliquando. »

Ἀνατρέχει ἐπὶ τὸν τοῦ νόμου χρόνον, τὸ πάντων ἀνθρώπων ἀναλαμβάνων πρόσωπον, δεικνὺς καὶ ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦσαν. Ἓν δὲ ἐκ πάντων κατασκευάζει, τὴν πολλὴν εὐεργεσίαν τῆς χάριτος.

Ad superiora legis tempora recurrit, assumpta cunctorum hominum persona, ostenditque illo ipso tempore imperium gessisse peccatum. Ex quibus vero omnibus unum hoc comprobat, multa nobis esse per gratiam concessa dona.

« Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. »

« Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. [Vers. 10.] Ego autem mortuus sum. »

Οὐ μὴ οὖσαν ἂν ὑπεστήσατο τὴν ἁμαρτίαν ἡ ἐντολή, ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν· ὅπερ καὶ ἔπαινός ἐστι τοῦ νόμου. Εἴ γε πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαισθήτως ἡμάρτανον, τούτου δὲ ἐλθόντος, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐκαρποῦντο, ἀλλ' οὖν ἀκριβῶς ἐμάνθανον ὅτι ἡμάρτανον.

C Atqui lex peccatum, quod non erat, nequaquam produxit, sed abditum propalavit. Id quod quidem in laudem cedat legis : quippe cum antehac sine peccati sensu peccarent, ea autem adveniente, etsi nihil hinc aliud percipiebant, attamen certo discebant se culpam admittere.

« Καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. »

« Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, esse ad mortem. »

Οὐκ εἶπεν, γέγονε θάνατος, ἀλλ' *εὑρέθη*, τὸ καινὸν καὶ παράδοξον τῆς ἀτοπίας δηλῶν.

Non dicit, factum est mors, sed, *inventum*, ut declaret hoc novum esse et absonum supra quam credi possit.

« Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή· τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος; Μὴ γένοιτο. »

Vers. 11-13. « Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum. Quod ergo bonum est, mihi D factum est mors? Absit! »

Ὅρα πῶς πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας μέμνηται, τὸν νόμον ἐγκλημάτων ἀπαλλάττων καὶ κατηγορίας ἁπάσης· διὸ καὶ ἐπάγει, *Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος.*

Videas velim, quo pacto ubique sic peccati mentionem faciat, ut legem a culpa liberet, omnique criminatione. Quocirca infert : *Itaque lex quidem sancta.*

« Ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἁμαρτία, διά τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. »

« Sed peccatum, ut appareret peccatum, per bonum mihi operatum est mortem; ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. »

Ἁμαρτίαν τὸν διάβολόν φησιν, τὸν πατέρα καὶ εὑρέτην τῆς ἁμαρτίας, αὐτὸν τὸν θάνατον, ὃς διὰ μόνης τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας κατήργηται. Καὶ τοῦτο ἔμπροσθεν αὐτὸς ἐδίδαξεν, εἰπὼν τὸ, *Τίς με*

Peccatum hic diabolum nominat, patrem utique et inventorem peccati, ipsamque mortem, quæ solo adventu Christi deleta fuit. Idque deinceps **26** ipse docuit, ubi postquam dixit : *Quis liberabit me de*

VARIÆ LECTIONES.

c Forte legendum ἡ δὲ ἐκράτει.

corpore mortis hujus? subjunxit : *Gratia Deo meo per Jesum Christum Dominum nostrum.*

Tametsi diabolus nequam et malus erat, latere tamen poterat. Per insidias vero quas homini struxit, atque in primis per legem, quæ salutis conciliandæ causa data fuerat, effecit ut regnum suum manifestum fieret.

VERS. 14. « Scimus enim quia lex spiritualis est. »

Ne turbaretur auditor, audiendo per mandatum occasionem accepisse peccatum, ut eo accedente peccatum revixerit, nosque per illud seduxerit et occiderit : ne, inquam, aliquis hæc audiens malorum istorum causam esse legem arbitretur, non solum legem crimine et culpa eximit, sed egregiam illius laudationem texit, *Scimus*, inquit, *quia lex spiritualis est.* Spiritualem eam dicendo, ipsam virtutis esse magistram et nequitiæ adversariam commonstrat. Nam hoc est quod lex præstabat, ut commonefaceret, terreret, corrigeret, patrandæ virtutis consilia præberet : verum peccatum non valebat auferre. Nec ab re quidem : istud enim gratiæ solius opus et munus erat.

« Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. »

Nam cum morte, inquit, perturbationum quoque turba subiit. Ex quo enim mortale factum est corpus, concupiscentiam subinde admisit, itemque iram et tristitiam, cæterasque omnes perturbationes.

VERS. 15. « Quod enim operor, non intelligo. »

Non intelligo, inquit, id est tenebris offundor, et corripior, præque ea quam patior violentia, nescio qua ratione supplantor ac decipior. Velut nimirum nos quoque dicere consuevimus : Nescio qui factum sit, ut hic adveniens res meas rapuerit : non ut ignorantiam obtendamus, sed deceptionem quamdam indicemus.

« Non enim quod volo bonum, hoc facio ; sed quod nolo malum, hoc ago. [VERS. 16, 17.] Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. »

Velle bonum et odisse malum, hoc perfectæ cognitionis est. Ex quo liquet eum, ubi ait, *quod nolo*, non abstulisse libertatem arbitrii, nec necessitatem quamdam qua cogeremur induxisse, sed ea quæ ipse ageret, a se nequaquam laudari. Quid ergo est istud, *nolo*? idem utique ac, non laudo, non probo.

VERS. 18. « Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adjacet mihi. »

Nequaquam corpus criminatur, sed peccati enormitatem ostendit, ut concessi per gratiam doni magnitudinem significet.

« Perficere autem bonum non invenio. »

Dum hic rursum ait, *non invenio*, non ignoran-

ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ἐπαγαγών· Χάρις δὲ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πονηρὸς ὢν ὁ διάβολος, λανθάνειν ἠδύνατο· διὰ δὲ τῆς εἰς ἄνθρωπον ἐπιβουλῆς, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ εἰς σωτηρίαν δοθέντος νόμου, παρὰ τούτου φανερὰν ἐποίει δεικνυσθαι τὴν βασιλείαν.

« Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν. »

Ἵνα μὴ θορυβηθῇ ὁ ἀκροατὴς, ἀκούων, ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβεν, καὶ ὅτι ἐλθούσης αὐτῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησεν καὶ ἀπέκτεινεν· ἵνα μή τις τῶν τοιούτων ἀκούων, τὸν νόμον τῶν κακῶν τούτων αἴτιον εἶναι νομίζῃ, οὐ μόνον κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττει, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον πλέκει αὐτῷ μέγιστον, λέγων· *Οἴδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι*, πνευματικὸν δὲ αὐτὸν εἰπὼν, διδάσκαλον ἀρετῆς αὐτὸν δείκνυσιν ὄντα καὶ κακίας πολέμιον. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὅπερ καὶ ὁ νόμος ἐποίει, νουθετῶν, φοβῶν, κολάζων, διορθούμενος, τὰ περὶ ἀρετῆς συμβουλεύων, ἀλλ' οὐκ ἐδυνήθη τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν. Εἰκότως· τῆς γὰρ χάριτος μόνης τοῦτο ἔργον ἦν.

« Ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. »

Μετὰ γὰρ θανάτου, φησὶν, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισῆλθεν ὄχλος. Ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἐπιθυμίαν καὶ ὀργὴν καὶ λύπην, καὶ τὰ ἄλλα πάντα.

« Ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. »

Τὸ, *οὐ γινώσκω*, ἀντὶ τοῦ, σκοτοῦμαι, φησὶν, καὶ συναρπάζομαι, καὶ ἐπήρειαν ὑπομένων, οὐκ οἶδα πῶς ὑποσκελίζομαι, ὅπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν· Οὐκ οἶδα ὅπως ὁ δεῖνα ἐλθὼν συνήρπασεν· οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι, ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ ἐμφαίνοντες.

« Οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. »

Τὸ θέλειν τὸ καλὸν, καὶ μισεῖν τὸ πονηρὸν, γνώσεως ἀπηρτισμένης ἐστίν· ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὸ, *οὐ θέλω*, εἴρηκεν, οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ εἰσάγων βιαστικὴν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα. Τί οὖν ἐστι τὸ, *οὐ θέλω*; ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐπαινῶ, ὃ οὐκ ἀποδέχομαι.

« Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι. »

Οὐ τὸ σῶμα διαβάλλει, ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ἁμαρτίας ἔδειξεν, πάλιν τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς. τῆς διὰ τῆς χάριτος δεδομένης, κατασημαῖναι θέλων.

« Τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω. »

Πάλιν εἰπὼν, *οὐχ εὑρίσκω*, οὐκ ἄγνοιαν, φησὶν,

ἀλλ' ἐπήρειάν τινα, καὶ ἐπιβουλὴν τῆς ἁμαρτίας.

« Οὐ γὰρ ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὃ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. »

Ἐπεξεργασία τοῦ εἰρημένου.

« Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. »

Μετὰ, τὸ καλὸν, συναπτέον τὸ συνήγορον, καὶ οὕτω σαφὴς γίνεται ἡ διάνοια, λέγουσα· *Εὑρίσκω τὸν νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλὸν* συνηγοροῦντα· τὸ δὲ, *ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται*, εἰ καὶ ἡ ἁμαρτία, φησὶν, ἐπίκειται· πρὸς τὸ κακὸν παρεγείρουσα.

« Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. »

Ὅρα, πῶς διαγράφει μάχην νόμου φυσικοῦ καὶ ἁμαρτίας, καὶ νίκην τῆς ἁμαρτίας· τὸ γὰρ, *αἰχμαλωτίζοντά με*, τοῦτο ἐδήλωσεν. *Νόμον* δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν, οὐ διὰ τὴν αὐτῆς ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοὴν τῶν πειθομένων αὐτῇ. Ὥσπερ οὖν κύριον τὸν μαμωνᾶ καλεῖ, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν, οὐ διὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τῶν ὑποτεταγμένων δουλείαν.

Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Χάρις δὲ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ, τῷ μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας. »

Μετὰ τὸ ἐκτραγῳδῆσαι τὴν βίαν τῆς ἁμαρτίας, ἐπὶ τὸν οἶκτον ἔρχεται. *Τίς με ῥύσεται;* ἀλλ' εὐθὺς ἐπάγει τὴν δεδομένην ἐν τοσούτοις κακοῖς σωτηρίας ἐλπίδα· αὕτη δέ ἐστιν ἡ χάρις. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς λέγοντας· *Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτὸν κατηγορεῖν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε σῶμα ἁμαρτίας, ἀλλὰ *σῶμα θανάτου*, τουτέστι, τὸ θνητὸν σῶμα, τὸ χειρωθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου

tiam innuit, sed vim quamdam structasque per peccatum insidias.

Vers. 19, 20. « Non enim quod volo bonum hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. »

27 Repetit et inculcat id quod modo dixerat.

Vers. 21. « Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet. »

Quia bonum dixerat, subjiciendum illud fuit, quod ad hoc conferat: atque hoc modo clara fit ea sententia qua dicitur: *Invenio legem volenti mihi bonum facere*, quæ utique adjumento sit. Istud vero, *quoniam mihi malum adjacet*, idem est ac si dicat, quanquam peccatum ingruit, quo ad malum exciter.

Vers. 22, 23. « Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. »

Observa quomodo describit pugnam legis naturalis cum peccato, et peccati victoriam. Hoc enim vox ista declarat, *captivantem me*. Peccatum autem appellavit *legem*; non quod ea sit ejus dignitas, sed propter obtemperationem eorum qui illi morem gerunt. Quo utique sensu mammona dominum vocat, ventrem deum, non propter aliquam horum dignitatem, quin potius ob impensiorem servitutem illorum qui iis subjecti sint.

Vers. 24, 25. « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia autem Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem, legi peccati. »

Postquam vim peccati deflevit, ad misericordiam convertitur. *Quis me liberabit?* mox vero salutis spem subjungit, quæ inter tot tantaque mala nobis data est; gratiam scilicet. Quando autem dicentem audis: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ne putes illum carnem criminari. Si quidem non ait corpus peccati, sed, *corpus mortis*, hoc est corpus mortale, quod morti subjectum est.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Οὐδὲν ὄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὐ τῶν προτέρων ἀπηλλάγημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχείρωτοι γεγόναμεν. Τὸ δὲ, *μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι*, προστέθεικεν, τὸ εὔκολον τοῦ κατορθώματος δηλῶν.

« Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. »

Νόμον πνεύματος τὴν χάριν λέγει. *Νόμον ἁμαρτίας*, οὐ τὸν Μωϋσέως φησί· πῶς γὰρ, ὃν δίκαιον

CAP. VIII.

Vers. 1. « Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu. »

Idem ac si diceret: non solum a pristinis exempti sumus, sed et in futurum inexpugnabiles evasimus. Adjecit autem, *qui non secundum carnem ambulant*, quo rem patratu facilem esse significaret.

Vers. 2. « Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. »

Gratiam *legem spiritus* appellat. *Legem* autem *peccati* dicit, non Mosaicam (quomodo enim?

quippe quam justam et sanctam crebro nuncupavit), sed eam quæ militat adversus legem mentis, hoc est peccatum.

Vers. 3. « Nam quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne. »

Sensus est: Quia lex ut justus homo fieret prodiit, dum is sub tyrannide peccati **28** laboraret, idcirco misit Deus Unigenitum, qui per propriam carnem peccatum damnaret. Recte autem Christi carnem appellat, *similitudinem carnis peccati*. Haud quippe hæc erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. *Non* enim *inventus est dolus in ore ejus* [14]. Dicendo vero, *de peccato*, causam indicat cur ille venerit. Nam Pater delendi peccati causa Filium misit. Carnis nomine carnalem sensum et prudentiam innuit.

Vers. 4. « Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. »

Quid istud est, *justificatio*? Utique finis et propositum. Quod enim lex facere volebat, hoc neutiquam valuit, puta justificare hominem. Hoc Christus præstitit. Vide quomodo passim suadeat, ne secundum carnem ambulemus: quasi dicat, liberata est caro a lege peccati; peccato e medio sublato, ne voluntariam nobis servitutem arcessamus.

Vers. 5-7. « Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui autem secundum spiritum sunt, spiritus. Nam prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. »

Id est, qui prudentia carnis repleti sunt, sive malitia.

« Legi enim Dei non est subjecta. Nec enim potest. »

Prudentiam carnis vocat cogitationem terrenam, quæ in res hujus sæculi et malas actiones impotenti desiderio feratur. Neque vero hoc ait, ac si non fieri possit ut ille qui malus est evadat bonus: sed quia impossibile est eum qui nequam est et improbus, subjici Deo. Facile itaque fuerit ut qui mutatur, bonus fiat et subjectus. Idque verum esse, innumeris quibus scatet exemplis contestatur historia. Paulus ipse ex persecutore præco factus est veritatis: latro paradisi plantis accensitus est; Manasses, Ninivitæ, aliique sexcenti.

Vers. 8. « Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. »

Carnis iterum nomine carnalem et mundanam vitam indigitat, voluptatibus et luxu diffluentem, quæ totum hominem carnem esse faciat.

[14] Isa. LIII, 9.

καὶ ἅγιον πολλάκις ὠνόμασεν; ἀλλὰ τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς, τουτέστι τὴν ἁμαρτίαν.

« Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. »

Ὁ νοῦς οὗτος· Ἐπειδὴ ἦλθε, φησὶν, ὁ νόμος εἰς τὸ δικαιῶσαι τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ τυραννεῖν τῆς σαρκὸς τὴν ἁμαρτίαν, τούτου χάριν ἔπεμψε τὸν Μονογενῆ, ἵνα διὰ τῆς σαρκὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ κατακρίνῃ ἁμαρτίαν· καλῶς δὲ τὸ *ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας*, ὠνόμασεν τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα. Οὐ γὰρ ἦν σὰρξ ἁμαρτίας καὶ αὐτὴ, ἀλλ' ὁμοίωμα σαρκός. *Οὐ γὰρ εὑρέθη*, φησὶν, *δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ*. Τὸ δὲ, *περὶ ἁμαρτίας*, τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως δηλοῖ· ὅτι διὰ τὸ καταργῆσαι τὴν ἁμαρτίαν ἀπέστειλεν τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ. Σάρκα τὸ σαρκικὸν φρόνημά φησιν.

« Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. »

Τί ἐστι, *τὸ δικαίωμα*; ἀντὶ, τὸ τέλος, καὶ ὁ σκοπός. Ὃ γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος ποιεῖν, καὶ οὐκ ἴσχυσεν· τοῦτο δὲ ἦν τὸ δικαιῶσαι τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός. Ὅρα δὲ πῶς πανταχοῦ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν τίθησι, μονονουχὶ λέγων· Ἠλευθερώθη σὰρξ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, ἐκ μέσου γενομένης τῆς ἁμαρτίας· μὴ πάλιν αὐθαίρετον δουλείαν ἐπισπασώμεθα.

« Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν· οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη· διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν. »

Ἀντὶ τοῦ, οἱ φρονήματος σαρκικοῦ πεπληρωμένοι, τουτέστι κακίας.

« Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται. »

Φρόνημα σαρκὸς φησιν, τὸν γεώδη λογισμὸν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπτοημένον. Οὐ τοῦτο δὲ λέγει, ὅτι ἀδύνατον τὸν πονηρὸν γενέσθαι καλόν· ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον πονηρὸν μὲν ὄντα, ὑποταγῆναι τῷ Θεῷ. Μεταβαλλόμενον μέντοι, καλὸν γενέσθαι καὶ ὑποταγῆναι ῥᾴδιον, καὶ, ὡς ἀληθὴς ὁ λόγος, μεστὴ τῶν παραδειγμάτων ἡ ἱστορία. Παῦλος ἐκ διώκτου κήρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ λῃστὴς ἐν παραδείσου φυτοῖς· ὁ Μανασσῆς, οἱ Νινευῖται, καὶ ἄλλοι μυρίοι.

« Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. »

Σάρκα πάλιν τὸν σαρκικὸν βίον καὶ κοσμικὸν λέγει, καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτίας γέμοντα τὸν ὅλον σαρκοποιοῦντα τὸν ἄνθρωπον.

« Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν Πνεύ- A ματι. »

Δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἐν σώματί ἐστιν ὁ ὀρθῶς βιῶν, ἀλλ' οἷον ἔτι περιπατῶν ἐν γῇ, ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται.

« Εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. »

Τὸ, *εἴπερ Πνεῦμα*, πολλαχοῦ τίθησιν, οὐκ ἀμφιβόλως, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστικῶς, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπείπερ, ὡς ὅταν λέγῃ· *Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλῖψιν*. Ἀντὶ τοῦ, ἐπείπερ τοῦτο δίκαιόν ἐστιν.

« Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. »

Οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἔχετε, ἀλλ' ἐπ' ἄλλων προήγαγε τὸ λυπηρόν.

« Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. »

Πάλιν τὸν Χριστὸν ἐπ' αὐτῶν, αὔξων αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ πόθον.

« Τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν. »

Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οἷς Χριστὸς ἐνοικεῖ, τούτων νεκρὸν τὸ σῶμα τῇ ἁμαρτίᾳ· τουτέστι κατ' οὐδὲν ὑπακούει τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' οἷον τέθνηκεν αὐτῇ, οὐδὲν διαφέρει τῶν ἐν σορῷ κειμένων σωμάτων τὰ σώματα ἡμῶν, πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐργασίαν.

« Τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. »

Δικαιοσύνην αὐτὸν τὸν Χριστόν φησιν. *Γέγονε γὰρ ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ δικαιοσύνη*, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου φωνήν. Ζήσεται οὖν ἡμῶν τὸ πνεῦμα ἔνοικον ἔχον τὸν Χριστόν. C

« Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν Χριστὸν Ἰησοῦν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Μὴ φοβηθῇς ὅτι νεκρὸν περίκεισαι σῶμα, ἔχε τὸ πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται. Τί οὖν; τὰ μὴ ἔχοντα οὐκ ἀνίστανται; Ναὶ, φησίν· ἀλλ' οὐκ εἰς ζωήν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἀναστήσει, ἀλλὰ *ζωοποιήσει*, ὃ πλέον τῆς ἀναστάσεως ἦν, καὶ τοῖς δικαίοις μόνον δεδωρημένον.

« Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. »

Δείξας ὅσον τὸ ἔπαθλον τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἀναγκαίως ἐπάγει λοιπὸν τὴν παραίνεσιν, λέγων· οὐκοῦν οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα.

« Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. »

Τὸν θάνατον ἡμῖν ἐκεῖνον αἰνίττεται τὸν ἀθάνατον, τὸν ἐν τῇ γεέννῃ, κόλασίν τε καὶ τιμωρίαν.

« Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. »

Καὶ ἕτερον τίθησιν ὑμῖν μισθὸν, προτρεψόμενος

[15] II Thess i, 6. [16] I Cor. i, 30

Vers. 9. « Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu.

Ostendit, neque eum in corpore agere qui recte vivat, sed interim, dum adhuc in terra ambulat, in cœlo versari.

« Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. »

Frequenter ponit, si *tamen Spiritus*; non utique dubitando, sed fide certissima, nimirum pro *quandoquidem*; veluti cum ait: *Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant* [15]. Pro quandoquidem hoc justum est.

« Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. »

Non dixit, si autem vos non habetis; sed id attri- B buit aliis quod molestiam ingeneret

29 Vers. 10. « Porro si Christus in vobis est. »

Rursus Christum in eis esse ait, quo voluptatem augeat, eorumque erga illum amorem.

«Corpus quidem mortuum est propter peccatum.»

Hic verborum istorum sensus est. Eorum in quibus Christus habitat, corpus peccato mortuum est, hoc est, nullatenus peccato obsequitur, sed illi instar est mortui: quod opus peccati spectat, nihil corpora nostra discrepant ab iis quæ in feretris jacent.

« Spiritus vero vita propter justitiam. »

Christum ipsum justitiam esse ait. Nam secundum vocem Apostoli, *factus est nobis a Deo justitia* [16]. Spiritus itaque noster vivet, si Christum in se manentem habeat.

Vers. 11. « Quod si spiritus ejus qui suscitavit nos a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. »

Idem ac si diceret: Ne timueris quia mortuo corpore indueris; habeto Spiritum, isque te rursum suscitabit. Quid igitur? numquid non illi resurgent, qui eum non habuerint? omnino, inquit; sed non ad vitam. Quamobrem non dixit, suscitabit, sed *vivificabit*, quod resurrectione amplius est, ac justis duntaxat concessum.

Vers. 12. « Ergo, fratres, debitores sumus, non D carni, ut secundum carnem vivamus. »

Postquam ostendit, quantum esset spiritualis vitæ præmium, necessario deinceps admonitionem subjungit, dicendo: non ergo debemus secundum carnem vivere.

Vers. 13. « Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta corporis mortificetis, vivetis. »

Hic mortem illam immortalem innuit, quæ in gehenna transigenda est; pœnas nimirum suppliciumque.

Vers. 14. « Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. »

Aliam etiam nobis mercedem proponit, quo

persuadeat ut vitam agamus spiritualem. Hæc porro est adoptio. Atqui non ait, qui Dei Spiritu vivunt, sed, *qui aguntur* : ut significet, eum sic velle ducere, tanquam vitæ nostræ Dominus sit, quam ducat et agat quocunque lubuerit.

A πνευματικῶς ὑμᾶς ζῆν. Οὗτος δέ ἐστιν υἱοθεσία. Οὐκ εἶπεν δὲ, Πνεύματι Θεοῦ ζῶσιν, ἀλλ' *ἄγονται*· δεικνὺς ὅτι οὕτως βεβούληται ἄγειν αὐτὸ, Κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς ὁποιδὰν βούληται, ἄγειν αὐτόν.

Vers. 15. « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. »

« Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας. »

Si quid illi qui legi veteri suberant mandatorum Dei præstitere, hoc timore pœnarum exsecuti sunt. *Irritam* enim *quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione moritur* [17]. Qui vero spiritum gratiæ acceperunt, nihil non amore Christi faciunt. Ilic itaque comparat eos qui sub lege versati sunt, cum iis qui sub gratia.

Εἴ τι ἐδόκουν ποιεῖν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ, φόβῳ τῶν κολάσεων ἐποίουν. *Ἀθετήσας γάρ τις τὸν νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἀπέθνησκεν.* Οἱ δὲ τὸ τῆς χάριτος δεξάμενοι πνεῦμα, πάντα πόθῳ ποιοῦσι Χριστοῦ. Συγκρίνουσιν [d] οὖν ἐνταῦθα ποιεῖται τῶν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι.

« In quo clamamus, Abba, Pater. »

« Ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββᾶ, Πατήρ.

Adoptionis veritatem astruit ex precatione quam Dominus a fidelibus suis recitari jussit : *Pater noster, qui es in cœlis* [18]. Quemadmodum autem est spiritus gratiæ, spiritus sanationum, spiritus prophetiæ, sic quoque adoptionis spiritus exsistit.

Πιστοῦται τὴν υἱοθεσίαν ἐκ τῆς προσευχῆς, ἧς προσέταξεν ὁ Κύριος τοὺς πιστεύοντας λέγειν· *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Ὥσπερ δὲ πνεῦμά ἐστι χαρίσματος, καὶ πνεῦμα ἰαμάτων, καὶ πνεῦμα γλωσσῶν, καὶ πνεῦμα προφητείας, οὕτω καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας.

Vers. 16, 17. « Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. »

« Αὐτὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. Εἰ δὲ τέκνα, κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. »

Paracletus, nimirum propter donum quod nobis donatum fuit. Velut si diceret : Vox ista non solum doni illius est, sed et ipsius Paracleti, qui donum largitus est. Ipse enim nos per donum istud docuit, ut hunc in modum loqueremur.

Ὁ Παράκλητος, φησὶν, τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐ τοῦ χαρίσματός ἐστι μόνον φωνὴ, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεὰν Παρακλήτου. Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὕτως ἐδίδαξεν διὰ τοῦ χαρίσματος φθέγγεσθαι.

« Si tamen compatimur, ut et conglorificemur. [Vers. 18.] Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. »

« Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· Λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. »

Si enim in rebus iniquis et molestis consortes illius exsistimus, id quoque nobis a fortiori in suavibus obtinget. Nam si cum nihil recti præstitissemus, tantis nos bonis ornavit, quanto magis suis donis nos munerabit, quando laborantes viderit, taliaque passos?

Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ, μᾶλλον καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς τοῦτο ἔσται. Ὁ γὰρ τοὺς οὐδὲν διωρθωκότας τοσούτοις δωρησάμενος ἀγαθοῖς, ὅταν εἴδῃ καὶ πονέσαντας, καὶ τοσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀμείψεται·

Vers. 19. « Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. »

« Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. »

Videsis quot quantaque per hoc astruit, præsentium scilicet rerum aspernationem, ac futurorum desiderium, utque ostendit quanto amore humanum genus Deus prosequatur. Cuncta insuper philosophorum placita, quæ ipsi de mundo concinnarunt, hoc uno dogmate haud secus atque aranеæ telam evertit. Ejus porro verborum hic est sensus : postulatio ipsa vehementer parturit, præstolando exspectandoque bona, quæ dicebam modo ; *ἀποκαραδοκία* enim vehemens est et sollicita exspectatio. Ut autem significantior fiat ora-

Ὅρα πόσα διὰ τούτου κατασκευάζει, καὶ ὑπεροψίαν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων, καὶ τὸ δεῖξαι πῶς περισπούδαστον τῷ Θεῷ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐστίν· μετὰ δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων δόγματα πάντα τὰ περὶ τοῦ κόσμου συντεθέντα αὐτοῖς, ὥσπερ ἀράχνην ἑνὶ τούτῳ καταβάλλει τῷ δόγματι. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἡ αἴτησις αὐτὴ σφόδρα ὠδίνει ταῦτα ἀναμένουσα, καὶ προσδοκοῦσα τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ εἴρηκα νῦν. Ἀποκαραδοκία γὰρ ἡ σφόδρα προσδοκία ἐστίν. Ὥστε δὲ ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ

[17] Hebr. x, 28. [18] Matth. vi, 9.

VARIÆ LECTIONES.

[d] Lego σύγκρισιν.

τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον· ὅπερ καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσι, ποταμοὺς κροτοῦντας χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βουνοὺς ἁλλομένους, καὶ ὄρη σκιρτοῦντα· οὐχ ἵνα αὐτὰ ἔμψυχα νομίσωμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναισθήτων αὐτῶν καθικνουμένην. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσι πολλάκις, εἰσάγοντες καὶ ἄμπελον θρηνοῦσαν, καὶ οἶνον, καὶ ὄρη, καὶ φατνώματα ὀλολύζοντα τοῦ ναοῦ, ἵνα κἂν ἐντεῦθεν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐννοήσωμεν. Τούτους οὖν καὶ ὁ Ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, καί φησι, στενάζειν αὐτὴν καὶ ὠδίνειν· οὐκ ἐπειδὴ στεναγμοῦ τινος ἤκουεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερομένου, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν.

« Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Φθαρτὴ γέγονεν ἡ κτίσις. Καὶ τίνος χάριν; Διὰ σὲ τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμά σου γέγονε θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ ἡ γῆ κατάραν ἐδέξατο, καὶ ἤνεγκεν ἀκάνθας καὶ τριβόλους. Ὅτι δὲ καὶ οὐρανὸς μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος, πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ὕστερον μεταστήσεται, ἄκουσον τῷ Προφήτῃ λέγοντι περὶ τῶν οὐρανῶν· *Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ ὥσπερ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται.*

« Ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. »

Εἰ καὶ φθαρτὴ γέγονεν ἡ κτίσις, φησὶ, δι' ἐμὲ, ἀλλ' οὐδὲν ἠδίκηται. Καὶ γὰρ ἄφθαρτος ἔσται δι' ἐμὲ πάλιν· τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ, *ἐπ' ἐλπίδι*. Ὅταν δὲ *οὐχ ἑκοῦσα ὑπετάγη*, οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμης δείξῃ οὖσαν, τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τῆς Χριστοῦ κηδεμονίας τὸ πᾶν ἐγένετο, οὐχὶ ἐκείνης κατόρθωμα τοῦτο.

« Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

Τουτέστι, διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

« Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. »

Ὅρα πῶς ἐντρέπει τὸν ἀκροατὴν, μονονουχὶ λέγων, Μὴ γένῃ τῆς κτίσεως χείρων, τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρήσας. Οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐ δεῖ, ἀλλὰ στενάζειν ἐπὶ τῇ μελλήσει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. Εἰ γὰρ ἡ κτίσις τοῦτο ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον σὲ [ἢ] δίκαιον ὄντα τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι, τὸν λόγῳ τετιμημένον.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, ἡμεῖς καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν. »

Τῶν μελλόντων ἤδη γευσάμενοι, τούτων τὸ τέλος ἰδεῖν σπεύδομεν. Εἰ γὰρ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὡς δι' αὐ-

tio, universum insuper orbem obtendit, quomodo nempe Prophetæ flumina plaudentia manibus inducunt [19], colles exsultantes, et subsilientes montes [20] : non quidem ut ea animata esse existimemus, sed ut bonorum exsuperantiam condiscamus, ac si ad ipsas etiam res sensus expertes pertineant. Quod quidem ipsum frequenter faciunt, ut gravia molestaque significent ; ut dum vitem lugentem inducunt, vinum, montes, tignaque templi ejulantia [21] : ut exhinc saltem conjiciamus vim immanem malorum. Hos itaque Apostolus imitatur, dum hic creaturam in medium profert ; eamque ingemiscere ait et parturire : non ut gemitum quemdam e terra cœlove emissum audierit, sed ut futurorum bonorum præcellentiam ostendat, necnon desiderium liberationis a malis quæ nos detinent.

Vers. 20. « Vanitati enim creatura subjecta est, non volens. »

Perinde ac si diceret : Corrupta facta est creatura. Cujus id causa? propter te hominem. Ex quo etenim corpus tuum mortale fuit, et patibile, terra perinde maledictionem accepit, protulitque carduos et tribulos. Quod autem cœlum haud secus ac terra, vetustate detritum, ad meliorem sortem sit traducendum, aures præbe Prophetæ, ubi de cœlis ita loquitur : *Ipsi peribunt, tu autem* **31** *permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut amictum evolves eos, et mutabuntur* [21*].

« Sed propter eum qui subjecit eam in spe. [Vers. 21.] Quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis. »

Si creatura propter me corrupta facta est, inquit, nihil illi injuriæ est irrogatum. Nam propter me iterum evadet incorrupta. Hoc enim ea voce, *in spe*, significatur. Ubi autem dicit, *subjecta est non volens*, non hoc ait ut consilii dominam eam esse ostendat : sed ut inde addiscas, totum prorsus penes Christi curam et dispositionem esse, neque id creaturæ virtute præstandum.

In libertatem gloriæ filiorum Dei. »

Id est propter libertatem.

Vers. 22. « Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc. »

Observa, quomodo pudore suffundat auditorem, tantummodo, inquiens, ne pejor efficiaris creatura, quæ expers animæ est, ut circa præsentia studiosius immoreris. Nedum enim iis non oportet esse addictiorem, sed magis ingemiscere propter diuturnam ab illa patria peregrinationem. Nam si hoc facit creatura, multo magis æquum fuerit, idem te ostendere qui ratione præditus sis.

Vers. 23. « Non solum autem, sed et ipsi primitias spiritus habentes, et nos ipsi intra nos gemimus. »

Quia jam quæ futura sunt, delibavimus, horum exitum videre festinamus. Si enim ejusmodi sunt

[19] Psal. xcvii, 8. [20] Psal. cxiii, 4. [21] Amos viii, 3. [21*] Psal. ci, 27, 28.

primitiæ, ut per eas, tum immunes a peccatis efficiamur, tum justitiæ et sanctitatis compotes, animo reputa quantus futurus sit finis.

« Adoptionem exspectantes. »

Ne quam hæreticis præbeat occasionem, ceu videatur præsentia criminari, dum ait, *ingemiscimus*; nequaquam, inquit, præsentia accuso, sed futurorum desiderio teneor. Hoc enim est quod significat, dicens, *adoptionem exspectantes.*

« Redemptionem corporis nostri. »

Hoc est perfectam consummatamque gloriam: Tunc enim firma erit gratia, quando nostrum quoque corpus mortalitatem, innumerasque affectiones alias exuerit. Solutio quippe est argumenti quod objici possit; ut si quis diceret: Sursum deorsumque inclamas factos nos esse filios, nuncque id ipsum sperandum ponis. Quid ergo nunc ais: In obscuro res nostræ positæ sunt, ad extremum usque spiritum? Complures enim, cum essemus filii, facti sumus cæci et captivi. Sin vero cum bona spe vitam hanc absolverimus, tunc immotum erit donum, manifestiusque ac præstantius, quod nullam, sive a morte, sive a peccato mutationem pertimescat amplius.

Vers. 24. « Spe enim salvi facti sumus. »

Quod hic ait, ejusmodi sensum habet: Non omnia hoc in sæculo quærere oportet, sed insuper sperare juvat. Hoc unum enim munus Deo obtulimus, ut ipsi fidem adhiberemus, dum futura pollicitus est, atque hac una via salvi facti fuimus. Si ergo eam amiserimus, universum quod illi pensitare tributum debemus, perdidimus. Hæc vero ait, ne in hoc mundo cuncta quæramus, neve **32** ingenuitatem nostram, quæ fide nobis parta fuit pessumdemus.

« Spes autem quæ videtur non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? [Vers. 25.] Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. »

Si cuncta tibi sunt in hoc ævo quærenda, quid jam spe opus habeas? Ecquid igitur est spes? futuris fidere. Hoc unum Deus a te postulat, inquit, ut quidpiam sit tuum quod ad salutem tuam contribuas. Quod quia parvum est exilisque pretii, vide quomodo illud amplificet, *patientiam* appellando; qua voce labores et sudores significatos voluit, quamlibet istiusmodi prorsus non sint actus spei. Ac si diceret: Eo perinde modo quo eum qui laboribus et molestiis conficitur, nullisque non malis atteritur, sic illum qui sperat, coronis ornat Deus. Nam *patientiæ* vocabulum sudores multamque constantiam innuit.

Vers. 27. « Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. »

Commonstrat multam nobis opem conferri, quo patientia levior sit et facilior. Haud secus ac si diceret: tuum illud est quod patienter feras; reliquum vero, subministrati Spiritus quo ungeris in spem, per quam rursum labor levatur.

A τῆς καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἁγιασμοῦ, ἐννόησον ἡλίκον τὸ τέλος.

« Υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι. »

Ἵνα μὴ τοῖς αἱρετικοῖς δῷ λαβήν, δόξας τὰ παρόντα διαβάλλειν διὰ τοῦ λέγειν, *στενάζομεν*, φησὶν, ὅτι ταῦτα λέγω, οὐ τῶν παρόντων κατηγορῶν, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐφιέμενος. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι.*

« Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. »

Τουτέστι τὴν ἀπηρτισμένην δόξαν· τότε γὰρ βεβαία ἔσται ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ σῶμα ὑμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου καὶ τῶν μυρίων παθῶν. Ἔστι δὲ ἀντιπίπτοντος λύσις, ὡς εἴ τις πρὸς αὐτὸν λέγοι· Ἄνω καὶ κάτω βοᾷς ὅτι γεγόναμεν υἱοὶ, καὶ νῦν ἐν ἐλπίσιν αὐτὸ τίθης. Τί οὖν φησι νῦν; Ἐν ἀδήλῳ τὰ ἡμέτερα καθέστηκεν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Πολλοὶ γὰρ ὄντες υἱοὶ, γεγόναμεν κύνες καὶ αἰχμάλωτοι. Ἂν δὲ μετὰ χρηστῆς καταλύσωμεν ἐλπίδος, τότε ἀκίνητος ἡ δωρεὰ καὶ σαφεστέρα καὶ μείζων, οὐκέτι τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου δεδοικυῖα μεταβολήν.

« Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. »

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐ δεῖ πάντα ἐντεῦθεν ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν. Τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηνέγκαμεν τῷ Θεῷ τὸ δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγειλαμένῳ· καὶ διὰ ταύτης μόνης ἐσώθημεν τῆς ὁδοῦ. Ἂν οὖν ταύτην ἀπολέσωμεν, τὸ πᾶν τῆς ἡμετέρας εἰσφορᾶς ἀπωλέσαμεν. Ταῦτα δέ φησιν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦθα ζητῶμεν, καὶ τὴν εὐγένειαν ἡμῶν προδῶμεν, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως.

« Ἐλπὶς δὲ βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. »

Εἰ πάντα ἐνταῦθα μέλλεις ζητεῖν, φησὶ, τίς χρεία ἐλπίδος; Τί οὖν ἐστιν ἐλπίς; Τὸ τοῖς μέλλουσι θαρρεῖν. Τοῦτο αἰτεῖ μόνον παρὰ σοῦ ὁ Θεὸς, φησὶν, ἵνα ἔχῃς τι καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν εἰς τὴν σὴν σωτηρίαν. Καὶ ἐπειδὴ μικρὸν ἦν καὶ εὐτελὲς, ὅρα καὶ ὅπως αὐτὸ ὑψοῖ, *ὑπομονὴν* εἶναι λέγων αὐτὸ, δι' οὗ πόνους καὶ ἱδρῶτας ὑπεσήμανεν, εἰ καὶ οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἐλπίδος. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὥσπερ τὸν πονοῦντα καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ μυρία πάσχοντα, οὕτω καὶ τὸν ἐλπίζοντα ὁ Θεὸς στεφανοῖ. Τὸ γὰρ τῆς *ὑπομονῆς*, ἱδρώτων ἐστὶν ὄνομα καὶ καρτερίας πολλῆς.

« Ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν. »

Δείκνυσιν ὅτι καὶ πρὸς τὸ κοῦφον τοῦτο ὑπομονῆς πολλῆς ἐπικουρίας τυγχάνομεν. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Τὸ μὲν γίνεται σὸν, τὸ τῆς ὑπομονῆς· τὸ δὲ, τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας εἰς τὴν ἐλπίδα ἐπαλείφοντος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τὸν πόνον κουφίζοντος.

« Τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδα- A μεν. »

Ταῦτα λέγει, τὴν πολλὴν δηλῶν περὶ ἡμᾶς τοῦ Πνεύματος πρόνοιαν, καὶ παιδεύων μὴ πάντως ἐκεῖνα νομίζειν εἶναι συμφέροντα, ἃ τοῖς λογισμοῖς φαίνεται τοῖς ἀνθρωπίνοις. Ἵνα δὲ μὴ αἰσχύνηται τὴν ἄγνοιαν ὁ μαθητὴς, κοινὸν αὐτὸ πεποίηκεν, εἰπών· *οὐκ οἴδαμεν.*

« Ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. »

Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον, διὰ τὸ πολλὰ τῶν τότε γινομένων θαυμάτων πεπαῦσθαι νῦν. Διὸ ἀναγκαῖον ταῦτα εἰπεῖν. Τίς οὖν τότε κατάστασις ἦν; Διάφορα τοῖς τότε βαπτιζομένοις ἐδίδου χαρίσματα ὁ Θεὸς, ἃ δὴ καὶ πνεύματα ἐκαλεῖτο. Πνεύματα γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. Καὶ ὁ μὲν εἶχεν προφητείας χάρισμα, καὶ προέλεγεν τὰ μέλλοντα· ὁ δὲ σοφίας καὶ ἐδίδασκεν τοὺς πολλούς· ὁ δὲ ἰαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας· ὁ δὲ δυνάμεων, καὶ ἤγειρε τοὺς νεκρούς· ὁ δὲ γλωσσῶν, καὶ διαφόροις ἐλάλει φωναῖς. Μετὰ δὲ τούτων ἁπάντων καὶ εὐχῆς χάρισμα ἦν, ὃ καὶ αὐτὸ πνεῦμα ἐλέγετο, καὶ τοῦτο ἔχων ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς ηὔχετο. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τῶν συμφερόντων ἡμεῖς ἀγνοοῦντες, τὰ μὴ συμφέροντα αἰτοῦμεν, ἦρχετο χάρισμα εὐχῆς εἰς ἕνα τινὰ τῶν τότε· καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας ἁπάσης, αὐτός τε ὑπὲρ πάντων ἵστατο αἰτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευεν. *Τὸ πνεῦμα* τοίνυν ἐνταῦθα καλεῖ τὸ χάρισμα τὸ τοιοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν δεχομένην τὸ χάρισμα, καὶ ἐντυγχάνουσαν τῷ Θεῷ, καὶ στενάζουσαν. Ὁ γὰρ τοιαύτης καταξιωθεὶς χάριτος, ἑστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως καὶ μετὰ πολλῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ διάνοιαν, τῷ Θεῷ προσπίπτων τὰ συμφέροντα πᾶσιν ᾔτει.

Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.

Ἵνα μάθῃς, ὅτι λόγος ἦν περὶ ἀνθρώπου πνευματικοῦ καὶ χάρισμα ἔχοντος εὐχῆς, καὶ οὐ περὶ τοῦ Παρακλήτου, ἐπήγαγε τὸ, *Ὁ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδεν τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος.* Ὅμοιον δὲ ὡσεὶ λέγοι· Οὐκ ἀγνοοῦντα διδάσκει τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν εὔχεσθαι ταῦτα, ἃ χρὴ καὶ αἰτεῖν παρὰ Θεῷ, τὰ δοκοῦντα αὐ- D τῷ. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *Κατὰ Θεόν.*

Οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. »

Καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρά φησιν, εἰ ἐπάγοιτο ἡμῖν διὰ Θεὸν, εἰς ἀγαθὸν ἡμῖν ἐκτελευτήσει πέρας. Τοῦτο ἐποίησε καὶ ἐπὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλωνίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων.

« Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. »

Πρόθεσιν ἐνταῦθά φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει δῷς, ἐπεὶ ἀντέπιπτε· καὶ τί μὴ πάντες ἐσώθησαν.

« Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους

« Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus. »

Hæc ait, ut magnam erga nos Spiritus providentiam declaret, edoceatque, nequaquam ea prorsus existimare utilia esse, quæ cogitationibus humanis videntur ejusmodi. Ne vero hujus ignorantiæ discipulum puderet, hanc communem esse significavit, dicendo, *nescimus.*

« Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. »

Obscurum est quod hic ait; quia multa modo miranda desierunt, quæ tum fiebant. Quocirca operæ pretium fuerit ea edisserere. Ecquis ergo tunc erat rerum status? Varia Deus illis qui tunc baptizabantur, dona impertiebat. Atque hic quidem B prophetiæ dono ornabatur, et futura prædicebat: iste vero sapientiæ itidem dono, quo multos eruditet; alius gratia sanationum, qua ægris et infirmis medebatur: alius dono virtutum, ita ut suscitaret mortuos; alter rursum donum habebat linguarum, diversasque voces edebat. Cum his autem omnibus donum quoque precationis exstabat, quod perinde spiritus appellabatur: et quisquis eo instructus esset, pro universa multitudine preces fundebat. Nam, quia rerum quæ nobis conducunt ignari sumus, vulgo petimus quæ inutilia sunt, idcirco in unum quemdam precationis donum veniebat, isque stando omnium vice postulabat quod omni prodesset Ecclesiæ, ac reliquos edocebat. Igitur donum ejusmodi *Spiritum* vocat, C et animam eo instructam, interpellare apud Deum ait, ac gemere. Nam qui tali gratia dignatus erat, multa compunctione multisque interioris animæ gemitibus stans humiliter Deum rogabat quæ cunctis conducibilia forent.

Vers. 27. **33** « Qui autem scrutatur corda, scit quis sit sensus Spiritus; quia secundum Deum postulat pro sanctis. »

Ut intelligas quod de homine spirituali, quique precationis donum habeat, non autem de Paracleto Spiritu, loquatur, intulit: *Qui scrutatur corda, novit quis sit sensus Spiritus.* Ac si diceret: Non Deum veluti ignorantem docet; sed hoc ideo fit, ut nos ipsi discamus ea orare, D quæ oporteat a Deo petere; quæ nimirum ipsi placeant. Hoc enim est quod ait: *Secundum Deum.*

Vers. 28. « Scimus autem quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. »

Ipsamet etiam tristia et molesta, si nobis propter Deum inferantur, in bonum nobis et felicem exitum cedent. Id quod præstitit in Babylonica fornace, et in apostolis.

« His qui secundum propositum vocati sunt sancti. »

Hic *propositum* dicit, ne totum vocationi tribuat; alias illi quispiam objecisset: Eccur non omnes salvi fuerunt?

Vers. 29, 30. « Quoniam quos præscivit, et præ-

destinavit conformes imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit. »

A τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν. »

Cujus illi dignitatis sint ostendit, quemadmodum jampridem Deus erga ipsos affectus esset.

Ἔδειξε τὸ ἀξίωμα, ὡς ἄνωθεν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτοὺς διέκειτο.

« Et quos vocavit, hos et justificavit. »

Per lavacrum utique regenerationis.

« Καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν. »

Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας.

« Quos autem justificavit, hos et glorificavit. »

Per dona, per adoptionem.

« Οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. »

Διὰ τῶν χαρισμάτων, διὰ τῆς υἱοθεσίας.

Vers. 31, 32. « Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum : quomodo non etiam cum illo omnia nobis donaverit? »

« Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ, οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν ἑαυτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσηται; »

Tametsi aliqui non credunt futuris; attamen adversus ea bona quæ jam concessa sunt, nihil habent quod proferant. Quale est istud, quod te Deus pridem redamavit, quod te justum fecit, quod gloria donavit. Hæc quippe tibi per ea largitus est quæ molesta videbantur, quæque injucunda prorsus ducebas; puta per crucem, verbera, vincula. Hæc sunt quæ mundum universum ad rectitudinem revocaverunt.

B Εἰ καὶ τοῖς μέλλουσί τινες διαπιστοῦσι, φησὶν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη γεγενημένα ἀγαθὰ οὐδὲν ἔχοιεν εἰπεῖν. Οἷον τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς σὲ φιλίαν, τὴν δικαίωσιν, τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ ταῦτά σοι διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐχαρίσατο, καὶ ἅπερ ἐνόμιζες εἶναι σκυθρωπά, τὸν σταυρὸν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμὰ, ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν οἰκουμένην κατώρθωσαν ἅπασαν

Vers. 33. « Quis accusabit adversus electos Dei? »

« Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; »

Hæc illis objicit qui asserunt nihil fidem prodesse, quique repentinam mutationem morum inficiantur. Apprime autem non dixit, quis accusabit adversus servos Dei; neque, adversus illos qui credunt Deo, sed, *adversus electos Dei*. Electio siquidem virtutis argumentum est.

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐδὲν ἡ πίστις ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρόᾳ μεταβολῇ, ἀποτείνεται. Εὖ δὲ, τὸ μὴ εἰπεῖν, τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ; Μηδὲ κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, *κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ*. Ἡ γὰρ ἐκλογὴ, ἀρετῆς ἐστι σημεῖον.

« Deus qui justificat. [Vers. 34.] Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei. »

C « Ὁ Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ καταχρίνων; Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. »

Non ait, Deus qui peccata remittit, sed quod longe excellentius est, *Deus qui justificat*. Ubi enim sententia judicis justum pronuntiaverit, talis, inquam, tantique judicis, quid mereatur qui ausit accusare? Nequaquam igitur tentationes reformidemus, quando pro nobis est Deus.

Οὐκ εἶπε, Θεὸς ὁ ἀφεὶς ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, *Θεὸς ὁ δικαιῶν*. Ὅταν γὰρ ἡ τοῦ δικαστοῦ ψῆφος δίκαιον ἀποφήνῃ, καὶ δικαστοῦ τοιούτου, τίνος ἄξιος ὁ κατηγορῶν; Οὐκοῦν μηδὲ τοὺς πειρασμοὺς φοβώμεθα· ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεός.

34 « Qui et interpellat pro nobis. [Vers. 35.] Quis ergo nos separabit a charitate Dei? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? [Vers. 36.] (sicut scriptum est :) »

Humaniori more loquitur, quique ad captum nostrum accedat magis, ut charitatem Dei demonstret. Et ut discas rem ita esse; cum prius dixerit : *In dextera Dei*, subjunxit : *Qui interpellat pro nobis*. Quod et familiarem cum Deo sermonem atque æqualitatem ostendit.

Ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; θλῖψις; ἢ στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται.

D

Ἀνθρωπινώτερον διαλέγεται καὶ συγκαταβατικώτερον, ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτό ἐστι, πρότερον εἰπὼν τὸ, *Ἐν δεξιᾷ*, τότε ἐπήγαγεν, *Ὃς ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν*. Ὅ τε γὰρ τὴν ὁμιλίαν ἔδειξε καὶ τὴν ἰσότητα.

« Quia propter te mortificamur tota die. »

« Ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν. »

Ne his quæ dicta fuerant, derelictio indicari putaretur, Prophetam etiam adducit, a quo ex multo jam tempore hæc eadem prænuntiata essent.

Ἵνα μὴ δόξῃ τὰ εἰρημένα ἐγκαταλείψεως εἶναι, καὶ τὸν Προφήτην ἐπάγει προαναφωνοῦντα τὰ αὐτὰ ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου.

« Æstimati sumus sicut oves occisionis. »

« Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. »

Quemadmodum enim, inquit, illæ dum mactantur, non resistunt, sic et nos.

Ὥσπερ γὰρ, φησὶν, ἐκεῖνα οὐκ ἀνθίσταται σφαζόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς.

« Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ A ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. »

Τοῦτο γὰρ δή ἐστι τὸ θαυμαστὸν, οὐχ ὅτι νικῶμεν μόνον, ἀλλ' ὅτι δι' ὧν καὶ ἐπιβουλευόμεθα νικῶμεν· καὶ οὐχ ἁπλῶς νικῶμεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερνικῶμεν.

« Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε Ἀρχαὶ, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Τί δεῖ, φησὶ, τὰ παρόντα λέγειν, καὶ τὰ τοῦ βίου τούτου συγκεχληρωμένα δεινά; Κἂν γὰρ τὰ μέλλοντα εἴπῃς τις πράγματα καὶ δυνάμεις· πράγματα μὲν, ὡς θάνατον καὶ ζωήν· δυνάμεις δὲ, ὡς ἀγγέλους B καὶ ἀρχαγγέλους καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν, ταῦτα ἐμοὶ μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ· οὔτε γὰρ εἰ θάνατόν τις ἠπείλει τὸν μέλλοντα καὶ ἀθάνατον, ὥστε ἀποστῆναι τοῦ Χριστοῦ, οὔτε εἰ ζωὴν ἐπηγγείλατο τὴν ἄπειρον, κατεδεξάμην ἄν· καὶ τί δεῖ λέγειν βασιλεῖς τοὺς κάτω; Κἂν γὰρ ἀγγέλους μοι εἴπῃς καὶ πάσας τὰς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντα τὰ ὄντα καὶ μέλλοντα, καὶ πάντα ἐμοὶ μικρὰ καὶ τὰ ἐν γῇ καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ πρὸς τὸ φίλτρον ἐκεῖνο. Εἶτα ὡς οὐκ ἀρκούντων τούτων παραστῆσαι τὸν πόθον ὃν εἶχεν, ἕτερα τοσαῦτα πάλιν ὑποστησάμενός φησιν· *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα.*

Vers. 37. « Sed in his omnibus supervincimus propter eum qui dilexit nos. »

Hoc enimvero admiratione dignum fuerit, nedum quod vincimus, sed quod iis ipsis quibus appetimur insidiis victores sumus ; imo non solum vincimus, sed et supra modum vincimus.

Vers. 38, 39. « Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, nec Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. »

Quid juvat præsentia, quæque huicce vitæ sortis quadam necessitudine conjuncta mala sunt, effari? Nam si quis etiam res futuras, virtutesque dixerit ; res quidem veluti mortem et vitam ; Virtutes vero, ut Angelos et Archangelos omnemque cœlestem illam creaturam ; exigua mihi hæc omnia sunt, si ad charitatem Christi conferantur. Neque enim, etsi quis mortem illam futuram et immortalem comminetur, ut a Christo discedam, neque si vitam fine carentem polliceatur, acquiescerem prorsus. Et quid reges terræ dixero, quandoquidem, quamvis angelos mihi, universasque cœli virtutes ; quamvis cuncta seu præsentia, seu futura, objicias, omnia simul, tum quæ in terra, tum quæ in cœlis exsistunt, ad ejus amorem tenuissima sunt? Deinde tanquam ea non sufficerent ad exprimendum ingentem illum amorem suum, postquam alia rursum, nec minora subjecit, ait : *Neque creatura alia.*

ΚΕΦΑΛ. Θ'. C CAP. IX.

« Ἀλήθειαν δὲ λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι λύπη μοί ἐστι μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου. »

Ὡς περὶ μεγάλων μέλλων λέγειν καὶ ἀπιστεῖσθαι διὰ τὸ μέγεθος, ὅρκον προβάλλεται.

« Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται. »

Καὶ αὕτη ἑτέρα ἀπόδειξις ὁμοία ταῖς προλαβούσαις. Κατασκευάζει γὰρ καὶ αὕτη ὃ εἶχεν περὶ τὸν Χριστὸν φίλτρον. Καὶ πῶς; τὴν αἰτίαν ἄκουε. Ἐπειδὴ πάντες ἔλεγον κατηγοροῦντες τοῦ Θεοῦ, ὅτι υἱοὶ D τοῦ Θεοῦ ἀξιωθέντες κληθῆναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, πρὸ πάντων αὐτὸν εἰδότες, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δόξης, καὶ θεραπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ πατέρων ὄντες τῶν αὐτῷ φίλων, καὶ τὸ δὴ πάντων μεῖζον, ὅτι καὶ προπάτορες αὐτοῦ γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα*· καὶ ἐκβέβληνται, ἠτίμηνται· ἀντεισῆχθησαν δὲ ἀνὲ' ἐκείνων οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες ἄνθρωποι ἐξ ἐθνῶν. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες, τὸν Θεὸν ἐβλασφήμουν, ἀκούων ταῦτα καὶ δακνόμενος, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης ἀλγῶν τοῦ Θεοῦ, ηὔξατο ἀνάθεμα εἶναι καὶ ἐκπεσεῖν τῆς δόξης ἐκείνης ἧς λαμ-

Vers. 1, 2. « Veritatem autem dico in Christo, non mentior : testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto : quoniam tristitia mihi magna est et continuus dolor cordi meo. »

De magnis nimirum locuturus, quæque propter altitudinem incredibilia viderentur, idcirco jusjurandum præmisit.

Vers. 3, 4. « Optabam enim ego anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ. »

Atque altera hæc est demonstratio, similis earum quæ præcessere. Hac enim ostendit quanto erga Christum amore arderet. Qui vero istud? causam accipe. **35** Quia Judæi omnes Deum accusando mussabant ejectos se ac dehonestatos esse, cum digni fuissent vocari filii Dei, sibique data esset lex ; cum Deum ante omnes cognovissent ; cum tanta essent gloria potiti, ut orbem universum colendo Deum antevertissent ; cum promissa ipsi accepissent, ex illis patribus prognati, qui amici ejus fuerunt, et (quod cæteris præstabilius est) Christi ipsius parentes exstiterant : nam hoc significat, ubi ait : *Ex quibus Christus secundum carnem* ; in ipsorum vero locum esse introductos homines ex gentibus, qui nullatenus eum norant. Quia ergo ejusmodi sermonibus Deum criminabantur, his Paulus auditis, indigne ferens glo-

Dei detrahi, rogabat ut anathema fieret, atque a gloria quam consequuntur illi qui in Christum credunt, necnon ab apostolorum cœtu excideret (non enim ab amore Christi), ut tandem illi a blasphemia temperarent.

« Quorum adoptio, et gloria, et testamenta, et legislatio, et obsequium, et promissa. »

Perinde ac si diceret : Deus quidem eos volebat salvos fieri, idque palam fecit ex iis quæ ante gessit, quæque patravit Christus, qui ex illis, inquit, secundum carnem fuit. Ipsi vero improbitate sua munificentiam procul ablegarunt.

Vers. 5. « Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. Amen. »

Tametsi alii blasphemant, inquit, nos autem quibus arcana illius perspecta sunt, apprime clareque novimus eum non blasphemia, sed laude et gloria dignum esse. Insimul nos quoque divinum quoddam aliud mysterium edocet; puta eumdem qui secundum carnem genitus est, ipsum esse Deum qui super omnia exsistit.

Vers. 6-9. « Non autem quasi exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israel : neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei ; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est : Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. »

Cum ita res acciderint, inquit, haud prorsus operosum est ostendere, ratam stetisse promissionem. Quinam ergo promissio constitit ? Deus dixit: *Semini tuo dabo terram hanc*[22]. Gentes porro vocavit semen Abrahæ. At undenam id manifestum fit ? ex hoc utique ipsius responso : *In Isaac vocabitur tibi semen*[23]. Hoc est, sicut Isaac cum ex promissione genitus esset, genuinus exstitit filius, ita genuinum Abrahæ semen appellatum illud fuerit quod per promissionem natum sit.

Vers. 10-13. « Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens et Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati essent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei : Quia major serviet minori. Sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui. »

Cur miraris, inquit, ex Judæis hos quidem nunc salvos fuisse, non autem illos? Idem **36** quippe gestum olim cum patriarchis fuisse observare liceat; imo non solum cum patriarchis, sed et cum ipsismet Israelitis. Quanquam enim commune

[22] Gen. xii, 7. [23] Gen. xxi, 12.

βάνουσιν οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ τοῦ χοροῦ τοῦ ἀποστολικοῦ (οὐ γὰρ δὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ), ἵνα παύσηται ἡ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία.

« Ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἐπαγγελίαι. »

Ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι· Θεὸς μὲν αὐτοὺς ἐβούλετο σωθῆναι, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἔμπροσθεν ἐποίησεν, καὶ δι' ὧν ἐξ ἐκείνων ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐγένετο· αὐτοὶ δὲ ἐξ οἰκείας ἀγνωμοσύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν.

« Ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

Εἰ καὶ ἕτεροι βλασφημοῦσι, φησὶν, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τὰ ἀπόῤῥητα αὐτοῦ εἰδότες ἴσμεν σαφῶς, ὅτι οὐ βλασφημεῖσθαι, ἀλλὰ τοῦ δοξάζεσθαι ἄξιος. Ἅμα δὲ καὶ ἕτερόν τι ἐκδιδάσκει ἡμᾶς θεῖον μυστήριον, ὅτι ὁ γεννηθεὶς κατὰ σάρκα Χριστὸς, αὐτός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός.

« Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ· οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ πάντες τέκνα· ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα· τουτέστιν, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα. Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος· κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι πρὸς σὲ, καὶ ἔσται τῇ Σάῤῥᾳ υἱός. »

Καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐκβάντων, φησὶν, οὐκ ἀποροῦμεν τοῦ δεῖξαι, ὅτι ἔστηκεν ἡ ἐπαγγελία· πῶς οὖν ἔστηκεν ἡ ἐπαγγελία; Εἶπεν ὁ Θεὸς, Τῷ *σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν*· σπέρμα δὲ τοῦ Ἀβραὰμ τὰ ἔθνη λέγων. Καὶ τοῦτο πόθεν ἐστὶ δῆλον; ἐκ τοῦ, *Ἐν Ἰσαὰκ*, εἰπεῖν αὐτὸν, *κληθήσεταί σοι σπέρμα*. Τουτέστιν ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ δι' ἐπαγγελίας γεννηθεὶς γνήσιος υἱὸς, οὕτω καὶ ὁ δι' ἐπαγγελίας γνήσιον σπέρμα προσαγορεύσειεν τοῦ Ἀβραάμ.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ (1) τοῦ πατρὸς ἡμῶν· μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον (ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ), οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος ἐῤῥέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καθὼς γέγραπται· Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. »

Τί θαυμάζεις, φησὶν, εἰ Ἰουδαίων, οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐσώθησαν, Καὶ γὰρ ἄνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν γινόμενον ἴδοι τις ἄν· καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καίτοι γὰρ ὄντος κοινοῦ τοῦ ἁμαρτήματος,

NOTÆ.

(1) In marg. Ἐπὶ Ἰσαὰκ τοῦτο γεγονέναι φησίν· *Hoc in Isaac contigisse ait.*

οἱ μὲν ἠλεήθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἠλεήθησαν· καὶ ἐπὶ τῶν κωλαζομένων δὲ τοῦτο, φησίν, ἴδοι τις ἄν. Τῶν γὰρ Αἰγυπτίων οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ τετιμώρηνται· καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τὸν οὐ λαὸν ἐκάλεσε λαόν· καὶ οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἠξίωσε τιμῆς. Τὸ γὰρ ἐγκατάλειμμα σέσωσται μόνον. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ ἄπορα μέσα θεὶς, ὕστερον ἐπάγει τὴν λύσιν· ποία δέ ἐστιν ἡ λύσις, ἢ ὅτι ἐξ ἔργων, οὐκ ἐκ πίστεως, καὶ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητεῖν στῆσαι· τίνος δὲ χάριν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν ἐξήγαγε τὸν ἀκροατήν; ἵνα μονονουχὶ λέγῃ πρὸς Ἰουδαίους. Τοσαῦτα ἀποροῦντες, καὶ οὐδὲν τούτων λύειν δυνάμενοι, πως ὑπὲρ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως πράγματα ἡμῖν παρέχετε· καίτοι γε ἐχόντων ἡμῶν δικαίαν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν ἐκεῖνοι μὲν ἐσώθησαν, ὑμεῖς δὲ ἐξεπέσατε. Καὶ ποία αὕτη; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐκ πίστεως, ὑμεῖς δὲ ὡς ἐξ ἔργων νόμου προσεκόψατε λίθῳ.

« Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο. »

Οὐκοῦν οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων.

« Τῷ Μωϋσεῖ γὰρ λέγει· Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ· καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. »

Οὐ σόν ἐστιν εἰδέναι, φησὶν, ὦ Μωϋσῆ, τίνες ἄξιοι τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐμοὶ παραχώρει τοῦτο. Εἰ δὲ Μωϋσέως οὐκ ἦν εἰδέναι, πολὺ μᾶλλον ἡμῶν.

« Ἄρα οὖν οὐ τοῦ τρέχοντος, οὐδὲ τοῦ θέλοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφὴ τῷ Φαραὼ, ὅτι Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. »

Διὰ μέσου πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγει.

« Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς μοι οὖν· Τί ἔτι μέμφεται; Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Ὦ ἄνθρωπε μενοῦνγε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; »

Πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγει, εἰς πλῆθος ἀπορίας ἐνάγων τὸν ἀκροατήν. Καὶ οὐ λύει πρῶτον, ἀλλ' ἐπιστομίζει λέγων· *Τίς εἶ σὺ, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;* ἀντὶ τοῦ, ἀντιλέγων.

« Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸν δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους. »

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Σκεῦος ὀργῆς ἦν ὁ Φαραὼ, τουτέστιν ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἐξάπτων

omnium peccatum erat, alii quidem misericordiam consecuti sunt, alii autem nequaquam. Quod et in illis quibus inflictæ pœnæ fuerant, non nemo agnoverit. Ex Ægyptiis enim alii servati sunt, alii vero pœnas dedere. Ad hæc, præter Judæos, populum vocavit qui non erat populus; nec omnes Judæos eodem honore dignos voluit. Nam reliquiæ tantum salvæ factæ sunt[25]. His itaque omnibus, quæ ardua difficiliaque sunt, in medium prolatis, solutionem tandem subjicit. Quæ vero horum solutio est? nisi quod ex operibus, non ex fide; quodque justitiam Dei ignorantes, quæsierint suam statuere. Eccur vero in tantas ambages auditorem adduxit? utique ut Judæos in hunc fere modum alloqueretur: Qui tot quæstiones movetis, nec cuiquam earum solvendæ pares estis, quinam de vocatione gentium negotia nobis facessatis? quando causam quoque possimus afferre, cur illi salvi fiant, vos autem excideritis. Quæ vero ista? Quod illi crediderunt; vos autem per opera legis in lapidem offendistis.

Vers. 14. « Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Absit! »

Igitur neque erga nos, neque erga Judæos injustus est.

Vers. 15. « Moysi enim dicit: Miserebor cujus misereor; et misericordiam præstabo cujus misereor. »

Tuum non est scire, o Moyses, inquit, qui sint clementia digni; sed hoc mihi totum cedito. Si Moysis non erat id cognoscere, multo minus nostri fuerit.

Vers. 16, 17. « Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra. »

Injecto medio, objectionem alteram subjungit.

Vers. 18-21. « Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam? »

Aliam rursum exceptionem affert, quæ auditorem ex adverso in difficultatum turbam adducat. Nec eam statim solvit, sed os illi duntaxat obstruit, dicendo: *Tu quis, o homo, qui respondeas Deo?* hoc est, qui contradicas.

Vers. 22, 23. « Si autem Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum; et ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. »

Hujus effati ejusmodi sensus est. Vas iræ erat Pharao, sive homo qui duritia sua iracundiam Dei

[25] Isa. x, 22; Rom. ix, 27.

accenderat. Cum enim multam ergo se Dei patientiam et lenitatem expertus esset, nihilo melior factus est, sed incorrectus mansit. **37** Quamobrem non modo eum vas iræ appellavit, sed etiam aptum ad interitum, hoc est ita comparatum a seipso, suoque vitio. Deus enim nihil quidquam omisit eorum quæ ad emendationem illius conferrent. Nihil quoque ipse vicissim non admisit, quo non sibi interitum crearet, omnique se venia privaret. Deus autem, tametsi hæc noverat, multa illum patientia sustinuit, cum vellet ipsum ad pœnitentiam adducere. Nisi enim hoc voluisset, tandiu utique illum non tulisset. Quoniam vero ea Dei patientia uti voluit, ut pœnitentiæ daret operam, seu se ipse ira dignum comparavit; illo Deus usus est ad correctionem aliorum: ita ut per inflictas eidem pœnas studiosiores alios virtutis faceret, et per illum potentiam suam ostenderet.

A διὰ τῆς οἰκείας σκληρότητος. Πολλῆς γὰρ ἀπολαύσας μακροθυμίας οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ' ἀδιόρθωτος ἔμεινεν. Διὸ οὐδὲ σκεῦος ὀργῆς αὐτὸν ἐκάλεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν· τουτέστιν ἀπηρτισμένον, οἴκοθεν μέντοι καὶ παρ' ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς παρέλιπέ τι τῶν εἰς κατόρθωσιν ἡκόντων τὴν ἐκείνου· οὔτε αὐτὸς ἐνέλιπέ τι τῶν ἀπολλύντων αὐτὸν, καὶ πάσης ἀποστερούντων συγγνώμης, ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ Θεὸς, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, οὐδ' ἂν ἐμακροθύμησεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησεν εἰς μετάνοιαν τῇ μακροθυμίᾳ χρήσασθαι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπήρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργὴν, ἐχρήσατο αὐτῷ εἰς τὴν ἑτέρων διόρθωσιν διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον κολάσεως ἑτέρους σπουδαιοτέρους ποιῶν, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ δεικνύς.

B

« Quæ præparavit in gloriam. [VERS. 24.] Quos et vocavit, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. »

« Ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν· οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. »

Quoniam Judæi gentilibus exprobrabant, quod gratis essent vocati, eisque pudorem incutiendum ducebant, suspicionem hanc et invidiam ingenti argumentorum vi destruit. Si enim ea res Deo gloriam attulit, multo magis illis per quos Dei gloria celebrata est.

Ἐπειδὴ τοῦτο ὠνείδιζον, ὅτι χάριτι ἐσώθησαν, καὶ καταισχύνειν αὐτοὺς ἐνόμιζον, ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας, ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν. Εἰ γὰρ τῷ Θεῷ τὸ πρᾶγμα δόξαν ἤνεγκεν, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνοις δι' ὧν καὶ Θεὸς ἐδοξάσθη.

VERS. 25-27. « Sicut et in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam: et erit in loco, ubi dictum est, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient. »

« Ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσηὲ λέγει· Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου, καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην· καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. Ἡσαΐας δὲ κράζει περὶ τοῦ Ἰσραήλ· Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται. »

C

Aliunde quoque sermoni fidem astruit, adductis prophetis qui eadem asserant.

Καὶ ἑτέρωθεν ἀξιόπιστον ποιεῖται τὸν λόγον, προφήτας ἐπάγων ταῦτα λέγοντας.

VERS. 18, 19. Verbum enim consummans et abbrevians faciet Deus super terram, et sicut prædixit Isaias: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen. »

« Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσαΐας, εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα. »

Circuitione opus non est, nec labore, inquit, quo operibus legis insudetur; sed brevi compendio salus accidet. Talis siquidem est fides, quæ paucis verbis salutem complectatur.

Οὐ περιόδου χρεία καὶ πόνου, τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν νομικῶν, φησὶν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἐν βραχέσι ῥήμασιν ἔχει τὴν σωτηρίαν.

D « Sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus. »

« Ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. »

Istic quoque ostendit paucos illos nequaquam ex seipsis salutem sibi paraturos fuisse, nisi plurimam Deus bonitatem suam impendisset.

Καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι οἴκοθεν διεσώθησαν, εἰ μὴ πολλῇ ὁ Θεὸς ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι.

VERS. 30-32. « Quid ergo dicemus? quod gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est: Israel vero sectando legem justitiæ, in legem non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis. »

« Τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην· δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον οὐκ ἔφθασεν. Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐξ ἔργων νόμου. »

Apertissima hæc solutio est. Postquam enim ex rebus ipsis demonstrationem protulit, dicendo: *Non omnes, qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ*, itemque ab eorum progenitoribus Jacob et Esau:

Ἡ σαφεστάτη λύσις αὕτη ἐστίν· Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν· *Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ*, λέγων, *οὗτοι Ἰσραήλ*· καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων, τοῦ Ἰακὼβ καὶ τοῦ Ἡσαῦ, καὶ τῶν κολα-

σβέντων καὶ σωθέντων· ἀπὸ τῶν προφητῶν τοῦ Ὥσηὲ καὶ τοῦ Ἡσαΐου, τὴν κυριωτάτην ἐπάγει λύσιν. Πρότερον τὴν ἀπορίαν αὐξήσας· καὶγὰρ δύο ἦν τὰ ζητούμενα· ὅτι τὰ ἔθνη ἐπέτυχεν, καὶ μὴ διώκοντα ἐπέτυχεν, καὶ ὅτι Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέτυχεν, καὶ διώκοντα οὐκ ἐπέτυχεν. Τίς οὖν ἡ λύσις ἡ αὕτη; Σὺ μὲν, ὦ Ἰουδαῖε, φησὶν, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην εὗρες. Παρέβης γὰρ αὐτὴν, καὶ ὑπεύθυνος γέγονας τῇ ἀρᾷ. Οὗτοι δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ νόμου ἐλθόντες, καὶ ἑτέραν ὁδὸν μείζονα ταύτην εὗρον, δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως.

A ab illis rursum qui suppliciis affecti et qui servati fuere, nec non ex Osee et Isaia prophetis, appositissimam responsionem addit. Primum quidem difficultatem amplificat. Nam duo erant, de quibus quæstiones agitabantur ; puta quod gentes justitiam obtinuissent, et quam non persequebantur obtinuissent ; et quod Israel justitiam non esset assecutus, et ea quam assequi niteretur, excidisset. **38** Quænam ergo ista solutio est ? Tu quidem, o Judæe, inquit, nec justitiam illam quæ lege conciliabatur obtinuisti. Nam violata lege maledictioni factus es obnoxius. Illi vero qui per legem non iverant, viam potiorem hanc alteram repererunt, justitiam scilicet quæ ex fide.

« Προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς γέγραπται· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται. »

B « Offenderunt enim lapidi offensionis. [Vers. 33.] Sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, et qui credit in eum, non confundetur. »

Προσκόμματος λίθον καὶ πέτραν σκανδάλου, φησὶν, ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τέλους τῶν ἀπιστησάντων.

Lapidem offensionis et petram scandali inquit, propter consilium et finem in quem collinearunt illi qui non crediderunt.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

CAP. X.

« Ἀδελφοὶ, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν, ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σωτηρίαν. »

Vers. 1. « Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum pro illis in salutem. »

Μέλλων αὐτῶν καθάπτεσθαι, πλέον νῦν ἢ πρότερον πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν ἀναιρεῖ. Καὶ γὰρ εὐδοκίαν ἐνταῦθα, τὴν σφόδρα ἐπιθυμίαν φησίν.

Quoniam illos magis quem antea adorturus erat, omnis inimicitiæ suspicionem tollit. Voluntatem enim hic vocat vehemens erga illos desiderium et amorem.

« Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. »

Vers. 2. « Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum C scientiam. »

« Καὶ ἐχαρίσατο τῷ ῥήματι, καὶ ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν.

Hoc quoque verbo nonnihil illis gratificatur, et tamen intempestivam simul declarat illorum esse contentionem.

« Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. »

Vers. 3. « Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. »

Δείκνυσιν ἀπὸ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον, ἢ ἐξ ἀγνοίας πλανωμένους. Τὸ δὲ εἰπεῖν, *τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στῆσαι* δεικνύντος ἐστὶν, ὅτι οὐδὲ ἐκείνην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου ἐστήσαντο. Ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτῶν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μηκέτι τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἱδρώτων. Τοῦτο οὐ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται μόνων, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους.

Ostendit eos per contentionem magis et primatus ambitum, quam per ignorantiam errasse. Dum autem ait, *et suam quærentes statuere*, palam indicat, nec justitiam illam quæ ex lege pateretur, statuisse. Porro propriam justitiam eorum vocat, vel ob id quod necdum legem observare potuerint, vel quod hoc opus laborum et sudorum esset. Id non de Judæis solummodo dictum fuit, D verum etiam de universo hominum genere.

« Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς, εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. »

Vers. 4. « Finis legis Christus, ad justitiam omni credenti. »

Ἐπειδὴ εἶπε, *δικαιοσύνην*, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πιστεύσαντες ἐξ Ἰουδαίων, τὴν μὲν ἔχειν, τῆς δὲ ἀπεστερῆσθαι, δείκνυσιν ὅτι μία ἐστὶ δικαιοσύνη, καὶ ἐκείνην εἰς ταύτην ἀνακεφαλαιοῦται· ὅτι ὁ μὲν ταύτην ἑλόμενος τὴν ἐκ πίστεως, κἀκείνην ἐπλήρωσεν· ὁ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, κἀκείνης ἐξέπεσεν. Εἰ γὰρ τοῦ νόμου τέλος ὁ Χριστὸς, ὁ τὸν Χριστὸν οὐκ ἔχων, κἂν ἐκείνην ἔχειν δοκῇ, οὐκ ἔχει· ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἔχων, κἂν μὴ κατωρθωκὼς τὸν νόμον ᾖ, τὸ πᾶν εἴληφεν. Ὥσπερ γὰρ τέλος ἰατρικῆς ὑγεία, καὶ ὁ δυνάμενος ὑγιῆ ποιεῖν, κἂν μὴ ἰατρικὴν ἔχῃ, τὸ

Quandoquidem *justitiam* modo nominavit ; ne putarent illi qui ex Judæis crediderant, hanc se quidem habere, illa vero esse privatos ; unam esse justitiam monstrat, quæ in ista velut in summa et capite contineatur : ut ille quidem qui eam quæ ex fide est amplexus sit, illam quæ per legem præstetur, impleverit ; qui vero eam floccifecerit, ista quoque exciderit. Nam si Christus finis legis est, ille proinde qui Christum non habet, quamlibet justitiam illam habere videatur, ea tamen caret. Qui vero Christum habeat, etiamsi legem

non observarit, totum nihilominus accepit. Quemadmodum enim medicinæ finis est sanitas, ille etiam qui sanum facere queat, tametsi medicæ artis sit expers, totum tamen tenet. Qui vero curare non novit, quamvis artem colere videatur, toto nihilominus excidit prorsus: ita quoque in negotio legis et fidei; quisquis hanc habeat, illius finem obtinet; qui autem extra eam fuerit, ab utraque perinde est alienus. Ecquid enim lex volebat? Utique justum hominem facere. Nullus autem **39** hanc quivit implere. Hic itaque erat finis legis; hucque omnia respiciebant; propter hoc tum præcepta, cæteraque omnia, uti nimirum fidem modo præstantiori.

A πᾶν ἔχει· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς θεραπεύειν, κἂν μετιέναι δοκῇ τὴν τέχνην, τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν· οὕτως ἐπὶ τῷ νόμῳ καὶ τῆς πίστεως· ὁ μὲν ταύτην ἔχων, καὶ τὸ ἐκείνου τέλος ἔχει· ὁ δὲ ταύτης ἐξω ὢν, ἀμφοτέρων ἐστὶν ἀλλότριος· τί γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; Δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν οὐδεὶς αὐτὸν πληρῶσαι. Τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νόμου, καὶ εἰς τοῦτο πάντα ἔβλεπεν, κἀὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐγένετο, καὶ ἑορταὶ, καὶ θυσίαι, καὶ ἐντολαὶ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἵνα δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' αὐτοῦ τὸ τέλος ἦν ἐν Χριστῷ μειζόνως διὰ τῆς πίστεως.

Vers. 5, 6. « Moyses enim scribit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, B vivet in ea. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit. »

« Μωϋσῆς γὰρ γράφει, ὅτι τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου ὁ ποιήσας ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει. »

Assertiones suas comprobat ex Scripturis. Quod autem ait, hunc habet sensum. Moyses ostendit nobis justitiam quæ ex lege est, qualis sit, et unde comparetur. Undenam igitur, nisi universa adimplendo præcepta? Hoc vero nemini possibile fuit.

Τὰς κατασκευὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστοῦται. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Μωϋσῆς δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ποία ἐστὶ, καὶ πόθεν συνίσταται. Πόθεν οὖν, ἢ ἀπὸ τοῦ πληρωθῆσαι πάσας τὰς ἐντολάς; Τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν.

« Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere; [Vers. 6.] aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare. »

« Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. »

Ne dicant Judæi, quonam pacto illi majorem nacti sunt justitiam, qui minorem non repererunt? Rationem affert, cui contradici non possit; puta C viam hanc altera faciliorem exsistere. Illa enim universa prorsus impleri postulat: justitia autem quæ per fidem paratur, verbo solo confessionis salutem tenet.

Ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς ἦὗρον μείζονα δικαιοσύνην οὗτοι, τὴν ἐλάττω μὴ εὑρόντες, λέγει λογισμὸν ἀνανταῤῥήτον, ὅτι κουφοτέρα αὕτη ἡ ὁδὸς ἐκείνης. Αὕτη μὲν γὰρ πλήρωσιν ἀπαιτεῖ πάντων, ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη ῥήματι ἔχει τὴν σωτηρίαν.

Ne ista facilitas contemptibilem hanc vilemque reddere videatur, observa, qua ratione sermonem de ipsa amplificet. Quemadmodum virtuti quæ operibus insudet, socordia adversatur, quæ labores dissolvat, atque vigili animo opus est, ne illi cedatur: ad hunc modum quando oportet credi, ratiocinationes insurgunt, quibus mens plurimorum perturbatur et læditur, opusque est generosiori animo, quo propulsentur.

Ἵνα μὴ δόξῃ τὸ εὔκολον, εὐκαταφρόνητον αὐτὴν ποιεῖν καὶ εὐτελῆ, ὅρα πῶς πλατύνει τὸν περὶ αὐτῆς λόγον, ὥσπερ τῇ ἀρετῇ διὰ τῶν ἔργων ἀνθίσταται ῥᾳθυμία, τοὺς πόνους ἐκλύουσα, καὶ δεῖ σφόδρα ἀγρυπνούσης ψυχῆς, ὥστε μὴ εἶκειν, Οὕτως ὅταν πιστεῦσαι δεηθῇ, λογισμοὶ θορυβοῦντες καὶ λυμαινόμενοι τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν, καὶ δεῖ νεανικωτέρας ψυχῆς, ὥστε αὐτοὺς διακρούεσθαι.

Vers. 8-12. « Sed quid dicit? Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo: hoc est verbum fidei D quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, et ore fit confessio ad salutem. Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit in illum non confundetur. Non enim est distinctio Judæi et Græci. »

« Ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι, τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν. Ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς σωτηρίαν. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται. Οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. »

Hoc est, res facilis est. Cum igitur major sit justitia fidei, eaque minime gravis sed obtentu facilis, quin nec alia ratione possibile sit justificari; extremæ contumaciæ et contentionis fuerit, dimissis levibus et facilibus, impossibilia tentare.

Τουτέστιν εὔκολον· ὅταν οὖν καὶ μείζων ἡ δικαιοσύνη, καὶ κούφη, καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δικαιωθῆναι μὴ ᾖ, ἐσχάτης φιλονεικίας τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν, τὰ εὔκολα ἀφέντας καὶ ῥᾴδια.

Εἶδες ὅτι ὁ βραχὺς οὗτος ὁ λόγος οὐ σωτηρίαν Α ἤνεγκε μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην.

« Ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν· πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. »

Ὅπερ ἄνω περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηκεν, τὸ, ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; τοῦτο καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει.

« Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσι, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν, καθὼς γέγραπται· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά. »

Πάλιν ἀναιρεῖ τὴν συγγνώμην αὐτῶν· κατασκευάζει δὲ τοῦτο, κατ' ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, σαφέστερον ποιῶν τὸν ἔλεγχον, τῷ κατ' ἀντίθεσιν καὶ λύσιν ἅπαν ὑφάναι τὸ χωρίον. Σκόπει δέ· Ἄνωθεν εἶπεν, φησὶν, ὁ Προφήτης· *Πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται.* Ἀλλ' ἴσως ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν· Καὶ πῶς ἐδύναντο ἐπικαλεῖσθαι τοῦτον ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Εἶτα ἐρώτησις παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀντίθεσιν· Καὶ διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν; Καὶ πάλιν ἀντίθεσις. Πάντως ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν· Καὶ πῶς εἶχον πιστεῦσαι μὴ ἀκούσαντες; Εἶτα πάλιν ἡ λύσις· Καὶ μὴν ἤκουσαν, φησίν. Εἶτα ἑτέρα πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ πῶς ἠδύναντο ἀκοῦσαι χωρὶς κηρύσσοντος; Εἶτα πάλιν ἡ λύσις· Καὶ μὴν ἐκήρυξαν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο πολλοί· καὶ πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι οὗτοί εἰσιν ἐκεῖνοι οἱ ἀποσταλέντες; Καὶ πάλιν λύσις ἐκ προφητικῆς μαρτυρίας· *Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά.* Καὶ ὅρα πῶς ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος δείκνυσι τοὺς κήρυκας. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο περιῄεσαν πανταχοῦ λέγοντες, ἀλλ' ἢ τὰ ἀπόῤῥητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γεγενημένην εἰρήνην· Ὥστε ἀπιστοῦντες οὐχ ἡμῖν ἀπιστεῖτε, φησὶν, ἀλλὰ τῷ Ἡσαΐᾳ. Ἡ δὲ ὅλη κατασκευὴ αὕτη ἐστίν. Τὸ μὲν σωθῆναι, φησὶν, ἐκ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι· τὸ δὲ ἐπικαλεῖσθαι, ἐκ τοῦ πιστεῦσαι· τὸ δὲ πιστεῦσαι, ἐκ τοῦ ἀκοῦσαι· τὸ δὲ ἀκοῦσαι, ἐκ τοῦ κηρύξαι· τὸ δὲ κηρύξαι, ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι. Ἀπεστάλησαν δὲ καὶ ἐκήρυξαν· καὶ μετ' αὐτῶν προφήτης περιῄει, δεικνὺς αὐτοὺς, καὶ ἀνακηρύττων, ὅτι οὗτοί εἰσιν οὓς πρὸ πολλῶν ἐδηλοῦμεν χρόνων. Εὔδηλον ὡς τὸ μὴ Β πιστεῦσαι, ἐκείνων ἔγκλημα γέγονε μόνον.

« Ἀλλ' οὐ πάντες ἐπίστευσαν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γὰρ λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; »

Ἑτέρα πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ μὴν εἰ ἦσαν καὶ οὗτοι ἀπεσταλμένοι καὶ παρὰ Θεοῦ πεμφθέντες, ἔδει πάντας ὑπακοῦσαι. Ἡ δὲ λύσις πάλιν ἐκ μαρτυρίας προφητικῆς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄνωθεν, φησὶν, εἶπεν Ἡσαΐας, μᾶλλον δὲ καὶ τούτου μεῖζον. Ὑμεῖς μὲν γὰρ λέγετε· Διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν; Ὁ δὲ

[25] Joel II, 12. [26] Isa. LII, 7.

Vidisti sermonem hunc exiguum non modo salutem attulisse, verum et justitiam ipsam.

« Nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. [Vers. 13.] Omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit. »

Quod superius de Patre dixerat, an Judæorum Deus tantum; nonne et gentium? hoc idem etiam de Filio ait.

Vers. 14, 15. « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent si non audierunt? aut quomodo audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt nisi mittantur? sicut 40 scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium bona. »

Rursum eos privat venia. Quod astruit, sermonem interrogatione persequens, atque argumentum clarius facit, hunc locum per objecta eorumque solutionem confirmando. Hoc autem observes velim. Superius, inquit, propheta dicebat: *Omnis quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit* [25]. At vero quispiam fortasse dixerit: qui possint invocare in quem non crediderunt; deinde post hanc objectionem interrogat: quare non crediderint. Tum rursum exceptio. Poterit utique omnino oggeri ab aliquo: quo autem pacto credere potuerint, cum non audierint? statim solutio sequitur; atqui audierunt, inquit. Deinde aliud objicitur: et qua ratione quiverint audire sine prædicante. Cujus iterum solutio subjungitur: ac sane quidem prædicatum illis est, et multi eam ob rem missi fuere. Denuo tandem opponitur, unde hoc manifestum sit hos ipsos esse qui missi fuerunt. Quod rursum solvit prophetæ testimonio: *Quam speciosi pedes evangelizantium bona* [26]. Videsis qua ratione ex prædicandi modo prædicatores indigitet. Circuibant enim nihil aliud ubique nuntiantes, præterquam arcana illi bona, necnon pacem Deum inter et homines initam. Quocirca dum nobis fidem negatis, inquit, non nobis, sed Isaiæ resistitis. Hæc porro est tota series argumentationis. Salus, inquit, ab invocatione pendet, invocatio a fide, fides ab auditu, auditus a prædicatione, prædicatio denique a missione. Missi sunt autem et prædicaverunt, et propheta cum illis circumibat, demonstrans eos, palamque nuntians ipsos esse quos ante multa sæcula indicaverat. Manifestum relinquitur hanc esse solum culpam Judæorum, quod non crediderint.

Vers. 16. « Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim ait: Domine, quis credidit auditui nostro? »

Altera rursum objectio: quod si illi essent, qui missi, qui a Deo missi, omnes prorsus credere oportebat. Solutio autem mox subsequitur, a testimonio prophetæ sumpta. Quin et jam olim, inquit, hoc præfatus est Isaias; imo et multo amplius. Vos enim objicitis, non omnes obedivisse Evangelio:

Isaias autem plus etiam ait. Quis enim, inquit, credidit auditui nostro [27]?

Vers. 17. « Ergo fides ex auditu : auditus autem per verbum Christi. »

Quia nullo non tempore Judæi signa quærebant, ipsumque resurrectionis aspectum, ideirco dicit : atqui nequaquam ista promissa erant a propheta, sed tantum opus esse ut ex auditu credamus. Et ne exigui momenti esse videatur ex auditu credere, hunc ipsum auditum ait fieri per verbum Dei.

Vers. 18. « Sed dico : nunquid non audierunt? et quidem, in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. »

Objicitur denuo : si missi essent qui prædicarent, atque ipsi prædicassent, auscultatum eis fuisset. Abunde vero solvitur. Ait enim haudquaquam exauditum non fuisse sermonem eorum. Quod confirmat iterum vetusto testimonio.

41 Vers. 19. « Sed dico : nunquid Israel non cognovit? »

Altera rursum objectio : Quid ergo; si quidem illi audierunt, ea autem quæ dicebantur non perceperunt, nec intellexerunt hos ipsos esse qui mittendi erant?

« Primus Moyses dicit : Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : in gentem insipientem in iram vos mittam. »

Hæc objecti argumenti solutio est. Ex testimonio veterum, inquit, agnosci poterant : non solum quia Judæi non crediderunt, quodque illi bona prædicabant quæ prænuntiata erant; sed etiam quia gentiles, qui inferiores fuerant, majori honore auctos videbant. Ubi porro dicit : *Ad æmulationem vos adducam in non gentem*, Græcorum gentem innuit. Quid enim Græcis gentilibusve insipientius? quid vilius?

Vers. 20. « Isaias autem dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam apparui iis qui me non interrogabant. »

Vim fecit, inquit, contenditque ut nihil adumbratum et obscurum diceret, sed res ob oculos vestros nudas et apertas poneret : ita ut potius eligeret adire periculum, manifeste et palam loquendo, quam aliquid eorum quæ agenda forent, occultare.

Vers. 21. « Ad Israel autem dicit : Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem. »

Diem hic vocat tempus omne quo prædicabatur : manus autem expandisse ait, id est vocasse, pellexisse, adhortatum esse.

CAP. XI

Vers. 1, 2. « Dico ergo : nunquid repulit populum suum? absit! Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam præscivit. »

[27] Isa. LIII, 1.

Ἡσαΐας πλεῖον τούτου λέγει· *Τίς γὰρ*, φησίν, *ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν*;

« Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς· ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Χριστοῦ. »

Ἐπειδὴ καθ' ἕκαστον καιρὸν σημεῖα ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ὄψιν τῆς ἀναστάσεως, τούτου χάριν φησίν· Καὶ μὴν ὁ προφήτης οὐ ταῦτα ἐπηγγείλατο, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀκοῆς δεῖ ἡμᾶς πιστεῦσαι. Καὶ ἵνα μὴ δόξῃ εὐτελὲς εἶναι τὸ τῆς ἀκοῆς, αὐτὴν ταύτην τὴν ἀκοὴν διὰ ῥήματός φησι Θεοῦ εἶναι.

« Ἀλλὰ λέγω· μὴ οὐκ ἤκουσαν; Μενοῦνγε, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. »

Πάλιν ἀντίθεσις· Εἰ ἀπεστάλησαν, φησίν, οἱ κηρύττοντες, καὶ ἐκήρυξαν ἅπερ ἐκελεύσθησαν, ἔμελλον ἀκούειν. Λύεται δὲ ἐξ ὑπερβολῆς. Οὐδὲ γὰρ ἀνήκοον γεγενῆσθαί φησι τῆς ἐκείνων ἀκοῆς· καὶ τοῦτο δὲ, πάλιν ἐκ μαρτυρίας ἀρχαίας.

« Ἀλλὰ λέγω· μὴ Ἰσραὴλ μὴ ἔγνω; »

Πάλιν ἀντίθεσις· Τί οὖν, εἰ ἤκουσαν μὲν, οὐκ ἐνόησαν δὲ τὰ εἰρημένα, οὔτε συνῆκαν ὅτι οὗτοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀπεσταλμένοι;

« Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει· Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει· ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς. »

Αὕτη τῆς ἀντιθέσεως λύσις. Ἀπὸ μαρτυρίας τῶν παλαιῶν ἦν γνωρίσαι, φησὶν, αὐτούς· οὐκ ἀφ' ὧν ἠπίστησαν μόνον, οὐδὲ ἀφ' ὧν ἐκήρυττον ἐκεῖνοι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἃ εὐηγγελίζοντο, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν τοὺς καταδεεστέρους αὐτῶν τοὺς ἐξ ἐθνῶν εἶδον ἐν πλείονι τιμῇ. Τὸ δὲ, *Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει*, τὸ τῶν Ἑλλήνων φησίν· τί γὰρ Ἑλλήνων ἀσυνετώτερον; τί δὲ εὐτελέστερον;

« Ἡσαΐας δὲ λέγει· Εὑρέθην τοῖς μὴ ἐμὲ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. »

Ἐβιάσατο, φησὶν, καὶ ἐφιλονείκησεν μηδὲν συνεσκιασμένον εἰπεῖν, ἀλλὰ γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν θεῖναι τὰ πράγματα, μᾶλλον δὲ ἑλόμενος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ προφανῶς εἰπεῖν, ἢ συσκιάσαι τι τῶν μελλόντων πραχθήσεσθαι.

« Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. »

Ἡμέραν ἐνταῦθα πάντα τὸν χρόνον τῶν κηρύκων λέγων· τὸ δὲ ἐκπετάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλέσαι καὶ ἐπισπάσασθαι καὶ παρακαλέσαι δηλοῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

« Λέγω οὖν· μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, φυλῆς Βενιαμίν. Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω. »

Κατὰ διαπόρησιν εἰσάγει τὸν λόγον· λέγει δὲ ὅτι A κἂν ὀλίγοι ὦσιν οἱ διασεσωσμένοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἔστηκεν· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, *τὸν λαὸν αὐτοῦ*, ἀλλὰ προσέθηκεν, *ὃν προέγνω*. Εἶτα ἐπαγαγὼν ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀπώσασθαι τὸν λαὸν, φησὶν· *Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί.*

« Ἢ οὐκ οἴδατε ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ Γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ· Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. »

Λύσιν ἐπάγει ἐξ ἱστορίας τῆς ἀντιθέσεως ἣς οὕτω τίθησι· τίς δὲ ἡ ἀντίθεσις; Οὕτως ἡμᾶς, φησὶν, ἀπατᾷς, καὶ παραλογίζῃ τὸν λαὸν ἅπαντα, σεαυτὸν τιθεὶς καὶ τοὺς ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ, καὶ κεναῖς ἡμᾶς B φυσᾷς ἐλπίσι, τὴν ἐπαγγελίαν πεπληρῶσθαι λέγων, πάντων ἀπολομένων, καὶ εἰς ὀλίγους τῆς σωτηρίας περιστάσης. Ταύτης οὔσης τῆς ἀντιθέσεως, ὅρα πῶς ἐπάγει τὴν λύσιν ἀπὸ ἱστορίας κατασκευάζων· ἡ δὲ πᾶσα οἰκονομία τοῦ λόγου αὕτη· οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαόν. Εἰ γὰρ ἀπώσατο, οὐδένα ἀνεδέξατο· εἰ δὲ ἐδέξατό τινας, οὐκ ἀπώσατο. Εἶτα ἀντίθεσις· Καὶ μὴν, φησὶν, εἰ μὴ πάντας ἀπώσατο, πάντας ἐδέξατο. Εἶτα ἡ λύσις· Οὐδαμῶς, φησίν· καὶ γὰρ ἐν Ἠλίᾳ ἐν ἑπτακισχιλίοις περιέστη τὰ τῆς σωτηρίας· καὶ νῦν δὲ πολλοὶ οἱ πεπιστευκότες. Εἰ δὲ ἀγνοεῖτε ὑμεῖς, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἠγνόει.

In modum dubitationis sermonem instituit. Ait autem, tametsi pauci sunt qui servati fuerunt, promissionem nihilominus stare. Quamobrem non simpliciter dixit, *plebem suam*, sed adjecit, *quam præscivit*. Utque ulterius demonstret nequaquam Deum repulisse populum suum, ait : *Nam et ego Israelita sum.*

« An nescitis in Elia quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adversum Israel? [Vers. 3.] Domine, prophetas tuos occiderunt; altaria tua suffoderunt; et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam. »

Objectum solvit ex historia, quod hunc in modum ponit. Quid porro objiciebatur? Sic nos fallis, aiebant, universumque populum vana argu- B mentatione decipis, qui te ipse salvum statuis, et paucos tecum? Quam vana spe nos inflas, impletam promissionem asserens, cum tamen cuncti pereant, salute ad paucos derivata. Cum talis sit objectio, videas quæso, quomodo solutionem subjungat, quam ex historia confirmat. Hæc autem est omnis sermonis illius ordo atque series. Deus non repulit populum suum; si enim repulisset, neminem plane suscepisset. Quod si vero aliquos suscepit, haud penitus repulit. Mox sequitur objectio. Atqui, inquiunt, si non omnes repulit, omnes utique suscepit. Tum deinde solutio. Nequaquam, **42** ait : Nam et tempore Eliæ in septem millibus hominum constitit salus. Sed et nunc quoque multi sunt qui credidere. Id si vos ignoratis, hoc plane mirificum non est, quando neque et propheta ille, talis ac tantus, id resciverit.

« Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλειψα C ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἐκάμψαντο γόνυ τῇ Βάαλ. Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμματα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν. »

Vers. 4, 5. « Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. »

Ἵνα μὴ λέγοιεν, Τί οὖν ἐκεῖνα πρὸς τὰ παρόντα; φησίν· λέγει, ναὶ μὲν οὖν. Δείκνυται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ Θεὸς ἀεὶ σώζειν εἰωθεν, κἂν πρὸς ἅπαν ἔθνος ἡ ἐπαγγελία κειμένη. Διὸ καὶ ἐπάγει· *Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε.* Σημαίνει δὲ καὶ ἕτερόν τι ἐκ τούτου, τὸ μὴ ξένην εἶναι τὴν χάριν καὶ πρᾶγμα καινὸν, ἀλλὰ καὶ ἑπτακισχιλίους δι' αὐτῆς σεσῶσθαι.

Né dicerent : quid vero isthæc ad argumentum præsens? recte omnino, inquit. Exhinc enim ostenditur, Deum semper servare solitum eos qui digni fuerint, quantumvis ad gentem omnem lata promissio sit. Quocirca addit : *Sic etiam in isto præsenti tempore reliquiæ salvæ fuerunt, secundum electionem gratiæ.* Quin et exinde quoddam aliud significat, nimirum gratiam peregrinum aliquid non esse, neque rem novam; sed per eam septem millia virorum salvos factos fuisse.

« Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις. »

Vers. 6. « Si autem gratia, jam non ex operibus. Alioquin gratia jam non est gratia. »

Πάλιν κἀντεῦθεν ἀποστερεῖ συγγνώμης τοὺς Ἰουδαίους. Οὐδὲ γαρ ἔχετε, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι προφῆται μὲν ἐκάλουν, καὶ τὰ πράγματα ἐβόα, καὶ ἡ παραζήλωσις ἡμᾶς πεῖσαι ἦν ἱκανή· φορτικὰ δὲ τὰ ἐπιτατόμενα ἦν. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα, φησὶν, εἰπεῖν ἔχετε· πῶς γὰρ ἂν ταῦτα ἀπῄτησε, φησὶν, ὁ Θεὸς παρ' ὑμῶν, ὁπότε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπισκιάζειν ἔμελλεν.

Rursum etiam ex hoc capite Judæos nec venia dignos censet. Non enim, inquit, potestis dicere : Prophetæ quidem nos vocarunt, ipsæ quoque res clamabant, imo ipsa æmulatio sat idonea fuit ad nos pelliciendum; verum quæ præcipiebantur, graviora erant. Non, inquit, hæc potestis causari. Nam quo pacto hoc a vobis Deus exegisset, quando gratiam suam per illud ipsum obumbraturus erat?

« Τί οὖν; ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν. »

Vers. 7. « Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. »

Propter incredulitatem videlicet. Hoc enim et in sequentibus iterum evicit.

« Electio autem consecuta est. Cæteri vero excæcati sunt; [VERS. 8.] sicut scriptum est. »

Electio justitiam consecuta est, obediendo fidei.

« Dedit illis Deus spiritum compunctionis. »

Compunctionem dicit, affectionem et nequitiam legi adversam. Quando vero audis, *dedit*, et *tradidit*, ne quæso ejusmodi vocem accipias, ac si in id Deus illos impellat, sed pro eodem ac, permisit, sivit.

« Oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. »

Quoniam illi clauserunt oculos, et aures obturaverunt, secundum effatum Isaiæ, neque videre, neque audire voluérunt, ejus rei gratia permisit eos ambulare secundum studia cordis ipsorum. Ad bonum quippe nolentes et invitos trahere, hoc fuerit libérum eis arbitrium adimere.

VERS. 9, 10. « David dicit : Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem et in retributionem illis et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant. »

Ostendit hoc ipsum quod oculos clauserint, in causa fuisse ut pœnas darent. Mensam quippe eorum fieri in laqueum, idem est atque omnem ipsorum felicitatem immutari. Quam juste autem ira divina efferbuerit, his verbis edocet : *Et in retributionem illis.*

43 « Et dorsum eorum semper incurva. »

Continuationem ultionis declarat. Neque enim misericordiam ante consequentur, quam pœnitentiam agendo fidem suscipiant.

VERS. 11. Dico ergo : nunquid offenderunt ut caderent? Absit. »

Calamitatibus eorum tragico more propalatis, postquam item ostendit magnitudine casus, tum humi illos dejectos esse, tum omni spe destitutos; ne salutem penitus abjiciant, vide quomodo jacentes soletur et adhortetur. Ubi porro ait : *Offenderunt ut caderent*, addendum est, in perpetuum. Sic enim exiguam hanc consolationem accipientes pœnitentia forsan resipiscerent. Quæ quidem dicere amat; cum alioqui hoc non ita evenerit, propter pertinaciam mentis ipsorum.

« Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos æmulentur. »

Tametsi ea non est rerum natura, in hunc tamen modum loquitur, ut ingentem ipsorum, ut aiebam, casum et abjectionem consoletur. Nequaquam enim ideo Judæi offenderunt, ut gentes salvi fierent : sed quia illi fuerunt increduli, gentibus prædicatum est. Nam oportebat, ut illi prius intrarent, tum deinde gentes. Idque observandum venit ex paraholis quas apostolis Dominus narrabat, dum item præcipiebat ut irent potius ad oves quæ perierant domus Israel [28]. Dicendo namque *potius*, declara-

[28] Matth. XV, 24.

Διὰ τὴν ἀπιστίαν δηλονότι· ταῦτα γὰρ καὶ ὀπίσω πάλιν κατεσκεύασεν.

« Ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, καθὼς γέγραπται. »

Τὴν δικαιοσύνην, ὑπακούσασα τῇ πίστει.

« Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως. »

Κατάνυξιν, τὴν διάθεσιν καὶ τὴν παράνομον κακίαν φησίν· ὅταν δὲ τὸ, *ἔδωκεν*, ἀκούεις, καὶ τὸ, *παρέδωκεν*, μὴ ὡς εἰς τοῦτο αὐτοὺς ὠθοῦντος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, εἴασεν, δέχου τὴν λέξιν.

« Ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. »

Ἐπειδὴ αὐτοὶ αὐτῶν ἐκάμμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἔφραξαν τὰ ὦτα, κατὰ τὴν Ἡσαΐου φωνὴν, καὶ οὐκ ἠβουλήθησαν οὔτε ὁρᾷν, οὔτε ἀκρόειν, τούτου χάριν εἴασεν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα πορεύεσθαι τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Τὸ γὰρ ἄκοντας ἕλκειν εἰς τὸ καλὸν, τοῦτο ἦν ἀναιροῦντος τὸ αὐτεξούσιον.

« Καὶ Δαβὶδ λέγει· γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς, καὶ εἰς σκάνδαλον· σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. »

Δείκνυσιν ὡς αὐτὸ τοῦτο καμμῦσαι αὐτοὺς ὀφθαλμοὺς, αἴτιον αὐτοῖς γέγονε τιμωρίας· τὸ γὰρ τὴν τράπεζαν γενηθῆναι εἰς παγίδα, τουτέστι πᾶσαν αὐτῶν μεταβληθῆναι τὴν εὐημερίαν. Ὅτι δὲ δικαίως ἐπενήνεκται ἡ θεία ὀργὴ, ἐδίδαξεν εἰπών· *Καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς.*

« Καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκαμψον. »

Τὸ διηνεκὲς τῆς τιμωρίας δηλοῖ· οὐδὲ γὰρ ἐλεηθήσονται πρότερον, πρὶν μετανοήσαντες τὴν πίστιν δέξωνται.

« Λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσι; Μὴ γένοιτο.

Ἐκτραγῳδήσας αὐτῶν τὰς συμφορὰς, καὶ δείξας μέγα τὸ πτῶμα, καὶ κειμένους χαμαὶ, καὶ πάσης ἐλπίδος ἀφῃρημένους, ἵνα μὴ ἀπευδοκήσουσι τῆς σωτηρίας, ὅρα πῶς παραμυθεῖται κειμένους· τῷ δὲ, *Ἔπταισαν ἵνα πέσωσιν*, εἰς τὸ διηνεκὲς, προσθετέον. Οὕτω γὰρ μικράν τινα παραμυθίαν λαμβάνοντες, ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἤρχοντο, ὅσα γε ἐκ τῶν λόγων, εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐξέβη διὰ τὸ τῆς γνώμης δύσκολον.

« Ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς. »

Εἰ καὶ μὴ αὕτη τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ' οὕτω λέγει παραμυθούμενος τὴν μεγάλην αὐτῶν, ὡς ἔφην, ἔκπτωσιν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔπταισαν, ἵνα σωθῇ τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠπίστησαν αὐτοὶ, ἐκηρύχθη τοῖς ἔθνεσιν. Ἔδει δὲ πρῶτον αὐτοὺς εἰσελθεῖν, εἶτα τὰ ἔθνη. Καὶ τοῦτο ἔκ τε τῶν παραβολῶν ὧν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἔστιν ἰδεῖν, ὧν πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔφασκεν ὁ Κύριος, τὸ πορεύεσθαι μᾶλλον εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· τὸ γὰρ, *μᾶλλον*, δηλοῖ, ὡς ἐκείνων μὲν πρῶτον ὀφειλόντων, εἶτα

τούτων δεύτερον. Καὶ τὸ παρὰ τοῦ Παύλου δὲ πρὸς Ἰουδαίους ῥηθὲν οὐδὲν ἧττον ταύτην βεβαιοῖ τὴν γνώμην. Ποῖον δὴ τοῦτο τὸ; *Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι πρῶτον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.*

« Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν; Ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς ἔθνεσιν. Ἐφ' ὅσον μὲν οὖν εἰμὶ ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; »

Ἀπ' ἐκείνης ἧς εἶπεν διανοίας, τουτέστι τῆς σχοπὸν ἐχούσης τὴν παραμυθίαν, καὶ τούτους ἡγησώμεθα τοὺς λόγους.

« Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι. Εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν, ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς· »

Ἀπαρχὴν τοὺς περὶ Ἀβραάμ φησιν.

« Καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου, μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων· εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σε. Ἐρεῖς οὖν· Ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ. Καλῶς· τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν. Σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας. »

Ἵνα μὴ τὸ *παρὰ φύσιν* ἀκούων, ἔλαττον δῷς ἔχειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τούτου χάριν, *συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος ἐγένου*, προσέθηκεν, ἵνα δείξῃ τῆς αὐτῆς ἐκείνους μετασχόντας πολιτείας καὶ ἁγιότητος.

« Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, οὐδὲ σοῦ φείσεται. Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ. Ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομία· ἐπὶ δὲ σὲ, χρηστότης Θεοῦ, ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ. Κἀκεῖνοι δὲ ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. Δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς. »

Ὅρα σύνεσιν τοῦ Παύλου· πῶς ἀμφοτέροις ἐπάγει τὰ πρόσφορα. Τοῖς μὲν γὰρ Ἰουδαίοις πεσοῦσι καὶ ἐν πτώματι μεγάλῳ κειμένοις παραμυθίαν ἐγείρει πολλὴν, μὴ ἐῶν εἰς ἀπόγνωσιν· τοῖς δὲ ἔθνεσι δεξαμένοις τὴν πίστιν καὶ δεδοξασμένοις διὰ τῶν χαρισμάτων, φόβον προσάγει, ὅπως μὴ δι' ὧν ηὐπόρησαν ἀγαθῶν ὑψωθέντες εἰς φρόνημα, τῆς χάριτος ἐκπέσωσιν.

« Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ. Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ἦτε ἐν ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τοῦ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσ-

bat, debuisse primum illos intrare, tum istos deinde. Quin et hoc Pauli ad Judæos pronuntiatum, nihilominus sententiam illam firmat. Quodnam porro istud est? *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei* [19].

Vers. 12-15. « Quod si delictum eorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? vobis autem dico gentibus. Quandiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo; si quomodo ad æmulationem provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

Secundum sensum, quem prædixit, cujus nimirum finis est ut consolationem afferat, hæc loca juvat enarrare.

Vers. 16, 17. « Quod si delibatio sancta est; et massa: et si radix sancta, et rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt; tu autem qui oleaster esses, insertus es in illis. »

Delibationem seu primitias vocat, Abrahamum et patriarchas.

« Et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es [Vers. 18-20], noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo: fracti sunt rami ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas. »

Ne forsan posthac audiens, *contra naturam*, minus habuisse gentiles existimes præ Israelitis, ideirco adjecit: *Socius radicis et pinguedinis factus es*, ut ostenderet ejusdem illos vitæ generis et sanctitatis consortes esse.

44 « Noli altum sapere, sed time. [Vers. 21-23. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, severitas: in te autem, bonitas Dei, si permanseris in bonitate; alioquin et tu excideris. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos.

Vide Pauli sapientiam, quomodo utriusque quæ convenientia sunt adhibeat. Judæis enim, qui ceciderant, et ingenti casu jacebant, magnum solamen inspirat, nec sinit eos in desperationem labi. Gentilibus vero qui fidem susceperunt, ornatique donis et gratiis sunt, timorem incutit, ne propter ea bona, quibus abunde ornati sunt, in superbiam elati, gratia excidant.

Vers. 24-27. « Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis ii qui secundum naturam, inserentur suæ olivæ. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes), quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret; et sic omnis

[19] Act. XIII, 45.

Israel salvus fiet, sicut scriptum est : Veniet ex Sion, qui eripiat, avertet impietatem a Jacob. Et hoc illis a me testamentum : cum abstulero peccata eorum. »

A ἑλθῃ· καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γέγραπται· Ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, ἀποστρέψει τὰς ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ· καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη· ὅταν ἀφελῶμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. »

Quando audieris, *secundum naturam*, et *contra naturam*, cavesis ne immotam hanc ipsorum esse naturam dicas : sed hisce vocabulis, tum id quod verisimile et consentaneum est, tum rursum quod dissentaneum, significatur. Natura quippe non fiunt bona vel mala, sed mentis duntaxat inductione et proposito.

Παρὰ φύσιν, καὶ *κατὰ φύσιν*, ὅταν ἀκούσῃς, μὴ τὴν ἀκίνητον αὐτὴν φύσιν νόμιζε λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ εἰκὸς, καὶ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τὸ ἀπεικὸς πάλιν, τούτοις δηλοῦνται τοῖς ὀνόμασιν· οὐ γὰρ φύσει τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, ἀλλὰ ἐκ γνώμης καὶ προαιρέσεως μόνης.

Vers. 28, 29. « Secundum Evangelium meum, inimici propter vos : secundum electionem autem, amici propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei. »

« Κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι' ἡμᾶς· κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας· ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ. »

Eo quod vocati sitis, contentiosiores morosioresque facti illi sunt. At vero Deus haudquaquam vocationem eorum exscidit, sed præstolatur dum omnes, qui ex gentibus sunt, ingressi fuerint, tuncque illi tandem venient.

B Ἐπειδὴ ὑμεῖς ἐκλήθητε, φιλονεικότεροι γεγόνασιν ἐκεῖνοι. Ὁ δὲ Θεὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέκαψεν αὐτῶν τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ ἀναμένει πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν μέλλοντας πιστεύειν, εἰσελθεῖν, καὶ τότε κἀκεῖνοι ἥξουσιν.

Vers. 30-32. « Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum : ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi nunc misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereretur. »

« Ὥσπερ γὰρ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ Θεῷ, νῦν δὲ ἐλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ νῦν ἐλεηθῶσι. Συνέκλεισεν γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. »

Ostendit eos qui ex gentibus sunt, primum fuisse vocatos, quemadmodum et Evangelii parabola annuit de duobus pueris, quibus pater dixerat : *Vade in agrum* [30].

Δείκνυσι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πρότερον κεκλημένους, ὡς καὶ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου παραβολὴ ἡ ἐπὶ τῶν δύο παίδων, οἷς ὁ πατὴρ εἶπεν· *Πορεύου εἰς τὸν*
C *ἀγρόν*.

Sicut enim illud : *Tradidit eos in passiones ignominiæ* [31], et illud etiam : *Excæcavit mentes infidelium* [32], ad Deum refertur a Scriptura, eo quod ipse unumquemque sinat agere, nec impediat propter arbitrii libertatem : sic et in hoc loco intellexerim verbum istud *conclusit*, pro eodem ac maledictione constrinxit ne evaderent. Quocirca infidelitatem esse mali causam statuit.

Ὥσπερ γὰρ τὸ, *Παρέδωκεν εἰς πάθη ἀτιμίας*, καὶ τὸ, *Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων*, εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρει ἡ Γραφὴ, διὰ τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ ἑκάστῳ ὡς βούλεται πράττειν, καὶ μὴ κωλύειν διὰ τὸ αὐτεξούσιον· οὕτως καὶ ἐνταῦθα νοηθείη δ' ἂν τὸ, *συνέκλεισεν*, καὶ ἐπὶ τοῦ συνεῖχεν ἄφυκτος ἀρᾷ· διὸ τὸν τῆς ἀπειθείας κατέστησεν ἔλεγχον.

45 Vers. 33. « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus! »

« Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. »

Non solum enim comprehendi non possunt, sed nec ea rimari fas est.

Οὐ γὰρ μόνον καταληφθῆναι αὐτὰ ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξερευνηθῆναι.

« Et impervestigales viæ ejus! »

« Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. »

Hoc est, promissiones ejus.

D Τουτέστιν, αἱ ἐπαγγελίαι.

Vers. 34. « Quis enim cognovit sensum Domini? »

« Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; »

Nec ego, inquit, qui sum magister, omnia reperi, sed aliquam partem duntaxat. Ipse siquidem perspicue novit quæ sua sunt.

Οὐδὲ ἐγὼ, φησὶν, ὁ διδάσκαλος, ηὗρον ἅπαντα, ἀλλὰ μέρος τι μικρόν· μόνος γὰρ αὐτὸς οἶδεν τὰ ἑαυτοῦ σαφῶς.

« Aut quis consiliarius ejus fuit? »

« Ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; »

Id quod ait, ejusmodi sensum habet. Quod adeo sapiens est, non hoc ab alio quopiam accepit, sed ipse fons est bonorum.

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὕτω σοφὸς ὢν, οὐδὲ παρ' ἑτέρου σοφός ἐστιν, ἀλλὰ αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν.

Vers. 35. « Aut quis prior dedit illi, et retribuetur illi? »

« Ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; »

[30] Matth. XXI, 28. [31] Rom. I, 26. [32] II Cor. IV, 4.

Χαρισάμενος ἡμῖν, φησὶν, οὐ παρ' ἑτέρου δανει- A σάμενος, ταῦτα ἔδωκεν, ἀλλ' οἴκοθεν ἀναβλύσας· οὐδὲ ἀμοιβὴν ὀφείλων τινὶ, ὡς εἰληφώς τι παρ' αὐτοῦ· ἀλλὰ αὐτὸς κατάρχων ἐν παντὶ τῶν εὐεργεσιῶν.

« Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. »

Αὐτὸς ηὗρεν, αὐτὸς ἐποίησεν, αὐτὸς συγκρᾶτεῖ. Καὶ γὰρ πλούσιός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται παρ' ἑτέρου λαβεῖν. Καὶ σοφός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται συμβούλου. Καὶ τί λέγω συμβούλου; οὐδὲ εἰδέναι τις δύναται τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ αὐτὸς μόνος· αὐτὸς ὁ πλούσιος καὶ σοφός.

« Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

Ὅταν μέγα τι λέγει καὶ καινὸν καὶ παράδοξον, θαυμάζων εἰς δόξαν καταλήγει· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ B Υἱοῦ ἐποίησεν· καὶ γὰρ ἐκεῖ θαυμάσας, αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα ἐπήγαγεν, *Ἐξ ὧν Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. »

Πολλὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλεχθεὶς, καὶ δείξας αὐτοῦ τὴν ἄφατον κηδεμονίαν, ἐπὶ τὴν παραίνεσιν μεταβαίνων, τοὺς οἰκτιρμοὺς προβάλλει τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν ἐσώθησαν· ὥσπερ ἄν τις τὸν μεγάλα εὐεργηθέντα ἐντρέψαι βουλόμενος, αὐτὸν τὸν εὐεργετήσαντα ἱκέτην ἀγάγοι.

C « Παραστῆναι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, τῷ Θεῷ εὐάρεστον. »

Ἵνα μή τις νομίσῃ λέγειν κατασφάξαι σώματα, ταχέως ἐπήγαγεν τὸ *ζῶσαν*. Πῶς δὲ γένοιτο θυσία ζῶσα; Ἐὰν μηδὲν ἄτοπον πράττῃ τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ ὁ ὀφθαλμὸς βλέπῃ πονηρὸν, μὴ γλῶττα λαλήσῃ αἰσχρὸν, μηδὲ χεὶρ ἅψηται παρανομίας. Οὕτω γίνεται ὁλοκαύτωμα.

Οὐκ εἶπε, ποιῆσαι, ἀλλὰ *παραστῆσαι*, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Μηδὲν ἔχετε λοιπὸν κοινὸν πρὸς αὐτά· ἑτέρῳ αὐτὰ ἐξεδώκατε. Παραστήσας τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ μέλη, φησὶ, καὶ τῇ παρατάξει τῇ φοβερᾷ, μὴ κάθελκε πρὸς ἰδιωτικὰς αὐτὰ διακοσμήσεις.

D *Ζῶσαν*, φησὶ, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς, τῆς διὰ τῶν σφαζομένων· πάλιν λογικὴν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀλόγου, τῆς διὰ τῶν θρεμμάτων. Πρῶτον δὲ πάντων τὴν σωφροσύνην εἶπεν, ὥσπερ κρηπῖδά τινα καὶ θεμέλιον τῶν λοιπῶν ἀρετῶν.

« Τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. »

Λογικὴν λατρείαν, τὴν πνευματικὴν διακονίαν καὶ τὴν πολιτείαν τὴν κατὰ Θεὸν, φησὶν, τὴν μηδὲν ἔχουσαν σωματικόν.

« Καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ

Quæ nobis largitus est, inquit, hæc non dedit ceu ab altero mutuatus esset, sed de suo copiose fudit. Nec cuiquam reddendæ gratiæ reus est, tanquam ab eo aliquid acceperit; sed ipse per omnia in beneficiis prior est.

Vers. 36. « Quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia. »

Ipse adinvenit, ipse fecit, ipse continet et conservat. Etenim dives est, nec opus habet accipere ab alio. Sapiens est, nec consiliario indiget. Et quid alio, consiliario? nullus quisquam nosse potest quæ ipsius sunt, sed ipse solus et dives et sapiens est.

« Ipsi gloria in sæcula. Amen. »

Quando aliquid magnum, novum et inconsuetum pronuntiat, a Dei gloria admirabundus orationem terminat. Id quod et de Filio loquens fecit. Illic enim in admirationem raptus, idem ac istic adjecit. *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen* [11].

CAP. XII.

Vers. 1. « Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei. »

Postquam de Dei humanitate et clementia multis disseruit, ostensa illius inexplicabili sollicitudine, ad adhortationem transit, divinæ misericordiæ modos exponens, quibus salvi facti sunt. Veluti si quis eum qui magnis beneficiis auctus est, volens inflectere, benefactorem ipsum supplicem adducat.

« Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem. »

Ne quis existimaret, ipsum docere corpora esse immolanda, statim addidit, *viventem* Qua vero ratione hostia vivens esse queat? Si nihil pravum corpus admittat: si malum oculus non aspiciat: si lingua turpe nihil effutiat: si nihil iniqui manus tangat. Hoc modo holocaustum offertur.

Non ait, faciatis, sed *exhibeatis*, ac si diceret: nihil vobis commune sit deinceps cum istis. Ea siquidem locastis alteri. Qui membra tua ad bellum cum diabolo gerendum, atque ad terribile istud prælium præbuisti, inquit, ne ea detrahas velim ad viles nulliusque momenti operas.

46 *Viventem*, ut distinguatur a Judaica, quæ mactatis animalibus peragebatur. Posthæc ait, *rationabilem*, quo secernat eam ab illa rationis experte, quæ pecudibus constabat. Ante omnia vero sobrietatem et modestiam dixit, quæ veluti basis quædam fundamentumque sit reliquarum virtutum.

« Rationabile obsequium vestrum. »

Rationabile vocat *obsequium*, ministerium spirituale, et conversationem quæ sit secundum Deum, quæ nihil corporeum admittat.

Vers. 2. « Et nolite conformari huic sæculo, sed

[11] Rom. IX, 5.

reformamini renovatione sensus vestri : ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta. »

A μεταμορφοῦσθε τῇ ἀναχαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, τὸ εὐάρεστον καὶ τέλειον. »

Ne te ipse effingas ad normam præsentis vitæ. Nihil enim in ea est quod permanens ac durabile sit.

Μὴ πλάσῃς σαυτὸν, φησὶν, κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ μένον καὶ βεβηκός ἐστιν.

Vers. 3. « Dico enim per gratiam Dei, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vós, non plus sapere quam oporteat sapere. »

« Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. »

Cum superius dixerit : *Obsecro vos per misericordiam Dei ;* hic rursum ait, *per gratiam.* Eosque indesinenter ad memoriam revocat beneficiorum Dei, ut magis ac magis gratum illis animum inspiret. Hoc porro toto capite de humilitate loquitur.

Ἀνωτέρω εἰπὼν, *Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ παρακαλῶ ὑμᾶς*, ἐνταῦθα πάλιν λέγει, *διὰ τῆς χάριτος*. Συνεχῶς τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκων, ὥστε εὐγνωμονεστέρους αὐτοὺς ποιῆσαι. Ἔστι δὲ τὸ ὅλον περὶ ταπεινοφροσύνης.

« Sed sapere ad sobrietatem. »

B « Ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. »

Is est verborum istorum sensus. Intelligentiam accepimus, non ut ea ad insolentiam utamur, sed ad modestiam et sobrietatem.

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν • Ἐλάβομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόνοιαν αὐτῇ χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην.

Hoc est, sobria et sana mente valere. σωφρονεῖν dicitur ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας, ab eo quod sana mens habeatur.

Νήφειν καὶ ὑγιαίνειν κατὰ διάνοιαν, ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας.

« Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. »

« Ἑκάστῳ ὡς Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. »

Fidei nomine donum significat. Cum vero dicit Deum divisisse, consolatur eum qui minus acceperit, atque illum qui majus obtinuit, compescit. Nam si Deus divisit, nec tua id virtute tibi paraveris, quid intumescis ?

Πίστιν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα καλεῖ. Εἰπὼν δὲ ὅτι ἐμέρισεν, καὶ τὸν ἧττον εἰληφότα παρεμυθήσατο, καὶ τὸν μείζονος ἀπολαύσαντα κατέστειλεν • εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐμέρισεν, καὶ μὴ σὸν τὸ κατόρθωμα • τί μέγα φρονεῖς ;

Vers. 4, 5. « Nam sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non C eumdem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo ; singuli autem alter alterius membra. »

« Καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν • οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ • τὸ δὲ καθ' εἷς, ἀλλήλων μέλη. »

Undenam superbis ? inquit : aut quare rursum alius seipsum vilioris faciat ? Nonne corpus unum omnes sumus, sive magni, sive parvi ? Quando igitur unum quid in summa sumus, et alter alterius membra : cur tua te insolentia separas ? cur te pudet fratris ? Quemadmodum ille tuum est membrum, sic et tu illius.

Τίνος ἕνεκεν μέγα φρονεῖς, φησὶν, ἢ διὰ τί πάλιν ἕτερος ἑαυτὸν ἐξευτελίζει ; οὐχὶ σῶμά ἐσμεν ἅπαντες ἕν, καὶ μεγάλοι, καὶ μικροί ; Ὅταν οὖν κατὰ τὸ κεφάλαιον ἓν ὦμεν, καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ σχίζεις σαυτόν ; τί ἐπαισχύνῃ τὸν ἀδελφόν ; Ὥσπερ ἐκεῖνος σοῦ μέλος, οὕτως κἀκείνου σύ.

Vers. 6, 8. « Habentes igitur donationes secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei ; sive qui ministrat in ministrando ; sive qui docet in doctrina ; sive qui exhortatur in exhortando. »

« Ἔχοντες χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε ὁ διακονῶν ἐν τῇ διακονίᾳ, εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει. »

D

Vult eos deinceps studiosiores reddere, ostendens sibi auctores fuisse uti magis aut minus acciperent. Quocirca ait, *secundum rationem fidei.* Hæc enim a Deo quoque concessa asserit. Ut cum dicebat, *unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.* Ab ipsis tamen initia quoque **47** præstari ait, ut desides et remissos excitet.

Βούλεται αὐτοὺς σπουδαιοτέρους ἐργάσασθαι, δεικνὺς ὅτι αὐτοὶ τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι τοῦ μείζονα ἢ ἐλάττω λαβεῖν. Διό φησιν, *κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως.* Λέγει μὲν γὰρ αὐτὰ καὶ παρὰ Θεοῦ δεδόσθαι • ὡς ὅταν λέγῃ, *ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισεν μέτρον πίστεως.* Λέγει δὲ καὶ πάρ' αὐτῶν τὰς ἀρχὰς γεγενῆσθαι, ἵνα διεγείρῃ τοὺς ῥᾳθύμους.

« Qui tribuit, in simplicitate : qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate. [Vers. 9-11.] Dilectio sine simulatione. Odientes malum : adhærentes bono. Charitate fraternitatis invicem diligentes : Honore invicem prævenientes : sollicitudine non pigri : spiritu ferventes. »

« Ὁ μεταδιδοὺς ἐν ἁπλότητι, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἱλαρότητι. Ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος. Ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ. Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι • τῇ τιμῇ ἀλλήλους προ- ούμενοι • τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί • τῷ πνεύματι ζέοντες.

Ostendit nihil prodesse virtutem, nisi conve-

Δείκνυσιν ὡς οὐδὲν ὄφελος ἀρετῆς, εἰ μὴ μετὰ

τοῦ προσήκοντος γίνεται. Ὅρα γὰρ πῶς πανταχοῦ τὰς ἐπιτάσεις ζητεῖ· οὐ γὰρ εἶπεν, *μεταδίδοτε*, μόνον, ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας· οὐδὲ, προΐστασθε, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ, ἐλεεῖτε, ἀλλὰ ἱλαρῶς· οὐδὲ, τιμᾶτε, ἀλλὰ προηγεῖσθε· οὐδὲ, ἀγαπᾶτε, ἀλλὰ ἀνυποκρίτως· οὐδὲ ἀπέχεσθε τῶν κακῶν, ἀλλὰ μισεῖτε· οὐδὲ, ἔχεσθε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ, κολλᾶσθε· οὔτε, φιλεῖτε, ἀλλὰ, φιλοστόργως· οὐδὲ, σπουδάζετε, ἀλλὰ μὴ ὀκνηρῶς· οὐδὲ, πνεῦμα ἔχοντες, ἀλλὰ ζέον τὸ πνεῦμα· ὅταν γὰρ σχῇς ἅπαντα τὰ προειρημένα, ἐπισπάσῃ τὸ πνεῦμα.

Ἑαυτῷ γὰρ δίδωσι, ἑαυτῷ προΐσταται. Ἀγαπητὸν γὰρ μηδὲν ὑποπτεῦσαι ἐκεῖνον πονηρὸν, καὶ ὅταν μετὰ τοῦ χαίρειν παράσχῃς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτως αἰσχρὸν ἀνθρώποις εἶναι δοκεῖ, ὡς τὸ παρ' ἑτέρων λαμβάνειν, ἂν μὴ ὑπερβαλλούσῃ φαιδρότητι τὴν ὑποψίαν ἀνέλῃς, καὶ δείξῃς ὅτι λαμβάνεις μᾶλλον ἢ δίδως, κατέβαλες μᾶλλον, ἢ ἀνέστησας τὸν λαμβάνοντα. Τίς δὲ βασιλείαν λαμβάνων σκυθρωπός ἐστι; τίς ἁμαρτημάτων συγχώρησιν κατηφὴς μένει;

Οὐκ εἶπεν, ἀπεχόμενοι, ἀλλὰ, *μισοῦντες*. Καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μισοῦντες. Τὸ γὰρ ἀπὸ ῥῆμα πολλαχοῦ ἐπιτάσεώς ἐστι παρ' αὐτοῦ, ὡς τὸ *ἀπεκδεχόμενοι* καὶ *ἀπολύτρωσιν*, καὶ *ἀποκαραδοκίαν*. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ καὶ μὴ πράττοντες τὰ κακὰ, ὅμως τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔχουσιν, αὐτὸς καὶ τὴν διάνοιαν καθαρεύειν βούλεται, ἔχθραν ἔχειν πρὸς τὴν κακίαν καὶ μῖσος.

Οὐκ εἶπε, ποιοῦντες, μόνον, ἀλλὰ καὶ διακείμενοι· τοῦτο γὰρ τὸ κελεῦσαι, κολλᾶσθαι ἐδήλωσεν. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς συνάπτων τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ, ἔλεγεν· *Προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ*.

Ὅταν περὶ τῶν ἔξω λέγῃ· Εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε. Ὅταν δὲ περὶ τῶν οἰκείων, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. Ἀδελφοὶ, φησὶν, ἐστε, οὐκοῦν διὰ τοῦτο δίκαιοι ἂν εἴητε ἀγαπᾷν ἀλλήλους.

« Τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες. »

Διὰ τούτων ἁπάντων ἐστὶ δουλεύειν τῷ Θεῷ.

« Τῇ ἐλπίδι χαίροντες. »

Οὐδὲν γὰρ οὕτως πρὸς ἀνδρείαν ἐγείρει ὡς ἐλπὶς χρηστή.

« Τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες, τὴν φιλοξενίαν διώκοντες. Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε. Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. »

Καὶ γὰρ πρὸ τῶν μελλόντων ἐν τῷ παρόντι μέγα καρπώσει καλὸν ἀπὸ τῆς θλίψεως, τὸ καρτερικῶς καὶ δόκιμος γίνεσθαι.

nienti modo paretur. Videsis quomodo ubique intentos virtutum gradus postulat. Non solum enim dixit, *tribuite*, sed etiam largiter et copiose : neque præesse tantum, sed cum sollicitudine ; neque miseremini, sed cum bilaritate : neque rursum honorate, sed honore prævenite : neque diligite, sed sine simulatione : neque abstinete a malis, sed odio habete : neque bona sectamini, sed adhærete illis : neque diligite, sed ardenti charitate : neque studiosi sitis, sed et sine desidia ; nec demum ut spiritum habeatis, sed spiritu ferventes sitis. Ubi enim isthæc omnia quæ modo recensita sunt habueris, spiritum attrahes tibi.

Sibi quippe ipsi tribuit ; sibi ipsi præest. Præstabile quippe est ut nihil ille suspicetur mali, et tu cum gaudio largiaris. Nam quia nihil turpe adeo videtur hominibus atque ab aliis accipere, nisi eximia hilaritate suspicionem illam removeris, ostenderisque te potius accipere quam dare, dejicies magis accipientem, quam eriges. Ecquis enim regnum accipiendo mœstus sit? quis tristis maneat, qui peccatorum condonationem consequatur?

Non dixit, abstinentes, sed, *odio habentes*, idque non simpliciter, sed vehementi odio. Nam præpositio ἀπὸ apud Apostolum intensionem et vehementiam ut plurimum designat, veluti ἀποδεχόμενοι, et ἀπολύτρωσις, et ἀποκαραδοκία. Nam quia multi tametsi mala non agunt, eorum tamen desiderio tenentur ; ille perinde vult, mundam esse cogitationem, atque inimicitiam et odium adversus malum exerceri.

Non solum ait facientes, verum et ita affecti animo. Quod declaravit præcipiendo ut conglutinarentur. Sic quoque Deus virum mulieri copulans, aiebat : *Et adhærebit uxori suæ* [34].

Quando de extraneis loquitur, ait : Si fieri potest, inquit, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete. Quando autem de domesticis fidei : per fraternam, inquit, dilectionem invicem redamate. Fratres estis, inquit, hoc ipso igitur justi eritis, si dilexeritis invicem.

« Domino servientes. »

Per hæc omnia Deo potestis servire.

Vers. 12. « Spe gaudentes. »

Nihil quippe sic ad virilitatem erigit, ac bona spes.

« In tribulatione patientes : orationi instantes : [Vers. 13-16.] necessitatibus sanctorum communicantes : hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Id ipsum invicem sentientes ; non alta sapientes, sed humilibus consentientes. »

48 Enimvero priusquam futura obveniant, in præsenti vita bonum ingens ex tribulatione percipiet ; puta ut patiens evadat et probatus.

[34] Gen. II, 24.

Non dixit, necessitatibus eorum subvenite; ut ostenderet eos accipere potius quam dare, eamque rem commutationem prorsus esse. Communis quippe est. Tu pecuniam affers, illi Dei gloriam tibi contribuunt.

Non ait, facientes, sed, *sectantes*, ut nos doceat, egenos exspectandos non esse dum ad nos accesserint, sed magis cursu consectandos.

Generoso siquidem opus animo est, ut non solum non invideat illi qui probatus exstiterit, sed etipsi congaudeat.

« Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. [Vers. 17.] Nulli malum pro malo reddentes. »

Hoc est, ne putetis vobis ipsis sufficientes esse. Nihil enim sic superbiam ingenerat et a reliquis abscindit, ac si quis existimet se sibi ipsi sufficere.

« Providentes bona coram omnibus hominibus. »

Simile est illud huic sententiæ : *Luceat lux vestra coram hominibus* [35]. Sic autem loquitur, non ut vanæ gloriæ studio vivamus, sed ne ansam hominibus adversum nos præbeamus.

Vers. 18, 19. « Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmetipsos defendentes dilecti. »

Bene ait, *si fieri potest*. Contingit enim ut hoc possibile non sit; puta quando de religione agitur, aut quando eorum qui injuste patiuntur causa propugnatur.

« Sed date locum iræ. Scriptum est enim : Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus. »

Quam iram dicit, nisi divinam? Quandoquidem enim hoc potissimum, qui affectus injuria est, videre cupit, ut ultione fruatur, id ipsum prorsus perquam copiose præstat. Nam si te ipse ullus non fueris, ultor erit Deus. Permitte itaque illi, inquit, ut te ulciscatur. Atque hoc est quod ait, *Date locum iræ*. Deinde, ut plus eos consolaretur, testimonium Scripturæ subjunxit.

Vers. 20. « Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus. »

Rem auget amplius. Velut si dicat : Quid aio, pacem esse persequendam? quin el in primis præstare beneficia jubeo. Hoc quippe novi, quod tametsi bellua sit inimicus; quamvis pusilli animi exsistat ille, qui passus est injuriam : ubi illum paverit potaveritque, haud deinceps illius ulciscendi recordetur. Quamobrem concepta de rei exitu fiducia, non simpliciter comminatur, sed majori copia pœnas intentat. Non enim ait, vindictam sumes, sed, *carbones ignis congeres super caput ejus*.

Vers. 21. « Noli vinci a malo : sed vince in bono malum. »

[35] Matth. v, 16.

Οὐκ εἶπεν, παρέχετε αὐτῶν ταῖς χρείαις, δεικνὺς ὅτι μεῖζον λαμβάνουσιν, ἢ διδόασι· καὶ ὅτι ἐμπορία τὸ πρᾶγμά ἐστιν. Κοινὸν γάρ ἐστιν. Εἰσφέρεις χρήματα, εἰσφέρουσί σοι τὴν πρὸς Θεὸν δόξαν ἐκεῖνοι.

Οὐκ εἶπεν, ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ, *διώκοντες*, παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν τοὺς δεομένους πότε πρὸς ἡμᾶς ἐλθωσιν, ἀλλὰ αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν.

« Γενναίας γὰρ σφόδρα δεῖται ψυχῆς, ὥστε τῷ εὐδοκιμοῦντι μὴ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι.

« Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. »

Τουτέστι, μὴ νομίζετε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπαίρει καὶ ἀποσχίζει τῶν λοιπῶν, ὡς τὸ νομίζειν τινὰ ἀρκεῖν ἑαυτῷ.

« Προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. »

Ὅμοιον τῷ, *Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν*. Τοῦτο δέ φησιν, οὐχ ἵνα πρὸς κενοδοξίαν ζήσωμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρασχῶμεν λαβὴν τοῖς ἀνθρώποις καθ' ἡμῶν.

« Εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί. »

Εὖ τὸ, *εἰ δυνατόν*· ἔστι γὰρ ὅπου οὐ δυνατὸν, οἷον, ὅταν περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος, ἢ ὅταν περὶ ἀδικουμένων ὁ ἀγών.

« Ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· Ἐμοὶ ἐκδίκησις. Ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. »

Ποίᾳ ὀργῇ, ἢ τῇ τοῦ Θεοῦ, φησίν; Ἐπειδὴ γὰρ μάλιστα τοῦτο ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν ὁ ἀδικηθεὶς, ἐκδικῆσαι ἑαυτὸν ἀπολαύοντα, τοῦτο αὐτὸ μάλιστα μετὰ πολλῆς δίδωσι τῆς περιουσίας· ἂν γὰρ αὐτὸς μὴ ἀμύνῃ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἔσται τιμωρός. Συγχώρησον οὖν αὐτῷ, φησὶν, ἐπεξελθεῖν. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, *δότε τόπον τῇ ὀργῇ*. Εἶτα παραμυθούμενος ἐπὶ πλέον, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγεν.

« Ἀλλὰ ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Οὕτω γὰρ ποιῶν ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. »

Ἐπὶ τὸ μεῖζον αὔξει. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Τί λέγω, φησὶν, ὅτι εἰρηνεύειν δεῖ; εὐεργετεῖν μὲν οὖν μάλιστα κελεύω. Οἶδα γὰρ ὅτι κἂν θηρίον ᾖ ὁ ἐχθρὸς, κἂν μυριάκις μικρόψυχος ᾖ ὁ ἠδικημένος, ψωμίζων αὐτὸν καὶ ποτίζων οὐδὲ αὐτὸς λοιπὸν τῆς τιμωρίας μνημονεύει τῆς ἐκείνου. Διὸ τῷ τέλει θαρρῶν τοῦ πράγματος, οὐδὲ ἁπλῶς ἠπείλησεν, ἀλλ' ἐπιδαψιλεύεται τῇ τιμωρίᾳ· οὐ γὰρ εἶπε τιμωρήσεις αὐτὸν, ἀλλὰ, *Ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*.

« Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. »

Ρημα πως ηνίξατο, μη δειν τοιαύτη προαιρέσει ποιείν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. »

Πολὺν τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς ποιεῖται λόγον, δεικνὺς, ὡς οὐκ ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' ἑαυτοῦ νόμους εἰσήγαγεν · ὅπερ ὠνείδιζόν τινες · ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει βελτίονι.

« Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ · αἱ δὲ οὖσαι ὑπὸ Θεοῦ, τεταγμέναι εἰσίν. »

Πρῶτον δικαίωμα τῆς τοιαύτης νομοθεσίας καὶ λογισμὸς, τὸ παρὰ Θεοῦ ταῦτα διατετάχθαι. Οὐ τοῦτο δὲ λέγει, ὡς πᾶς ἄρχων ὑπὸ Θεοῦ χειροτονεῖται, οὐδὲ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχόντων ὁ λόγος, B ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Τὸ γὰρ ἀρχὰς εἶναι, καὶ τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, καὶ μὴ ἁπλῶς καὶ ἀνεδὴν ἅπαντα φέρεσθαι ὥσπερ κυμάτων τῇδε κἀκεῖσε τῶν δήμων περιαγομένων, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστίν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν · οὐ γάρ ἐστιν ἄρχων εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ · ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται λέγων. *Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ.* Ὥσπερ γὰρ ὅταν περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς λέγῃ, ὅτι παρὰ Κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρὶ, τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν γάμον ὁ Θεὸς ἐποίησεν · οὕτω καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ καθόλου ἐκληπτέον τὸν λόγον.

« Ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν · οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται. Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶν φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῷ κακῷ. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι εἰς τὸ ἀγαθόν · ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ · οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι. »

Ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ πιστοὶ, ὅτι ἐξευτελίζεις ἡμᾶς, καὶ εὐκαταφρονήτους ποιεῖς, τοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπολαύειν μέλλοντας ἄρχουσιν ὑποτάττων, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν ὑποτάττει. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι · ὅτι ὁ μὴ ὑπακούων ἐκείνῳ, τῷ Θεῷ πολεμεῖ τῷ αὐτὸν νομοθετήσαντι · καὶ τοῦτο σπουδάζει πανταχοῦ δεῖξαι, D ὅτι οὐ χαριζόμεθα αὐτοῖς τὴν ὑπακοὴν, ἀλλ' ὀφειλόμεν. Οὕτω γὰρ, κἂν καὶ τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἀπίστους μᾶλλον ἐπεσπάσατο πρὸς εὐσέβειαν, καὶ τοὺς πιστοὺς πρὸς ὑπακοήν.

« Οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.

Οὐ μόνον, φησὶν, ἀντίστασαι Θεῷ, μὴ ὑποτασσόμενος, καὶ κακὰ σαυτῷ προξενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργέται σου γίνονται, εἰρήνης ὄντες πρόξενοι καὶ οἰκονομίας πολιτικῆς.

« Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε. »

Ἄφελε εἰπεῖν τὰς εὐεργεσίας κατὰ μέρος, τὰς ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ταῖς πόλεσι γινομένας, οἷον τὴν εὐταξίαν, τὴν εἰρήνην, τὰς ἄλλας διακονίας, ἐξ ἑνὸς

Sensim subindicat, eo animo nequaquam hoc esse agendum.

CAP. XIII.

49 Vers. 1. « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. »

Sermonem frequenter habet de debita principibus obedientia; quo palam faciat, non ad hoc leges suas Christum protulisse, ut rempublicam everteret (id quod quidam exprobrabant); sed magis ut melius eam institueret.

« Non est enim potestas nisi a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. »

Legis hujus æquitas et ratio in eo sita est, quod hæc a Deo ordinata sint. Neque vero dicit, principem omnem a Deo constitui, neque de singulis principibus illi sermo est, sed de ipsa re. B Nam quod potestates exsistant, quodque alii imperent, alii subsint imperio, et quod non simpliciter, nec temere cuncta ferantur, ita ut populi instar fluctuum huc et illuc circumagantur, hoc sapientiæ Dei opus est. Quocirca non dixit : non enim est princeps nisi a Deo; sed de ipsa re sermonem instituit, dicendo : *Non enim est potestas nisi a Deo.* Nam sicut, quando de viro et muliere ait, mulierem a Domino conjungi viro, ita loquitur, quia Deus nuptiarum est auctor : sic et in hoc loco dictum istud generatim debet accipi.

Vers. 3, 4. « Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi damnationem accipient. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere C potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. [Vers. 5.] Ideo necessitate subditi estote. »

Ne fideles dicerent : nos floccifacis, et contemptibiles ducis, principibus subjiciendo, cum regno cœlorum simus potituri; ideirco declarat eos neutiquam principibus, sed Deo subjiciendos. Idem porro est ac si diceret : qui principi non obtemperat, repugnat Deo qui illum instituit. Atque hoc passim studet ostendere, haudquaquam nos ipsis D obedientiam gratis impendere, sed ejus reos et debitores esse. Hoc utique modo incredulos principes ad fidem allicere satagebat, et fideles ad obedientiam.

« Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. »

Non solum, inquit, quia Deo reluctaris, dum subjici renuis, tibique auctor es malorum; sed etiam quia maxima tibi beneficia præstant, dum pacem et civilem administrationem curant.

Vers. 6. « Ideo enim et tributa præstatis. »

Dimisso sermone de beneficiis singulis, quæ per magistratus civitatibus conferuntur, puta de recto ordine, pace, et reliquis muneribus; ex hoc uno

totum demonstrat. Quonam vero? Quoniam, inquit, beneficiis nos illi demerentur : tuque id ipsum testaris pensitatione mercedis.

« Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum incumbentes. »

50 Horum laborem exhibet et anxiam sollicitudinem qua curis conficiuntur. Ea enim est ipsorum vita, hoc studium, ut pace perfruaris.

Vers. 7. « Reddite ergo omnibus debita : cui tributum, tributum : cui vectigal, vectigal : cui timorem, timorem : cui honorem, honorem. »

. Eisdem adhuc inhæret, ut non pecunias modo pendere jubeat, verum etiam honorem ac timorem. At si quis objicit, eum superius dixisse, *Vis non timere potestatem?* hic noverit, alterum ab eo timorem innui, qui ex prava conscientia proficiscatur. Bene vero ait, *reddite*, ut debitum illud esse significet. Non enim gratificatur, qui sic agat : quando hoc debitum est.

Vers. 8. « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. »

Iterum ad matrem bonorum magistramque, et omnis virtutis effectricem confugit ; charitatem inquam.

« Qui enim diligit proximum, legem implevit. [Vers. 9.] Nam, non adulterabis : non occides : non furaberis : non falsum testimonium dices : non concupisces, et si quod est aliud mandatum. »

Neque enim hoc esse gratiam putaveris, inquit : debitum quippe est.

« In hoc verbo comprehenditur. »

Non ait simpliciter, impletur, sed, *comprehenditur;* hoc est in summa et paucis totum mandatorum opus perficitur. Nam principium et finis virtutis est charitas.

« In hoc : Diliges proximum tuum sicut teipsum. [Vers. 10.] Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. »

Non simplicem dilectionem postulat, sed intentam et vividam.

Vers. 11. « Et id, scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. »

Postquam omnia quæ erant necessaria, mandavit, eos rursum propellit ad bona patranda propter temporis instantiam. In januis quippe judicii tempus stat.

« Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. »

Quoniam verisimile erat, illos in fidei primordiis studiosiores fuisse, quandiu fervebat charitas; succedente vero tempore remissiorem factum ardorem, contrarium esse faciendum docet, nec ita progressu temporis oportere dissolvi ; sed magis viribus augeri. Quanto enim regis adventus instat, tanto necesse est esse paratiores : quandoquidem et præmia proxima sunt. Nam hoc quo-

A τούτου τὸ πᾶν ἐνδείκνυται. Ποίου ; Ὅτι εὐεργετούμεθα παρ' αὐτῶν, φησίν· σὺ μαρτυρεῖς μισθὸν αὐτῷ τελῶν.

« Λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. »

Τὸν πόνον αὐτῶν διὰ τούτου δείκνυσι, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τὴν περὶ τὰς φροντίδας. Οὗτος γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος, αὕτη ἡ σπουδή, ὅπως ἀπολαύσῃς εἰρήνης.

« Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμήν. »

Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχεται, οὐ χρήματα μόνον αὐτοῖς κελεύων τελεῖν, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ φόβον. Εἰ δέ τίς φησιν, ὅτι ἀνωτέρω εἶπεν, *Θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν ;* γνώτω, ὡς ἕτερον λέγει φόβον, τὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότος. Εὖ δὲ καὶ τὸ, *ἀπόδοτε*, ἵνα τὸ ὀφειλόμενον δηλώσῃ. Οὐδὲ γὰρ χαρίζει, φησὶ, τοῦτο ποιῶν· ὀφειλὴ γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα.

« Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. »

Πάλιν ἐπὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν καταφεύγει, καὶ τὴν διδάσκαλον καὶ ποιητικὴν ἀρετῆς ἁπάσης, τὴν ἀγάπην φημί.

« Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκεν. Τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐστὶν ἐντολή. »

Μηγάρτοι τοῦτο χάριν εἶναι νομίσῃς, φησίν. Καὶ γὰρ αὐτὸ ὀφειλὴ ἐστίν.

« Ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται.

Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, πληροῦται, ἀλλὰ *ἀνακεφαλαιοῦται*· τουτέστι, συντόμως καὶ ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν ἀπαρτίζεται τῶν ἐντολῶν ἔργον. Καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀρετῆς ἡ ἀγάπη.

« Ἐν τῷ Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. »

Οὐχ ἁπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην.

« Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἤδη ἡμᾶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. »

Ἐπειδὴ πάντα ἅπερ ἐχρῆν ἐπέταξεν, ὠθεῖ πάλιν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ κατεπείγοντος. Ἐπὶ θύραις γὰρ, φησὶν, ὁ τῆς κρίσεως ἕστηκε καιρός.

« Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. »

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν μὲν ἀρχῇ σπουδαιοτέρους εἶναι, ἀκμάζοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ πόθου, προελθόντος δὲ τοῦ χρόνου ἀσθενεστέραν γενέσθαι τὴν σπουδήν· φησὶν, ὅτι τὸ ἐναντίον δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ ἐκλύεσθαι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκμάζειν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ὁ βασιλεὺς ἐγγίζῃ, τοσούτῳ μᾶλλον δεῖ παρασκευάζεσθαι, ἐπειδὴ καὶ τὰ βραβεῖα ἐγγύς. Ἐπεὶ καὶ οἱ δρομεῖς τοῦτο ποιοῦσιν·

ὅταν πρὸς τῷ τέλει τῷ δρόμου γίνωνται, καὶ τῇ τοῦ βραβείου λήψει, τότε διανίστανται μειζόνως.

A que cursores faciunt : ubi ad curriculi metam, braviique perceptionem accedunt, tunc magis excitantur.

« Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν.

Οὐκοῦν εἰ αὕτη μὲν τελευτᾷ, ἐκείνη δὲ παραγίνεται, τὰ ἐκείνης πράττωμεν λοιπόν, μὴ τὰ ταύτης.

« Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα δὲ τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. »

Ἀπαλλαγῶμεν τῶν ὀνειράτων τοῦ παρόντος βίου, φησίν· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν ὀνείροις φαντασμάτων τὰ τῇδε διαφέρουσι πράγματα.

« Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατῶμεν. »

Οὐκ εἶπε, περιπατεῖτε, ἀλλὰ, περιπατήσωμεν· ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι καὶ κούφην τὴν ἐπίπληξιν.

B

« Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις. »

Οὐ τὸ πίνειν κωλύει, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως· οὐδὲ τὸ ἀπολαύειν οἴνου, ἀλλὰ τὸ μὴ μετὰ παροινίας, οὐδὲ τὸ μίγνυσθαι γυναιξὶν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ πορνεύειν.

« Μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. »

Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλονεικίαν ἀνάπτει καὶ ὀργὴν ἐκκαίει, ὡς μέθη καὶ παροινία. Διὰ τοῦτο πρότερον εἰπὼν, *Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις*, ἐπήγαγε, *μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ*.

Si ergo illa finitur, et ista advenit, hujus, non illius actiones deinceps faciamus.

51 « Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. »

Eximamur, inquit, a præsentis vitæ somniis. Hujus quippe negotia nequaquam ab iis quæ in somniis obveniunt, discrepant.

Vers. 13. « Ut in die honeste ambulemus. »

Non dixit, ambulate, sed *ambulemus*, ut reprehensionem minime gravem et molestiam reddat.

« Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis. »

Non prohibet bibere, sed ultra modum bibere : non vino uti, sed ebrietati indulgere : neque concubitu cum uxoribus interdicit, sed scortatione.

« Non in contentione et æmulatione : [Vers. 14] sed induimini Dominum Jesum Christum. »

Nihil quippe sic rixas excitat et iram accendit, ac ebrietas et vinolentia. Quamobrem cum ante dixerit : *Non in comessationibus, non in concubitibus et impudicitiis*, subjunxit, *non in contentione et æmulatione*.

« Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν. »

C

Ὥσπερ γὰρ οὐ τὸ πίνειν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸ μεθύειν, οὕτως οὐδὲ τὸ προνοεῖν τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τὸ *εἰς ἐπιθυμίας*, οἷον τὸ τὴν χρείαν ὑπερβαῖνον. Ἐπεὶ ὅτι γε προνοεῖν αὐτῆς κελεύει Τιμοθέῳ, φησίν· *Ὀλίγῳ οἴνῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας*. Οὐκοῦν πρὸς ὑγείαν προνόει, φησὶ, μὴ πρὸς ἀσέλγειαν. Οὐδὲ γὰρ εἴη τοῦτο πρόνοια λοιπὸν, ὑπηνίκα τὴν φλόγα ἀνάπτῃς αὐτῆς, καὶ χαλεπὴν τὴν κάμινον ποιῇς.

« Et carnis curam ne feceritis in desideriis. »

Quemadmodum enim haud vetuit bibere, sed inebriari : sic neque carnis curam jubet abjicere, sed addidit *in desideriis* : qualis est cum necessarius usus exceditur. Verum enimvero Timotheo præcipit curam illius gerere : *Modico*, inquit, *vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates* [56]. Curam igitur corporis habeas sanitatis ergo, non impudicitiæ. Neque enim ejus cura sollicitudove fuerit, si flammam in ea accedas, et caminum gravem et infestum instruas.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

CAP. XIV.

« Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. Ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει. »

D

Vers. 1, 2. « Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius quidem credit manducare omnia : qui autem infirmus est, olus manducet. »

Πολλοὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, ἔτι τῇ τοῦ νόμου κατεχόμενοι συνειδήσει μετὰ τὴν πίστιν, τῶν βρωμάτων ἐφύλαττον τὴν παρατήρησιν, οὔπω θαῤῥοῦντες τέλειον ἀποστῆναι τοῦ νόμου, εἶτα ὥστε μὴ γενέσθαι εὐφώρατοι τῶν χοιρίων ἀπεχόμενοι μόνον, πάντων ἐξῆς ἀπείχοντο κρεῶν, καὶ ἥσθιον λάχανα, ἵνα νηστεία μᾶλλον εἶναι δοκῇ, ἀλλὰ μὴ νόμου παρατήρησις· ἕτεροι δὲ πάλιν ἦσαν τελειότεροι οὐδὲν τοιοῦτο παρατηροῦντες, οἳ τούτοις τοῖς παρατηροῦσι φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς ἐγίνοντο, ὀνειδίζοντες καὶ εἰς

Multi Judæorum qui crediderant, cum legis conscientia distinerentur adhuc, tametsi fidem susceperant nihilo secius ciborum religionem et observationem custodiebant, qui necdum auderent a lege penitus desciscere. Deinde vero ne deprehenderentur si suilla duntaxat carne abstinerent, omnibus perinde sibi interdicebant, oleribus solis victitantes, quo jejunare potius putarentur, quam observationi legis addicti esse. Alii rursum cum perfectiores essent, nihil tale curabant : verum

[56] 1 Tim. v, 23.

molesti atque asperi erant erga illos qui talia observarent; quippe quorum animos vituperantibus lacessendo dejicerent. Veritus itaque Paulus, ne perfectiores isti nimio exigui corrigendi studio totum subverterent, illosque ad ciborum indifferentiam volentes adducere, auctores eis forent a fide deficiendi; videsis quid agat. Non enim eis qui illos arguebant, dicere audebat : male vos agitis istis carpendo, ne eos etiam ejusmodi observationum tenaciores redderet, neque hos rursum recte agere dicit, ne vehementiores alios in carpendo et accusando redderet : verum reprehensionem temperantius componit; ita ut fortiores videatur increpare, reapse autem ad illos qui ci-

A ἀθυμίαν ἐβάλλοντες αὐτούς. Δεδοικὼς τοίνυν ὁ Παῦλος μὴ μικρὸν κατορθῶσαι βουλόμενοι τὸ πᾶν ἀνατρέψωσι, καὶ θέλοντες εἰς τὴν τῶν βρωμάτων αὐτοὺς ἀδιαφορίαν ἀγαγεῖν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοὺς ἐκπεσεῖν παρασκευάσωσιν, ὅρα τί ποιεῖ. Οὔτε γὰρ ἑτόλμα τοῖς ἐπιτιμῶσιν εἰπεῖν, ὅτι Κακῶς ποιεῖτε ἐπιτιμῶντες, ἵνα μὴ ἐκείνους βεβαιώσῃ ἐν τῷ παρατηρεῖσθαι, οὔτε πάλιν ὅτι καλῶς, ἵνα μὴ σφοδροτέρους αὐτοὺς τῶν μὴ ἐσθιόντων κατηγόρους ἐργάσηται· ἀλλὰ συμμεμετρημένην ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς ἰσχυροῖς ἐπιτιμᾷν. Τὸ δὲ ἀκριβὲς εἰς τοὺς ἐσθίοντας τὸ πᾶν ἀποτείνεται τῶν λόγων. Αὕτη γὰρ μάλιστα ἔσται διόρθωσις, ὅταν ὡς πρὸς ἄλλον τείνοντες τὸν λόγον, ἕτερον πλήξωμεν

B τὸν ἐργαζόμενον τὸ κακὸν, καὶ λανθανόντως τὴν διόρθωσιν ποιησώμεθα. Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ συνετῶς ποιεῖ, λέγων, *Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει*, εὐθέως πρώτην δίδωσι πληγήν· εἰπὼν γὰρ *τὸν ἀσθενοῦντα*, ἔδειξεν ἄῤῥωστον. Εἶτα δευτέραν προστίθησι, λέγων, *προσλαμβάνεσθε*. Δείκνυσι γὰρ πάλιν πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας, ὅπερ σημεῖον ἐσχάτης ἀῤῥωστίας ἐστίν.

iterum, multa eum cura opus habere, quod plane

Δηλοῖ τοιοῦτο αὐτοῦ τὸ ἁμάρτημα ὄν, ὡς καὶ τοὺς ἀντεχομένους αὐτοῦ τῆς βοηθείας, διακρίνεσθαι.

esse, ut qui opem ei ferre velint, scrupulis intus agitentur.

VERS. 3. « Qui manducat, non manducantem non spernat. »

« Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω. »

C

Non dixit, relinquat : non dixit, non accuset; non dixit, non corrigat; sed probris non afficiat, nec aversetur.

Οὐκ εἶπεν, ἐάτω· οὐκ εἶπε, μὴ ἐγκαλείτω· οὐκ εἶπε, μὴ διορθούσθω, ἀλλὰ, μὴ ὀνειδιζέτω, μηδὲ διαπτυέτω.

« Et qui non manducat, manducantem non judicet. »

« Ὁ δὲ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. »

Nam quemadmodum perfectiores illi infirmiores aspernabantur, tanquam modicæ fidei homines ac degeneres, qui Judæis consentirent, sic et isti illos tanquam violatores legis et comedones judicabant et condemnabant.

Ὥσπερ γὰρ οἱ τελειότεροί τοὺς ἀσθενεστέρους εὐτέλιζον ὡς ὀλιγοπίστους, καὶ νόθους, καὶ Ἰουδαΐζοντας· οὕτως ἐκεῖνοι τούτους ἔκρινον ὡς παρανομοῦντας, ἢ ὡς λαιμαργίᾳ προσέχοντας.

« Deus enim illum assumpsit. [VERS. 4.] Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. »

« Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο· σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. »

Hoc est, inexplicabilem erga illum gratiam monstravit.

D Τουτέστι, τὴν ἄφατον αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἐπεδείξατο χάριν.

« Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. »

« Σταθήσεται δέ· δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς στῆσαι αὐτόν. »

Ostendit eum multa adhuc attentione opus habere, tantaque sollicitudine, ut et Dei quoque ipsius opem imploret.

Δείκνυσιν ἔτι χῄζοντα τῆς προσοχῆς, καὶ τοσαύτης ἐπιμελείας δεόμενον, ὡς καὶ τὸν Θεὸν εἰς ταῦτα καλεῖν βοηθόν.

VERS. 5. « Nam et alius judicat diem inter diem : alius autem judicat omnem diem. Unusquisque in proprio sensu abundet. »

« Ὃς μὲν γὰρ κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν· ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. Ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. »

Hic videtur jejunium subindicare. Haud absonum quippe fuerit, quosdam eorum qui jejunarent, illos qui minime jejunarent, continuo taxare.

Ἐνταῦθα δοκεῖ ῥῆμα περὶ νηστείας αἰνίττεσθαι. Καὶ γὰρ εἰκὸς τῶν νηστευόντων τινὰς, τοὺς μὴ νηστεύοντας διηνεκῶς κρίνειν.

VERS. 6. « Qui sapit diem, Dominum sapit : et qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui

« Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ, καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. Καὶ ὁ ἐσθίων,

Κυρίῳ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ. »

manducat, Domino manducat, et gratias agit Deo, et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. »

Οὐ περὶ τὰ καίρια, φησὶ, τὸ πρᾶγμά ἐστιν· τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ διὰ τὸν Θεὸν οὗτος κἀκεῖνος ἐργάζεται· καὶ εἰ ἀμφότεροι εἰς εὐχαριστίαν τελευτῶσιν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ.

Nequaquam de præcipuis, inquit, agitur. Hoc enim in primis quæritur, num hic et ille propter Deum agant : num ambo in gratiarum actiones desinant. Nam et hic et ille Deo grates habent.

« Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει. Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν· ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν· ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν. Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γάρ· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ· μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν. »

Vers. 8-13. « Nemo enim vestrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus ; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum ? aut tu quid spernis fratrem tuum ? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitetur Deo. Itaque unusquisque pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus. »

Σαφέστερον ἐδήλωσεν ὅτι ὁ τὸ νόμῳ ζῶν, οὐ δύναται τῷ Χριστῷ ζῆν.

53 Manifestius ostendit non posse illum Christo vivere, qui legi vivat.

« Ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον. »

« Sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. »

Ἀμφοτέροις ἁρμόζειν δύναται, καὶ τοῦ τελείου σκανδαλιζομένου ἐπὶ τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τοῦ ἀτελοῦς προσκόπτοντος ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει.

Utrisque hæc possunt adaptari, perfectiori, eo quod scandalum ex ciborum observatione patiatur; imperfecto autem, qui propter vehementiorem objurgationem offendatur.

« Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν· εἰ γὰρ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατ' ἀγάπην περιπατεῖς. »

Vers. 14, 15. « Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. »

Πρότερον ἐπιτιμήσας τῷ κρίνοντι αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν, τότε λοιπὸν καὶ ὑπὲρ δόγματος ἀποφαίνεται.

Reprehenso prius eo qui fratrem judicet, consequenter deinceps de ipso dogmate pronuntiat.

« Μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. »

« Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. »

Χριστὸς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπέθανε, φησίν· σὺ δὲ τοσοῦτον τὸν ἀδελφὸν οὐ τιμᾷς, ὡς μηδὲ ἀποχῇ βρωμάτων ὠνήσασθαι αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν;

Christus pro eo mortuus est, inquit : tu vero tanti pretii fratrem non honoras, ut abstinendo a cibis pro salute illius contribuas ?

« Μὴ βλασφημείσθω οὖν ἡμῶν τὸ ἀγαθόν· οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. »

Vers. 16, 17. « Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. »

Ἀγαθὸν ἐνταῦθα τὴν ἀπηρτισμένην εὐσέβειάν φησιν.

Hic *bonum* vocat justitiam suis numeris absolutam.

« Ὁ γὰρ ἐν τούτῳ δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ, καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις. Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους. »

Vers. 18, 19. « Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ ædificationis sunt ad invicem. »

Οὐ γὰρ οὕτω σε θαυμάσονται τῆς τελειότητος, φησὶν, ὡς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἅπαντες. Τούτου μὲν γὰρ τοῦ καλοῦ πάντες ἀπολαύσουσιν, ἐκείνου δὲ, μόνος αὐτός.

Homines siquidem universi non sic perfectionem tuam admirabuntur, ac pacem et concordiam vestram. Hoc quippe bono fruentur omnes : illo autem, ipse solus.

« Μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. »

Vers. 20. « Noli propter escam destruere opus Dei. »

Τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ φησι.

Puta salutem fratris.

« Πάντα μὲν καθαρὰ, ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ

« Omnia quidem sunt munda : sed malum est

homini, qui per offendiculum manducat. [Vers. 21]. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur. »

Ne tot tantæque indulgentiæ eum qui infirmior sit, in mala opinione confirment, decreta iterum præscribit.

Vers. 22. « Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo. »

Is hujus effati sensus est : Vis mihi monstrare, inquit, te perfectum esse, et consummatum? Nolo id mihi ostendas, sed sufficiat tibi conscientia tua. Porro *fidem* hic ait, non eam quæ circa dogma versatur, sed quæ ad propositam materiam spectat.

« Beatus qui non judicat seipsum in eo quod probat. »

Quoniam dixit, *penes semetipsum habeat*, ne modicum et exile tibi esse videatur conscientiæ forum; hoc, inquit, tibi orbe ipso potius est. Ac si omnes te accusaverint, te vero ipse non condemnaveris, neque conscientia reprehenderit, beatus es. Verum non absolute de omnibus loquendo, hoc posuit (nam multi sunt qui seipsos non condemnant, ac nihilominus graviter peccant: hique omnium sunt miserrimi), sed quantum ad argumentum de quo nunc agitur, attinet.

54 Vers. 23. « Qui autem discernit si manducaverit, damnatus est. »

Hæc ait, eos iterum adhortando ut infirmioribus parcant. Quid enim prosit, si hæsitando comedas, teque ipse condemnes? Ego quippe illum, inquit, suspicio, qui comederit, nec dubitaverit. Vides quomodo illum inducat, non solum ut omnem cibum comedat, sed etiam ut pura conscientia.

« Quoniam non ex fide. »

Reus peragitur, inquit, non quia comedit immundum, sed *quia non ex fide*. Non enim credidit illud mundum esse, sed tanquam immundum tetigit. Exinde vero ostendit quantum sibi damni et noxæ afferant, qui cogunt, nec persuadent ea tangere quæ illi hactenus existimant immunda esse; ut vel hoc saltem pacto desinant ipsis obtrectari.

« Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. »

CAP. XV.

Vers. 1-7. « Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque vero proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit ; sed sicut scriptum est : Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Quæcunque enim ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt ; ut per patientiam et consolationem (seu adhortationem) Scripturarum spem habeamus. Deus autem patientiæ et solatii det vobis id ipsum sa-

A τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι. Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει. »

Ἵνα μὴ αἱ τοσαῦται συγχωρήσεις βεβαιώσωσι τὸν ἀσθενέστερον ἐν τῇ πονηρᾷ ὑπολήψει, δογματίζει πάλιν.

« Σὺ πίστιν ἔχεις ; κατὰ σεαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Ὃ λέγει τοσοῦτόν ἐστι· Θέλεις μοι δεῖξαι ὅτι τέλειος εἶ, καὶ ἀπηρτισμένος, φησίν ; Μὴ ἐμοὶ δείκνυε, ἀλλὰ ἀρκείτω σου τὸ συνειδός. *Πίστιν* δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν περὶ δογμάτων, ἀλλὰ τὴν περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λέγει.

B « Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, *καθ' ἑαυτὸν ἐχέτω*, ἵνα μὴ νομίζῃ μικρὸν τὸ δικαστήριον, τοῦτο λέγει τῆς οἰκουμένης σοι τοῦτο βέλτιον· κἂν πάντες σου κατηγορήσωσιν, σὺ δὲ σαυτὸν μὴ κρίνῃς, μηδὲ τὸ συνειδὸς ἐπιλάβηται, μακάριος εἶ. Οὐχ ἁπλῶς δὲ περὶ πάντων λέγων, τοῦτο τέθεικεν· εἰσὶ γὰρ πολλοὶ μὴ κατακρίνοντες ἑαυτοὺς, καὶ σφόδρα πλημμελοῦντες· οὗτοι πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως.

« Ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται. »

C Πάλιν παρακαλῶν φείσασθαι τῶν ἀσθενεστέρων, τοῦτό φησιν· Τί γὰρ ὄφελος ἐὰν φάγῃ διακρινόμενος, καὶ κατακρίνῃ ἑαυτόν ; Ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον ἀποδέχομαι, τὸν, φησὶν, καὶ ἐσθίοντα, καὶ μὴ μετ' ἀμφιβολίας. Ὁρᾷς ὅπως αὐτὸν ἐνάγει, οὐκ εἰς τὸ φαγεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ καθαρῷ συνειδότι φαγεῖν.

« Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. »

Κατακρίνεται, φησὶν, οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον, ἀλλ' *ἐπειδὴ οὐκ ἐκ πίστεως*. Οὐ γὰρ ἐπίστευσεν ὅτι καθαρόν ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀκαθάρτου ἥψατο. Δείκνυσι δὲ διὰ τοῦτο αὐτοῖς, καὶ τὴν βλάβην ὅσην ἐργάζονται, ἀναγκάζοντες καὶ μὴ πείθοντες ἅπτεσθαι τῶν τέως δοκούντων αὐτοῖς ἀκαθάρτων εἶναι, ἵνα κἂν διὰ τούτου ἀπόσχωνται τοῦ ἐπιπλήττειν.

D « Πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστί. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυναταὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. Ἕκαστος ὑμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ' ἐμέ. Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις

κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ἡμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ. »

A pere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem sicut Christus suscepit vos in honorem Dei. »

– Ὅταν γὰρ μὴ θαῤῥῇ, φησὶν, μηδὲ πιστεύῃ ὅτι καθαρὸν, πῶς οὐχ ἥμαρτεν; Ταῦτα δὲ πάντα ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως αὐτῷ εἴρηται.

Nam quandiu certa cum fiducia non credit aliquid esse mundum, inquit, quomodo non peccaret? Hæc autem omnia de proposito tantum argumento ab eo dicuntur.

Ἐξὴν αὐτῷ μὴ ὀνειδισθῆναι· ἐξὴν μὴ παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, εἴ γε ἤθελεν τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν· ἀλλὰ καὶ ὑβρίσθη, καὶ πονηρὰν παρὰ πολλοῖς ἔλαβε δόξαν, ἀσθενὴς εἶναι νομισθείς. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον σκοπήσας, τὰ ἑαυτοῦ παρεῖδεν.

Penes ipsum erat probris et contumeliis nequaquam affici : penes ipsum erat non illa pati quæ perpessus est, si quæ sua essent spectare voluisset. At vero tum opprobriis affectus fuit, tum pessime apud multos audivit, atque infirmus et imbecillis habitus est. Verum cum nostri sollicitior esset, quæ B sua erant, aspernatus est.

Δείκνυσιν οὐ μόνον τὸν Υἱὸν ὀνειδισθέντα, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲν συνέβη καινὸν, οὐδὲ ξένον. Οἱ γὰρ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς μελετήσαντες αὐτὸν ὀνειδίζειν, οὗτοι καὶ κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμάνησαν.

Ostendit non modo Filium lacessitum contumeliis fuisse, sed etiam Patrem. Quod porro dicit, hunc sensum habet : Nihil novi, neque extraordinarii contigit. Qui enim sub veteri testamento ei conviciari contenderunt, illi quoque adversus Filium debacchati sunt.

« Λέγω γὰρ Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων. »

Πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας διαλέγεται, ἔτι τοῦ κεφαλαίου ἐχόμενος· ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἣν γεγενημένη ἡ λέγουσα· *Σοὶ δώσω τὴν γῆν, καὶ τῷ σπέρματί σου.* Ἀλλ' ἐγένοντο κολάσεως ὑπεύθυνοι μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ ἅπαντες. Ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν αὐτοῖς κατειργάζετο παραβαινόμενος, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐστέρει λοιπὸν ἐκείνης τῆς διδομένης περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς πατέρας. Παραγενόμενος τοίνυν ὁ Υἱὸς συνέπραξε τῷ Πατρὶ, εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἐκείνας ἀληθεῦσαι καὶ εἰς τέλος ἐξελθεῖν. Πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, οὐκ ἀφήκει διαπεσεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. Ὅταν οὖν λέγῃ *διάκονον περιτομῆς*, τοῦτο λέγει, ὅτι ἐλθὼν καὶ πάντα τὸν νόμον πληρώσας, καὶ περιτμηθείς, καὶ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, ἔλυσε τὴν κατάραν, καὶ ἐπιτηδείους λοιπὸν ἐποίησεν τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν.

« Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. »

Rursus de Christi cura et sollicitudine disserit, **55** eidem adhuc capiti insistens. Isque sensus est, Promissio facta est Abrahæ qua dicitur : *Tibi dabo terram et semini tuo* [37]. Posthac autem pœnæ facti sunt omnes obnoxii, qui ex semine Abraham prognati erant. Lex quippe quæ violata fuit, iram illis operata est, eosque promissione quæ pro ipsis facta patribus erat, privavit. Quocirca Filius adveniens, cum Patre egit, ut promissiones istæ veræ tandem evaderent, et ad exitum adducerentur. Impleta quippe universa lege, et maledictione per crucem ablata quæ violatoribus inflicta erat, haud sivit promissionem intercidere. Cum ergo dicit, *ministrum circumcisionis*, hoc innuit, illum adventu suo, et per universæ legis observationem ac circumcisionem, cum factus esset semen sive filius Abrahæ, maledictum dissolvisse, et in posterum eos qui futuri erant, idoneos ad suscipiendum promissum effecisse.

« Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεὸν, καθὼς γέγραπται· Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. Καὶ πάλιν λέγει· Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Αἰνεῖτε, πάντα τὰ ἔθνη, τὸν Κύριον, καὶ ἐπαινεσάτωσαν αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. Καὶ πάλιν Ἡσαΐας λέγει· Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρώσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς, καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. »

Vers. 8-13. « Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. Et iterum dicit : Lætamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum : Laudate, omnes gentes, Dominum ; et magnificate eum, omnes populi . Et rursus Isaias ait : Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. »

Τοῦτο κατασκευάζει τῷ λόγῳ, ὅτι μειζόνων εἰσὶν οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφειλέται τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ μειζόνων εἰσὶ, καὶ δίκαιοι ἂν εἶεν φέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἐξ

Hoc nunc probare aggreditur, eos qui ex gentibus crediderunt, majoribus esse obstrictos Deo; quod si majoribus sunt obligati, merito prorsus

[37] Gen. XII, 7.

infirmos ferre deberé, illos scilicet qui ex Judæis sunt. Nam quia acrius eos perstrinxerat, ne idcirco nimium alii efferrentur, fastum ipsorum comprimit. Judæis enim, fácta patribus promissione, concessa dona ostendit; gentibus vero sola misericordia et humanitate. Porro *honorare Deum*, idem est ac conjungi, uniri, unanimiter laudare, infirmiorem ferre, fractum membrum non negligere. Quocirca complura addit testimonia, quibus comprobet oportere illos qui ex Judæis sunt cum gentilibus copulari. Cuncta autem testimonia hæc adducit, ut tum illum qui ex Judæis crediderit, compescat ne superbiat, quando prophetæ omnes eos qui ex gentibus sunt advocent; tum gentili suadeat modeste agere, ostendens ipsum majori esse gratia obligatum.

A

B

Vers. 14. « Certus sum autem, fratres mei, et ego de vobis, quoniam et ipsi pleni estis bonitate. »

Id est, ego ipse qui increpo et arguo. — Ita vocat virtutem suis numeris integram.

« Repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere. »

Quoniam aliqui sunt, benevoli quidem, quo pacto autem optima re sit utendum nescientes.

Vers. 15, 16. « Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sancte administrans Evangelium Dei. »

Iterum de animi demissione loquitur. Hoc quippe illis in primis necessarium erat.

C

56 « Ut fiat oblatio gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto. »

Hoc est, ut animæ eorum quos erudio, acceptæ sint. Non enim eousque Deus me provexit, ut honoraret, quantum ut vestri curam gereret. Cæterum quomodo oblatio accepta sit in Spiritu sancto, nisi quando præter fidem spiritualis quoque vitæ rationem persequimur, uti concessum nobis Spiritum teneamus.

Vers. 17. « Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. »

Quia valde seipsum demisit, sermonem rursum attollit : quod ipsorum causa facit, ne contemptibilis esse videatur.

Vers. 18, 19. « Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Christus in obedientia gentium verbo et factis; in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Dei. »

Neque enim dicere quisquam possit, inquit, meram ostentationem esse verba mea. Possum etenim ordinationis meæ signa monstrare.

Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. [Vers. 20]. Ambitio autem mea fuit ut evangelizarem. »

Recenset tum civitates, tum regiones, non eas

D

Ἵνα μὴ τούτους ἐπάρῃ τοῦτο, καταστέλλει αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐξ ἐπαγγελίας πατέρων δείκνυσι διδόμενα τὰ ἀγαθά· τοῖς δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐξ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας μόνης. Τὸ δὲ, *δοξάζειν τὸν Θεὸν*, τοῦτό ἐστι, τὸ συνῆφθαι, τὸ ἡνῶσθαι, τὸ ὁμοθυμαδὸν εὐφημεῖν, τὸ βαστάζειν τὸν ἀσθενέστερον, τὸ μὴ περιορᾷν ἀποῤῥηγνύμενον τὸ μέλος. Διὸ καὶ μαρτυρίας ἐπάγει πολλὰς, δι' ὧν δείκνυσιν ὅτι δεῖ συνῆφθαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν. Ταύτας δὲ πάσας παράγει τὰς μαρτυρίας, ὁμοῦ καὶ τὸν ἐξ Ἰουδαίων καταστέλλων, ἵνα μὴ ἐπαίρηται, τῶν προφητῶν πάντων καλούντων αὐτοὺς, τοὺς ἐξ ἐθνῶν φημι, καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν πείσῃ μετριάζειν, τοῦ δεῖξαι πλείονος ὑπεύθυνον ὄντα χάριτος.

« Πέπεισμαι δὲ, ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης. »

Τουτέστιν, ὁ ἐπιτιμῶν καὶ ἐγκαλῶν. — Τὴν ὁλόκληρον ἀρετὴν οὕτω καλεῖ.

« Πεπληρωμένοι πάσης τῆς γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἀλλήλους νουθετεῖν. »

Ἐπειδή εἰσί τινες φιλόστοργοι μὲν, οὐκ εἰδότες δὲ τῷ πράγματι χρήσασθαι καλῷ.

« Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἀδελφοί, ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. »

Πάλιν τὰ τῆς ταπεινοφροσύνης φησίν· τούτου γὰρ μάλιστα ἔδει αὐτοῖς.

« Ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. »

Τουτέστιν, αἱ ψυχαὶ τῶν διδασκομένων, ἵνα δεχθῶσιν. Οὐ γὰρ ἐμὲ τοσοῦτον τιμῶν ὁ Θεὸς, εἰς τοῦτο ἤγαγεν, ὅσον ὑμῶν κηδόμενος. Πῶς δὲ γένοιτο εὐπρόσδεκτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἀλλ' ἢ ὅταν ἡμῖν πρὸς τῇ πίστει καὶ πολιτεία προσγένηται πνευματικὴ, ἵνα κατέχωμεν τὸ Πνεῦμα τὸ δοθὲν ἡμῖν;

« Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Θεόν. »

Ἐπειδὴ σφόδρα ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, πάλιν ἐπαίρει τὸν λόγον· καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἐκείνων ποιῶν, ὥστε μὴ δόξῃ εὐκαταφρόνητος εἶναι.

« Οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλεῖν ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ.

Οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι κόμπος μου τὰ ῥήματα. Τῆς γὰρ χειροτονίας μου ἔχω δεῖξαι τὰ τεκμήρια.

« Ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· οὕτως δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι. »

Ἀριθμεῖ καὶ πόλεις καὶ χώρας, οὐ τὰς ὑπὸ Ῥω-

μαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη· οἷον Πέρσας καὶ Σαρακηνοὺς καὶ Ἀρμενίους, καὶ τὰ ἕτερα τῶν βαρβάρων ἐθνῶν. Τοῦτο γὰρ, τῷ κύκλῳ, σημαίνει.

« Οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστός. »

Τοσοῦτον ἀπεῖχεν τοῦ ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτὸν ἀλλοτρίοις μαθηταῖς, καὶ δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, ὅτι καὶ ἐσπούδαζεν τοὺς μὴ ἀκηκοότας διδάσκειν.

« Ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομήσω· ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

Ἀλλότριον οὐ κατὰ τὴν τοῦ προσώπου ποιότητά φησιν, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ κηρύγματος φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ μισθοῦ λόγον. Ἐπεὶ οὐ τὰ κηρύγματα ἀλλότρια ἦν, ἀλλ' ὅσον εἰς μισθὸν ἀλλότριον. Ὁ γὰρ τῶν ἑτέροις πεπονημένων μισθὸς, τούτου ἀλλότριος ἦν.

« Νῦν δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις. »

Ὅρα πῶς δείκνυσιν, ὡς οὐ τῆς παρ' αὐτῶν ἐφιέμενος δόξης ἔγραφέν τε καὶ παρεγίνετο.

« Ἐπιποθίαν δὲ ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν. »

Ἵνα μὴ δόξῃ εὐτελίζειν αὐτοὺς τῷ λέγειν, Ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχω ποιῆσαι, διὰ τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, πάλιν τὸν τῆς ἀγάπης λόγον κινεῖ, εἰπών· *Ἐπιποθίαν ἔχων ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.*

« Ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν· ἐλπίζω γὰρ πορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς. »

Ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς φυσήσῃ, ὅρα πῶς αὐτοὺς καταστέλλει εἰπών· *Ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς.* Ὁμοῦ γὰρ τὴν ἀγάπην δεῖξαι βούλεται, καὶ καταλῦσαι καταλαζονεύεσθαι ἐκείνους.

« Καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ. »

Ἵνα πάλιν μὴ λυποῖντο ὡς ὁδοῦ πάρεργον αὐτοὺς θεωροῦντος τοῦ Ἀποστόλου, φησὶν τὸ *ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι*, τουτέστιν, ἵνα ὑμεῖς μοι μάρτυρές ἐστε, ὡς οὐ καταφρονῶν ὑμῶν, ἀλλὰ ἐλκόμενος ὑπὸ τῆς χρείας παρατρέχω· καὶ ἐπιτείνων τοιοῦτόν φησιν· *Ἐὰν ὑφ' ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.*

« Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱεροσόλυμα διακονῶν τοῖς ἁγίοις. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι *Τόπον οὐκέτι ἔχω ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις· καὶ ἐπιποθίαν ἔχω ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς*, ἔμελλεν δὲ ἔτι βραδύνειν, ἵνα μὴ νομίζηται διαχλευάζειν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἀναβάλλεται. Καὶ δοκεῖ μὲν τὴν πρόφασιν λέγειν τῆς μελλήσεως. Διδάσκει δὲ καὶ ἕτερον λεληθότως, τὸ προτρέψαι ἐκείνους εἰς ἐλεημοσύνην, καὶ σπουδαιοτέρους ποιῆσαι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν,

A modo quæ Romanis parerent, verum et barbaras gentes universas, puta Persas, Saracenos, Armenios, et alias nationes barbaras. Id enim significat dicendo, *per circuitum*.

« Non ubi nominatus est Christus. »

Tantum abfuit ut alienis sese discipulis ingereret, idque munus appetitu gloriæ obiret, ut et docere illos studeret qui de Christo nihil audissent.

« Ne super alienum fundamentum ædificarem : sed sicut scriptum est : [Vers. 21, 22] Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non audierunt, intelligent. Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos. »

Alienum dicit, non secundum personæ condi- B tionem, neque secundum naturam prædicationis, sed secundum rationem mercedis. Aliena quippe doctrina non erat, nisi quantum ad mercedem alienam spectabat. Nam merces laborum qui ab aliis desudati essent, aliena prorsus erat Paulo.

Vers. 23. « Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus. »

Videas quo pacto commonstret haudquaquam gloriæ causa, quam ab ipsis consequeretur, ad eos scribere se aut accedere.

« Cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam annis. »

Ne scilicet videatur eos parvi facere. Quasi di- C cat : Ubi nihil mihi suppetet patrandum, ad vos perrecturus sum. Iterum vero de dilectione sermonem movet, dicens : *Cupiditatem habens veniendi ad vos.*

Vers. 24. « Cum in Hispaniam proficiscar. Spero enim quod iter faciens videam vos. »

57 Ne iterum ipsos inflet, observa quomodo comprimit, dum ait : *Cum proficiscar in Hispaniam, spero quod præteriens videbo vos.* Simul enim amorem eis vult ostendere, et ostentationem ipsorum profligare.

« Et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero. »

Ne rursum contristarentur, ac si per transennam tantum iter faciendo Apostolus ipsos esset visu- D rus, ait, *ut a vobis deducar*, hoc est, ut vos mihi testes sitis, quod non contemptu vestri, sed necessitate tractus ulterius transeam : tum augendo subjungit : *Si primum ex vobis ex parte saliatus fuero.*

Vers. 25. « Nunc autem proficiscor Hierosolymam ministrare sanctis. »

Quoniam dixerat : *Locum ulterius non habeo in his regionibus* ; et : *Cupiditatem habens ex multis jam annis veniendi ad vos* ; adhuc vero aliquantum erat tardaturus : ne putaretur illis illudere, adducit et causam propter quam differat. Ac quidem dilationis causam videtur enuntiare : clam vero aliud quidpiam docet, eosque incitat ad largiendam eleemosynam, et ipsorum hac in re studium

accendit. Alioqui enim dicere satis erat, *proficiscor Jerusalem*; nunc autem adjecit, *ministrare sanctis*.

A ἤρκει εἰπεῖν τὸ, *Πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ*· νῦν δὲ προσέθηκεν, *διακονήσων τοῖς ἁγίοις*.

Vers. 26. « Placuit enim Macedoniæ et Achaiæ. »

Hoc est, ita censuerunt probaveruntque, ac peroptarunt.

« Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα. »

Τουτέστιν, ἐδοκίμασαν, ἐπεθύμησαν.

« Collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. [Vers. 27.] Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. »

« Κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐδόκησαν γὰρ, καὶ ὀφειλέται εἰσὶν αὐτῶν. »

Non dixit, eleemosynam et stipem, sed *collationem*, communicationem. *Aliquam* vero posuit, non simplici voce, ne exprobrare illis videretur. Neque simpliciter dixit, *in pauperes*, sed, *in pauperes sanctorum*. Neque hoc duntaxat contentus fuit, sed subjunxit illos esse *debitores*.

Οὐκ εἶπεν, ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ, *κοινωνίαν*· τὸ δὲ, *τινὰ*, οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ αὐτοὺς ὀνειδίζειν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλ' *εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων*. Καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ ἤρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε καὶ, ὅτι *ὀφειλέται εἰσίν*.

« Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare illis. »

« Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. »

Quod ait, ejusmodi est. Propter eos venit Christus, inquit : cuncta illis promiserat; illis, inquam, qui ex Judæis sunt. Ex istis Christus est : quocirca aiebat : *Quia salus ex Judæis est* [38]. Exinde sunt apostoli, exinde prophetæ, exinde universa bona. Horum itaque bonorum orbis particeps fuit. Si ergo majorum communionem habuistis, inquit, omnino debetis et carnalia cum eis communicare et impertiri. Quin nec dixit, communicare, sed, *ministrare*, ita ut illos ministrorum instar habeat, eorumve qui regi tributa pendeant.

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Δι' αὐτοὺς ἦλθεν, φησὶν, ὁ Χριστός· αὐτοῖς ἦν ἅπαντα ἐπαγγειλάμενος, τοῖς ἐξ Ἰουδαίων· ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστός· διὸ ἔλεγεν, *Ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ σωτηρία*. Ἐκεῖθεν οἱ ἀπόστολοι· ἐκεῖθεν οἱ προφῆται· ἐκεῖθεν τὰ ἀγαθὰ πάντα. Τούτων οὖν ἁπάντων ἐκοινώνησεν ἡ οἰκουμένη. Εἰ τοίνυν ἐν τοῖς μείζοσιν ἐκοινωνήσατε, φησὶν, ὀφείλετε καὶ τῶν σαρκικῶν κοινωνῆσαι καὶ μεταδοῦναι αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπε, κοινωνῆσαι, ἀλλὰ, *λειτουργῆσαι*, ἐν τάξει διακόνων αὐτοὺς καθιστὰς καὶ τῷ βασιλεῖ τελούντων φόρους.

Vers. 28. « Hoc igitur cum consummavero, et obsignavero eis fructum hunc. »

« Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον. »

Id est, velut in promptuaria regia detulero tanquam in asylum et locum securum. Non ait, eleemosynam, sed rursum *fructum*, quo significet lucrum acquirere illos qui contribuerint.

Τουτέστιν, ὡς εἰς βασιλικὰ ταμεῖα ἀποτιθέμενος, ὡς ἐν ἀσύλῳ καὶ ἀσφαλεῖ χωρίῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ πάλιν, *τὸν καρπὸν*, δεικνὺς κερδαίνοντας τοὺς παρέχοντας.

« Per vos proficiscar in Hispaniam. »

« Ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς Σπανίαν. »

58 Hispaniæ meminit iterum, ut impigrum animum præferat, quantoque erga illos amore ferveret.

Πάλιν μέμνηται τῆς Σπανίας, δεικνὺς τὸ ἄοκνον, καὶ τὸ περὶ ἐκείνους θερμόν.

Vers. 29. « Scio autem, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi Evangelii veniam. »

« Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ἡμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας Χριστοῦ τοῦ Εὐαγγελίου ἐλεύσομαι. »

Ac si diceret : Scio me, quando venero, visurum vos in omnibus probatos, atque ornatos bonis, necnon innumeris secundum Evangelium laudibus dignos. Atqui hoc consilii genus admirabile est, quo illos præconiis occupat.

Ἴσανεὶ ἔλεγεν· Οἶδα ὅτι ἐρχόμενος ὄψομαι ὑμᾶς ἐν ἅπασιν εὐδοκιμοῦντας, καὶ κομῶντας τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξίους τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ τοῦτο δὲ τρόπος συμβουλῆς θαυμαστὸς, τὸ προκαταλαμβάνειν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις.

Vers. 30. « Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. »

« Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Hic rursus Christum et Spiritum proponit, Patris quidem nulla mentione facta. Sic porro loquitur, ut cum videris illum Patris et Filii meminisse, aut Filii tantum, neque Filium, neque Spiritum floccifacias. Quin nec Spiritum dixit, sed, *charitatem Spiritus*. Nam sicut Christus mundum dilexit, atque etiam Pater, ita et Spiritus.

Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται, καὶ οὐδαμοῦ μὲν μέμνηται τοῦ Πατρός. Ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα ὅταν ἴδῃς αὐτὸν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μεμνημένον, ἢ Πατρὸς μόνον, μήτε τὸν Υἱὸν, μήτε τὸ Πνεῦμα ἀθετῇς. Καὶ οὐκ εἶπε, Πνεῦμα, ἀλλὰ, *ἀγάπης Πνεύματος*. Καθάπερ γὰρ Χριστὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, καὶ Πατὴρ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα.

[38] Joan. IV, 22.

« Ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. »

Δείκνυσι μὲν τὸ μέγεθος ὃ εἶχεν ἀγῶνος. Ἀπὸ δὲ τούτου καὶ δεύτερον κατασκευάζει· τὸ δεῖξαι ὅτι δικαίως ἀναδέξατο διακονῆσαι τοῖς ἁγίοις. Οἱ γὰρ μεταξὺ τῶν οὕτω πονηρῶν κείμενοι, καὶ λιμῷ ἀπόλλυσθαι ἔμελλον.

« Καὶ ἡ διακονία μου ἡ εἰς Ἰερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος τοῖς ἁγίοις γένηται, ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω * πρὸς ὑμᾶς, διὰ θελήματος Θεοῦ συναναπαύσωμαι ὑμῖν. »

Τουτέστιν, ἵνα μετὰ προθυμίας ὑποδέξωνται τὰ διδόμενα. Ὅρα δὲ πάλιν πῶς ἐπαίρει τὸ ἀξίωμα τῶν λαμβανόντων, εἴ γε εὐχῶν δεῖται παρὰ δήμου τοσούτου εἰς τὸ δεχθῆναι τὰ πεμπόμενα.

« Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Εὐχῇ σφραγίζει τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'.

« Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρέαις, ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρῄζῃ πράγματι. Καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγεννήθη, καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν τοὺς συνεργούς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν, οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν· καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίαν. Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητόν μου, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀσίας εἰς Χριστόν. Ἀσπάσασθε Μαριάμ, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς. Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς μου καὶ συναιχμαλώτους μου, οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Οὐρβανὸν τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου. Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου. Ἀσπάσασθε Ἡρωδίωνα τὸν συγγενῆ μου. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου, τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Περσίδα τὴν ἀγαπητὴν, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν (2), Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς. Ἀσπάσασθε Φιλόλογον, καὶ Ἰουλίαν, καὶ Νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ

Vers. 31, 32. « Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa. »

Significat certaminis quod instabat, magnitudinem. Ex hoc autem et aliud conficit, ostendendo nimirum, quam juste sanctis ministraret. Qui enim inter improbos adeo homines versabantur, fame plane perituri erant.

« Et ministerium meum in Jerusalem acceptum fiat sanctis, et in gaudio veniens ad vos, per voluntatem Dei refociller vobiscum. »

Id est, ut cum alacritate quæ data sunt suscipiant. Ubi rursum observa quo pacto eorum qui susceturi erant, dignitatem extollat; si quidem apud plebem hanc precibus tantis opus habeat, ut quæ sibi mittuntur accipiant.

Vers. 33. « Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. »

Precatione sermonem obsignat.

CAP. XVI.

Vers. 1-24. « Commendo autem vobis Phœben sororem nostram quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchreis; uteam suscipiatis in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis et mihi ipsi. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non ego solus gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium) et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitiæ Asiæ in Christo. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate Andronicum et Juniam cognatos meos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliam dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo, et Stachyn dilectum meum. Salutate Apellem probatum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. 59 Salutate Tryphænam et Tryphosam quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus et meam. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum et Juliam, Nereum, et sororem ejus, et Olympam, et omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate invicem osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones

VARIÆ LECTIONES.

* Lege ἐλθών.

NOTÆ.

(2) In marg. Οὗτός ἐστιν Ἑρμᾶς, ὁ τὸ βιβλίον τὸ ἐπίγραφον *Ποιμὴν* συντάξας. *Hic est Hermas, a quo compositus est liber qui* Pastor *inscribitur.*

et offendicula præter doctrinam quam didicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri : et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnes divulgata est. Gaudeo igitur in vobis : sed volo vos sapientes quidem esse in bono, simplices autem in malo. Deus autem pacis conteret Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius et Jason et Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in Domino. Salutat vos Caius hospes meus et universæ Ecclesiæ. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus frater. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. »

A Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε ποιοῦντας, καὶ ἐκκλίνετε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. Ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. Ἐφ' ὑμῖν οὖν χαίρω· θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. Ἀσπάζονται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπατρος οἱ συγγενεῖς μου. Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάϊος ὁ ξένος (3) μου καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅλης. καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

B Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἔραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως

Vers. 25. « Ei autem qui potens est vos confirmare secundum Evangelium meum. »

In illos iterum tanquam infirmos insistit, et sermonem ad eos dirigit. Cum enim increparet, communi reprehensione utebatur. Nunc vero quando precatur, supplicationem pro istis ponit. Dum vero ait, *confirmare*, hoc significat, nondum eos esse confirmatos; sed tametsi starent, nihilominus fluctuare.

« Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου. »

Πάλιν ἐκείνων ἔχεται τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπετίμα, κοινὴν ἐποιεῖτο τὴν ἐπιτίμησιν. Νυνὶ δὲ εὐχόμενος μὲν τούτων, τίθησι τὴν ἱκετείαν· εἰπὼν δὲ, *στηρίξαι*, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὔπω ἦσαν βεβαιωθέντες, ἀλλ' εἱστήκεισαν μὲν, ἐσαλεύοντο δέ.

« Et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti. »

Id est, quam ille prædicavit. Quod si vero prædicavit, non nostra placita sunt, sed legis ipsius.

C « Καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου. »

Τουτέστιν, ὃ αὐτὸς ἐκήρυξεν· εἰ δὲ αὐτὸς ἐκήρυξεν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκείνου οἱ νόμοι.

Vers. 26. « Quod nunc patefactum est per Scripturas prophetarum secundum præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei. »

« Φανερωθέντος δὲ νῦν διά τε Γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως. »

Hic metum infirmi exsolvit. Ecquid enim vereris, inquit, ne deficias a lege? Atqui hoc ipsum lex postulat : hoc jam ante prædixerat. Sin autem inquiris cur nunc tandem manifestum sit, periculosam rem facis, qui Dei mysteria curiose scruteris, et rationem eorum exigas. Quamobrem adjecit, *ad obeditionem fidei*. Obeditione duntaxat fides opus habet, non curiosa investigatione. Et quando jubet Deus, morem gerere oportet et credere, non curiosius inquirere.

D Ἐνταῦθα τὸν φόβον ἐκλύει τοῦ ἀσθενοῦς. Τί γὰρ δέδοικας, φησὶν, μὴ ἀποστῇς τοῦ νόμου; τοῦτο βούλεται ὁ νόμος· τοῦτο ἄνωθεν προὔλεγεν. Εἰ δὲ ἐξετάζεις διὰ τί νῦν ἐφανερώθη, οὐκ ἀσφαλὲς πρᾶγμα ποιεῖς μυστήρια, τοῦ Θεοῦ περιεργαζόμενος, καὶ εὐθύνας ἀπαιτῶν. Διὸ ἐπήγαγεν, *εἰς ὑπακοὴν πίστεως*. Ὑπακοῆς γὰρ ἡ πίστις δεῖται μόνης, οὐ πολυπραγμοσύνης. Καὶ ὅταν Θεὸς ἐπιτάττῃ πείθεσθαι, οὐ περιεργάζεσθαι δεῖ.

Vers. 27. « In cunctis gentibus cogniti. Soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

« Εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος. Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

Non enim tu solus ita credis, inquit, sed universus orbis, qui non hominem, sed Deum ipsum nactus doctorem est. Quapropter addidit, *per Jesum Christum*. Verum neque solummodo 60 cognitum fuit, sed etiam confirmatum : illius autem utrumque opus exstitit. Quamobrem sic legendum est : *Ei autem qui potens est vos confirmare per Jesum Christum*. Utrumque siquidem ei acceptum refert; neque hæc ambo solum, sed et gloriam

Οὐδὲν γὰρ σὺ μόνος, φησὶν, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα οὕτω πιστεύει, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν λαμβάνουσα διδάσκαλον. Διὸ ἐπήγαγεν, *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Οὐκ ἐγνωρίσθη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαιώθη. Ἀμφότερα δὲ αὐτοῦ ἔργα. Διὸ καὶ οὕτως ἀναγνωστέον· *Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Καὶ γὰρ ἀμφότερα αὐτῷ ἀνατίθησιν, καὶ οὐκ ἀμφότερα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν τὴν εἰς τὸν Πατέρα. Διὸ ἔλεγεν, *ὯΙ ἡ δόξα εἰς*

NOTÆ.

(3) In marg. Ὁ ξενοδόχος, *qui hospitio excipit.*

τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Δοξάζει δὲ πάλιν, τὸ ἀκατάληπτον τῶν μυστηρίων ἐκπληττόμενος. Οὐδὲ γὰρ νῦν ὅτε ἐφάνη δυνατὸν αὐτὸ λογισμοῖς καταλαβεῖν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐπιγνῶναι χρή· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔνι· εὖ δὲ καὶ, *Τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ*, εἰπεῖν. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς πῶς τὰ ἔθνη εἰσήγαγε, καὶ ἀνεκέρασε τοῖς πάλαι κατωρθωκόσι, καὶ ἀπεγνωσμένους ἔσωσε, καὶ τῆς γῆς ἀναξίους ὄντας εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε, καὶ τῆς παρούσης ζωῆς ἐκπεπτωκότας, εἰς τὴν ἀθάνατον καὶ ἀπόῤῥητον ζωὴν ἐκείνην εἰσήγαγε, καὶ ὑπὸ δαιμόνων πατουμένους, ἀγγέλους ἐφαμίλλους ἐποίησε, καὶ παράδεισον ἤνοιξε, καὶ τὰ παλαιὰ πάντα κακὰ ἔλυσε· καὶ ταῦτα ἐν χρόνῳ βραχεῖ, καὶ δι' ὁδοῦ βραχείας καὶ συντομωτάτης, τότε γνώσῃ τὴν σοφίαν· καὶ ὅταν ἴδῃς, ὃ μὴ ἄγγελοι, μήτε ἀρχάγγελοι ἔγνωσαν, ἐξαίφνης τοὺς ἐξ ἐθνῶν μεμαθηκότας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

A quæ ad Patrem redundarit. Unde ait : *Ipsi gloria in sæcula. Amen.* Rursus autem gloriam Dei celebrat, ad incomprehensibile mysterium hoc obstupefactus. Neque enim etiam nunc cum innotescit, cogitationibus comprehendi illud potest ; sed oportet ut fide agnoscatur. Alio quippe modo non licet. Bene vero ait : *Soli sapienti Deo.* Quando enim tecum reputabis, qui factum sit, ut gentiles tandem adducerentur et commiscerentur illis, qui vitam olim rite instituerant ; ut deploratos illos salvos fecerit ; cum terra digni non essent, in cœlum eos evexerit, et postquam vita præsenti exciderant, ad immortalem illam, nec sermone explicabilem induxerit ; ut quos dæmones proculcaverant, angelis pares fecerit ; ut denique paradisum aperuerit, veteribus malis penitus suppressis ; hæcque omnia brevi tempore, via facillima et compendiosissima præstiterit, illius tunc sapientiam nosces : quando, inquam, videris gentiles per Jesum Christum de repente illud didicisse quod neque angeli, neque archangeli cognoverant.

Πρὸς Ῥωμαίους, στίχων τή'. Ἐγράφη ἀπὸ Κορίνθου. *Ad Romanos, versibus* 350. *Scripta est Corintho.*

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Α ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD CORINTHIOS.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἀκηκοὼς ὁ Ἀπόστολος, ὡς πολλὴ παρὰ Κορινθίοις διχόνοια γέγονε, ψευδαποστόλων τινῶν σχίσματα ἐν αὐτοῖς ποιησάντων, γράφει τὴν ἐπιστολὴν διορθούμενος ἅπαντα. Ἦν δὲ ταῦτα αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα. Πρῶτον μὲν, τὸ μερίδας πολλὰς γενέσθαι παρ' αὐτοῖς· καὶ τοῖς μὲν ὡς πλουσίοις προσκεῖσθαι αὐτούς, τοῖς δὲ ὡς σοφοῖς καὶ πλέον τι δυναμένοις διδάσκειν αὐτούς. Δεύτερον, τὸ ταῖς μητρυιαῖς συγγίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ μεγαφρονεῖν. Καὶ μετὰ τοῦτο περὶ γαστριμαργίας· εἰς τοσοῦτον γὰρ ἐκρατήθησαν τῷ πράγματι, ὡς καὶ εἰδωλοθύτων ἅπτεσθαι. Ἄλλοι πάλιν μάχας ἔχοντες καὶ φιλονεικείας περὶ χρημάτων, τοῖς ἔξω δικαστηρίοις ἐπέτρεπον ἑαυτούς. Ἦν τι καὶ ἕτερον πλημμέλημα παρ' αὐτοῖς, τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐσθίειν ἐν ἐκκλησίαις, καὶ μὴ μεταδιδόναι τοῖς δεομένοις. Μετὰ τούτων καὶ ἕτερον ἐπλημμέλουν ἐπὶ τοῖς χαρίσμασι μέγα φυσῶντες, καὶ ἀπὸ τούτου ἐκπίπτοντες. Εἶχον γὰρ καὶ ζηλωτύπως ἰδεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ δίεσπων τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ αὐτοῖς ἐχώλευε λόγος. Ταῦτα αὐτῷ ὑπόθεσις γέγονεν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἕτερα δὲ ἃ οὐκ ἔστιν λέγειν κατὰ μέρος.

ARGUMENTUM.

Cum Apostolus accepisset gravi dissensione Corinthios laborare, falsis quibusdam apostolis divisiones et schismata apud eos facientibus, Epistolam hanc scripsit qua cuncta corrigeret. Hæc porro peccata ipsorum erant : primum, quod multæ apud eos factiones essent, ita ut pars aliis quidem ceu locupletibus addicti essent, pars aliis tanquam sapientibus quique plus possent ipsos erudire ; secundum, quod novercas incestarent, nec sine ostentatione. Insuper sic erant gulæ dediti, ut nec a carnibus quæ idolis immolabantur abstinerent. Alii rursum de pecuniis certantes litigantesque, extraneis se tribunalibus et judiciis permittebant. Vigebat etiam apud illos delictum aliud, uti seorsim penes seipsos in Ecclesiis epularentur, nec quidquam egenis præberent. Præterea alio quoque modo peccabant, concessis sibi donis intumescentes, unde gratia exciderent. Ita enim erant comparati, ut invicem inviderent, atque Ecclesiam distraherent. Claudicabat autem etiam apud illos fides resurrectionis. Hoc argumentum fuit epistolæ, aliaque itidem nonnulla quæ sigillatim recitare non refert.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφὸς, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ· ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσιν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν καὶ ἡμῶν. »

CAPUT I.

Vers. 1, 2. « Paulus vocatus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sosthenes frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi ; sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco, ipsorum et nostro. »

Quoniam in partes varias factionesve scindebantur, et alii quidem hujus, alii autem alterius nomine nuncupabantur, ut hoc modo non superesset eis unde Christiani appellarentur, observa quo pacto in ipsomet exordio in memoriam eos revocat nominis Christi, dum ait: *Paulus vocatus apostolus Jesu Christi, sanctificatis in Christo Jesu, qui invocant nomen Domini Jesu Christi. Gratia vobis a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratias ago in gratia quæ data est vobis in Christo Jesu, Quemadmodum testimonium Christi revelatum est in vobis exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi ; qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die Domini nostri Jesu Christi. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi. Obsecro vos per nomen Domini nostri Jesu Christi.* Videsis quali serie nomen intexit Christi. Ex quo evidens est eum haud temere nec simpliciter ita agere, sed crebra optimi nominis hujus repetitione illis interdicere omni alio cognomine, et abscissione, atque nuncupatione, quæ aliunde acciperetur.

Vocatus, non a seipso ordinatus et institutus, quemadmodum vos doctores estis a vobis ipsis instituti; sed per Jesum Christum.

VERS. 4, 5. « Quæ data est vobis in Christo Jesu: quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia. »

Per quemnam data est? nunquid per me, aut per alium apostolum? Nequaquam, inquit, sed per Jesum Christum. Nam hoc ipsum est quod ait, *in Christo Jesu.*

VERS. 6. « Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis. »

Si itaque confirmati estis et stabiliti per portenta et per gratiam; quid jam fluctuatis animo?

VERS. 7. « Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. »

Ostendit quantis se bonis essent privaturi, falsis magistris auscultando.

« Exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, [VERS. 8] qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die Domini nostri Jesu Christi. »

Quasi dicat: Quid tumultuamini? quid perturbamini, quasi Christus non adsit? Adest profecto, ejusque dies in januis est. Sed multa opus est virtute, multiplicique labore, ut ad finem pervenire possimus. Porro *revelationem* dicit, ut significet eum esse et adesse, quamvis non videatur, atque nunc et tunc appariturum.

VERS. 9, 10. « Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem **62** Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes. »

Perinde est ac si diceret: In consortium vocati estis Unigeniti vosque ipsi hominibus traditis?

Ἐπειδὴ εἰς μερίδας πολλὰς κατετέμνοντο, καὶ οἱ μὲν τούτου, οἱ δὲ ἐκείνου προσηγορεύοντο, τοῦτο δὲ αὐτοῖς ἀνῄρητο καὶ Χριστιανοῖς ἔτι προσαγορεύεσθαι· ὅρα πῶς ἐν ἀρχαῖς διὰ πάντων αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, λέγων· *Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χάρις ὑμῖν ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐχαριστῶ ἐπὶ τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἀπεκαλύφθη ἐν ὑμῖν, ἀπεκδεχομένοις τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Ὅρα τὴν συνέχειαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ εἰκῇ τοῦτο καὶ ἁπλῶς ἐποίει, ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς καλῆς ταύτης προσηγορίας, τὴν πρόσκλησιν, καὶ τὴν ἀπόσχισιν, καὶ τὴν ἀφ' ἑτέρων προσηγορίαν αὐτῶν ἀφαιρῶν.

Κλητὸς, οὐκ αὐτοχειροτόνητος ἀπόστολος, ὡς ὑμεῖς χειροτονητοὶ διδάσκαλοι· ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

« Τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. »

Διὰ τίνος ἐδόθη; ἆρα δι' ἐμοῦ, ἢ δι' ἑτέρου ἀποστόλου; Οὐδαμῶς, φησὶν, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ γὰρ, *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, τοῦτό ἐστι.

« Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν. »

Εἰ τοίνυν ἐβεβαιώθητε καὶ ἐστηρίχθητε διὰ σημείων καὶ χάριτος, τίνος ἕνεκεν παρασαλεύεσθε;

« Ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι. »

Δείκνυσιν ὅσον μέλλουσιν ἑαυτῶν ἀποστερεῖν, τοῖς ψευδοδιδασκάλοις προσκείμενοι.

« Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τί θορυβεῖσθε; τί ταράττεσθε, ὅτι οὐ πάρεστι Χριστός; Πάρεστι μὲν οὖν, καὶ ἡμέρα ἐπὶ θύραις· καὶ πολλῆς ἀρετῆς, καὶ πολλῶν χρεία πόνων, ὥστε δυνηθῆναι πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν. Ἀποκάλυψιν δὲ λέγει, δεικνὺς ὅτι, εἰ καὶ μὴ ὁρᾶται, ἀλλ' ἔστι καὶ πάρεστι, καὶ νῦν καὶ τότε φανήσεται.

« Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Εἰς κοινωνίαν τοῦ Μονογενοῦς ἐκλήθητε, καὶ ἀνθρώποις ἑαυτοὺς προσνέμετε;

τί ταύτης ἀθλιότητος χεῖρον; Πῶς δὲ ἐκλήθησαν; Διὰ τοῦ Πατρός. Ἐπειδὴ γὰρ, *Δι' αὐτοῦ*, καὶ, *ἐν αὐτῷ*, συνεχῶς λέγει περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι ὡς ἐλάττονος αὐτοῦ οὕτω μέμνηται, προσένειμεν αὐτὰ τῷ Πατρί. Τῷ δὲ, *εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ*, ὅμοιον τὸ ἀλλαχοῦ εἰρημένον, *εἰ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν*. Ταῦτα δὲ προοικονομεῖ ἐν τῷ λόγῳ νῦν, ὥστε μὴ μέγα τὸ σφοδρὸν τῶν ἐγκλημάτων, εἰς ἀπόγνωσιν αὐτοὺς ἐμπεσεῖν.

« Καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα. »

Τοῦ σχίσματος ἡ ἔμφασις ἰσχυρόν ἐστι κατηγορίας ὄνομα. Τὸ γὰρ ὁλόκληρον ὅταν εἰς πολλὰ διαιρεθῇ, οὐ μόνον πολλὰ οὐ γίνεται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἓν ἀπόλλυται.

« Ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. »

Ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο τῇ προσηγορίᾳ τοῦ σχίσματος, πάλιν πραΰνει τὸν λόγον, λέγων· *ἵνα ἦτε κατηρτισμένοι*· ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Μὴ νομίσητε ὅτι μέχρι ῥημάτων συμβουλεύω τὴν ὁμόνοιαν· τὴν γὰρ ἀπὸ διανοίας ἐπιζητῶ.

« Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν. Λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει. »

Πάλιν τῇ τῆς ἀδελφότητος προσηγορίᾳ ἐκκαλεῖται αὐτοὺς εἰς πειθώ.

« Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ· ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. »

Οὐχ ὅτι Παύλου ἑαυτοὺς ἢ Κηφᾶ προσηγόρευον, ἀλλὰ τὰ ἐκείνων ὀνόματα εἰς ἑαυτὸν μετασχηματίζει, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξῆς δηλοῖ. Σημαίνει δὲ τούτῳ, ὅτι εἰ Παύλου, καὶ Πέτρου, καὶ Ἀπολλὼ οὐκ ἐχρῆν ἐπιφημίζειν αὐτοῖς ὀνόματα, πολλῷ μᾶλλον δὲ ἑτέρων.

« Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ. »

Οὐ τοῦτο ἐγκαλεῖ, ὅτι καί τινες καὶ Χριστοῦ προσηγόρευον ἑαυτούς, ἀλλ' ὅτι μὴ πάντες, ἀλλ' ὡς ἐν μερίδι τινὶ δέδοται ὁ Χριστός.

« Μεμέρισται ὁ Χριστός. »

Ὅ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Κατετέμνετε, φησὶν, τὸν Χριστόν. Διείλεται αὐτοῦ σῶμα· διενείματο πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἐμερίσατο τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μοῖραν τὴν μὲν αὐτὸς ἔλαβε, τὴν δὲ ἐκείνοις ἔδωκεν.

« Μὴ Παῦλος ἐσταύρωται ὑπὲρ ὑμῶν; »

Ὕρα φιλοχρίστου γνώμην· πῶς ἐπὶ τοῦ οἰκείου λοιπὸν ὀνόματος προάγει τὸ πᾶν, ἐκ περιουσίας δεικνὺς, ὅτι οὐδενὶ προσήκει αὕτη ἡ τιμή. Ὅπερ δὲ ἦν πολλῆς κηδεμονίας, τοῦτο τίθησι, τὸν σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀγαθά. Δείκνυσι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία, μάλιστα δὲ ἡ διὰ τοῦ σταυροῦ συγκατάβασις.

« Ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; »

[28] Rom. VIII, 17.

A quid hac miseria deterius? quomodo autem vocati fuerunt? Per Patrem ipsum. Nam quia semper de Filio ait: *Per ipsum, et in ipso;* ne putaretur illius tanquam inferioris meminisse, idem attribuit ipsimet Patri. Quod subjungit, *in societatem Filii sui*, simile est illi effato quo alibi dicitur, *si compatimur, et conregnabimus* [28]. Ad hoc enim in isto quem tractamus loco præparat, ne vehementiores increpationes in desperationem ipsos impellant.

« Et non sint inter vos schismata. »

« Appellatio *schismatis*, validum accusandi vocabulum est. Totum quippe, quando in multa dividitur, non modo plura fit, sed et unitas ejus deperditur.

« Sitis autem perfecti in eodem sensu, et eadem B sententia. »

Quoniam acriter eos perstrinxit appellatione schismatis, sermonem lenit iterum dicens: *Sitis perfecti*. Ac si dicat: Ne putetis duntaxat concordiam me suadere, quæ solummodo in vocibus consistat: eam enim in primis quæro quæ ex animo sit.

VERS. 11, 12. « Significatum est enim mihi ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit. »

Rursum eos compellatione fraternitatis excitat, ut sibi morem gerant.

« Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollo; ego vero Cephæ. C

Non quia seipsos de Pauli vel Cephæ nomine nuncupabant; sed eorum in se nomina transformat, velut et ipse postmodum declarat. Hac porro ratione significat non debere eos Pauli, aut Petri, aut Apollo nomina jactare, ac multo minus aliorum.

« Ego autem Christi. »

Non hoc culpat quod nonnulli Christi cognomen sibi vindicarent: sed quod non omnes; ac si uni cuidam parti datus esset Christus.

VERS. 13. « Divisus est Christus. »

Hujus dicti sensus iste est: Dissecuistis Christum. Ejus corpus est divisum, ac si in homines distribuerit, atque diviserit Ecclesiam, ac partem D aliam ipse assumpserit, aliam vero illis concesserit.

« Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? »

Videsis animum Christi amantis, quo pacto deinceps nomine suo totum conficiat, ubi affatim ostendit, nemini hunc honorem convenire. Quod autem multæ sollicitudinis et benevolentiæ argumentum erat, hoc proponit, puta crucem et baptismum, et quæcunque ex his bona profluunt. Humanitatem quippe Dei commonstrat ipsa mundi creatio: præ cæteris vero demissio illa qua crucem pertulit.

63 « Aut in nomine Pauli baptizati estis? »

[28] Rom. VIII, 17.

Enimverò quia scissionum hæc causa erat, quod eorum a quibus erant baptizati, cognomina mutarent, hoc itidem emendat dicendo : *Nunquid in nomine Pauli baptizati estis?* Neque enim dixeris, inquit, quis baptizaverit ; sed in cujusnam nomine. Nam nullatenus quæritur quis baptizavit, sed in cujus nomine. Ipse siquidem est, inquit, qui peccata dimittit.

Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο αἴτιον ἐγίνετο σχισμάτων τὸ ἀπὸ τῶν βαπτισάντων καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διορθοῦται λέγων · *Μὴ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε ;* μὴ γὰρ εἴπῃς, φησίν· Τίς ἐβάπτισεν ; ἀλλ' εἰς τὸ τίνος ὄνομα · οὐ γὰρ ὁ βαπτίσας, ἀλλ' εἰς τὸ τίνος ὄνομα ζητεῖται. Αὐτὸς γάρ, φησὶν, ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα.

Vers. 14-16. « Gratias ago Deo quod neminem baptizavi, nisi Crispum et Caium : ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ domum. Cæterum nescio, si quem alium baptizaverim. »

« Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον, ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβαπτίσθητε. Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον. Λοιπὸν οὐκ οἶδα εἴ τινα ἄλλον ἐβάπτισα. »

Perinde est ac si diceret : Quid insolescis baptizando, quando et ego gratias ago, quod id muneris non obierim? Quibus porro verbis tumorem corum prudenter comprimit, neutiquam vero baptismi virtutem, sed amentiam eorum qui in baptizando sese nimium jactitabant. Baptismus quippe magna quædam res est : hoc autem quod magnum est, non ille præstat qui baptizat, sed qui in baptismo invocatur. Insuper causam edisserit, propter quam gratias agat. Ne quis dicat, inquit, in meo nomine vos esse baptizatos : non tamen ita ut de illis hoc affirmaret ; sed quia verebatur, ne morbus malus eo procederet.

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τί μέγα φρονεῖς ἐπὶ τῷ βαπτίσαι, ὅπου γε ἐγὼ καὶ εὐχαριστῶ ὅτι οὐκ ἐποίησα τοῦτο ; Ταῦτα δὲ λέγων, καθαιρεῖ τὸ ἐπὶ τοῦτο φύσημα οἰκονομικῶς, οὐχὶ τὴν δύναμιν τοῦ βαπτίσματος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἄνοιαν τῶν μέγα ἀπὸ τοῦ βαπτίζειν φρονούντων. Μέγα μὲν γὰρ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ μέγα αὐτὸ οὐχ ὁ βάπτίζων ποιεῖ, ἀλλ' ὁ καλούμενος εἰς τὸ βάπτισμα. Λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν εὐχαριστεῖ · ἵνα μή τις εἴπῃ, φησὶν, ὅτι Εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβαπτίσθητε. Οὐχ ὅτι δὲ περὶ ἐκείνων τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλ' ὅτι ἐφοβεῖτο, μὴ εἰς τοῦτο προβῇ τὸ κακὸν τὸ νόσημα.

Vers. 17. « Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare. »

« Οὐ γὰρ ἀπέστειλέν με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι. »

Quare ergo baptizabas? dixerit aliquis. Nequaquam baptizabam, inquit, ei repugnando qui me miserat, sed supra quam incumberet mihi, hoc faciebam. Et quemadmodum in causa viduarum, tametsi dixerunt apostoli : *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis* [40] ; ipse nihilominus ministravit, non quasi eis contradiceret, sed ut ex abundanti hoc quoque munere fungeretur : sic et hac in parte se gessit :

Τί οὖν ἐβάπτιζες ; φησίν. Οὐκ ἐναντιούμενος, φησὶν, τῷ πέμποντι, ἐβάπτιζον, ἀλλ' ὡς ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν χηρῶν εἰπόντων τῶν ἀποστόλων, *Οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν καταλείποντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις*, διηκονήσατο, οὐκ ἐναντιούμενος ἐκείνοις, ἀλλ' ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν · οὕτω καὶ ἐνταῦθα.

« Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. »

« Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.

Compressa elatione eorum qui valde sibi placebant baptizando, sermonem transfert in eos qui extranea sapientia arrogantius intumescebant ; seque adversus ipsos diligentius instruit. Nam ad eos qui cum baptizarent, inflati erant, aiebat : *Gratias ago quod neminem vestrum baptizavi* : et : *Non me misit Christus baptizare, sed evangelizare* ; sed neque vehementius, neque dedita opera verbis eos adoritur. Hic vero primo statim assultu plagam magnam infligit : *Ne evacuetur*, inquit, *crux Christi*. Ecquid ergo insolentior es, ubi te magis deceat erubescere? Si enim sapientia hæc tum cruci bellum infert, tum pugnat cum Evangelio, nullatenus præstat ea gloriari, sed magis ipsam abjicere.

Καθελὼν τὸ φύσημα τῶν διὰ τὸ βαπτίζειν μέγα φρονούντων, μεθίσταται λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν κομπάζοντας, καὶ κατ' αὐτῶν ὁπλίζεται σπουδαιότερον. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸ βαπτίζειν πεφυσιωμένους ἔλεγε · *Εὐχαριστῶ ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα* · καὶ *ὅτι Οὐκ ἀπέστειλέν με Χριστὸς βαπτίζειν* · καὶ οὔτε σφοδρῶς, οὔτε κατασκευαστικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ. Ἐνταῦθα δὲ ἐκ προοιμίων πληγὴν δίδωσι μεγάλην, *ἵνα μὴ κενωθῇ*, λέγων, *ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ*. Τί τοίνυν μέγα φρονεῖς, ἐφ' ᾧ καὶ ἐρυθριᾷν ἔδει ; Εἰ γὰρ καὶ πολεμεῖ τῷ σταυρῷ, καὶ μάχεται τοῖς Εὐαγγελίοις ἡ σοφία αὕτη, οὐκ αὐχεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ καταλύεσθαι δεῖ.

Vers. 18. « Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est : iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est. »

« Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν. »

[40] Act. VI, 2.

Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους, τοῦ σταυροῦ παρὰ A τῶν Ἑλλήνων χλευαζομένου, τῇ σοφίᾳ δῆθεν τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀντίστασθαι, καὶ πολεμεῖν θορυβουμένους, τοῖς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομένοις παραμυθούμενος ὁ Παῦλος, φησίν· Μὴ νομίσητε ξένον τι γίνεσθαι καὶ παράδοξον. Ταύτην ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀπολλυμένων μὴ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Ἐξεστήκασι γὰρ καὶ παραφρονοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο λοιδοροῦνται, καὶ ἐπαχθῶς ἔχουσι τὰ σωτήρια φάρμακα.

« Γέγραπται γάρ· Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; »

Ἐπειδὴ γὰρ προτέρα ἑαυτὴν κατέβαλεν, πρὸς οὐδὲν χρήσιμον λοιπόν ἐστιν. Ὅτε γὰρ ἔδει τὰ ἑαυ- B τῆς αὐτὴν ἐνδείξασθαι, καὶ διὰ τῶν κτισμάτων ἰδεῖν τὸν Δεσπότην, οὐκ ἠθέλησεν.

« Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου; »

Ἀντὶ τοῦ, μωρὰν ἔδειξεν οὖσαν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ἐπ' αὐτῇ, ἤλεγξεν αὐτὴν ταχέως· ποία γὰρ σοφία, ὅταν τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν μὴ εὑρίσκῃ;

« Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεὸν, ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. »

Τῇ διὰ τῶν ἔργων φαινομένῃ, δι' ὧν ἠθέλησε γνωσθῆναι. Διὰ τοῦτο αὐτὰ καὶ τοσαῦτα κατεσκεύαζεν, C ἵνα ἀναλόγως ἐκ τῶν ὁρωμένων ὁ ποιητὴς θαυμάζηται. Μέγας ὁ οὐρανὸς καὶ ἀπειροπλῆθὴς ἡ γῆ. Θαύμασον τοίνυν τὸν πεποιηκότα. Καὶ γὰρ ὁ μέγας οὗτος ἔργον ἐστὶ τῶν δακτύλων αὐτοῦ. Καὶ περὶ τῆς γῆς γέγραπται, ὅτι *τὴν δὲ γῆν ἐποίησεν* ὡς *οὐδέν*. Ἐπειδὴ οὖν διὰ τῆς σοφίας ταύτης οὐκ ἠθέλησεν ὁ κόσμος γνωρίσαι τὸν Θεὸν, διὰ τῆς δοκούσης μωρίας εἶναι τοῦ κηρύγματος, ηὐδόκησεν σώζειν αὐτὸν, οὐ διὰ λογισμῶν, ἀλλὰ διὰ πίστεως· λοιπὸν ὅπου σοφίας οὐκ ἔστι χρεία ἀνθρωπίνης.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτοῦσι καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν· ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε D καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

Ὅταν εἴπωμεν, φησὶν, Ἰουδαίοις, Πιστεύσατε, λέγουσιν, Ἀναστήσαθε νεκρούς· ἰάσασθε δαίμονας· δείξατε σημεῖα· ἡμεῖς δὲ ἀντὶ τούτων τί λέγομεν; Ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν ὁ κηρυττόμενος. Τοῦτο ἱκανὸν οὐ μόνον τοὺς μὴ βουλομένους μὴ ἑφελκύσασθαι, ἀλλὰ καὶ βουλομένους διακρούεσθαι. Ἀλλ' ὅμως οὐ διακρούεται, ἀλλὰ καὶ ἀφέλκεται. Πάλιν Ἕλληνες ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ῥητορείαν λόγων καὶ δεινότητα σοφισμάτων· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτοις σταυρὸν κηρύττομεν, καὶ ὅπερ ἐπὶ Ἰουδαίων ἀσθέ-

Nam quia verisimile erat eos, cum crux Christi ludibrio esset Græcis, suapte sapientia illis obsistere ac decertare; Græcorum dicteriis turbatos solatur Paulus his fere verbis: Ne putetis, ait, inconsuetum hoc esse et supra captum hominum. Quin ea plane rei natura est, ut virtus-64 ejus ab iis qui pereunt minime pernoscatur: quippe qui amentes et insani sunt. Unde conviciis lacessunt, et moleste ferunt salutaria medicamenta.

Vers. 19, 20. « Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentum reprobabo. Quis sapiens? quis scriba? quis conquisitor hujus sæculi? »

Quoniam ipsa prior sese profligavit, nulli deinceps usui est. Nam quando oportebat uti sua monstraret, et per res creatas Dominum nosset, abnuit prorsus.

« Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? »

Hoc est, esse stultam ostendit ad perceptionem fidei. Nam quia multum ea gloriabantur, asperius ipsam arguit. Ecquæ enim sapientia hæc fuerit, a qua nec ipsa bonorum summa reperta sit?

Vers. 21. « Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. »

In ea utique quæ apparebat per opera, per quæ cognosci Deus voluit. Idcirco hæc tantaque condidit, ut rationis adminiculo istorum opifex esset admirationi [51]. Cœlum magnum est, innumerisque generibus rerum terra repletur. Mirare igitur horum factorem. Etenim peramplum hoc cœlum digitorum illius opus exsistit, atque de tellure scriptum est, quod *terram fecit, quasi nihilum* [52]. Quia igitur per sapientiam hanc mundus nosse Deum noluit, per putatitiam prædicationis stultitiam placuit eum facere salvum; non rationum argumentis, sed fide: ubi humana deinceps sapientia non est opus.

Vers. 22-24. « Quoniam autem et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum: Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. »

Quando Judæis dicimus, Credite; illi aiunt: Excitate mortuos; vexatos a dæmonibus sanate; monstrate signa. Ad hæc autem quid nos objicimus? Eum utique quem prædicamus, fuisse affixum cruci atque mortuum. Hoc sufficit, non solum ad non trahendum nolentes, sed etiam ad eos qui voluerint avertendos. At vero non avertit, sed magis allicit. Rursum Græci postulant a nobis dicendi artem, et sophismatum peritiam. Iis vero nos etiam crucem prædicamus: et quod Judæis esse videtur

[51] Sap. XIII, 5. [52] Job XXVI, 7.

infirmitas, id Græcis stultitia est. Quando ergo petentibus non solum non præbuerimus, sed et contraria eorum quæ quæsierint, loculi erimus, tunc per contraria convincentur quam inexplicabilis sit virtus illius quem prædicamus.

VERS. 25 « Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. »

Stultum et infirmum de cruce dicit, non quod res ita sit; sed quod sic videtur. Secundum quippe opinionem ipsorum respondet. Nam id quod non valuerunt philosophi per syllogismos conficere, hoc prætensa illa stultitia patravit.

65 « Et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. »

Undenam enim potuissent homines idiotæ et litterarum rudes res tantas aggredi, ut brevi tempore adversus orbem universum aciem dirigerent, nisi divina vis quædam eis adfuisset, ea quæ gerebantur administrans?

VERS. 26. « Videte enim vocationem vestram, fratres, quoniam non multi sapientes secundum carnem. »

Id est, quantum ad id quod apparet, quoad præsentis vitæ statum, et quod attinet ad extraneam illam eruditionem. Ne vero sibi contradicat, quippe cum inter ipsos essent, tum sapientes, tum nobiles aliqui; adjecit, *Non multi*. Tametsi enim hos quoque admiserat, alii tamen longe plures erant. Quare vero? quoniam ille qui secundum carnem est sapiens, amentia multa plenus est: sed et hic fit stultus, quando corruptam doctrinam noluerit abjicere.

« Non multi potentes, non multi nobiles. »

Hi autem fastu pleni sunt. Nihil porro ad accuratam Dei cognitionem adeo inutile est et noxium, atque arrogantiæ ac divitiis addictum esse.

VERS. 27. « Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes. »

Id quod plane maximum victoriæ indicium est, quando per homines idiotas et indoctos vincitur. Non enim Græci tanto pudore afficiuntur, dum a sapientibus superantur.

« Et infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia; [VERS 28] et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus. »

Non solum enim idiotas et indoctos vocavit, sed et egenos, contemptibiles, et obscuros, per quos potentes dejiceret.

« Et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. »

Quænam vero appellat ea quæ non sunt? Eos plane qui propter nimiam exiguitatem suam nihili habebantur. Hoc pacto potentiam eximiam monstravit, magnos illos deponendo, subigendoque per eos qui nihil esse videbantur.

VERS. 29. « Ut non glorietur omnis caro coram Deo. »

Deus quippe isthæc omnia idcirco operatur, ut

νεια εἶναι δοκεῖ, τοῦτο ἐπὶ Ἑλλήνων μωρία. Ὅταν οὖν μὴ μόνον αἰτοῦσι μὴ παρασχῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἐναντία ὧν αἰτοῦσι λέγωμεν, εἶτα διὰ τῶν ἐναντίων πείσονται, πῶς οὐκ ἄφατος αὐτοῖς ἐστιν ἡ τοῦ κηρυττομένου δύναμις;

« Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. »

Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενὲς, οὐ τὸ ὄν, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν ἀποκρίνεται. Ὃ γὰρ οὐκ ἴσχυσαν φιλόσοφοι διὰ τῶν συλλογισμῶν ποιῆσαι, τοῦτο ἡ δοκοῦσα μωρία κατώρθωσεν.

« Καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. »

Πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ἰδιώταις καὶ ἀγραμμάτοις, πράγμασιν ἐπιχειρῆσαι τηλικούτοις, καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν παρατάξασθαι, εἰ μὴ θεία τις ἦν ἐν αὐτοῖς ἰσχὺς, ἡ διακυβερνῶσα τὰ γινόμενα;

« Βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. »

Ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ κατὰ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν. Ἵνα δὲ μὴ ἑαυτῷ περιπίπτῃ· ἦσαν γὰρ καὶ σοφοὶ εἰς αὐτοὺς καὶ εὐγενεῖς· τὸ, *οὐ πολλοὶ*, προσέθηκεν. Εἰ γὰρ καὶ τούτους ἐδέχετο, ἀλλὰ πολλῷ πλείους ἐκεῖνοι ἦσαν. Τί δήποτε; ὅτι ὁ κατὰ σάρκα σοφὸς, πολλῆς γέμει τῆς ἀπονοίας· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ μωρὸς, ὅταν διεφθαρμένην διδασκαλίαν ἐκβάλλειν μὴ βούληται.

« Οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς. »

Καὶ γὰρ οὗτοι τύφῳ πεπληρωμένοι εἰσίν· οὐδὲν δὲ οὕτω πρὸς ἀκριβῆ θεογνωσίαν ἄχρηστον, ὡς ἀπονοίᾳ κεχρῆσθαι καὶ πλούτῳ.

« Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς. »

Ὅπερ ἐστὶ μέγιστον τῆς νίκης, ὅταν διὰ τῶν ἰδιωτῶν νικᾷ. Οὐ γὰρ οὕτω καταισχύνονται Ἕλληνες, ὅταν διὰ τῶν σοφῶν ἡττηθῶσιν.

« Καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός. »

Οὐ γὰρ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πένητας, καὶ εὐκαταφρονήτους, καὶ ἀσήμους ἐκάλεσεν, ἵνα τοὺς ἐν δυναστείαις αὐτὸς ταπεινώσῃ.

« Καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ.

Καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα καλεῖ; τοὺς μηδὲν εἶναι λογιζομένους διὰ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν. Οὕτω τὴν πολλὴν δύναμιν ἐπεδείξατο, διὰ τῶν μηδὲν εἶναι δοκούντων τοὺς μεγάλους κατενεγκών.

« Ὅπως μὴ καυχήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Πάντα γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο ποιεῖ, ἵνα τὸν τύφον

καὶ τὸ φρόνημα καταστείλῃ, ἵνα τὸ καυχᾶσθαι καθέλῃ. Ἀπὸ γὰρ τούτου ἡ ἁμαρτία· σοφώτεροι τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων εἶναι ἐφιλονείκησαν· οὐ θέλοντες αὐτοὺς μαθεῖν, ὡς αὐτὸς ἐνομοθέτησεν, διὰ τοῦτο οὐδὲ ὅλως ἔμαθον.

A fastum elationemque animi compescat, ut jactantiam supprimat. Exinde enim peccatum natum est. Nam lege Dei sapientiores esse contenderunt, nolentes eam addiscere ut ab ipso constituta erat. Ex quo factum est ut eam nullatenus didicerint.

« Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. »

Vers. 30. « Ex ipso enim vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio. »

Παῖδές ἐστε, φησὶν, τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γενόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, *Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο καὶ τὰ ἀγενῆ*, δείκνυσιν ὅτι πάντων εἰσὶν εὐγενέστεροι, τὸν Θεὸν ἔχοντες πατέρα· τῆς δὲ εὐγενείας ταύτης, φησὶν, οὐχ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὁ Χριστὸς αὐτός ἐστιν αἴτιος, σοφοὺς ἡμᾶς ποιήσας καὶ δικαίους καὶ ἁγίους. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, « Ἐγενήθη ἡμῖν σοφία καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. »

Dei filii exsistitis, inquit, id per Christum consecuti. Cum enim dixerit : *Quæ stulta sunt mundi, elegit, et ignobilia*, ostendit omnium eos esse nobiliores, qui patrem habeant Deum. Hujus autem nobilitatis, non hic aut ille, sed ipse Christus auctor est, qui sapientes nos, et justos, et sanctos fecit. Hoc enim verbis istis innuitur : « Qui factus 66 est nobis sapientia et sanctificatio et redemptio. »

« Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. »

Vers. 31. « Ut, quemadmodum scriptum est : Qui gloriatur, in Domino glorietur. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

CAP. II.

« Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ἦλθον, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλλων ὑμῖν. »

Vers. 1. « Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni, non in sublimitate sermonis et sapientiæ, annuntians vobis. »

Διὰ τοῦτο καὶ σφοδρῶς κατέδραμεν τῆς τῶν Ἑλλήνων σοφίας, ἵνα τοῦτο πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους· ὥσπερ οὖν καὶ ἐστι δίκαιον ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι. Ὅταν γὰρ παρ' ἑαυτῶν τὰ ὑπὲρ ἑαυτοὺς ζητῶμεν, οὐδὲν μωρότερον, οὐδὲ ἀσθενέστερον ἡμῶν γίνεται. Γλῶτταν γὰρ ἔχειν ἠκονημένην δυνατὸν, δόγματα δὲ ἰσχυρὰ ἀμήχανον.

Propterea vehementer etiam perstrinxit sapientiam Græcorum, ut hac ratione suaderet hominibus, quemadmodum oporteat in Christo gloriari. Quando enim a nobis ipsis quæ supra nos sunt, exigimus, nihil nobis stultius, nihil infirmius est : acutam quippe linguam habere quispiam possit; non vero item constantem doctrinam.

« Τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. »

« Testimonium Dei. »

Ἀντὶ τοῦ, τὸ κήρυγμα ὃ μαρτυροῦμεν, φησὶν, ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν.

Id est, prædicationem, qua testificamur crucifixum eum et mortuum esse propter nos.

« Οὐ γὰρ ἔκρινα εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. »

Vers. 2. « Non enim judicavi me scire aliquid, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. »

Τοῦτο λέγει, ὅτι ἄμοιρός ἐστι καθόλου τῆς ἔξωθεν σοφίας. Οὐ γὰρ ἦλθον λογισμοὺς πλέκων, φησὶν, οὐδὲ σοφίσματα, οὐδὲ ἄλλο τι λέγων ὑμῖν, ἢ ὅτι Χριστὸς ἐσταυρώθη.

Ait nimirum extraneæ se prorsus esse sapientiæ expertem. Cum veni, inquit, non syllogismorum, non sophismatum ambages objeci, nec quidquam aliud dixi, nisi Christum esse affixum cruci.

« Κἀγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς. »

Vers. 3. « Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos. »

Τοὺς κινδύνους φησὶ, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ τὸ καθ' ἡμέραν ἐλαύνεσθαι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔγκλημα τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἀσθένεια τῆς φύσεως, ἐγκώμιον δὲ τῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ δεδοικὼς θάνατον καὶ πληγὰς, οὐδὲν ἀνάξιον διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἐποίησεν.

Pericula innuit, et insidias, necnon quotidianas expulsiones. Hoc autem haudquaquam Pauli crimen innuit, sed meram naturæ infirmitatem. Quin laus est voluntatis ipsius, qua tametsi mortem et plagas verebatur, nihil horum timore perpetravit.

« Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίαν λόγοις. »

Vers. 4. « Et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis. »

Τουτέστιν, οὐκ ἔχων τὴν ἔξωθεν σοφίαν.

Hoc est, nihil extraneæ illius sapientiæ præferens.

« Ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως. »

« Sed ostensione Spiritus et virtutis. »

Ταῖς ἐνεργείαις λέγει, αἷς ἐποίει διὰ τοῦ Πνεύμα-

Operationibus videlicet, quas per Spiritum

patrabat. Ecquis enim non suscepisset, videndo surgentes mortuos, et dæmones e corporibus fugatos?

τος. Τίς γὰρ ὁρῶν νεκροὺς ἀνισταμένους, καὶ δαίμονας ἐλαυνομένους, οὐκ ἂν κατεδέξατο;

Vers. 5. « Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. »

« Ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. »

Manifeste passim et per omnia probavit, quantum ex simplicitate lucrum accederet, et quantum detrimenti sapientia pareret. Hæc enim Christi crucem evacuabat (unde dicit : « Ut non evacuetur crux Christi »), illa vero virtutem Christi prædicabat.

Σαφῶς διὰ πάντων ἀπέδειξεν πολὺ τῆς ἰδιωτείας τὸ κέρδος, καὶ μέγα τῆς σοφίας τὸ βλάβος. Αὕτη μὲν γὰρ ἐκένου τὸν σταυρόν· *Ἵνα μὴ κενωθῇ γὰρ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ*· ἐκείνη δὲ ἐκήρυττεν τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν.

Vers. 6. « Sapientiam autem loquimur inter perfectos. »

« Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.

Cum sapientiam Dei, *stultitiam* ex opinione illorum prius appellarit, ostendit modo hanc veram esse sapientiam. Quando enim ille qui stultus putatur, et stulta prædicare, sapientem superaverit, non per stultitiam sapientiam vicit, sed per sapientiam perfectiorem, tantamque et eo majorem, ut altera illa, deinceps stultitia censeatur. *Sapientiam* autem dicit, prædicationem, et salutis modum; quo nempe per crucem salvi facti fuimus. *Perfectos* quoque vocat illos qui credidere. Perfecti quippe sunt, qui, cum norint res humanas infirmas admodum esse, eas parvifaciunt et aspernantur.

Πρότερον καλέσας *μωρίαν* τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν κατὰ τὴν ἐκείνων ψῆφον, τότε δείκνυσιν αὐτὴν σοφίαν οὖσαν. Ὅταν γὰρ ὁ νομιζόμενος μωρὸς καὶ μωρὰ κηρύγματα τοὺς σοφοὺς περιγίνηται, οὐ διὰ μωρίας σοφίας περιγίνεται, ἀλλὰ διὰ σοφίας τελειοτέρας, καὶ τοσαύτης καὶ οὕτω μείζονος, ὡς ἐκείνην μωρίαν φαίνεσθαι. *Σοφίαν* δὲ λέγει τὸ κήρυγμα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι. *Τελείους* δὲ τοὺς πεπιστευκότας. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τέλειοι, οἱ τὰ ἀνθρώπινα εἰδότες, ὅτι σφόδρα ἀσθενῆ, καὶ ὑπεριδόντες αὐτῶν.

67 « Sapientiam autem non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi qui destruuntur. »

« Σοφίαν δὲ, οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων. »

Quid enim extranea sapientia utilitatis afferat, quæ cum res hujus mundi duntaxat expugnet, nec progrediatur ulterius, nihil prodesse illis potest, qui ea imbuti sunt. Porro *principes sæculi* nominat, non dæmones aliquos, sed philosophos, et oratores, et sermonum scriptores. Illi siquidem pollebant auctoritate, et civitatum principes creabantur. *Sæculi* autem *principes* dixit, eo quod principatus ipsorum ultra sæculum præsens non protenditur. Quamobrem adiecit : *Qui destruuntur.*

Ποῦ γὰρ χρήσιμος ἡ ἔξωθεν σοφία, ἐνταῦθα καταστρέφουσα, καὶ περαιτέρω μὴ προῖοῦσα, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα μὴ δυναμένη τι τοὺς ἔχοντας ὠφελεῖν; Ἄρχοντας δὲ *αἰῶνος* ἐνταῦθα οὐ δαίμονάς τινας λέγει, ἀλλὰ τοὺς φιλοσόφους καὶ ῥήτορας καὶ λογογράφους. Καὶ γὰρ αὐτοὶ ἐκράτουν, καὶ δημαγωγοὶ πολλάκις ἐγίνοντο. *Τοῦ δὲ αἰῶνος* ἐκάλεσεν *ἄρχοντας*, ἐπειδὴ περαιτέρω τοῦ παρόντος αἰῶνος οὐ πρόεισιν αὐτῶν ἡ ἀρχή· διὸ καὶ ἐπήγαγε, *τῶν καταργουμένων.*

Vers. 7. « Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. »

« Ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην. »

Mysterium appellat dispensationem : quia neque Angelus, neque Archangelus, neque alia creata potestas illud ante cognovit, quam patratum esset. Quocirca alibi ait : *Ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei* [a].

Μυστήριον τὴν οἰκονομίαν καλεῖ· ἐπειδὴ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλη τις αὐτὸ κτιστὴ δύναμις ᾔδει πρὶν γενέσθαι. Διὸ ἀλλαχοῦ φησιν· *Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ.*

« Quam prædestinavit Deus ante sæcula. »

« Ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων. »

Ita loquitur, ut curam Dei erga nos ostendat. Illi quippe maxime putantur nos, tum honorare, tum diligere, quicunque jampridem parati sunt, ut nobis benefaciant.

Τοῦτό φησιν, τὴν περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν δεικνύμενος τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μάλιστα καὶ τιμᾷν καὶ φιλεῖν ἡμᾶς νομίζονται, ὡς ὑπὲρ ἂν ἄνωθεν [b] ὦσιν ἡμᾶς παρασκευασάμενοι εὖ ποιεῖν.

« Gloriam nostram. »

« Εἰς δόξαν ἡμῶν. »

Hoc est ad nostram gloriam quæ recondita

Τουτέστιν, εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν ἀποκεκρυμμέ-

[a] Ephes. III, 10.

VARIÆ LECTIONES.

[b] Emendo ex Chrysostomo ὅσοιπερ ἄνωθεν.

νην· ὅταν οὐδεὶς πρὸ ἡμῶν ἔμαθε τῶν ἄνω δυνάμεων τὸ μυστήριον.

« Ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν, εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. »

Πιλάτον καὶ Ἡρώδην φησί· περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πιλάτου ἡ Γραφὴ λέγει, ὅτι οὐκ ᾔδει. Εἰκὸς δὲ μηδὲ τὸν Ἡρώδην εἰδέναι· εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων τις εἰρῆσθαι εἴποι, οὐκ ἂν ἁμάρτοι. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι ἔγνωσαν. Τὸν Χριστὸν ἔγνωσαν γάρ, ἀλλὰ οὐ τὴν ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι οἰκονομίαν· οἷόν τι ἐβούλετο ὁ θάνατος καὶ ὁ σταυρὸς, οὐκ ᾔδεσαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔλεγεν, ὅτι *Οὐκ οἴδασιν ἐμέ*· ἀλλ' *Οὐκ οἴδασι τί ποιοῦσι*· τουτέστι τὴν οἰκονομίαν τὴν τελουμένην, καὶ τὸ μυστήριον ἀγνοοῦσιν. Οὐ γὰρ οἴδασιν ὅτι οὕτως ἔχει λάμψαι ὁ σταυρὸς, καὶ τῆς οἰκουμένης B ἔσεσθαι σωτηρία, καὶ τῷ Θεῷ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καταλλαγή. Εὐκαίρως δὲ *Κύριον δόξης* ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς ἀδοξίας εἶναι δοκεῖ.

« Ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. »

Εἰπὼν περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ σταυρωθέντος, δείκνυσιν ἐκ μαρτυρίας οἷα ἀποκείσεται τοῖς αὐτὸν ἐγνωκόσι, καὶ ὁμολογήσασι Κύριον. Αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον τῆς δόξης φημὶ, τὸν ἐσταυρωμένον.

« Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν διὰ τοῦ Πνεύματος C αὐτοῦ. »

Οὐ διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας· ἅμα δὲ καὶ τὸ μέγεθος δείκνυσι τῆς εἰς ἡμᾶς τιμῆς, τὸ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μαθεῖν. Εἰ μὴ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐπιστάμενον τὰ ἀπόῤῥητα τοῦ Θεοῦ ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἂν ἐμάθομεν.

« Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. »

Οὐκ ἀγνοίας, ἀλλ' ἀκριβοῦς γνώσεως ἐνταῦθα τὸ ἐρευνᾷν ἐνδεικτικόν· ταύτῃ γὰρ τῇ λέξει καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κέχρηται λέγων· *Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας*.

« Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. D Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν.

Τάχα περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος γνώσεώς λέγει, δεικνὺς ὅτι οὕτως ἐξισοῖ [c] πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, ὡς ἡ ἀνθρώπου γνῶσις αὐτὴ πρὸς ἑαυτήν.

« Ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτικοῖς Πνεύματος. »

Δείκνυσιν ὅτι πάντα ἐκεῖθεν ἐμάνθανεν.

erat, cum cœlestium virtutum nulla mysterium id ante nos didicisset.

VERS. 8. « Quam nemo principum hujus sæculi cognovit; si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. »

Pilatum et Herodem annuit. De Pilato siquidem Scriptura dicit, quod non noverit. Sed et credibile est neque Herodem novisse. Sin vero quis asserat de Judæis hoc pronuntiari, haud sane aberraverit. Nam neque illi cognoverunt: qui quidem tametsi Christum cognoverunt, peractam tamen dispensationem nesciere; puta quid sibi vellent mors et crux illius. Unde non aiebat: *Me non noverunt* [44]; sed: *Nesciunt quid faciunt* [45]: hoc est, ignorant prorsus dispensationem quæ consummatur, totumque mysterium. Non enim sciunt fore ut crux ita fulgeat, ut per eam mundi salus patretur, ac homines reconcilientur Deo. Apprime vero *Dominum gloriæ* nuncupavit, quia crux ignominiæ signum censebatur.

VERS. 9. « Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum. »

Postquam locutus est de cruce et de crucifixo, testimonio ostendit, quanta reposita sint iis qui Christum noverunt, hunc que Dominum esse profitentur. Hunc autem dico Dominum gloriæ, qui suffixus est cruci.

VERS. 10. « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. »

Non per sapientiam peregrinam. Cæterum una palam exhibet honoris magnitudinem, quatenus nimirum a Spiritu edocti sumus. Nisi enim Spiritus cui perspecta sunt arcana Dei, revelasset, nunquam didicissemus.

68 « Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. »

Hoc in loco, *scrutari*, non ignorantiam innuit, sed accuratam cognitionem indicat. Nam et ista voce utitur loquendo de Patre: *Ipse autem scrutatur corda* [46].

VERS. 11, 12. « Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est: ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. »

Loquitur de Spiritus scientia, ostendendo eam exæquare scientiam Dei, sicut scientia hominis hominem ipsum exæquat.

VERS. 13. « Quæ et loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus. »

Ostendit se exinde omnia didicisse.

[44] Joan. XVI, 3. [45] Luc. XXIII, 34. [46] Rom. VIII, 24.

VARIÆ LECTIONES.

[c] Chrysostomus, ἐξισάζει.

« Spiritualibus spiritualia comparantes. »

Quando spirituale quidpiam et arcanum fuerit, ex spiritualibus testimonia adducimus: v. gr., cum dico Christum resurrexisse, et ex Virgine natum esse, adduco testimonia figurasque et demonstrationes; puta Jonæ moras in ventre ceti, ejusque postmodum liberationem, sterilium partus, Saræ et Rebeccæ et aliarum. Dum rursus Christum de Virgine generatum dixero, germinationem arborum in paradiso propono, quæ nullis jactis seminibus, non missis imbribus, non sulcatis arvis fiebat. Futura quippe informabantur adumbraturque in prioribus, ut ipsa fidem haberent quando patrata essent. Insuper etiam enarro, quinam de terra producti sint homines; quinam mulier ex homine solo, sine ullo utrobique coitu; quomodo tellus ipsa ex nullo germinarit, sola Conditoris virtute ad omnia sufficiente. Hoc pacto cum spiritualibus spiritualia compono, nec mihi prorsus opus est extranea illa sapientia, non ratiocinationibus, non præstructis argumentis.

A

B

Vers. 14. « Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. »

Animalis est, qui omnia tribuit cogitationibus animæ, nec superno quodam putat indigere auxilio; quod plane dementiæ est. Rationem quippe Deus concessit nobis, uti discat et postulet quæ ab eo sunt, non autem ut sibi ipsi sufficere arbitretur.

« Stultitia enim est illi. »

Hoc autem, non ex rei natura, sed propter imbecillitatem illius qui oculis animæ magnitudinem eorum assequi minime valeat.

C

« Et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. »

Causam hujus explicat, aitque ea quæ dicuntur fidem exigere, at fieri non posse ut rationibus comprehendantur, quippe quæ altitudine sua exiguitatem cogitationis nostræ excedunt.

Vers. 15. « Spiritualis autem judicat omnia; ipse vero a nemine judicatur. »

69 Nam quemadmodum ille qui videt, omnia quidem quæ in cæco sunt, cernit; nullus vero eorum qui visu carent, ea quæ videntis sunt, cernit: sic nos quoque nostra quidem novimus, et omnia quæ ad infideles spectant; at non itidem illi nostra sciunt. Porro ait, *judicat*, id est arguit. Nobis etenim compertum est, quæ sit præsentium rerum natura; quæ futurorum dignitas; quodque futura immortalia sint et immobilia, præsentia autem, corruptioni obnoxia et temporaria.

D

Vers. 16. « Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? »

Cum dixerit, animalem hominem nihil percipere, probationem hujus dicti subjungit, dicens: et plane quidem nihil scit prorsus. Nequaquam enim cognovit sensum Domini; hoc est, manifestationem Spiritus: quia fidelibus cum præsen-

« Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. »

Ὅταν τι πνευματικὸν καὶ ἀπόῤῥητον ᾖ, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὰς μαρτυρίας ἄγομεν· οἷον, ὅταν λέγω, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς, ὅτι ἀπὸ Παρθένου ἐγεννήθη, παράγω μαρτυρίας καὶ τύπους καὶ ἀποδείξεις· τοῦ Ἰωνᾶ τὴν ἐν τῷ κήτει διατριβὴν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγὴν, τῶν στειρῶν τοὺς τόκους, τῆς Σάῤῥας καὶ Ῥεβέκκας, καὶ τῶν λοιπῶν· ὅταν πάλιν ἐκ Παρθένου λέγω γεγεννῆσθαι Χριστὸν, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τῶν δένδρων βλάστην γεγενημένην, οὐ σπερμάτων καταβληθέντων, οὐχ ὑετῶν κατενεχθέντων, οὐκ αὔλακος ἀνατμηθείσης. Τὰ γὰρ μέλλοντα διεπλάττετο καὶ διεγράφετο, ὡς ἐν σκιᾷ τοῖς πρωτέροις, ἵνα πιστευθῇ ταῦτα παραγινόμενα. Καὶ δείκνυμι πάλιν πῶς ἀπὸ γῆς ἄνθρωποι, πῶς ἀπὸ ἀνθρώπου μόνου γυνὴ, καὶ οὐδαμοῦ συνουσίᾳ· πῶς αὐτὴ ἡ γῆ ἀπ' οὐδενὸς, τῆς δυνάμεως τῷ Δημιουργῷ πρὸς πάντα ἀρκούσης· οὕτω πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνω, καὶ οὐδαμοῦ χρείαν ἔχω τῆς ἔξωθεν σοφίας, οὐδὲ λογισμῶν, οὐδὲ παρασκευῶν.

« Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. »

Ψυχικός ἐστιν, ὁ τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς διδοὺς, καὶ μὴ νομίζων ἄνωθέν τινος δεῖσθαι βοηθείας, ὅπερ ἐστὶν ἀνοίας. Καὶ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν τὸν λογισμὸν ὁ Θεὸς, ἵνα μανθάνῃ καὶ δεῆται τὰ παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα ἐξαρκεῖν ἑαυτῷ νομίζῃ.

« Μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν. »

Τοῦτο δὲ οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τοῦ μὴ δυνηθέντος τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἐφικέσθαι διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὄψεων.

« Καὶ οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. »

Τὴν αἰτίαν παρατίθεται· λέγει δὲ, ὅτι πίστεως δεῖται τὰ λεγόμενα, καὶ λόγοις νῦν καταλαμβάνειν οὐκ ἔνι. Ὑπερβαίνει γὰρ αὐτῶν τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας διανοίας τὴν εὐτέλειαν.

« Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα· αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. »

Ὥσπερ γὰρ ὁ βλέπων, πάντα μὲν αὐτὸς ὁρᾷ τὰ τοῦ μὴ βλέποντος· τὰ δὲ ἐκείνου τοῦ βλέποντος, δηλονότι τῶν μὴ βλεπόντων οὐδεὶς ὁρᾷ. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τὰ μὲν ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἀπίστων πάντα ἴσμεν· τὰ δὲ ἡμῶν, ἐκεῖνοι λοιπὸν οὐκέτι. Τὸ δὲ *ἀνακρίνει*, ἀντὶ τοῦ, ἐλέγχει, φησίν. Καὶ γὰρ ἴσμεν τίς μὲν ἡ τῶν παρόντων πραγμάτων φύσις, τίς δὲ ἡ τῶν μελλόντων ἀξία, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντά ἐστιν ἀθάνατα καὶ ἀκίνητα, τὰ δὲ παρόντα φθαρτὰ καὶ πρόσκαιρα.

« Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; »

Εἰπὼν ὅτι ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐδὲν ἐπίσταται, ἐπάγει τούτου κατασκευὴν λέγων· καὶ εἰκότως οἶδεν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἔγνω τὸν νοῦν τοῦ Κυρίου, τουτέστι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύματος, ἢ τις τοῖς πιστοῖς τῶν ὄντων καὶ τῶν μελλόντων παρέχει τὴν

γνῶσιν· τὸ δὲ, *τίς συμβιβάσει αὐτόν*, οὐχ ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ πρὸς ὃν ἤδη εἶπεν, ὅτι τὸν πνευματικὸν οὐδεὶς ἀναχρίνει. Εἰ γὰρ εἰδέναι οὐδεὶς δύναται τῶν ψυχικῶν τὸν τοῦ Χριστοῦ νοῦν, πολλῷ μᾶλλον διδάσκειν καὶ διορθοῦσθαι οὐ δυνήσεται. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ *συμβιβάσαι*.

A tium, tum futurorum indita cognitio est. Illud autem, *quis instruat eum*, non nude et simpliciter adjecit, sed ad ea quæ modo ante dixerat, puta spiritualem a nemine judicari. Si enim animalium nemo nosse queat sensum Christi, multo minus eum docere potuerit et corrigere. Hoc enim verbo *instruere* significatur.

« Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. »

« Nos autem sensum Christi habemus. »

Τουτέστι τὴν γνῶσιν ἣν ἔχομεν τῶν κατὰ τὴν πίστιν πραγμάτων πνευματικὴν ἔχομεν, ὥστε εἰκότως ὑφ' οὐδενὸς ἀναχρινόμεθα. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τὰ θεῖα εἰδέναι ἄνθρωπον ψυχικόν.

Hoc est, spiritualis est cognitio qua de rebus fidei imbuti sumus, ita ut a nullo subinde judicemur. Animalem quippe hominem divina nosse impossibile est.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

CAP. III.

« Κἀγὼ δὲ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευμᾶτικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. Ὡς νηπίοις B ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἐδύνασθε. »

Vers. 1, 2. « Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis. »

Καθελὼν τὴν σοφίαν τὴν ἔξωθεν, καὶ τὸν τῦφον αὐτῆς καταβαλὼν ἅπαντα, ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν ἔρχεται. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους λέγειν, ὅτι εἰ μὲν τὰ Πλάτωνος, ἢ Πυθαγόρου, ἢ τινὸς τῶν φιλοσόφων ἀπηγγέλλομεν, εἰκότως, οὕτως μακρότερον καθ' ἡμῶν ἀπέτεινες λόγον. Εἰ δὲ τὰ τοῦ Πνεύματος καταγγέλλομεν, τίνος ἕνεκεν τὴν ἔξω σοφίαν ἄνω καὶ κάτω προφέρεις ἡμῖν; Πῶς οὖν πρὸς τοῦτο ἵσταται; ἄκουσον. *Κἀγὼ οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς*. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Μάλιστα μὲν εἰ καὶ τέλειοι ἦτε ἐν τοῖς πνευματικοῖς, οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν ἐπαίρεσθαι, οὐδὲ τὰ ὑμέτερα καταγγέλλειν ἅπερ οὗτοι οἴκοθεν εὑρήκατε. Νυνὶ δὲ οὐδὲ ταῦτα C ἴστε ὡς εἰδέναι χρή, ἀλλὰ μαθηταί ἐστε καὶ πάντων ἔσχατοι, ὥστε εἰ μὲν ἐπὶ τῆς ἔξωθεν σοφίας φρονεῖτε μέγα, ἐλήλεγκται ὡς οὐδὲν οὖσα, ἀλλὰ καὶ ἐναντία ὑμῖν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἧττον ἔχετε, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐστήκατε.

Vers. 1, 2. « Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis. »

Extranea sapientia profligata, omnique fastu illius dejecto, aliud jam momentum aggreditur. Poterant enim respondere : siquidem Platonis, si Pythagoræ, aut cujusvis alterius philosophorum placita annuntiaremus, merito contra nos longiori sermone utereris. Cum autem quæ sunt Spiritus prædicemus, quare peregrinam sapientiam nobis sursum deorsum affers? Quonam autem pacto huic se argumento opponat, audi, quæso : *Et ego*, inquit, *non potui vobis loqui tanquam spiritualibus*. Cujus effati ejusmodi sensus est. Profecto quidem quamvis perfecti essetis in spiritualibus; non tamen idcirco vos decebat extolli, nec vestra annuntiare, quæ ipsi a vobis invenissetis. Nunc autem neque illa vos scitis, quemadmodum oporteret, sed tirones prorsus estis, et omnium ultimi : adeo ut, etsi propter sapientiam extraneam magnam de vobis opinionem concipiatis, hæc jam nihil esse, quin et vobis adversari ostensa sit. Si autem in spiritualibus et in istis deficitis, in ultimo proinde loco consistitis.

« Ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. Ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. »

« Sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. »

Τὸ μὴ δύνασθαι, αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν ἦν. Ὅπερ αὐτοῖς μὲν ἔφερεν κατηγορίαν, τῷ διδασκάλῳ συγγνώμην.

Idcirco non poterant, quia nolebant. Id quod ipsis quidem accusationem inferebat, magistrum vero purgabat.

« Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί D ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; »

Vers. 3. « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? »

Τὸ εἶδος λέγει, τὸ ποιοῦν αὐτοὺς σαρκικούς.

Modum enarrat quo carnales facti erant.

« Ὅταν γὰρ λέγῃ τις, Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου. ἕτερος δὲ, Ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐκ ἄνθρωποί ἐστε; »

70 Vers. 4. « Cum enim quis dicat : Ego quidem sum Pauli; alius autem, ego Apollo; nonne homines estis? »

Δείκνυσιν ὅτι τοῦτο οὐ μόνον αὐτοὺς οὐδὲν ὤνησεν, οὐδὲ προσλαβεῖν τι πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ὠφέλειαν ἐνεπόδισεν. Ὁ γὰρ ζῆλος σαρκικοὺς ἐποίησεν· τὸ δὲ γενέσθαι σαρκικοὺς, οὐκ ἀφῆκεν ἀκοῦσαι τῶν ὑψηλοτέρων.

Ostendit, non solum hoc eis minime profuisse, neque effecisse ut aliquid acciperent; quinimo obstaculo fuisse ne majoribus augerentur : æmulatio enim carnales ipsos fecerat. Hoc vero quod carnales erat, non permisit eos sublimiora audire.

« Τί οὖν ἐστιν Ἀπολλώς; τί δέ ἐστιν Παῦλος; »

« Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? »

Μετὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων κατασκευὴν, γυμνότερον λοιπὸν κέχρηται τῇ κατηγορίᾳ, καὶ τὸ ἑαυτοῦ

Comprobatis iis quæ dixerat ex rerum serie, apertius jam reprehensionem aggreditur, utque

omnem asperitatem auferat, neve succenseant, suum ipse nomen ponit. Nam si Paulus nihil est, neque indignatur, multo minus oportet eos id moleste ferre.

Vers. 5. « Ministri per quos credidistis. »

Si ergo alterius ministri estis, inquit, cur ipsi vobis dignitatem vindicatis, ut vestro de nomine discipulos nuncupetis?

« Et unicuique sicut Dominus dedit. »

Exiguum istud, inquit, haudquaquam a nobis ipsis habemus, sed a Deo qui munus injunxit.

Vers. 6. « Ego plantavi, Apollo rigavit; Deus autem incrementum dedit. »

Hoc est, ego primus verbum seminavi : Apollo autem operam suam posuit, ne tentationibus semina arescerent. Totum autem Dei opus fuit.

Vers. 7. « Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. »

Vide, quæso, quomodo eos admonet. Primum quidem propriæ personæ contemptum præstitit. Quid enim est Paulus? inquit. Deinde vero totum in Deum refert, a quo omnia concessa sunt.

Vers. 8. « Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. »

Altera rursum inductio ad eorum curationem; ex quo aliud insuper conficit; puta ne erga invicem superbius efferantur: hoc porro unum sciant, nihil se posse præstare, ni Deus incrementum dederit. Quibus verbis neque illos qui multum laborarent, permisit insolescere adversus eos qui minora patrarent, neque rursum istos illis invidere.

« Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. »

Quia vero segniores futuri erant, si existimassent nihil cuncta referre, sive illis qui multum, sive minus laborarent; observa quomodo id correxit, dicens, unumquemque propriam mercedem accepturum secundum suum laborem, ac si diceret : Ne timeas quod dixerim, unum sunt : quandoquidem quantum ad labores non sunt unum. Dei siquidem opus faciunt : sed unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.

Vers. 9. « Dei enim sumus adjutores. »

Eos adhuc leviores et alacriores reddit, majoremque ardorem excitat operandi.

« Dei agricultura estis : Dei ædificatio estis. »

71 Non ab iis qui vos excolunt, sed a Deo ipso appellationem accipere par est. Neque enim ager de nomine agricolæ vocatur, sed de patrisfamilias. Quemadmodum etiam ædificium non artificis, sed domini est. Si autem ædificatio estis, nequaquam hæc destrui debet : alioqui non esselis ædificium. At si ædificium estis, cavendum est ne distrahamini, sed uno concordiæ septo muniamini.

ὄνομα τίθησιν, περιαιρῶν πᾶσαν τραχύτητα, καὶ οὐκ ἐῶν ὀργισθῆναι πρὸς τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐδέν ἐστι, καὶ οὐκ ἠγανάκτει, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνους δυσχεραίνειν οὐκ ἐχρῆν.

« Διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε. »

Εἰ τοίνυν ἑτέρῳ διακονεῖτε, φησὶ, πῶς αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ἁρπάζετε, καὶ τὴν προσηγορίαν τοῖς μαθηταῖς ἀφ' ἑαυτῶν δίδοτε ;

« Καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν. »

Οὐδὲ τοῦτο, φησὶν, τὸ μικρὸν παρ' ἑαυτῶν ἔχομεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγχειρίζοντος.

« Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν. »

Τουτέστι, πρῶτος κατέβαλον τὸν λόγον, ὥστε μὴ ξηρανθῆναι τοῖς πειρασμοῖς τὰ σπέρματα. Ἀπολλὼς τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσέθηκεν. Τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ γέγονεν.

« Ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός. »

Ὅρα πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται· πρῶτον μὲν τὴν ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου προσάγει τὴν ἐξουδένωσιν· Τίς γάρ ἐστι Παῦλος ; φησίν· Δεύτερον δὲ τῷ τὸ πᾶν ἀναθεῖναι τῷ τὰ πάντα δεδωκότι Θεῷ.

« Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἓν εἰσιν. »

Ἕτερα ἐπαγωγὴ πάλιν πρὸς θεραπείαν αὐτῶν· διὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον κατασκευάζει, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι κατ' ἀλλήλων· ἓν δὲ εἰδέναι αὐτοὺς, τὸ μηδὲν δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὔξοντος Θεοῦ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὔτε τοὺς πολλὰ κάμνοντας ἀφῆκεν κατεξανίστασθαι τῶν τὰ ἐλάττονα ἐργασαμένων, οὔτε ἑτέρους τὰ ἐλάττονα, τοῖς τὰ μείζονα φθονεῖν.

« Ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. »

Ἐπειδὴ τοῦτο ῥᾳθυμοτέρους ἐποίει, τὸ πάντα μηδὲν εἶναι νομίζεσθαι, τοὺς πολλὰ καμόντας καὶ τοὺς ἐλάττω, ὅρα πῶς αὐτὸ διωρθώσατο εἰπών· ὡς ἕκαστος ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, ὡς εἰ ἔλεγε· Μὴ φοβοῦ ὅτι εἶπον, Ἕν εἰσιν, ἐπεὶ πόνων ἕνεκεν οὐκ εἰσὶν ἕν. Τὸ γὰρ Θεοῦ ἔργον ἐργαζόμενοί εἰσιν, ἀλλ' ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

« Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί. »

Πλέον αὐτοὺς ἔτι ἐπεκούφισεν, καὶ εἰς πόθον τοῦ ἐργάσασθαι ἀνήγαγεν.

« Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε. »

Οὐκ οὖν ἀπὸ τῶν γεωργούντων ὑμᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι δίκαιον. Οὐ γὰρ ἀγρὸς τοῦ γεωργοῦ καλεῖται, ἀλλὰ τοῦ οἰκοδεσπότου· ὥσπερ ἀμέλει καὶ ἡ οἰκοδομὴ, οὐ τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου ἐστίν. Εἰ δὲ οἰκοδομή ἐστε, οὐ χρὴ διασπᾶσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴητε οἰκοδομή· καὶ εἰ γεώργιόν ἐστε, διαιρεῖσθαι οὐ χρὴ, ἀλλ' ἑνὶ φραγμῷ τὸ τῆς ὁμονοίας τειχίζεσθαι.

« Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς A σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα. »

Σοφὸν ἑαυτὸν ἐνταῦθα καλεῖ οὐχ ἑπαίρων, ἀλλὰ τύπον ἑαυτὸν διδοὺς, καὶ δεικνὺς ὅτι τοῦτό ἐστι σοφοῦ, τὸ ἕνα θεῖναι θεμέλιον. Ὅρα γοῦν πῶς μετριάζει. Εἰπὼν γὰρ αὐτὸν σοφὸν, οὐκ ἀφῆκεν ἑαυτοῦ τοῦτο εἶναι, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν πρότερον ἀναθεὶς τῷ Θεῷ, τότε οὕτως ἐκάλεσεν σοφόν· *Κατὰ γὰρ τὴν χάριν Θεοῦ*, φησὶν, *τὴν δοθεῖσάν μοι.*

« Ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. Ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ. »

Ἐνταῦθα λοιπὸν εἰς τὸν περὶ τῆς πολιτείας αὐτοὺς ἐμβάλλει ἀγῶνα, ἐπειδὴ συνῆψεν ἅπαξ καὶ ἓν ἐποίησεν. B

« Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται παρὰ τὸν κείμενον θεῖναι, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς. »

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Κατήγγειλα τὸν Χριστόν· παραδέδωκα ὑμῖν τὸν θεμέλιον· σκοπεῖτε πῶς οἰκοδομεῖτε· μὴ κενοδόξως, μὴ πρὸς ἀνθρώπους ἀποσπῶντες τοὺς μαθητάς. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν ταῖς αἱρέσεαι. *Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον.* Ἐπὶ τούτου δὲ μᾶλλον ἐποικοδομῶμεν, καὶ ὡς θεμελίου ἐχώμεθα.

« Εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην. »

Τὸν μὲν θεμέλιον φανερῶς οὕτως ἐδήλωσεν εἰπὼν, C ὅτι ὁ Χριστός ἐστιν. Ἡ δὲ οἰκοδομὴ δῆλον ὅτι περὶ πράξεων εἴρηται ἀγαθῶν. Τὸ δὲ διάφορον τῆς ὕλης τῶν ἐποικοδομουμένων τὴν πολυειδῆ προαίρεσιν τῶν ἐργαζομένων σημαίνει, ἐπειδὴ οἱ μὲν σπουδαιότεροι, οἱ δὲ ῥᾳθυμότεροί εἰσιν· καὶ οἱ μὲν ἀκριβέστεροι, οἱ δὲ καταδεέστεροι· καὶ οἱ μὲν τὰ ἐλάττω, οἱ δὲ τὰ μείζονα κατορθοῦσι· καὶ οἱ μὲν χαλεπώτερα, οἱ δὲ ἐλάττονα πλημμελοῦσιν.

« Ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται. Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον, ὁποῖόν ἐστιν, τὸ πῦρ δοκιμάσει. »

Ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτοὺς φοβεῖ, τὴν δὲ ἡμέραν αὐτοῖς ἐκείνην μηνύων τὴν φοβερὰν, τὴν τοῦ θείου δικαιωτηρίου, καθ' ἣν καθεζομένου τοῦ κριτοῦ, ποταμὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ εἵλκει πυρός. D

« Εἴ τινος τὸ ἔργον μένῃ, ὃ ἐποικοδόμησεν, μισθὸν λήψεται. Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται. »

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· εἴ τις κακὸν βίον ἔχει μετὰ πίστεως ὀρθῆς, προσέσεται αὐτοῦ ἡ πίστις εἰς τὸ μὴ κολάζεσθαι, τοῦ ἔργου κατακαιομένου. Τὸ δὲ *κατακαήσεται*, τουτέστιν, οὐκ οἴσει τοῦ πυρὸς τὴν ῥύμην, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις χρυσᾶ ὅπλα ἔχων διέλθῃ ποταμὸν πυρὸς, φαιδρότερον διαβαίνει. Εἰ δὲ χόρτον

VERS. 10. « Secundum gratiam Dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui. »

Seipsum hoc in loco sapientem dicit, non ostentationis ergo, sed ut sese præbeat in exemplum, ostendatque sapientis esse unum jacere fundamentum. Videsis quam modeste se gerat. Postquam enim se sapientem dixit, hoc sui esse noluit, sed, quia se totum prius Deo dediderat, hinc se sapientem vocavit. Ait enim, *secundum gratiam quæ data est mihi.*

« Alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. »

Hic jam illos ad instituendæ vitæ certamen inducit : quandoquidem eos semel conjunxerat, et B unum esse fecerat.

VERS. 11. « Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. »

Quod ait, hunc habet sensum : Christum annuntiavi, fundamentum vobis præbui : videte quomodo ædificetis ; non ad inanem gloriam, non discipulos versus homines detrahendo. Ne igitur hæresibus animum attendamus. *Fundamentum enim nemo aliud potest ponere, præter id quod positum est.* Quamobrem super illud exstruamus, eique veluti fundamento inhæreamus.

VERS. 12. « Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam. »

Fundamentum quidem sic perspicue significavit, C dicens illud esse Christum. Ædificationem vero de operibus bonis esse dictam liquet. Discrimine vero materiæ eorum quæ ædificantur, multimoda operantium voluntas significatur. Quoniam alii studiosiores sunt, alii segniores; accuratiores alii, alii deteriores : atque alii minora, majora alii præstant; alii denique gravioribus, levioribus peccant alii.

VERS. 13. « Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus ignis probabit.

A futuris eos territat, mentionem faciens diei D terribilis divini judicii, quando judice sedente fluvius ignis coram eo profluet [47].

VERS. 14. « Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur. »

Horum verborum significantia hæc est : si quis cum recta fide pravam vitam duxerit, fides ei non proderit, ut non ardente opere suo puniatur. Quod porro ait, *arserit*, idem est ac, non **72** feret ignis impetum : sed velut si quis aureis armis indutus flumen ignis trajiciat, splendidior egredi-

[47] Dan. VII, 10.

tur : sin autem feno onustus transeat, non modo nihil inde percipit adjumenti, sed et seipsum perdit, idem etiam in operibus eveniet.

A ἔχων διέλθῃ, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπόλλυσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστίν.

« Ipse autem salvus erit sic tamen quasi per ignem. »

« Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός. »

Hujus etiam sententiæ sensus est, quod ipse non ita peribit, ut, quemadmodum sua opera, in nihilum redigatur; sed permanebit in igne. Rei itaque incolumitatem, *salutem* appellat : propterea adjecit, *quasi per ignem*. Etenim dicere solemus, materias quæ non comburuntur, nec convertuntur statim in cineres, in igne salvas esse. Ac si dicat : Ne putaveris, cum ignem audis, eos qui ardent, in nihilum converti. Quod autem supplicium istud *salutem* appellet, noli mirari. Solet quippe in iis quæ male sonant, pulchris nominibus abuti, ut puta cum ait : *Regnavit peccatum* [48], quamlibet regni nomen honorificum sit : ita et in hoc loco dicendo, *salvus erit*, nihil aliud innuit, nisi intensionem supplicii : ac si dixisset, ipse perpetuo in suppliciis permanebit.

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολεῖται, ὡς τὰ ἔργα εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, ἀλλὰ μένει ἐν πυρί. Σωτηρίαν οὖν τὸ *πρᾶγμα* καλεῖ· Διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὡς *διὰ πυρός*. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, Ἐν τῷ πυρὶ σώζεται, τῶν μὴ κατακαιομένων καὶ κατατεφρουμένων εὐθέως ὑλῶν. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοι· Μή, ἐπειδὴ πῦρ [φησὶν] ἤκουσας, νομίσῃς εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖν τοὺς καιομένους. Μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ καὶ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν καλεῖ. Ἔθος γὰρ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι χρήσασθαι, οἷον, *Ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία*· καίτοι τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα εὔφημόν ἐστιν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, *σωθήσεται*, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας ἠνίξατο· ὡσανεὶ ἔλεγεν, αὐτὸς δὲ μενεῖ διηνεκῶς κολαζόμενος.

B

Vers. 16, 17. « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. »

« Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. »

Postquam a die futuro terrorem incussit, hos etiam a præsenti territat. Nunc enim incestum illum perstringit, non quidem aperte, sed indefinite pravam illius vivendi rationem indicando, ejusque peccatum auget ab illo gratiæ dono quod concessum ipsi fuerat. Istud autem, *disperdet illum Deus*, non est vox exsecrantis, sed prænuntiantis futurum.

Φοβήσας ἀπὸ τῆς μελλούσης ἡμέρας, καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης φοβεῖ. Καθάπτεται γὰρ λοιπὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπορνευκότος· σαφῶς μὲν οὐδέπω, ἀορίστως δὲ αἰνιττόμενος τὸν διεφθαρμένον αὐτοῦ βίον, καὶ ἐπαίρων τὸ ἁμάρτημα, ἀπὸ τῆς ἤδη δοθείσης αὐτῷ δωρεᾶς. Τὸ δὲ, *φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεὸς*, οὐ καταρωμένου ἐστὶν, ἀλλὰ προφητεύοντος.

C

« Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. »

« Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς. »

Scortator vero profanus est. Ne autem videatur eum recta ferire, subjunxit, *quod estis vos*.

Ὁ δὲ πόρνος βέβηλος. Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ πρὸς ἐκεῖνον ἀποτείνεσθαι, ἐπήγαγεν, *οἵτινές ἐστε ὑμεῖς*. »

Vers. 18. « Nemo vos seducat : Si quis videtur sapiens inter vos esse in hoc sæculo »

« Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω· εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. »

Quibusdam adversus scortatorem injectis, oratione rursum sapientiam externam expugnat.

Παρεμβαλὼν ὀλίγα πρὸς τὸν πεπορνευκότα, λόγου ἐπείγεται πάλιν ἐπὶ τὴν μάχην τῆς σοφίας τῆς ἔξωθεν.

« Stultus fiat, ut sapiens efficiatur. »

« Μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. »

Eum tanquam mundo mortuum sic affici præcipit. Ejusmodi quippe mors nihil nocet, quin et magis prodest, ut quæ vitæ causa sit. Perinde etiam in hoc sæculo fieri stultum jubet, veramque nobis exinde sapientiam procurat. Stultus porro efficitur mundo, qui peregrinam sapientiam spernit, quique certissime credit, nihil eam contribuere ad veritatis perceptionem : et quemadmodum egestas divinas opes parat, et celsitudinem demissio animi; sic quoque eo quod stultus quis fiat, inde sapientior cæteris evadit.

D

Ὥσπερ νεκρὸν τῷ κόσμῳ κελεύει γενέσθαι. Εἰ γὰρ νεκρότης αὕτη οὐδὲν παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ, ζωῆς αἰτία γινομένη, οὕτω καὶ μωρὸν κελεύει τῷ αἰῶνι τούτῳ γενέσθαι, σοφίαν ἡμῖν ἐντεῦθεν τὴν ἀληθῆ προξενῶν· μωρὸς δὲ τῷ κόσμῳ γίνεται, ὁ τὴν ἔξω σοφίαν ἀτιμάζων, καὶ πεπεισμένος μηδὲν ἑαυτῷ συντελεῖν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, καὶ ὥσπερ ἡ πενία ἡ κατὰ Θεὸν, πλούτου αἰτία, καὶ ἡ ταπείνωσις, ὕψους, οὕτω καὶ τὸ μωρὸν γενέσθαι, σοφώτερον πάντων ποιεῖ.

Vers. 19. « Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. »

« Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστιν. »

Non solum enim nihil præstat, sed etiam impedimento est. Ab ea igitur decet abstinere, ceu nociva.

Οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει. Δεῖ τοίνυν αὐτῆς ἀποστῆναι, ἅτε βλαπτούσης.

[48] Rom. v, 22

« Γέγραπται γάρ· Ὁ δραττόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν Α τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. »

Οὐ ταῖς οἰκείαις μόνον ἀρκεῖται κατασκευαῖς, ἀλλὰ καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ τῇ σοφίᾳ, φησὶν, ἀπεχρήσαντο εἰς τὸ μὴ δεηθῆναι Θεοῦ, δι' αὐτῆς ταύτης ἤλεγξεν αὐτοὺς, ὅτι μάλιστα δέονται Θεοῦ. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι μωροὶ γενόμενοι δι' αὐτῆς, εἰκότως δι' αὐτῆς ἐάλωσαν. Οἱ γὰρ νομίζοντες μὴ δεῖσθαι Θεοῦ, εἰς τοσαύτην κατέστησαν χρείαν, ὡς ἁλιέων καὶ ἀγραμμάτων ἐλάττους φανῆναι λοιπόν.

« Καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι. »

Ὅταν οὖν, φησὶν, ὁ μόνος σοφὸς Θεὸς τοιαῦτα περὶ αὐτῶν ψηφίζηται καὶ ἀποφαίνηται, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ἀπόδειξιν τῆς ἐσχάτης αὐτῶν ἀνοίας; B

« Ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις. »

Τιμωρία, φησὶν, ἡ ἔξωθεν ἀποδέδεικται σοφία· τί ὡς ἐπὶ σοφοῖς τοῖς διδασκάλοις φρονεῖτε μέγα;

« Πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστιν, εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλῶς, εἴτε Κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα. »

Ἐπαίρει τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ τέκνα γεγόνατε τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ *Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεὸς*, παρ' αὐτοῦ λεγόμενον τοῦ Χριστοῦ, τούτου πάντα ὑμῖν δέδοται, φησί. Κἂν γὰρ διδασκάλους εἴπῃς, κἂν τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, κἂν τοὺς πρώτους τῶν ἀποστόλων, κἂν τὸν κόσμον αὐτὸν, *Πάντα δι' ὑμᾶς*. Πῶς οὖν, πῶς ἀνθρώποις, φησὶν, προσνέμετε ἑαυτούς; τὸ δὲ, *εἴτε κόσμος*, ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπους ὁ κόσμος ἐκτίσθη φησί· τὸ δὲ, *εἴτε ζωὴ*, ὅμοιον. *Τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς*. Τὸ δὲ, *εἴτε θάνατος*, φησὶν, ὅτι Κἂν εἰς θάνατον παραδιδώμεθα κηρύττοντες ὑμῖν στέργομεν ὑμῶν τὴν σωτηρίαν. Τὸ δὲ, *εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα*, δηλοῖ τὰ διδόμενα καὶ δοθησόμενα αὐτοῖς ἀγαθά. Δέδοται γὰρ, ἐν μὲν τῷ ἐνεστῶτι βίῳ αὕτη ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσις, ὁ ἀρραβὼν τοῦ Πνεύματος, τὰ διὰ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα. Ὅτι δὲ καὶ τῶν μελλόντων τεύξονται, ἀναμφίβολον, διὰ τὸν εἰρηκότα, *Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν*. C D

« Scriptum est enim: Qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum. »

Non ei sufficiunt suæ probationes, sed testimonium **73** addit. Hujus vero loci ejusmodi sensus est. Quandoquidem sapientia abusi sunt, inquit, ita ut nec Deum obsecrarent; per hanc ipsam evincit, quam maxime Deo indigerent. Quinam vero, quave ratione? Quia cum per eam stulti facti sunt, merito per eam convicti fuere. Nam qui minime putabant se Deo indigere, in tantam adducti sunt necessitatem, ut piscatoribus et indoctis inferiores deinceps apparerent.

Vers. 20. « Et iterum: Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. »

Quando ergo, inquit, qui solus sapiens est Deus, ejusmodi de illis sententiam profert pronuntiatque, quam aliam extremæ illorum amentiæ demonstrationem quæras?

Vers. 21. « Nemo itaque glorietur in hominibus. »

Ostensum est, inquit, externam illam sapientiam pœnam et ultionem esse: cur ergo magistris vestris tanquam sapientibus gloriamini?

Vers. 22, 23. « Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. »

Discipulorum partes magnifacit. Ejusque sententiæ hæc significantia est: Quia filii Christi facti estis, secundum illud: *Ecce ego et filii mei, quos dedit mihi Deus* [49], quod ab ipso Christo dictum sit; idcirco cuncta vobis data sunt. Quamvis enim doctores mihi nominaveris; quamvis hunc aut illum, aut primos etiam apostolorum, vel tandem ipsummet mundum: *Universa propter vos*. Quinam vero sic hominibus ipsi vos addicitis. Ait autem, *sive mundus*, eo quod propter hominem factus est mundus: tum deinde, *sive vita*, simili sensu: cæterum in carne manere necessarium est propter vos. Rursum ait, *sive mors*; quia tametsi morti tradimur, dum prædicamus vobis, vestram nihilominus salutem deperimus. Illud tandem, *sive præsentia, sive futura*, significat concessa ipsis dona, et quæ concedenda sunt. Concessa quippe est, in præsenti quidem vita peccatorum remissio, pignus et arrha spiritus, dona scilicet quæ Spiritus operatur. Fideles vero futurorum aliquando fore bonorum compotes, hoc extra dubium est, propter secundum illud effatum: *Venite, benedicti, possidete regnum quod paratum est vobis* [50].

« Πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστιν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ. »

« Omnia enim vestra sunt: vos autem Christi; Christus autem Dei. »

Καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ ἡ ἡμέρα, ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ κόσμος, ὑμῶν ἔσται, φησὶν ἐπειδὴ ἐπιστεύσατε εἰς Χριστὸν, ὃς ἐστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Tam præsentia, quam futura, inquit, hodierna dies, mors et mundus, vestra erunt, quia credidistis in Christum qui est Filius Dei.

[49] Isa. VIII, 18. [50] Matth. XXV, 34.

CAP. IV.

Vers. 1. « Sic nos existimet homo sicut Dei ministros, et dispensatores mysteriorum Dei. »

Ne igitur, Domino relicto, famulorum nomina vobis asciscatis.

Vers. 2-5. « Quod superest, quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit **74** abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et tunc laus erit unicuique a Deo. »

Hoc est, ne res Domini sui sibi vindicet. »

Vers. 6. « Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos, ut in nobis discatis, non supra quam scriptum est sapere; ne unus pro uno infletur adversus alterum. »

Quandiu verbis asperis uti oportebat, sermonem ita componebat, ac si ipse esset qui hæc auscultaret. Quia vero remittere tandem oportebat, ideirco personas sub sui et Apollo appellatione absconditas retegit. Id porro fecit, ut ostenderet nequaquam futurum fuisse, si ad eos verba fecisset, ut addiscerent quæcunque eos docere necesse erat, propositumque ipsius probarent; quippe qui indigne accepissent ea quæ dicerentur. Nunc autem quia Paulum reverebantur, facile tulerunt increpationem. Quidnam vero istud est : *Non supra id quod scriptum est?* Scilicet legimus scriptum : *Quid vides festucam in oculo fratris tui, et non vides trabem in oculo tuo* [51]?

Vers. 7. « Quis te discernit? quid autem habes quod non accepisti? »

Omissis subditis, ad principes modo convertitur. Ejus autem verborum hæc significantia est. Unde constat te dignum esse laude? factumne est judicium? nunquid inquisitio præcessit, diligensque probatio, et accurata quæstio? sed neque hoc possis asseverare. Et si vero homines suis calculis favent, recta non est ipsorum sententia; neque sic debebas extolli. Nihil enim abs te habes, sed a Deo omnia accepisti.

« Si autem et accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? »

Atqui, *accepisti*, inquit; et eam ob rem valde gloriaris? quinimo propter hoc ipsum modeste agere oportebat. Quia tuum non est id quod datum est tibi, sed illius qui dedit. Nam si accepisti, ab illo accepisti. Quod si ab eo accepisti, non id quod tuum esset accepisti. Ac si quod tuum non erat, accepisti; quid ostentationi indulges, qui quod tuum non est habeas?

[51] Matth. VII, 3.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Οὕτως ὑμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. »

Μὴ τοίνυν τὸν Δεσπότην ἀφέντες, φησὶν, ἀπὸ τῶν ὑπηρετῶν καλεῖσθε.

« Ὧδε λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν κριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδ' ἐμαυτὸν ἀνακρίνω· οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλὰ οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν. Ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Καὶ τότε γενήσεται ὁ ἔπαινος ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. »

Τουτέστιν, ἵνα μὴ τὰ Δεσποτικὰ ἰδιοποιήσηται.

« Ταῦτα δὲ, ἀδελφοὶ, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν, καὶ Ἀπολλῶ δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς φυσιῶσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. »

Ἕως μὲν αὐτῷ τῶν φορτικῶν χρεία ῥημάτων ἦν, ὡς αὐτὸς ὢν ὁ ταῦτα ἀκούων, οὕτω διελέγετο. Ἐπειδὴ ἀνιέναι λοιπὸν δεῖ, τότε δείκνυσι τὰ κρυπτόμενα πρόσωπα ἐν τῇ τὸ ὑπ' (*sic*) αὐτοῦ καὶ Ἀπολλῶ προσηγορίᾳ. Τοῦτο δὲ πεποίηκεν, δεικνὺς ὅτι εἰ ἐπ' ἐκείνων τὸν λόγον ἐσχημάτισεν, οὐκ ἂν ἔμαθον ὅσα μαθεῖν ἔδει, οὐδὲ ἂν ἐδέξαντο τὴν προαίρεσιν, δυσχεραίνοντες πρὸς τὰ λεγόμενα. Νυνὶ δὲ αἰδούμενοι τοῖς περὶ Παῦλον, ἤνεγκαν ῥᾳδίως τὴν ἐπιτίμησιν· τί δέ ἐστι τὸ, Μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν; Γέγραπται· *Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ κατανοεῖς;*

« Τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; »

Λοιπὸν ἀφεὶς τοὺς ἀρχομένους, πρὸς τοὺς ἄρχοντας τρέπεται. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· πόθεν δῆλον ὅτι ἄξιος εἶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι; κρίσις γὰρ γέγονεν, ἡ ἐξέτασις προεχώρησεν· δοκιμασία δὲ ὅλως, ἡ βάσανος ἀκριβής. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν· εἰ δὲ ἄνθρωποι ψηφίζονταί σοι, οὐκ ὀρθὴ τούτων ἡ κρίσις, οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν μέγα φρονεῖν· οὐδὲν γὰρ οἴκοθεν ἔχεις, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πάντα λαβών.

« Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; »

Ἀλλ' ἔλαβες, φησὶν, καὶ διὰ τοῦτο μέγα φρονεῖς; ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν τοῦτο ἔδει συνεστάλθαι. Οὐ γάρ σόν ἐστι τὸ δοθὲν, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος. Εἰ γὰρ ἔλαβες, παρ' ἐκείνου ἔλαβες· εἰ δὲ παρ' ἐκείνου ἔλαβες, οὐ σὸν ἔλαβες. Εἰ δὲ οὐ σὸν ἔλαβες, τί μέγα φρονεῖς, ὁ μὴ σὸν ἔχων;

« Ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ· ἤδη ἐπλουτήσατε. »

Καλῶς τὸ, ἤδη, ἀπὸ τοῦ χρόνου δεικνὺς τὸ ἀπίθανον αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνάλογον οἴησιν.

« Χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν. Δοκῶ γάρ, ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους. »

Βουλόμενος αὐτῶν καθελεῖν τὸν τῦφον, καὶ δεῖξαι ὅτι ἐπὶ τούτοις οὐ μόνον οὐ καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνεσθαι χρὴ, πρῶτον μὲν αὐτοὺς καταισεῖ τῷ, Ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ. Νυνὶ δὲ λέγων πάλιν, Χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε, τοιοῦτόν τι σημαίνει· Λέγω, φησὶν, ὅτι ὁ παρὼν καιρὸς, οὐ τιμῆς, οὐ δόξης, ὧν ὑμεῖς ἀπολαύετε, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζεσθαι καὶ διώκεσθαι, ἅπερ ἡμεῖς πάσχομεν. Εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τῶν ἀμοιβῶν ὁ καιρὸς οὗτος, ὑμεῖς μὲν οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐβασιλεύσατε λοιπόν· ἡμεῖς δὲ οἱ διδάσκαλοι, καὶ πρὸ πάντων ὀφείλοντες λαβεῖν τὸν μισθὸν, οὐ μόνον ὑμῶν ἔσχατοι γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιθανάτιοι, τουτέστι κατάδικοι, διόλου ἐν ἀτιμίαις καὶ κινδύνοις καὶ λιμῷ διάγομεν. Ὑβριζόμενοί τε, ὡς μωροὶ κατελαυνόμενοι, καὶ τὰ ἀνήκεστα ὑπομένοντες. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἵνα αὐτοὺς ἐκ τούτων ποιήσῃ συνιδεῖν, ὅτι τὰ τῶν ἀποστόλων ὀφείλουσι ζηλοῦν, τοὺς κινδύνους, καὶ τὰς ὕβρεις, οὐ τὰς τιμὰς καὶ τὰς δόξας. Οὐ γὰρ ἐκεῖνα, ἀλλὰ ταῦτα ἀπαιτεῖ τὸ κήρυγμα.

« Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις. »

Οὐκ ἐν μιᾷ πόλει, φησὶν, ἢ ἐν μέρει τῆς οἰκουμένης ταῦτα πάσχομεν, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐπὶ πάντων. Τὸ δὲ, καὶ *ἀγγέλοις*, τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὡς τὰ ἡμῶν παλαίσματα τοιαῦτα, ὡς καὶ τῆς ἀγγελικῆς θέας ἄξια εἶναι. Ὅρα δὲ πῶς ἑαυτὸν ἐξευτελίζει· πῶς μέγα δείκνυσιν· ἀφ' ὧν δὲ ἐκεῖνοι μέγα φρονῶσι· πῶς αὐτοὺς εὐτελεῖς ἀποφαίνει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μωροὺς εἶναι τοῦ φρονίμους φαίνεσθαι, καὶ τὸ ἀσθενεῖς εἶναι τοῦ ἰσχυροὺς γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀτίμους εἶναι τοῦ ἐνδόξους ὁρᾶσθαι εὐτελέστερον εἶναι δοκεῖ· καὶ τὰ μὲν ἐκείνοις μέλλει ῥίπτειν, τὰ δὲ αὐτὸς κατεδέξατο· δείκνυσιν ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀμείνω, εἴ γε διὰ ταῦτα μὴ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον πρὸς τὴν θέαν ἐπέστρεψεν τὴν ἑαυτῶν.

« Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ. Ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. Ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν. »

Πάλιν καὶ τοῦτο ἐντρεπτικῶς εἶπεν· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ μὲν ἐτύπτοντο καὶ ἠτιμάζοντο, ἐκεῖνοι δὲ ἐτιμῶντο καὶ σοφοὶ ὑπωπτεύοντο, πῶς ἕνι, φησὶ,

A Vers. 8. « Jam saturati estis, jam divites facti estis. »

Apposite autem ait, *jam*, a tempore ostendens, neque verisimile illud esse, nec rationabilem de istis opinionem.

« Sine nobis regnastis. Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus! [Vers. 9.] Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit tanquam morti destinatos. »

Cum fastum eorum deprimere proposuerit, et ostendere horum causa gloriandum non esse, sed magis erubescendum; primum quidem eos pudore suffundit, dicendo: *Jam saturati estis*. Itemque nunc dum ait: *Sine nobis regnastis*, consimile quidpiam his verbis significatur: *Dico quod tempus breve est;* non tempus honoris, non gloriæ, quibus vos fruimini, sed tum contumeliæ, B tum persecutionis; quæ quidem nos toleramus. Si enim res ita se non habet, sed remunerationum tempus adest, vos quidem, qui discipuli estis, regnum obtinuistis modo; nos autem, qui sumus magistri, quique præ cæteris mercedem accipere debebamus, non solum novissimi vestrum facti sumus, sed et **75** tanquam morti destinati, sive damnati; in opprobriis, et periculis, et fame perpetuo versamur. Ignominiis afficimur, tanquam insani pellimur, et ineluctabilia sustinemus. Hæc porro aiebat, ut illos commoneret æmulanda esse apostolorum facinora, pericula, et injurias, non C honorem et gloriam. Prædicatio siquidem Evangelii, non hæc sed illa postulat.

« Quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. »

Non in una civitate, aut in quadam orbis parte hæc patimur; sed ubique locorum et nullis non de causis. Porro *angelis* ait, significando ejusmodi esse nostra certamina, ut angelorum digna sint aspectu. Videsis autem quomodo seipsum extenuat, et quomodo rursum magni facit: in his autem a quibus illi efferebantur, quo pacto viles ipsos ostendit. Nam quia humilius et vilius videtur esse stultos quam prudentes haberi, nec non infirmos esse quam fortes fieri, et inglorios quam honore et gloria ornatos videri: atque illa quidem D in eos rejecturus erat, hæc vero ipse sibi vindicaverat; idcirco isthæc illis potiora esse evincit, quia propter ista, non hominum tantum, sed et angelorum multitudinem ad sui suorumque spectaculum convertit.

Vers. 10-12. « Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: nos ignobiles, vos nobiles. Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. »

Hoc etiam dixit, ut eos pudefaceret. Cum enim alii quidem vapulent et contemnantur, alii vero honoribus augeantur, et sapientes æstimentur;

quomodo fit, inquit, ut qui talia prædicant, contrariarum sint suspicionum rei?

Hoc est, res antiquas non narrant, sed quæ et præsens tempus testatur. — Hæc tangunt illos qui deliciis indulgent. — Abigimur, inquit, ad divitès. — Ad falsos apostolos, qui nec operari, nec adire pericula sustinent, sed commoda sua curant.

« Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur et sustinemus; [Vers. 13] maledicimur et obsecramus : tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. »

Nemo dixerit, inquit, hæc nos indigne ferre. Contraria quippe rependimus illis qui nos affligunt. Atque magnum quiddam est ferre fortiter, dum male vexamur. Nos autem non modo id præstamus, sed et lætamur et exsultamus.

« Omnium peripsema usque adhuc. »

Non eorum qui nos insectantur, sed ipsorum quorum causa hæc patimur.

Vers. 14. « Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. »

Quoniam vidit acerbum esse vulnus quod intulerat, hoc statim curavit : *Non ut confundam vos*, inquit, *hæc scribo*. Factum quidem profitetur; at non mala mente et odio percita, sed magis amica et emendationis ipsorum studiosa.

76 Vers. 15. « Nam etsi decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui. »

Nequaquam in hoc loco dignitatem suam explicat, sed amoris exsuperantiam; quin nec eos dure habuit, cum adjecerit, *in Christo*, atque illis indulserit ut plura pro ipsis faceret (hoc enim præstat pædagogus), vehementiam amoris sibi reservat. Talem siquidem Pater exhibet. — Id mihi non attribuo. Rursum vero illos ferit, qui sibi doctrinæ laudem arrogarent.

Vers. 16. « Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi. »

Non ut seipsum efferat, ita loquitur, sed ut facilem esse virtutem ostendat.

Vers. 17. « Ideo misi ad vos Timotheum. »

Quia vobis uti filiis indulgeo.

« Qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino. »

His verbis dilectionem suam pandit, eosque ita comparat ut illum cum reverentia videant. Nec simpliciter dixit, *fidelem*, sed, *in Domino*; hoc est in rebus quæ ad Dominum spectant.

« Vos commonefaciet. »

Non dixit, docebit, ne indigne ferrent, tanquam ab illo edocendi.

« Vias meas in Christo, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. »

Hoc est, administrationem, pericula, mores, regulas, sanctiones, quæ Apostolum deceant, cæteraque omnia. Nam quia dixerat, *nudi sumus*,

A τοὺς τὰ τοιαῦτα κηρύττοντας ἐν τοῖς ὑπεναντίοις ὑποπτεύεσθαι εἶναι.

Τουτέστιν, Οὐ παλαιὰ διηγοῦνται πράγματα, ἀλλ' ἅπερ καὶ ὁ παρών μοι καιρὸς μαρτυρεῖ. — Πρὸς τοὺς τρυφῶντας. — Ἐλαυνόμεθα, φησὶ, πρὸς τοὺς πλουτοῦντας. — Πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς οὔτε ἐργάζεσθαι, οὔτε κινδυνεύειν ἀνεχομένους, ἀλλὰ καρπουμένους ἑαυτούς.

« Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· δυσφημούμενοι, παρακαλοῦμεν, ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν. »

Οὐκ ἔχει τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ἐπὶ τούτοις δυσχεραίνομεν. Τοῖς γὰρ ἐναντίοις τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀμειβόμεθα· καὶ μέγα ἐστὶ τὸ κακῶς πάσχοντας φέρειν γενναίως· ἡμεῖς οὐ μόνον τοῦτο κατορθοῦμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν καὶ ἀγαλλόμεθα.

« Πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. »

Οὐ τῶν διωκόντων, ἀλλὰ τῶν δι' οὓς ταῦτα πάσχομεν.

« Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. »

Ἐπειδὴ εἶδεν ἀφόρητον τὴν πληγὴν, ταχέως αὐτὴν ἐθεράπευσεν. *Οὐχ ὡς καταισχύνων ὑμᾶς*, φησὶ, *ταῦτα λέγω*. Λέγει γὰρ πεποιηκέναι μὲν, οὐ μὴν διανοίᾳ πονηρᾷ καὶ μισούσῃ; ἀλλὰ μᾶλλον φιλούσῃ καὶ ἐπανορθοῦν βουλομένῃ.

« Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. »

Οὐ τὸ ἀξίωμα ἐνταῦθα ἐμφαίνει, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· καὶ οὐδὲ ἐκείνους ἔπληξεν τὸ, *ἐν Χριστῷ*, προσθεὶς, καὶ συγχωρήσας ἐκείνοις πολλὰ περὶ αὐτῶν πεποιηκέναι· τοῦτο γὰρ ὁ παιδαγωγός· τὴν τῆς ἀγάπης ὑπερβολὴν ἑαυτῷ ταμιεύεται. Τοιοῦτον γὰρ ὁ πατήρ. — Οὐκ ἐμαυτῷ τοῦτο λογίζομαι. Πάλιν δὲ τοὺς ἑαυτοῖς ἐπιφημίζοντας τὴν διδασκαλίαν πλήττει.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς· μιμηταί μου γίνεσθε. »

Οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν ταῦτά φησιν, ἀλλὰ δεικνὺς εὔκολον οὖσαν τὴν ἀρετήν.

« Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν τὸν Τιμόθεον. »

D Ἐπειδὴ ὡς τέκνων φείδομαι.

« Ὃς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητὸν, καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ. »

Τοῦτό φησιν, τὴν ἀγάπην, ἐμφαίνων, κἀκείνους κατασκευάζων αἰδεσίμως αὐτὸν ἰδεῖν. Καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν *πιστὸν*, ἀλλὰ *ἐν Κυρίῳ*· τουτέστιν ἐν τοῖς κατὰ Κύριον πράγμασιν.

« Ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει. »

Οὐκ εἶπεν, διδάξει, ἵνα μὴ δυσανασχετῶσιν, ὡς παρ' αὐτοῦ μανθάνοντες.

« Τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ διδάσκω. »

Τουτέστι, τὰς οἰκονομίας, τοὺς κινδύνους, τὰ ἔθη, τοὺς κανόνας, τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἀποστολικοὺς, τὰ ἄλλα πάντα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, *Γυμνητεύομεν*, καὶ

κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν· καὶ ταῦτα πάντα, φησὶν, ὑμᾶς ἀναμνήσει. Καὶ ἀνώτερον τὸν λόγον ἄγων, ἐπήγαγεν τὰς ἐν Χριστῷ, πάντα ὡς εἴωθεν ἀνατιθεὶς τῷ Δεσπότῃ, καὶ δεικνὺς ἅμα ὅτι οὐδὲν ἔχουσιν ἄνθρωποι, καὶ ὅτι μετὰ τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας ἅπαντα κατορθοῖ.

« Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἂν Κύριος θελήσῃ. »

Μέλλων δὲ ἐμβάλλειν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ πεπορνευκότος, θυμοῦ γέμοντας εἰσφέρει τοὺς λόγους, οὐκ αὐτὸς δὲ τοῦτο πάσχων, ἀλλ' ἐκείνους διορθούμενος. Καὶ τὸν πεπορνευκότα ἀφεὶς, τοῖς ἄλλοις διαλέγεται, οὐκ ἀξιῶν ἐκεῖνον οὐδὲ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων. Κατασείει δὲ αὐτῶν τὸ φρόνημα φιλαρχίας ἐγκλήματι, ὡς τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου εἰς ἀπόνοιαν κεχρημένων.

« Καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. »

Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ κατορθωμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τοῦ διδασκάλου ἀπουσίας ἡ ἀπόνοια ἦν, καὶ οὐκ εἶπεν, γνώσομαι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ, *τὴν δύναμιν*. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐ δι' εὐγλωττίας ἐκρατήσαμεν, ἀλλὰ τοῦ θείαν εἶναι τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν, καὶ βασιλείαν καταγγέλλειν τῶν οὐρανῶν, μεγίστην ἀπόδειξιν παρεχόμενοι τὰ σημεῖα, ἃ ποιοῦμεν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος.

« Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ, πνεύματί τε πραΰτητος; »

Καὶ τὸ φοβερὸν ἔχει καὶ τὸ προσηνὲς ὁ λόγος οὗτος. Τί δέ ἐστιν, ἐν ῥάβδῳ; ἐν κολάσει, ἐν τιμωρίᾳ· σκόπει δὲ καὶ φιλοσοφίαν τοῦ Παύλου. Τὴν ἐξουσίαν γὰρ αὐτὸς ἔχων καὶ τούτου κἀκείνου, ἑτέρους ποιεῖται κυρίους, λέγων, *Τί θέλετε; ἐν ὑμῖν τὸ πρᾶγμα κεῖται*, φησίν.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία. »

Οὐκ εἶπε, Τολμᾶται πορνεία, ἀλλὰ, *ἀκούεται* πορνεία. Καὶ τὸ, *ἐν ὑμῖν* δὲ ἐμφατικῶς εἴρηται, τουτέστιν ἐν ὑμῖν τοῖς πιστοῖς, τοσούτων ἀπολελαυκόσι μυστηρίων, τοῖς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κληθεῖσιν.

« Ἣ τις οὐκ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται. »

Καὶ γὰρ ἀεὶ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδίζει τοῖς πιστοῖς. Καὶ γὰρ καὶ Θεσσαλονικεῦσιν γράφει λέγων· *Ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτάσθω ἐν ἁγιασμῷ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας· καθὼς καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα Θεόν.*

Ὥστε γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχειν. »

Οὐκ εἶπε, μητρυιὰν, ἀλλὰ *γυναῖκα πατρός*· ὡς πολλῷ πλῆξαι χαλεπώτερον.

« Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ; »

Ὡς εἰ λέγοι· Μή μοι εἴπῃς ὅτι εἷς ἐστιν ὁ πεπορνευκώς· κοινὸν πάντων γέγονεν τὸ ἔγκλημα. Κοινὸν

A *colaphis cædimur, instabiles sumus*, cuncta hæc inquit, vobis percensebit. Deinde sermonem ad superiora referens, subjecit, *quæ sunt in Christo*, nihil non pro more Domino tribuens, utque significaret nihil homines habere, sed divina illa ope cuncta posse patrare.

VERS. 18, 19. « Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit. »

Quia mox ad scortatoris accusationem venturus erat, sermonibus indignatione plenis utitur. Non quod ipse vim iracundiæ pateretur, sed ut eos corrigeret. Atque dimisso scortatore, alios alloquitur, neque ad illum facere verba dignatur.

B Horum autem arrogantiam percellit, ambitionis eos criminando, qui absentia magistri abusi essent, ut insolenter efferrentur.

« Et cognoscam, non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. [VERS. 20.] Non enim in sermone est regnum Dei. »

Neque enim recte facta eorum, sed absentia magistri superbiendi causa fuerat. Non dixit, cognoscam sapientiam, sed, *virtutem*. Velut si diceret: Non per facundiam superiores evasimus; sed quod doctrina virtus Dei sit, et per eam annuntietur regnum cœlorum. Eximiam per prodigia quæ virtute Spiritus patrantur, demonstrationem obtendimus.

VERS. 21. « Quid vultis? in virga veniam ad

C vos; an in charitate, et spiritu mansuetudinis? »

77 Hæc verba, cum severitatem, tum mansuetudinem præferunt. Ecquid vero illud est, *in virga?* utique cum castigatione et supplicio. Videas, quæso, philosophiam Pauli. Cum enim hoc et illud in potestate haberet, aliis nihilominus utrumque cedit, dicens: *quid vultis?* penes vos res est, inquit.

CAP. V.

VERS. 1. « Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio. »

Non dicit, audenter admittitur fornicatio, sed, *auditur*. Per emphasim autem dictum est, *in vobis*, hoc est, inter vos fideles, qui horum mysteriorum

D fructum percepistis; qui ad cœlum estis vocati.

« Qualis nec inter gentes nominatur. »

Fidelibus siquidem perpetuo comparatione gentium adhibita exprobrat. Nam et ad Thessalonicenses ita scribit: *Unusquisque vas suum possideat in sanctificatione, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum*[52].

« Ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. »

Non dixit, novercam, sed, *uxorem patris*, ut acrius percellat.

VERS. 2. « Et vos inflati estis? »

Velut si diceret: Ne mihi respondeas unum esse hominem qui scortatus sit; commune cunctis eva-

[52] I Thess. IV, 4, 5.

sit crimen. Commune, inquam, non quoad peccatum, sed quoad doctrinam. Quanquam non hoc enuntiavit, sed in medio reliquit, ut magis feriret. Unus utique doctorum erat incestus ille.

« Et non potius luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. »

Quoniam in commune corpus Ecclesiæ progressa est criminatio, inquit. Neque dixit, et non potius ejecistis : sed sicut in morbo aliquo et peste, luctu opus esse pronuntiavit.

Vers. 3. « Ego quidem velut absens corpore, præsens autem spiritu. »

Neque exspectare adventum suum jubet, nec se prorsus præstolari, ut negotium tunc agatur; sed, veluti pestis aliqua procul esset prius abigenda, quæ per totum corpus serperet, coercere scelus properat. Unde et subjungit : *Jam judicavi tanquam præsens.* Id quod dixit, non modo ut eos urgeret ad ferendam damnationis sententiam, aut aliud quid inire consilii sineret; sed etiam ut terreret, tanquam sibi perspecta essent futura, et quæcunque judicio sancienda erant. Nam et id significat, *esse præsentem spiritu* : quemadmodum Elisæus præsens fuerat Giezi, cum diceret : *Nonne cor meum tecum*[88] ?

Vers. 4, 5. « Jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi Satanæ. »

Non sinit eos aliud quidpiam comminisci. Siquidem sententiam tuli ut præsens, inquit. Deinde ne 78 nimiam sibi arrogare auctoritatem videatur, observa quomodo ipsos quoque judicio ferendo socios allegit, dum ait : *Congregatis vobis. In nomine Domini;* hoc est, qui Christi nomini injuriam fecit, qui postquam factus est fidelis, eoque nomine appellatus, talia patrare non dubitavit, hunc tradite Satanæ. Apprime vero *tradere Satanæ* dixit, non autem, dedere; quasi aperiens illi pœnitentiæ januas. Præterea, *hujusmodi* hominem, ceu minime tolerandum ut vel nomine saltem designetur.

Hoc est, secundum Deum : humana nequaquam opinione occupati : sive nomine illius vos una cogente ad id cujus gratia modo convenitis.

Seipsum iterum repræsentat, uti quando judices steterint, velut se præsente sic eum abscindant, nullusque audeat venia dignum censere, sciens ea quæ dicenda sunt, Paulo ipsi perspecta fore.

Id est, vel Christus tantam nobis largiri virtutem potest, ut hominem diabolo tradere possimus : vel ut ipse quoque nobiscum contra illum fert sententiam.

« In interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. »

[88] IV Reg. v, 26.

δὲ οὐκ ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι λέγω, ἀλλ' ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῇ παρ' ἐκείνου. Εἰ καὶ οὐχ οὕτως εἴρηκεν, ἀλλὰ ἀφῆκεν αὐτὸ μέσον, ἵνα πλήξῃ μειζόνως. Εἷς δὲ τῶν διδασκάλων πορνεύσας ἦν.

« Καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. »

Ὅτι εἰς τὸ κοινὸν, φησὶ, τῆς Ἐκκλησίας ἡ διαβολὴ προεχώρησεν. Καὶ οὐκ εἶπεν· οὐχὶ μᾶλλον ἐξεβάλετε, ἀλλ' ὡς ἐπὶ νόσου τινὸς καὶ λοιμοῦ πένθους χρείαν πεποίηκεν.

« Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς παρὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι. »

Οὐκ ἀναμεῖναι αὐτοῦ τὴν παρουσίαν φησὶν, οὐδὲ ἐκδέξασθαι αὐτὸν, καὶ τότε πρᾶξαι· ἀλλ' ὥσπερ τινὰ λοιμὸν ἀπελαύνειν μέλλων, πρὶν ἢ διαδοθῆναι εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα ἐπείγεται κατασχεῖν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· *Ἤδη κέκρικα ὡς παρών.* Τοῦτο δὲ ἔλεγεν οὐ μόνον κατεπείγων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν, καὶ οὐκ ἀφεὶς ἄλλοτι βουλεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ φοβῶν, ὡς εἰδὼς τὰ ἐκεῖ γενησόμενα καὶ κριθησόμενα. Τοῦτο γάρ ἐστι παρεῖναι τῷ πνεύματι ὥσπερ ὁ Ἐλισσαῖος παρῆν τῷ Γιεζῇ, καὶ ἔλεγεν· *Οὐχὶ ἡ καρδία μου μετὰ σοῦ ;*

« Ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν τὸν οὕτως τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ Πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ. »

Οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἕτερόν τι ἐννοῆσαι. Καὶ γὰρ ἐξήνεγκα τὴν ἀπόφασιν, ὡς παρὼν, φησίν. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πολλὴ εἶναι ἡ αὐθεντεία, ὅρα πῶς κοινωνοὺς καὶ αὐτοὺς ποιεῖ τοῦ κρίματος, εἰπών, *Συναχθέντων ὑμῶν.* Τὸ δὲ, *ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν*, τουτέστι, τὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐνυβρίσαντα, τὸν μετὰ τὸ γενέσθαι πιστὸν καὶ ἐπώνυμον ἐκείνης τῆς προσηγορίας, τοιαῦτα τολμήσαντα, τοῦτον παράδοτε τῷ Σατανᾷ. Εὖ δὲ καὶ τὸ *παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ*, ἀλλὰ μὴ ἐκδοῦναι, ὡς ἀνοίγων αὐτῷ τῆς μετανοίας τὰς θύρας. Καὶ πάλιν *τὸν τοιοῦτον*, ὡς μὴ ἀνεχόμενον μηδὲ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μνημονεῦσαι.

Τουτέστι, κατὰ Θεόν· μὴ ἀνθρωπίνῃ κατεχόμενον ὑπολήψει, ἤγουν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ὑμᾶς συλλέγοντος ὑπὲρ οὗ συνέρχεσθε.

Αὖ πάλιν ἐπέστησεν αὐτοῖς ἑαυτὸν, ἵνα ὅταν δικάζωσιν, ὡς αὐτοῦ παρόντος, οὕτως αὐτὸν ἀποτέμωσι, καὶ μηδεὶς τολμήσῃ συγγνώμης αὐτὸν ἀξιῶσαι, εἰδὼς ὅτι Παῦλος εἴσεται τὰ λεγόμενα.

Τουτέστιν, Ὁ Χριστὸς δύναται τοιαύτην ἡμῖν χάριν διδόναι, ὡς δύνασθαι τῷ διαβόλῳ παραδιδόναι· ἢ ὅτι Καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν κατ' αὐτοῦ ἐπαίρει τὴν ψῆφον.

« Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἵνα μαστίξῃ αὐτὸν ἕλκει πονηρῷ ἢ νόσῳ ἑτέρᾳ· καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐγένετο, ὥστε κολάζεσθαι αὐτοῦ τὴν σάρκα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς σαρκὸς αἱ ἐπιθυμίαι τίκτονται, αὐτὴν κολάζει, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καλῶς αὐτοὺς καὶ εὐκαίρως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμιμνήσκων, ἵνα καὶ αὐτοὶ προθυμότερον ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἰατρείαν. Ἤδη δὲ καὶ νόμους φαίνεται τῷ διαβόλῳ τιθείς, οὐκ ἀφεὶς αὐτὸν περαιτέρω προβῆναι· ὡς καὶ Θεὸς αὐτῷ περὶ τοῦ Ἰὼβ ἔλεγε· *Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἅψῃ.*

A Uti nempe percutiat eum ulcere pessimo, aut alio morbo. Atque hoc ipsum Deo placitum fuit, ut ejus caro plecteretur. Nam quia ex carne cupiditates gignuntur, hanc punit quo salvus spiritus fiat. Cæterum in ea die recte prorsus et apposite memoriam eis perfricat illius diei futuræ, ut et ipsi libentius promptiusque medelam afferant. Jam vero diabolo leges statuere videtur, quem nec permittat ulterius procedere; quo plane modo Deus de Job, aiebat : *Verumtamen animam illius ne tetigeris* [51].

« Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν. »

Ἐπάγει πάλιν ἐπιτίμησιν πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος, δεικνὺς, ὅτι ἐκεῖνοι μέχρι τοῦ παρόντος οὐκ εἴασαν αὐτὸν μετανοῆσαι, καυχώμενοι ἐπ' αὐτῷ.

Vers. 6. « Non est bona gloriatio vestra. »

Subjungit iterum increpationem, sermonem ad illos extendens quos declarat in causa fuisse, ut eum non pœniteret, cum propter ipsum gloriarentur. B

« Οὐκ οἴδατε ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. »

Δηλοῖ διὰ τούτου, ὡς οὐκ ἐκείνου φειδόμενος μόνον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Εἰ καὶ ἐκείνου τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ ἀμελούμενον δύναταί τε καὶ τὸ λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας σῶμα λυμήνασθαι. Ὅταν γὰρ ὁ πρῶτος ἁμαρτὼν μὴ δῷ δίκην, ταχέως καὶ ἕτεροι τὰ τοιαῦτα πλημμελοῦσι.

« Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. »

His verbis declarat, non modo se illi indulgere, sed et eis ipsis. Velut si diceret : Tametsi ille solus peccatum admisit, attamen si negligatur, totum deinceps Ecclesiæ labefactare corpus potest. Quantum enim ille qui primus peccaverit, haud pœnas persolverit, alii statim consimiliter delinquunt.

« Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην. »

Vers. 7. « Expurgate vetus fermentum. »

Τουτέστιν, τὸν πονηρὸν τοῦτον. Μᾶλλον δὲ οὐ περὶ τούτου μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους αἰνίττεται. Οὐ γὰρ πορνεία μόνον παλαιὰ ζύμη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κακία. Καὶ οὐκ εἶπε, Καθάρατε, ἀλλὰ, *Ἐκκάθαρατε*· ὅ ἐστιν, μετὰ ἀκριβείας καθάρατε, ὥστε μηδὲ λείψανον, μηδὲ σκιὰν εἶναι τοιαύτην. C

Id est, hunc scelestum. Vel potius non de hoc tantummodo loquitur, sed et alios innuit. Non solum enim fermentum vetus est scortatio, sed etiam omnis nequitia. Neque dixit : purgate, sed, *expurgate*; quod idem est ac, diligenter emundate, ut ne quid reliquum ejusmodi, neque vel umbra supersit.

« Ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθώς ἐστε ἄζυμοι. »

« Ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. »

Δηλοῖ καὶ ἐμφαίνει οὐ σφόδρα πολλῶν κρατοῦσαν τὴν κακίαν. Εἰ δὲ λέγει, *Καθώς ἐστε ἄζυμοι*, οὐ τοῦτο λέγει ὅτι πάντες ἦσαν καθαροὶ, ἀλλὰ Καθὼς πρέπει εἶναι ὑμᾶς.

Declarat et palam testatur, hanc malitiam apud multos grassatam non esse. Tametsi vero ait *sicut estis azymi*, hoc non annuit, omnes esse mundos, sed, quemadmodum vos esse puros decet.

« Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς, ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις. Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις. »

79 « Etenim Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. [Vers. 8-10.] Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Scripsi vobis in epistola ne commisceamini fornicariis : non penitus fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus. » D

Τῶν εὐεργεσιῶν πάλιν ἀναμιμνήσκει αὐτούς. Ἑορτῆς γὰρ, φησὶν, ὁ παρὼν καιρός. Διὰ τί δὲ πάλιν τὴν ζύμην καλεῖ, ἢ διὰ τὸ τὸν ἡμῶν βίον τοιοῦτον εἶναι;

Illos iterum beneficiorum admonet. Festivitatis enim et epuli tempus est, inquit. Eccur vero rursum fermentum nominat, nisi quod ejusmodi vita nostra sit ?

« Ἐπεὶ ὠφείλετε ἄρα τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. Νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν, μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης. »

« Alioqui debueratis de hoc mundo exiisse. [Vers. 11.] Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus. »

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσαντες, ὅτι ὡς ἀτελεστέροις αὐτοῖς τοῦτο οὐκ ἐπέταξεν, καὶ ὡς τέλειοι δῆθεν αὐτοὶ πρᾶξαι ἐπιχειρήσουσι, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ δύναται

Ne existimarent, hoc sibi velut imperfectioribus ab ipso non fuisse præceptum, quod tanquam perfecti præstare aggrederentur, ostendit nullate-

[51] Job II, 6.

nus id posse fieri, etiamsi totis viribus adniterentur. Alias, inquit, orbis alter quærendus nobis foret.

« Aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. »

Hic interseruit, antevertitque sermonem, quem paulo post dedita opera de carnibus idolis immolatis habiturus est.

Vers. 12. « Quid enim mihi et de iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis qui intus sunt vos judicatis? »

Eos qui intus sunt, et eos qui foris sunt, Christianos et gentiles vocat.

Vers. 13. « Nam eos qui foris sunt, Dominus judicabit. »

Cum enim dixisset : Quid mea refert de iis qui foris sunt judicare? ne quis arbitraretur eos impune dimitti, forum hoc aliud terribilius illis constituit.

Hoc autem dixit, ut simul et illos terreret, et hos consolaretur. Ostenditque temporariam hancce pœnam ab æterna eripere. Quod et in alio loco declarat dicens : *Nunc autem cum judicamur, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur* [88].

« Et auferte malum ex vobis ipsis. »

Testimonium affert ex instrumento veteri, ut ostendat, hoc innovationem non esse, sed ita quondam traditum esse legislatori.

CAP. VI.

Vers. 1. « Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos et non apud sanctos. »

Quoniam de avaris ei sermo fuerat, qua æstuabat sollicitudine corrigendi peccatores, non sustinet ordinem servare, sed peccatum quod in orationis serie adduxerat, hoc denuo corrigit, tumque ad id quod præcesserat, revertitur. Atqui videas quomodo rem suis nominibus explicans, tum dehortatur, tum etiam accusat. Quod porro ait, hunc sensum habet. Omnino plane, jam non oportet apud iniquos judicio contendere. Nunquid enim non absurdum fuerit inimicum eligere, cujus opera cum pusilli animi amico 80 reconcilieris? Aut qui non te pudet, nec erubescis, quando gentilis Christianum judicans sedet. Apprime vero etiam non dixit, apud infideles, sed, *apud iniquos*. Nam, quia de justitia loquebatur, illi vero qui judicio contendunt, nihil adeo quærunt, nisi ut magnam æqui rationem habeant auditores, ideirco eos his ferme verbis deterret : Quid facis, o homo, qui contrarium pateris eorum quæ desideras, et pro jure assequendo injustis te permittis hominibus?

Significat, audax istud esse facinus et iniquum.

[88] I Cor. II, 32.

τοῦτο γενέσθαι, οὐδὲ εἰ σφόδρα βούλοιντο, ἐπεὶ, φησὶν, ἑτέραν οἰκουμένην ἔδει ζητῆσαι.

« Ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ, τῷ τοιούτῳ μὴ συνεσθίειν. »

Ἐπὶ τούτοις παρέμιξεν καὶ προκατέλαβεν τὸν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων λόγον, ὃν μικρὸν ὕστερον μέλλει γυμνάζειν.

« Τί γάρ μοι καὶ τοῖς ἔξω κρίνειν; Οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; »

Τοὺς δὲ ἔσω καὶ τοὺς ἔξω, τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας καλεῖ;

« Τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, *Τί μοι τοὺς ἔξω κρίνειν;* Ἵνα μήτις νομίσῃ ἀτιμωρήτους τούτους εἶναι, ἕτερον δικαστήριον αὐτοῖς ἐφίστησι φοβερώτερον τούτου.

Τοῦτο δὲ εἶπεν, ὁμοῦ μὲν ἐκείνους φοβῶν, ὁμοῦ δὲ τούτους παραμυθούμενος· καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ κόλασις αὕτη ἡ πρόσκαιρος τῆς διηνεκοῦς ἐξαρπάζει. Ὃ καὶ δηλῶν ἀλλαχοῦ ἔλεγε· *Νυνὶ δὲ κρινόμενοι, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.*

« Καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. »

Μαρτυρίαν ἐκ τῆς Παλαιᾶς τίθησι, δηλῶν ὅτι οὐ καινοτομία τὸ τοιοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν αὐτῷ ἔδωκεν τῷ νομοθέτῃ.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

« Τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἁγίων. »

Περὶ πλεονεκτῶν διαλεγόμενος, ζέων τῇ φροντίδι τῆς διορθώσεως τῶν ἁμαρτανόντων, οὐκ ἀνέχεται διατηρῆσαι τάξιν· ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἀχθὲν εἰς μέσον ἁμάρτημα διορθοῦται πάλιν, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπάνεισιν. Ὅρα δὲ πῶς ἐκ τῶν ὀνομάτων γυμνάζων, καὶ ἀποτρέπει καὶ ἐγκαλεῖ. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι Μάλιστα μὲν ἤδη κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων οὐ δεῖ· πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον πρὸς τὸν φίλον μικροψυχοῦντα τὸν ἐχθρὸν διαλλάκτην λαμβάνειν; ἢ πῶς οὐκ αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς, ὅταν ὁ Ἕλλην τῷ Χριστιανῷ καθέζεται δικάζων; Εὖ δὲ καὶ τὸ μὴ, ἐπὶ τῶν ἀπίστων, εἰπεῖν, ἀλλ', *ἐπὶ τῶν ἀδίκων*. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ δίκης αὐτοῦ ὁ λόγος ἦν, οἱ δικαζόμενοι δὲ οὐδὲν οὕτως ἐπιζητοῦσιν, ὡς τὸ πολλὴν εἶναι πρόνοιαν τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς ἀκούουσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποτρέπει, μονονουχὶ λέγων· Καὶ τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, τοὐναντίον πάσχων ὧν ἐπιθυμεῖς, καὶ ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τοῦ δικαίου ἀδικῆσαι ἐπιτρέπων ἀνθρώποις.

Δείκνυσιν ὅτι τόλμης ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ παρανομίας.

« Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσιν; »

Ἐπειδὴ γὰρ εὐκαταφρόνητον ἐδόκει τὸ παρὰ τοῖς ἔνδοθεν δικάζεσθαι, ἀνθρώποις ἰδιώταις καὶ πολλῶν ἀπείροις πραγμάτων, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο μεθοδεύει. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι· Σὺ ὁ μέλλων ἐκείνους κρίνειν τότε, πῶς ὑπ' ἐκείνων ἂν ἔχεις κρίνεσθαι νῦν; κρίνουσι δὲ τὸν κόσμον οἱ ἅγιοι, οὐκ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ λόγον ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ καταχρίνοντες. Διὸ καὶ ἐπάγει, *ἐν ὑμῖν ὁ κόσμος κρίνεται.* Οὐκ εἶπεν, ὑφ' ὑμῶν, ἀλλὰ, *ἐν ὑμῖν*· ὡς ὅταν λέγῃ· *Βασίλισσα νότου ἀναστήσεται, καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ταύτην*· καὶ, *Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην.*

« Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος. »

Ἵνα μὴ δόξῃ περὶ ἄλλων λέγειν, ὅρα πῶς κοινοποιεῖ τὸν λόγον.

« Ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων. »

Αἰσχύνην ὑμῖν φέρει τὸ πρᾶγμα, φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἔσω κρινομένους αἰσχύνεσθαι, φησὶν, ὡς Τὸ ἐναντίον ἐστὶν ἡ αἰσχύνη, ὅταν ὑπὸ τῶν ἔξω κρίνησθε. Ἐκεῖνα γὰρ ἐλάχιστα κριτήρια, οὐ ταῦτα.

« Οὐκ οἴδατε ὅτι τοὺς ἀγγέλους κρινοῦμεν; μή τί γε βιωτικά; »

Περὶ ἐκείνων λέγει τῶν ἀγγέλων, περὶ ὧν φησιν ὁ Χριστός· *Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.* Καὶ αὐτὸς δέ φησιν ὁ Ἀπόστολος ὅτι οἱ ἄγγελοι, τοῦ Σατανᾶ δηλονότι, μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. Πάλιν δὲ καὶ ἐπὶ τούτων τὸ, *κρινοῦμεν*, ἀντὶ τοῦ, καταχρινοῦμεν. Ὅταν γὰρ ἐκεῖναι αἱ ἀσώματοι δυνάμεις ἔλαττον ἡμῶν εὑρεθῶσιν ἔχουσαι τῶν σάρκα περιβεβλημένων, χαλεπωτέραν δώσουσι δίκην.

« Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε· πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. »

Μεθ' ὑπερβολῆς διδάξαι βούλεται, ὅτι οὐδ' ἂν ὁτιοῦν ᾖ τοῖς ἔξωθεν τὴν δίκην ἐπιτρέπειν χρή· ἀναιρεῖ δὲ τὴν δοκοῦσαν ἀντίθεσιν, μονονουχὶ λέγων· Τί ἐρεῖτε, ὅτι οὐδεὶς ἐν ὑμῖν σοφὸς, οὐδὲ ἱκανὸς διακρῖναι; καὶ τί τοῦτο; Κἂν γὰρ μηδεὶς ᾖ σοφὸς, τοῖς ἐλαχίστοις ἐπίτρεψον. Τὸ δὲ, *πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω*, ἐλέγχοντός ἐστι τὴν τούτων ἀντίθεσιν, ὡς ψευδῆ οὖσαν καὶ περιττήν.

« Οὕτως οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν οὐδεὶς σοφὸς, ὃς δυνήσεται διακρῖναι ἀναμέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ; Ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται. Καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπίστων; »

« Ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ἐν ὑμῖν ἐστιν, ὅτι κρῖμα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Ἀλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς. Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν; »

Vers. 2. « An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? »

Quia contemptibile videbatur causam agere apud fideles, qui homines erant indocti, nec negotiorum multorum periti, observa quomodo hoc etiam momentum tractat. Velut enim si diceret: Tu qui illos tunc judicaturus es, cur nunc pateris ab ipsis judicari? Mundum judicant sancti, non sedendo, nec rationem exigendo, sed condemnando. Quocirca addit, *in vobis mundus judicatur.* Non dixit, a vobis, sed, *in vobis*; veluti cum Christus ait: *Regina austri surget et judicabit, et condemnabit generationem hanc*[56]. Et: *Viri Ninivitæ surgent, et condemnabunt generationem hanc*[57].

« Et si in vobis judicatur mundus. »

Ne de aliis loqui videatur, vide quomodo orationem ad eos communem facit.

« Indigni estis qui a minimis judicemini. »

Hæc res, inquit, probrum vobis et dedecus parit. Nam quia verisimile erat eos, cum judicarentur a fidelibus, erubescere; contra vero ipse ait, dedecus esse ab extraneis judicari. Hi quippe sunt minimi consessus, non illi.

Vers. 3. « Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia? »

De illis angelis loquitur, de quibus Christus ait: *Ite in ignem, qui paratus est diabolo et angelis ejus*[58]. Quin et ipsemet Apostolus dicit, angelos ejus, utique Satanæ, transfigurari velut ministros justitiæ[59]. Rursum vero de istis ait, *judicabimus*, pro, condemnabimus. Cum enim incorporeæ virtutes illæ repertæ fuerint minus habere, quam nos qui carne vestiti sumus, graviores pœnas dabunt.

Vers. 4, 5. « Sæcularia igitur judicia si habeatis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia constituite: ad verecundiam vestram dico. »

Hyperbole utitur, ut doceat, nequaquam oportere apud extraneos litigare; diluitque quod objici posse videbatur, his fere verbis: Cur dicitis, neminem vestrum sapientem esse, nec idoneum qui lites dirimat? quid vero istud? Etsi enim nullus est sapiens, minimis nihilo secius hoc permitte. Hæc autem vox, *ad verecundiam vestram dico*, refellentis est objectionem ipsorum, quod falsa sit et vana.

« Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit dijudicare inter fratrem suum? [Vers. 6.] Sed frater cum fratre contendit; et hæc apud infideles? »

81 Vers. 7-9. « Jam quidem omnino delictum in vobis est, qui judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam non accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt. ? »

[56] Matth. XII, 42. [57] Ibid. 41. [58] Matth. XXV, ~~42.~~ 41 [59] 1 Cor. VI, 15.

Duplex crimen, quod judicio contendant, et quod apud infideles.

« Nolite errare : neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri [VERS. 10], neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque fures. »

Hic quosdam innuit qui dicerent id quod nunc multi dicunt, benignum esse Deum et bonum, neque ulcisci peccata. Idcirco ait, *Nolite errare*. Extremi quippe erroris fuerit et deceptionis, dum optima sperantur, contraria consequi.

« Neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. [VERS. 11.] Et hæc quidem fuistis : sed abluti estis , sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. »

Atqui extrema peccata hæc sunt, cum ebrietas, tum maledicentia. Nam Christus illum addixit gehennæ qui fratrem stultum vocaverit [60] : et populus Judæorum ex ebrietate in cultum idolorum declinavit [61].

Pensate, inquit, humanitatis Dei magnitudinem. Non solum enim peccatis nos exemit, verum et sanctos et justos fecit. Hæc ait, ut eos pudore suffundat.

VERS. 12. « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. »

Gulosos hic indicat. Nam quia proposuit in scortatorem invehi, scortatio autem ex deliciis et gula gignitur ; eam ob causam istud vitium acriter reprehendit. Quasi dicat : comedere licitum est ; at non intemperanter.

« Omnia mihi licent ; sed sub nullius redigar potestate. »

Hic verbis declarat, non solum non expedire ea quæ in potestate nostra sunt facere, sed ne hoc quidem esse potestatis, verum servitutis. Ut puta, penes te est edere : potestatem hanc serva, nec affectionis istius servus fias. Nam qui ea utitur ad necessitatem, is dominus est illius. Qui vero temperantiæ modum excedit, hic amplius jam dominus non est, sed servus efficitur, gula tyrannidem in ipsum exerceute. Vides quomodo illum qui potestate pollere se putat, sub potestate esse ostendit. Solet enim objecta in contrarium retorquere. Quod quidem observes velim. Unusquisque illorum aiebat : licet mihi deliciis indulgere. Ipse vero, nequaquam id facis, inquit, ceu integra penes te potestas hujus maneat ; sed cum ipse huic potestati sis obnoxius. Non enim ventris potestatem habes, quando intemperanter agis : quin potius potestati illius subjiceris. Hoc autem de pecuniis quoque, deque aliis rebus dici possit.

VERS. 13. « Esca ventri, et venter escis. »

Ventrem istic, non alvum vocat, sed gulam : ut quando dicit : *Quorum Deus venter est* [62], non de

Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, ὅτι καὶ κρίνεται, καὶ ἐπὶ ἀπίστων.

« Μὴ πλανᾶσθε · οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε κλέπται. »

Ἐνταῦθα αἰνίττεταί τινας λέγοντας ἅπερ καὶ νῦν λέγουσιν οἱ πολλοὶ, ὅτι φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθὸς, οὐκ ἀπεξέρχεται τοῖς πλημμελήμασι. Διὸ φησὶ, *Μὴ πλανᾶσθε*. Πλάνης γὰρ ἐσχάτης καὶ ἀπάτης, ἐλπίσαντας χρηστὰ τῶν ἐναντίων τυχεῖν.

« Οὔτε μέθυσοι, οὐ λαίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν τοῦ Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

Καὶ ταῦτα τῶν ἐσχάτων ἁμαρτημάτων ἐστὶν, τὸ τῆς μέθης καὶ τὸ τῆς λοιδορίας. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν καλέσαντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν τῇ γεέννῃ παραδέδωκεν· καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς μεθυσθεὶς εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέκλινεν.

Ἐννοήσατε, φησὶν, τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος. Οὐ γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡγίασεν, καὶ ἐδικαίωσεν. Ταῦτα δὲ εἶπεν, σφόδρα ἐντρέψαι βουλόμενος.

« Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. »

Τοὺς λαιμάργους ἐνταῦθα αἰνίττεται. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει ἐπὶ τὸν πεπορνευκότα φέρεσθαι, ἡ δὲ πορνεία ἀπὸ τρυφῆς καὶ λαιμαργίας, τούτου χάριν σφοδρῶς κολάζει τὸ πάθος. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Ἔξεστι φαγεῖν φησὶν, ἀλλὰ μὴ μετὰ ἀσωτίας.

« Πάντα μοι ἔξεστι, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος. »

Διὰ τούτου δείκνυσιν, ὅτι τὰ ἐν ἐξουσίᾳ ποιεῖν, οὐ μόνον οὐ συμφέρει, ἀλλ' οὐδὲ ἐξουσία ἐστὶν, ἀλλὰ δουλεία· οἷον κύριος εἶ τοῦ φαγεῖν· οὐκοῦν μένε κύριος ὢν, καὶ σκόπει μὴ γένῃ δοῦλος τούτου τοῦ πάθους. Ὁ μὲν γὰρ εἰς δέον αὐτῷ κεχρημένος, αὐτὸς αὐτοῦ κύριός ἐστιν. Ὁ δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐξιὼν, οὐκέτι ἐστὶ κύριος, ἀλλὰ δοῦλος αὐτοῦ γίνεται, τῆς ἀδδηφαγίας ἐν αὐτῷ τυραννούσης. Ἴδε πῶς τὸν νομίζοντα ἐξουσίαν ἔχειν, ἔδειξεν ὑπ' ἐξουσίαν ὄντα. Τοῦτο γὰρ ἔθος αὐτῷ ἀεὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπειν ἀντιθέσεις. Σκόπει δέ· ἐκείνων ἕκαστος ἔλεγεν, ἔξεστί μοι τρυφᾷν. Αὐτὸς δὲ φησίν· Οὐχ οὕτως αὐτὸ ποιεῖς ὡς ἐξουσίαν ἔχων αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὑποκείμενος τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ. Οὐ γὰρ ἔχεις ἐξουσίαν τῆς γαστρὸς, ἕως ἂν ἄσωτος εἶ· ἀλλὰ αὕτη σου τὴν ἐξουσίαν ἔχει. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔστιν εἰπεῖν.

« Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι. »

Κοιλίαν ἐνταῦθα, οὐ τὴν γαστέρα, ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν φησὶν, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὧν ὁ Θεὸς ἡ

[60] Matth. v, 22. [61] Exod. xxxii, 6. [62] Philipp. iii, 19.

κοιλία, οὐ περὶ μέλους λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀδδηφαγίας. Καὶ ὅτι οὐ σῶμα διαβάλλει, ἄκουε πῶς φησιν· *Τὸ δὲ σῶμα, οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ.* Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· τὰ βρώματα πρὸς τὴν γαστριμαργίαν ἔχει φιλίαν, καὶ αὕτη πρὸς αὐτά, καὶ οὐ δύναται ἡμᾶς πρὸς τὸν Χριστὸν ἄγειν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ ἕλκει. Πάθος γὰρ χαλεπὸν καὶ θηριῶδές ἐστιν, καὶ δουλεύειν ποιεῖ, καὶ ταύτῃ διακονεῖσθαι παρασκευάζει.

« Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ· καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι. »

Οὐ τὴν γαστέρα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον ἐπιθυμίαν, οὐδὲ τὴν τροφήν, ἀλλὰ τὴν τρυφήν.

Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο κατεσκευάσθη, ἵνα ἄσωτος ᾖς καὶ πορνεύῃς, ὥσπερ οὐδὲ κοιλία, ἵνα γαστριμαργῇς, ἀλλ' ἵνα τῷ Χριστῷ ἕπηται ὡς κεφαλῇ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι ἐπικέηται. Αἰδεσθῶμεν, φρίξωμεν ὅτι, τοῦ ἄνω καθημένου ἀξιωθέντες γενέσθαι μέλη, τοσούτοις κακοῖς καταισχύνομεν ἑαυτούς.

« Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρεν, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. »

Κατηγορήσας ἱκανῶς τῶν γαστριμάργων, καὶ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι τῆς κακίας ταύτης ἀπάγει. Σκόπει δὲ πῶς ἐπὶ μὲν τοῦ Κυρίου ἁπλῶς εἶπεν, *Τὸν Κύριον ἤγειρεν*· ἐπὶ δὲ τῶν ἡμετέρων σωμάτων προσέθηκεν τὸ, *διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ*, τῇ ἀξιοπιστίᾳ τῆς τοῦ ποιοῦντος ἰσχύος τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζων. Εἰ δὲ τῷ Πατρὶ τὴν ἀνάστασιν λογίζεται τοῦ Χριστοῦ, μηδὲν ὑμᾶς τοῦτο θορυβείτω. Οὐ γὰρ ὡς ἀτονοῦντος τοῦ Υἱοῦ τοῦτο τέθεικεν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λέγων· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* Καὶ πάλιν· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.* Καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν τοῖς Πράξεσί φησιν· *Οἷς παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα.* Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως φησίν; Ἵνα τοῦτο νοῇς, ὅτι καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ λογίζεται, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ. Ὡς γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· *Ἃ γὰρ ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ·* σφόδρα δὲ εὐκαίρως ἐνταῦθα τῆς ἀναστάσεως ἐμνημόνυσεν, ταῖς ἐλπίσιν ἐκείναις καταστέλλων τῆς ἀδδηφαγίας τὴν τυραννίδα.

« Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστιν; »

Ἀπὸ τοῦ πεπορνευκότος ἐπὶ τὸν πλεονέκτην μεταβάς, πάλιν ἀπὸ τούτου ἐπ' ἐκεῖνον ἔρχεται· οὐκέτι λοιπὸν αὐτῷ διαλεγόμενος, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις τοῖς μὴ πεπορνευκόσι, καὶ διὰ τούτου ἀσφαλιζόμενος μή ποτε περιπέσωσι τοῖς αὐτοῖς.

« Ἆρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο. Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν; Ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. »

Ἐπὶ τὸ φρικωδέστερον μεταφέρει τὸν λόγον. Οὐ

part corporis loquitur, sed de edacitate. Quodque **82** corpus non criminetur, audi quomodo declarat : *Corpus autem non fornicationi, sed Domino.* Quod autem nunc ait, hujus significantiæ est : Cibi cum gula necessitudinem habent, et hæc cum illis; nec ea potest nos ad Christum ducere, sed ad illa pertrahit. Ægritudo quippe gravis est et effera, quæ servituti obnoxios reddit, facitque ut sibi homines morem gerant.

« Deus autem hunc et has destruet. Corpus autem non fornicationi, sed Domino ; et Dominus corpori. »

Non dicit, ventrem destruet, sed immoderatam cupiditatem ; non cibum, sed voluptatem.

Nequaquam enim ea re conditum est ut luxuriosus sis et scortator, uti neque venter ut gulæ indulgeas ; sed ut Christum sequatur tanquam caput, et Dominus corpori constituatur. Erubescamus, horreamus, quod, cum eo dignati simus honore, ut membra essemus illius, tot tantisque nos vitiis deturpamus.

VERS. 14. « Deus vero, et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam. »

Postquam satis superque gulosos perstrinxit, ab hoc vitio nos spe futurorum abducit. Attende autem quomodo de Christo quidem simpliciter dixit, *Dominum suscitavit ;* de corporibus vero nostris loquens adjecit, *per virtutem suam*, sicque auctoritate illius a quo id patratur, ora obstruit eorum, qui contradicerent. Quod si resurrectionem Christi attribuit Patri, nihil vos hoc perturbet. Non enim id posuit, ceu Filius viribus deficeretur. Ipse enim est qui ait : *Solvite* [63] *templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Et rursum : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam* [64]. Sed et Lucas in Actibus, *Quibus præbuit*, inquit, *seipsum vivum* [65]. Quare igitur ita loquitur? ut hoc cogites ascribi Patri quæ Filii sunt, et quæ Patri, Filio. Nam, quemadmodum ipse Dominus dicit : *Quæ ille facit, hæc et Filius similiter facit* [66]. Apposite vero hoc in loco meminit resurrectionis, quo illa spe vim gulositatis compesceret.

VERS. 15. « Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? »

Cum ab incesto transisset ad avarum, rursum ab avaro ad incestum revertitur ; non tamen ut eum deinceps alloquatur, sed alios potius qui scortati non sunt. Atque hac eis ratione consulit, ne in eadem et ipsi mala incidant.

« Num ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. [VERS. 16, 17.] An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne una. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. »

Horribiliori metaphora loquitur. Non enim dixit,

[63] Joan. II, 19. [64] Joan. X, 18. [65] Act. I, 3. [66] Joan. V, 19.

conjungam meretrici, sed, *faciam membra meretricis.*

A γὰρ εἶπε, συνάψω τῇ πόρνῃ, ἀλλὰ, *ποιήσω πόρνης μέλη.*

Vers. 18. « Fugite fornicationem. »

Non ait; abstinete vos a fornicatione, sed, *fugite*: hoc est, summa cum diligentia eximite vos a malo.

« Φεύγετε τὴν πορνείαν. »

Οὐκ εἶπεν, ἀπόσχεσθε πορνείας, ἀλλὰ, *φεύγετε*· τουτέστι μετὰ σπουδῆς ποιεῖσθε τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κακοῦ.

83 « Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. [Vers. 19, 20]. An nescitis quoniam corpus vestrum templum est Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio. Glorificate Deum in corpore vestro, et in spiritu vestro, quæ Dei sunt. »

« Πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. Ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν. Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ.

Extra corpus est, Dominicum utique. Postquam pluribus ostendit eos esse membra Christi et corpus ejus, ita ut ipsum caput habeant; ne quis arbitretur Christi corpus sordescere, dum scortatur homo, hoc ait : quando quis adhæret scorto, haud amplius est corpus Christi, neque membrum Christi : sed in proprium corpus suum peccat. Gratia quippe, cum scortatorem fugiat, illum prohibet ne ultra sit corpus Christi : ex quo fit ut erga proprium corpus peccatum admittat.

Τοῦ Κυριακοῦ δηλονότι· ἐπειδὴ γὰρ πολὺν ἀνήλωσε λόγον, μέλη Χριστοῦ ὄντας δεικνὺς καὶ σῶμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔχειν κεφαλήν, ἵνα μή τις ἐκεῖνο ὑπολάβοι, ὡς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα μιαίνεται, ἐὰν πορνεύσῃ ἄνθρωπος, λέγει· ὡς ὅταν τις κολλᾶται τῇ πόρνῃ, οὐκέτι οὐδὲ σῶμα, οὐδὲ μέλη Χριστοῦ ἐστιν, ἀλλ' εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· φεύγουσα γὰρ ἡ χάρις τὸν πορνεύοντα, ἀφαιρεῖται αὐτῷ τοῦ ἔτι εἶναι σῶμα Χριστοῦ, ὥστε συμβαίνειν αὐτῷ εἰς τὸν ἴδιον σῶμα τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖν.

Quid ergo, inquit? nunquid non homicida manum polluit? annon avarus et raptor? Id nemini non perspicuum est. Sed quia dici non poterat nihil scortatore pejus esse, alio modo peccatum illud auxit dicendo, scortatione totum prorsus corpus inquinari. Perinde siquidem sordescit, ac qui in lebetem immundum spurcitiaque infectum inciderit. Ea quippe nobis consuetudo est. Nemo enim ab avaritia ad balneas pergere festinarit, sed nihil sollicitus domum suam repetit. Verum a concubitu cum meretrice, veluti totus factus sit immundus, ad lavacrum contendit. Adeoque conscientia propter hoc peccatum turpiorem suspicionem quamdam habet. Cæterum ambo hæc gravia periculosaque sunt, cum avaritia, tum scortatio, atque in gehennam detrudunt.

Τί οὖν; ὁ ἀνδροφόνος, φησὶν, οὐχὶ τὴν χεῖρα μιαίνει; Τί δὲ ὁ πλεονέκτης καὶ ἅρπαξ; Παντί που δῆλον· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰπεῖν οὐκ ἐνῆν, ὅτι πόρνου οὐδὲν χεῖρον, ἑτέρως αὐτὸ ηὔξησε λέγων, ὅτι ἐπὶ τῆς πορνείας ὁλόκληρον τὸ σῶμα γίνεται μιαρόν· ὥσπερ γὰρ εἰς λέβητα ἀκαθαρσίας ἐμπίπτων, καὶ τῷ μολυσμῷ βαπτόμενον, οὕτω φύρεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ἔθος. Ἀπὸ γὰρ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἁρπαγῆς οὐκ ἄν τις σπουδάσειεν ἐπὶ βαλάνειον ἐλθεῖν, ἀλλὰ ἀδιαφόρως ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἄνεισιν· ἀπὸ δὲ μίξεως πόρνης, καθάπερ ὅλως γενόμενος ἀκάθαρτος, ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἔρχεται· οὕτως ἔχει τινὰ τὸ συνειδὸς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὑπόληψιν αἰσχροτέραν. Ἀμφότερα μὲν οὖν χαλεπὰ, καὶ πλεονεξία καὶ πορνεία, καὶ εἰς γέενναν ἐμβάλλουσιν.

Sed quoniam Paulus nihil non certa ratione faciebat, quoad potuit, scortationis crimen amplificavit. Non simpliciter ait *Spiritus*, sed *Spiritus qui in vobis est*: quo pacto consolatoris agebat vices. Insuper et eum qui largitus est, posuit, ut attentum simul redderet auditorem, et exterreret, tum depositi magnitudine et præstantia, tum illius qui deposuit dignitate.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκονομικῶς πάντα ὁ Παῦλος ἐποίει, οἷς εἶχεν, τούτοις ηὔξησεν τὸ τῆς πορνείας ἔγκλημα. Οὐχ ἁπλῶς εἶπε, *πνεύματος*, ἀλλὰ *τοῦ ἐν ὑμῖν*, ὅπερ ἦν καὶ παραμυθουμένου, καὶ τὸν δεδωκότα τέθεικεν, ὑψηλόν τε ὁμοῦ ποιῶν τὸν ἀκροατὴν καὶ φοβῶν· καὶ τῷ μεγέθει τῆς παρακαταθήκης καὶ τῇ ἀξίᾳ τοῦ παρακαταθεμένου.

Haudquaquam enim eis indignatur, quin potius de illis statuit, ubi ait : *Habentes cibum et vestimenta, his contenti simus* [67]. Sed hanc res ipsa destruit, ejusque emendationem orationi permittit, postquam consilium præbuit.

Πρὸς γὰρ ἐκείνους οὐ δυσχεραίνει, ἀλλὰ καὶ νομοθετεῖ περὶ αὐτῶν, λέγων· *Ἔχοντες τροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησώμεθα* [d]· ἀλλὰ ταύτην βάλλει τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ μετὰ τὴν συμβουλὴν ἐπιτρέψας εὐχῇ.

[d] I Tim. VI, 8.

VARIÆ LECTIONES.

[67] Hic textus mutilus permistusque est, nec sanari potest ex Chrysostomo, apud quem nihil horum occurrit.

Τοῦτο δὲ οὐκ ἐντρέποντος μόνον, ἀλλὰ καὶ βιαζομένου πρὸς ἀρετήν· τί γὰρ παραιτεῖς ἃ θέλεις, φησίν; οὐκ εἶ σαυτοῦ κύριος; διὸ καὶ ἐπήγαγεν· *Ἠγοράσθητε τιμῆς.* A

Hoc porro non modo confundentis est, verum etiam cogentis ad virtutem. Ecquid enim ea quæ velis, accipere cunctaris, inquit; nunquid non tui ipsius es dominus? quamobrem etiam addidit: *Empti estis pretio.*

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι. »

Διορθώσας τὰ χαλεπώτερα ἐγκλήματα, ἓν μὲν τὸ διασπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, δεύτερον δὲ τὸ τοῦ πεπορνευκότος, τρίτον τὸ τοῦ πλεονέκτου, χρῆται λοιπὸν ἡμερωτέρῳ λόγῳ, καὶ μεταξὺ τίθησι παραίνεσιν καὶ συμβουλὴν τὴν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας.

« Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι· διὰ δὲ τὰ πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω· τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. » B

Εἰ μὲν τὸ καλὸν ζητεῖς, φησὶ, καὶ σφόδρα ὑπερέχον, βέλτιον μηδὲ ὅλως ὁμιλεῖν γυναικί. Εἰ δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν σου τῇ ἀσθενείᾳ, ὁμίλει γάμῳ.

« Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσητε τῇ νηστείᾳ. »

Μὴ ἐγκρατευέσθω ἡ γυνὴ, φησὶν, τοῦ ἀνδρὸς ἄκοντος, μηδὲ ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης. Καὶ τί δήποτε; Ὅτι μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρατείας ταύτης τίκτεται τὰ κακὰ, καὶ πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ οἴκων ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐντεῦθεν ἐγένοντο. C

« Καὶ τῇ προσευχῇ· καὶ πάλιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέρχησθε, ἵνα μὴ ἐπιχειρῇ πειράζειν ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην. »

Τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέγει.

« Οὐ κατ' ἐπιταγήν· θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν. »

Ἐν ἐγκρατείᾳ δηλονότι. Πολλαχοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖ, ὅταν περὶ δυσκόλων παραινεῖ πραγμάτων.

« Ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ· ὃς μὲν οὕτως· ὃς δὲ οὕτως. Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις· καλὸν αὐτοῖς, ἵνα μένωσιν ὡς κἀγώ. » D

Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησεν εἰπὼν, *διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν*, πάλιν αὐτοὺς παρεμυθήσατο, εἰπὼν *ἔχειν χάρισμα ἐκ Θεοῦ.*

« Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν. »

Οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα εἰς τὴν ἐγκράτειαν, δεδοικὼς μὴ παράπτωμα γένηται.

« Κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναῖκα, ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐὰν δὲ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ

CAP. VII.

Vers. 1. « De quibus autem scripsistis mihi. »

Ut graviores criminationes corrigat, quarum hæc prima erat, Ecclesiæ scissionis, altera incestus, tertia demum avaritiæ; tenioribus deinceps verbis utitur, atque interserit adhortationem et consilium de conjugio et virginitate.

« Bonum est homini mulierem non tangere. [Vers. 2-4.] Propter fornicationem autem unusquisque suam 84 uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. »

Si quidem id quod bonum eximiumque est persequeris, inquit, melius est abstinere a muliere. Sin autem quod tutum est, et imbecillitati tuæ auxilio sit, nube.

Vers. 5, 6. « Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio. »

Ne continens sit mulier, inquit, invito viro, neque vir uxore nolente. Quare vero istud? quia ejusmodi continentia ingentia mala procreantur. Exinde enim sæpenumero secutæ sunt scortationes et adulteria, et subversiones domorum.

« Et orationi: et iterum in idipsum revertamini, ne aggrediatur tentare vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam. »

Orationem dicit, quæ ferventior exsistat.

« Non secundum imperium. [Vers. 7.] Volo autem omnes esse sicut meipsum. »

Continentes nimirum. Hoc multis modis facit, quando res difficiles suadet.

« Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si permaneant sicut et ego. »

Quia graviter eos insimulavit hac voce, *propter incontinentiam vestram*; eos iterum solatur, dicens eos, *ex Deo donum habere.*

Vers. 9. « Quod si non continent, nubant. »

Non cogit eum qui continentiam non adeptus sit, veritus ne delictum admittatur.

« Melius est enim nubere quam uri. [Vers. 10-12.] Iis autem qui matrimonio juncti sunt præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut

viro suo reconciliari : et virum uxorem non dimittere. Cæteris autem ego dico, non Dominus. »

Palam ostendit quanta sit libidinis vis et tyrannis. Ejus porro verborum hic sensus est. Si vim multam et æstum pateris, exime te molestiis et sudoribus, ne tandem deturberis et cadas.

Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. [VERS. 13.] Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat eum. »

Eum qui mulierem ante duxerit, quam gratiam consecutus sit, non præcipit, suscepta gratia, dimittere uxorem : sed eum qui gratia jam ornatus est, prohibet ne infidelem ducat.

VERS. 14. « Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum : alioqui filii immundi essent : nunc autem sancti sunt. »

Hoc ait, ne timeat uxor, ac si immunda foret propter ejusmodi coitum. Est enim cum viro corpus **85** unum ; quod tamen immundum non fit. Vincit enim uxoris munditia immunditiam viri, et infidelis mulieris immunditiam munditia viri superat.

VERS. 15. « Quod si infidelis discedit, discedat. Non servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi. »

Videlicet, si propter conjugium jubet te sacrificare sociamve impietatis fieri, aut discedere, satius est, ut divortium facias nuptiarum, quam pietatis.

« In pace autem vocavit vos Deus. »

Hoc ait, ne quotidie de ea re inter se pugnent.

VERS. 16, 17. « Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvum facies? nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet. Et sic omnibus in Ecclesiis præcipio. »

Mane, inquit, et permane, consule, et suade. Nullus quippe magister tantum valere potuerit, quemadmodum uxor.

VERS. 18-21. « Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi curæ. »

Isthæc, inquit, ad fidem nihil contribuunt. Ne ergo contenderis, noli perturbari. Nam fides hæc omnia pepulit. Quod autem ait, *non adducat*, idem est ac, nequaquam ex circumcisione præputium sibi faciat.

« Sed et si potes fieri liber, magis utere. »

Hoc est, servus sis potius. Eccur vero cum qui liber esse possit, servum manere præcipit? Vult

ἀνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. Τοῖς δὲ λοιποῖς λέγω, οὐχ ὁ Χριστός. »

Ἐνέφηνεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἱδρώτων, μήποτε καὶ παρατραπῇς.

« Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν. Καὶ γυνὴ εἴ τις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. »

Τὸν πρὸ τῆς χάριτος ἔχοντα ἄπιστον γυναῖκα, οὐ κελεύει ἀφιέναι μετὰ τὴν χάριν· τὸν δὲ ἤδη τὴν χάριν δεξάμενον κωλύει ἄπιστον λαμβάνειν γυναῖκα.

« Ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικὶ, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί. Ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστιν, νῦν δὲ ἅγιά ἐστιν. »

Ἵνα μὴ φοβῆται ἡ γυνὴ ὡς ἀκάθαρτος γινομένη διὰ τὴν μίξιν, τοῦτό φησιν· ἓν μὲν γὰρ σῶμά ἐστιν, ἀλλ' οὐ γίνεται ἀκάθαρτον. Νικᾷ γὰρ ἡ καθαριότης τῆς γυναικὸς τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ νικᾷ ἡ καθαριότης τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἀκάθαρτον τῆς ἀπίστου γυναικός.

« Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω. Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς, ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. »

Οἷον εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τοῦ γάμου, ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον ἀνασπασθῆναι τὸν γάμον, ἢ τὴν εὐσέβειαν.

« Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ὑμᾶς ὁ Θεός.

Τοῦτό φησιν, ἵνα μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πολεμοὺς ἔχωσιν περὶ τοῦ πράγματος.

« Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις; εἰ μὴ ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεὸς, ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτως περιπατείτω, καὶ οὕτως ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι. »

Μένε καὶ παράμενε, φησὶ, καὶ συμβούλευε, καὶ πεῖθε. Οὐδεὶς γὰρ οὕτω διδάσκαλος ἰσχῦσαι δυνήσεται, ὡς γυνή.

« Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω. Ἐν ἀκροβυστίᾳ τις κέκληται; μὴ περιτεμνέσθω. Ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστιν, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ἐν ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. Δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. »

Ταῦτα, φησὶν, εἰς τὴν πίστιν οὐδὲν συντελεῖ, μὴ τοίνυν φιλονείκει, μηδὲ θορυβοῦ. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐξέβαλε ταῦτα. Τὸ δὲ, *μὴ ἐπισπάσθω*, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἐκ περιτομῆς ἀκροβυστίαν ποιείτω.

Ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι. »

Τουτέστι, μᾶλλον δούλευε. Καὶ τί δήποτε τὸν δυνάμενον ἐλευθερωθῆναι, κελεύει μεῖναι δοῦλον;

θέλων δεῖξαι, ὅτι οὐδὲν βλάπτει ἡ δουλεία, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ.

« Ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν. Ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθείς, δοῦλός ἐστι Χριστοῦ. »

Ὅρα πῶς παρεμυθήσατο τὴν δουλείαν· τὸν μὲν καλούμενον δοῦλον, ἀπελεύθερον εἶναι Χριστοῦ· τὸν δὲ καλούμενον ἐλεύθερον, δοῦλον λέγων Χριστοῦ. Πλέον τι τῷ δούλῳ ἐν τῷ λόγῳ δίδοὺς, εἰ καὶ μὴ ἴσοι ἀμφότεροι κατὰ τὸν τῆς κλήσεως λόγον.

« Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. Ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοὶ, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ Θεῷ. Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι. Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα. Ἐὰν δὲ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες· καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε· θλῖψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι. Ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι. Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοὶ, ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν· ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν· καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες· καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες· καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι· παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι· ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ. Ὁ δὲ γαμήσας, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ κόσμῳ· μεμέρισται. Καὶ ἡ γυνὴ ἡ παρθένος, ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι. Ἡ δὲ γαμήσασα, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω· οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως. Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι, ὃ θέλει, ποιείτω. Οὐχ ἁμαρτάνει· γαμείτωσαν. Ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τοῦ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ· ὥστε ὁ ἐγγαμίζων, καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ ἐγγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ· γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι· μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· δοκῶ δὲ κἀγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. »

A nimirum ostendere, nihil servitutem nocere, quinima prodesse.

Vers. 22. « Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Christi. Similiter et qui liber vocatus est, servus est Christi. »

Vide quanto solamine servitutem leniat : ut eum, qui, dum servus erat, vocatus fuit, libertum dicat Christi : itemque servum appellet, illum qui vocatus fuit quando liber erat. Ubi nonnihil amplius servo tribuit, tametsi utrique sint vocatione pares.

Vers. 23-40. « Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit virgo, non peccavit : tribulationem autem carnis habebunt ejusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico, fratres : tempus breve reliquum est; ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui **86** emunt, tanquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Domino. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat mundo. Divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento assiduum esse Domino. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, et ita oportet fieri : quod vult faciat; non peccat, nubant. Qui vero stat in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habet suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo servare virginem suam, benefacit. Igitur qui matrimonio jungit, benefacit : et qui non jungit, melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est, ut cui vult nubat; tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit secundum consilium meum. Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. »

Οὗτος ὁ λόγος οὐ πρὸς οἰκέτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐλευθέρους εἴρηται. Ἔστι γὰρ καὶ δοῦλον ὄντα μὴ εἶναι δοῦλον, καὶ ἐλεύθερον ὄντα δοῦλον εἶναι. Πῶς δὲ ὁ δοῦλος, οὐκ ἔσται δοῦλος; ἀλλ' ἢ ὅταν διὰ τὸν Θεὸν πάντα ποιῇ, καὶ μηδὲν κατ' ὀφθαλμοδουλίαν πράττῃ. Πάλιν δὲ ὁ ἐλεύθερος οὐκ

Hic totus sermo non solum ad famulos, verum etiam ad liberos spectat. Fieri etenim potest ut qui servus est, non serviat, et qui liber est, servus efficiatur. Quinam autem fiat ut qui mancipium est, non sit servus? nisi quando universa propter Deum facit, nec quidquam agit ut oculis

hominum morem gerat. Aliorsum vero, qui liber est, neutiquam vere liber fuerit, quandiu servierit hominibus, eisque per omnia placuerit.

ἔσται ἐλεύθερος ὅταν διακονῆται ἀνθρώποις, καὶ πάντα ποιῇ κατὰ τὸ ἐκείνοις ἀρέσκον.

CAP. VIII.

VERS. 1. « De iis quæ idolis sacrificantur. »

Multi Corinthiorum, cum didicissent non iis quæ intrant in os, sed illis quæ ex ore exeunt, hominem inquinari [68], necnon idola, ligna et lapides ac dæmones esse, neque nocere posse, neque prodesse, perfectione cognitionis immodice abutebantur, tum aliorum, tum suo damno. Nam idolia ingrediebantur, et mensarum quæ illic erant, fiebant participes, ex quo exitium ingens pariebatur. Qui enim idola verebantur adhuc, nec ea despicere noverant, incunctanter participabant ea quæ immolabantur idolis : cum utique hoc perfectiores facere viderent, unde admodum lædebantur. Neque enim hæc sumebant eadem ac illi mente et scientia, sed tanquam carnes hostiarum; utque hoc pacto via pararetur ad cultum idolorum. Quin nec perfectis illis hoc parum nocebat, qui mensæ dæmonum consortes fierent. Hujus itaque criminis cum haberentur rei, videas velim, quomodo Apostolus sermonem componat.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων. »

Πολλοὶ παρὰ τοῖς Κορινθίοις μαθόντες, ὅτι οὐ τὰ εἰσπορευόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα · καὶ ὅτι τὰ εἴδωλα, ξύλα καὶ λίθοι καὶ δαίμονες, καὶ οὔτε βλάψαι, οὔτε ὠφελῆσαι δυνάμενα, ἀμέτρῳ τῇ τελειότητι τῆς γνώσεως ταύτης ἐκέχρηντο, καὶ εἰς τὴν ἑτέρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν βλάβην · καὶ γὰρ εἰς εἰδώλεια εἰσῄεσαν, καὶ τῶν τραπεζῶν αὐτῶν μετεῖχον, καὶ μέγαν ἐντεῦθεν ὄλεθρον ἔτικτον. Οἵ τε γὰρ ἔτι τῶν εἰδώλων ἔχοντες φόβον, οὐκ εἰδότες αὐτῶν καταφρονεῖν, μετεῖχον ἑτοίμως τῶν εἰδωλοθύτων, ἐπειδὴ τοὺς τελειοτέρους ἑώρων τοῦτο πονοῦντας, καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐβλάπτοντο. Οὐδὲ γὰρ τῇ ὁμοίᾳ ἐκείνοις γνώσει ἥπτοντο αὐτῶν, ἀλλ' ὡς θυσιῶν · καὶ ὁδὸς ἐπὶ εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο · καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ δῆθεν τέλειοι, οὐχ ὡς ἔτυχεν ἠδικοῦντο, δαιμονικῶν μεταλαμβάνοντες τραπεζῶν. Τούτου ὄντος τοῦ ἐγκλήματος, ὅρα πῶς ὁ Ἀπόστολος τὸν λόγον μεταχειρίζεται.

Simus quia omnes scientiam habemus. »

« Οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. »

Dimissis infirmis, ut vulgo solet, ad robustiores in primis sermonem convertit. Statim ergo superbiam contundit ipsorum, dicens omnes scientiam habere. Nam qui eximium quidpiam et pulchrum habent, quod ipsi soli possideant, **87** hoc magis efferantur. Sin vero id cum aliis eos habere compertum sit, non jam amplius eo afficiuntur. Quamobrem commune illud facit, quod illi suum duntaxat esse arbitrabantur.

Τοὺς ἀσθενεῖς ἀφεὶς, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, τοῖς ἰσχύουσι διαλέγεται πρώτοις. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτῶν τούτων καταστέλλει τὸν τύφον, φάσκων τοὺς πάντας ἔχειν τὴν γνῶσιν. Οἱ γὰρ ἔχοντές τι μέγα καὶ καλὸν, ὅταν μόνοι κατέχωσι, μᾶλλον ἐπαίρονται. Ἐὰν δὲ μετ' ἄλλων φανῶσιν αὐτὸ κεκτημένοι, οὐκέτι ὁμοίως τοῦτο πάσχουσι · ποιεῖ οὖν αὐτὸ κοινὸν, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι ἑαυτῶν εἶναι ἐνόμιζον αὐτὸ μόνον.

« Scientia inflat, charitas vero ædificat. »

« Ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. »

Quando enim scientia est sine charitate, solet ostentatio illum qui ea sit instructus insano superbiæ flatu efferre ac distrahere. Neutiquam vero Paulus impedit quin perfecta scientia habeatur : sed præcipit ut cum charitate habeatur. Nam sine charitate nihil scientia præstat lucri; quin magis nocet.

Ὅταν γὰρ χωρὶς ἀγάπης ᾖ, εἰς ἀπόνοιαν ἐπαίρει φυσῶσα τὸν ἔχοντα, καὶ διαιρεῖν εἴωθεν ἡ ἀλαζονεία · οὐ κωλύει δὲ τὸ τελείαν ἔχειν τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ τὸ μετὰ ἀγάπης ταύτην ἔχειν κελεύει. Ἐπειδὴ χωρὶς ἀγάπης κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ βλάβος.

VERS. 2, 3. « Si quis autem existimat se scire aliquid, nondum cognovit quomodo oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. »

« Εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω ἔγνω καθὼς δεῖ γνῶναι. Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. »

Vide quomodo arrogantiam illorum dejicit. Primum enim ostendit eos non solos scire, quæ sciunt. *Omnes enim*, inquit, *scientiam habemus*. Deinde hoc nocivum esse sine charitate. Nam, *scientia inflat*. Ad hæc nequidem perfectum illud esse et absolutum, etiam adjuncta charitate; dum nempe ait : *Si quis existimat se scire aliquid, nondum cognovit quomodo oporteat eum scire*. Insuper ne id quoque eos a seipsis habere, sed divino munere. Non enim dicit, cognovit Deum, sed, *cognitus est ab eo*. Tandem hoc ipsum a charitate prove-

Ὅρα δι' ὅσων αὐτῶν κατήνεγκε τὸ ὕψωμα. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔδειξεν, ὅτι οὐ μόνον ἐπίστανται ἅπερ ἴσασι. *Πάντες* γὰρ, φησὶν, *γνῶσιν ἔχομεν*. Ἔπειτα ὅτι βλαβερὸν τὸ πρᾶγμα τοῦτο χωρὶς ἀγάπης. *Ἡ γνῶσις* γὰρ, φησὶ, *φυσιοῖ* · ὅτι καὶ μετὰ ἀγάπης οὐκ ἀπηρτισμένον ἐστὶν, οὐδὲ τέλειον. *Εἴ τις γὰρ δοκεῖ εἰδέναι τι*, φησὶν, *οὐδέπω ἔγνωκεν καθὼς δεῖ γνῶναι*. Πρὸς τούτοις, ὅτι οὐδὲ τοῦτο οἰκοθεν ἔχουσιν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δωρησαμένου. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἔγνω τὸν Θεὸν, ἀλλ', *ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ*. Εἶτα ὅτι ἀπὸ ἀγάπης γίνεται τοῦτο αὐτὸ, ἣν οὐκ ἔχουσιν

[68] Matth. xv, 18, 19.

ὡς χρή. *Εἰ γάρ τις, φησὶν, ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ.*

« Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. »

Ἀμφότερα βούλεται κατασκευάσαι· ὅτι τε ἀπαναίνεσθαι δεῖ τῆς τοιαύτης τραπέζης, καὶ ὅτι ἰσχὺν οὐκ ἔχει εἰς τὸ βλάψαι τοὺς μετέχοντας, ἅπερ ἐναντία ἀλλήλων ἐστί. Γνόντες γὰρ ὅτι οὐκ ἔχει βλάβην, οὕτως διαφόρως ἔμελλον ἐπιτρέχειν, κωλυθέντες δὲ αὐτῶν ἅπτεσθαι, πάλιν ὑπώπτευον, ὅτι ὡς ἰσχὺν ἐχόντων εἰς τὸ βλάπτειν ἐκωλύθησαν. Διὸ δὴ πρῶτον καθέλει τὴν τῶν εἰδώλων ὑπόνοιαν. Τὸ γάρ, εἶναι, ἐπὶ τοῦ, μὴ ἔχειν ἰσχὺν αὐτά, τέθειται.

« Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶν λεγόμενοι θεοί. »

Ἐπειδὴ, εἶπεν, οὐδὲν εἴδωλον, καὶ οὐδεὶς Θεὸς, εἰ μὴ εἷς· ἦν δὲ καὶ εἴδωλα, ἦσαν δὲ καὶ θεοὶ λεγόμενοι. Ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς φανεροῖς μάχεσθαι, ἐπάγει λέγων τό· *Εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί.* Καὶ ὥσπερ οὖν εἰσιν, οὐχ ἁπλῶς εἰσιν, ἀλλὰ λεγόμενοι· καὶ οὐκ ἐν πράγματι, ἀλλ' ἐν ῥήματι τοῦτο ἔχοντες

« Εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς· ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί. »

Ἐν οὐρανῷ τὸν ἥλιον λέγων, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀστέρων χορόν· καὶ γὰρ αὐτὰ προσεκύνησαν Ἕλληνες ὡς θεούς· ἐπὶ γῆς δὲ δαίμονας, καὶ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων θεοποιηθέντας ἅπαντας.

« Ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. »

Πρότερον εἰπὼν, ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἄλλος, εἰ μὴ εἷς, νῦν τοῦτο προστίθησιν, εἶτα καὶ τὸ, *Ἀλλ' ἡμῖν· τὸ Πατήρ·* εἶτα καὶ ὅπερ ἐστὶ δεῖγμα θεότητος, καὶ τοῦτο ἐπάγει, *ἐξ οὗ τὰ πάντα*, λέγων· τοῦτο γὰρ δείκνυσι, κἀκείνους οὐκ ὄντας θεούς· *Θεοὶ γὰρ οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν*, φησὶν.

« Καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. »

Ὅταν μὲν ἐξ αὐτοῦ πάντα λέγῃ, τὴν δημιουργίαν λέγει, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν· ὅταν δὲ εἴπῃ, *καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν*, τὸν τῆς πίστεως καὶ οἰκειώσεως λέγει λόγον· διπλῇ γάρ ἐσμεν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τῷ μὴ ὄντες γενέσθαι, καὶ τῷ πιστοὶ γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ τὸ πιστεῦσαι εἰς αὐτὸν κτίσις καλεῖται· ἵνα γὰρ κτίσῃ, φησὶ, τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον.

« Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις. »

Ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν καὶ τοῦτο νοητέον. Δι'

A nire, quam ipsi non habeant ut oportet. Nam, *si quis*, inquit, *diligit Deum, hic cognitus est ab eo.*

Vers. 4. « De escis ergo quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus alius nisi unus. »

Utrumque vult evincere, quod nempe ab hac mensa sit abstinendum; et quod vim nullam habeant illos lædendi qui ipsa participant, quæ invicem contraria sunt. Nam qui ea nocere non posse intelligebant, indiscriminatim ipsa persecuturi erant: qui vero tangere prohibebantur, ii rursum suspicabantur ideo se illis arceri, quod vim haberent nocendi. Quamobrem primum opinionem de idolis aufert. Quod enim positum est ea nihil esse, B idem est ac nihil ipsa virtutis habere.

Vers. 5. « Nam etsi sunt qui dicantur dii. »

Cum dixerit, nullum idolum esse, nec ullum Deum, nisi unum; nihilominus vero idola sint, sintque etiam qui dicuntur dii; ne res manifestas videretur impugnare, hoc subjungit: *Etsi sunt qui dicantur dii.* Quemadmodum ergo sunt, non tamen sunt absolute dii, sed dicuntur; ut qui non re, sed nomine deitatem habeant.

« Sive in cœlo, sive in terra. Quemadmodum sunt dii multi, et domini multi. »

In cœlo esse solem dicit, lunam, et reliquarum stellarum chorum (hæc enim gentiles tanquam deos adoraverunt), in terra vero dæmones, et quicunque ex hominibus in deos relati C fuere.

Vers. 6. « Sed nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia.

Cum antea dixisset, nullum esse Deum alium, præterquam unum, idem nunc repetit, atque insuper addit, *Nobis tamen*; tum deinde, *Pater*; et rursum, quod quidem deitatis argumentum est, addit etiam, *ex quo omnia*. Ex hoc **88** enim probatur illos non esse deos. Nam, *Pereant dii*, inquit Scriptura, *qui non fecerunt cœlum et terram* [69].

« Et nos in illum. »

Dum cuncta esse ex illo affirmat, opificium mundi significat, quodque res factæ ex nihilo D sint. Quando vero ait, *et nos in illum*, innuit plane qua ratione fidem habeamus, isque nos sibi vindicaverit. Duplici quippe modo sumus ex illo; qua nempe ex nihilo conditi sumus, et qua credidimus. Nam in eum credere creatio nuncupatur. Ait enim, ut duos populos condat in unum [70].

« Et unus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. [Vers. 7.] Sed non in omnibus est scientia. »

Hoc rursum etiam de Christo est intelligendum.

[69] Jerem. x, 11. [70] Ephes. II, 15.

VARIÆ LECTIONES.

[c] Pro καθαιρεῖ.

Nam et hominum genus per ipsum ex nihilo productum fuit, atque ab errore ad veritatem revocatum est. Ideoque hæc particula, *ex quo*, Christum non excludit. Ex ipso enim per Christum conditi sumus. Qui nec nomina tanquam unicuique sorte distributa divisit, dum Filio quidem vocem, *Dominus*, Patri vero nomen, *Deus*, attribuit. Nam et Scriptura frequenter solet ea permutare, ut quando ait : *Dixit Dominus Domino meo* [71]. Et rursum : *Propterea unxit te Deus, Deus tuus* [72]. Et : *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus* [73]. Atque multis in locis videris hæc nomina transmutari. Quod si quæruntaliqui, quam ob causam non meminerit Spiritus : hoc nos responderimus, eum ad cultores idolorum verba facere, atque de diis pluribus, deque dominis multis disputare. Quamobrem postquam unum Deum Patrem dixit, Filium Dominum appellavit. Si ergo Patrem una cum Filio nunc ausus non est Dominum appellare, ne apud illos in suspicionem veniret quasi duos dominos diceret; neque rursum Filium una cum Patre Deum vocare, ne duos affirmare deos putaretur : quid miraris, si non meminit Spiritus? Nam adversus illos tunc decertabat, volebatque ostendere, apud nos non esse deorum multitudinem. Propterea vocem, *unus* assidue retinet, dicens : *Nullus est Deus, nisi unus.* Et iterum, *Nobis unus Deus est, et unus Dominus.* Ex quo manifestum est eum, ut imbecillitati parceret auditorum, hac loquendi structura usum esse.

Αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήχθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπὸ πλάνης εἰς ἀλήθειαν ἐπανῆλθε· ὥστε τὸ, ἐξ οὗ, τοῦτο οὐκ ἔστι χωρὶς τοῦ Χριστοῦ. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργήθημεν. Οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ὡς ἀποκεκληρωμένα διεῖλεν, τῷ μὲν Υἱῷ τὸ *Κύριος*, τῷ δὲ Πατρὶ τὸ *Θεὸς* προσνείμας. Οἶδεν γὰρ αὐτὰ καὶ ἐναλλάττειν ἡ Γραφὴ πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ· *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου.* Καὶ πάλιν· *Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου.* Καί· *Ἐξ οὗ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός.* Καὶ πολλαχοῦ ἂν ἴδοις ταῦτα μεταβαίνοντα τὰ ὀνόματα. Εἰ δέ τινες λέγοιεν, Τίνος ἕνεκεν Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσεν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι πρὸς εἰδωλολάτρας ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ περὶ θεῶν πολλῶν ὁ ἀγὼν, καὶ περὶ κυρίων πολλῶν· διὸ καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα εἰπὼν, Κύριον τὸν Υἱὸν ἐκάλεσεν. Εἰ τοίνυν τὸν Πατέρα οὐκ ἐτόλμησε καλέσαι Κύριον νῦν μετὰ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ δύο παρ' ἐκείνοις ὑποπτεύηται λέγειν κυρίους· οὐδὲ τὸν Υἱὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ δύο λέγειν νομίζηται θεούς, τί θαυμάζεις, εἰ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσε; πρὸς γὰρ ἐκείνους ἦν τέως αὐτῷ ὁ ἀγὼν, καὶ τὸ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι πολυθεΐα παρ' ἡμῖν. Διὸ τὸ *εἷς* συνεχῶς κατέχει λέγων· *Οὐδεὶς Θεὸς εἰ μὴ εἷς.* Καὶ πάλιν· *Ἡμῖν εἷς Θεὸς, καὶ εἷς Κύριος.* Ὅθεν δῆλον ὅτι φειδόμενος τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκουόντων, ταύτῃ ἐχρήσατο τῇ διασκευῇ.

« Quidam autem consuetudine idoli. » C

Neque illos palam declarat, ne feriat; neque omnino prætercurrit : sed indefinite mentionem ipsorum facit.

« Usque nunc quasi idolothyta manducant. »

Eadem qua prius mente.

« Et conscientia ipsorum, cum sit infirma, polluitur. »

Quia nondum valet ea despicere, nec omnino deridere : sed adhuc hæsitat. Cæterum nusquam orationem sistit circa naturam rei : sed sursum deorsum versatur circa conscientiam illius qui participat. Veretur enim ne infirmum volens corrigere, fortem verberet, hunecque subinde infirmum reddat.

« Τινὲς δὲ τῇ συνηθείᾳ τοῦ εἰδώλου. »

Οὔτε ἐκκαλύπτει αὐτοὺς σαφῶς, ἵνα μὴ πλήξῃ, οὔτε παρατρέχει καθόλου, ἀλλ' ἀορίστως αὐτῶν μέμνηται.

« Ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτα ἐσθίουσιν. »

Μετὰ τοσαύτης διανοίας μεθ' ἧς τὸ πρότερον.

« Καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται. »

Οὐδέπω δυναμένη καταφρονῆσαι, οὐδὲ καθάπαξ αὐτῶν κατα γελᾶσαι, ἀλλ' ὥσπερ διακρινομένη. Οὐδαμοῦ δὲ περὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος τὸν λόγον ἵστησιν, ἀλλὰ ἄνω καὶ κάτω περὶ τὸ συνειδὸς τοῦ μεταλαβόντος στρέφεται. Δέδοικε γὰρ μὴ θέλων διορθῶσαι τὸν ἀσθενῆ, πλήξῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ ἀσθενῆ καὶ τοῦτον ἐργάσηται.

Vers. 8. « Esca autem vos non commendabit Deo. » D

« Βρῶμα δὲ ὑμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ. »

89 Vide quomodo horum rursus arrogantiam deprimit. Quasi dicat : Tametsi nullus læsus est, nec ulla inde proximi perversio contigit, attamen ne sic quidem id facere oportebat. Hoc enim est incassum laborare. Nam qui audivit alterum lædi, ipse autem alioqui nonnihil capit lucri, haud valde curat abstinere : sed tunc prorsus quando didicerit, nihil se ea re juvari. Quocirca ait : *Esca nos non commendabit Deo.*

« Neque enim si non manducaverimus, deficimur. »

Ὅρα πῶς πάλιν αὐτῶν καθεῖλεν τὸ φρόνημα· λέγων, ὅτι εἰ καὶ μηδεὶς ἐβλάπτετο, μηδὲ ἡ τοῦ πλησίον προσῆν διαστροφὴ, οὐδὲ οὕτως ἔδει τοῦτο ποιεῖν· ματαιοπονεῖν γὰρ τοῦτό ἐστιν· ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι βλάπτεται μὲν ἕτερος, αὐτὸς δὲ ἔχει τι κέρδος, οὐ σφόδρα ἀφίσταται, ἀλλὰ τότε μᾶλλον, ὅταν μάθῃ ὅτι αὐτὸς οὐδὲν ὠφελεῖται ἐκ τοῦ πράγματος. Διὰ τοῦτό φησιν· *Βρῶμα ὑμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ.*

« Οὔτε γὰρ, ἐὰν φάγωμεν, ὑστερούμεθα. »

[71] Psal. cix, 1. [72] Psal. xliv, 8. [73] Rom. ix, 5.

Τουτέστιν, οὐκ ἔλαττόν τι ἔχομεν.

« Οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, περισσεύομεν. »

Τουτέστιν, οὐκ εὐδοκιμοῦμεν παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς ἀγαθόν τι ποιήσαντες καὶ μέγα.

« Βλέπετε δὲ μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν. »

Οὐκ εἶπεν, ἡ γνῶσις ὑμῶν, οὐδὲ, ἡ τελείωσις ὑμῶν, ἀλλ', ἡ *ἐξουσία*, ὅπερ προπετείας εἶναι μᾶλλον καὶ αὐθαδείας εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐκ εἶπεν, τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ *τοῖς ἀσθενέσι*, τῶν ἀδελφῶν αὔξων τὴν κατηγορίαν· ὅτι οὐδὲ ἀσθενούντων φείδονται, καὶ τοῦτο ἀδελφῶν.

« Ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; »

Τουτέστι τὸν τέλειον.

« Καὶ ἀπόλλυται οὖν ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐν τῇ γνώσει σου, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν. »

Τέσσαρα τίθησιν ἐγκλήματα καὶ σφόδρα μέγιστα, ὅτι καὶ ἀσθενῶν, καὶ ἀδελφὸς, καὶ οὗ τοσοῦτον ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο λόγον, ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα πάντα διὰ βρῶμα ἀπόλλυται.

« Οὕτως δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. »

Ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὴν τῆς παρανομίας τὴν κορυφὴν τὸ ἁμάρτημα ἀνήγαγεν. Καὶ πάλιν τῆς ἀσθενείας ἐμνημόνευσεν τῆς ἐκείνων, ἵνα ὅπερ ἐνόμιζον οἱ ἐσθίοντες ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι, τοῦτο παντα-χοῦ εἰς τὴν ἑαυτῶν εὕρωσιν περιτρεπόμενον κεφαλήν. Πῶς δὲ εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσιν; Ἐνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν αὐτὸς οἰκειοῦται. Δευτέρῳ δὲ, ὅτι εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλος τελοῦσιν οἱ τυπτόμενοι. Τρίτῳ δὲ, ὅτι ἔργον αὐτοῦ, ὃ διὰ τῆς οἰκείας ᾠκοδόμησε σφαγῆς, τοῦτο καθαιροῦσι.

« Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίζω. »

Τοῦτο ἀρίστου διδασκάλου, τὸ δι' ἑαυτοῦ παιδεύειν ἃ λέγει. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως, ἀλλ', ὁπωσοῦν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; »

Ἵνα μή τις λέγῃ· Κομπάζεις εἰκῇ· δεῖξον διὰ τῶν ἔργων τίνος κατεφρόνησας, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τὸν ἀδελφόν· διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τούτων ἐλθεῖν. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος αὐτῷ· τί χρὴ λέγειν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, φησί; τοῦ γὰρ Χριστοῦ ἐπιτάξαντος τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσοντας ἐκ τῶν μαθητευομένων ζῆν, ἐγὼ τοῦτο οὐκ ἐποίησα, ἀλλ' εἱλόμην λιμῷ μᾶλλον καταλῦσαι τὸν βίον, ἢ λαβεῖν τι παρὰ τῶν κατηχουμένων· οὐκ ἐπειδὴ σκανδαλίζεσθαι ἔμελλον, ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκονομεῖσθαι αὐτοὺς ἠβουλόμην. Καὶ ἵνα μή τις λέγῃ, ὅτι Εἰ καὶ μὴ ἔλαβες, ἐπειδὴ μὴ ἐξὸν ἦν, οὐκ ἔλαβες.

Id est, nihil quidquam minus habemus.

« Neque si manducaverimus, abundamus. »

Hoc est, non probati sumus apud Deum, tanquam bonum aliquid et eximium gesserimus.

Vers. 9. « Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum sit infirmis. »

Non dixit, scientia vestra, neque, perfectio vestra, sed, *licentia*, quod temeritatis potius esse et nimiæ fiduciæ videtur. Neque rursum ait, fratribus, sed, *infirmis*; ut fratrum crimen augeat, qui nec infirmorum, imo nec fratrum suorum rationem habeant.

Vers. 10. « Si quis enim viderit te, qui habes scientiam, in idolio recumbentem; nonne conscientia ejus cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? »

Hoc est, te perfectum esse.

Vers. 11. « Et perit infirmus in tua scientia frater propter quem Christus mortuus est. »

Quatuor accusationis capita statuit, eaque maxima prorsus; puta quod infirmus, quod frater, quod tantam ejus rationem Christus habuerit, ut pro ipso moreretur; quod tandem post hæc omnia propter cibum pereat.

Vers. 12. « Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. »

Inspice quomodo paulatim peccatum ad ipsummet fastigium iniquitatis eos adduxit. Atqui ipsorum rursus infirmitatis meminit, ita ut quod illi qui comedebant, sibi favere arbitrabantur, hoc ubique in caput suum devolvi reperirent. Quinam vero in Christum peccant? uno quidem modo, quia sibi ille vindicat, quæ famulos suos spectant. Secundo autem, quod qui percutiunt, id faciunt in corpus ipsius et in membra ipsius. Tertio denique, quod opus ipsius, quod occasione sua struxit, hoc illi destruunt.

Vers. 13. « Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. »

Optimi magistri hoc munus est, exemplo suo docere quæ prædicat. Nec dixit, sive jure, sive injuria, sed, qualicunque modo.

CAP. IX.

Vers 1. « Non sum apostolus? non sum liber? »

Ne quisquam objiceret: Perperam te jactas: operibus ostende quidnam despicatus sis, ne frater offendat: quapropter pergere jam cogitur **90** ad hæc demonstranda. Hic autem sensus ipsius est: Quid de victimis idolorum, inquit, ultra dicere necesse sit? Licet enim Christus Evangelii prædicatoribus mandaverit ut victum sibi ab iis quos erudiunt, quærerent, hoc ego non feci. Sed apud me statui fame potius interire quam a discipulis quidpiam accipere: non quod illi offendendi essent, sed quia ædificationi ipsorum studebam. Ac ne quis diceret: Etsi non accepisti,

ideo plane non accepisti, quia tibi licitum non erat. Eam ob rem primum causas ponit, propter quas jure accepisset, si voluisset accipere. Deinde ne Petrum ejusque socios, qui primum olim accipiebant, hæc dicendo criminari videatur; declarat illis fuisse concessum ut acciperent. Tandem ne regereret aliquis: permissum quidem hoc Petro fuit; tibi vero, nequaquam; auditorem se laudando occupat, cum ad sic faciendum necessitate compelleretur.

« Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino? [Vers. 2.] Si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum. »

Ne quis diceret: At illi habent præ aliis quod cum Christo versati fuerunt (neque enim exigua hæc prærogativa erat, secundum hoc Domini effatum: *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt* [14]: idcirco ait: *Nunquid non Jesum Dominum nostrum vidi?* Et ne quis rursum objiceret: nullum apostolicum opus edidisti, subjungit: *Opus meum estis vos in Domino*. Porro quia magnum quid pronuntiabat, adjecit, *in Domino*, id est, Dei opus est, non meum.

« Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. [Vers. 3-6.] Mea defensio adversus eos qui me interrogant, hæc est. Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? »

Signaculi nomine demonstrationem significavit. Si cui discere libeat quomodo sim apostolus, vos ipsos proferam. Omnes enim apostoli notas in vobis ostendi.

Sedatis per moderationem libidinibus corporis, retusoque carnalis amoris aculeo, perpaucis contenti assuefactique sumus, ac diffitemur fortibus voluptates condecere.

Vers. 7. « Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat? »

Postquam ex apostolis ipsis comprobavit, quod validissimum erat; puta hoc sibi facere licitum esse; ad exempla modo pergit, hisque rationibus communem iterum morem confirmat.

Vers. 8-10. « Nunquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. »

[14] Matth. XIII, 17.

Διὰ τοῦτο πρῶτον τίθησι τὰς αἰτίας δι' ἃς εὐλόγως ἀνέλαβεν, εἴπερ ἐβούλετο λαβεῖν. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ τοὺς περὶ Πέτρον διαβάλλων ταῦτα λέγειν· καὶ γὰρ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι πρότερον· δείκνυσιν ὅτι ἐξῆν ἐκείνοις λαμβάνειν. Εἶτα πάλιν, ἵνα μή τις εἴποι ὅτι Πέτρῳ μὲν ἐξῆν, σοὶ δὲ οὐκ ἐξῆν, προλαμβάνει τὸν ἀκροατὴν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς περὶ ἑαυτοῦ, δι' ἀνάγκην ταῦτα ποιῶν.

« Οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ; Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι. »

Ἵνα μή τις πάλιν λέγῃ· Ἀλλ' ἔχουσι πλέον ἐκεῖνοι, τὸ μετὰ Χριστοῦ γενέσθαι· οὐ μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο ἀξίωμα ἦν κατὰ τὸ λεχθέν· *Πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον*· εἶπεν· *Οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα*; Καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ· Οὐδὲν ἐπεδείξω ἀποστόλου ἔργον, διὰ τοῦτό φησι· *Τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ*. Καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγξατο, τὸ, *ἐν Κυρίῳ*, προστίθησι, τουτέστι τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ἐστὶν, οὐκ ἐμόν.

« Ἡ γὰρ σφραγίς μου τῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ· ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσίν ἐστιν αὕτη· Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου (4), καὶ Κηφᾶς; ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; »

Τουτέστιν ἡ ἀπόδειξις· κἂν βούληταί τις μαθεῖν, πόθεν ἀπόστολός εἰμι, ὑμᾶς προβάλλομαι. Ἅπαντα γὰρ τὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ὑμῖν ἐπεδειξάμην.

Κατευνάζοντες δὲ ταῖς ἐπιεικείαις τὰς σωματικὰς ἡδονὰς, καὶ τὸ τῆς φιλοσαρκίας ἀπαμβλύνοντες κέντρον, ὀλιγοσιτεῖν εἰθίσμεθα, καὶ τὸ τρυφᾶν οὐ τῶν ἀρίστων εἶναί φαμεν.

« Τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τῶν καρπῶν αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει; »

Ἐπειδὴ ὅπερ ἦν ἰσχυρότατον, ἐκ τῶν ἀποστόλων ἀπέδειξεν, ὅτι ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ παραδείγματα λοιπὸν ἔρχεται, καὶ τὴν κοινὴν συνήθειαν ἐκ τούτων πάλιν τῶν λόγων ἰσχυροποιῶν.

« Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ; Ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λαλεῖ; Ἐν γὰρ τῷ Μωϋσέως νόμῳ γέγραπται· Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη. »

NOTÆ.

(4) In marg. Ἰωσὴφ υἱοὶ, Ἰακωβὸς ὁ ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων, Ἰωσὴφ, Σιμὼν, Ἰούδας· *Filii Joseph, scilicet Jacobus episcopus Hierosolymorum, Joseph, Simon, Judas.* Eadem hæc habet Theophylactus.

Μὴ ἐξ ἀνθρωπίνων μόνον παραδειγμάτων ἰσχυρί- A ζομαι ;

« Ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' ἐλπίδι. Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν ; Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσι, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς ; »

Τῆς μελλούσης λέγει.

« Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δίδωμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. »

Τουτέστιν, οὐκ ἐλάβομεν.

« Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν ; »

Ἀπὸ τοῦ νόμου τὸ ἔχειν ἐξουσίαν λαμβάνειν ἐπι- B δειξάμενος, μεταφέρει τὸν λόγον καὶ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐκ τούτου αὐτὸν ἰσχυροποιῶν. Εὖ δέ· τὸ μὴ εἰπεῖν ἐκ τῶν προσφερόντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν, ἵνα μήτε οἱ λαμβάνοντες ὀνειδίζωνται, μήτε οἱ παρέχοντες ἐπαίρωνται.

« Οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ παρεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται. Οὕτως καὶ ὁ Κύριος διέταξεν τοῖς Εὐαγγέλιον καταγγέλλουσι, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν. »

Τὰ γὰρ προσενεχθέντα οὐκέτι λοιπὸν τῶν προσενεγκόντων ἦσαν, ἀλλὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Τὸ δὲ *συμμερίζονται*, οὐ τὴν ἐξ ἴσου διανομὴν δηλοῖ, ἀλλὰ τὴν ἐξ ὀφειλῆς διδομένην αὐτοῖς παραμυθίαν.

« Ἐγὼ δὲ οὐ κέχρημαι οὐδενὶ τούτων. Οὐκ ἔγραψα C δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτως γένηται ἐν ἐμοί. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, πολλῶν μοι παραδειγμάτων παρεχόντων ἐξουσίαν τοῦ στρατιώτου, τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ποιμένος, τῶν ἀποστόλων, τοῦ νόμου, τῶν παρ' ἡμῶν εἰς ὑμᾶς γενομένων, τῶν παρ' ἡμῶν εἰς τοὺς ἄλλους, τῶν ἱερέων, τοῦ προστάγματος τοῦ Κυρίου, οὐδενὶ τούτων ἂν ἐπείσθην εἰς τὸ καταλῦσαι τὸν ἐμαυτοῦ νόμον, καὶ λαβεῖν.

« Καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου, ἵνα τις κενώσῃ. »

Αἱροῦμαι μᾶλλον, φησὶν, ἀποθανεῖν λιμῷ, ἢ τούτων ἀποστερηθῆναι τῶν στεφάνων. Εὖ δὲ, καὶ τὸ *καύχημα* εἰπεῖν, καὶ μὴ τὸν σκοπὸν ἢ τὸ δόξαν καλόν. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι ποιεῖ μὲν αὐτὸ, οὐ χαίρων δὲ, ἀλλὰ στένων καὶ ὀδυνάμενος, τούτου χά- D ριν τὴν ὑπερβολὴν τῆς χαρᾶς δεῖξαι θέλων, καὶ τὸ μέγεθος τῆς προθυμίας, καύχημα τὸ πρᾶγμα καλεῖ.

Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. Οὐαὶ δέ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς μείζονος ὄντος τοῦ εὐαγγελίσασθαι, τοῦ ἀδάπανον θεῖναι τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' ὡς ἑτέρωθεν ἔχοντος τὸ πλέον. Οἷον, ὅτι τὸ μέν ἐστιν ἐπίταγμα, τὸ δὲ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως κατόρθωμα. Ἃ μὲν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν γίνεται, πολὺν ἔχει μισθόν· ἃ δὲ ἐν ἐντολῆς τάξει, οὐ τοσοῦτον. Ὥστε κατὰ τοῦτό φησιν, τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ εὐαγγελίσασθαι πλέον εἶναι οὐκ αὐτὴν τοῦ πράγματος τὴν

Nunquid humanis duntaxat exemplis hoc confirmo ?

91 « Quoniam debet in spe qui arat, arare ; et qui triturat, spem ejus participare in spe. [Vers. 11, 12.] Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus ? Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos ? »

Spem futuræ vitæ ait.

« Sed non usi sumus hac potestate : sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. »

Id est, non accepimus.

Vers. 13, 14. « Nescitis quoniam qui sacra faciunt, de sacrario comedunt. »

Postquam a lege demonstravit habere se potestatem accipiendi, sermonem transfert ad Evangelium, unde et ipsum confirmat. Apprime vero non ait eos ab iis qui offerunt accipere, sed, de re sacra comedere ; ut neque illis qui offerunt id vitio vertatur, neque qui tribuunt efferantur.

« Qui altari deserviunt, cum altari participant. Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. »

Nam quæ oblata erant, non jam ad offerentes pertinebant, sed ad templum et altare. Illud autem, una *participant*, non æqualem indicat participationem, sed consolationem quæ ex debito illis adhibeatur.

Vers. 15. « Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc ita ut fiant in me. »

Ac si diceret : Cum plura mihi exempla facultatem hanc asserant ; puta militis, agricolæ, pastoris, apostolorum, ex lege, ex iis quæ nos erga vos præstitimus, quæque vos contulistis aliis, sacerdotum item, imo et mandatum Domini ; nihil horum me pellexit, ut quam mihi legem præstitui, violarem, et aliquid acciperem.

« Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. »

Fame potius interire elegerim, inquit, quam ut coronis istis excidam. Bene vero, *gloriam*, dixit, non vero finem, nec quod sibi visum esset bonum. Ne enim quispiam diceret, eum hoc quidem modo se gerere, at non hilari animo, sed mœrente et gemebundo ; idcirco ut gaudii sui exsuperantiam et magnitudinem alacritatis palam faciat, rem gloriæ nomine nuncupat.

Vers. 16. « Nam si evangelizavero, non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi si non evangelizavero. »

Hoc ait, non quasi majus aliquid sit sine sumptu prædicare, quam evangelizare : sed quod illud aliunde amplius aliquid habet. V. gr., illud quidem præceptum est ; hoc vero meæ voluntatis est officium. Nam quæ supra præceptum fiunt, magnam habent mercedem : quæ autem ex præcepto, non tantam : adeoque secundum hanc rationem, inquit, nihil inde accipere majus est, quam

Evangelium prædicare; tametsi non secundum naturam rerum. Ecquid enim prædicationis muneri **92** comparari queat, quod facit nos cum ipsismet angelis certare? Verumtamen, quandoquidem hoc jussio est et debitum, illud vero ambitus voluntatis; aliquantum prædicationem præcellit, nihil accipiendo prædicare.

A φύσιν· τί γὰρ τοῦ κηρύξαι ἴσον, ὃ καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἡμᾶς ἁμιλλᾶσθαι ποιεῖ; Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐπίταγμά ἐστι καὶ ὀφειλή· τὸ δὲ προαιρέσεως φιλοτιμία, κατὰ τοῦτο αὐτῷ τὸ μὴ λαμβάνειν, πλέον τι τοῦ κηρύττειν ἔχει.

Vers. 17, 18. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invito dispensatio mihi credita est; quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. »

« Εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω. Εἰ δὲ ἄκων οἰκονομίαν πεπίστευμαι, τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον θήσω τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. »

Voces istæ, *volens*, et, *invitus*, ad rem aggrediendam vel non aggrediendam referuntur. Eodem quoque modo intelligendum est istud, *Necessitas mihi incumbit*: non quasi invitus agat aliquid, B sed quod obnoxius sit jussa præstare. Quapropter non dixit: Si autem invitus mercedem non habeo, sed: *Invito dispensatio mihi credita est*; ostendens nimirum quod mercedem et ipse habeat; sed quantam ille qui præceptum exsequitur, non quantam is qui ex seipso nititur operari, et supra quam præcipitur, facit.

Τὸ, *ἑκὼν* καὶ *ἄκων*, ἐπὶ τὸ ἐγχειρεῖσθαι, καὶ μὴ ἐγχειρεῖσθαι λαμβάνει. Οὕτω καὶ τὸ, *ἀνάγκη μοι ἐπίκειται*, νοητέον· οὐχ ὡς ἄκοντός τι τούτου ποιοῦντος, ἀλλ' ὡς ὑπευθύνου ὄντος τοῖς ἐπιταχθεῖσι· διὸ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ἄκων οὐκ ἔχω μισθὸν, ἀλλ' *οἰκονομίαν πεπίστευμαι*, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχει μισθὸν, ἀλλὰ τοιοῦτον οἷον ὁ τὸ ἐπίταγμα ἐξανύσας, οὐχ οἷον ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἑαυτοῦ φιλοτιμησάμενος, καὶ ὑπερβὰς τὸ ἐπίταγμα.

Vers. 19. « Nam cum liber essem ab omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. »

« Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω. »

Superjectionem aliam iterum ponit. Magnum quippe est, non accipere: hocque longe præstabilius est altero. Quid vero illud est quod hic ait? Non solum non accepi, neque usus sum potestate, sed et me ipse servum feci, magnæ et multiplici C servitudi me mancipando: quanquam sic me servum feci, ut tamen nulla in re nemini subditus essem, nec necessitatem paterer. Hoc enim significat dum ait: *Cum liber essem ab omnibus*. Ipsi enim injunctum duntaxat erat prædicandi munus, et annuntiandi quæ sibi credita essent: sexcenta proficiscebatur.

Πάλιν ἄλλην τίθησιν ὑπερβολήν. Μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ μὴ λαβεῖν· τοῦτο δὲ πολὺ μεῖζον ἐκείνου. Τί δέ ἐστιν ὃ φησίν; Ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔλαβον οὐδὲ ἐχρησάμην τῇ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐδούλωσα ἐμαυτὸν, καὶ δουλείαν μεγάλην καὶ παντοδαπήν· καὶ ἐδούλωσα ὑποκείμενος οὐδενὶ κατ' οὐδέν, οὐδὲ ἀνάγκην ἔχων. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ *ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων*. Καὶ γὰρ κηρύξαι μόνον ἐπετάττετο, καὶ καταγγέλλειν τὰ ἐμπιστευόντα· τὸ δὲ μυρία μηχανήσασθαι καὶ ἐπινοεῖν, λοιπὸν τῆς ἐκείνου σπουδῆς ἦν.

Vers. 20. « Et factus sum Judæis, tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem. »

« Καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω. »

Quomodo vero factus est, nisi quando circumcidit Timotheum, ut circumcisionem aboleret [73]? Quapropter non dixit, Judæus, sed *tanquam Judæus*. Hoc enim mera dispensatio erat.

Καὶ πῶς ἐγένετο, ἢ ὅτε περιέτεμεν Τιμόθεον, ἵνα καθέλῃ περιτομήν; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὡς *Ἰουδαῖος*. Οἰκονομία γὰρ τὸ πρᾶγμά ἐστι.

Vers. 21, 22. « Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos qui sub lege erant lucrifacerem. »

« Τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, μὴ ὢν αὐτὸς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω. »

Quando comam rasit, quando sacrificavit. Hæc porro faciebat, non immutata voluntate sua, sed amoris indulgentia. D

Ὅτε ἐξύρατο, ὅτε ἔθυσεν. Ἐγίνετο δὲ ταῦτα, οὐ τῆς γνώμης αὐτοῦ μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης συγκαταβαινούσης.

« Et iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi. »

« Τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος· μὴ ὢν ἄνομος θεῷ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ. »

Exleges isti neque Judæi erant, neque gentiles; sed tamen extra legem agebant: cujusmodi fuerant Cornelius et Melchisedech. Nam quando eos adibat, multa dissimulabat quæ ab ipsis gererentur. Cæterum nonnulli asserunt eum, quando dicit, *Iis qui*

Οἱ ἄνομοι, οὔτε Ἰουδαῖοι ἦσαν, οὔτε Ἕλληνες, ἀλλ' ἐκτὸς νόμου ζῶντες· οἷος ἦν ὁ Κορνήλιος καὶ ὁ Μελχισεδέκ. Καὶ γὰρ πρὸς ἐκείνους εἰσιὼν, πολλὰ ὑπεκρίνετο τῶν ὑπ' ἐκείνων. Τινὲς δέ φασιν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ ἐν τῷ βωμῷ διάλεξιν

[73] Act. xvi. 3.

αὐτῷ γενομένην πρὸς Ἀθηναίους αἰνίττεσθαι, καὶ λέγειν, *Τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος*. Καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ μεταβολὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα. *Μὴ ὢν ἄνομος Θεοῦ, ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ.*

A *sine lege erant, tanquam sine lege essem*, innuere sermonem quem ad Athenienses occasione tituli aræ inscripti habuerat [76]. Deinde ne quispiam existimaret, hoc esse sententiæ mutationem, subjunxit : *Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.*

« Ἵνα κερδήσω ἀνόμους. Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενὴς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω. »

« Ut lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis, velut infirmus, ut infirmos lucrifacerem. »

Τὴν αἰτίαν τῆς συγκαταβάσεως λέγει.

93 Causam affert cur sic indulgenter illos habuerit.

« Τοῖς πᾶσιν γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. »

« Omnibus omnia factus sum, ut omnino quosdam facerem salvos. »

Ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγων διατρίβῃ, τῷ γενικῷ χρῆται ὀνόματι.

Ne singula percensendo tempus terat, generali nomine utitur.

« Τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνὸς αὐτοῦ γένωμαι. »

B « Hoc autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar. »

Τουτέστιν, ἵνα δόξω τι κἀγὼ συνεισενηνοχέναι οἴκοθεν, καὶ μετασχῶ τῶν ἀποκειμένων στεφάνων τοῖς πιστοῖς. Ὥσπερ γὰρ ἔλεγεν, *ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῇν*, τουτέστιν ἐκ τῶν πιστευόντων, οὕτως καὶ ἐνταῦθα, *συγκοινωνὸς γένωμαι τοῦ Εὐαγγελίου*, ἵνα δυνηθῶ κοινωνῆσαι τοῖς [ἐν] τῷ Εὐαγγελίῳ πεπιστευκόσι. Τοῦτο δὲ καὶ ταπεινοφροσύνης μεγάλης ἐπίδειξίν ἐχει. Ἕνα γὰρ τῶν πολλῶν ἑαυτὸν τίθησι, πάντων πλεῖον καμών ;

Id est, ut aliquid ex me ipse contribuisse videar, et consors efficiar coronarum quæ fidelibus repositæ sunt. Nam quemadmodum dicebat, *ex Evangelio vivere*, hoc est de fidelium facultatibus ; ita et in hoc loco, *ut particeps efficiar Evangelii*, idem est atque, ut possim consortium habere cum iis qui crediderunt Evangelio. Hoc vero altæ etiam humilitatis argumentum præfert. Etsi enim plus aliis laboraverat, se nihilominus tanquam unum aliquem de vulgo ponit.

« Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον ; Οὕτως τρέχετε, ἵνα καταλάβητε. »

Vers. 24. « Nescitis, quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit C bravium? Sic currite, ut comprehendatis. »

Δείξας ὅτι πολὺ χρήσιμον τὸ συγκαταβαίνειν, καὶ τοῦτο ἡ ἄκρα τελειότης, πληκτικώτερον πάλιν αὐτῶν καθάπτεται αἰνιττόμενος, ὅτι τοῦτο τὸ παρ' αὐτῶν γινόμενον καὶ δοκοῦν εἶναι τελειότης, ματαιοπονία ἐστὶ περιττή. Ἀλλ' οὐ λέγει οὕτω σαφῶς, ἵνα μὴ ἀπαισχυνθῶσιν· δι' ὧν δὲ κατασκευάζει, τοῦτο δῆλοί· τὸ δὲ λέγειν, ὅτι εἷς ἐκ πάντων λαμβάνει τὸ βραβεῖον, οὐχ ὡς ἑνὸς μέλλοντος σώζεσθαι μόνον, ἀλλ' ὡς πολλὴν ὀφειλόντων ἡμῶν εἰσενεγκεῖν τὴν σπουδήν. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ πολλῶν καθιόντων εἰς τὸ στάδιον οὐ στεφανοῦνται πολλοὶ, ἀλλ' εἷς ἕνα περίσταται· καὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ καθιέναι εἰς τὸν ἀγῶνα, οὐδὲ τὸ ἀλείψασθαι καὶ παλαῖσαι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ὡς ἔτυχεν ἀγωνίσασθαι, ἀλλ' ἂν μὴ οὕτω δράμωμεν, ὥστε μέχρι τοῦ τέλους ἀλήπτους ἑαυτοὺς παρασχεῖν, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ βραβείου, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον. Εἰ γὰρ καὶ τέλειον νομίζεις σαυτὸν κατὰ τὴν γνῶσιν, ἀλλ' οὔπω τοῦ παντὸς ἐπελάβου· ὅπερ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, *ἵνα καταλάβητε.*

Postquam ostendit, indulgentiam admodum utilem esse, quin et perfectionis esse fastigium, asperius rursum eos perstringit, quasi id quod illi faciebant, quodque perfectio esse videbatur, superfluus labor exsisteret. Quanquam hoc aperte non dicit, ne pudore suffundantur : cæterum id manifestum fit ex quibus hoc evincit. Quod vero ait, unum ex omnibus accipere bravium, non hoc significat unum duntaxat salvum fore, sed multa opus esse diligentia. Nam sicut multis in arenam descendentibus, haud multi coronantur, sed uni præmium tribuitur ; quin nec satis est ad certamen descendere, neque ungi et luctari : sic et in præsenti non sufficit credere, nec quovis modo certare ; sed, nisi sic curramus ut ad finem usque nihil quo teneamur objiciamus, atque ad bravium accedamus, nihil inde amplius percipiemus. Quantumvis enim te perfectum esse scientia putaveris, nondum tamen totum assecutus es. Id quod innuebat dicendo, *ut comprehendatis.*

« Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Ἐκεῖνοι μὲν, ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν· ἡμεῖς δὲ, ἀδιάφθαρτον. »

Vers. 25. « Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. »

Τί ἐστι, *τὰ πάντα ἐγκρατεύεται* ; Οὐχὶ τοῦδε μὲν ἀπέχεται, ἑτέρῳ δὲ διαμαρτάνει, ἀλλὰ καὶ γαστριμαργίας καὶ μέθης, καὶ πάντων ἁπλῶς κρατεῖ τῶν

Quid hoc est, *ab omnibus se abstinet?* Non ab illo quidem abstinet, atque altero delinquit ; sed gulam, ebrietatem, et omnes prorsus affectus con-

[76] Act. XVII, 22.

tinet. Quod si illic, cuncta hæc præstantur, ubi uni duntaxat corona decernitur; quanto magis istic, ubi amplior gloria promittitur.

παθῶν. Εἰ δὲ ἐκεῖ πάντα, ὅπου εἰς ἕνα ὁ στέφανος· πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα ὅπου πλείων ἡ φιλοτιμία.

Vers. 26. « Ego autem sic curro, non quasi in incertum. »

« Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως. »

Postquam eis pudorem injecit ab extraneis, nunc seipsum in medium producit. Quid vero istud est, *non in incertum?* utique alicujus finis gratia, non temere, nec frustra, quemadmodum vos. Quid enim vobis amplius accidit, ex quo in idolorum templa intratis, et perfectionem ostentatis? nihil plane. At ego non sum talis; sed quidquid facio, amore proximi facio. Etsi perfectionem obtendo, ipsorum gratia obtendo: etsi indulgentia utor, eorumdem gratia hoc præsto.

Ἐντρέψας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει λοιπόν. Τί δέ ἐστι τὸ, *οὐκ ἀδήλως;* πρὸς σκοπόν τινα ἐκεῖνο, φησὶν, οὐκ εἰκῇ καὶ μάτην καθάπερ ὑμεῖς. Τί γὰρ ὑμῖν γίνεται πλέον ἀπὸ τοῦ εἰς εἰδωλεῖα εἰσιέναι, καὶ τὴν τελειότητα δῆθεν ἐπιδείκνυσθαι; Οὐδέν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τοιοῦτος· ἀλλὰ πάντα ἅπερ ποιῶ, ὑπὲρ τῆς τῶν πλησίον ἀγάπης ποιῶ καὶ σωτηρίας, κἂν τελειότητα ἐπιδείξωμαι, δι' αὐτούς· κἂν συγκατάβασιν, δι' αὐτούς.

« Sic pugno, non quasi aerem verberans. »

B « Οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων. »

94 Hac iterum locutione idem significatur, ac temere et frustra.

Πάλιν τὸ εἰκῇ καὶ μάτην αἰνιττόμενος, τοῦτό φησιν.

Vers. 27. « Sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo. »

« Ἀλλ' ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ. »

His verbis eos indicat, qui desideriis ventris obnoxii sunt, et sub perfectionis obtentu ingluviem suam explebant.

Ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ ὑπὸ ἐπιθυμίας γαστρὸς κατεχομένους, καὶ προσχήματι τελειότητος, τὴν γαστριμαργίαν πληροῦντας τὴν ἑαυτῶν.

« Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. »

« Μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. »

Nolite enim putare, inquit, hoc ipsum quod credidistis, satis esse ad salutem. Nam si prædicasse, et innumeros docuisse, haudquaquam mihi ad salutem sufficit, longe minus vobis.

Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐπιστεύσατε, ἀρκεῖν τοῦτο εἰς σωτηρίαν ὑμῖν. Εἰ γὰρ ἐμοὶ τὸ κηρύξαι, καὶ διδάξαι μυρίους οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν, πολλῷ μᾶλλον ὑμῖν.

CAP. X.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

C

Vers. 1-4. « Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari: et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem omnes de spirituali consequente petra: petra autem erat Christus. »

« Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. »

Rursum pergit ad ea quæ veteri historia perhibentur. Illud porro, *nolo vos ignorare*, dictum ab ipso est, ut ostenderet non valde eos in istis eruditos esse. Quare vero exemplum ponit, nisi ut probet quod sicut nihil illis profuit tanto dono ornatos fuisse, ita nec istos baptismus juvaret, D quodve particfpes spiritualium mysteriorum sive sacramentorum exstiterint, nisi vitam concessa gratia dignam præmonstrarent? Eapropter sacramentorum profert figuras. Quis vero sensus hujus dicti est, *in Moyse baptizati sunt*. Plane, quemadmodum nos in Christum et resurrectionem ejus credendo baptizamur, ut et ipsi horum participes simus, nam baptizamur pro mortuis, hoc est corporibus nostris, sic et illi in Moyse fiduciam habentes, seu videntes cum omnium primum transire, aquis se credere ausi sunt. At quia figuram juxta veritatem vult apponere, rem hoc modo non enuntiat, sed de figura loquens, ipsamet veritatis vocabula adhibet; atque hoc quidem, lavacrum seu

Πάλιν ἐπὶ τὰ τῆς παλαιᾶς πρόεισιν ἱστορίας· τὸ δὲ, *οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν*, δεικνύοντός ἐστιν, ὡς οὐ σφόδρα ἦσαν ταῦτα πεπαιδευμένοι. Τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ ὑπόδειγμα τίθησιν, ἢ ἵνα δείξῃ, ὅτι, ὥσπερ οὐκ ὤνησεν ἐκείνους τὸ τοσαύτης ἀπολαῦσαι δωρεᾶς, οὕτως οὐδὲ τούτους τοῦ βαπτίσματος τυχεῖν, καὶ μυστηρίων πνευματικῶν ἀπολαῦσαι, εἰ μὴ μέλλοιεν ἄξιον τῆς χάριτος ἐπιδείκνυσθαι βίον. Διὸ καὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν μυστηρίων παράγει τοὺς τύπους. Τί δέ ἐστι τὸ, *εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθησαν*; Καθάπερ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, βαπτιζόμεθα, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν κοινωνήσαντες· βαπτιζόμεθα γὰρ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τουτέστι σωμάτων· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι θαρσήσαντες τῷ Μωϋσῇ, τουτέστιν, ἰδόντες αὐτὸν διαβάντα πρῶτον, κατετόλμησαν καὶ αὐτοὶ τῶν ὑδάτων· ἀλλ' ἐπειδὴ βούλεται τὸν τύπον ἐγγὺς τῆς ἀληθείας ἀγαγεῖν, οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀληθείας ὀνόμασι κέχρηται καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου. Καὶ τοῦτο μὲν τοῦ λούτρου σύμβολον· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, τῆς

ἱερᾶς τραπέζης. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τὸ σῶμα ἐσθίομεν τὸ Δεσποτικὸν, οὕτω κἀκεῖνοι τὸ μάννα· καὶ ὥσπερ ἡμεῖς τὸ αἷμα πίνομεν τὸ Δεσποτικὸν, οὕτω κἀκεῖνοι ὕδωρ ἐκ πέτρας. Εἰ γὰρ καὶ αἰσθητὰ ἦν τὰ διδόμενα, ἀλλὰ πνευματικῶς παρείχετο, οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, ἀλλὰ κατὰ δωρεᾶς χάριν· καὶ μετὰ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν ἔτρεφεν, εἰς πίστιν ἐνάγοντα. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν τῆς τροφῆς οὐδὲν εἶπεν· ἐξηλλαγμένη γὰρ ἦν· ἐπὶ δὲ τοῦ πότου, ἐπειδὴ ὁ τρόπος μόνος τῆς χορηγίας, μόνος ἦν παράδοξος, καὶ κατασκευῆς ἐδεήθη, διὸ εἰπὼν ὅτι *τὸ αὐτὸ ἔπινον πόμα πνευματικὸν*, ἐπήγαγεν· *Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός.* Οὐδὲ γὰρ ἡ τῆς πέτρας φύσις τὸ ὕδωρ ἠφίει. Ἦ γὰρ ἂν καὶ πρὸ τούτου ἀνέβλυσεν, ἀλλ' ἑτέρα τις πέτρα πνευματικὴ τὸ πᾶν εἰργάζετο, τουτέστιν ὁ Χριστὸς, ὁ παρὼν πανταχοῦ, καὶ πάντα θαυματουργῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἶπεν, *ἀκολουθούσης.*

A baptismum; quæ vero posthac secuta sunt, mensam sacram significant. Nam sicut Dominicum corpus edimus, sic et illi manna: et veluti sanguinem Domini bibimus, ita et illi aquam e petra manantem. Nam quamvis sensibilia essent quæ dabantur, spiritualiter tamen præbebantur: non secundum naturæ ordinem, sed secundum muneris gratiam; atque una cum corpore animum nutriebant, quem ad fidem attollerent. Quocirca de cibo quidem narravit nihil: quippe qui diversus erat. Quod autem ad potum attinet, cum uno duntaxat suppeditaretur modo, is solus admirabilis erat, et expositione opus habuit. Quamobrem postquam dixit: *Spiritualem potum biberunt*, adjecit: *Bibebant enim de spirituali consequente petra: petra autem erat Christus.* Neque enim ea petræ natura B erat, ut aquam profunderet: alioqui antehac ex ea scaturiissent aquæ. Verum altera quædam petra spiritualis totum illud operabatur, Christus videlicet, qui **95** præsens ubique aderat, et miracula cuncta patrabat. Idcirco enim dixit, *consequente.*

« Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός. »

Καὶ μὴν πάντες ἀπώλοντο· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ καὶ τούτοις πανωλεθρίαν προφητεύειν, διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι *πλείους*. Ἐπειδὴ τοῖς περὶ γεέννης λόγοις οἱ πολλοὶ ἀπιστοῦσιν, ὡς μὴ παροῦσι, μηδὲ φαινομένοις, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων δείκνυσιν ὅτι κολάζει τοὺς ἁμαρτάνοντας ὁ Θεὸς, κἂν μυριάκις ἀγαθὸς ᾖ.

VERS. 5. « Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. »

Ac sane perierunt omnes. Ne vero ipsis quoque omnibus videretur internecionem et exitium prædicere, ideo ait, *in pluribus*. Quoniam multi non credunt iis quæ de gehenna dicuntur, tanquam ea præsentia non sint, nec conspicua; ex anteactis evincit peccatores a Deo puniri, quamlibet infinite bonus sit.

C « Κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ. »

Τὴν ἄπιστον αὐτῶν ἀπώλειαν κατασημαίνει.

« Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν, μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὥσπερ γέγραπται. »

« Nam prostrati sunt in deserto. »

Inopinatum eorum interitum significat.

VERS. 6. 7. « Hæc autem figuræ facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum; sicut et illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est. »

Ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ἡ ἐκείνων ἀπώλεια; τοῦτο γὰρ δι' ἡμᾶς, ὥστε σωφρονεστέρους γενέσθαι τοῖς ὑποδείγμασιν ἐκείνοις.

Ne dicerent: Quid ad nos hic ipsorum interitus? Isthæc enim propter nos contigere, ut ejusmodi exemplis prudentiores evaderemus.

« Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν· μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες ἐπόρνευσαν αὐτῶν, καὶ ἔπεσαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες. »

« Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. [VERS. 8.] Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia. »

Ὥσπερ ἐκεῖνοι, φησὶν, ἀπὸ τρυφῆς εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέβησαν, οὕτω δέος μὴ καὶ ὑμεῖς ἐντεῦθεν ἐκπέσητε. D

Quemadmodum illi a voluptate ad cultum idolorum transierunt, ita metuendum est, ne inde quoque vos excidatis.

« Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Κύριον, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο. Μηδὲ γογγύζετε, καθώς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις. Ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν. »

VERS. 9-11. « Neque tentemus Dominum, sicut et quidam tentaverunt, et a serpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta autem sunt ad correptionem nostram. »

Διὰ τούτου ἕτερον αἰνίττεται ἔγκλημα, ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει τίθησιν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς ὅτι περὶ σημείων ἐμάχοντο, καὶ τῶν πειρασμῶν δὲ ἕνεκεν· ἐξελοῖντο γάρ [f], λέγοντες· Πότε ἥξει τὰ ἀγαθώτερα ἔπαθλα;

His verbis crimen alterum innuit, quod in fine tandem ponit, eos arguendo quod de signis pugnarent. Quinetiam ob tentationes murmurabant, dicendo: Utinam auferrentur. Quandonam meliora

VARIÆ LECTIONES.

[f] Lego ex Chrysost. ἐγόγγυζον λέγ.

nobis præmia obvenient? Unde et ait : *Neque mur-* A *muremus.* Non enim hoc est quod quæritur, ut pro Christo quis patiatur. Sed ut nihil non hilari animo patiatur pro Christo.

Διὸ καί φησι · Μηδὲ γογγύζωμεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸ μετὰ ἡδονῆς πάντα πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ.

« In quos fines sæculorum devenerunt. »

« Εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησαν. »

Terret iterum cùm *fines* dicit, et ad majora quam quæ facta essent exspectanda præparat.

Πάλιν ἐκφοβεῖ, τὰ τέλη λέγων, καὶ μείζονα τῶν γεγενημένων τὴν προσδοκίαν παρασκευάζων.

Vers. 12. « Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. »

« Ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. »

Rursum fastum comprimit eorum, qui propter scientiam animis intumescebant. Et dum ait : *Qui se existimat stare*, ostendit nequaquam idem esse stare ac in semet confidere. Talis quippe cito cadet.

Πάλιν τὸν τύφον καθεῖλεν τῶν ἐπὶ γνώσει μέγα φρονούντων · Καὶ εἰπών, *Δοκῶν ἑστάναι*, δείκνυσιν ὡς οὐδὲ ἑστάναι τοῦτο ἐστὶ τὸ θαρρεῖν ἐφ' ἑαυτῷ. Ταχέως γὰρ ὁ τοιοῦτος πεσεῖται.

Vers. 13, 14. « Tentatio non vos apprehendit nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non pa- B tietur vos tentari supra id quod potestis, sed dabit cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. »

« Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος. Πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν. Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας. »

Id est, parva et brevis. *Humana* quippe exiguam significat, ut cum ait : *Humanum dico* **96** *propter infirmitatem carnis vestræ* [77]. Ne ergo superbiatis tanquam superiores jam facti sitis.

Τουτέστι, μικρὸς καὶ βραχὺς καὶ σύμμετρος. Τὸ γὰρ, *ἀνθρώπινος*, τὸ μικρὸν σημαίνει, ὡς ὅταν λέγῃ· *Ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν.* Μὴ τοίνυν μέγα φρονῆτε, φησὶν, ὡς περιγενόμενοι.

Vers. 15. « Ut prudentibus loquor : vos ipsi judicate quod dico. »

« Ὡς φρονίμοις λέγω· κρίνατε ὑμεῖς ὃ φημί. »

Quia magnum quiddam protulit, et crimen auxit, culturam idolorum nominando ; ne asperius eos habere videatur, et gravibus sermonibus incessere, judicium deinceps eis permittit, ipsosque non sine laude judices statuit, dicens : *Ut prudentibus loquor.* C

Ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγξατο, καὶ τὴν κατηγορίαν ηὔξησεν, τὴν εἰδωλολατρείαν εἰπών, ἵνα μὴ δόξῃ τραχύνειν αὐτοὺς, καὶ φορτικὸν ποιεῖν τὸν λόγον, αὐτοῖς λοιπὸν καθίζει τὴν κρίσιν, καὶ μετ' ἐγκωμίου καθίζει τοὺς δικάζοντας, λέγων· *Ὡς φρονίμοις ὑμῖν λέγω.*

Vers. 16. « Calix benedictionis, cui benedicimus. »

« Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, οὗ εὐλογοῦμεν. »

Quando *benedictionem* dicit, Eucharistiam seu gratiarum actionem innuit. Gratiarum autem actionem dicendo, omnem explicat beneficentiæ Dei thesaurum, nobisque memoriam perfricat magnorum donorum ; eo quod cum spem non haberemus, et sine Deo essemus in mundo, nos fratres suos, et cohæredes fecit.

Εὐλογίαν ὅταν εἴπῃ, τὴν εὐχαριστίαν λέγει. Εὐχαριστίαν δὲ λέγων, πάντα ἀναπτύσσει τὸν τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ θησαυρὸν, καὶ τῶν μεγάλων ἀναμιμνήσκει δωρεῶν, ὅτι ἐλπίδα μὴ ἔχοντας, καὶ ἀθέους ὄντας ἐν τῷ κόσμῳ, ἀδελφοὺς αὐτοῦ κατεσκεύασεν καὶ συγκληρονόμους.

« Nonne communio sanguinis Christi est? »

« Οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; »

Hoc quod in isto calice est, inquit, sanguis ipse est qui e latere fluxit, illiusque sumus parti- D cipes.

Τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ, φησὶν, ἐκεῖνό ἐστιν, τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν, καὶ ἐκείνου μετέχομεν.

« Panis quem frangimus, nonne communio corporis Domini est? »

« Τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; »

Eccur non dixit participationem? Nimirum quidpiam aliquid voluit repræsentare, et intimam conjunctionem significare. Non solum enim participando, et cum aliis accipiendo, sed etiam unione communicamus invicem.

Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπε, μετοχήν; Ὅτι πλεῖόν τι ἐμφανίσαι ἠβουλήθη, καὶ πολλὴν ἐνδείξασθαι τὴν συνάφειαν. Οὐ γὰρ τῷ μετέχειν μόνον καὶ μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑνοῦσθαι κοινωνοῦμεν.

Quemadmodum corpus cum Verbo unitum est, ita et nos per hunc panem cum eodem in unitatem venimus.

Καθάπερ τὸ σῶμα ἥνωται τῷ Λόγῳ [g], οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἑνούμεθα.

[77] Rom. VI, 18.

VARIÆ LECTIONES.

[g] Apud Chrysost. male τῷ Χριστῷ.

« Ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν· οἱ γὰρ A πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. »

Τί λέγω κοινωνίαν, φησίν, αὐτὸ ἐσμεν· ἐκεῖνο τὸ σῶμα. Ὁ γὰρ ἄρτος σῶμά ἐστι Χριστοῦ, καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες δὲ, σῶμα γίνονται, οὐχὶ σώματα πολλὰ, ἀλλὰ σῶμα ἕν. Καθάπερ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἥνωται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἄλλου μὲν σώματος ἄλλος, ἐξ ἄλλου δὲ ἄλλος τρέφεται, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πάντες. Διό φησιν· *Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν.* Εἰ δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ αὐτὸ γινόμεθα πάντες, διὰ τί μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα, καὶ γινόμεθα κατὰ τοῦτο ἕν; B

« Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. Οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες τὰς θυσίας, κοινωνοί τοῦ θυσιαστηρίου οὐκ εἰσίν; τί οὖν; φημί. »

Ἐπειδὴ πολλοὶ τοῦ μεγέθους τῶν λεχθέντων ἦσαν ταπεινότεροι, ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοὺς πείθει καὶ συνήθων. Καὶ καλῶς *σάρκα* φησίν, ὡς αὐτῶν κατὰ πνεῦμα ὄντων. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Κἂν ἀπὸ τῶν παχυτέρων παιδευθῆτε.

« Ὅτι εἴδωλον, τί ἐστίν; ἢ ὅτι εἰδωλόθυτον, τί ἐστίν; ἀλλ' ὅτι ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ Θεῷ. Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων C γίνεσθαι. »

Εἰπὼν ὅτι κοινωνοί τοῦ θυσιαστηρίου εἰσιν, φοβηθεὶς μὴ δόξῃ ὥσπερ ἰσχὺν ἐχόντων τῶν εἰδώλων διαλέγεσθαι, καὶ δυναμένων βλάψαι, ὅρα πῶς αὐτὰ καθαιρεῖ, μονονουχὶ λέγων· Ταῦτα λέγω, φησὶ, καὶ ἀπάγω, οὐχ ὡς δυναμένων βλάψαι τι τῶν εἰδώλων, καὶ ἰσχὺν ἐχόντων· οὐδὲν γάρ εἰσιν· ἀλλὰ βούλομαι καταφρονεῖν αὐτῶν ὑμᾶς, καὶ τούτου χάριν, μετὰ σπουδῆς ἀποτρέπω τῶν τοιούτων βρωμάτων, ὅτι οὐ προσάγεται τῷ Θεῷ. Διό φησιν· Ἃ *γὰρ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ Θεῷ.*

« Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων. Οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. » D

Χρησάμενος τῷ κατὰ παραίνεσιν λόγῳ, χρῆται λοιπὸν καὶ τῷ ἀποφαντικῷ καὶ αὐθεντικῷ, καὶ ἀρκεῖται τοῖς ὀνόμασι μόνοις εἰς τὴν ἀπαγωγὴν, *Κυρίου ποτήριον, καὶ δαιμόνων ποτήριον*, λέγων.

« Ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; »

Τουτέστι, Πειράζομεν αὐτὸν, εἰ δύναται κολάσαι ἡμᾶς, καὶ παρακινίζομεν αὐτὸν, πρὸς τοὺς ὑπεναντίους ἀποχωροῦντες. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς παλαιᾶς ἱστορίας. Διὸ καὶ τῇ λέξει ταύτῃ κέ-

VERS. 17. « Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes enim de uno pane participamus. »

Quid communionem dico, inquit? ipsummet nos illud corpus sumus. Nam panis est corpus Christi, quique de eo accipiunt, corpus ejus fiunt : non multa corpora, sed unum corpus. Velut panis ex multis granis compactus, sic unus efficitur ut nusquam grana appareant; sed, etsi supersunt illa, animadverti non possit eorum differentia propter conjunctionem : ita et nos perinde invicem et cum Christo copulamur. Haudquaquam enim alius quidem ex alio corpore alitur, alius vero ex alio; sed ex eodem omnes. Quamobrem ait : *Omnes enim ex uno pane participamus.* Quod si ex eodem, imo et idem sumus omnes; quid causæ est, cur non eamdem quoque dilectionem præferamus, hacque ratione unum efficiamur?

VERS. 18, 19. « Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? quid ergo? Dico. »

Quia plerique humiliores erant, quam ut assequi possent quæ dicebantur, a pristinis et familiaribus eos persuadet. Et apposite dicit, *secundum carnem*; quippe cum ipsi illud essent secundum spiritum. Quod vero ait, hoc significat : Utinam saltem a crassioribus erudiamini.

« Quod idolum sit aliquid? Quod idolis immolatum sit aliquid? [VERS. 20.] Sed quod quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. »

97 Quia dixerat eos altaris participes esse, veritus ne de idolis locutus putaretur, ac si ea loquendi facultate pollerent, aut quovis modo nocere possent, observa quo pacto hæc destruat, ejusmodi fere verbis. Hæc aio, inquit, et abduci suadeo, non quasi idola detrimenti aliquid valeant inferre, eamque vim habeant (nam nihil prorsus sunt), quin potius volo ut ea despiciatis, atque idcirco omni studio contendo avertere vos a talibus cibis, quia non offeruntur Deo. Quocirca dicit : *Quæ enim gentes immolant, dæmoniis immolant, et non Deo.*

« Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. [VERS. 21.] Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum. »

Postquam adhortatione usus est, nunc sententiam ferendo et cum auctoritate loquitur. Atque nominibus dumtaxat tanquam ad abducendum idoneis utitur, cum ait, *Domini calicem, et calicem dæmoniorum.*

« An æmulamur Dominum? nunquid fortiores illo sumus? »

Id est, an tentamus eum, num possit nos punire, aut eum lacessimus, ad ejus hostes deficiendo? Hoc porro dicit, commonefaciens illos historiæ veteris. Idcirco eamdem vocem usurpat

qua quondam Moyses erga Judæos, quos ex persona Dei propter idolorum cultum increpabat. *Ipsi enim*, inquit, *ad æmulationem me provocaverunt, in eo qui non erat Deus* [78].

« Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. [VERS. 23, 24.] Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. »

Quia verisimile erat eos dicere, perfectus sum ego, et mei ipse dominus sum, et sine offensione vel noxa quæ mihi apponuntur comedo, ideo dicit : Certe perfectus es, tuique ipse dominus. Sed hoc noli considerare, verum an detrimentum id quod colitur afferat et ruinam.

VERS. 25. « Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. »

Cum pronuntiaverit possibile non esse, calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum, eosque omnino averterit ab ejusmodi mensis, adductis idcirco Judæorum exemplis, humanis ratiocinationibus, tremendis mysteriis, et iis quæ erga idola gererentur, multaque eis incussa formidine, ne eo timore in alium rursus errorem impellerentur, ita ut majori quam par esset curiositate rebus uti cogerentur ; ut eos ab hac angustia liberet, ait : *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes*. Nam si ignorans comederis, inquit, nec quidquam resciveris, pœnæ obnoxius non es. Ignorationi quippe ascribenda res erit, non gulæ. Nam percontari quid illud sit quod apponitur, nihil aliud est quam conscientiæ materiam ministrare.

VERS. 26. « Nam Domini est terra et plenitudo ejus. »

Non dæmoniorum. Quod si terra, fructus proinde, et bruta animantia. Si autem omnia Domini **98** sunt, nihil ergo impurum est. Quanquam aliorsum impurum aliquid fit cogitatione et inobedientia.

VERS. 27. « Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod apponitur vobis, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. »

Observa rursum modestiam viri. Non injunxit, non præcepit discedendum, sed neque prohibuit. Eos quidem qui velint abire, ab omni eximit metu. Quare vero? ne curiosior hæc indagatio timoris cujusdam et formidinis effectum esse censeatur.

VERS. 28, 29. « Si quis autem dixerit : Hoc immolatum est idolis : nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. »

Non enim tanquam vim habeant quamdam jubet abstinere, sed tanquam ab abominandis. Non ergo ea fugias ac si nocere possint : nulla enim virtute prædita sunt. Indiscriminatim participa :

[78] Deut. XXXII, 21.

A χρηται, ἢ καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους Μωϋσῆς ἐγρήσατο, ἐγκαλῶν ὑπὲρ εἰδωλολατρείας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. *Αὐτοί γάρ*, φησί, *παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ.*

« Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ ἑτέρου ἕκαστος. »

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι Τέλειός εἰμι, καὶ κύριος ἐμαυτοῦ, καὶ οὐδὲν βλαπτόμενος ἀπογεύομαι τῶν προκειμένων, ταύτου χάριν φησί· Ναὶ τέλειος εἶ, καὶ σαυτοῦ κύριος, ἀλλὰ μὴ τοῦτο σκόπει, ἀλλ' εἰ μὲν βλάβην ἔχει τὸ τιμώμενον καὶ καταστροφήν.

« Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν B ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. »

Εἰπὼν ὅτι ἀδύνατον ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων, καὶ καθάπαξ ἀπαγαγὼν τῶν τραπεζῶν ἐκείνων, ἀπὸ παραδειγμάτων Ἰουδαϊκῶν, ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀπὸ τῶν μυστηρίων τῶν φρικτῶν, ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τελουμένων, καὶ πολὺν φόβον αὐτοῖς ἐνθεὶς, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ τούτῳ πάλιν εἰς ἑτέραν [h] αὐτοὺς ἐξωθήσῃ, ὡσεὶ καὶ ἀναγκασθῶσι πλείονι περιεργίᾳ τοῦ δέοντος χρήσασθαι, ἀφεὶς αὐτοὺς ταύτης τῆς ἀνάγκης ἐλευθέρους, φησίν· *Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες*. Ἐὰν γάρ, φησὶν, ἀγνοῶν φάγῃς, καὶ μὴ ἴδῃς, οὐχ ὑπόκεισαι τιμωρίᾳ. Τῆς γὰρ ἀγνοίας τὸ πρᾶγμα λοιπὸν, οὐ τῆς λαιμαργίας. Τὸ γὰρ μανθάνειν τὸ προκείμενον, ὅ τί ποτέ ἐστιν, ταυτόν ἐστι τὰς ἀφορμὰς διδόναι τῆς συνειδήσεως. C

« Τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. »

Οὐχὶ τῶν δαιμονίων. Εἰ δὲ ἡ γῆ, καὶ οἱ καρποὶ καὶ τὰ ἄλογα. Εἰ δὲ αὐτοῦ πάντα, οὐδὲν ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἑτέρως ἀκάθαρτον γίνεται, ἀπὸ τῆς διανοίας καὶ τῆς παρακοῆς.

« Εἰ δέ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ θέλετε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διά τὴν συνείδησιν. »

Ὅρα πάλιν τὴν συμμετρίαν. Οὐ γὰρ ἐπέταξεν καὶ ἐνομοθέτησεν ἀπιέναι, οὐδὲ ἐκώλυσεν. Ἀπιόντας δὲ πάλιν ἀπαλλάττει· πάσης ὑποψίας. Διὰ τί; ἵνα μὴ δόξῃ φόβου τινὸς εἶναι ἡ τοσαύτη πολυπραγμοσύνη καὶ δειλίας.

« Ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ· Τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστιν, μὴ ἐσθίετε, δι' ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιν. Συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. »

Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐχόντων ἰσχὺν, ἀλλ' ὡς ἐβδελυγμένων ἀπέχεσθαι κελεύει. Μήτε τοίνυν ὡς δυνάμενα καταβλάψαι φεῦγε· οὐδεμίαν γὰρ ἔχουσιν ἰσχύν. Ἀδιαφόρως μέτεχε· ἐχθρῶν γάρ ἐστιν καὶ ἠτιμωμέ-

VARIÆ LECTIONES.

[h] Deest *ἀκαιρίαν* ; supplenda vox ex Chrysost.

νων τράπεζα. Διὸ ἔλεγε, *Διὰ τὸν μηνύσαντα καὶ τὴν συνείδησιν*, ἵνα μὴ βλαβῇ.

« Ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; »

Ἐλευθερίαν τὸ ἀπαρατήρητον καὶ ἀκώλυτον λέγων. Τοῦτο γὰρ ἐλευθερία ἐστιν, Ἰουδαϊκῆς ἀπηλλαγμένης δουλείας. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐλεύθερόν με πεποίηκεν ὁ Θεὸς, καὶ πάσης βλάβης ἀνώτερον, ἀλλ' οὐκ οἶδεν ὁ Ἕλλην δικάζειν τῇ ἐμῇ φιλοσοφίᾳ, οὐδὲ τὴν τοῦ Δεσπότου μου φιλοτιμίαν συνεράᾳ· ἀλλὰ καταγνώσεταί, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν, ὡς δοκοῦντες ἀπέχεσθαι τῶν εἰδώλων, τῶν ἐκείνοις προσαγομένων ἔχονται.

« Εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. »

Τίνος μετέχει χάριτι, ἢ τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν; ἡ γὰρ χάρις αὐτοῦ τοσαύτη, ὡς κατασκευάσαι τὴν ψυχὴν ἀμόλυντον, καὶ ἀνωτέραν πάσης κηλίδος.

« Ἀπρόσκοποι γίνεσθε, καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. »

Τουτέστιν, Μηδεμίαν παρέχετε βλάβην μηδενί. Οὐ γαρ μόνον ἀδελφοὺς οὐ δεῖ πλήττειν, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἔξωθεν.

« Καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

« Μιμηταί μου γίνεσθε, ὡς κἀγὼ Χριστοῦ. »

Ἐπειδὴ ὑπευθύνους αὐτοὺς ἐποίησεν, καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων βλάβης, καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων, καὶ βαρὺ τὸ λεγόμενον ἦν, εὐπαράδεκτον αὐτὸ καὶ κοῦφον ποιεῖ αὐτὸ, εἰς μέσον ἑαυτὸν ἄγων, καὶ τὸ τῶν ἄλλων συμφέρον λέγων ζητεῖν. Ὁ γὰρ κανών ἐστι τοῦ τελειοτάτου Χριστιανοῦ, καὶ ὅρος ἠκριβωμένος, καὶ ἡ ἀνωτάτω κορυφὴ, τὸ κοινῇ συμφέρον ζητεῖν. Καὶ οὐδὲν οὕτω δύναται ποιῆσαι μίμησιν τοῦ Χριστοῦ, ὡς τὸ κήδεσθαι τῶν πλησίον. Διὸ τὸ, *Μιμηταί μου γίνεσθε*, προσέθηκεν.

« Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός. »

Ἀπαρτίσας τὰ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, λόγον ἐφ' ἕτερον μέτεισιν, τὸ μὴ τὰς γυναῖκας ἀκατακαλύπτως εὔχεσθαι, ἢ προφητεύειν, καὶ τὸ μὴ τοὺς ἄνδρας κομᾶν. Ἤδη δὲ ἦν καὶ περὶ τούτων παραινέσας, διὸ καὶ μνημονεύειν αὐτοὺς φησιν αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐδέξαντο τὴν παραίνεσιν.

« Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. »

A mensa quippe inimicorum est, et notatorum infamia. Quamobrem ait : *Propter illum qui indicavit, et propter conscientiam*, ne lædatur.

« Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia? »

Libertatem vocat, nihil scrupulosius percontari et a nulla re prohiberi. Libertas quippe nihil aliud est, quam a Judaica servitute immunem esse. Ejus autem dicti hic sensus est : Liberum me fecit Deus, et omni damno superiorem ; sed qui ex gentibus est, de mea philosophia ferre sententiam nescit, nec Domini magnificentiam intelligit, verum condemnabit, dicetque apud se illos qui sibi videntur abstinere ab idolis, res tamen quæ illis offeruntur consectari.

B Vers. 30, 31. « Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. »

Quamnam ipse gratiam participat, nisi donorum Dei? tanta enim gratia ejus est, ut animam a maculis mundam efficiat, omnisque sordis expertem.

Vers. 32. « Sine offensione estote Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei. »

Id est, nullum cuicunque damnum inferte. Non solum enim fratres non oportet lacessere, verum etiam externos.

Vers. 33. « Sicut et ego per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant. »

C

CAP. XI.

Vers. 1. « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. »

Quoniam reos illos fecerat illati cum gentilibus, tum Judæis detrimenti, tum grave esse quod ante dixerat, hoc ipsum magis acceptum et facile reddit, cum seipsum in medium proponit, monetque ut quod aliis emolumento sit, quærant. Hæc enim est perfectissimi Christiani norma, accuratissimaque regula, et supremum virtutis fastigium, ea quærere quæ communi utilitati conferant. Nihilque sic potest imitatores Christi facere, ut cura proximi. Quocirca subdidit : *Imitatores mei*
D *estote.*

99 Vers. 2, 3. « Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris, vir : caput vero Christi, Deus. »

Constitutis quæ ad carnes idolis immolatas spectabant, ad alia sermonem transfert; puta non debere mulieres retecto capite orare vel prophetare, nec viros comam nutrire. Jam pridem vero de istis monuerat ; atque idcirco ait eos sui memores esse, etsi non omnes admonitionem susceperant.

Vers. 4. « Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. »

Symbola viro nec non mulieri data sunt, eaque multa et diversa : illi quidem auctoritatis ; huic subjectionis : in quibus et istud est, ut hæc caput obvelaret, ille autem nudaret. Si igitur hæc symbola sunt, utrique peccant si ordinem confundunt, et divinum institutum propriosque terminos excedunt : ita ut ille quidem in vilitatem illius prolabatur ; hæc vero habitu suo contra virum insurgat.

Σύμβολα δέδοται ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ, πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα· τῷ μὲν τῆς ἀρχῆς, τῇ δὲ τῆς ὑποταγῆς. Μετὰ δὲ ἐκείνων καὶ τοῦτο, τὸ ταύτην μὲν κατακαλύπτεσθαι, τοῦτον δὲ γυμνὴν ἔχειν τὴν κεφαλήν. Εἰ τοίνυν σύμβολα ταῦτά ἐστιν, ἀμφότεροι ἁμαρτάνουσι, τὴν εὐταξίαν συγχέοντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγὴν καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνοντες ὅρους· καὶ ὁ μὲν, εἰς τὴν ἐκείνης καταπίπτων εὐτέλειαν· ἡ δὲ ἐπανισταμένη τῷ ἀνδρὶ διὰ τοῦ σχήματος.

VERS. 5, 6. « Omnis mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum : unum enim est ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Etsi turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velatur. »

« Πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη, ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς· ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ· εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνὴ, καὶ κειράσθω. Εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι, ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέσθω. »

Nam mulieres erant hocce dono ornatæ, veluti Philippi filiæ, atque ante istas aliæ, et aliæ post ipsas, de quibus in prophetia ferebatur : *Et prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ visiones videbunt*[19].

Ἦσαν γὰρ γυναῖκες, τοῦτο τὸ χάρισμα ἔχουσαι, ὡς αἱ Φιλίππου θυγατέρες, καὶ ἕτεραι πρὸ ἐκείνων, καὶ μετ' ἐκείνας, περὶ ὧν καὶ προφητεία ἦν λέγουσα· *Καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται.*

VERS. 7-9. « Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago et gloria Dei est : mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. »

« Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων. Γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστιν· οὐ γὰρ ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός· καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα. »

Alteram rursum affert causam cur vir velari prohibeatur. Ac quænam est, nisi quia mulieri præfectus fuit ? Nam quando præfectus ad regem accedit, præfecturæ symbolum gestare debet. Quemadmodum ergo præfectorum nemo deposita zona vel læna coram rege stare auderet ; sic et tu, inquit, sine insigniis principatus tui, hoc est nisi retecto capite, noli Deum orare, ne te ipse, et eum qui te honoravit, contumelia afficias. Idem et de muliere dici possit. Et quippe probrosum fuerit subjectionis signa non habere.

Ἄλλη πάλιν αἰτία, ἡ κωλύουσα κατακαλύπτεσθαι, καὶ ποία αὕτη, ἢ τὸ ἄρχοντα αὐτὸν εἶναι τῆς γυναικός; Τὸν γὰρ ἄρχοντα τῷ βασιλεῖ προσιόντα, τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον ἔχειν δεῖ. Ὥσπερ οὖν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων χωρὶς ζώνης καὶ χλανίδος τολμήσειεν ἂν φανῆναι τῷ βασιλεῖ, οὕτω μηδὲ σὺ, φησὶ, χωρὶς τῶν συμβόλων τῆς ἀρχῆς, ὅπερ ἐστὶ τὸ μὴ κατακαλύπτεσθαι, προσεύχου τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ὕβρίσῃς, καὶ σεαυτὸν, καὶ τὸν τετιμηκότα. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς εἴποι τις ἄν. Καὶ γὰρ ἐκείνῃ ὕβρις, τὸ μὴ ἔχειν τὰ σύμβολα τῆς ὑποταγῆς.

« Eam ob rem debet mulier potestatem habere supra caput suum propter angelos. »

« Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους. »

Eam ob rem. Ecquam vero ? propter omnia quæ dicta sunt, inquit. Ac primum quidem, quoniam Christus caput nostrum est ; nos vero mulieris. Secundum, quia gloria Dei sumus, ac mulier nostri. Tertium, eo quod non nos ex muliere exsistimus, sed illa ex nobis. Quartum, quod non nos mulieris causa sumus, sed mulier propter nos. Quintum denique, angelorum ergo qui præsentes adsunt, et oranti suppetias ferunt.

Διὰ τοῦτο, ποῖον ; Διὰ τὰ εἰρημένα, λέγει, πάντα. Καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι κεφαλὴ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ἡμεῖς δὲ τῆς γυναικός. Δεύτερον δὲ, ὅτι ἡμεῖς δόξα Θεοῦ, ἡμῶν δὲ ἡ γυνή. Τρίτον, ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐκ τῆς γυναικὸς, ἀλλ' ἐκείνη ἐξ ἡμῶν. Τέταρτον, ὅτι οὐχ ἡμεῖς διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐκείνη δι' ἡμᾶς. Πέμπτον, διὰ τοὺς ἀγγέλους τοὺς παρεστηκότας, καὶ συναντιλαμβανομένους τῷ προσευχομένῳ.

100 VERS. 11-15. « Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem. Omnia autem ex Deo : in vobis ipsis judicate. Decet mulierem non velatam orare Deum ? nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi ; mulier vero si comam nutriat, gloria est illi ? quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. »

« Πλὴν οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς ἐν Κυρίῳ. Ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε. Πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι; ἢ οὐδὲ ἡ φύσις αὐτὴ διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι· γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῆς ἐστιν; ὅτι ἀντὶ περιβολαίου αὐτῇ δέδοται. »

Quia multiplicem viri præcellentiam supra mu-

Ἐπειδὴ πολλὴν ὑπεροχὴν τῷ ἀνδρὶ εἰπὼν, ὅτι ἐξ

[19] Joel. II, 28.

αὐτοῦ ἡ γυνή, καὶ δι' αὐτὸν, ἵνα μήτε τοὺς ἄνδρας ἐπάρῃ πλέον τοῦ δέοντος, μήτε ἐκείνας ταλαιπωρήσῃ, ἐπήγαγεν τὴν διάθεσιν.

A lierem enarravit, eo quod nimirum ex ipso et propter ipsum mulier exstiterit; ne viris occasionem præbeat, ut ultra quam par sit, efferantur, unde illæ ad angustias redigantur, hic statim subdit, quis sensus suus sit.

« Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. »

Vers. 16. « Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus. »

Μεμετρημένην τὴν ἐπιτίμησιν ἐποίησεν, πλείονα τὴν ἐντροπὴν ἐνθεὶς, ὅθεν καὶ βαρύτερον ἐποίησε τὸν λόγον.

Objurgationi modum posuit, ut majori eos pudore suffunderet, ex quo graviorem etiam fecit orationem.

« Οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. »

« Neque Ecclesiæ Dei. »

Δείκνυσιν ὅτι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἀντιπίπτουσι, καὶ ἐναντιοῦνται οἱ μὴ εἴκοντες.

Ostendit eos universo terrarum orbi repugnare et adversari, qui cedere nollent.

« Τοῦτο δὲ παραγγέλλων, οὐκ ἐπαινῶ. »

Vers. 17. « Hoc autem præcipiens, non laudo. »

Ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει ἔγκλημα. Τοῦτο δέ ἐστι, τὸ κοινῇ συνιόντων αὐτῶν εἰς ἑστίασιν, ἐξουθενεῖσθαι παρὰ τῶν πλουσίων τοὺς πένητας. Τοῦτο δὲ τὸ ἔθος, ἄνω μὲν ἦν, ἐπὶ τῶν τρισχιλίων καὶ πεντακισχιλίων τῶν ἐξ ἀρχῆς πιστευσάντων· οὐ μὴν ἔσωσεν ἐπὶ τῶν ὕστερον τῶν νῦν ἐγκαλουμένων τὴν ἀκρίβειαν. Ἐπεὶ οὖν διεσπάσθη τὸ ἔθος τοῦτο κάλλιστον ὄν (καὶ γὰρ ἀγάπης ὑπόθεσις ἦν), πληκτικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ, βοῶν, ὅτι Οὐκ ἀποδέχομαι ὑμᾶς, ὅτι εἰς ἀνάγκην με κατεστήσατε συμβουλῆς· οὐδὲ ἐπαινῶ, ὅτι ἐδεήθητε διδασκάλου εἰς τοῦτο.

Transit ad alterum accusationis caput; quod videlicet, convenientibus eis ad cœnam, pauperes despicerentur a divitibus. Tunc porro consuetudo ista vigebat, cum tria millia [80], et quinque rursum millia [81] hominum credidissent : verum haud tanta postmodum religione servabatur ab iis qui nunc insimulantur. Cum ergo optima hæc consuetudo abolita esset (erat enim materia et occasio testificandæ dilectionis), acri vehementique sermone utitur, et clamat : nequaquam approbo vos, qui in eam me consilii dandi necessitatem coegeritis; nec laudo, quod hac in re magistro indigeatis.

« Ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖσσον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε· πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ. »

« Quod non in melius, sed in deterius convenitis. [Vers. 18.] Primum siquidem convenientibus vobis in Ecclesia. »

Τουτέστιν, ὅτι οὐκ εἰς ἐπίδοσιν ἀρετῆς. Δέον γὰρ ἐπιδοῦναι, καὶ πλείονα γενέσθαι τὴν φιλοτιμίαν· ὑμεῖς καὶ τὸ ἤδη κρατῆσαν ἔθος ἄκυρον ἐπεδείξατε, καὶ παραγγελίας ἐδεήθητε παρ' ἐμοῦ, ἵνα εἰς τὴν προτέραν ἐπανέλθητε τάξιν.

Hoc est, quia non ad augmentum virtutis. Oportebat enim ut cresceret et magis augeretur munificentia vestra : vos autem receptam consuetudinem oblitteratis, et admonitione mea opus habuistis, ut ad pristinum ordinem revocemini.

« Ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν. »

« Audio scissuras esse inter vos. »

Ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τοὺς πένητας μόνον ταῦτα λέγειν, οὐκ εὐθέως εἰς τὸ περὶ τῶν τραπεζῶν ἐμβάλλει λόγον, ὥστε μὴ εὐκαταφρόνητον ποιῆσαι τὴν ἐπίπληξιν. Διό φησιν· *Ἀκούω ἐν ὑμῖν σχίσματα ὑπάρχειν.* Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἀκούω ὑμᾶς κατ' ἴδια ἐσπιάσασθαι, καὶ μὴ μετὰ τῶν πενήτων.

Ne putarent egenorum duntaxat gratia ipsum loqui, haud statim de mensis dicere incipit, ne contemptibilem faciat objurgationem suam. Idcirco ait : *Audio scissuras inter vos esse.* Non dicit : audio vos privatim manducare, et non cum egenis.

« Καὶ μέρος τι πιστεύω. »

« Et ex parte credo. »

Ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Ψεύδονται οἱ διαβάλλοντες, οὔτε ὅτι Πιστεύω, εἶπεν, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ· οὔτε πάλιν, ὅτι Ἀπιστῶ, ἵνα μὴ δόξῃ μάτην ἐπιτιμᾷν· ἀλλ' ἐκ μέρους εἶπεν πιστεύειν, ἐναγωνίους αὐτοὺς ποιῶν, καὶ εἰς τὴν τῆς διορθώσεως καλῶν ἐπάνοδον.

Ne dicerent, mendaces esse qui ipsos detulerant, non ait se credere ne impudentiores evaderent : neque rursum se non credere, ne perperam reprehendere videretur; sed ex parte se credere significavit, quo eos ardentiores faceret, et ad emendationem provocaret.

« Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι. »

Vers. 19. « Oportet enim et hæreses in vobis esse. »

Αἱρέσεις ἐνταῦθα, οὐ τὰς τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὰς τῶν σχισμάτων φησί. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐκ ἀνάγκην τινὰ καὶ βίαν ἐφιστὰς τῷ βίῳ, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν ἀνθρώπων γνώμης προλέγων, ὅπερ ἤμελλε γίνεσθαι, οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ πρόρρησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἀνιάτως ἐχόντων γνώμην.

Hæreses hic vocat, non quæ doctrinis, sed quæ dissidiis constant. Sic vero loquitur, non **101** ut necessitatem aliquam et vim huic nostræ vitæ imponat, sed ut prænuntiet quid omnino futurum sit ex pravo hominum consilio. Id quod plane debebat accidere, non propter prædicationem, sed

[80] Act. II, 46. [81] Act. V, 32.

propter immedicabilem eorum qui ita affecti erant, voluntatem. Non enim sic evenit, quia prænuntiaverat : quinimo quia sic erat futurum, idcirco prænuntiavit.

A Οὐ γὰρ ἐπειδὴ προεῖπεν, ἐγένετο, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντως ἔμελλε γενέσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν.

« Ut et probati, manifesti fiant in vobis. »

Ut fulgeant magis. Illis nimirum verbis significare vult, non solum hoc nihil nocere illis qui probati constantesque sint, quin potius eos in lucem proferre et clariores reddere. Nam particula, *ut*, non causam significat, sed frequentissime ipsos quoque rerum eventus : veluti cum Christus aiebat : *In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant.* Non quasi idcirco venerit, ut qui viderent redderentur cæci ; sed contra ut cæci videntes fierent. Quod quidem contigit. Sic etiam in isto loco dictum istud debet, *Ut qui probati sunt, manifesti fiant.*

« Ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. »

Ἵνα λάμψωσι μειζόνως. Ὃ δὲ βούλεται εἰπεῖν, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι Τοὺς δοκίμους καὶ στερεοὺς, οὐ μόνον οὐδὲν τοῦτο παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ δείκνυσι μᾶλλον, καὶ λαμπροτέρους ἀποφαίνει· τὸ γὰρ, ἵνα, οὐκ αἰτιολογίας ἐστὶν, ἀλλὰ πολλαχοῦ, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως· οἷον ὅταν ὁ Χριστὸς λέγῃ· *Εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ μὴ βλέποντες τυφλοὶ ὦσι.* Καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, ἵνα οἱ τυφλοὶ βλέψωσι· συνέβη δὲ τοῦτο. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα γνῶναι δεῖ τὸ, *Ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται.*

B

Vers. 20. « Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. »

Non ait : convenientibus vobis jam non est mensa communi manducare : sed rursum alio modo, et quo majorem eis terrorem incutiat, ad vesperam illam eos relegat, in qua Christus reverenda tremendaque mysteria tradidit.

« Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐκ ἔστι Κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. »

Οὐκ εἶπε, συνερχομένων ὑμῶν, οὐκ ἔστι κοινῇ φαγεῖν, ἀλλὰ πάλιν ἑτέρως καὶ πολὺ φοβερῶς αὐτῶν καθάπτεται, εἰς ἐκείνην αὐτοὺς παραπέμπων τὴν ἑσπέραν, ἐν ᾗ τὰ σεπτὰ καὶ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστός.

Vers. 21. « Unusquisque enim propriam cœnam præsumit ad manducandum. »

Vide quomodo commonstret eos ignominia ipsos afficere, qui proprium sibi facerent quod Dominicum est. Docet ergo omnino necessarium esse ut Dominica cœna sit communis.

« Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν. »

Ὅρα πῶς δείκνυσιν αὐτοὺς ἑαυτοὺς καταισχύνοντας, ὅπου γε τὸ Κυριακὸν ἰδιωτικὸν ποιοῦσιν. Λέγει οὖν, ὡς δεῖ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον κοινὸν εἶναι.

C

« Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. »

Cum dixisset, *præsumit*, ipsos tacito feriens, gulæ crimen subjungit, et quod sequitur, quod acriter percellat ; ebrietatem scilicet. Atqui hæc ambo incontinentiam præferebant.

« Καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. »

Εἰρηκὼς, *προλαμβάνει* καὶ ῥῆμα πλήξας, εἰς λαιμαργίαν ἐπάγει, καὶ τὸ ἐξῆς πληκτικὸν ὄν, τὸ μεθύειν, ἅπερ ἀμφότερα ἀμετρίας ἦν.

Vers. 22. « Nunquid enim domos non habetis ad manducandum et bibendum ? Aut Ecclesiam Dei contemnitis ? »

Observes velim qua ratione a contumelia pauperum ad Ecclesiam crimen transfert, quo asperiorem orationem addat.

« Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν ; ἢ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε ; »

Ὅρα πῶς ἀπὸ τῆς τῶν πενήτων ὕβρεως ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν μετήγαγε τὸ ἔγκλημα, ἵνα φορτικώτερον ποιήσῃ τὸν λόγον.

« Et confunditis eos qui non habent ? quid dicam vobis ? laudo vos ? in hoc non laudo. »

Ita loquitur, ut ostendat non tantum se alendorum egenorum esse sollicitum, quantum injuriæ quæ illis irrogabatur.

D

« Καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας ; τί εἴπω ὑμῖν ; ἐπαινέσω ὑμᾶς ; ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ. »

Τοῦτό φησι, δεικνὺς, ὡς οὐ τοσοῦτον τοῖς πένησι τροφῆς μέλει, ὅσον τῆς ὕβρεως τῆς εἰς αὐτοὺς γινομένης.

Vers. 23-27. « Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit : Accipite, et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur ; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc,

« Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπεν· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο

πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις A οὗ ἔλθῃ. Ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως (5), »

et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis **102** donec veniat. Itaque quicunque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, »

Θέλων αὐτοὺς καὶ ἑτέρωθεν ἐντρέψαι μειζόνως, ἀπὸ τῶν κυριωτέρων τὸν λόγον ὑφαίνει. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Ὁ δεσπότης σου τῆς αὐτῆς πάντας ἠξίωσε τραπέζης, καὶ τῆς σφόδρα φρικτῆς οὔσης, καὶ πολὺ τὴν ἁπάντων ὑπερβαλλούσης ἀξίαν, σὺ δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς σῆς ἀναξίους ἠγῇ τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς; Ἐκείνου δὲ μέμνηται τοῦ δείπνου, ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς κατανύξῃ.

Ut ex alio capite majorem eis pudorem injiciat, a potioribus rebus contexit sermonem. Ac si diceret : herus tuus eadem omnes mensa dignatus est, eaque tremenda admodum, et quæ omnem dignitatem cæterarum longe superet : tu vero illos exili hac et contemptibili mensa tua indignos ducis? Istius porro cœnæ mentionem facit, ut eos supra modum pungat.

Ἐπειδὴ καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ποτήριον ἦν αἱ σπονδαί. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ θῦσαι, ποτηρίῳ καὶ φιάλῃ τὸ αἷμα δεχόμενοι, οὕτως ἔσπενδον. Ἐπεὶ οὖν ἀντὶ αἵματος ἀλόγου αἷμα εἰσήγαγε τὸ αὐτοῦ, ἵνα B μὴ θορυβηθῇ τοῦτο ἀκούων, ἀνέμνησε τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐκείνης.

Quia nimirum veteris testamenti calix ad libationes adhibebatur. Mactata quippe hostia calice et phiala suscipientes sanguinem, hoc modo libabant. Cum itaque Christus pro sanguine brutorum proprium sanguinem subjecerit, ne quis hoc audiendo perturbaretur, veteris illius testamenti meminit.

« Ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου.

« Reus erit corporis et sanguinis Domini. »

Τί δήποτε; ὅτι ἐξέχεε καὶ οὗτος τὸ αἷμα, ὥσπερ ἐκεῖνοι οἱ κεντήσαντες, οὐχ ἵνα πίωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐκχέωσι.

Eceur vero? quoniam et ipse sanguinem effudit; quemadmodum et qui ipsum pepugerunt, non ut biberent, sed ut effunderent.

« Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. »

Vers. 28, 29. « Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit. »

Ἔθος τοῦτο τῷ Παύλῳ, μὴ μόνον ἐκεῖνα ἐργάζεσθαι ἅπερ ἐστὶν αὐτῷ προκείμενα, ἀλλὰ κἂν παρεμπέσῃ λόγος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τοῦτο μετὰ C πολλῆς ἐπεξιέναι τῆς σπουδῆς· καὶ μάλιστα ὅταν περὶ σφόδρα ἀναγκαίων, καὶ κατεπειγόντων ᾖ. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς τῶν μυστηρίων ἐδεήθη μνήμης, ἀναγκαῖον ἡγήσατο ἐπεξελθεῖν τῇ ὑποθέσει. Οὔτε γὰρ ἡ τυχοῦσα ἦν. Διὸ καὶ σφόδρα περὶ αὐτῆς διαλεχθεὶς, τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν κατασκευάζει, τὸ μετὰ ἀγαθοῦ συνειδότος προσιέναι αὐτοῖς.

Hic mos est Pauli, ut non ea solummodo præstet quæ sibi proposita sunt, sed et si quid propter subjectam materiam dicendum incidat, hoc multa diligentia persequatur : atque in primis ubi momentum valde necessarium est, et admodum urgens. Nam quia opus habuit, ut mysteriorum mentionem faceret, necesse esse putavit argumentum hoc fusius exsequi. Neque enim illud exiguum erat. Quamobrem postquam vehementer de eo disputavit, caput bonorum hoc esse astruit, ut cum pura conscientia ad illa accedatur.

« Μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. »

« Non dijudicans corpus Domini. [Vers. 30.] Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. »

Τουτέστι, μὴ ἐξετάζων, μὴ ἐννοῶν τὸ μέγεθος τῶν προκειμένων.

Hoc est, non perpendens, non considerans magnitudinem eorum quæ proponuntur.

« Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ, ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ D σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

Vers. 31, 32. « Si enim nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Cum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. »

Ταῦτα λέγει, ὁμοῦ καὶ τοὺς ἀῤῥώστους παραμυθούμενος, καὶ τοὺς ἄλλους σπουδαιοτέρους ποιῶν.

Hæc autem dicit, tum ut imbecilles consoletur, tum ut alios studiosiores faciat.

« Ὥστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα συνέρχησθε. Τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω διατάξομαι. »

Vers. 33, 34. « Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis vero esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis. Cætera autem cum venero disponam. »

VARIÆ LECTIONES.

(5) In marg. Ση. περὶ τοῦ ἀναξίως κοινωνεῖν τῶν φρικτῶν μυστηρίων. *Nota, de indigna communione tremendorum mysteriorum.*

Id est ad supplicium, Ecclesiam afficientes probro, et fratrem pudore. Ideirco enim convenitis, inquit, ut invicem uno vinculo colligemini. Quod si contrarium contingit, satius est ut domi comedatis. Hæc autem dicebat ut magis ipsos attraheret.

Τουτέστιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, τὴν Ἐκκλησίαν ὑβρίζοντες, τὸν ἀδελφὸν καταισχύνοντες. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνέρχεσθε, φησὶν, ἵνα συνδεθῆτε πρὸς ἀλλήλους· εἰ δὲ τοὐναντίον γίνεται, βέλτιον ὑμᾶς ἐν οἴκῳ ἐστιᾶσθαι· τοῦτο [ἵνα] δὲ ἔλεγεν, ἵνα ἐφελκύσηται πλέον.

CAP. XII.

Vers. 1. « De spiritualibus autem, nolo vos ignorare, fratres. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοὶ, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν. »

103 Propter dona quæ concessa fuerant illis qui credebant in Christum, Ecclesia scindebatur; cum illi qui loquebantur linguis, obtrectarent aliis, qui prophetiæ donum obtinuerant. Nam quia illud primum apostolis datum fuerat in die Pentecostes, ideo qui eo ornati erant, valde gloriabantur. Quod cum resciret Apostolus, vide quomodo disceptationem hanc sedat.

Ἐκ τῶν χαρισμάτων τῶν δεδομένων τοῖς πιστεύσασιν εἰς Χριστὸν, σχίσματα ἐγίνετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ κατέτρεχον τῶν ἐχόντων τὴν προφητείαν οἱ λαλοῦντες γλώσσαις. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο πρῶτον ἐδόθη τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, τούτου χάριν μέγα ἐφρόνουν οἱ ἔχοντες ἐπ' αὐτῷ. Διὸ ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἀπόστολος, ὅρα πῶς τὴν ἔριν ἐκβάλλει.

Vers. 2, 3. « Scitis cum gentes essetis, ad simulacra muta, prout ducebamini, euntes. Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesum. Et nemo potest dicere, Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. »

« Οἴδατε, ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα ἄφωνα ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀναγόμενοι. Διὸ γνωρίζω ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν. Καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. »

Antequam motionem sedare incipiat, bonum aliud eos edocet: nimirum ut prophetam a vate mendaci discernere sciant. Enimvero huicce gratiæ diabolus in primis invidebat, utque spirituale donum istud obtunderet, plurimos falsos prophetas excitabat. Utrorumque igitur ponit differentias, quorum hæc prima sit: prophetam Spiritus lumine perfusum ordine docere; mendacem vero abreptum furore et tenebrosa mente a spiritu intus existente ad loquendum cieri. Alterum discrimen est, quod qui vere prophetat, quando Dominum Jesum nominat, verax sit; qui vero non id facit, sed ei dicit anathema, is mendax habeatur.

Πρὶν ἄρξηται καταστέλλειν τὴν στάσιν, ἕτερον διδάσκει. Τοῦτο δέ ἐστι, τὸ γνῶσιν ἔχειν προφήτου καὶ ψευδοπροφήτου. Ἐβάσκηνεν γὰρ τούτῳ τῷ χαρίσματι ὁ διάβολος, καὶ πολλοὺς ψευδοπροφήτας ἐποίησε, βουλόμενος τὸ πνευματικὸν ἀμβλῦναι χάρισμα. Τίθησιν οὖν διαφορὰς, καὶ πρώτην ταύτην, τοῦτον προφήτην φωτιζόμενον ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τάξει διδάσκειν· τὸν δὲ ψευδοπροφήτην ἀγόμενον, καὶ μαινόμενον, καὶ σκοτούμενον, ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος λαλεῖν. Δεύτερον δὲ ὅτι ὁ μὲν προφητεύων, ἐν τῷ ὀνομάζειν Κύριον τὸν Ἰησοῦν, ἀληθής ἐστιν· ὃς δὲ τοῦτο οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ ἀναθεματίζει, ψεύστης ἐστί.

Vers. 4. « Divisiones gratiarum sunt. »

« Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσίν. »

Statuto jam discrimine, consolari incipit eos qui minus donum habuerint. Velut si diceret: Quid despondes animum, quod non tantum accepisti, quantum alius? quinimo cogita potius hoc donum esse, non debitum, ac lenies dolorem. Quocirca dixit, *Divisiones gratiarum*, non signorum, non prodigiorum, quo vel ipso doni nomine suadeat, non solum mœrorem deponere, sed et grates habere,

Δεδωκὼς τὴν διαφορὰν, ἄρχεται παραμυθεῖσθαι τοὺς τὸ ἔλαττον χάρισμα ἔχοντας. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τίνος ἕνεκεν ἀθυμεῖς, ὅτι οὐχ ἔλαβες ὅσον ὁ ἕτερος; ἀλλ' ἐννόησον ὅτι χάρισμά ἐστι, καὶ οὐχ ὀφειλὴ, καὶ παραμυθήσῃ τὴν ὀδύνην. Διὰ τοῦτο, *Διαιρέσεις χαρισμάτων*, εἶπε, καὶ οὐ σημείων, οὐδὲ θαυμάτων, πείθων αὐτὸν τῷ ὀνόματι τῆς δωρεᾶς, μὴ μόνον ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἔχειν.

Vides, nullum ab eo inter dona discrimen poni, ubi æqualem Patris et Filii et Spiritus sancti honorem repræsentat.

Ὁρᾷς, ὅτι οὐδεμίαν διαφορὰν δείκνυσιν ἐν ταῖς δωρεαῖς, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τὴν ὁμοτιμίαν ἐμφαίνων.

« Idem autem Spiritus. »

« Τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. »

Etsi minori tibi datum mensura est, inquit: ipse tamen ab illomet accepisti, qui majus largitur.

Εἰ καὶ τῷ μέτρῳ, ἠλάττωσαι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνου ἔλαβες τὸ μεῖζον.

Vers. 5, 6. « Et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt. »

« Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν. »

Gratia seu donum, operatio, et ministratio, idem sunt: nominibus duntaxat discrepant, quia res sunt eædem. Nam quod donum, idem et mini-

Χάρισμα, καὶ ἐνέργεια, καὶ διακονία ταυτόν ἐστιν, ὀνομάτων δὲ μόνον διαφορά· ἐπεὶ πράγματα τὰ αὐτά. Ὃ γάρ ἐστι χάρισμα, τοῦτο καὶ διακονία·

καὶ ὅ ἐστι διακονία, τοῦτό ἐστι καὶ ἐνέργεια. *Τὴν γὰρ διακονίαν μου*, φησὶ, *πεπλη-ροφόρηκα*· καὶ, *Τὴν διακονίαν μου δοξάζω*. Καὶ Τιμοθέῳ, *Ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοί*. Καὶ Γαλάταις· *Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς περιτομήν, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη*. Ὁρᾷς ὅτι οὐδεμία ἐστὶν διαφορὰ χαρίσματος, καὶ διακονίας, καὶ ἐνεργείας.

Ὅρα πῶς πανταχοῦ ταύτην ποιεῖται τὴν προσθήκην, *ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι*, λέγων· καὶ, *κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα*. Οἶδεν γὰρ μεγάλην οὖσαν τὴν ἐντεῦθεν παράκλησιν. Ὥστε εἰ τοῦτο σπουδάζεις ἐπιδείξασθαι, ὅτι Πνεῦμα ἔχεις, τούτου ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ βαπτισθῆναι. Τῷ δὲ ἀπίστῳ οὐδαμόθεν ἔσται τοῦτο καταφανὲς, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν σημείων, ὥστε κἂν ἐντεῦθεν πάλιν, οὐ μικρὰ παραμυθία. Εἰ γὰρ καὶ τὰ χαρίσματα διάφορα, ἀλλ' ἡ ἔνδειξις μία, κἂν πολὺ μεῖζον, ἢ ὀλίγον, ὁμοίως εἰς αὐτόν.

« Ὁ δὲ αὐτός ἐστι Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. »

Ἵνα μή τις λέγῃ, Εἰ καὶ αὐτὸς Κύριος, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς, ἀλλ' ἐγὼ ἔλαττον εἴληφα· φησὶν, Οὕτω συνέφερεν. Ὅταν οὖν, φησὶ, καὶ εἷς ὁ δεδωκὼς, καὶ χάρισμα τὸ σοὶ δοθὲν, καὶ ἡ φανέρωσις ἐντεῦθεν γίνεται, καὶ τοῦτο μᾶλλον συμφέρει, μὴ ἄλγει ὡς καταφρονηθείς. Οὐ γὰρ ἀτιμάζων σε τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ τὸ συμφέρον σκοπῶν. *Φανέρωσιν δὲ Πνεύματος* λέγει, τὸ, ἕν τι τῶν χαρισμάτων λαβεῖν. Ἐμοὶ μὲν γὰρ τῷ πιστῷ δῆλος ὁ Πνεῦμα ἔχων.

« Ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ ἑνὶ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλῳ δὲ προφητεία· ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων. »

Τί ἐστι λόγος σοφίας; τὸ καὶ αὐτὸν σοφὸν εἶναί τινα, καὶ ἄλλους δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν. Τί δὲ λόγος γνώσεως; τὸ γνῶσιν μὲν ἔχειν καὶ εἰδέναι τὰ μυστήρια, διδάσκειν δὲ μὴ δύνασθαι, μηδὲ εἰς ἄλλον ἐξενεγκεῖν εὐκόλως ἅπερ ἐστίν. Τί δέ ἐστι πίστις; οὐκ αὐτὴ ἡ τῶν δογμάτων, ἀλλ' ἡ τῶν σημείων, περὶ ἧς ἔλεγον οἱ ἀπόστολοι, *Πρόσθες ἡμῖν πίστιν*· καὶ περὶ ἧς εἴρηται, *Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως*. Αὕτη γὰρ ἡ μήτηρ τῶν σημείων ἐστίν. Ἄλλο δέ ἐστιν ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ χαρίσματα ἰαμάτων ἔχειν. Ὁ μὲν γὰρ χαρίσματα ἰαμάτων ἔχων, ἰᾶται μόνον· ὁ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων κεκτημένος, οὐχ ἰᾶται μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάζει· ὥσπερ ὁ Ἀπόστολος ἐπώρωσε τὸν μάγον· ὥσπερ ὁ Πέτρος ἀνεῖλε τὸν Ἀνανίαν. Διάκρισις δὲ πνευμάτων ἐστὶ, τὸ εἰδέναι τίς ὁ πνευματικὸς, καὶ τίς ὁ μὴ πνευματικός· τίς ὁ προφήτης, καὶ τίς ὁ ἀπατεών.

A stratio est : et quod ministratio, hoc et operatio. Ait enim : *Ministerium meum implevi* [82]; et, *Ministerium meum honorifico* [83]. Et ad Timotheum inquit : *Sed moneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te* [84]. Itemque ad Galatas : *Qui operatus est Petro in circumcisionem, operatus est et mihi in gentes* [85]. Vides nullatenus differre gratiam sive donum, ministrationemque, et operationem.

Aspice quomodo ubique hoc addat, *in eodem Spiritu* ; et, *secundum eumdem Spiritum*. Noverat enim magnum inde consolationis argumentum sumi. Itaque si ostendere niteris te Spiritum habere, hujus demonstrationem habes eo quod baptizatus sis. Infideli vero id perspicuum non erit, nisi per signa et prodigia. Atque vel ex **104** hoc saltem capite, non parum consolationis percipias. Quanquam enim varia dona sunt, una tamen est manifestatio ; et sive magnum sit sive parvum, ad ipsum perinde referendum est.

« Idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.[Vers.7.] Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. »

Ne quis dicat, etsi Dominus idem, etsi idem Spiritus, etsi idem Deus est ; ast ego minus accepi; idcirco ait : Ita expediebat. Cum enim, inquit, unus largitor sit, ac tum concessum tibi donum, tum ejus manifestatio ex eadem causa exsistant, idque tibi utilius sit, ne mœste feras ac si despiciare. Non enim id fecit ut te dedecore aspergeret; sed spectavit potius quod convenientius foret. Porro *manifestationem Spiritus* vocat, unum aliquod donorum accipere. Mihi namque qui sum fidelis, manifestus est qui Spiritum habeat.

Vers. 8-10. « Alii autem per Spiritum datur sermo sapientiæ : alii autem sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum. Alteri fides in eodem Spiritu : alii gratia sanitatum in uno Spiritu : alii operationes virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum. »

Quidnam est ille sermo sapientiæ ? utique quod quis sapiens sit, et alios possit sapientes facere. Scientiam habere, est nosse quidem mysteria, sed non ut ea docere ille queat, et alteri efferre quæ ipsa sint. Quidnam vero fides? non ea est qua dogmatis credimus ; sed qua signis et prodigiis. De qua nimirum dicebant apostoli : *Adauge nobis fidem* [86]. De qua rursum Christus : *Si habueritis*, inquit, *fidem sicut granum sinapis* [87]. Hæc enim signorum est parens. Aliud autem est operationes virtutum habere, et aliud dona sanationum. Nam qui sanationum duntaxat dona habet, hic tantummodo sanat. Qui vero operationes habet virtutum, non solum sanat, verum et infert pœnas. Quemadmodum nempe Apostolus magum obcæcavit [88], et Petrus Ananiam exstinxit [89]. Porro discretio spirituum est, noscere quis spiritualis sit, et quis non spiritualis : quis propheta, et quis planus.

[82] Rom. 11. 13. [83] ibid. [84] II Tim. 1, 6. [85] Galat. II, 8. [86] Luc. XVII, ~~6~~ 5 [87] Matth. XVII, ~~19~~ 20. [88] Act. XIII, 11. [89] Act. V, 5.

« Alii genera linguarum, alii interpretatio ser- A monum. [Vers. 11.] Hæc enim omnia operatur unus et idem Spiritus. »

Hic enim sciebat quid ipse diceret; sed alteri enarrare non poterat : alius hæc utraque possidebat, idque excellens esse donum videbatur ; quippe quod ipsum statim concessum apostolis fuerat. Quoniam ergo nimium efferebantur quod eo primum apostoli instructi fuerant dono, postremo loco illud statuit.

Si Spiritus dignitatis est inferioris et alterius naturæ, ut quidam fabulantur, nihil prodest hæc consolatio, nec quod audiamus, *idem Spiritus*. Nam qui accipit a rege, magnum hoc solatium habuerit, quod sibi ille largitus sit. Qui autem a servo, tunc dolet magis, quando id sibi a quopiam objicitur. Ex hoc igitur etiam capite liquet Spiritum sanctum non servilis, sed regiæ substantiæ esse. B

Quod ante de Patre dicebat, *Qui operatur omnia in omnibus*, idem etiam hoc in loco de Spiritu **105** pronuntiat. *Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus* ; et ubique passim honoris æqualitatem declarat. Quod autem ait, *in omnibus*, de hominibus dictum est. Nequaquam vero Spiritum cum hominibus accensueris.

« Dividens singulis prout vult. »

Non solum consolatur, verum et os obstruit, si quis quid effutiat. Nam si unicuique dividit prout vult ; qui iniquo fert animo concessum sibi donum, voluntati Spiritus contradicit, ac si ille non recte distribuerit. C

Vers. 12, 13. « Sicut enim unum corpus est, et membra habet multa : omnia autem membra corporis unius, cum sint multa, unum tamen corpus sunt. »

Postquam eos hac ratione delinivit, quod donum et gratia sit illud quod conceditur, quippe cum ex uno omnes accipiant, et ut cuique expedit, præbeatur : occlusa insuper lingua ipsorum, ut potentiæ Spiritus cedere discerent, ex altero jam capite ipsos consolatur, ex communi videlicet exemplo, atque ad naturam ipsam recurrit. Quod autem ait, hunc habet sensum : si multa unum sunt, et unum multa, ubinam superest discrimen ? Ubi id quod præcellentius sit ? ubi quod deterius ? D

Non dixit, cum multa sint, ad corpus unum pertinent ; sed ipsum corpus multa est, eaque membra multa hoc unum sunt.

« Ità et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos. »

Cum dicere debuisset, ita et Ecclesia, non tamen hoc dixit, sed ejus loco Christum posuit ; quo nempe altius orationem attollat, et auditorem majori afficiat pudore. Quasi dicat : ita et corpus Christi, quod est Ecclesia. Nam veluti corpus et caput unus homo est ; ita et Ecclesiam et Christum unum esse affirmat.

« In unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Græci, sive servi, sive liberi. »

« Ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν· ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. »

Ὁ μὲν γὰρ ᾔδει τί ἔλεγεν αὐτὸς, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεῦσαι οὐκ ἠδύνατο. Ὁ δὲ ἀμφότερα ταῦτα ἐκέκτητο. Ἐδόκει δὲ τοῦτο χάρισμα εἶναι μέγα, ἐπειδὴ καὶ πρῶτον αὐτὸ ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι. Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦτο αὐτοὺς μάλιστα ἐπῆρεν, τὸ πρῶτον εἰς τοὺς ἀποστόλους κατενεχθῆναι τὸ χάρισμα, ἐν τῷ λόγῳ ὕστερον τίθησιν.

Εἰ ἔλαττον τὸ Πνεῦμα, καὶ ἑτέρας οὐσίας, καθώς τινές φασιν, οὐδὲν ὤνησεν ἡ παραμυθία, οὐδὲ τὸ ἀκοῦσαι, *τὸ αὐτὸ Πνεῦμα*. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ βασιλέως λαβών, μεγίστην ἂν ταύτην σχοῖ τὴν παραμυθίαν, ὅτι αὐτὸς αὐτῷ ἔδωκεν. Ὁ δὲ παρὰ τοῦ δούλου, τότε μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν τοῦτό τις αὐτῷ προσενέγκῃ, ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ τῆς δουλικῆς, ἀλλὰ τῆς βασιλικῆς οὐσίας τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Ὅπερ ἀνωτέρω περὶ τοῦ Πατρὸς εἶπεν, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, τοῦτο κἀνταῦθα περὶ τοῦ Πνεύματος. *Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα*, πανταχοῦ τὴν ὁμοτιμίαν δηλῶν. Τὸ δὲ, *ἐν πᾶσιν*, περὶ ἀνθρώπων λέγει· οὐδέπω δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ Πνεῦμα ἀριθμήσεις.

« Διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. »

Οὐ παραμυθεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιστομίζει τὸν λέγοντα. Εἰ γὰρ, ὡς βούλεται, διαιρεῖ ἑκάστῳ, ὁ ἀδημονῶν ἐπὶ ναρίσματι, ἐγγὺς ἀντιλέγει τῷ βουλήματι τοῦ Πνεύματος, ὡς οὐκ ὀρθῶς διελόντος.

« Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς πολλὰ ὄντα, ἓν ἐστι σῶμα. »

Παραμυθησάμενος ἐκ τοῦ χάρισμα εἶναι τὸ διδόμενον, καὶ ἐκ τοῦ πάντας ἐξ ἑνὸς λαμβάνειν, καὶ ἐκ τοῦ συμφερόντως δίδοσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐπιστομίσας ἐκ τοῦ δεῖν παραχωρεῖν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐξ ἑτέρου αὐτοὺς λοιπὸν παραμυθεῖται κοινοῦ παραδείγματος, καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καταφεύγει. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ ἓν ἐστι τὰ πολλὰ, καὶ τὸ ἓν πολλὰ, ποῦ ἐστιν ἔτι ἡ διαφορά ; ποῦ τὸ ὑπέροχον ; ποῦ τὸ ἔλαττον ;

Οὐκ εἶπε, πολλὰ ὄντα τοῦ ἑνός ἐστι σώματος, ἀλλὰ, αὐτὸ τὸ σῶμα πολλά ἐστι, κἀκεῖνα τὰ πολλὰ μέλη, τοῦτό ἐστι τὸ ἕν.

« Οὕτω καὶ ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες. »

Δέον εἰπεῖν, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία· τοῦτο μὲν οὐ φησιν· ἀντ' ἐκείνης δὲ τὸν Χριστὸν τίθησιν, εἰς ὕψος ἄγων τὸν λόγον, καὶ μειζόνως ἐντρέπων τὸν ἀκροατήν. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὕτω καὶ τὸ Χριστοῦ σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Καθάπερ γὰρ σῶμα καὶ κεφαλὴ εἷς ἐστιν ἄνθρωπος, οὕτω καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Χριστὸν ἕν εἶναί φησιν.

« Εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι. »

Καὶ ἐφ' ἕτερον ἔρχεται κεφάλαιον πνευματικόν. A Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τὸ κατασκευάσαν ἡμᾶς ἓν σῶμα γενέσθαι, καὶ ἀναγεννῆσαν ἡμᾶς, ἓν ἐστιν. Οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ μὲν αὐτὸς, ἐν ἑτέρῳ δὲ ἐκεῖνος ἐβαπτίσθη Πνεύματι. Οὐ μόνον δὲ τὸ βαπτίσαν ἡμᾶς ἕν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὃ βεβάπτικεν. Οὐκ ἂν οὖν ἐσμεν, φησὶ, δίκαιοι ἀθυμεῖν. Οὐ γὰρ ἔχει χώραν ἡ διαφορά. Οὔτε γὰρ ἵνα διαφορὰ γένηται σώματα, ἀλλ' ἵνα πάντες τὴν ἑνὸς σώματος ἀκρίβειαν πρὸς ἀλλήλους διασώζωμεν, ἐβαπτίσθημεν.

Ad alterum quoque caput spirituale transit. Quod autem ait ejusmodi est. id quod nos ita confirmavit ut unum corpus essemus, et quod nos regeneravit, unum est. Non enim hic quidem in alio, et ille in altero Spiritu baptizatus fuit. Quin etiam non modo ille per quem baptizati sumus, unus Spiritus est ; verum et ille ipse in quem nos baptizavit. Immerito igitur animum desponderimus, inquit : differentia quippe nullum habet locum. Enimvero nequaquam ideirco baptizati sumus, ut diversa corpora essemus, sed ut unius omnes corporis exactam formam inter nos invicem servaremus.

« Καὶ πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά. »

« Et omnes in unum Spiritum baptizati sumus. [Vers. 14.] Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. »

Τουτέστιν, Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἤλθομεν μυσταγωγίαν, B τῆς αὐτῆς τραπέζης ἀπολαύομεν. Εἰ τοίνυν καὶ ἓν Πνεῦμα ἡμᾶς κατεσκεύασε, καὶ εἰς Πνεῦμα ἡμεῖς καὶ εἰς σῶμα ἐβαπτίσθημεν, καὶ μίαν τράπεζαν ἡμῖν ἐχαρίσατο, τί μοι τὴν διαφορὰν προσφέρεις, ὡς ἐπὶ φυτῶν ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς πηγῆς πάντα τὰ δένδρα ἀρδεύεται;

Hoc est, sub unam et eamdem omnes institutionem convenimus, eadem mensa fruimur. Si ergo nos unus quoque Spiritus conformavit : si in unum Spiritum, et in unum corpus sumus baptizati : si tandem mensam unam largitus est; quid mihi discrimen affers, quando perinde in plantis accidit, ut nempe ex eodem fonte arbores universæ irrigentur?

« Ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, ὅτι Οὐκ εἰμὶ χεὶρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμὸς, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;

106 Vers. 15, 16. « Si dixerit pes : quoniam non sum manus, non sum de corpore : num ideo non est de corpore? et si dixerit auris : quoniam non sum oculus, non sum de corpore ; num ideo non est de corpore? »

Ἀνεπαχθῆ βουλόμενος ποιῆσαι τὸν λόγον καὶ εὐπαράδεκτον, τὰ μέλη εἰσάγει λεγόμενα· τὸν πόδα C λέγειν τῇ χειρὶ, καὶ τὸ οὖς τῷ ὀφθαλμῷ, τὰ πλησίον ἀλλήλων μέλη, καὶ οὐ τὸν πόδα τῷ ὀφθαλμῷ. Ἐπειδὴ οὐ σφόδρα τοῖς ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ τοῖς ὀλίγον ἀναβεβηκόσι φθονεῖν εἰώθαμεν. Οὐδὲ γὰρ τὸν μὲν ἠλαττῶσθαι, τὸν δὲ ὑπερέχειν, ἀφίησιν εἶναι ἐκ τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ὁ πούς τὴν ἐλάττονα τάξιν ἔχει, τοῦτο δὲ τόπου διαφορά· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ συνῆφθαι ἢ ἀπέχεσθαι.

Quia minime molestam, sed acceptam potius orationem habere vult, in medium adducit quæ vulgo membra dicuntur. Pedem componit cum manu, et aurem cum oculo ; ea utique membra quæ minus distant, non pedem cum oculo : quia vulgo non invidemus iis qui admodum sublimes sunt, sed illis potius qui parvum honoris gradum assecuti sunt. Neque enim ex eo quod hoc inferius sit, illud vero superius, ea re excluditur ne sint de corpore (nam etsi inferiorem situm pes obtinet, hoc loci discrepantia est), sed eo quod conjunctum illud sit, aut avulsum.

« Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοὴ, ποῦ ἡ ὄσφρησις; »

Vers. 17. « Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? »

Ἐπειδὴ εἰς τὴν τῶν μελῶν ἐμπεσὼν διαφορὰν, εἰς ἔννοιαν αὐτοὺς ἐλαττώσεως καὶ ὑπεροχῆς ἤγαγεν, D ὅρα πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται, δεικνὺς πῶς τοῦτο συμφέρον ἦν. Τὸ γὰρ πολλοὺς εἶναι καὶ διαφόρους, τοῦτο μάλιστα ποιεῖ ἓν σῶμα εἶναι.

Quoniam diversitatem membrorum commemorando, de inferioritatis et superioritatis gradibus cogitationem injecerat, vide quo pacto eos demulcet ; ostendendo nimirum id necessarium fuisse. In primis enim hoc ipso quod multi sunt et diversi, corpus unum constituitur.

« Νῦν δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν. Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη ἓν σῶμα. »

Vers. 18-20. « Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra unum corpus. »

Πάλιν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἀναφέρει τὸν λόγον, ἵνα μὴ ἀντιλέγωμεν τῷ οὕτω προστάξαντι, μηδὲ λέγωμεν, Διὰ τί οὕτω, καὶ διὰ τί οὐχ οὕτω; Κἂν γὰρ μυρίους λόγους ἔχωμεν εἰπεῖν, οὐχ οὕτω δυνάμεθα δεῖξαι ὅτι καλῶς. Ὡς ὅταν εἴπωμεν, Ὡς

Rationem hujus iterum rejicit in Dei consilium et voluntatem, ne contradicamus illi qui sic ordinavit ; neve quæramus, cur hoc illo, curve illud isto sit factum modo. Nam licet sexcentas rationes possemus afferre, nunquam ea recte esse proba-

verimus, nisi dicendo ita factum esse veluti exi- A mio artifici placuit. Ita quippe vult sicut est conveniens.

ὁ ἀριστοτέχνης ἠθέλησεν, οὕτως ἐγένετο. Ὡς γὰρ συμφέρον ἐστὶν, οὕτως βούλεται.

Quocirca non solum capiti, sed etiam pedi conveniens et utile est, hunc locum et situm habere. Ac si posituræ suæ repugnaverit, et loco suo relicto alium occupet, totum perdidit. Ordine namque suo excidit, et alium non assequitur.

Ὥστε καὶ τῷ ποδὶ συμφέρει τὸ οὕτω τετάχθαι, οὐχὶ τῇ κεφαλῇ μόνον. Κἂν ἀντιλέγῃ τὴν τάξιν, καὶ τὴν ἰδίαν χώραν ἀφεὶς ἐφ' ἑτέραν ἔλθῃ, τὸ πᾶν ἀπώλεσεν. Τῆς τε γὰρ οἰκείας ἐκπίπτει, καὶ τῆς ἑτέρας οὐκ ἐπιτυγχάνει.

Ex quo putabant dignitate impares esse, propter ingens quod inter eos erat discrimen, ex eodem capite æquales ipsos ostendit. Nisi inter vos esset magna discrepantia, inquit, nullatenus corpus unum essetis. Quod si non unum corpus, æquales neutiquam fueritis. Quamobrem, quia non omnes unum aliquod donum habetis, idcirco corpus estis. Cum autem corpus sitis, omnes igitur unum B estis, nec discrepatis qua corpus estis. Quamobrem diversitas hæc in primis præstat honoris æqualitatem.

Ἀφ' ὧν ἐνόμιζον οὐκ εἶναι ἰσότιμοι τῷ πολλὴν ἐν αὐτοῖς εἶναι τὴν διαφοράν, ἀπὸ τούτου δείκνυσιν ἰσοτίμους. Εἰ μὴ ἦν, φησὶν, ἐν ὑμῖν πολλὴ ἡ διαφορὰ, οὐκ ἂν ἦτε σῶμα ἕν. Σῶμα δὲ οὐκ ὄντες ἕν, οὐκ ἂν ἦτε ἰσότιμοι. Νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἐστὲ πάντες ἕν τι χάρισμα ἔχοντες, διὰ τοῦτο σῶμά ἐστε· σῶμα δὲ ὄντες, πάντες ἐστὲ ἕν, καὶ οὐδὲν διαφέρετε κατὰ τὸ σῶμα εἶναι. Ὥστε ἡ διαφορὰ αὕτη μάλιστά ἐστιν ἡ ποιοῦσα τὴν ἰσοτιμίαν.

Vers. 21. « Non potest autem oculus dicere manui : Opera tua non indigeo. »

« Οὐ δύναται δὲ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρείαν σου οὐκ ἔχω. »

Sedata inferiorum anxietate, superbiam quoque sublimiorum deprimit.

Καταστείλας τῶν ἐλασσόνων τὴν ἀθυμίαν, ταπεινοῖ καὶ τῶν μειζόνων τὸν τύφον.

« Aut iterum caput pedibus : Non estis mihi necessarii. »

« Ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν, Χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. »

Quamvis enim minus donum sit, inquit, est tamen necessarium. Nam quemadmodum illo non exstante multa præpediuntur, ita et sine isto manca est Ecclesiæ plenitudo.

Εἰ γὰρ καὶ ἔλαττον τὸ χάρισμα, φησὶν, ἀλλὰ ἀναγκαῖον. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνου οὐκ ὄντος, πολλὰ ἐμποδίζεται, οὕτως καὶ τούτου χωρὶς χωλοῖ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

107 Vers. 22-24. « Sed multo magis quæ videntur C membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus : et quæ inhonesta sunt, abundantiorem honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent, sed Deus. »

« Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι· καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμώτερα μέλη εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν παρατίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει· τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν ἔχει, ἀλλὰ ὁ Θεός. »

Superjectionem alteram ponit, aitque non solum præstantiora deterioribus opus habere, sed et magnum opus. Aspice quomodo de infirmioribus loquendo dicit, *quæ videntur;* quando autem necessaria commemorat, non amplius addit, *quæ videntur*, sed ipse pronuntiat ea necesaria esse.

Καὶ ἑτέραν ὑπερβολὴν τίθησι· λέγει ὅτι οὐ χρείαν ἔχει τὰ μείζονα τῶν ἐλασσόνων, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴν χρείαν. Ὅρα δὲ ὅπως ἐπὶ τῶν ἀσθενεστέρων, *τὰ δοκοῦντα* φησίν. Ὅταν δὲ ἀναγκαῖα, οὐκέτι προστίθησι *τὰ δοκοῦντα*, ἀλλ' αὐτὸς ἀποφαίνεται, ὅτι ἀναγκαῖά ἐστιν.

Enimvero quid genitalibus membris ignobilius videatur? Verumtamen ad liberorum procreationem pertinent. Quapropter Romanorum legum D conditores in eos qui partes istas præciderint et eunuchos fecerint, animadvertunt tanquam erga humani generis destructores, et qui naturæ ipsi injuriam inferant. Sed pereant protervi, qui Dei opificia calumniantur. Nam sicut complures vinum exsecrati sunt propter ebriosos, quin etiam muliebrem sexum propter adulteras, sic et hæc membra turpia esse putavere, quia multi iis abutebantur secus ac decens esset. Id quod plane non conveniebat. Nequaquam enim naturæ rei necessitudine sortis peccatum adjunctum est, sed voluntate gignitur delictum quod quis audet admittere.

Τί γὰρ τῶν μορίων τῶν γεννητικῶν ἀτιμώτερον ἐν ἡμῖν εἶναι δοκεῖ; Ἀλλ' ὅμως χρήσιμα διὰ τὴν παιδοποιίαν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ νομοθέται Ῥωμαίων, τοὺς ταῦτα ἀκρωτηριάζοντας τὰ μέλη, καὶ ποιοῦντας εὐνούχους κολάζουσιν, ἅτε τῷ κοινῷ γένει λυμαινομένους, καὶ αὐτῇ τῇ φύσει ἐπηρεάζοντας. Ἀλλ' ἀπόλοιντο οἱ ἀκόλαστοι, οἱ τοῦ Θεοῦ τὰ δημιουργήματα ἀποβάλλοντες. Ὥσπερ γὰρ τῷ οἴνῳ πολλοὶ διὰ τοὺς μεθύοντας κατηράσαντο, καὶ τῇ φύσει τῶν γυναικῶν διὰ τὰς μοιχευομένας, οὕτω καὶ τὰ μέλη ταῦτα αἰσχρὰ εἶναι ἐνόμισαν, διὰ τοὺς οὐκ εἰς δέον αὐτοῖς χρωμένους. Ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν· οὐ γὰρ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἡ ἁμαρτία συγκεκλήρωται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τίκτεται τοῦ τολμήματος τὸ πλημμέλημα.

« Temperavit corpus. »

« Συνεκέρασεν τὸ σῶμα. »

Εἰ δὲ συνεκέρασεν, οὐκ ἀφῆκε τοῦ ἀτιμώτερον φαίνεσθαι.

« Τῷ ὑστερουμένῳ περισσοτέραν δοὺς τιμήν. »

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πολλῆς παραμυθίας τυχόντες ἐλυποῦντο ὡς ἔλαττον λαβόντες, δείκνυσιν ὅτι μᾶλλον ἐτιμήθησαν. Τῷ γὰρ ὑστερουμένῳ, φησὶ, τιμὴν περισσοτέραν ἔδωκεν.

« Ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη· καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. »

Τὸν λόγον τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἀποδέδωκεν, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος κατασκευάζων αὐτὸν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα, λέγων. Ἂν τε γὰρ ὀφθαλμὸς, ἄν τε ῥὶς, διατηρῶσι τὸ οἰκεῖον, τοῦ συνδέσμου λυθέντος, ὄφελος οὐδὲν ἔσται λοιπόν. Ἂν δὲ τούτου μένοντος ἐκεῖνα βλαβῇ, καὶ διαβαστάζεται, καὶ πρὸς ὑγείαν ἐπάνεισι ταχέως.

« Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ. »

Εἰ δὲ τὸ ἡμέτερον οὐ δεῖ στασιάζειν σῶμα, πολλῷ μᾶλλον τὸ τοῦ Χριστοῦ.

« Καὶ μέλη ἐκ μέρους. »

Ἡ Ἐκκλησία ἡ παρ' ὑμῖν, φησὶ, μέρος ἐστὶ τῆς πανταχοῦ Ἐκκλησίας, ὥστε οὐχὶ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαν εἰρηνεύειν ἂν εἴητε δίκαιοι, εἴ γε παντός ἐστε μέλη τοῦ σώματος.

« Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους. »

Κατάλογον ποιεῖται τῶν χαρισμάτων, καὶ πρώτους γε τάττει τοὺς ἀποστόλους, οἳ καὶ πανταχοῦ ἐν ἑαυτοῖς εἶχον τὰ χαρίσματα.

« Δεύτερον προφήτας. »

Καὶ γὰρ ἐν τῇ χάριτι ἦσαν οὗτοι προφητεύοντες, οἷον Ἄγαβος, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ.

« Τρίτον διδασκάλους. »

Ἐπισκόπους φησίν.

Ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων. »

Ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ κολάζειν, καὶ ἰᾶσθαι ἠδύνατο. Ὁ δὲ χάρισμα ἰαμάτων ἔχων, ἐθεράπευε μόνον. Προτάττει δὲ τοῦ χαρίσματος τῶν ἰαμάτων τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας. Μεῖζον γὰρ τὸ καταγγεῖλαι τὸν λόγον καὶ τὴν εὐσέβειαν εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς, τοῦ δυνάμεις ποιεῖν.

« Ἀντιλήψεις. »

Τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενῶν.

« Κυβερνήσεις. »

Τὸ οἰκονομεῖν πνευματικά. Καὶ τὰ ἡμέτερα δὲ κατορθώματα πνευματικὰ λέγει, δεικνὺς ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ δεόμεθα βοηθείας.

« Γένη γλωσσῶν. »

Ὕστερον τίθησιν, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἐκεῖνοι μέγα ἐφρόνουν, διδάσκων αὐτοὺς μὴ φυσιοῦσθαι.

« Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται;

Quod si contemperavit, non ergo passus est, ut quod ignobilius erat, appareret.

« Cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem. »

Quoniam enim, tametsi multiplicem consolationem acceperant, nihilominus dolebant tanquam id quod minus esset consecuti, ostendit eos majori esse affectos honore. Nam illi parti, inquit, quæ pluribus deficiebatur, abundantiorem impertitus est honorem.

Vers. 25, 26. « Ut non sit schisma in corpore, sed in ipsum pro invicem sollicita sint membra. Et sive patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. »

Rationem reddit abundantioris illius honoris, quam a convenientia astrui: ut non sit schisma, inquit. Nam si oculus, si naris, propria sibi seorsim vindicant, soluto vinculo, nihil quod superest deinceps juvatur. Sin autem eo manente illa lædantur, totum compatitur, et mederi quantocius festinat.

Vers. 27. « Vos estis corpus Christi. »

Quod si non expedit ut nostrum corpus factionibus laboret, multo magis Christi corpus.

« Et membra de membro. »

Ecclesia vestra, inquit, pars est illius quæ ubique diffunditur. Quocirca jure merito non solum inter vos mutuo pacem colere debetis, verum etiam cum universa per orbem terrarum Ecclesia; si modo corporis totius membra estis.

108 Vers. 28. « Et quosdam quidem posuit Deus primum Apostolos. »

Recenset dona, ac primo loco statuit apostolos, qui quidem omnibus undique donis et gratiis instructi erant.

« Secundo prophetas. »

Sub gratia quippe prophetæ erant, velut Agabus, ejusque socii.

« Tertio doctores. »

Episcopos nimirum.

« Deinde virtutes, exinde gratias curationum. »

Qui virtutem habebat, poterat tum pœnas infligere, tum etiam sanare. At qui dono curationum instructus erat, sanabat duntaxat. Cæterum doctrinæ munus anteponit gratiæ curationum. Nam præstantius est annuntiare verbum, et pietatem animis auditorum inserere, quam virtutes facere.

« Opitulationes. »

Opem infirmis præstare.

« Gubernationes. »

Spiritualia dispensare. Nostra porro recte facta spiritualia innuit, ut ostendat Dei nos ubique auxilio indigere.

« Genera linguarum. »

Ultimum ponit id quo illi valde gloriabantur, ut eos doceret non efferri.

Vers. 29, 30. « Nunquid omnes apostoli? Nun-

quid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratias habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? »

μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσιν; »

Quia verisimile erat eos qui hæc audirent, dicturos: Eccur vero non facti sumus apostoli? ita loquitur vehementiori sermone: quin et id rursum exemplo corporis confirmat.

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ταῦτα ἀκούσαντας λέγειν, Καὶ διὰ τί μὴ πάντες ἀπόστολοι ἐγενόμεθα; Τοῦτό φησιν, ἐπιπληκτικώτερον χρώμενος τῷ λόγῳ· καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ σώματος πάλιν κατασκευάζει.

Vers. 31. « Æmulamini charismata meliora. Et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro. »

« Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ μείζονα, καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι. »

CAP. XIII.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Vers. 1, 3. « Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam; et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. »

Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ ἴδω τὰ μυστήρια ἅπαντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδέν εἰμι. Κἂν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, κἂν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. »

Hæc dum loquitur, insinuat cuipam ipsorum fuisse ut minora acciperent, et per ipsos stare, altiora consequi, si velint. Atqui charitas omnibus donis excellentior est. Id quod evincit, comparatione facta illius ad cætera dona, quæ sine charitate nihil omnino sunt. At vide qua ratione hoc ipsum probat. Non enim dixit: Si sciam linguas; sed: *Si linguis angelorum loquar.* Nec simpliciter ait: Si prophetavero; sed: *Si noverim omnia mysteria, et omnem scientiam,* cum intensione nimirum, et augendo. Neque rursum dicit: **109** Si dedero facultates meas; sed: *Si distribuero in cibos,* ut sumptui ministerium adjungat. Hæc igitur omnia augendo recensens, charitate longe deteriora exsistere ostendit. Quamobrem si magnorum donorum cupidi estis, inquit, charitati operam date.

Τοῦτο εἰπών, ἠνίξατο αἰτίους ὄντας τοῦ τὰ ἐλάσσονα λαμβάνειν, καὶ κυρίους, εἰ βούλοιντο, τοῦ τὰ μείζονα. Ἔστι δὲ πολὺ μείζων ἡ ἀγάπη πάντων τῶν χαρισμάτων. Κατασκευάζει δὲ τοῦτο καὶ τὴν σύγκρισιν δεικνύς, ὡς πάντα τὰ ἄλλα χαρίσματα οὐδέν ἐστι τῆς ἀγάπης ἀπούσης. Ὅρα δὲ πῶς αὐτὸ κατασκευάζει. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐὰν ἴδω γλώσσας, ἀλλ' Ἐὰν τοῖς γλώσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ. Καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, Ἐὰν προφητεύω, ἀλλ' Ἐὰν ἴδω τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, μετὰ ἐπιτάσεως. Καὶ οὐκ εἶπε, Δῶ τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλὰ ψωμίσω, ἵνα πρὸς τῇ δαπάνῃ καὶ διακονία προσῇ. Πάντα οὖν μετ' ἐπιτάσεως ἐξεῖξας, δείκνυσι πολὺ ἥττονα τῆς ἀγάπης. Ὥστε εἰ μεγάλων χαρισμάτων ἐρᾶτε, τὴν ἀγάπην ἐπιτηδεύστε, φησί.

Apprime recte charitatem donis esse majorem docet. Ea quippe scissurarum causæ fuerant: hæc autem dissidentes conjungit.

Εἰκότως μείζων τῶν χαρισμάτων ἡ ἀγάπη· εἴ γε ταῦτα μὲν διέσχισαν, αὕτη δὲ ἑνοῖ τοὺς διαστάντας.

Videsis unde incipiat; ab illo linguarum dono, quod magnum ipsis videbatur. Quin non modo linguas hominum posuit, verum et angelorum. Hic porro linguam nominavit angelorum, non ut angelis affingat corpus: sed ejus verborum sensus iste est: Etiamsi eodem modo loquerer, quo angeli inter se confabulari solent. Velut dum ait; *Ei flectatur omne genu, cœlestium, et terrestrium, et infernorum;* non sic fatur ut genua angelis et ossa attribuat, sed eximiam adorationem significare vult, consuetum nobis habitum corporis enuntiando. Sic et hoc loco familiari nobis ratione mutua angelorum colloquia volens exprimere, *linguæ* nomen usurpavit.

Ὅρα πόθεν ἄρχεται, ἀπὸ τοῦ μεγάλου δοκοῦντος παρ' αὐτοῖς τοῦ τῶν γλωσσῶν, καὶ οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων. Γλῶτταν δὲ ἀγγέλων ἐνταῦθα, οὐχὶ σῶμα περιθεὶς ἀγγέλοις. Ἀλλ' ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Κἂν οὕτω φθέγγωμαι, ὡς νόμος ἀγγέλοις πρὸς ἀλλήλους διαλέγεσθαι. Ὡς ὅταν λέγῃ, ὅτι Αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, οὐ γόνατα καὶ ὀστᾶ περιτιθεὶς τοῖς ἀγγέλοις ταῦτα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην προσκύνησιν διὰ τοῦ παρ' ἡμῖν σχήματος αἰνίξασθαι βούλεται. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα γλῶσσαν ἐκάλεσε, τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ὁμιλίαν τῷ γνωρίμῳ παρ' ἡμῖν τρόπῳ ἐνδείξασθαι βουλόμενος.

Vers. 4. « Charitas patiens est. »

« Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ. »

Observa, quomodo hanc statim ponat, omnium bonorum honestissimum. Ecquid vero hoc est?

Σκόπει, πῶς πρῶτον αὐτὴν τίθησι τὸ πάντων ἀστειότατον τῶν ἀγαθῶν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; μακρο-

θυμία; καὶ γὰρ ὅπλον ἐστὶν ἄμαχον πάντα διακρουόμενον τὰ λυπηρὰ ῥᾳδίως ἡ μακροθυμία.

Μακροθυμία δὲ λέγεται, διὰ τὸ μακράν τινα καὶ μεγάλην ἔχειν ψυχήν. Τὸ γὰρ μακρὸν καὶ μέγα λέγεται.

« Χρηστεύεται ἡ ἀγάπη. »

Ἐπειδὴ ἔστι μακροθυμεῖν καὶ ἐπὶ τὸ διαῤῥῆξαι τὸν ἐναντίον ἀποκρίσεως μὴ τυγχάνοντα, τούτου χάριν, φησὶ, *χρηστεύεται*. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι, Οὐκ ἐπὶ τῷ πλῆξαι τὸν ἐναντίον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπραῦναι.

« Οὐ ζηλοῖ ἡ ἀγάπη. »

Ἐπειδὴ ἔστι καὶ μακρόθυμον εἶναι καὶ βάσκανον. Καὶ τοῦτο ἐκεῖνο διαφθείρεται τὸ κατόρθωμα.

« Οὐ περπερεύεται. »

Τουτέστιν, οὐ προπετεύεται. Καὶ γὰρ συνετὸν B ἐργάζεται, καὶ βαρὺν, καὶ βεβηκότα.

« Οὐ φυσιοῦται. »

Οὐ φρονεῖ μέγα, φησὶν, ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, οὐδὲ εἰς ὕβριν ἐπαίρεται.

« Οὐκ ἀσχημονεῖ· οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. »

Τὰ μεγάλα, φησὶ, ἀδικούμενοι καὶ ὑβριζόμενοι, οὐκ ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα ἡγοῦνται.

« Οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται, τὸ κακόν. »

Ὅρα πάλιν τὴν ἀγάπην οὐ κρατοῦσαν τῆς κακίας μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀφεῖσαν αὐτὴν συστῆναι τὴν ἀρχήν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐργάζεται τὸ κακὸν, ἀλλ', *οὐδὲ λογίζεται*.

« Οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ. » C

Τουτέστιν, οὐκ ἐφήδεται τοῖς κακῶς πάσχουσι.

« Συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει. »

Συνήδεται, φησὶ, τοῖς εὐδοκιμοῦσιν.

« Πάντα ἐλπίζει. »

Πάντα χρηστὰ, φησὶν· οὐκ ἀπογινώσκει τοῦ ἀγαπωμένου.

« Πάντα ὑπομένει. »

Οὐχ ἁπλῶς ἐλπίζει, ἀλλὰ πιστεύει ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν.

« Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. »

Τουτέστιν, οὐ διαλύεται, οὐ διαχέπτεται.

« Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, » D

Εἰ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα ἕνεκεν τῆς πίστεως εἰσενήνεκται, ταύτης πανταχοῦ διασπαρείσης, ἀργεῖ τούτων ἡ χρεία λοιπόν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους παύσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπικρατήσει μειζόνως, καὶ ἐνταῦθα, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα.

« Εἴτε γνώσεις καταργηθήσονται. Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον. »

Καὶ ποία γνῶσις καταργεῖται; ἡ μερική. *Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον*, φησὶ, *τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται*. Ὅρα δὲ ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον. Ἐσφάζετο πρόβατον, ἐχρίοντο τῷ αἵματι αἱ πύλαι, ἀλλὰ αὕτη ἡ γνῶσις, ἐλθόντος τοῦ Υἱοῦ

patientia inexpugnabilis plane armatura est, A qua molesta quæque nullo negotio propulsantur.

Cæterum μακροθυμία, sive longanimitas dicitur, quod longum et magnum animum præbeat. Nam quod longum est, magnum quoque vocitatur.

« Benigna est charitas. »

Quandoquidem patienti esse animo censetur, qui nulla adversario data responsione, in causa est cur ille dirumpatur, eam ob rem ait, *benigna est*. Ac si dicat : non multando inimicum patientes sumus, sed mitigando.

« Non æmulatur charitas. »

Quia contingit ut, qui patientiam præfert, invidiosus sit. Hoc virtus destruit.

« Non agit perperam. »

Hoc est, nihil agit temere. Prudentem enim et B gravem, ac constantem reddit.

« Non inflatur. »

Recte factis non superbit, nec arrogantia intumescit.

Vers. 5. « Non incomposite agit : non quærit quæ sua sunt. »

Qui magnas injurias et contumelias tolerant, id dedecori non tribuunt.

« Non irritatur : non cogitat malum. »

Videas iterum charitatem non solum malitia superiorem esse, sed nec pati ut in ipsismet principiis consistat. Atqui non dixit : non operatur malum, sed, *non cogitat*.

Vers. 6. « Non gaudet super iniquitate. » C

Id est, non delectatur aliorum miseriis et malis.

« Congaudet autem veritati. [Vers. 7.] Omnia suffert, omnia credit. »

110 Congratulatur eis, inquit, qui bene audiunt.

« Omnia sperat. »

Omnia bona, inquit : non desperat cupito perfrui.

« Omnia sustinet.

Non solum sperat, sed ex vehementi dilectione certa fiducia credit.

Vers. 8. « Charitas nunquam excidit. »

Non dissolvitur, non interciditur.

« Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ D cessabunt. »

Nam si isthæc ambo fidei causa invecta sunt, ea ubique disseminata, nulla deinceps horum supererit necessitas. Verum nunquam non opus erit mutua dilectione : quinimo invalescet magis tum in isto, tum in futuro ævo.

« Sive scientiæ destruentur. [Vers. 9, 10.] Ex parte enim cognoscimus et ex parte prophetamus. Quando autem venerit quod perfectum est, »

Quænam vero scientia destruetur? particularis utique. Nam, *quando venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*. Rem autem velut in exemplo inspice. Mactabatur agnus, sanguine ejus postes liniebantur : verum cognitio hæc, adveniente

Dei Filio, vero illo agno, eoque immolato, fatilis et vana fit.

« Evacuabitur quod ex parte est. [Vers. 11, 12.] Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi ea quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum ut in ænigmate. »

Idem ac si diceret, esse desinet, et sistetur.

« Tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. [Vers. 13.] Nunc autem manent. »

Id est, clarius et manifestius.

« Fides, spes, charitas, trix hæc; major autem horum est charitas. »

Fides quidem, et spes, postquam quæ credebantur et sperabantur bona advenerint, desinunt. Charitas vero tunc maxime provehitur, fitque vehementior.

CAP. XIV.

Vers. 1. « Sectamini charitatem. »

Nobis siquidem admodum opus est ut cursu ad eam contendamus.

« Æmulamini spiritualia : magis autem ut prophetetis. »

Ne quis existimaret eum de charitate sermonem movisse, ut dona exstingueret, ideo adjecit, *Æmulamini spiritualia*. Comparat autem inter se dona, et linguarum donum sic extenuat, ut neque inutile esse prorsus, neque per sese valde utile ostendat.

Vers. 2-4. « Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo (nemo enim audit). Spiritus autem loquitur mysteria. Qui vero prophetat, hominibus loquitur, [ad] ædificationem, et exhortationem, III et consolationem. Qui loquitur lingua, seipsum ædificat ; qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. »

Ostendit eximium quidem esse Deum alloqui ; exiguum vero, Ecclesiam non ædificare. Nam hoc ubique quærit, ut multi ædificentur.

Vers. 5. « Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem ut prophetetis. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis. »

Ne arbitrentur ipsum ex invidia linguas parvi facere, ut suspicionem hanc corrigat, hujuscemodi sermonibus utitur.

« Nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. »

Minus est, inquit, linguis loqui, quam vaticinari. Nisi forte aliquis etiam interpres adsit, qui linguas sciat interpretari, ille æqualis prophetæ nequaquam fuerit.

Vers. 6. « Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens : quid vobis prodero ? »

Sed quid alios dico ? inquit. Si ego ipse venero ad vos linguis loquens, nihil majoris emolumenti

τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀμνοῦ τοῦ ἀληθινοῦ, καὶ σφαγέντος, ἀργεῖ.

« Τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ὅτε ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, ἐφρόνουν ὡς νήπιος, ἐλογιζόμην ὡς νήπιος. Ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου, ὡς ἐν αἰνίγματι. »

Ἀντὶ τοῦ, πέρας ἥξει, καὶ στήσεται.

« Τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους· τότε δὲ ἐπιγινώσκομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. Νῦν δὲ μένει. »

Ἀντὶ τοῦ σαφέστερον καὶ τρανότερον.

« Πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. »

Ἡ μὲν πίστις καὶ ἐλπὶς, τῶν πιστευθέντων καὶ τῶν ἐλπισθέντων ἀγαθῶν παραγινομένων, παύεται. Ἡ δὲ ἀγάπη τότε μέγα ἐπαίρεται, καὶ γίνεται σφοδροτέρα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

« Διώκετε τὴν ἀγάπην. »

Καὶ γὰρ δρόμου σφόδρα ἡμῖν εἰς αὐτὴν χρεία.

« Ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικὰ, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. »

Ἵνα μή τις νομίζῃ, ὅτι διὰ τοῦτο τὸν τῆς ἀγάπης εἰσήγαγεν λόγον, ἵνα σβέσῃ τὰ χαρίσματα, τούτου χάριν ἐπήγαγε, λέγων· *Ζηλοῦτε τὰ πνευματικά*· σύγκρισιν δὲ ποιεῖται τῶν χαρισμάτων, καὶ καθαιρεῖ τὸ τῶν γλωσσῶν, οὔτε πάντη ἄχρηστον, οὔτε σφόδρα ὠφέλιμον καθ' ἑαυτὸ δεικνύς.

« Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ· οὐδεὶς γὰρ ἀκούει· πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. Ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφητεύων, Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. »

Τὸ μὲν λαλεῖν τῷ Θεῷ, μέγα δείκνυσιν, τὸ δὲ μὴ οἰκοδομεῖσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, μικρόν. Τοῦτο γὰρ πανταχοῦ ζητεῖ, τὴν οἰκοδομὴν τῶν πολλῶν.

« Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. Μείζων γὰρ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις. »

Ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι βασκαίνων αὐτοῖς καθαιρεῖ τὰς γλώσσας, διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, τοῦτό φησιν.

« Ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ Ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. »

Ἔλαττον, φησὶ, τοῦ προφητεύειν τὸ γλώσσαις λαλεῖν· εἰ μή τις ἄρα καὶ διερμηνεύῃ τὰ γλώσσας, οὐκ ἂν γένηται τοῦ προφητεύοντος ἴσος.

« Νῦν δὲ, ἀδελφοὶ, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω ; »

Τί λέγω τοὺς ἄλλους, φησί ; Κἂν γὰρ ἐγὼ αὐτὸς γλώσσαις ἔλθω λαλῶν, οὐδὲν ἔσται πλέον τοῖς

ἀκούουσι. Ταῦτα δὲ λέγει δεικνὺς, ὅτι τὸ ἐκείνων A συμφέρον ζητεῖ, οὐ πρὸς τοὺς χάρισμα ἔχοντας ἀπεχθῶς ἔχει.

« Ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ. »

Ἐὰν μὴ εἴπω, φησὶ, τὸ δυνάμενον ὑμῖν εὔληπτον γενέσθαι, ἀλλ' ἐπιδείξω μόνον ὅτι γλώσσης ἔχω χάρισμα, οὐδὲν ἂν κερδήσαντες ἀπελεύσεσθε. Πῶς γὰρ ἀπὸ φωνῆς ἧς οὐ συνιεῖτε ;

« Ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ διδῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμενον ; Καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον ; Οὕτως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης. »

Τί λέγω, φησὶν, ὅτι ἐφ' ὑμῶν τὸ πρᾶγμα ἀχερδές ἐστι ; καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων τοῦτο εἴδοι τις ἂν, καὶ ἐπὶ τῆς κιθάρας, καὶ ἐπὶ σάλπιγγος.

« Ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον. »

Ἀντὶ τοῦ, Ἐὰν μὴ διερμηνεύητε.

« Ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες. »

Τουτέστιν, οὐδενὶ φθεγγόμενοι, πρὸς οὐδένα λαλοῦντες.

« Τοσαῦτα εἰ τύχοι γένη φωνῶν εἰσιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν ἄφωνον. Ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λαλῶν ἐμοὶ βάρβαρος· οὕτως καὶ ὑμεῖς. »

Τουτέστι, τοσαῦται γλῶσσαι, τόσαι φωναὶ, Σκυθῶν, Θρᾳκῶν, Ῥωμαίων, Περσῶν, Μαύρων, Ἰνδῶν, Αἰγυπτίων, ἑτέρων μυρίων ἐθνῶν.

« Ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας, ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε. Διὸ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ. »

Εἰ ζηλοῦν δεῖ, τὰ χαρίσματα ταῦτα ζηλοῦτε, ἃ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Διὸ ἐπάγει λέγων, *Προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ.*

« Ἐὰν γὰρ εὔχωμαι γλώσσῃ, τὸ Πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι. Τί οὖν ἐστι ; »

Τουτέστι, τὸ χάρισμα τὸ δοθέν μοι, καὶ κινοῦν τὴν γλῶσσαν. D

« Προσεύξομαι πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοΐ. Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογῇς πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ Ἀμὴν, ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ ; ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδεν. »

Ὥσπερ τινὸς λέγοντος, Τί οὖν ἐστι τὸ διδακτικὸν, καὶ ὠφέλιμον ; Καὶ πῶς χρὴ λέγειν ; Καὶ τί χρὴ αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ; Ἀποκρίνεται λέγων τὸ, *καὶ τῷ πνεύματι*, τουτέστι τῷ χαρίσματι καὶ τῇ διανοίᾳ προσεύχεσθαι, ἵνα καὶ ἡ γλῶσσα φθέγγηται, καὶ ὁ νοῦς· μὴ ἀγνοῇ τὰ λεγόμενα. Καὶ γὰρ ἐὰν μὴ τοῦτο ᾖ, καὶ ἑτέρα σύγχυσις γίνεται. Οὐ γὰρ οἶδεν ὑποφωνεῖν ὁ λαϊκὸς τὸ Ἀμήν· οὐκ οἶδε γὰρ τί λέγεις.

percipient auditores. Ita porro loquitur, ut ostendat eorum se utilitati studere, non autem infenso animo esse erga illos qui donum istud habent.

« Nisi vobis loquar, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina. »

Nisi id dixero, inquit, quod facile a vobis capi possit, sed monstravero duntaxat linguarum me esse ornatum dono, nihil inde lucri retuleritis. Quinam enim istud ex voce quam non intelligatis ?

Vers. 7-9. « Tamen quæ sine anima sunt, vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonitum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur ? Etenim si incertam vocem det tuba, quis præparabit se ad bellum ? Ita B et vos per linguam. »

Quid aio, inquit, in vobis rem sine lucro esse ; quando nullus id non in inanimis agnoverit, puta in cithara et in tuba ?

« Nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur ? »

Hoc est, nisi interpretemini.

« Eritis enim in aere loquentes. »

Id est, nemini vocem edentes, nemini loquentes.

Vers. 10-12. « Tam multa ut puta genera linguarum sunt in hoc mundo ; et nihil sine voce est. Si ego nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, et qui loquitur mihi, barbarus. Sic et C vos, »

Hoc est, tot linguæ sunt, tot voces, Scytharum, Thracum, Romanorum, Persarum, Maurorum, Ægyptiorum, et sexcentarum aliarum gentium.

Vers. 12, 13. « Quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis. Ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. »

112 Si oportet æmulari, æmulamini illa dona quibus Ecclesia ædificatur. Quocirca addit : *Oret ut interpretetur.*

Vers. 14, 15. « Nam si orem lingua, spiritus meus orat : mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est ? »

Id est, illud donum quod mihi datum est, et linguam movet. D

« Orabo spiritu, orabo et mente. Psallam spiritu, psallam et mente. [Vers. 16.] Quia si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem ? quoniam quid dicas nescit. »

Velut si quis dicat : Quid ergo est aptum esse ad docendum atque utile ? Quonam item modo effari oportet ? Quidve a Deo postulare ? Respondet, tum spiritu, hoc est dono, tum cogitatione et mente orandum esse, ut et lingua loquatur, et mens non nesciat quæ dicuntur. Ni enim ita fiat, alia quoque confusio nascitur : nam laicus respondere non novit, *Amen* : quippe qui ignorat quid ore proferas.

Vers. 17. « Nam tu quidem bene gratias agis : A sed alter non ædificatur. »

Ne nihili prorsus facere donum videatur, hisce verbis utitur. Quin et hoc superius fecit, quando aiebat : *Qui loquitur mysterium, et Deo loquitur, et seipsum ædificat.* Tu ergo, inquit, recte gratias agis. Nam Spiritu moyente loqueris ; ille autem nihil audiens, nec sciens quæ dicuntur, stat, parumque capit utilitatis.

Vers. 18, 19. « Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in Ecclesia »

Ita loquitur, ne videatur eos morosius insectari, cum hoc ipse dono destitueretur.

« Volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam. »

Hoc est, ea intelligens quæ dico, ita ut etiam B potis sim aliis quoque interpretari.

« Quam decem millia verborum in lingua. »

Hoc enim ostentationem solam præfert ; illud vero magnam utilitatem.

Vers. 20. « Fratres, nolite parvuli fieri sensibus, sed malitia parvuli estote : sensibus autem perfecti estote. »

Pueri quippe solent parvis quidem rebus inhiare ; eorum vero quæ maxima sunt, admiratione perinde percelli. Quia igitur illi, cum dono linguarum pollerent, totum sibi videbantur habere, etsi id cæterum minimum erat ; idcirco ait : *Nolite parvuli fieri sensibus* ; hoc est, ne insipientes sitis, ubi prudentes esse oportet. Atqui ibi parvuli sunt C et simplices, ubi vana gloria, ubi superbiæ flatus. Quid vero est puerum malitia exsistere, nisi nescire quid tandem malitia sit ?

Vers. 21. « In lege scriptum est : Quoniam in aliis linguis, et labiis aliis loquar populo huic, et nec sic exaudient me, dicit Dominus. »

Legem vocat Scriptura, ipsos quoque prophetas.

113 Vers. 22-30. « Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus : prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur ; intrent autem idiotæ, aut infideles : nonne dicent, quod insanitis ? Si autem omnes prophetent ; intret autem quis infidelis vel idicta, D convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus : et sic occulta cordis ejus manifesta fiunt : et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Quid ergo est, fratres ? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet ; omnia ad ædificationem fiant. Sive lingua quis loquitur, secundum duos, vel ut multum tres, et per partes ; et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia : sibi autem loquatur et Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si autem alii revelatum fuerit sedenti. »

« Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται. »

Ἵνα μὴ δόξῃ σφόδρα ἐξευτελίζειν τὸ χάρισμα, τοῦτό φησι· τοῦτο δὲ καὶ ἀνωτέρω ἐποίησεν ὅτε ἔλεγεν, *Ὁ λαλῶν μυστήριον, καὶ τῷ Θεῷ λαλεῖ, καὶ ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ.* Σὺ οὖν, φησὶ, καλῶς εὐχαριστεῖς· Πνεύματι γὰρ κινούμενος φθέγγῃ· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν ἀκούων, οὐδὲ εἰδὼς τὰ λεγόμενα, ἕστηκεν, οὐ πολλὴν δεχόμενος τὴν ὠφέλειαν.

« Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσῃ λαλῶν· ἀλλ' ἐν Ἐκκλησίᾳ »

Ἵνα μὴ δόξῃ κατατρέχειν ὡς ἐστερημένος τοῦ χαρίσματος, τοῦτό φησι.

« Θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω. »

Τουτέστι, νοῶν ἃ λέγω, καὶ δυνάμενος καὶ ἑτέρους ἑρμηνεῦσαι.

« Ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. »

Τοῦτο μὲν γὰρ ἐπίδειξιν ἔχει μόνην, φησὶ· ἐκεῖνο δὲ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν.

« Ἀδελφοὶ, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶν τέλειοι γίνεσθε. »

Καὶ γὰρ τὰ παιδία πρὸς μὲν τὰ μικρὰ κέχηνεν, τῶν δὲ σφόδρα μεγάλων οὐ τοσοῦτον ἔχει θαῦμα. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι γλωσσῶν ἔχοντες χάρισμα τὸ πᾶν ἔχειν ἐνόμιζον, ὅπερ τῶν ἄλλων ἔλαττον ἦν, διὰ τοῦτό φησι, *Μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσί*· τουτέστι, μὴ ἀνόητοι, ἔνθα συνετοὺς εἶναι χρή. Ἀλλὰ ἐκεῖ νήπιοι καὶ ἀφελεῖς, ἔνθα κενοδοξία, ἔνθα φυσίωμα. Τί δέ ἐστι νήπιον εἶναι κακίᾳ, ἢ τὸ μὴ εἰδέναι τί ποτέ ἐστι κακία ;

« Ἐν τῷ [νόμῳ] γέγραπται, ὅτι ἐν ἑτεραγλώσσοις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως ἀκούσονταί μου, λέγει Κύριος. »

Νόμον ἡ θεία Γραφὴ, καὶ τοὺς προφήτας φησίν.

Ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἡ δὲ προφητεία, οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν. Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ καὶ ἰδιῶται, ἢ ἄπιστοι, οὐχ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε ; Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτω πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστι. Τί οὖν ἐστιν, ἀδελφοί ; ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει. Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω. Εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω. Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ· ἑαυτῷ δὲ λαλείτω, καὶ τῷ Θεῷ. Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ. »

Τουτέστιν ἔκπληξιν, οὐκ εἰς κατήχησιν τοσοῦτον. A

« Ὁ πρῶτος σιγάτω. »

Οὐ γὰρ ἔδει, τούτου κινηθέντος πρὸς προφητείαν, ἐκεῖνον λέγειν.

« Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται. »

Τοῦτό φησι, τὸν ἐπιστομηθέντα παραμυθούμενος.

« Καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται »

Ἵνα μὴ φιλόνεικός τις ᾖ, ἢ βάσκανος, αὐτὸ τὸ χάρισμα δείκνυσιν ὑποτασσόμενον. *Πνεῦμα* γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑποτάσσεται, πολλῷ δ' ἂν σύ.

« Οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλὰ εἰ- B ρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων διατάσσομαι. »

Δείκνυσιν ὡς καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, ἵνα κρῖμα ἔχων ὁ ἀντιτασσόμενος, μὴ φιλονεικῇ.

« Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλωσιν ἐν οἴκῳ, τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναικὶ λαλεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ. »

Περικόψας τὸν θόρυβον τὸν ἀπὸ τῶν γλωσσῶν, καὶ τῶν προφητειῶν, λοιπὸν ἐπὶ τὴν ταραχὴν τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν γινομένην μεταβαίνει, τὴν ἄκαιρον αὐτῶν ἐκκόπτων παῤῥησίαν, καὶ σφόδρα εὐκαίρως. Εἰ γὰρ τοῖς τὰ χαρίσματα ἔχουσιν ἁπλῶς οὐκ ἐφίε- C ται λαλεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐκείναις. Τοὺς ἄνδρας δὲ ἐφίστησιν αὐτῶν διδασκάλους, ἀμφοτέρους ὠφελῶν. Ἐκείνας γὰρ κοσμίας κατασκευάζει, τούτους δὲ ἐναγωνίους ποιεῖ, ὅτε δὴ μέλλοντας ἅπερ ἤκουσαν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ταῖς γυναιξὶ παρατίθεσθαι. Ὅρα δὲ ἀπὸ πόσων τοῦτο κατασκευάζει. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς συνηθείας. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀπὸ τῶν πᾶσι δοκούντων καὶ πανταχοῦ τυπωθέντων ἐντρέπει. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ λέγει, *Ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν, ἢ εἰς ὑμᾶς μόνον κατήντησε;* Καὶ γὰρ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας παρήγαγε τοῦτον πιστευθεῖσας τὸν νόμον. Οὐ μόνον δὲ ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἦν ἰσχυρότερον πάντων, τί- D θησι τὸ ὅτι Ὁ Θεὸς ταῦτα καὶ νῦν προστάττει δι' ἐμοῦ. Γινωσκέτω γὰρ ταῦτα ἃ γράφω, φησὶν, ὅτι Κυρίου εἰσὶν ἐντολαί.

« Ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; Εἴ τις δοκεῖ προφήτης, εἶναι, ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι Κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. »

Οὔτε γὰρ τοῦτο ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι Ἡμεῖς τῶν ἄλλων διδάσκαλοι ἐγενόμεθα, καὶ οὐκ ἂν εἴημεν δίκαιοι παρ' ἑτέρων μανθάνειν· οὔτε ὅτι ἐνταῦθα ἕστη τὰ τῆς πίστεως μόνον, καὶ οὐ χρὴ παρ' ἑτέρων τὰ παραδείγματα δέχεσθαι.

« Εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. »

Τίνος ἕνεκεν τοῦτο ἐπήγαγε; Δείκνυσιν ὅτι οὔτε

Hoc est, ad stuporem, non ad institutionem.

« Prior taceat. »

Non enim consentaneum erat, ut isto ad prophetiam effundendam excitato, ille loquatur.

Vers. 31. « Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur. »

Hoc ait, ut eum qui loqui prohibitus sit, demulceat.

Vers. 32. « Et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. »

Ne quis contentiosus exsistat, aut invidiosus, declarat ipsummet donum subditum esse. Hic enim *spiritus* nomine operationem innuit. Quod si spiritus subjicitur, tu quoque a fortiori.

Vers. 33. « Non enim est dissensionis Deus, sed pacis : sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo. »

Ostendit hoc quoque Deo placere, ne adversarius arrepta occasione contendere velit.

Vers. 34, 35. « Mulieres in Ecclesiis taceant : non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. »

Tumultu composito, qui occasione donorum linguarum et prophetiæ ortus erat, transit ad strepitum quem mulieres excitarent, et importunam libertatem earum comprimit, idque apposite prorsus. Enimvero si iis qui præditi essent donis, nequidem concessa erat loquendi licentia, multo magis istis. Viros porro constituit qui eas erudirent, haud sine utrorumque emolumento. Illas enim honestas esse vult ; hos autem instantes operi : ut nempe ea quæ audirent, uxoribus omni diligentia recitarent. Inspice vero quibus id momentis astruat. Primum quidem a lege Dei ; deinde a communi sensu et consuetudine. Ad hæc etiam eos pudefacit a communi omnium sententia, et iis quæ ubique sancita erant. Hoc enim significat, ubi ait : *Nunquid a vobis* **114** *Verbum Dei processit ? an in vos solum pervenit ?* Nam Ecclesias omnes laudaverat, quibus ejusmodi lex concredita erat. Quin nec istis duntaxat argumentis utitur, sed et quod cæteris omnibus validius est, hoc addit : Per me Deus nunc quoque hæc ordinat. Notum sit enim, inquit, ea quæ modo scribo, Domini præcepta esse.

Vers. 36, 37. « An a vobis verbum Dei processit? an in vos solum pervenit ? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. »

Neque enim hoc dicere possitis, inquit, factos vos esse doctores aliorum, nec proinde par esse ut ab aliis discatis : aut quod fidei negotium in hoc duntaxat constiterit, nec opus sit ab aliis exempla sumere.

Vers. 38. « Si quis ignorat, ignoret. »

Cur verbo hoc subjunxit ? utique ut ostendat

se nequaquam vim inferre, nec contendere : quod plane argumento est, eum ex illis non esse qui sua statuere velint, sed ex eis qui provideant aliis, quæ ipsis utilia sint. Unde et alicubi ait : *Si quis vult contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus.* Quanquam non ubique id facit, sed quando haud valde gravia peccata sunt : tuncque ut pudore majore suffundat. Nam quando de aliis disputat, non ita loquitur. Quinam vero ? *Ne erretis*, inquit, *neque fornicatores, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt* [89]. Et rursum : *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam, si circumcidamini, Christus vobis non proderit* [90]. Hic vero quia de silentio sermo est, rem non vehementer urget, sed potius eos suadendo compellat.

A βιάζεται, οὔτε φιλονεικεῖ· ὅπερ σημεῖόν ἐστι τῶν οὐ τὰ αὐτῶν βουλομένων ἱστᾷν, ἀλλὰ τὸ ἑτέροις συμφέρον σκοπούντων. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· *Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, τὴν τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν.* Ἀλλ' οὐ πανταχοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἔνθα μὴ σφόδρα μεγάλα τὰ ἁμαρτανόμενα ᾖ, καὶ τότε ἐντρέπων μᾶλλον. Ἐπεὶ ὅταν περὶ ἑτέρων διαλέγηται, οὐ λέγει οὕτως. Ἀλλὰ πῶς ; *Μὴ πλανᾶσθε, οὔτε πόρνοι, οὔτε μαλακοὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι.* Καὶ πάλιν· *Ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.* Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ περὶ σιγῆς ἦν ὁ λόγος, οὐ σφόδρα ἐπιτίθεται, αὐτῷ τούτῳ μᾶλλον αὐτοὺς περισπώμενος.

« Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere. »

B « Ὥστε, ἀδελφοί μου, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν μὴ κωλύετε γλώσσας. »

Redit iterum ad argumentum prius. Videsis autem quomodo ad finem usque discrimen observavit, ut illud quidem necessarium affirmaret, hoc vero nequaquam : dum nempe de illo quidem ait, *æmulamini* ; de isto vero, *nolite prohibere.*

Ἐπὶ τὴν προτέραν πάλιν ὑπόθεσιν ἔδραμεν. Ὅρα δὲ πῶς μέχρι τούτου τὴν διαφορὰν ἐφύλαξε, τὸ μὲν σφόδρα ἀναγκαῖον, τὸ δὲ οὐχ οὕτως, τιθείς· διὸ ἐπ' ἐκείνου μὲν, *Ζηλοῦτε*, ἐπὶ τούτου δὲ, *Μὴ κωλύετε.*

Vers. 40. « Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant. »

« Πάντα δὲ εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. »

Hoc dictum intulit, ut cuncta velut in summa componeret et emendaret.

Ὡς ἐν κεφαλαίῳ τὰ πάντα διορθούμενος, ἐπήγαγε τὸν λόγον.

CAP. XV.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Vers. 1. « Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod et accepistis, et in quo statis. »

« Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον ὃ εὐαγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε. »

C

Absoluta disputatione de spiritualibus, ad aliam omnium maxime necessariam sese convertit, puta ad materiam resurrectionis. Nam hoc in capite valde desudabant. Cum etenim hæc omnis nostra sit spes, ad eam oppugnandam vehementiori studio diabolus insistebat. Ac modo quidem eam penitus tollebat ; modo autem jam factam esse narrabat ; quemadmodum nempe ad Timotheum aiebat Paulus : *Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam* [91]. Quandoque rursum dicebant corpus non resurgere, sed resurrectionem nihil esse aliud præterquam purgationem animæ. Contra has igitur opiniones **115** consurgit. Vide autem quomodo initio ostendit nihil se novi afferre, nec peregrini. Nam qui notum facit id quod ante cognitum erat, excideratque e memoria, compertum illud facit, in memoriam iterum reducendo. Bene vero, Evangelium dixit : bonorum quippe nuntiorum caput est resurrectio.

Ἀπαρτίσας τὸν τῶν πνευματικῶν λόγον, ἐπὶ τὸν πάντων ἀναγκαιότατον ἔρχεται, τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόθεσιν· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦτο σφόδρα ἐκαμνον. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πᾶσα ἡμῶν ἐλπὶς αὕτη, πρὸς τοῦτο σφοδρῶς ἵστατο ὁ διάβολος. Καὶ ποτὲ μὲν ἀνῄρει καθάπαξ αὐτήν, ποτὲ δὲ ἔλεγεν ἤδη γεγονέναι ὡς ἐπιστέλλοντι Τιμοθέῳ ἔλεγεν, *Ὧ ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός, οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι.* Ποτὲ πάλιν ἔλεγον, ὅτι τὸ σῶμα οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ὁ καθαρμός ἐστιν ἡ ἀνάστασις. Πρὸς ταύτας οὖν τὰς δόξας ἀνθιστάμενος, ὅρα πῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν καινὸν εἰσφέρει, οὐδὲ ξένον. Οὐ γὰρ γνωρίζων τὸ ἤδη γνωρισθὲν, εἶτα εἰς λήθην ἐμπεσὼν, γνωρίζει, πάλιν εἰς μνήμην φέρων. Εὖ δὲ καὶ τὸ *Εὐαγγέλιον* εἰπεῖν. Τοῦτο γάρ ἐστι τῶν εὐαγγελίων τὸ κεφάλαιον ἡ ἀνάστασις.

Vers. 2. « Per quod et salvamini. »

« Δι' οὗ καὶ σώζεσθε. »

Explicat quid percipiatur lucri ex fide resurrectionis.

Τὸ κέρδος δείκνυσι τοῦ πιστεύειν εἰς τὴν ἀνάστασιν.

« Qua ratione prædicaverim vobis, si tenetis : præterquam, »

« Τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε· ἐκτός »

Non opus habetis, inquit, ut hoc doctrinæ caput discatis, sed solummodo ut reminiscamini.

Οὐκ αὐτὸ δεῖσθε μαθεῖν τὸ δόγμα, φησὶν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι μόνον.

[89] I Cor. VI, 9. [90] Gal. V, 2. [91] II Tim. II, 18.

« Εἰ μὴ εἰκῆ ἐπιστεύσατε. Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν A πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον. »

Ἐπειδὴ εἶπεν, *ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε*, ἵνα μὴ ῥᾳθυμοτέρους ποιήσῃ, ἐκφοβεῖ πάλιν.

« Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν. »

Οὐκ εἶπεν εὐθέως, ὅτι ἀνάστασίς ἐστι σωμάτων, ἀλλὰ αὐτὸ μὲν τοῦτο κατασκευάζει, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει τῆς πολλῆς, ἧς ἐνδείξατο ὁ Θεὸς, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῶν.

« Κατὰ τὰς Γραφάς. »

Ὁ γὰρ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησίν, *Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἦχθη εἰς θάνατον· καὶ*, *Ὁ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν· καὶ*, *Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.* B

« Καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς. »

Πάλιν Ἡσαΐας μαρτυρῶν, ὅτι *Ἐκ μέσου ἦρται ἡ ταφὴ αὐτοῦ*. Καὶ πάλιν· *Κύριος βούλεται καθαρίσαι ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ φῶς*. Καὶ ὁ Δαβὶδ, *Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου*, περὶ τοῦ Χριστοῦ.

« Καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ. »

Τὸν ἀξιόπιστον τῶν ἀποστόλων πρῶτον παράγει μάρτυρα. Ὅρα δὲ πῶς τοὺς προφήτας, καὶ τοὺς ἀποστόλους μαρτυροῦντας ἐπάγει τῷ πράγματι.

« Εἶτα τοῖς ἕνδεκα· ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως C ἄρτι· τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν. »

Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάληψιν ὁ Ματθίας κατελέγη, οὐ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως.

« ι Ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, ἔπειτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. »

Οὐκ εἶπεν, ἀπέθανον, ἀλλ' *ἐκοιμήθησαν*, καὶ ταύτῃ τῇ λέξει πάλιν βεβαιῶν τὴν ἀνάστασιν.

« Ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων· ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμὶ, ὅ εἰμι, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ οὐ D κενὴ ἐγενήθη· ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. »

Τοῦτο ταπεινοφροσύνης τὸ ῥῆμά ἐστιν.

« Εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε. Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, »

Παρ' οὗ, φησὶ, βούλεσθε μαθεῖν, μάθετε. Οὐδὲν διαφέρομεν.

« Πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; »

« Nisi frustra credidistis. [Vers. 3.] Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi. »

Quoniam dixit : *In quo et credidistis*, ne remissiores reddat, terret iterum.

« Quod Christus mortuus est pro peccatis nostris. »

Non statim pronuntiat resurrectionem corporum esse, sed tum hoc quidem affirmat ; tum vero etiam ad memoriam eos revocat ingentis illius dilectionis, quam Deus ipsis exhibuit, Filium suum pro eis tradendo.

« Secundum Scripturas. »

Deus quippe per prophetam ait : *Propter peccata populi mei ductus est ad mortem* [91] ; et : *Dominus tradidit illum pro peccatis nostris* [92] ; et : *Vulneratus est propter scelera nostra* [93].

Vers. 4. « Et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas. »

Rursum Isaias dicit : *E medio sepulcrum ejus ablatum est* [94]. Et iterum : *Deus vult eum mundare a vulnere, ostendere ei lumen* [95]. Et David in persona Christi aiebat : *Quia non derelinques animam meam in inferno* [96].

Vers. 5. « Et quia visus est Cephæ. »

Primo loco producit testem qui inter apostolos fide dignissimus erat. Observa quomodo prophetas et apostolos laudat, qui rei gestæ testimonium rederent.

Vers. 6. « Et post hoc undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus semel : ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem et dormierunt. »

Nam post assumptionem in cœlum Matthias undecim apostolis accersitus fuit, non statim a resurrectione.

Vers. 7. « Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus. »

Non dixit : Mortui sunt, sed, *dormierunt* ; ut hac quoque voce resurrectionem iterum confirmaret.

Vers. 8-10. « Novissime autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi. Ego enim non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit. Sed abundantius illis omnibus laboravi : non ego autem, sed gratia Dei quæ mecum est. »

116 Hæc vox demissionem animi significat.

Vers. 11, 12. « Sive igitur ego, sive illi, sic prædicamus, et sic credidistis. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, »

A quocunque velitis discere, discite ; nihil discrepamus.

« Quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est ? »

[91] Isa. LIII, 8. [92] ibid. 6. [93] ibid. 5. [94] Isa. XI, 10. [95] Isa. LIII, 12. [96] Psal. XV, 10.

[1] Hæc textui superiori jungenda sunt.

Prophetæ hoc prænuntiarunt, inquit, et ipse se videndum præbuit : hæc nos prædicamus, et hæc vos credidistis. Qua ratione igitur post tam perspicuam demonstrationem, credere detrectant, dum aiunt : *Quomodo?*

A

Οἱ προφῆται, φησὶ, τοῦτο προεκήρυξαν, καὶ αὐτὸς ἐδίδαξεν διὰ τῆς ὄψεως, καὶ ταῦτα ἡμεῖς κηρύττομεν, καὶ ὑμεῖς ἐπιστεύσατε. Πῶς οὖν μετὰ τοσαύτην ἀπόδειξιν ἀπιστοῦσι, φησὶ, διὸ τὸ, *Πῶς*, λέγουσιν;

Vers. 13. « Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. »

« Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. »

Nam ideo mortuus est, ut nostram naturam suscitaret. Quapropter nisi resurgamus, qua de causa Christus mortuus est ?

Διὰ γὰρ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ἀναστήσῃ τὴν ἡμετέραν φύσιν. Εἰ οὐκ ἀνιστάμεθα οὖν, τίνος χάριν ἀπέθανε Χριστός ;

Vers. 14-17. « Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra ; inanis est et fides vestra : invenimur autem et falsi testes Dei : quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, vana est fides vestra. »

« Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν · κενὴ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. Εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδόμάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν. »

B

Vide quot absurda atque incommoda. Prædicationis vanitas ; imo vanum Patris testimonium. Sed observa quanti peccati reos peragat illos qui resurrecturos mortuos inficiantur.

Ὅρα πόσα τὰ ἄτοπα · τὸ μάταιον τοῦ κηρύγματος, ὁμοίως ἡ μαρτυρία ἡ παρὰ τοῦ Πατρός. Ὅρα εἰς πόσην ἁμαρτίαν ἐξάγει τὸν λόγον ἐκείνων τῶν λεγόντων, Οὐκ ἀνίστανται οἱ νεκροί.

« Et adhuc estis in peccatis vestris. »

« Καὶ ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. »

Nisi enim resurrexerit, neque proinde mortuus erit, neque dissolvit peccatum. Mors quippe illius solutio est peccati. Dictum est enim : *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* [97]. Quomodo tollit, nisi morte sua ? qua vero de causa agnum vocavit ? Plane qua occisum. Si autem non resurrexit, ergo neque occisus fuit, neque deletum peccatum. Quod si id deletum non est, in eo adhuc estis : frustra prædicavi, frustra credidistis vos esse liberatos. Quin et mors manet immortalis, si non resurrexit.

Εἰ γὰρ οὐκ ἠγέρθη, οὔτε ἀπέθανεν, οὔτε τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν. Ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ τῆς ἁμαρτίας ἐστὶ λύσις. *Ἴδε γὰρ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.* Πῶς δὲ αἴρων, ἢ τῷ θανάτῳ δηλονότι ; Διὸ καὶ ἀμνὸν ἐκάλεσεν, ὡς σφαττόμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέστη, οὐδὲ ἐσφάγη, οὐδὲ ἡ ἁμαρτία ἐλύθη. Εἰ δὲ οὐκ ἐλύθη, ἐν αὐτῇ ἐστε. Εἰ δὲ ἐν αὐτῇ ἐστε, εἰκῆ ἐκήρυξα, εἰκῆ καὶ ἐπιστεύσατε ὅτι ἀπηλλάγητε. Ἄλλως δὲ καὶ ἀθάνατος θάνατος μένει, εἰ μὴ ἀνέστη.

C

Vers. 18. « Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. »

« Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο. »

Illos utique dicit, qui propter illum martyrium obierant.

Τοὺς μαρτυρήσαντας δι' αὐτόν φησιν.

Vers. 19. « Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. »

« Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, ἠλπικότες ἐσμὲν μόνον ἐν Χριστῷ, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. »

Nam si corpus denuo non excitatur, sine corona animus manet. Quod si hoc ita erit, nullo bono fruemur. Si nullo, ergo in hac vita remuneratio erit. Ecquid ergo miserabilius nobis sit, quos propter doctrinam hanc ubique persequuntur ?

Εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, ἀστεφάνωτος ἡ ψυχὴ μένει. Εἰ δὲ τοῦτο ἔσται, οὐδενὸς ἀπολαύομεν καλοῦ. Εἰ δὲ οὐδενὸς, ἐν τῷ παρόντι τὰ τῶν ἀμοιβῶν. Τί οὖν ἡμῶν ἀθλιώτερον, κατὰ τοῦτο πανταχοῦ διωκομένων ;

D

Vers. 20. « Nunc autem Christus resurrexit a mortuis. »

« Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν. »

Postquam ostendit quot negata resurrectione pariantur mala, sermonem continuate resumit : additque, *ex mortuis*, ut ora claudat hæreticorum.

Δείξας ὅσα ἐκ τοῦ μὴ δέχεσθαι τὴν ἀνάστασιν τίκτεται κακὰ, ἀναλαμβάνει τὸν λόγον συνεχῶς τὸ, *ἐκ τῶν νεκρῶν*, προστιθεὶς, ὥστε ἀποφράξαι τῶν αἱρετικῶν τὰ στόματα.

« Primitiæ dormientium factus est. »

« Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. »

Si autem primitiæ, illos quoque resurgere necessum est. Principium enim sequuntur quæ post illud sunt.

Εἰ δὲ ἀπαρχὴ, καὶ τούτους ἀναστῆναι δεῖ. Τῇ γὰρ ἀρχῇ πάντως ἕπεται τὰ μετὰ ταύτην.

[97] Joan. I, 29.

« Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις ἐκ νεκρῶν. » A

Αἰτιολογία. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα ἀποφαντικῶς εἶπεν, ἀνάγκη καὶ αἰτιολογεῖ, εὐπαράδεκτον τοῖς πολλοῖς κατασκευάζων τὸν λόγον.

« Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. »

Τὸν γὰρ ἡττηθέντα, φησὶν, αὐτὸν ἀναμαχέσασθαι ἔδει τὴν καταβληθεῖσαν φύσιν αὐτὴν καὶ νικῆσαι. Οὕτω γὰρ τὸ ὄνειδος ἀπετρίβετο.

« Ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστός. »

Μὴ ἐπειδὴ ἀνάστασιν ἤκουσας, νόμιζε πάντας τῶν αὐτῶν ἀπολαύειν.

« Ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. » B

Τουτέστιν, οἱ πιστοὶ καὶ εὐδοκιμηκότες.

« Εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. »

Ὅταν γὰρ ἀναστῶσιν ἐκεῖνοι, τὰ πράγματα πάντα λήψεται τέλος. Οὐ καθάπερ νῦν ἀναστάντος τοῦ Χριστοῦ, τὰ πράγματα ἕστηκαν ἔτι μετέωρα. Διὸ προστίθησι, *ἡμεῖς ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ*, ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ ἐκείνου τοῦ καιροῦ διαλέγεται.

« Ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. »

Τουτέστιν, ὅταν δι' αὐτοῦ προσαγάγῃ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύειν τῷ Πατρί. *Οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται, φησὶ, πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ.*

« Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι οὗ θῇ πάντας C τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. Ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι ὑποτέτακται, δῆλον ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; »

Τὸ, *ἄχρι*, οὐκ ἔστι χρόνου σημαντικὸν παρὰ τῇ Γραφῇ, ὥσπερ οὐδὲ τὸ, ἕως· κατὰ τὸ εἰρημένον, *ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ.*

Ἵνα μή τις δύο ἀρχὰς ἀνάρχους ὑποπτεύῃ. Τινὲς τῆς κακίας δηλοῦντα τὴν ἀναίρεσιν τοῦτό φασιν αὐτὸν εἰρηκέναι.

« Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν; » D

Τοῦτό φησιν, ὅτι καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν ὁμολογοῦμεν ἐν τῷ βαπτίσματι.

« Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; »

Οὐκ εἶπεν, ἐγὼ, ἀλλ', *ἡμεῖς*, παραλαμβάνων πάντας τοὺς ἀποστόλους· καὶ ταύτῃ μετριάζων, καὶ ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν.

« Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ. »

Ἐνταῦθα τὴν αὐτῶν προκοπὴν λέγει. Πῶς δὲ ἀποθνήσκει καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἢ τῇ προθυμίᾳ;

117 Vers. 21. « Quoniam enim per hominem mors, et per hominem resurrectio ex mortuis. »

Causæ redditio. Nam quia universa hactenus affirmando pronuntiavit, operæ pretium fuit afferre causam qua orationem vulgo probabilem pararet.

Vers. 22. « Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. »

Oportebat, inquit, ut qui superatus fuerat, ad pugnam reverteretur; et ut subacta natura ipsa tandem vinceret. Hac quippe ratione delendum erat opprobrium.

Vers. 23. « Unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus. »

Ne putaveris, dum audis resurrectionem, eorumdem omnes bonorum compotes futuros.

« Deinde iis qui sunt Christi, in adventu ejus. »

Hoc est, fideles, et qui probati sunt.

Vers. 24. « Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri. »

Quando illi resurgent, res omnes finem accipient: nam, quemadmodum hodie, postquam Christus resurrexit, suspensæ res tenentur adhuc. Quocirca addit, *nos in adventu ejus*, ut significet se de illo tempore verba facere.

« Cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. »

Id est, posteaquam nationes omnes ad serviendum Patri adduxerit. *Nemo enim*, inquit Christus, *venit ad Patrem nisi per me* [98].

Vers. 25-29. « Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Nam omnia subjecit sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors. Cum autem dicat, Quod subjecta sunt, sine dubio præter eum qui subjecit ipsi omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia; ut sit Deus omnia in omnibus. Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis? »

Vox, *donec*, in Scriptura tempus significat, uti nec, *usque*. Velut in hoc effato, *a sæculo et usque in sæculum tu es* [99].

Ne quis principia duo expertia principii suspicetur. Nonnulli dicunt hoc eum pronuntiasse, ut nequitiæ destructionem significaret.

« Si omnino mortui non resurgunt, ut quid et baptizantur pro illis? »

Hoc ait, quia in baptismate resurrectionem carnis profitemur.

Vers. 30. « Ut quid et nos periclitamur in omni hora? »

Non dixit, ego, sed, *nos*, ut apostolos omnes simul significaret. Atque hac voce modestiam promit, et orationi fidem asserit.

Vers. 31. « Quotidie morior, ad gloriam vestram, quam habeo in Christo Jesu Domino. »

118 Hic enuntiat quantum profecerit. Quomodo enim quotidie moriatur, nisi ardore animi?

[98] Joan. XIV, 6. [99] Psal. XL, 14.

Vers. 32. « Si (secundum hominem) ad bestias A pugnavi Ephesi. »

Hoc est, quantum in homines cadit; quanquam et Deus me liberavit.

« Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus et bibamus : cras enim moriemur. Vers. 33.] Nolite errare : Corrumpunt mores bonos colloquia mala. »

Isthæc omnia pronuntiavit, non quod nihil emolumenti percipiebat ex eo quod patiebatur, qui nec mercedis exspectatione curreret. Sola quippe retributio hæc ei sufficiebat, id præstare quod placitum esset Deo. Sed propter plurimorum infirmitatem ita loquebatur. Quocirca ob eamdem rationem dicebat : *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* B Quo nempe vel hujusce miseriæ et infelicitatis formidine eorum circa resurrectionem incredulitatem exagitaret.

Vers. 34. « Evigilate juste. »

Hoc est, uti conveniens et utile erit. Velut ad ebriosos et amentes.

« Et nolite peccare. »

Annuit ex prava vitæ ratione semina hujusce infidelitatis pullulare. Multi siquidem eorum, qui conscii sibi sunt malorum, nec pœnas volunt persolvere, in fide resurrectionis sauciantur; quemadmodum e contrario qui magna edunt facinora virtutum, quotidie cupiunt diem illam videre.

« Ignorantiam enim Dei quidam habent. » C

Vide quomodo in illos criminationes transfert. Nam resurrectionem inficiari, illius est qui non pernoscat virtutem Dei insuperabilem, et ad omnia sufficientem. Siquidem enim ex nullis exstantibus, ea quæ exstant, fecerit, multo magis poterit excitare quæ soluta erant.

« Ad reverentiam vobis loquor. »

Id est, ita ut vos corripiam, ut, pudore concepto, meliores evadatis.

Vers. 35. « Sed dicet aliquis : Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient? »

Objectum solvit quod gentiles invexerant.

Vers. 36, 37. « Insipiens, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur? Et quod seminas, » D

Id est, penes temetipsum horum demonstrationem habes, ex iis quæ abs te quotidie fiunt : tu vero nihilominus adhuc contradicis? inquit. Quamobrem jure te insipientem appello, qui ea ignoras quæ quotidie facis. At videsis superjectionem. Nam quod illi negandæ resurrectionis argumentum habebant, ex hoc ipso conficit demonstrationem resurrectionis. Dicebant enim : Nequaquam resurget, quandoquidem mortuus est. Contra ille ait : Plane quidem nisi mortuus sit, nunquam resurrexerit.

« Non corpus, quod futurum est, seminas. »

119 Hoc est, non spicam integram, non triticum novum, non quod culmum habeat, non paleam. Hic enim non de ipsamet resurrectione disputat, sed de resurrectionis modo : puta quale

« Εἰ (κατὰ ἄνθρωπον) ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ. »

Τουτέστιν, ὅσον εἰς ἀνθρώπους ἦκεν, εἰ καὶ ὁ Θεὸς ἐῤῥύσατο.

« Τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσι γὰρ [ἤθη] χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. »

Τάδε πάντα ἔλεγεν, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἶχεν ὄφελος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν. Οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ ἔτρεχεν· ἀρκοῦσα γὰρ αὐτῷ ἦν ἀντίδοσις τὸ ποιῆσαι τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν πολλῶν. Ὥστε καὶ ὅταν λέγῃ, *Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν Χριστῷ ἠλπικότες ἐσμὲν μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν*, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν λέγει, καὶ ὥστε τῷ φόβῳ τῆς ἀθλιότητος ταύτης διασεῖσαι αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν περὶ τῆς ἀναστάσεως.

« Ἐκνήψατε δικαίως. »

Τουτέστιν, ἐπὶ τῷ συμφέροντι· ὡς πρὸς μεθύοντας καὶ μαινομένους.

« Καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. »

Δεικνὺς ὅτι ἀπὸ πονηροῦ βίου τὰ σπέρματα αὐτῆς τῆς ἀπιστίας. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν πονηρὰ συνειδότων ἑαυτοῖς, καὶ οὐ βουλομένων δοῦναι δίκην, καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως παραβλάπτονται πίστιν· ὥσπερ οὖν οἱ μεγάλα κατορθοῦντες, καθ' ἑκάστην αὐτὴν ἐπιθυμοῦσι τὴν ἡμέραν ἰδεῖν.

« Ἀγνωσίαν γὰρ Θεοῦ τινὲς ἔχουσιν. »

Ὅρα πῶς πάλιν εἰς ἐκείνους μεταφέρει τὰ ἐγκλήματα. Τὸ γὰρ τῇ ἀναστάσει διαπιστεῖν, οὐ σφόδρα εἰδότος ἐστὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἄμαχον, καὶ πρὸς πάντα ἀρκοῦσαν. Εἰ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησε, πολλῷ μᾶλλον τὰ διαλυθέντα ἀναστῆσαι δυνήσεται.

« Πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. »

Τουτέστιν, ὥστε διορθῶσαι, ὥστε αἰσχυνθέντας ὑμᾶς γενέσθαι βελτίους.

« Ἀλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; »

Ἀντίθεσιν λύει παρ' Ἑλλήνων εἰσαγομένην.

« Ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ; καὶ ὃ σπείρεις, »

Τουτέστιν, Παρὰ σαυτῷ τὴν ἀπόδειξιν ἔχεις τούτων, δι' ὧν πράττεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἀντιλέγεις ἔτι; φησί. Διὸ καὶ ἄφρονά σε καλῶ, ὅτι τὰ καθ' ἡμέραν ὑπὸ σοῦ γινόμενα ἀγνοεῖς. Καὶ ὅρα τὴν ὑπερβολήν. Ὃ γὰρ ἐποίουν ἐκεῖνοι τεκμήριον τοῦ μὴ ἀνίστασθαι, τοῦτο τοῦ ἀνίστασθαι ποιεῖται ἀπόδειξιν. Καὶ γὰρ ἔλεγον, Οὐκ ἀνίσταται, ἐπειδὴ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ ἀντιστρέψας, φησὶν, Καὶ μὴν εἰ μὴ ἀπέθανεν, οὐκ ἂν ἀνέστη.

« Οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις. »

Τουτέστιν, οὐ στάχυν ὁλόκληρον, οὐ σῖτον νέον, οὐ καλάμην ἔχοντα, οὐκ ἄχυρον. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀναστάσεως· ποταπὸν σῶμα τὸ μέλλον ἀνίστα-

σθαι, οἷον εἰ τὸ αὐτὸ', ἢ καὶ βέλτιον καὶ λαμπρότερον. Καὶ ἀμφότερα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος λαμβάνει, δεικνὺς ὅτι πολλῷ βέλτιον.

« Εἰ τύχοι σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. »

« Τοῦτό φησιν, ἵνα μὴ ἄλλο τις ὑποπτεύσῃ σῶμα εἰρῆσθαι. »

« Ὁ δὲ Θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησε. »

Μὴ τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, ὅταν Θεοῦ δύναμιν καὶ θέλημα ἀκούσῃς.

« Καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. »

Ἐπειδή τινες ἠπόρουν περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ ἔλεγον· *Ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται;* τούτου χάριν ὑποφέρει ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος, τὸ τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα λέγων. Ποῦ τοίνυν τὸ ἀλλότριον; τὸ γὰρ ἴδιον δίδωσιν.

« Οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ· ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ πτηνῶν, ἄλλη δὲ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων. Καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων· ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. Ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. Οὕτω καὶ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. »

Ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὑποδείγματος ὁμοτιμίαν πάντες νομίσωσιν ἐν τῷ μέλλοντι λαμβάνειν, φησίν· *Οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ.* Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τί λέγω, φησίν, ἐπὶ τῶν σπερμάτων; Ἐπὶ τῶν σωμάτων γυμνάσωμεν τοῦτο αὐτό, περὶ οὗ ὁ λόγος ἡμῖν νῦν· ἐπειδὴ τὸν τῆς ἀναστάσεως κατεσκεύασε λόγον, δείκνυσι λοιπόν, ὅτι πολλὴ ἡ τῆς δόξης τότε διαφορά, εἰ καὶ ἀνάστασις μία. Καὶ διαιρέσεις δύο, εἰς τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια. Ὅτι μὲν γὰρ τὰ σώματα ἀνίσταται, ἔδειξεν διὰ τοῦ σίτου. Ὅτι δὲ οὐκ ἐν τῇ αὐτῇ δόξῃ πάντα, δείκνυσιν ἐντεῦθεν. Δείκνυσιν οὖν ὡς καὶ τῶν δικαίων πολλὴ ἡ διαφορά, τὸν μὲν ἡλίῳ, τὸν δὲ ἀστέρι παρεικάζων· καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πολλὴ ἡ διαφορά, ζώων σώματα λέγων, καὶ ἰχθύων, καὶ κτηνῶν· καὶ ὅλως δι' ὑποδειγμάτων ἄγει τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄνω, καὶ ἐπὶ τῶν κάτω.

« Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. »

Τί γὰρ ἀτιμότερον ὄζοντος σώματος καὶ διαῤῥέοντος;

« Σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ. »

Οὔπω γὰρ ἡμέραι τριάκοντα, καὶ τὸ πᾶν διαλύεται.

« Ἐγείρεται ἐν δυνάμει. »

Τότε γὰρ αὐτοῦ οὐδὲν περιέσται λοιπόν.

« Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς μὴ ὄντος καὶ νῦν, διὰ τὸν ἀῤῥαβῶνα [τοῦ Πνεύματος], τοῦ σώματος πνευματικοῦ, ἀλλ' ὡς τότε πολλῷ πλέον ὄντος. Νῦν μὲν γὰρ

A corpus sit resurrecturum : an hoc ipsum : nunquid non melius et splendidius? Atqui isthæc utraque ex eodem exemplo colligit, ostendens longe melius præstantiusque corpus futurum.

« Ut puta tritici, aut alicujus cæterorum. »

Itaque loquitur, ne alicui in suspicionem veniat, alterum se corpus dixisse.

VERS. 38. « Deus autem dat illi corpus, sicut vult. »

Ne ergo curiosius inquiras, nec dedita opera scruteris, quinam, quave ratione, dum Dei virtutem et potentiam audis.

« Et unicuique seminum proprium corpus. »

Quia nonnulli de resurrectione dubitabant, aiebantque : *Quali vero corpore venient?* idcirco subjicit, tanquam exempli gratia, proprium seminum
B corpus dicens. Ubinam ergo alienum, quando proprium datur?

VERS. 39-42. « Non omnis caro, eadem caro : sed alia quidem hominum, alia vero caro volucrum, alia pecorum, alia autem piscium. Et corpora cœlestia, et corpora terrestria : sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella differt a stella in claritate. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. »

Ne existimarent ob allatum exemplum, omnes in futuro ævo æqualem gloriam accepturos, ideirco ait : *Non omnis caro, eadem caro.* Ac si diceret: Quid de seminibus loquor? Hoc ipsum de quo
C nunc disputamus accuratius juvat explicare, adductis in medium corporibus. Quia resurrectionis doctrinam antea stabilivit, deinceps ostendit magnum tunc quantum ad gloriam discrimen fore, quamvis una sit resurrectio : atque duo distinguit, cœlestia et terrestria. Enimvero exemplo tritici resurrectura corpora probavit ; ex hoc autem alio demonstrat, non omnia gloriam eamdem habitura. Ostendit ergo multam fore inter justos discrepantiam, dum alium cum sole comparat, alium cum luna, et alium cum stella ; itemque peccatorum diversissimum esse statum, cum animantium pihoc argumentum exsequitur, adductis in exem-

plum, tam quæ sursum sunt, quam quæ deorsum.

D VERS. 43. « Seminatur in ignobilitate; surget in gloria. »

Ecquid enim ignobilius sit corpore fetente et diffluente?

« Seminatur in infirmitate. »

Nondum enim elapsis triginta diebus, totum dissolvitur.

« Surget in virtute. »

Nihil enim ejusmodi tunc supererit.

VERS. 44. « Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. »

120 Hoc ait, non quasi modo non sit, concesso Spiritus pignore, spirituale corpus, sed quia id tunc præstantius fiet. Hodie siquidem spiritus

non manet ; frequenter enim abscedit ab iis qui peccant : tunc vero constans et firma illi habitatio erit.

Si est corpus animale, est et spirituale. Sicut et scriptum est. »

Vel quia corpus agilius erit et subtilius, ita ut aura vehatur.

VERS. 45-50. « Factus est primus homo in animam viventem : et novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spiritale, sed quod animale ; deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus : secundus homo Dominus de cœlo. Qualis terrenus, tales et terreni. Et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Et sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis. Hoc autem dico, fratres, »

Hoc est, crassus et præsentibus affixus. Simul vero de vitæ agendæ rationibus loquitur.

« Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt. »

Carnem et sanguinem hoc in loco appellat actiones pravas, ut cum dicit : *Vos non estis in carne* [1]. Et rursum : *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt* [2].

« Neque corruptio incorruptionem possidebit. [VERS. 51.] Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem non dormiemus : sed omnes immutabimur. »

Id est, malitia non assequetur illam gloriam et possessionem illam rerum incorruptarum.

VERS. 52. « In momento. »

Id est, brevi temporis instanti.

« In ictu oculi, in novissima tuba (canet enim tuba), et mortui resurgent incorrupti. »

Hoc dicti prioris interpretatio est : quasi dicat : Quantum satis sit palpebræ duntaxat claudendæ.

« Et nos immutabimur. »

Hoc dicit de illis qui tunc temporis in vivis reperientur.

VERS. 53, 54. Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. »

Rursum redit ad exemplum allatum, et ad inceptum de resurrectione sermonem, dimissis iis quæ ad vitæ rationes varias pertinebant.

« Absorpta est mors in victoria. [VERS. 55, 56.] Ubi est, mors, victoria tua ? ubi est, inferne, stimulus tuus ? stimulus autem mortis peccatum est. »

Id evincit iterum ex prophetis.

« Virtus vero peccati lex. [VERS. 57.] Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Jesum Christum. »

Quia sine lege infirmum erat : quod quidem **121** perpetraretur, non tamen ut damnationi ob-

[1] Rom. VIII 8. [2] Ibid 9

οὐ μένει τὸ Πνεῦμα· πολλάκις γὰρ ἁμαρτανόντων ἀφίσταται· τότε δὲ βεβαίᾳ αὐτῷ ἔσται ἡ παραμονή.

« Εἰ ἔστι σῶμα ψυχικόν, ἔστι καὶ πνευματικόν. Οὕτω καὶ γέγραπται· »

Ἢ ὅτι κουφότερον ἔσται καὶ λεπτότερον, καὶ οἷον καὶ ἐπ' ἀέρος ὀχεῖσθαι.

« Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, »

Τουτέστι, παχὺς καὶ τοῖς παροῦσιν προσηλωμένος. Ἅμα δὲ καὶ τὸν περὶ πολιτειῶν εἰσάγει λόγον.

« Ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται. »

Σάρκα καὶ αἷμα ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί. Καὶ πάλιν, *Οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.*

« Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. »

Τουτέστιν ἡ κακία, τὴν δόξαν ἐκείνην, καὶ τὴν τῶν ἀφθάρτων πραγμάτων ἀπόλυσιν.

« Ἐν ἀτόμῳ. »

Τουτέστιν, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ.

« Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίσει γάρ· καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἄφθαρτοι. »

Τοῦτο ἑρμηνεία τοῦ πρώτου· οἷον εἰς ὅσον εἰς τὸ καμμύσαι μόνον.

« Καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. »

Περὶ τῶν τότε ζώντων εὑρισκομένων τοῦτό φησιν.

« Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· »

Πάλιν περὶ τὸ ὑπόδειγμα ἔρχεται καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον, τὰ περὶ πολιτείας ἀφείς.

« Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῖκος ; Ποῦ σου, ᾅδη, τὸ κέντρον ; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία. »

Πάλιν ἐκ προφητείας ἡ ἀπόδειξις.

« Ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἀσθενὴς ἦν· πραττομένη μὲν, οὐ δυναμένη δὲ οὕτω καταδικάσαι. Τὸ μὲν γὰρ κακὸν

ἐγίνετο, σαφῶς δὲ οὐκ ἐδείκνυτο οὕτως. Ὥστε οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι εἰσήνεγκεν ὁ νόμος τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὅτι ἐπέτεινε τὴν κόλασιν.

A noxium redderet. Equidem enim malum fiebat; at non talem speciem præferebat. Quocirca non hoc ait, a lege invectum esse peccatum, sed propter eam auctam supplicium fuisse.

« Ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, »

[Vers. 58.] Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote, immobiles. »

Εὔκαιρος λοιπὸν ἡ παραίνεσις.

« Περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ. »

Opportuna prorsus adhortatio.

« Abundantes in opere Domini semper: scientes quod labor vester non est inanis in Domino. »

Τουτέστιν, ἐν τῷ βίῳ τῷ καθαρῷ.

Hoc est, in vita pura et integra.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'.

CAP. XVI.

« Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. »

Vers. 1. « De collectis autem quæ fiunt in sanctos. »

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῶν δογμάτων λογον, καὶ μέλλων εἰς τὸν ἠθικὸν μεταβαίνειν, πάντα τὰ ἄλλα ἀφεὶς, τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης κινεῖ λόγον. *Λογίαν* δὲ συλλογὴν τῶν χρημάτων φησίν.

B Absoluta de dogmatis tractatione, jamque ad moralia transiturus, aliis omnibus dimissis, de eleemosyna sermonem movet. *Collectas* autem vocat collectionem pecuniarum.

« Ὥσπερ διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. »

« Sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. »

Οὐκ εἶπε, παρῄνεσα καὶ συνεβούλευσα, ἀλλὰ *διέταξα*, ὅπερ αὐθεντικώτερον.

Non dixit: hortatus sum, et consilium dedi, sed, *ordinavi*, quod majoris est auctoritatis

« Κατὰ μίαν Σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' αὐτῷ τιθέτω, ὅ τι ἂν εὐοδωθῇ. »

Vers. 2. « Per unam Sabbatorum unusquisque vestrum apud se ponat, quantum sibi facultas erit. »

Ἀναμνήσθητε γὰρ, φησὶν, τίνων ἐτύχστε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Τὰ γὰρ ἀπόῤῥητα ἀγαθὰ ἐν ταύτῃ γέγονεν, καὶ ἡ ῥίζα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας· μετὰ δὲ τούτων, καὶ τὸ μυστήριον ἐν αὐτῇ ποινωνεῖν. Ὅρα πῶς καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ συμβουλεύει, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου.

Pensate, inquit, facultates vestras in hac die. Arcana quippe dona in ea præstantur; imo radix est, et principium vitæ nostræ: insuper et in eadem mysteriorum participes efficimur. Vide qua C ratione consilium instruit, tum a tempore, tum a modo.

« Ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω, τότε λογιαι γίνωνται. Ὅταν δὲ παραγένωμαι, »

« Ut non, cum venero, collectæ fiant. [Vers. 3.] Cum autem præsens fuero, »

Ἡ γὰρ προσδοκία τοῦ Παύλου προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιεῖ.

Exspectatio quippe Pauli alacriores eos faciebat.

« Οὓς ἐὰν δοκιμάσητε δι' ἐπιστολῶν, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ. »

« Quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. »

Ἀνύποπτον ποιεῖ τὸν λόγον, μὴ λέγων τὸν δεῖνα, ἢ τὸν δεῖνα. Εὖ δὲ καὶ *τὴν χάριν*, μὴ τὴν ἐλεημοσύνην, εἰπεῖν.

Non ait, hunc, vel illum, ne quam suspicionem injiciat: bene vero *gratiam* dicit, non eleemosynam.

« Ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω. Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι. Πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν καταμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς ἐμὲ προπέμψητε, οὗ ἐὰν πορεύωμαι. Οὐ θέλω γὰρ D ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν. »

Vers. 4-7. « Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. »

Ἐνταῦθα πάλιν δαψίλειαν συμβουλεύει.

Hic rursum hortatur eos ad liberalitatem.

« Ἐλπίζω γὰρ χρόνον τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐπιτρέπῃ. Ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς Πεντηκοστῆς. Θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. Ἐὰν ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε, »

« Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Deus permiserit. [Vers. 8-10.] Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum, et efficax, et adversarii multi. Si autem venerit Timotheus, videte. »

Ταῦτα ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας σωφρονίζων.

Hæc dicens, tum præmonstrat charitatem, tum etiam flagitiosos ad sanitatem revocat.

« Ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. »

« Ut sine timore sit apud vos. »

Τουτέστιν, ἵνα μή τις αὐτοῦ κατεξαναστῇ τῶν κατεγνωσμένων ἐκείνων.

Id est, ne quis improborum illorum contra eum insurgat.

« Opus enim Domini operatur, sicut et ego. » A **122** Hujus fidelitatem commendat a ministeric.

« Καὶ γὰρ ἔργον [Κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ. » Ἀπὸ τῆς διακονίας ἀξιόπιστον αὐτὸν δείκνυσι.

Vers. 11. « Ne quis illum spernat : deducite autem illum in pace, ut veniat ad me. »

« Μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ἐμέ. »

Quia nempe junior cum esset, tantam plebem moderandam susceperat.

Ἐπειδὴ καὶ νέος ἦν, καὶ μόνος ἐνεχειρίσθη τοσούτου λαοῦ διόρθωσιν.

« Exspecto enim illum cum fratribus. [Vers. 12, 13.] De Apollo autem fratre, multum rogavi eum, ut veniret cum fratribus : et utique non fuit voluntas, ut nunc veniret. Veniet autem, cum ei vacuum fuerit. Vigilate. »

« Ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Περὶ δὲ Ἀπολλῶ τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα ἵνα νῦν ἔλθῃ. Ἐλεύσεται δὲ ὅταν εὐκαιρήσῃ. Γρηγορεῖτε, »

Hoc quoque territantis erat, ut æquiores forent, cum ipsum Timotheo narraturum quæ passus esset, intelligerent. Multam autem erga illos dilectionem præfert, cum virum hunc optimum propter ipsos B mitteret.

Καὶ τοῦτο φοβοῦντος ἦν, ἵνα εἰδότες, ὅτι ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ἅπερ ἂν πάθῃ, ἐπιεικέστεροι γένωνται. Καὶ ἀγάπην δὲ εἰς ἐκείνους ἐνδείκνυται πολλὴν, ὅτι τὸν οὕτω χρήσιμον, δι' ἑαυτοὺς ἔπεμψεν.

« State in fide ; viriliter agite, et confortamini. »

« Στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε. »

Non in sapientia extranea.

Οὐκ ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν.

Vers. 14, 15. « Omnia vestra in charitate fiant. Obsecro autem vos, fratres, nostis Stephanæ domum et Fortunati ; quoniam est »

« Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου, ὅτι ἐστὶν »

Eo quod omnia crimina de quibus dictum est, inquit, ex omissione charitatis acciderunt.

Ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰρημένα πάντα, φησὶν, ἐγκλήματα ἐκ τοῦ ταύτην ἠμελῆσθαι περίεστιν.

« Primitiæ Achaiæ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos, [Vers. 16] ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti. »

« Ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτοὺς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι. »

Initio quoque epistolæ eorumdem meminit, dicens : *Baptizavi autem et Stephanæ domum.* Nunc vero primitias eum vocat, non solum Corinthi, C verum et Græciæ totius. Atqui haud exigua laus est primum omnium ad Christum accessisse. Quocirca in Epistola etiam ad Romanos quosdam eo nomine laudabat, quod ante se fuissent in Christo [a]. Nec dixit, quia prius crediderunt, sed, quia *primitiæ* fuerunt ; ut significaret eos simul cum fide optimam vitam prætulisse.

Καὶ ἀρχόμενος τούτου μέμνηται λέγων, *Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον* · καὶ νῦν ἀπαρχὴν αὐτὸν, οὐχὶ τῆς Κορίνθου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος φησίν. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ πρῶτον τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. Διὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ἐντεῦθεν ἐγκωμιάζων τινὰς ἔλεγεν · Οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. Καὶ οὐκ εἶπεν · ὅτι πρῶτον ἐπίστευσαν, ἀλλὰ *ἀπαρχὴ* ἐγένοντο, δεικνὺς ὅτι μετὰ τῆς πίστεως καὶ βίον ἄριστον ἐπεδείξαντο.

Vers. 17, 18. « Gaudeo autem in præsentia Stephanæ et Fortunati et Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipsi suppleverunt. Refecerunt enim spiritum meum et vestrum. Cognoscite ergo qui ejusmodi sunt. »

« Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν. Ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν. Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους. »

Quia verisimile erat illos erga istos exasperatos esse : hi enim erant qui ipsum convenerant, nuntiaverantque dissidium omne : eam ob rem ait, *refecerunt spiritum meum. Meum*, inquit, ut ostendat illos vice omnium venisse, et pro eis tantam voluisse peregrinationem suscipere.

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐξηγριῶσθαι πρὸς τούτους· D αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ ἐλθόντες καὶ δηλώσαντες αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν στάσιν. Τούτου χάριν φησὶν, *ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα*, Καὶ τὸ, *ὑμῶν*, δεικνὺς ἀντὶ πάντων ἐλθόντας καὶ ἑλομένους ἀποδημίαν στέλλεσθαι τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν.

Vers. 19, 20. « Salutant vos ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino Aquilas et Priscilla, cum domestica sua Ecclesia. Salutant vos omnes fratres.

« Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀσίας. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίᾳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. »

Membra colligit et conglutinat salutatione.

Ἐπισυνάγει καὶ συγκολλᾷ τὰ μέλη διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ.

« Salutate invicem in osculo sancto. »

« Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. »

In hac duntaxat epistola sanctum osculum po-

Ταύτην τὴν τοῦ ἁγίου ἀσπασμοῦ ἐνταῦθα μόνον

[a] Rom. xvi, 7.

τίθησι προσθήκην, ἐπειδὴ σφόδρα διεστήκεσαν ἀφ' ἑαυτῶν, τῷ λέγειν, Ἐγὼ μέν εἰμι τοῦδε, ἐγὼ δὲ τοῦδε. A

« Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. »

Δείκνυσι μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὴν ἐπιστολὴν συντεθεῖσθαι.

« Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἤτω ἀνάθεμα. »

Δι' ἑνὸς τούτου ῥήματος πάντας ἐφόβησεν, τοὺς τὰ μέλη ἑαυτῶν ποιοῦντας μέλη πόρνης, τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τῶν εἰδωλοθύτων, τοὺς τῇ ἀναστάσει ἀπιστοῦντας. Οὐκ ἐφόβησε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔδειξεν τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδὸν, καὶ τὴν τῆς κακίας δυσσέβειαν.

« Μαραναθᾶ. »

Ἐπειδὴ πάντων τῶν κακῶν ὁ τῦφος αἴτιος ἦν, καὶ B τούτων δὲ τὸν τῦφον ἡ ἔξωθεν σοφία ἐποίει, καὶ τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἦν τῶν κακῶν, καταστέλλων αὐτὴν οὐδὲ Ἑλλάδι κέχρηται φωνῇ, ἀλλὰ τῇ Ἑβραΐδι, δεικνὺς, ὅτι οὐ μόνον καταισχύνεται τὴν ἰδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος ἀσπάζεται. Τί δέ ἐστιν τὸ, *Μαραναθᾶ; ὅτι Ὁ Κύριος ἦλθεν.* Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτό φησιν, ἢ τὸν οἰκονομίας βεβαιῶν λόγον, ἐξ οὗ μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς ἀναστάσεως συνέθηκεν;

Ὡσανεὶ ἔλεγεν, Ὁ κοινὸς πάντων Δεσπότης καταβῆναι τοσοῦτον κατηξίωσε, καὶ ὑμεῖς ἐν τοιούτοις ἐστέ;

« Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. »

Τοῦτο γὰρ διδασκάλου, τὸ μὴ μόνον συμβουλεῦσαι, ἀλλὰ καὶ εὐχαῖς βοηθεῖν. C

« Ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Ἀμήν. »

Ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν ἥψατο, καταπραΰνει λοιπόν, ἵνα δὲ μὴ νομίσωσιν, ὅτι ἱκετεύων αὐτοὺς εἰς τοῦτο κατέληξεν, προσέθηκε τὸ, *Ἐν Χριστῷ*· οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἔχει, οὔτε σαρκικὸν, ἀλλὰ πνευματική τίς ἐστιν.

Πρὸς Κορινθίους α' στίχων, ωμβ'. Ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων διὰ Στεφανᾶ, καὶ Φουρτουνάτου, καὶ Ἀχαϊκοῦ, καὶ Τιμοθέου. Ἀναγνώσεις i, *ε' κεφάλαια θ', μαρτύρια ιζ', στίχοι ἑκτακόσιοι ἑβδομήκοντα.*

suit : quia valde dissidebant ab invicem, dicente alio, Ego sum hujus; et alio, Ego istius.

Vers. 21. « Salutatio mea manu Pauli. »

Significat se multo cum studio epistolam hanc scripsisse.

Vers. 22. « Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. »

123 Hoc uno verbo universo perterruit qui membra sua meretricis membra facerent ; qui fratribus scandala objicerent edendo carnes idolis immolatas ; qui resurrectionem negarent. Non solum autem terruit, sed et viam virtutis pandit, et impietatem nequitiæ.

« Maranatha. »

Quoniam superbia erat omnium malorum causa, atque superbiam hanc extranea sapientia pepererat, quod malorum erat caput ; ut eam comprimat, haudquaquam Græca voce utitur, sed Hebraica ; ostendens non solum se non pudere simplicitatis, sed et multo eam ardore complecti. Quid autem hoc est, *Maranatha ? Dominus venit.* Quare vero pronuntiat, nisi ut divinæ dispensationis incarnationisve fidem confirmet, ex qua præsertim resurrectionis compacta sunt ?

Ac si diceret : Communis omnium Dominus tantum se demittere dignatus est, et vos interim in ejusmodi vitiis versamini ?

Vers. 23. « Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. »

Præceptoris officium est, non modo consilium dare, verum etiam precibus opitulari.

Vers. 24. « Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu, Amen. »

Quia dure eos perstrinxit, mitius jam loquitur : ne autem putarent ipsum supplicis instar hoc modo concludere, addidit, *in Christo.* Nihil enim clausula hæc præfert humani, aut carnalis, sed mere spiritualis.

Ad Corinthios prima, versuum 842. *Scripta est Philippis per Stephanam, Fortunatum, Achaicum et Timotheum. Lectiones quinque, capita novem, testimonia* 17, *versus* 870.

VARIÆ LECTIONES.

i Eustathius Sulcensis eosdem numeros habet, non priorem.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β'.

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS.

ΚΕΦΑΛ. ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός. » D

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater. »

Alteram Corinthiis epistolam ideo scripsit Apostolus, quia in priori promiserat se brevi venturum ad ipsos, cujus tamen præstandi facultas hactenus non fuerat. Altera itidem causa fuit, quod ad meliorem frugem illi se receperant ob epistolam anteriorem. Initio itaque excusationem affert dilationis, et probare se testatur emendationem quam epistola prior pepererat.

A Αἰτία δευτέρας ἐπιστολῆς Ἐγένετο τῷ Ἀποστόλῳ, τὸ ὑποσχέσθαι ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτὸν ταχέως ἥξειν πρὸς αὐτούς, καὶ μὴ ἐκγενέσθαι τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ ἑτέρα αἰτία, τὸ βελτιωθῆναι αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς τῆς πρώτης. Προγράφει οὖν καὶ περὶ τοῦ βραδῦναι ἀπολογούμενος, καὶ τὴν ἐκ τῆς προτέρας Ἐπιστολῆς γενομένην διόρθωσιν ἀποδεχόμενος.

« Ecclesiæ Dei. »

Ilos rursum *Ecclesiam Dei* nuncupat, eos in unum simul colligendo.

« Τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. »

Πάλιν αὐτοὺς *Ἐκκλησίαν καλεῖ*, συνάγων εἰς ἕν.

« Quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia. [Vers. 2, 3.] Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. »

« Τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

B

124 Salutationem a gente orditur, et una cum illis Corinthios honorifice compellat.

Ἀπὸ τοῦ ἔθνους προσαγορεύει, καὶ τούτων [k] τιμῶν τοὺς Κορινθίους.

« Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, [Vers. 4] qui consolatur nos in omni tribulatione nostra ; ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur ipsi a Deo. »

« Ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. »

Causam affert cur tardaverit. Aitergo : Scioquidem quod me venturum ad vos sim pollicitus : sed quoniam afflictiones et angustiæ impedimento fuerunt, date veniam, nec superbiæ aut socordiæ nostræ hoc tribuatis.

Τὴν αἰτίαν λέγει τῆς ἀπολείψεως. Φησὶν οὖν· Οἶδα μὲν ὑποσχόμενος ἥξειν· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὰς θλίψεις ἐνεποδίσθην, σύγγνωτέ. καὶ μὴ καταγνῶτέ τινα ὑπεροψίαν ἢ ῥᾳθυμίαν ἡμῶν.

Vers. 5, 6. « Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra : sive tribulamur pro vestra exhortatione et salute. »

« Ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει ἡ παράκλησις ἡμῶν· εἴτε δὲ θλιβόμεθα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας,

C

Ne nimia calamitatum amplificatione discipulorum animos dejiciat, quo mentes ipsorum erigat, copiosam esse consolationis abundantiam ostendit ; neque hoc solum, sed et Christi meminit, ejusque esse afflictiones ipsas dicit. Tum allato uno et primo solaminis argumento, quod nempe per eas Christi consortes simus, alterum insuper addit, puta hac ratione discipulorum salutem parari. Id quod hunc in modum evincit. Nisi prædicavissemus vobis, inquit, malorum timore ne id faceremus deterriti, ad extrema res vestræ redactæ essent : nunc autem quo persecutionum nostrorum vis amplius intenditur, tanto magis exspectare melioris spei accrementum debetis.

Ἵνα μὴ καταβάλῃ τοὺς μαθητὰς τὸ σφόδρα ἐπαίρειν τὰς συμφορὰς, δείκνυσι πάλιν πολλὴν τὴν περιουσίαν καὶ τῆς παρακλήσεως οὖσαν, καὶ ἀνίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν· οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ τῷ ἀναμνῆσαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ εἰπεῖν εἶναι τὰ παθήματα. Εἰπὼν δὲ μίαν καὶ πρώτην παρακλήσεως παραμυθίαν, τὸ κοινωνῆσαι Χριστῷ, λέγει καὶ δευτέραν, τὸ τὴν τῶν μαθητευομένων ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι σωτηρίαν. Κατασκευάζει δὲ τοῦτο οὕτως· Εἰ μὴ ἐκηρύξαμεν, φησὶν, ὑμῖν, φοβούμενοι τὰ δεινὰ, ἐν ἐσχάτοις ἦν τὰ ὑμέτερα· νῦν δὲ ὅσῳ ἂν ἐπιτείνηται τὰ τῶν διωγμῶν τῶν ἡμετέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιδιδόναι τὰ τῆς χριστῆς ἐλπίδος προσδοκᾶν δεῖ.

D

« Quæ operatur in tolerantia omnium passionum, quas et nos patimur. [Vers. 7.] Et spes nostra firma sit pro vobis : sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute. »

« Τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν. Καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν· εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, »

Ostendit una cum utilitate ipsorum, multum quoque virium habuisse gratiam quæ in eis operata est.

Δείκνυσιν ὅτι μετὰ τῆς αὐτῶν ὠφελείας καὶ ἡ χάρις πολλὰ ἐνίσχυσεν ἐνεργοῦσα ἐν αὐτοῖς.

« Quia sicut socii passionum estis, ita et consolationis [Vers. 8.] Nolo enim vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in

« Ὅτι ὡς κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως. Οὐ γὰρ θέλω μὲν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενο-

VARIÆ LECTIONES.

[k] Forte, μετὰ vel πρὸ τούτων.

μένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρύνθημεν ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν. »

A Asia, quia supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut et tæderet nos vivere. »

Ὥσπερ διωκομένων ἡμῶν ἀλγεῖτε, φησίν, ὡς αὐτοὶ τοῦτο πάσχοντες, οὕτως ἴσμεν ὅτι καὶ παρακαλουμένων, αὐτοὶ τούτων ἀπολαύετε.

Doletis, inquit, quod nos persequantur, ac si hæc ipsi sustineretis. Ita nos scimus quod, dum solatio reficimur, eodem quoque vos ipsi perfruamini.

« Ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ. »

Vers. 9. « Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo. »

Τουτέστι, τὴν κρίσιν καὶ τὴν προσδοκίαν. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τοιαύτην προσδοκίαν εἶχε τὰ πράγματα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντες, ἀλλ' οὐ προέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐννοίας ἔστη. Τὸ δὲ, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν, οὐχ ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω διέκειτο λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὡς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ῥυθμίζων.

Id est, sententiam et exspectationem. Atque hujus loci sensus iste est : Ejusmodi expectationem rerum status injiciebat, omnes nos morti proximos esse : verum res non eo processit ; sed intra suspicionem nostram constitit. Quod vero sequitur, *ut non simus confidentes*, non ita eum esse affectum significat, sed alios hisce locutionibus erudit, ac si de scipso sermo foret.

« Τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς, ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύσεται· εἰς ὃν ἠλπίκαμεν ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει. »

Qui suscitat mortuos ; [Vers. 10, 11] qui de tantis periculis nos eripuit et eruet, in quem speramus, quoniam **125** et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis. »

Πάλιν τοὺς περὶ ἀναστάσεως αὐτοῖς κινεῖ λόγους.

Sermonem movet iterum de resurrectione.

« Ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν. »

« Ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ habeantur pro nobis. »

Ἵνα τὰ πολλὰ πρόσωπα, φησὶν, αὐτῷ εὐχαριστήσῃ, ἐπειδὴ καὶ τὰ πολλὰ τὴν χάριν ἔλαβεν. Ταῦτα δὲ λέγει, ὁμοῦ μὲν καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἑτέρων εὐχὰς αὐτοὺς διεγείρων, ὁμοῦ δὲ καὶ ταπεινοφροσύνην αὐτοὺς διδάσκων, καὶ εἰς ἀγάπην ἄγων. Πρὸς δὲ τούτοις κἀκεῖνο, ὅτι κἂν ἀπὸ οἰκτιρμῶν ποιήσῃ Θεὸς μέγα, ἐνταῦθα καὶ εὐχὴ συμβάλλεται.

Uti personæ multæ, inquit, ei gratia referant ; quippe cum et multæ gratiam acceperint. Hæc autem ait, ut tum eos ad orandum pro aliis excitet, tum etiam ut demissionem animi doceat, et ad charitatem provocet. Quin et hoc insinuat, quamvis Deus magna per misericordiam præstet, ad id tamen conferre preces et supplicationes.

« Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἁγιότητι, »

Vers. 12. « Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in sanctitate. »

Τρίτην αἰτίαν παραλήσεως τίθησιν. Αὕτη δέ ἐστιν, ἡ ἐν καθαρῷ συνειδότι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀναστρέφεσθαι. Ταῦτα δὲ λέγει, παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι μὴ καταπίπτειν, ὅταν τὸ συνειδὸς καθαρὸν ἔχωσιν. Ὁ δὲ νοῦς οὕτως· Ἡ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, φησὶν, ἡ συνείδησις ἡμῶν, οὐκ ἔχουσα ἡμᾶς καταδικάζειν ὡς ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν ἑλαυνομένους.

Tertium consolationis argumentum ponit ; nimirum quod conscientia pura ubique terrarum conversetur. Sic autem loquitur, ut eos erudiat ne in afflictionibus despondeant animum, dum conscientiam puram habeant. Hic vero sensus est : Gloriatio nostra hæc est, inquit, conscientia nostra, quæ nos non possit condemnare, quasi factis improbis a recto excesserimus.

« Καὶ εἰλικρινείᾳ τοῦ Θεοῦ. »

« Et sinceritate Dei. »

Τουτέστιν, οὐδὲν δολερόν.

Id est, absque ullo dolo.

« Οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ. »

« Non in sapientia carnali. »

Τουτέστιν, οὐκ ἐν κακουργίᾳ, οὐδὲ δεινότητι λόγων, ἢ συμπλοκῇ σοφοῖς χαρισμάτων [k].

Hoc est, non in vafritie, nec in artificio sermonis, aut in implicatione sophismatum.

« Ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς. »

« Sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo : abundantius autem ad vos. »

Τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν δεδομένην ὑμῖν διὰ τῶν σημείων ἐνδεικνύμενοι.

Per signa monstrantes virtutem quam ipse concessit nobis. »

« Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε. »

Vers. 13. « Non enim alia scribimus vobis quam quæ aut legitis, aut etiam cognoscitis. »

Ἐπειδὴ μεγάλα ἐφθέγξατο περὶ ἑαυτοῦ, ὅπερ ἦν

Quia de seipso eximia proloeutus fuerat, id

VARIÆ LECTIONES.

[k] Leg. σοφισμάτων.

quod invidiosum et grave videbatur, testes ipsos appellat eorum quæ abs se dicuntur.

A φορτικὸν, αὐτοὺς παράγει μάρτυρας τῶν λεγομένων.

Vers. 14. « Spero autem quod usque in finem cognoscetis, sicut et cognovistis nos ex parte. »

« Ἐλπίζω δὲ καγὼ, ὅτι ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε, καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους.

A præteritis fidem facit futurorum. Quin nec simpliciter et nude id pronuntiavit, sed totum rejiciens in Deum et spem quæ in illum est.

Ἀπὸ τῶν παρελθόντων πιστοῦται τὰ μέλλοντα. Εἶτα, καὶ οὐχ ἁπλῶς τοῦτο ἀπεφήνατο, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπιῤῥίπτων τῷ Θεῷ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἐλπίδι.

« Quod gloria vestra sumus sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu. »

« Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. »

Hic conceptam forte ex ante dictis invidiam vel rixas adimit, dum eos quoque in partem gloriæ recipit suorum recte factorum. Nequaquam enim, inquit, intra nos hæc constitit, sed ad vos etiam dimanavit.

Ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὑποτέμνεται φθόνον ἢ ἔριδας, αὐτοὺς καὶ κοινωνοὺς ποιῶν τῆς δόξης τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων. Οὐ γὰρ μέχρις ἡμῶν κατήντησε, φησὶ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνει.

Vers. 15-17. « Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis, et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluissem, »

B « Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην πρότερον πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα δευτέραν χάριν σχῆτε, καὶ δι' ὑμῶν ἀπελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Τοῦτο οὖν βουλόμενος, »

Qua utique in vobis maxime fiduciam ponamus; qua gloriamur in vobis, et gloria nostra vos estis.

Τὸ σφόδρα θαῤῥεῖν ὑμῖν, τὸ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν, καὶ καύχημα ἡμῶν ὑμᾶς εἶναι.

126 « Nunquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, Est, est, et, Non, non?

« Μήτι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἢ ἃ βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ Ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ, Οὔ, οὔ; »

Qua de causa non veni, inquit? nunquid levitate et mobilitate animi? nequaquam. Eccur vero? quia quæ propono, non secundum carnem propono. Quorum verborum talis est sensus: Carnalis homo, sive qui rebus præsentibus addictus est, et operationis Spiritus exsors exsistit, quoquo versum abire potest et oberrare quo voluerit. Qui vero Spiritu agitur, non potest ubique sententiæ suæ dominus esse, quippe quam ab illa auctoritate pendentem habeat. Sed quocunque Spiritui libitum erit ducitur, isque jussis herilibus obsecundat. Ait ergo: Nullatenus sum a gubernatione Spiritus alienus, nec penes me est illuc pergere quo voluero. Paracleti siquidem jussioni sum obnoxius, ipseque mihi præcipit: idcirco venire non potui, quia secus visum est Spiritui. Hoc porro in Actibus etiam apostolorum scriptum est, cum is aliquo pergere statuisset, jussisse Spiritum ut alio vaderet [a]. Non ergo levitati meæ, hoc est, non mobilitati animi tribuendum quod non venerim; sed oportuit ut qui Spiritui subditus sum, eidem obtemperarem.

C Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἦλθον, φησίν; ἄρα ὡς κοῦφος καὶ εὐριπιστής; οὐδαμῶς. Ἀλλὰ διὰ τί; Ὅτι ἃ βουλεύομαι, οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ τοῖς παροῦσι πράγμασι προσηλωμένος, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἐκτὸς τυγχάνων, πανταχοῦ ἀπιέναι δύναται, καὶ πλανᾶσθαι ὅπου βούλεται. Ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀγόμενος, οὐ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης πανταχοῦ δύναται κύριος εἶναι, τῆς ἐκεῖθεν ἐξουσίας ἐξαρτήσας αὐτὴν, ἀλλ' ὅπου ἂν ἐκεῖνο βούληται, ἄγεται, δεσποτικοῖς παλαίσμασι χρώμενος. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι Οὐκ εἰμὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκτὸς κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐξουσίαν ἔχω βαδίζειν ὅπου βούλομαι. Καὶ γὰρ ὑπόκειμαι τῷ ἐπιτάγματι τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐπιτάττομαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθην ἐλθεῖν, οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ Πνεύματι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται. Ἀλλαχοῦ γὰρ Προαιρούμενον ἐλθεῖν, τὸ D Πνεῦμα ἀλλαχοῦ βαδίζειν ἐκέλευσεν. Ὥστε οὐ τῆς ἐμῆς ἐλαφρίας, τουτέστιν, οὔτε τῆς κουφότητος τὸ μὴ ἐλθεῖν, ἀλλὰ τὸ, τῷ Πνεύματι ὑποκείμενον, ἐκείνῳ πείθεσθαι.

Vers. 18. « Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit in illo, Est, et, Non. »

« Πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο Ναὶ, καὶ, Οὔ. »

Emergentem objectionem solvit. Dixerit quispiam si non est apud te, *Est*, et, *Non*; cur posthac evertis, quæ modo asseris, quemadmodum de accessu tuo loquens fecisti? Væ nobis si unquam id accidit in prædicatione nostra. Itaque ne hæc cogitando perturbarentur, ait: Nihil tale contigit in prædicationibus meis. Humana siquidem mendacio sunt

Ἀντίθεσιν ἀνακύπτουσαν λύει. Εἰ οὐκ ἔστι, φησὶ, παρὰ σοὶ τὸ *Ναὶ*, καὶ, *Οὔ*, ἀλλὰ ἃ νῦν λέγεις, ἀνατρέπεις μετὰ ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας τῆς σῆς ἐποίησας, οὐαὶ ἡμῖν μή ποτε καὶ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦτο γέγονεν. Ἵνα οὖν μὴ ταῦτα ἐννοοῦντες πράττωνται, φησὶν ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος οὕτως ἐγένετο. Τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα οἴονται δια-

[a] Act. xvi, 7.

ψευσθῆναι, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως. Διό φησι· *Πιστὸς ὁ Θεός*, τουτέστιν ἀληθής. Μὴ τοίνυν ὑπόπτευε τὰ ἐκείνου οὕτως· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινον.

A obnoxia : at non item ea quæ Dei sunt. Quamobrem dicit : *Fidelis Deus*, id est, verax. Proinde ne tibi suspecta sint, quæ sunt illius. In his quippe nihil est humani.

« Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο *ναὶ*, καὶ, *οὔ*. »

Vers. 19. « Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit, *est*, et, *non*. »

Ἐπειδὴ εἶπε *λόγον*, ἐπάγει λοιπὸν ποῖον λόγον φησί. Τὸ δὲ, *ναὶ*, καὶ, *οὐ*, τοῦτο σημαίνει. Οὐκ ἀνέτρεψα, φησὶν, ἃ πρότερον εἶπον ἐν τῷ κηρύγματι. Οὐδὲ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο διελέχθην ὑμῖν· τοῦτο γὰρ οὐκέτι πίστεως, ἀλλὰ πεπλανημένης διανοίας ἐστίν.

Quia *sermonem* nominavit, infert modo de quo sermone dicat. Hoc porro significat, *est*, et, *non*, Non everti, inquit, quæ antehac prædicando dixeram. Neque nunc quidem istud, modo autem aliud vobis sum locutus. Hoc enim fidei non fuerit, sed oberrantis animi.

« Ἀλλὰ, *ναὶ*, ἐν αὐτῷ γέγονε. »

« Sed, *est*, in eo fuit. »

Τουτέστιν ὅπερ εἶπον, ἀπαρασάλευτος καὶ βέβαιος B ὁ λόγος μένει.

Hoc est, sermo quem pronuntiavi, immobilis et firmus manet.

« Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τῷ *ναί*· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ, *ἀμήν*, τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν. »

Vers. 20. « Quotquot enim sunt promissiones Dei, sunt in illo *est*. Ideo et per ipsum, Amen, Deo ad gloriam per nos, »

Τοῦτό φησι, διὰ τὸ πολλὰ τὸ κήρυγμα ὑπισχνεῖσθαι, καὶ αὐτοὺς τὰ πολλὰ ταῦτα ἐπαγγέλλεσθαι, καὶ κηρύττειν. Καὶ γὰρ περὶ ἀναστάσεως διελέχθησαν, καὶ ἀναλήψεως, καὶ περὶ ἀφθαρσίας, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἄθλων, καὶ περὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν. Ταύτας οὖν τὰς ἐπαγγελίας μένειν φησὶν ἀκινήτους. Οὐ γὰρ ἐγένετο ἐν αὐτοῖς *ναὶ* καὶ *οὐ*, τουτέστιν, οὐ ποτὲ μὲν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ποτὲ δὲ ψευδῆ, καθάπερ ἡ ἐπιδημία ἡ ἐμή, ἀλλ' ἀεὶ ἀληθῆ.

Sic loquitur, eo quod prædicatione multa promitterentur, et apostoli multa hæc pollicerentur et annuntiarent. Nam et de resurrectione disseruerant, necnon de assumptione, et immortalitate, de ingentibus præmiis, et de arcanis illis bonis. Has porro pollicitationes manere immotas dicit. Non enim fuit in eis, *est*, et, *non* ; ut quandoque vera fuerint quæ dicebantur, et quandoque falsa, quemadmodum adventus meus ; sed vera semper exstitere. C

Εἰ δὲ ἃ ὑπέσχετο, βέβαια, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς, καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος.

127 Quod si firma sunt, quæ promisit, multo magis ipse, et qui de ipso sermo fit.

« Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χρίσας ἡμᾶς Θεὸς, καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν. »

Vers. 21-23. « Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit nobis pignus Spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem Deum invoco in animam meam. »

Τουτέστιν, ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς παρασαλεύεσθαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ὁ χρίσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ Πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πῶς τὰ μέλλοντα οὐ δίδωσι ; Τὸ δὲ *χρίσας ἡμᾶς* καὶ *σφραγισάμενος*, τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεὰν σημαίνει.

Hoc est, qui non sinit nos moveri a fide quam habemus in Christum, quique nos unxit, et dedit Spiritum in cordibus nostris, quomodo non daret futura ? Dicendo autem, *qui unxit*, et, *qui signavit*, donum Spiritus significavit.

« Ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον· οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλ' ὅτι συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν. Τῇ γὰρ πίστει D ἑστήκατε. »

« Quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum : non quia dominamur fidei vestræ, sed quia adjutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

CAP. II.

« Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο τὸ μὴ πάλιν ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν. Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς. »

Vers. 1, 2. « Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contristo vos. »

Βέλτιον γὰρ ἐνόμισα ἐνδοῦναι εἰς τὸ μετανοῆσαι, φησὶν, ἢ παρὼν ἐπεξελθεῖν καὶ παροξυνθῆναι μειζόνως.

Satius abesse duxi, inquit, ut darem pœnitentiæ locum, quam ut præsens pœnas infligerem, et magis exasperarer.

« Καὶ τίς ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ ; »

« Et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me ? »

Εἰ καὶ ἐν λύπῃ, φησὶν, ἔμελλον εἶναι, ἀναγκαζόμενος ὑμῖν ἐπιτιμᾷν καὶ ὁρᾷν λυπουμένους, ἀλλ' ὅμως καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο εὐφραίνομαι. Μεγίστης γὰρ

Etsi in mœrore versaturus eram, inquit, quod coactus essem vos objurgare et videre mœrentes, attamen hoc ipsum me lætificat. Nam maximæ di-

lectionis argumentum est, quod me tanti faciatis, ut possim vos aversando mordere.

τοῦτο ἀγάπης τεκμήριον, τὸ τοσούτου παρ' ὑμῖν ἄξιον εἶναί με, ὡς δύνασθαι δάκνειν ὑμᾶς ἀποστρεφόμενον.

Vers. 3. « Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero tristitiam habeam ab iis de quibus oportuerat me gaudere : confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. »

« Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτό, ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω, ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν· πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστιν. »

Idem hoc est ac si diceret : Idcirco non veni, quia parcebam vobis.

Τοῦτο λέγει, τὸ εἰπεῖν, ὅτι Διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθον, φειδόμενος ὑμῶν.

Vers. 4. « Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini ; sed ut sciatis charitatem, quam habeo abundantius in vos. »

« Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. »

Ingentem hic præ se fert amorem, quando ipse longe amplius dolebat, quam qui peccaverunt.

Φιλοστοργίαν πολλὴν ἐνδείκνυται, εἴ γε αὐτὸς πολλῷ πλέον τῶν ἡμαρτηκότων ἀλγεῖ.

Vers. 5. « Si quis autem contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos. » B

« Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς. »

Non me latet, inquit, vos una mecum contristatos fuisse, et indigne scortatorem perinde tulisse, ut facinus quod admissum est, vos omnes doloris mei consortes fecerit : ideirco autem dixi, *ex parte*, non quod vos minus indoluistis quam ego ; sed ne gravior illi acciderem qui stuprum patravit.

Οἶδα, φησὶν, ὅτι συνελυπήθητέ μοι, καὶ συνηγανακτήσατε ἐπὶ τῷ πεπορνευκότι, καὶ ἐκ μέρους πάντας ὑμᾶς ἐλύπησε τὸ συμβάν. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, *ἐκ μέρους*, οὐχ ὡς ὑμῶν ἐλάττονα ἀλγησάντων ἢ ἐγὼ, ἀλλ' ἵνα μὴ βαρήσω τὸν πορνεύσαντα.

Vers. 6. « Sufficit illi qui ejusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit a pluribus. »

« Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ὑπὸ τῶν πλειόνων. »

Non ait, incesto, sed, *illi qui ejusmodi est*, ut objurgationis modum allevet.

Οὐ λέγει, τῷ πεπορνευκότι, ἀλλὰ, *τῷ τοιούτῳ*, κουφίζων τὸ βάρος.

Vers. 7-9. « Ut e contrario magis donetis, et consolemini, ne forte tristitia abundantiori absorbeatur qui ejusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. » C

« Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι, μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε. »

128 Non solum remitti increpationem jubet, verum et omnigenam consolationem adhibere. Hos autem laudans memoriam revocat pristinæ ipsorum obedientiæ, quam et in medium profert.

Οὐ μόνον κελεύει λύσαι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ καὶ παραμυθίαν εἰσενεγκεῖν εἰς πάντα. Ἐγκωμιάζει δὲ, τῆς προτέρας ὑπακοῆς ἀναμνήσας, καὶ εἰς μέσον αὐτὴν ἄγων.

Vers. 10. « Cui autem aliquid donastis, et ego. »

« ὯΙ δέ τι χαρίζεσθε, κἀγώ. »

Vide quomodo secundas sibi partes ascribit, ut eos quidem tanquam duces haberi velit, se autem instar comitis. Id quod profecto vel maxime possit animum exasperatum lenire.

Ὅρα πῶς τὰ δευτερεῖα ἑαυτῷ δίδωσιν, ἐκείνους μὲν ἄρχοντας, ἑαυτὸν δὲ ἑπόμενον δεικνύς· ὅπερ δύναται μάλιστα μαλάξαι θρασυνομένην γνώμην.

« Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos. » D

« Καὶ γὰρ ἐγὼ ὃ κεχάρισμαι, εἴ τι κεχάρισμαι δι' ὑμᾶς. »

Ne elatiores ipsos redderet, ac si domini forent, rursum adigit eos ad obediendum, dicens : Nam et ego quoque hoc vestri causa præstiti.

Ἵνα μὴ ὑπτίους ποιήσῃ ὡς κυρίους ὄντας, πάλιν αὐτοὺς ἄγχει πρὸς τὸ ὑπακούειν, λέγων· Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸ δι' ὑμᾶς ἐποίησα.

« In persona Christi. »

« Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. »

Ad gloriam Christi, inquit, vel etiam tanquam hoc jubente Christo : id quod in primis ipsos persuadere aptum erat.

Εἰς δόξαν Χριστοῦ λέγει, ἢ ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο κελεύοντος· ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἔπειθεν.

Vers. 11. « Ut non circumveniamur a Satana. »

« Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. »

Pulchre πλεονεξίας nomen adhibuit. Non enim sumit ille quæ sua sunt : quin potius nostra rapit et usurpat. Nam qui factum pœnitentia mutaverat, is evaserat melior.

Καλῶς πλεονεξίαν ὠνόμασεν· οὐδὲ γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ λαμβάνει λοιπὸν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἁρπάζει. Γέγονε γὰρ ὁ μετανοήσας ἀμείνων.

« Non enim ignoramus cogitationes ejus. »

« Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. »

Ὅτι καὶ προσχήματι εὐλαβείας ἀπόλλυσιν, οὐ μόνον τῷ εἰς πορνείαν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὐναντίου δύναται διαφθεῖραι, ἐκ τῆς ἀμέτρου λύπης τῆς ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ.

« Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα διὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν. »

Εἰπὼν ἐν ἀρχαῖς ὅτι ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐβαρήθη ὑπὲρ δύναμιν, καὶ δείξας πῶς ἀπηλλάγη, καὶ τὰ ἐν μέσῳ παρελθὼν ἀναγκαίως, διδάσκει πάλιν, ὅτι καὶ ἐτέρως ἐθλίβη. Πῶς οὖν καὶ τίνι τρόπῳ; τῷ μὴ εὑρεῖν Τίτον. Οὗτος δὲ ἐν Κορίνθῳ διέτριβεν.

« Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ. »

Ἵνα μὴ δόξῃ ὡς θρηνῶν ταῦτα ἀποδύρεσθαι, χάριν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Πανταχοῦ θλῖψις, πανταχοῦ στενοχωρία. Ἦλθον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐβαρήθην ὑπὲρ δύναμιν. Ἦλθον εἰς Τρωάδα, οὐχ εὗρον τὸν ἀδελφόν· οὐκ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, οὐ μικράν μοι καὶ τοῦτο ἀθυμίαν ἐποίησεν· ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσι, φησὶν, οὐκ ἀλγοῦμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν, οὐ μόνον διὰ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παρόντα, ὅτι ἐν αὐτοῖς λαμπροὶ ἐσμεν καὶ προσφανεῖς. Διὸ τοῦτο καὶ *θρίαμβον* τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Ὁ γὰρ θρίαμβος τοῦτό ἐστι, τὸ πᾶσι γενέσθαι περιφανής. Καὶ οὐχ ἁπλῶς *θριαμβεύοντι*, εἶπεν, ἀλλὰ καὶ *ἐν Χριστῷ*, τουτέστι διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα.

« Καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν. »

Δείκνυσιν ὅτι καὶ τόπος καὶ καιρὸς πᾶς τῶν ἄθλων ἐμπέπλησται τῶν ἀποστολικῶν· καὶ ἑτέρᾳ δὲ πάλιν κέχρηται μεταφορᾷ τῇ τῆς εὐωδίας. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, *Καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις εὐωδία ἐσμὲν*, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι κἀκεῖνοι εὐπαράδεκτοί εἰσι, παρήγαγεν· *Οἷς μὲν ὀσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωήν*. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τὴν εὐωδίαν ταύτην, φησὶν, οἱ μὲν οὕτως προσίενται ὥστε σωθῆναι, οἱ δὲ οὕτως ὥστε ἀπολέσθαι· ὥστε κἂν ἀπόλλυταί τις, παρ' αὐτοῦ ἡ αἰτία. Ἐπεὶ πολλάκις λέγεται τὸ μύρον πνίγειν τοὺς χοίρους, καὶ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ὀφθαλμῶν τὸ φῶς σκοτίζει.

« Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; »

Ἐπειδὴ μεγάλα ἐφθέγξατο, ὅτι θυσία ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐωδία, καὶ ἐθριαμβευόμεθα παντα-χοῦ, πάλιν τῷ Θεῷ ἀνατίθησι ταῦτα· διὸ καί φησι, *Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;* τὸ γὰρ πᾶν τοῦ Χριστοῦ, φησὶ, καὶ οὐδὲν ἡμέτερον.

« Οὐ γάρ ἐσμεν ὡς οἱ πολλοὶ καπηλεύοντες τὸν

A Nam sub religionis specie infert exitium, ut non solum ad stuprum illicere, verum et contraria ratione labefactare possit, immodicæ nimirumpœnitentiæ vi et dolore.

Vers. 12, 13. « Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, o quod non invenerim Titum fratrem meum : sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. »

Initio dixerat gravatum se supra modum fuisse : et postquam declaravit, quo pacto liberatus esset, omissis quæ intercessere, narrat iterum alio modo se fuisse divexatum. Quinam vero, quave ratione? Non reperto Tito. Is vero Corinthi mo-
B rabatur.

Vers. 14. « Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo. »

Ne videatur hæc gemebundus lugere, grates rependit Deo. Quod autem dicit, hunc sensum habet : Ubique afflictio, ubique angustia. In Asiam perrexi, gravatusque sum supra modum. Troadem veni, nec fratrem reperi. Vos non conveni, idque non exiguam mihi anxietatem peperit. Verumtamen in istis omnibus, inquit, nequaquam mœsto animo sumus, sed lætamur, non tantum spe futurorum, sed et propter illa quæ nunc accidunt : quippe cum per ea clariores illustrioresque evadamus. Quocirca *triumphum* illud de quo agitur
C appellat. Nam hoc plane triumphus est, ubi quis illustris apud omnes fit et conspicuus. Quin nec simpliciter dixit, *qui triumphat*, sed adjecit, *in Christo*, id est propter Christum et Evangelii prædicationem.

« Et odorem notitiæ suæ manifestat per nos **129** in omni loco : [Vers. 15, 16] quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt : aliis quidem odor mortis in mortem ; aliis autem odor vitæ in vitam. »

Declarat locum omnem et tempus omne apostolicis certaminibus plenum esse : atque alteram rursum metaphoram adhibet, ab odoris fragrantia sumptam. Deinde vero, quia dixit : *In iis qui pereunt, bonus odor sumus* ; ne quis arbitretur, et illos
D acceptos esse, subjunxit : *Aliis quidem odor ex morte in mortem ; aliis autem odor ex vita in vitam.* Cujus dicti significantia hæc est : fragrantiam istam alii quidem sic admittunt, ut salvi fiant ; alii vero sic ut pereant. Itaque si quis pereat, ipse sibi causa est. Atqui vulgo dicuntur sues unguento præfocari, et gramiosos oculos lumine cæcos fieri.

« Et ad hæc quis idoneus? »

Quia magna quædam præfatus est, victimam nos esse Christi, necnon bonum odorem ; ubique nos triumphare : isthæc rursum omnia in Deum referi. Unde ait : *Et ad hæc quis idoneus?* totum enim Christi est, inquit, et nihil nostrum.

Vers. 17. « Non enim sumus ut quidam, adulte-

rantes verbum Dei, sed tanquam ex sinceritate; sed quasi ex Deo. »

Si magna pronuntiavimus, at nihil horum nostrum esse benefactum apparuit, sed Christi prorsus omnia. Non enim falsos apostolos æmulamur, qui pleraque sua esse asserunt. Nam hoc est adulterare, ubi quispiam vinum vitiat, et quando quis pecunia vendit, quod gratis dare jussus est.

« Coram Deo, in Christo loquimur. »

Non sic prædicamus, ut vos hallucinemur, neque in nostra sapientia nitimur, sed divinum nobis robur suppeditatur.

A λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ. »

Εἰ μεγάλα ἐφθεγξάμεθα, ἀλλ' οὐδὲν τὸ ἡμέτερον ἔφανεν εἶναι κατόρθωμα, ἀλλὰ πάντα τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ μιμούμεθα τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς τὰ πολλὰ αὐτῶν λέγοντας εἶναι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καπηλεῦσαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον, καὶ ὅταν τις χρημάτων πωλῇ, ὃ ἐκελεύσθη δωρεὰν δοῦναι.

« Καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν. »

Οὐκ ἀπατῶντες ὑμᾶς αὐτὸ κηρύττομεν, οὐδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σοφίᾳ, ἀλλὰ τῇ παρ' ἐκείνου δυνάμει χορηγούμενοι.

CAP. III.

Vers. 1, 2. « Incipimus iterum nosmetipsos commendare. Aut nunquid egemus, sicut quidam, B commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus. »

Antevertendo solvit id quod ab illis erat objiciendum, videlicet quod seipsum extolleret. Ac ejusmodi quidpiam loquitur : Adeo non egemus commendatitiis epistolis, ut vos ipsos epistolæ loco habeamus. Quin etiam ait : Etsi opus esset nos apud alios commendari, vos utique epistolæ loco in medium produceremus.

Vers. 3. « Manifestati, quod epistola estis Christi, ministrata a vobis. »

Hoc in loco non modo testimonium perhibet charitatis illorum, verum etiam recte factorum.

« Scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi : C non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. »

130 Hoc est, quam intelligunt omnes. Sic vos ubique circumferimus, et mente versamus.

Vers. 4. « Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. »

Rursus totum ad Deum refert. Nobis enim Christus universorum auctor exstitit, inquit.

Vers. 5. « Non quod sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. »

Vide rursum et alteram correctionem. Ait autem : Non ea mente dixi, fiduciam nos habere, tanquam illud quidem sit Dei, et hoc a nobis. Quinimo totum prorsus Deo tribuit et acceptum refert.

« Sed sufficientia nostra ex Deo est, [Vers. 6] qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti; non litteræ, sed spiritus. »

Quod ait, *idoneos fecit*, idem est ac potentes fecit, aptavitque. Haud enim exiguum fuit ejusmodi victorias et præcepta proferre quæ prioribus longe præstantiora essent. Quapropter adjecit : *Non litteræ, sed spiritus.*

« Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. »

Hæc ait, ut illos obterat, qui propter Judaismum arrogantius efferebantur. Non enim Moyses spiritum præbuit, inquit, sed litteras. Nobis autem hoc munus creditum est, ut spiritum tribueremus.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν, εἰ μὴ χρῄζομεν ὥς τινες συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν. Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων. »

Ὅπερ ἔμελλεν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀνθυποφέρεσθαι, ὅτι Ἐπαίρεις σαυτὸν, τοῦτο προλαβὼν αὐτὸς λύει. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ δεηθῆναι πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν ἐπιστολῶν, ὡς ὑμᾶς ἀντ' ἐπιστολῆς ἔχειν. Λέγει δὲ, ὡς Εἰ ἔδει πρὸς ἑτέρους συστῆναι, ὑμᾶς ἂν παρηγάγομεν εἰς μέσον ἀντὶ ἐπιστολῆς.

« Φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν. »

Ἐνταῦθα οὐ μόνον αὐτοῖς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα μαρτυρεῖ.

« Ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶν λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. »

Τουτέστιν, ἣν πάντες ἴσασιν· οὕτως ὑμᾶς πανταχοῦ περιφέρομεν, καὶ ἐν νῷ ἔχομεν.

« Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν. »

Πάλιν τὸ ὅλον ἀνατίθησι τῷ Θεῷ. Τούτων γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς αἴτιος, φησίν.

« Οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν. »

Ὅρα πάλιν ἑτέραν διόρθωσιν. Λέγει δέ· Οὐχ οὕτως εἶπον, πεποίθησιν ἔχομεν, ὡς τὸ μὲν ἡμέτερον εἶναι, τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθησι καὶ λογίζεται.

« Ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. »

Τὸ δὲ, *ἱκάνωσεν*, τουτέστι, δυνατοὺς ἐποίησε καὶ ἐπιτηδείους. Οὐ μικρὸν γὰρ προκομίσαι τῇ οἰκουμένῃ τοιαύτας νίκας, καὶ ἐντολὰς πολλῷ μείζους τῶν προτέρων. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, *οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος.*

« Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. »

Ταῦτά φησιν, ἐκείνους καθαιρῶν τοὺς μεγαλοφρονοῦντας ἐπὶ τῷ Ἰουδαϊσμῷ. Οὐ γὰρ πνεῦμα, φησὶν, ἐκόμιζεν Μωϋσῆς, ἀλλὰ γράμματα· ἡμεῖς δὲ ἐπιστεύθημεν πνεῦμα διδόναι. *Γράμμα* δὲ ἐνταῦθα,

τὸν νόμον φησὶ, τὸν κολάζοντα τοὺς πλημμελοῦντας· πνεῦμα δὲ, τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος, τοὺς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν νεκρωθέντας ζωοποιοῦσαν.

A Porro *litteram* hic legem vocat, qua delinquentes punjuntur; spiritum autem, gratiam, quæ Spiritus opera vitam præstat illis qui per peccata mortui erant.

« Εἰ δὲ ἡ διακόνια τοῦ θανάτου. »

Ἔτι τὴν σύγκρισιν ἐξεργάζεται. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος. Εἰ ἐκείνη μὲν θανάτου, αὕτη δὲ δόξης διακονία, ἀναμφίβολον ὅτι ἡ δόξα αὕτη ἐκείνης μείζων ἐστί· διακονίαν δὲ θανάτου, τὸν νόμον λέγει. Διακονεῖ γὰρ εἰς θάνατον, ἐλέγχων τὰ ἁμαρτήματα.

VERS. 7. « Quod si ministratio mortis. »

Comparationem adhuc exsequitur : atque hic sensus est : Quod si ministerium illud causa mortis exstitit, hæc vero gloriæ, dubium non est quin gloria ista major illa sit. Cæterum ministrationis nomine legem exprimit. Nam inservit morti peccata arguendo.

« Ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; Εἰ γὰρ ἡ διακονία κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. »

« In litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur; [VERS. 8, 9] quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria. »

B

Καθαιρεῖ πάλιν τὸ Ἰουδαϊκὸν φρόνημα.

« Καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, εἵνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ. »

Hic rursus Judaicos spiritus comprimit.

VERS. 10, 11. « Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est. »

Ἂν συγκρίνωμεν, φησὶ, ταύτην δόξαν ἐκείνῃ, οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ δόξα τῆς παλαιᾶς. Οὐχ ἁπλῶς δὲ τὸ μὴ εἶναι δόξαν κατασκευάζει. Διὸ ἐπάγει, *ἐν τούτῳ τῷ μέρει*, τουτέστιν κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον.

Si gloriam hanc, inquit, cum illa conferamus, haudquaquam gloria fuerit gloria legis antiquæ. Neque vero absolute evincit gloriam hanc veram non exstitisse, sed addit, *in hac parte* : hoc est qua parte comparantur.

« Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα, καὶ οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. »

VERS. 12, 13. « Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur : et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam. »

C

Ἐπεὶ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς περὶ τῆς καινῆς ἐζήτει, καὶ ὀφθαλμοφανῶς τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν, ὅρα ποῦ αὐτὸν ἐξακοντίζει πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Quoniam auditor tot tantaque audiendo **131** de novo testamento, rogaturus erat, ut oculis etiam gloriam hanc contueri liceret sibi; vide quo pacto in ævum futurum eum rejiciat.

« Πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. »

« Ut non intenderent filii Israel in finem ejus, quod evacuatur. »

Οὐ χρεία καλύπτεσθαι ἡμᾶς, φησὶ, καθάπερ Μωϋσῆς. Δυνατοὶ γὰρ ἡμεῖς ἰδεῖν εἰς τὴν δόξαν ταύτην, ἣν περικείμεθα, καίτοι πολλῷ μείζονα οὖσαν ἐκείνης.

Opus velamine non est nobis, quemadmodum Moysi. Nam gloriam hanc contueri possumus, qua circumvestimur, quamvis illa longe sit major.

« Ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. »

VERS. 14. « Sed obtusi sunt sensus eorum. »

Τὰ μέλλοντα, φησὶ, προέγραψεν ὁ νόμος. Οὐ γὰρ μόνον τότε οὐχ εἶδον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ὁρῶσι τὸν νόμον· καὶ ἡ αἰτία παρ' αὐτοῖς. Ἡ γὰρ πώρωσις, γνώμης ἐστὶν ἀναισθήτου καὶ ἀγνωμοσύνης.

Futura, inquit, jam olim lex adumbraverat. Non solum enim nihil tunc videbant, sed neque hodie legem vident. Atque hoc ipsi sibi præstitere. Obtusio siquidem animi est expertis sensus, et ingrati.

D

« Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον. »

« Usque in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum. »

Τί θαυμάζετε, φησὶν, εἰ τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν οὐ δύνανται, ὅπου γε καὶ τὴν ἐλάττω τὴν Μωϋσέως οὐκ εἶδον, οὔτε εἰς τὸ πρόσωπον ἀτενίσαι ἰσχύσαντο ἐκείνου; Τί δὲ ταράττεσθε εἰ οὐ πιστεύουσιν Ἰουδαῖοι Χριστῷ, ὅπου γε οὐδὲ τῷ νόμῳ νομίμως; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν χάριν ἠγνόησαν, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εἶδον, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ δόξαν. Δόξα γὰρ νόμου, τὸ πρὸς Χριστὸν ἐπιστρέψαι.

Cur miremini, inquit, quod gloriam hanc non valeant intueri, qui nec minorem qua Moyses ornabatur, viderunt, nec in vultum ejus aciem figere potuerunt? Quid vero commoveamini, quoniam Judæi non credunt Christo, cum nec legitime et uti par est, legi fidem præstent? Nam ideo gratiam ignorant, quia neque Testamentum Vetus sciunt, neque gloriam quam illud continet. Gloria quippe legis est conversio ad Christum.

« Quoniam in Christo evacuatur. [Vers. 15.] Sed usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. »

Hoc ipsum, inquit, cernere nequeunt, quia lex desiit; quandoquidem Christo non credunt. Nam si per Christum lex cessavit, qui fieri potest ut illi videant, qui Christum non recipiunt, per quem lex antiquatur?

Vers. 16, 17. « Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. »

Ostendit qua ratione emendatio peragatur.

Vers. 18. « Nos autem omnes revelata facie gloriam Dei speculantes, »

Nos vero, inquit, nequaquam egemus velamine.

« In eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu. »

Simul enim quando baptizamur, anima perpurgata solis instar refulget, atque non modo Dei gloriam contemplamur, sed et fulgorem quemdam ex ea accipimus, haud secus atque argentum mundum ad radios solares oppositum, ipsum quoque radios vibrat.

CAP. IV.

Vers. 1. « Ideo habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus. »

Animadvertens eorum quæ dixerat præcellentiam et celsitudinem, iterum moderatius loquitur, atque illa habere se profitetur ex misericordia et bonitate Dei.

132 Vers. 2. « Sed abdicavimus occulta dedecoris, non ambulantes.

Nequaquam magna promittimus aut pollicitamur, inquit, et alia factis præstamus, quemadmodum illi; sed tales sumus, quales videmur.

« In astutia. »

Nam illi honores non accipere putabantur; cum interim acciperent, et celarent. Honores habebant sanctorum et probatorum apostolorum; at sexcentis erant vitiis pleni. Hæc sunt enim quæ *occulta* vocat *dedecoris*.

« Neque adulterantes verbum Dei: sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum, coram Deo. »

Non solum in hujus vitæ rationibus, sed etiam in prædicatione.

Vers. 3. « Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum. »

Quia virtutem ejus infideles nesciebant, intulit: Hoc nostra culpa non accidit, sed illorum stupore.

Vers. 4. « In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illumi-

« Ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. »

Τοῦτο, φησὶν, οὐ δύνανται εἰδεῖν, ὅτι πέπαυται, ἐπειδὴ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύουσιν. Εἰ γὰρ διὰ Χριστοῦ πέπαυται, πῶς οἱ μὴ δεχόμενοι τὸν Χριστὸν δυνήσονται εἰδεῖν, ὅτι οὐ κατήργηται ὁ νόμος;

« Ἡνίκα δὲ ἀνεπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι· οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. »

Δείκνυσι τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως.

« Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, »

Ἡμεῖς, φησὶν, οὐκ ἐδεήθημεν καλύμματος ὥσπερ ἐκεῖνοι.

« Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. »

Ἅμα τε γὰρ βαπτιζόμεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει τῶν καθαιρομένων· καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κἀκεῖθεν δεχόμεθά τινα τὴν ἀστραπήν, ὥσπερ εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμψειεν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν. »

Αἰσθόμενος τῆς ὑπερβολῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν εἰρημένων, μετριάζει πάλιν, καὶ ταῦτα ἀπὸ ἐλέους ἔχειν λέγων, καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ.

« Ἀλλὰ ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες. »

Οὐκ ἐπαγγελλόμεθα, φησὶ, καὶ ὑπισχνούμεθα μεγάλα, ἕτερα δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων φέρομεν, καθάπερ ἐκεῖνοι· ἀλλὰ τοιοῦτοί ἐσμεν, οἷον ὁρώμεθα.

« Ἐν πανουργίᾳ. »

Δόξαν γὰρ εἶχον μὴ λαμβανόντων ἐκεῖνοι, καὶ ἐλάμβανον, καὶ ἔκρυπτον· δόξαν εἶχον ἁγίων καὶ ἀποστόλων δοκίμων. Ἦσαν δὲ μυρίων γέμοντες κακῶν, ἀλλ' ἡμεῖς τούτοις ἀπειπάμεθα, φησίν. Ταῦτα γὰρ καὶ *κρυπτὰ αἰσχύνης* καλεῖ.

« Μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ οὐκ ἐν τῷ βίῳ, φησὶ, μόνον τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κηρύγματι.

« Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. »

Ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι ἠγνόουν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν, ἐπήγαγεν, ὅτι οὐχ ἡμῶν τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας.

« Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὸ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν

φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. »

natio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei. »

Τουτέστιν, ὁ νομισθεὶς ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ Θεός. Λέγει δὲ τὸν Σατανᾶν (6).

Hoc est, qui hoc in sæculo censetur Deus. Satanam autem innuit.

« Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους διὰ Ἰησοῦν. »

VERS. 5. « Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Jesum Dominum : nos autem servos propter Jesum. »

Εἰς ἐκείνους αἰνίττεται, ὡς ἐπαίροντας ἑαυτοὺς, καὶ πείθοντας τοὺς μαθητὰς ἀπ' αὐτῶν αὐτοὺς ὀνομάζειν, ὅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγε. *Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δέ, Ἀπολλῶ.*

Subobscure eos perstringit qui seipsos efferebant, persuadebantque discipulis, ut suis nominibus appellarentur. Id quod in priore epistola dicebat : *Ego sum Pauli, ego autem Apollo*[a].

« Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἐκάλυψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. »

VERS. 6, 7. « Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas virtutis sit Dei, et non ex nobis. »

Διὰ τοῦτο δουλεύω, φησὶν, ἐπειδὴ κατηξίωσε λάμψαι εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν.

Idcirco servio, inquit, quia dignatus est illucescere in cordibus nostris.

Σκότος γὰρ ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, φησὶ, καὶ εἶπεν ὁ Θεός· *Γενηθήτω φῶς.*

Etenim tenebræ erant desuper abyssum. Et dixit Deus : *Fiat lux*[b].

« Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι. »

VERS. 8, 9. « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, sed non destituimur : persecutionem patimur, sed non derelinquimur. »

Ἔτι μένει δεικνὺς ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον τὸ πᾶν ἐστι, καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα. Τί δέ ἐστι τὸ *ἐν παντί;* Ἐν τοῖς ἐχθροῖς, ἐν τοῖς φίλοις, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἐν ταῖς τῶν ἄλλων χρείαις.

Insistit adhuc ostendendo, totum divinæ virtutis opus esse, ut superbiam illorum compescat. Quid vero illud est, *in omnibus?* utique in inimicis, in amicis, in necessariis, in aliarum rerum usura.

« Καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι. Πάντοτε. »

« Dejicimur, et non perimus. [VERS. 10.] Semper. »

Οἱ μὲν πειρασμοὶ συμβαίνουσι, φησὶν, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, οὐκέτι· καὶ τοῦτο δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν.

133 Tentationes quidem obveniunt, inquit; sed non ea quæ ex illis generantur : utique per virtutem et gratiam Dei.

« Τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ. »

« Mortificationem Jesu in corpore circumferentes, ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur. »

Τοὺς θανάτους λέγει τοὺς καθημερινοὺς, δι' ὧν καὶ ἡ ἀνάστασις ἐδείκνυτο. Εἰ γάρ τις ἀπιστεῖ, φησὶν, ὅτι ἀποθανὼν Ἰησοῦς ἀνέστη, ἡμᾶς ὁρῶν τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντας καὶ ἀνισταμένους, πιστεύετω λοιπὸν τῇ ἀναστάσει.

Quotidianas mortes illas et fata significat, per quæ resurrectio quoque monstrabatur. Nam si quis non credit, inquit, Jesum, cum mortuus fuisset, resurrexisse; cum nos videat mori quotidie et resurgere, is resurrectioni demum fidem adhibeat.

« Ἀεὶ γὰρ ὑμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν Χριστὸν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ ἡμῶν σαρκί. »

VERS. 11. « Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum Christum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. »

Διὰ τοῦτο παραδιδόμεθα, φησὶν, ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ τῆς ζωῆς φανερωθῇ, μὴ συγχωροῦντος σάρκα ἀνθρωπίνην τοσαῦτα πάσχουσαν ὑπὸ τῆς νιφάδος τῶν κακῶν νικηθῆναι.

Ideo tradimur, inquit, ut virtus vitæ ejus manifesta fiat; quippe qui non permittat humanam carnem tot tantisque calamitatibus afflictatam, ab imbre malorum obrui.

[a] I Cor. I, 12. [b] Gen. I, 3.

NOTÆ.

(6) Expositio hæc non est Chrysostomi, qui Deum sæculi hujus, Deum verum esse contendit; sed ex Cyrillo Alexandrino sumpta est, ut fidem facit codex alter Regius in quo excerpta ex Epitome Damasceni visuntur : Θεὸς αἰῶνος τούτου, λέγει Κύριλλος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ κατὰ Ἰουλιανοῦ, Θεὸς τοῖς ἀπίστοις, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς· *Deus ejus sæculi* (inquit Cyrillus lib. I *Contra Julianum*), *est ille qui censetur Deus ab incredulis, id est Satanas.* Eamdem Cyrilli expositionem laudat, et sequitur Œcumenius.

Vers. 12. « Ergo mors in nobis operatur; vita autem in vobis. »

Non hic amplius de morte Jesu loquitur, sed de tentationibus et relaxatione. Nos etenim mediis in periculis et tentationibus versamur, inquit; vos securi partam hisce periculis vitam reportatis. Ac nos quidem periculosa toleramus; vos bonis ipsis fruimini.

Vers. 13. « Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est[7]: Credidi, propter quod locutus sum, et nos credimus, propter quod et loquimur. »

In memoriam eorum reducit psalmum qui quam maxime idoneus est ad præparandum ad pericula. Nam justus ille canticum hoc edidit, quando in discriminibus versabatur. *Eumdem* autem *Spiritum* dicit, auxilii nimirum; hoc est eadem opera qua hic evasit salvus, nos quoque salvi efficimur.

Vers. 14-16. « Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos : ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus : sed licet is qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem. »

Quia dixit : *et nos credimus, propter quod et loquimur*, infert quid illud sit quod credimus. Nimirum, *quia qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit*. Rursum autem eos fiducia implet et magnanimitate, ne hominibus habendas grates putent, falsis, inquam, apostolis.

Vers. 17. « Id enim quod in præsenti est leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. »

Vide quam levia pericula reddiderit, imminutis eorum tempore, ac magnitudine. Ait enim, *in præsenti*, et, *leve*. Ubi contraria duo comparat simul, *præsens* et *momentaneum* cum æterno; *leve* cum ponderoso; et afflictionem cum **134** gloria : et velut hæc non sufficiant, dictionem hanc interserit, *supra modum* scilicet.

Vers. 18. « Non contemplantibus nobis quæ videntur sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt. »

Declarat quo pacto levis est tanta afflictionum moles. Quomodo, inquam, nisi ob spem futurorum?

CAP. V.

Vers. 1. « Scimus enim, quoniam, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. »

Non oportet turbari si male vexamur. Multos enim exinde fructus percipimus. Observa autem

[7] Psal. cxv, 1 seq.

« Ὥστε θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν. »

Οὐκέτι περὶ τοῦ Ἰησοῦ θανάτου λέγει, ἀλλὰ περὶ πειρασμῶν καὶ ἀνέσεως. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν κινδύνοις· καὶ πειρασμοῖς, φησίν· ὑμεῖς δὲ ἐν ἀδείᾳ τὴν ἐκ τούτων τῶν κινδύνων καρπούμενοι ζωήν, καὶ τὰ μὲν ἐπικίνδυνα ἡμεῖς ὑπομένομεν, τῶν δὲ χρηστῶν ὑμεῖς ἀπολαύετε.

« Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. »

Ἀνέμνησεν αὐτοὺς ψαλμοῦ ἱκανοῦ μάλιστα ἐν κινδύνοις ἀλείφειν. Τὴν γὰρ ᾠδὴν ταύτην ἐν τοῖς αὐτοῖς κινδύνοις ὢν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἐφθέγξατο. Τὸ δὲ, *αὐτὸ Πνεῦμα* συμμαχίας, τουτέστιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς δημιουργίας, ἀφ' ἧς ἐκεῖνος ἐσώθη, καὶ ἡμεῖς σωζόμεθα.

« Εἰδότες ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ἡμῖν. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν, ἀλλὰ εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. »

Εἰπὼν, ὅτι *καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν*, τί πιστεύομεν ἐπιφέρει; Ὅτι καὶ *ἐγείρας Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ διὰ Ἰησοῦ*. Πάλιν δὲ πληροῖ αὐτοὺς φρονήματος, ἵνα μὴ ἀνθρώποις χάριν εἴδωτι, τοῖς ψευδαποστόλοις.

« Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν. »

Ὅρα πόσον τῶν κινδύνων ἐκούφισε, καὶ τοῦ χρόνου ὀφελῶν, καὶ τοῦ μεγέθους. Παραυτίκα γάρ, φησὶ, καὶ ἐλαφρὸν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιπαρατίθησι. Τὸ μὲν γὰρ, *παραυτίκα*, πρὸς τὸ αἰώνιον, τὸ δὲ, *ἐλαφρὸν*, πρὸς τὸ βαρὺ, τὴν θλῖψιν πρὸς τὴν δόξαν. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται, ἀλλὰ προϋποφέρει, καὶ τὸ *καθ' ὑπερβολήν*.

« Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. »

Τὸν τρόπον λέγει, πῶς ἐλαφρὸν τὸ τοσοῦτο τῶν θλίψεων. Καὶ πῶς, ἢ ἀπὸ τῆς μελλούσης ἐλπίδος;

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Οἶδα μὲν γὰρ ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ,' οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Οὐ δεῖ, φησὶ, θορυβεῖσθαι εἰ κακῶς πάσχομεν. Καὶ γὰρ πολλὰ ἐντεῦθεν καρπούμεθα. Ὅρα δὲ πῶς

δείκνυσι τὴν ὑπερβολὴν τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα. Εἰπὼν γὰρ *ἐπίγειον*, ἀντέθηκε *τὴν οὐράνιον*· εἰπὼν, *οἰκίαν σκήνους*, καὶ τὸ εὐδιάλυτον δείξας, ἀντέθηκε, *τὴν αἰώνιον*.

A quomodo futurorum ostendat præcellentiam supra præsentia. Nam postquam dixit *terrestrem*, ex adverso, *cœlestem*, posuit. Itemque ubi *domum habitationis* dicendo, significavit eam facile dissolvi, *æternam* opposuit.

« Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν, τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες. »

Vers. 2. « Nam et in hoc ingemiscimus gravati, habitationem nostram quæ de cœlo est, superindui cupientes. »

Καὶ ποῖον οἰκητήριον; Τὸ σῶμα τὸ ἄφθαρτον. Καὶ διὰ τί, ἐν τούτῳ στενάζομεν; Ἐπεὶ πολλῷ βέλτιον ἐκεῖνο. Ἐξ οὐρανοῦ δὲ τοῦτο, φησὶ, διὰ τὸ ἄφθαρτον. Οὐ γὰρ δὴ ἄνωθεν ἡμῖν κάτεισι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖθεν χάριν πεμπομένην δηλοῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ. Ὡς ἂν εἰ λέγοι· Στένεις, ὅτι φθείρεταί σοῦ ὁ ἔξω ἄνθρωπος; οὕτως στενάζων, ὅτι μὴ μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο γίνεται, μηδὲ ὁλόκληρος φθείρεται.

Qualem vero habitationem? Corpus a corruptione liberum. Eccur etiam in isto ingemiscimus? Quia multo melius est illud. Ait autem hoc esse de cœlo, eo quod incorruptum. Nequaquam enim de cœlo nobis corpus demittitur: sed ita loquendo significat corpori gratiam exinde mitti. Ac si diceret: Ingemiscis quia exterior homo corrumpitur? imo potius geme, quod non id ultra modum fiat, neque ex toto ille corrumpatur.

« Εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι. »

Vers. 3, 4. « Si tamen vestiti, non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati; eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri. »

Τουτέστι, καὶ εἰ ἐκεῖ τὴν ἀφθαρσίαν λαβόντες μὴ γυμνοὶ τῆς δόξης καὶ τῆς ἀσφαλείας ὀφθῶμεν. Τοῦτο δέ φησιν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως μόνον πάντες θαῤῥῶμεν, ἀλλὰ ἐπιτηδεύσωμεν καὶ ἔργα λαμπρά. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων, ἡ δὲ δόξα οὐκέτι κοινή, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τιμῇ, οἱ δὲ ἐν ἀτιμίᾳ· καὶ οἱ μὲν εἰς βασιλείαν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν.

Hoc est, si modo immortalitatis compotes facti, non nudi gloria et securitate inveniamur. Atqui sic loquitur, non solum ut certa fiducia speremus omnes resurrectionem, sed et præclaris facinoribus operam demus. Resurrectio siquidem cunctis communis est: ast aliis quidem in honorem, aliis vero in opprobrium; aliis item ad regnum, aliis ad supplicium.

« Ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. »

« Ut absorbeatur quod mortale est a vita. »

Οὐ λέγω, φησὶν, ὅτι στενάζομεν, ἵνα τὸ σῶμα ἀποθώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐπενδυσώμεθα αὐτῷ τὴν ἀφθαρσίαν. Καὶ γὰρ βαρυνόμεθα, οὐχ ὅτι σῶμα ἔχομεν, ἀλλ' ὅτι φθαρτὸν περικείμεθα.

Non dico, inquit, nos ingemiscere, ut corpus deponamus: sed ut illud incorruptione vestiamus. Gravamur enim, non quia corpus gestamus, sed quia corruptioni obnoxio circumdamur.

« Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός. »

Vers. 5. « Qui autem fecit nos in hoc ipsum Deus. »

Δείκνυσιν ἄνωθεν ταῦτα προτυπωθέντα. Οὐ γὰρ νῦν, φησὶ, τοῦτο ἔδοξεν, ἀλλ' ὅτε ἐξ ἀρχῆς ἔπλαττεν ἡμᾶς ἀπὸ γῆς. Πῶς δὲ γίνεται, τοῦτο μὴ ζήτει, φησὶν· ἃ γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ, μὴ περιεργάζου. Διὸ φησὶν, *Ὁ δὲ κατεργασάμενος*.

Declarat hæc jam ante figurata esse. Non enim nunc primum ita illi visum est, inquit; sed quando principio rerum nos de terra finxit. Quinam id fiat ne quæsieris: nam cave ne curiose scruteris quæ Deus faciat. Quamobrem ait: *Qui autem fecit*.

« Καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος. »

« Et qui dedit nobis pignus spiritus. »

Συνεχῶς ἀῤῥαβῶνα καλεῖ, ὀφειλετὴν ἑαυτὸν δείξαι βουλόμενος τοῦ παντός.

Frequenter pignus nominat, quia Deus universorum se debitorem profiteri voluit.

« Θαῤῥοῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου. Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. »

135 « Vers. 6, 7. Audentes autem semper et scientes, quoniam, dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, et non per speciem. »

Τὸ *θαῤῥοῦντες*, πρὸς τοὺς διωγμοὺς, πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, πρὸς τοὺς θανάτους. Ὡς εἰ ἔλεγεν· ἐλαύνει τις, καὶ διώκει, καὶ ἀναιρεῖ; μὴ καταπέσῃς. Ὑπὲρ γάρ σου γίνεται.

Audientes, ait, contra persecutiones, contra impetus, adversus mortes. Velut si diceret: Te quispiam exagitat, et persequitur, aut occidit? ne despondeas animum. Hoc enim propter te geritur.

« Θαῤῥοῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον. Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες. »

Vers. 8, 9. « Audemus autem et bonam voluntatem habemus, magis peregrinari a corpore et præsentes esse ad Dominum. Ideo et contendimus, sive absentes, sive præsentes. »

Postremum posuit quod omnibus erat majus. Nam esse cum Christo, præstabilius est quam incorruptam domum obtinere. Quod autem dicit, tale quid significat. Non exstinguit vitam nostram qui insectatur et interimit. Non solum enim ille te a corruptela et gravi sarcina vindicat, sed etiam ad Dominum quantocius transmittit. Vide autem quomodo siluit quæ tristia sunt, mortis scilicet et interitus vocabulis abstinens, quorum loco subjecit, quæ desiderabilia admodum exsistunt; quæ quidem accessus et *præsentiæ ad Dominum* nomine indigitat : quin etiam dimissis quæ dulcia esse videntur in vita, a tristibus eadem nominavit, vitam hanc appellando *peregrinationem a Domino*. Hoc autem ait, ut nemo deinceps præsentium rerum amore teneatur, sed illis potius gravetur, nec moriturus doleat, sed gaudeat quasi ad bona majora profecturus. Porro ne quis audiens, *peregrinamur a Domino*, dicat : Cur hæc loqueris? alienati ergo sumus dum hic versamur? hoc antevertit dicens : *Per fidem enim ambulamus, et non per speciem*. Ac si diceret : Atqui hic quidem sumus illius, sed non sic manifeste. Et hoc est quod in alio loco aiebat, *in speculo et in ænigmate* [e].

A Τὸ μεῖζον πάντων, ὕστερον τέθεικεν. Τοῦ γὰρ οἰκίαν ἄφθαρτον λαβεῖν, τὸ μετὰ Χριστοῦ εἶναι βέλτιον. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· οὐ σβέννυσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, ὁ διώκων καὶ ἀναιρῶν. Οὐ γὰρ μόνον φθορᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ παραπέμπει ταχέως. Ὅρα δὲ πῶς ἔκρυψεν τὰ λυπηρὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευτῆς, καὶ τὰ σφόδρα ποθεινὰ ἀντέθηκεν, *ἐπιδημίαν* αὐτὰ καλῶν *πρὸς τὸν Κύριον*, καὶ τὰ δοκοῦντα γλυκέα, ἀφεὶς τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῶν λυπηρῶν αὐτὰ ὠνόμασεν, *ἐκδημίαν ἀπὸ τοῦ Κυρίου* τὴν ἐνταῦθα καλέσας ζωήν. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα μηδεὶς μήτε τοῖς παροῦσι ἐμφιλοχωρῇ, ἀλλὰ καὶ βαρύνηται, μήτε μέλλων τελευτᾷν λυπῆται, καὶ χαίρῃ ὡς εἰς μεῖζονα ἀπιὼν ἀγαθά. Εἶτα ἵνα μή τις εἴπῃ, ἀκούων ὅτι *ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου*, Τί ταῦτα λέγεις; ἀλλοτριούμεθα οὖν ἐνταῦθα ὄντες; *προδιώρθωσεν* τοῦτο, εἰπὼν· *Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους*. Ὡς εἰ ἔλεγε· Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτοῦ ἐσμεν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, *ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι*.

Et hoc est quod in alio loco aiebat, *in speculo et in ænigmate* [e].

« Placere illi. »

Nam quod quæritur, hoc est, inquit : ut sive illic, sive istic secundum voluntatis ejus consilium vivant, et ne tali tantoque desiderio inito, propter peregrinationis et absentiæ moram indoleant. Ex quo etiam capite summam ipsis bonorum tribuit. Nam quid istud est, bene placere? Non enim simpliciter emigrare, hoc bonum fuerit; sed si grati probatique abscedamus.

« Εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι. »

Τὸ γὰρ ζητούμενον, τοῦτό ἐστι, φησίν· ἄν τε ἐκεῖ ὦμεν, ἄν τε ἐνταῦθα, κατὰ γνώμην αὐτοῦ ζῆν, καὶ ἵνα πάλιν μὴ εἰς τοσαύτην ἐλθόντες ἐπιθυμίαν, λυπῶνται πρὸς τὴν μέλλησιν τῆς ἐκδημίας. Ἐντεῦθεν ἤδη δίδωσιν αὐτοῖς τὸ κεφάλαιον τῶν καλῶν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι τὸ, εὐαρέστους εἶναι; Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐξελθεῖν ἁπλῶς καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐδοκιμοῦντας ἀπελθεῖν.

VERS. 10. « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. »

« Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ ἴδια τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν. »

Quandoquidem largitio bonorum non sic excitat auditorem, uti comminatio pœnarum, necessario inceptum sermonem his verbis absolvit. Cæterum incutiendo timorem, Christum non prætermisit : quin ita loquendo, tum laborantes, tum exagitatos injecta spe erigit, et eos qui defecerunt, illato metu diligentiores reddit.

Ἐπειδὴ οὐχ οὕτω διεγείρει τὸν ἀκροατὴν ἡ τῶν ἀγαθῶν δόσις, ὡς ἡ τῶν κολάσεων ἀπειλὴ, ἀναγκαίως ἐνταῦθα καταπαύει τὸν λόγον. Καὶ πάλιν ἐνταῦθα φοβῶν, οὐ χωρὶς τὸν Χριστὸν τέθεικε. Ταῦτα δὲ λέγων, καὶ τοὺς κεκμηκότας καὶ ἐλαυνομένους ἀνίστησι ταῖς ἐλπίσι, καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας σπουδαιοτέρους τῷ φόβῳ ποιεῖ.

VERS. 11. « Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus : Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. »

« Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ἀνθρώπους πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερώμεθα. Ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι. »

Cum cognoscamus, inquit, terribile tribunal illud, operam omnem ponamus, ut occasionem vel offendiculum nemini demus.

Τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν γινώσκοντες, φησὶ, πάντα πράττωμεν ὥστε μὴ δοῦναι λαβὴν, οὔτε πρόσκομμα.

136 VERS. 12. « Non enim iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos. »

« Οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχετε πρὸς τούς. »

Vide quo pacto suspicionem continuo tollit, ne videatur seipsum laudibus efferre.

Ὅρα πῶς συνεχῶς διορθοῦται τὴν τοῦ δοκεῖν ἐγκωμιάζειν ἑαυτὸν ὑπόνοιαν.

« Qui in facie gloriantur, et non in corde. »

« Ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδίᾳ. »

Hoc est, quoad ea quæ oculis cernuntur, et ad ostentationem.

Τουτέστιν, ἐν τοῖς ὁρωμένοις, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν.

[e] I Cor. XII, 13.

« Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν. »

Εἴτε τι, φησὶν, μέγα φθεγξώμεθα, διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦμεν, ἵνα μὴ ὑμεῖς νομίζοντες ἡμᾶς εὐτελεῖς, καταφρονήσητε, καὶ ἀπόλησθε. Εἴτε μέτριον καὶ ταπεινὸν, δι' ὑμᾶς, ἵνα μάθητε ταπεινοφρονεῖν.

« Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, »

Οὐ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων μόνον φόβος, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη γένομενα, οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ῥᾳθυμῆσαι, οὐδὲ ὑπνῶσαι, ἀλλὰ διανίστησιν εἰς τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν πόνους.

« Ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. Καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. »

Τίνα ἐστὶ τὰ ἤδη γεγενημένα λέγει. Ταῦτα δέ ἐστιν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Σπουδάσωμεν οὖν, φησὶν, ἕως ἐσμὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, πάντας εἰσαγαγεῖν ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος ἀπέθανεν. Ἐνταῦθα γάρ εἰσιν αἱ τῆς σωτηρίας ἀφορμαὶ, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι.

« Ἵνα οἱ ζῶντες, μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. »

Εἰ τοίνυν, φησὶν, οὐκέτι δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, μὴ ταράττεσθε, φησὶν, μηδὲ θορυβεῖσθε ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅρα δὲ τὴν ὑπερβολὴν, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς μὲν δι' αὐτῶν ζῶμεν, αὐτὸς δὲ δι' ἡμᾶς ἀπέθανεν.

« Ὥστε ὑμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα. »

Ἀνέστησαν γὰρ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀναχαινίσεως Πνεύματος ἁγίου. Οὐδένα οὖν, φησὶν, οἴδαμεν κατὰ σάρκα τῶν πιστῶν. Εἰ γὰρ καὶ ἐν σαρκί εἰσιν, ἀλλ' ἡ ζωὴ ἐκείνη ἡ σαρκικὴ ἀπώλετο, καὶ ἄνωθεν ἐγεννήθημεν πνεύματι.

« Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. »

Πάλιν αὐτοῦ τούτου, τοῦ ἀναγεννηθῆναι ὑμᾶς ἀρχηγὸν ὄντα τὸν Χριστὸν δείκνυσιν. Ἡμῶν[j] γὰρ τὸ κατὰ σάρκα, τὸ ἐν ἁμαρτίαις· Χριστοῦ δὲ τὸ κατὰ σάρκα, τὸ ἐν πάθεσι γίνεσθαι τῆς φύσεως. Οἷον ἐν τῷ πεινῆν καὶ διψῆν, ἐν τῷ κοπιᾷν, ἐν τῷ καθεύδειν, ἐν οἷς ἦν τὰ ἡμέτερα. Ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησε. Τὸ δὲ μὴ κατὰ σάρκα αὐτὸν εἶναι, οὐ τοῦτο λέγει, τὸ ἐκτὸς σαρκὸς αὐτὸν εἶναι. Καὶ γὰρ μετ' αὐτῆς ἀνέβη, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται.* Καὶ οὕτω πῶς; ἐν σαρκὶ, καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ μηκέτι εἶναι αὐτὸν παθητὸν, ὡς εἰρήκαμεν.

« Ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. »

Εἴ τις ἐπίστευσεν αὐτῷ, φησὶν, εἰς ἑτέραν ἀνῆλ-

A Vers. 13. « Sive enim mente excedimus, Deo, sive sobrii sumus, vobis. »

Sive, inquit, sublime quidpiam loquimur, hoc propter Deum facimus, ne vos existimantes nos viles quosdam esse, aspernemini, ac pereatis. Sive modestum quid et humile dicimus, propter vos, ut diseatis demisso animo sapere.

Vers. 14, 15. « Charitas enim Christi urget nos, æstimantes hoc, »

Non solum enim futurorum metus, inquit, verum et quæ jam facta sunt, haud nos sinunt segnes esse, nec somno vacare; sed excitant ut laboremus pro nobis.

« Quoniam unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mor-
B tuus est. »

Quænam gesta jam fuerint recitat; puta mortem Christi. Ergo studeamus, inquit, quandiu præsentem vitam hanc agimus, omnes allicere, pro quibus ille mortem obiit. Hic enim subsidia sunt salutis, illic vero non item.

« Ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit. »

Si igitur, inquit, non oportet nos nobismetipsis vivere, ne turbemini, neque commoveamini ingruentium periculorum causa. Videsis vero exsuperantiam amoris, ut nos quidem propter illum vivere dicat, illum autem propter nos mortuum
C esse.

Vers. 16. « Itaque nos ex nunc neminem novimus secundum carnem. »

Resurrexerunt enim per lavacrum regenerationis et renovationem Spiritus sancti. Neminem ergo fidelium, inquit, agnoscimus secundum carnem. Quamvis enim in carne sint, verumtamen vita hæc carnalis exstincta est, et desuper spiritu geniti sumus.

« Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. »

Rursum ostendit Christum auctorem nobis esse secundæ generationis. Nam nos secundum carnem esse, idem est atque in peccatis agere: esse vero Christum secundum carnem, est ipsum ea pati quæ
D naturæ nostræ conveniunt, v. gr. esurire, sitire, fatigari, dormire, quæ nostri generis affectiones sunt. Peccatum enim non fecit. Cæterum ipsum non esse secundum carnem, non significat carnis expertem esse. Cum illa siquidem ascendit, secundum illud effatum: *Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet*[9]. Quomodo vero istud, nisi quia in carne cum **137** corpore? Sed non ut tolerantiis amplius obnoxius sit, ut diximus.

Vers. 17. « Si quæ ergo in Christo nova creatura. »

Si quis ipsi fidem habuit, inquit, in alterum

[9] Act. I, 11.

VARIÆ LECTIONES.

j Ὑμῶν γάρ. Interpretatio hæc quæ Chrysostomi est accepta apud Œcumenium refertur a Clemente lib. IV, Hypotyposium, Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ τῶν ὑποτυπώσεων.

opificii genus concessit : superne siquidem per Spiritum genitus est. Quamobrem etiam ait : Debemus ei vivere, non solum quia pro nobis mortem oppetiit, non modo quia nostri primitias excitavit, sed quia in aliam quoque vitam transivimus.

« Vetera transierunt. Ecce facta sunt omnia nova. »

Aut de peccatis loquitur, aut de Judaicis ritibus universis. Imo et hæc et illa innuit.

VERS. 18. « Omnia autem ex Deo. »

Nam et ipsamet condonatio peccatorum; libertas quoque, et incorrupta claritudo per eum nobis donata sunt.

« Qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis mysterium reconciliationis. [VERS. 19.] Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum, et ponens in nobis verbum reconciliationis. »

Nam reconciliatione omnia nobis bona affluxerunt. Reconciliatio autem amicitia est. Qui ergo nos amicos fecit, is aliis nos bonis implevit. Atqui hic etiam ostendit dignitatem apostolorum, quantum item negotium eis commissum sit, et quam eximia dilectio Dei fuerit.

VERS. 20. « Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo. »

Pater Filium misit, inquit, ut suaderet et legatione pro se fungeretur apud hominum genus. Quia igitur post occisionem ille abiit, nos vero legationem suscepimus, illius vice et pro Patre vos exhortamur. Tanto autem naturam hominum honore auxit, ut Filium tradiderit, idque cum prænosset immolandum : insuper nos vestri causa creavit apostolos. Quamobrem apprime etiam recte dicebat : *Omnia propter vos*. Quod ergo ait, *Pro Christo legatione fungimur*, idem est, ac Christo successimus ut munera ipsius exsequeremur. Quod si id tibi magnum videtur, hoc etiam audi, quod vice Patris illud præstant. Idcirco subjunxit, *tanquam Deo exhortante per nos*. Non solum enim per Filium adhortatus est, verum etiam per nos, qui Filii ejus opus excepimus. Quibus verbis humanitatis Dei exsuperantiam demonstrat.

« Reconciliamini Deo. »

Non dixit, Deum vobis reconciliate. Non enim ille est qui inimicitias gerit, sed vos.

VERS. 22. Eum enim qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. »

Quæ anteriora sunt, inquit, non narro, quod contumeliis affeceritis eum qui nihil injuriæ intulerat, quique potius vos bonis auxerat, nec quod a vobis non poposcit pœnas, et cum ipse prior lacessitus esset, nihilominus obsecrabat : sed ea duntaxat quæ nunc præstitit. Ecquid vero præstitit? **138** Filium dedidit pro contumeliosis ; eum qui nihil injuriæ perpetraverat, pro injustis per-

A θεν δημιουργίαν· καὶ γὰρ ἄνωθεν ἐγεννήθη διὰ Πνεύματος, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο, φησὶν, ὀφείλομεν αὐτῷ ζῆν, οὐχ ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀνέστησεν ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν μόνον· ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἄλλην ἤλθομεν ζωήν.

« Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν. Ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. »

Ἢ τὰ ἁμαρτήματά φησιν, ἢ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα, μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα λέγει.

« Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ γὰρ αὕτη ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἡ ἐλευθερία, καὶ ἡ δόξα ἡ ἄφθαρτος, δι' αὐτοῦ ἡμῖν δεδώρηται.

« Τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. »

Ἀπὸ γὰρ τῆς καταλλαγῆς πάντα ὑμῖν ὑπῆρξε τὰ ἀγαθά· καταλλαγὴ δέ ἐστιν ἡ φιλία. Οὐκοῦν φίλους ἡμᾶς ποιήσας αὐτὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Δείκνυται δὲ καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἀξίωμα, ἡλίκον πρᾶγμα ἐγχειρίσθησαν, καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερβολή.

« Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ. »

Ἔπεμψεν τὸν Υἱὸν, φησὶν, ὁ Πατὴρ παρακαλέσαι καὶ πρεσβεύσασθαι πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν σφαγεὶς ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμεῖς δὲ ἐδεξάμεθα τὴν πρεσβείαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ Πατρὸς παρακαλοῦμεν ὑμᾶς. Τοσοῦτο τιμᾶται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι καὶ τὸν Υἱὸν ἐπέδωκε, καὶ ταῦτα, εἰδὼς ὅτι σφαγήσεται, καὶ ἀποστόλους ἡμᾶς δι' ὑμᾶς πεποίηκεν. Ὥστε εἰκότως καὶ ἔλεγε, *Πάντα δι' ὑμᾶς*. Τὸ οὖν, *Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν*, τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ ἡμεῖς διεδεξάμεθα τὰ ἐκείνου. Εἰ δὲ μέγα σοι τοῦτο δοκεῖ, ἄκουε καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ποιοῦσιν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, *ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν*. Οὐ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν τῶν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἀναδεξαμένων ἔργον. Ταῦτα δὲ λέγων, τὴν ὑπερβολὴν ἐπιδείκνυται τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

« Καταλλάγητε τῷ Θεῷ. »

Οὐκ εἶπε, καταλλάξατε τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐχθραίνων, ἀλλ' ὑμεῖς.

« Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν. »

Οὐ λέγω, φησὶ, τὰ πρότερα, ὅτι ὑβρίσατε οὐδὲν ἠδικηκότα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσαντα, καὶ ὅτι δίκας οὐκ ἀπῄτησεν ὑμᾶς, οὐδὲ ὅτι παρακαλεῖ πρῶτος ὑβρισθεὶς, ἀλλὰ διὰ ταῦτα ἃ ἐποίησε νῦν. Τί δὲ ἐποίησε; Τὸν Υἱὸν ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων ἔδωκε, τὸν μηδὲν ἠδικηκότα ὑπὲρ τῶν ἠδικηκότων ἀποθανεῖν εἴασε. Καὶ οὐχ ἁπλῶς οὕτως εἴρηται, ἀλλὰ ὃ πολλῷ τούτου μεῖζόν ἐστιν, τοῦτο ἔθηκε. Τί δέ ἐστι τοῦτο; Τὸν μὴ

γνόντα ἁμαρτίαν, φησὶν, τουτέστι τὸν αὐτὸν δικαιοσύνην ὄντα, ἁμαρτίαν ἐποίησεν, τουτέστιν ὡς ἁμαρτωλὸν κατακριθῆναι ἀφῆκεν.

A misit mori. Neque id vero simpliciter enuntiatum est : sed quod longe majus est, posuit. Quid vero istud ? *Eum qui non noverat peccatum*, inquit ; id est, eum qui justitia ipsamet erat, peccatum fecit ; seu tanquam peccatorem condemnari permisit.

« Ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. »

« Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. »

Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔδωκε πρὸς αἰσχύνην τὸν Υἱὸν, ἵνα τὰ μεγάλα ἡμῖν χαρίσηται ἀγαθὰ, ἃ οὐδέποτε προσεδοκήσαμεν.

Idcirco Filium contumeliis afficiendum dedit, inquit, uti magna bona nobis elargiretur, quæ nequaquam speravissemus.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

CAP. VI.

« Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς. Λέγει γάρ· Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. »

Vers. 1, 2. « Adjuvantes autem, et exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim : Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. »

Ἐπειδὴ μεγάλα εἶπεν, ὅτι Θεὸς παρεκάλει, καὶ ἡμεῖς πρεσβεύομεν, ἵνα μὴ ἀναπέσωσιν ἐντεῦθεν, πάλιν αὐτοὺς φοβεῖ, λέγων· *Μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς*. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ παρακαλεῖ, φησὶ, καὶ ἔπεμψε πρεσβεύοντας, διὰ τοῦτο ῥᾳθυμήσωμεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειγώμεθα πρὸς τὸ ἀρέσαι αὐτῷ, ἵνα μὴ τῶν τοιούτων ἐκπέσητε ἀγαθῶν.

Quia magna quædam prælocutus est, quod Deus adhortatur, nosque legatione fungimur : ne ex hoc statu relabantur, hos rursum terret, dicens : *Ne in vacuum gratiam Dei accipiant*. Absit enim, inquit, ne, quoniam ille exhortatur, et legatos misit, propterea negligentes simus. Quin potius contendere debemus ut placeamus, ne talibus bonis excidamus.

« Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος· ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. »

« Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. »

Τὸν τῆς δωρεᾶς, φησὶν, τὸν τῆς χάριτος, ὅτε οὐκ ἔστιν εὐθύνας ἀπαιτηθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδὲ δίκην δοῦναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαλλαγῆς, καὶ μυρίων ἀπολαύομεν καλῶν. Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸ εὔκαιρον, ἀλλ' ἐπιδειξώμεθα ἄξιον τῆς χάριτος τὴν σπουδήν.

Tempus dicit donorum, tempus gratiæ, quando peccatorum non reposcuntur pœnæ, nec persolvuntur ; quinimo simul cum reconciliatione sexcentis quoque bonis potiri licet. Ne ergo opportunitatem temporis prodigamus, sed dignum gratiæ studium præferamus.

« Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπὴν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία· ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι.

Vers. 3-6. « Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium. Sed in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministri, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate. »

Τουτέστι, μέμψιν, κατάγνωσιν μηδενὶ παρέχοντες καθ' ἡμῶν.

Hoc est, nemini dantes occasionem nos accusandi et condemnandi.

« Ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, ἐν λόγῳ ἀληθείας. »

« In Spiritu sancto, in charitate non ficta, [Vers. 7] in verbo veritatis. »

Ἐν αὐτῷ γὰρ, φησὶ, ταῦτα πάντα κατορθοῦμεν· ἢ ἐκεῖνο λέγει, ὅτι καὶ Πνεύματος ἁγίου πεπληρώμεθα.

Nam per ipsum, inquit, omnia recte agimus : vel hoc innuit, repletos nos esse Spiritu sancto.

« Ἐν δυνάμει Θεοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης. »

« In virtute Dei, per arma justitiæ. »

Τοῦτο ἀεὶ λέγει, τὸ πᾶν ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ.

Hoc perpetuo repetit, quo totum in Deum referat.

« Τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας· διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας· ὡς πλάνοι καὶ ἀληθεῖς· ὡς ἀγνοούμενοι καὶ ἐπιγινωσκόμενοι. »

« A dextris et a sinistris ; [Vers. 8] per gloriam et ignobilitatem ; per bonam et malam famam ; ut seductores et veraces ; ut ignoti et cogniti. »

Ἀριστερὰ καλεῖ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ, καίτοι ταῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν καλεῖ. Δεξιὰ δὲ, τὰς δυνάμεις τὰς ἐνεργουμένας.

Sinistra appellat quæ tristia sunt. Atqui hæc ipsa sunt quæ mercedem demerentur : sed sic ea vocitat secundum existimationem vulgi. *Dextra* vero, virtutes quæ operantur.

« Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν. »

Vers. 9. « Quasi morientes, et ecce vivimus. »

Τοῦτο λέγει, δεικνὺς τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ δύναμιν.

« Hoc dicto inexplicabilem Dei virtutem ostendit.

« Ut castigati, et non mortificàti. »

139 Istis quoque verbis enarrat, quæ causa sit, cur Deus hæc permittat. Nam quem Deus diligit, corripit [10].

VERS. 10. « Quasi tristes, semper autem gaudentes : sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. »

Nam ab iis qui foris sunt, in mœrore versari putamur ; cum tamen ingenti voluptate perfundamur. Isthæc omnia edisserit, suadens ne propter vulgi opinionem turbemur, etsi seductores vocent, etsi condemnatos censeant, etsi morti destinatos, etsi tristitia conficiamur, vel paupertate atteramur, ac nihil omnino possideamus.

VERS. 11. « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii. »

Recensitis quas patiebatur tentationibus et ærumnis, transit ad dicendum de charitate. Velut si diceret : in potestate nostra positum non est, ut sileamus apud vos, sed ardenti studio loqui percupimus et sermonem habere : id quod plane solet amantibus accidere.

« Cor nostrum dilatatum est. »

Charitas, calida cum sit, os excitavit Pauli, et cor illius dilatavit. Non enim ore duntaxat diligo, inquit, sed et etiam cor labiis consonum habeo.

VERS. 12. « Non angustiamini in nobis. »

Cunctos intus complectimur, inquit ; neque id solum, sed et cum magna latitudine.

« Angustiamini autem in visceribus vestris. [VERS. 13.] Eamdem vero remunerationem. »

Increpatio quoque a nobis multa cum indulgentia adhibetur. Non enim dixit, non nos diligitis ; sed, non mensura eadem.

« Tanquam filiis dico, dilatamini et vos. [VERS. 14-15.] Nolite jugum alienum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? aut quæ conventio Christi »

Pro eo ac si diceret : Nihil magni postulo, si cum pater sim, amari velim a vobis.

« Ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? »

Ea vox Hebræorum lingua *defectorem* significat.

VERS. 16. « Qui autem consensus templi Dei cum idolis? vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus. »

Neque rex vester commune cum illo aliquid habet. Nam quæ conventio Christi ad Belial? Neque res ipsæ : quæ enim societas lucis ad tenebras? Igitur neque vos oportet hæc admittere.

« Inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos ; et ero illorum Deus, et ipsi erunt meus populus. »

Cum assentationem fugiat, Scripturæ testimonio fidem facit eos esse templa Dei [11]. »

VERS. 17,18. « Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum

[10] Prov. III, 12. [11] Levit. XXVI, 12.

A « Ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι. »

Καὶ τοῦτο λέγει, δεικνύων καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα συγχωρεῖ ὁ Θεός· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, καὶ παιδεύει.

« Ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. »

Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἔξω ὑποπτευόμεθα ἐν ἀθυμίᾳ εἶναι, ἡμεῖς δὲ τὴν ἡδονὴν ἀκμάζουσαν ἔχομεν. Ταῦτα δὲ πάντα λέγει, κελεύων μὴ ταράττεσθαι ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, κἂν πλάνους λέγωσι, κἂν καταδίκους νομίσωσι, κἂν ἐπιθανατίους, κἂν λυπεῖσθαι, κἂν ἐν πτωχείᾳ εἶναι, κἂν μηδὲν ἔχειν.

« Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι. »

B Διηγησάμενος τὰ περὶ τῶν ἑαυτοῦ πειρασμῶν καὶ θλίψεων, εἰς τὸν περὶ τῆς ἀγάπης μεταβαίνει λόγον· ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐκ ἀνεχόμεθα σιωπᾷν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμοῦμεν φθέγξασθαι καὶ διαλέγεσθαι ὑμῖν, ὅπερ ἔθος τῶν ἀγαπώντων ἐστίν.

« Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυται. »

Θερμὴ γὰρ οὖσα ἡ ἀγάπη, καὶ τὸ στόμα ἀνεπτέρωσε Παύλου, καὶ τὴν καρδίαν ἐπλάτυνεν. Οὐδὲ γὰρ τῷ στόματι φιλῶ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν συμφέρουσαν ἔχω.

« Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν. »

Πάντας ἔνδον ἔχομεν, φησὶ, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ εὐρυχωρίας πολλῆς.

C « Στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν. »

Καὶ ἡ ἐπιτίμησις μετὰ φειδοῦς πολλῆς προσάγεται. Οὐκ εἶπε γὰρ, οὐ φιλεῖτε ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι οὐ μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου.

« Ὡς τέκνοις λέγω· πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ »

Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν μέγα αἰτῶ, εἰ πατὴρ ὢν, βούλομαι φιλεῖσθαι παρ' ὑμῶν.

« Πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; »

D Ὁ ἀποστάτης; τῇ Ἑβραίων φωνῇ.

« Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός. »

Οὔτε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ἔχει τι κοινὸν πρὸς αὐτόν. Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ; οὔτε τὰ πράγματα· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οὐκοῦν οὐδὲ ὑμᾶς δεῖ.

« Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μου λαός. »

Φεύγων τὴν κολακείαν μαρτυρίᾳ πιστοῦται τὸ εἶναι αὐτοὺς ναοὺς Θεοῦ.

« Διὸ ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσ-

δέξομαι ὑμᾶς· καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς Πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι, εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην. »

Οὐ γὰρ τὸ μὴ ἀκαθάρτου ἅπτεσθαι ποιεῖ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἡμῖν χρεία πρὸς τὸ γενέσθαι ἁγίους, σπουδῆς, προσοχῆς, εὐσεβείας, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἀρετῆς πάσης.

« Ἐν φόβῳ Θεοῦ. »

Ἔστι γὰρ ἐπιτελεῖν σωφροσύνην οὐκ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν· ἄλλως τε καὶ τὴν ὁδὸν τῆς σωφροσύνης ἡμᾶς διδάσκει, μονονουχὶ λέγων· εἰ καὶ τυραννικὸν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλ' ἐὰν ἐπιτυχήσῃς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καταλύσεις αὐτῆς τὴν μανίαν. Ἁγιωσύνην δὲ ἐνταῦθα, οὐ τὴν σωφροσύνην λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης ἁμαρτίας ἀπαλλαγήν.

« Χωρήσατε ὑμᾶς. »

Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον, συστέλλων τὸ τραχὺ τῆς ἐπιτιμήσεως. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐλεεινῶς τὸ, *Χωρήσατε*. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Τίς ἡμᾶς ἀπήλασεν, φησὶ, τίς ἐξέβαλε τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας; πόθεν στενοχωρούμεθα ἐν ὑμῖν;

« Οὐδένα ἠδικήσαμεν. »

Ὅρα πῶς πάλιν οὐ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, ἀλλ' ἐπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον τὸν λόγον ποιεῖ.

« Οὐδένα ἐφθείραμεν. »

Τουτέστιν, οὐδένα ἠπατήσαμεν, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· *Μήπως ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν.*

« Οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. »

Οὐχ ἥρπασαμεν, φησὶ, τά τινων χρήματα.

« Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. »

Ἐπειδὴ ᾔσθετο τῆς βαρύτητος, ἐπιδιορθοῦται πάλιν.

« Προείρηκα γὰρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε, εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. »

Αὕτη μεγίστη φιλίας ἀπόδειξις, ὅταν καταφρονούμενος καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς αἱρῆται καὶ συζῆσαι. Τοῦτο δέ φησιν, ἐπιτείνων τὴν ἀγάπην. Ἔνι γὰρ καὶ φιλεῖν καὶ κινδύνους φεύγειν, ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτω, φησίν. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος. Ἂν συμβῇ, φησὶν, ἐπενεχθῆναι κίνδυνον, πάντα ἕτοιμός εἰμι ὑπὲρ ὑμῶν παθεῖν, καὶ οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή μοί τι κατὰ τοῦτο φαίνεται· ἀλλ' ἔνθα ἐὰν ζῆτε ὑμεῖς, τοῦτο ἐμοὶ προτιμώτερον, καὶ θάνατος ζωῆς, καὶ ζωὴ θανάτου.

« Πολλή μοι παρρησία πρὸς ὑμᾶς· πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν. »

Διὰ τοῦτο, φησὶ, τοιαῦτα λέγειν τολμῶ, οὐ πρὸς κατάκρισιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν παρρησίαν.

« Πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει. »

Ποίᾳ παρακλήσει, ἢ τῇ παρ' ὑμῶν, ὅτι διορθωθέντες, φησὶν, διὰ τῶν ἔργων παρακαλέσατέ με;

A ne tetigeritis : et ego recipiam vos : et ero vobis in Patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit 140 Dominus omnipotens. »

CAP. VII.

Vers. 1. « Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctitatem. »

Non enim immundum non contingere, hoc mundum facit, sed aliis quoque opus habemus ut sancti simus, diligentia nimirum, attentione, pietate et, ut uno verbo absolvam, omnigena virtute.

« In timore Dei »

Contingit enim ut castitas et modestia colatur; non timore Dei, sed inanis gloriæ causa. Propterea nos viam castitatis his fere verbis docet. Tametsi B libido tyrannidem exercet, modo timorem Dei habeas, furorem ejus destruxeris. Porro *sanctitatis* nomine, non solum castitatem et modestiam indicat, verum et omnimodam immunitatem a peccato.

Vers. 2. « Capite nos. »

De charitate movet iterum sermonem, et objurgationis retundit asperitatem. Vide autem quomodo quantave commiseratione. *Capite nos.* Quasi diceret : Quis nos expulit, inquit; quis e mente vestra nos abegit? quare in vobis coarctamur?

« Neminem læsimus. »

Aspice quomodo rursum non recenset beneficia, sed acriorem et graviorem orationem strult.

« Neminem corrupimus. »

Id est, neminem decepimus : quemadmodum scilicet alibi ait : *Ne forte sicut serpens Evam seduxit, ita corrumpantur sensus vestri* [11].

« Neminem circumvenimus. »

Non rapuimus, inquit, aliorum facultates.

Vers. 3. « Non ad condemnationem dico. »

Quoniam persensit orationis gravitatem, hanc denuo corrigit.

« Nam prædixi, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum et ad convivendum. »

Maximum hoc exsistit argumentum amicitiæ, quando qui despicitur, is nihilominus simul cum illis, et mori, et vivere eligit : hoc autem ait, ut amorem augeat. Contingit enim, ut quis amet, et pericula fugiat : nos vero non ita. Sensus autem hic est : Si D periculum contingat imminere, paratissimus sum pro vobis pati : neque mihi hac in causa, sive mors, sive vita aliquid esse videntur : sed dum vos vivatis, hoc mihi est eligibilius, morsque vita potior est, et vita morte.

Vers. 4. « Multa mihi fiducia est apud vos; multa mihi gloriatio pro vobis. »

Ideo, inquit, hæc audeo vobis loqui; non ut condemnem, sed qua apud vos utor libertate dicendi.

« Repletus sum consolatione. »

Quali vero consolatione, nisi ea quam a vobis accepi, qua mutatis factis et emendatis, solamen mihi attulistis?

[11] I Cor. xi, 3.

141 « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. [VERS. 5.] Nam cum venissemus in Macedoniam, »

A « Ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν. »

Id est, haud amplius lugeo, sed sum sanatus.

Τουτέστι, πλεῖον οὐ λελύπημαι, τεθεράπευμαι.

« Nullam requiem habuit caro nostra. »

« Οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν. »

Quia afflictionem dixerat, quanta quoque ea fuerit effatur, eamque verbis extollit, ut explicet quàm magnum exinde amorem conceperit, consolationemque, et gaudium, expulso demum tam gravi dolore.

Ἐπειδὴ εἶπεν, τὴν θλῖψιν, λέγει καὶ ποταπὴ ἡ θλῖψις, καὶ ἐπαίρει αὐτὴν τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ πόσην σπουδὴν ἐκ τούτων, καὶ παραμυθίαν, καὶ χαρὰν ἐποίησεν, εἴ γε τοσαύτην ἀπεκρούσατο ὀδύνην.

« Sed omnem tribulationem passi sumus. »

« Ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι. »

Quinam id factum sit, in orationis serie declarat.

Καὶ πῶς; δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς.

« Foris pugnæ. »

« Ἔξωθεν μάχαι. »

Ab incredulis.

Παρὰ τῶν ἀπίστων.

« Intus timores. [VERS. 6, 7.] Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis. »

« Ἔσωθεν φόβος· ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς ὁ Θεὸς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει· ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν. »

B

Propter infirmos nempe, ne seducantur. Non solum enim Corinthiis talia significabat, verum etiam in aliis locis.

Διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν πιστῶν, μὴ παρασυρῶσιν. Οὐδὲ γὰρ παρὰ Κορινθίοις μόνον τοιαῦτα ἐσήμανεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ.

« Vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. »

« Τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμὸν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ, ὥστε ἐμὲ μᾶλλον χαρῆναι. »

Quoniam magna de illis testificatus est, ne assentari putaretur, Titum testem adhibet, qui ab ipsis ad Paulum perrexerat, cum data esset prior epistola.

Ἐπειδὴ μεγάλα αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν, μάρτυρα αὐτοῖς παράγει Τίτον, ὃς παρ' αὐτῶν ἀφίκετο πρὸς Παῦλον μετὰ τὴν προτέραν ἐπιστολήν.

VERS. 8, 9. « Quoniam et si contristavi vos in epistola, non me pœnitet; et si pœniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis. »

C « Ὅτι εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. Βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, »

Hæc denuntiabat, eo quod tanta fuerat pœnitentia Corinthiorum, quanta æmulatio. *Æmulationem*, studiumve dicit, quo ipsum prosequebantur. Ait ergo : Quia vos accensi estis et inflammati, quando epistolam meam accepistis, idcirco eximie gaudeo.

Ταῦτα ἀπήγγελλεν [k], ὅτι τοσαύτην μετάνοιαν τὴν Κορινθίων, τὸν ζῆλον. *Ζῆλον* δέ φησι, τὸν αὐτοῦ. Λέγει οὖν· Ἐπυρώθητε, καὶ ἐξεκάητε, δεξάμενοί μου τὰ γράμματα, διὰ ταῦτα περισσεύω τῇ χαρᾷ.

« Sed quia contristati estis ad pœnitentiam. »

« Ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. »

Apologiam texit epistolæ prioris. Nam cum peccatum emendatum esset, citra periculum poterat eos curare. Velut si diceret : Quamvis ita scripsissem, ut objurgationis transgressus essem modum, et nunc me pœniteret; attamen ingens lucrum quod inde feci, non me permisit pœnitentia duci. Sic porro loquebatur, non quia ultra modum D increpaverat, sed ut majoribus eos laudibus prosequeretur. Talem enim emendationem exhibuistis, inquit, ut, etiamsi vehementius vos perstrinxissem, sicque ut me modo condemnarem, hodie meipsum laudem, quia bonum exitum res habuit.

Ἀπολογεῖται λοιπὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι ἀκίνδυνον ἦν αὐτοὺς θεραπεύειν τῆς ἁμαρτίας τῆς διορθωθείσης. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· εἰ καὶ τοιαῦτα ἦν τὰ γραφέντα παρ' ἐμοῦ, ὥστε ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον τῆς ἐπιτιμήσεως, καὶ ποιῆσαί με μεταμεληθῆναι, ἀλλὰ τὸ πολὺ, κέρδος τὸ ἐξ αὐτῶν οὐκ εἴασέ με μεταμεληθῆναι. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀμέτρως ἐπιτιμήσας, ἀλλὰ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν αὔξων. Τοιαύτην γὰρ ἐπεδείξασθε τὴν διόρθωσιν, ὥστε εἰ καὶ ἔτυχον σφοδρότερον ἐπιπλήξας, καὶ οὕτως ὡς καὶ καταγνῶναι ἐμαυτοῦ, ἐπαινεῖν νῦν ἐμαυτὸν ἀπὸ τοῦ τέλους.

« Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. [VERS. 10, 11.] Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur : sæculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem? »

« Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεὸν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδήν; »

[k] Textus mancus et luxatus. Hic legero, ὅτι τοσαύτη μετάνοια τῶν Κορινθίων. Τὸν ζῆλον δέ φησι.

Τὴν αἰτίαν εἶπε, τοῦ μηκέτι αὐτὸν λυπεῖσθαι. Τὸ μὲν γὰρ λυπηρὸν βραχύ, φησί, τὸ δὲ ὠφέλιμον, διηνεκές.

« Ἀλλὰ ἀπολογίαν. »

Πρὸς ἐμέ.

« Ἀλλὰ ἀγανάκτησιν. »

Πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἡμαρτηκότα.

« Ἀλλὰ φόβον. »

Καὶ γὰρ σφόδρα δεδοικότων ἦν ἡ τοσαύτη σπουδὴ, καὶ ἡ ταχυτάτη διόρθωσις.

« Ἀλλὰ ἐπιποθίαν. »

Τὴν πρὸς ἐμέ.

« Ἀλλὰ ζῆλον. »

Τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ.

« Ἀλλ' ἐκδίκησιν. »

Καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε, φησὶ, τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας.

« Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι τὸ πρᾶγμα. »

Οὐ τὸ μὴ κοινωνεῖν μόνον· τοῦτο γὰρ φανερὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ συνήδεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ αὐτὸ τοῦτο ἐνεκάλει αὐτοῖς, λέγων· *Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ*· ἐνταῦθά φησι· Καὶ ὑμεῖς ἀπηλλάξατε ἑαυτοὺς τῆς ὑποψίας.

« Οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα, ἐπειδὴ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περισσοτέρως μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν. Ὅτι εἴ τι αὐτοῦ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐ κατῃσχύνθην, ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλάλησα ὑμῖν, οὕτως καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ πρὸς Τίτον, ἀλήθεια ἐγενήθη, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς, ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. Χαίρω ὅτι ἐν παντὶ θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν. »

Ἵνα μὴ λέγωσι, Τί ἐπιτιμᾷς ἡμῖν, εἰ ἁγνοὶ ἐσμεν τῷ *πράγματι*; λέγει· Διὸ οὕτω ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα εἰδῆτε πῶς ὑμᾶς φιλῶ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν. »

Τὸν περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς κινεῖ λόγον· ἵνα δὲ μὴ ἐπαίρωνται, *χάριν* τὸ πρᾶγμα καλεῖ, καὶ τὰ ἑτέρων διηγούμενος, σπουδαιοτέρους αὐτοὺς ἐργάζεται.

« Καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν. »

Τουτέστι, πολλὴ καὶ ἄφατος ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἁπλότητα.

142 Edicit causam cur non amplius doleat. Breve enim est, inquit, quod molestum est; perenne vero, quod bonum et utile.

« Sed defensionem. »

Pro me.

« Sed indignationem. »

Erga illum qui peccavit.

« Sed timorem. »

Enimvero tantum studium, tamque accelerata correctio, vehementis timoris argumentum erat.

« Sed desiderium.

Erga me.

« Sed æmulationem.

Pro Deo scilicet.

« Sed vindictam. »

Ulti enim estis, inquit, violatas Dei leges.

« Sed in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. »

Non solum non communicando, hoc enim manifestum erat, sed neque congaudendo. Nam quia in Epistola priore de hoc ipso eos redarguerat in hæc verba : *Et vos inflati estis* [13]; hoc tandem in loco dicit : Ab ista suspicione vos ipsi liberastis.

Vers. 12-16. « Non propter eum qui fecit injuriam, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram quam habemus pro vobis ad vos coram Deo. Ideo consolati sumus : in consolatione autem nostra abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis. Quia si quid de illo pro vobis gloriatus sum, non sum confusus : sed sicut omnia vobis in veritate locutus sum, ita et gloria nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est, et viscera ejus abundantius in vobis sunt, reminiscentis omnem vestram obedientiam : quomodo in timore excepistis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis. »

Ne dicant : Quare nos increpas, quandoquidem mundi sumus *in isto negotio?* addit : Hujus causa scripsi vobis, ut pernoscatis quantum vos diligerem.

CAP. VIII.

Vers. 1, 2. « Notum autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit. »

Sermonem agitat de eleemosynæ erogatione. Ne vero efferantur, rem *gratiam* appellat, et aliorum gesta narrando studiosiores eos facit.

« Et altissima paupertas eorum abundavit. »

Hoc est, ingens, nec sermone explicabilis paupertas eorum simplicitatem ipsorum ostendit.

[13] I Cor. IV, 2.

VARIÆ LECTIONES.

Lege, τῷ πράγματι, ut infra in subsequentis capituli expositione : ita codices alii N. T.

« In divitias simplicitatis eorum : [Vers. 3, 4] A quia **143** secundum virtutem testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam. »

Non modo paupertas eorum, inquit, impedimento non fuit, quin large erogarent, sed et occasio fuit abundantius dandi. Quanto magis enim indigebant, tanto munificentiores erant.

« Et communicationem ministerii, quod fit in sanctos, [Vers. 5, 6] et non sicut speravimus : sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei : ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita perficiat in vobis etiam gratiam istam. »

Videsis quomodo rem extollit augustis nominibus.

Vers. 7. « Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis. »

Vide iterum cum laude adhortationem peragi. *Fidem* vero eam dicit, quæ donum quoddam erat, velut et *sermonem* sapientiæ, et *scientiam* dogmatum. *Omnis* autem *sollicitudinis* nomine eam innuit, quæ circa virtutes omnes versatur.

Vers. 8. « Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem, etiam nostræ charitatis sinceritatem comprobans. »

Sic rursus struit sermonem, ut non gravis accidat.

Vers. 9, 10. « Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut ejus inopia vos divites essetis. Et consilium in hoc do : hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle incepistis ab anno priore. »

De incarnationis dispensatione loquitur ; unde suadet eleemosynam erogare.

Vers. 11-14. « Nunc vero et facto perficite, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi, ex eo quod habetis. Si enim adfuerit animi promptitudo, secundum quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat : ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum ; ut fiat æqualitas, sicut scriptum est. »

Promptitudo, inquit, animi est et consilii ; præstare vero, ex eo quod habeatur.

Vers. 15. « Quod qui multum, non abundavit : et qui modicum, non minoravit. »

Ex hoc loco eximiam alacritatem firmat, ostendendo nisi aliis impertirent, nihil ipsos plus esse habituros, quippe qui omnia intus cogerent : quocirca priscam historiam affert. Nam qui multum collegerant, non amplius reperiebantur habere, quam qui minore mensura collegerant ; Deo nimi-

« Εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν· ὅτι κατὰ δύναμιν μαρτυρῶ, καὶ ὑπὲρ δύναμιν, αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, δεόμενοι ἡμῶν τὴν χάριν. »

Οὐ μόνον οὐκ ἐνεπόδισεν αὐτοῖς πρὸς δαψίλειαν ἡ πτωχεία, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ γέγονε τῆς περισσεύσεως. Ὅ γὰρ μᾶλλον ἦσαν πένητες, τοσοῦτον μᾶλλον ἐφιλοτιμοῦντο.

« Καὶ κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος Θεοῦ, εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτως ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν αὐτήν. »

Ὅρα πῶς πάλιν ἐπαίρει τὸ πρᾶγμα σεμνοῖς ὀνόμασιν.

« Ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ περισσεύετε πίστει, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ πάσῃ σπουδῇ, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ὑμῖν ἀγάπῃ, ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ χάριτι περισσεύητε. »

Ὅρα δὲ πάλιν μετὰ ἐγκωμίου τὴν προτροπὴν γινομένην. *Πίστιν* δὲ τὴν τῶν χαρισμάτων λέγει, καὶ *λόγον* τὸν τῆς σοφίας, καὶ *γνῶσιν* τὴν τῶν δογμάτων. *Πᾶσαν* δὲ *σπουδὴν*, τὴν περὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετήν.

« Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων. »

Ἀνεπαχθῆ πάλιν τὸν λόγον ποιεῖ.

« Γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσεν πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε, καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει, οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. »

Τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας κινεῖ λόγον, καὶ' ἐκ τουτου ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύνην προτρέπων.

« Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τοῦ ἐπιτελέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν. Εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἂν ἔχῃ, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ, τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα· ὅπως γένηται ἰσότης, καθὼς γέγραπται. »

Ἡ προθυμία, φησὶν, ἐκ τῆς γνώμης· τὸ δὲ ποιῆσαι, ἐκ τοῦ ἔχειν.

« Ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησεν. »

Ἐκ τούτου κατασκευάζει τὴν προθυμίαν αὐτῶν σφοδροτάτην, δεικνὺς ὅτι εἰ μὴ μεταδοῖεν ἑτέροις, οὐχ ἕξουσί τι πλέον, πάντα ἔνδον συνάγοντες· καὶ παραφέρει ἱστορίαν παλαιάν· οἱ γὰρ πολὺ συνάγοντες, οὐ μεῖζον τῶν ἔλαττον μέτρον συναγόντων εὑρίσκοντο ἔχοντες, τὴν ἀπληστίαν αὐτῶν τοῦ Θεοῦ

ταύτην κολάζοντος. Ταῦτα δὲ λέγει, ἅμα καὶ φοβίζων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τότε γενομένων, καὶ πείθων μηδαμοῦ τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι.

« Χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ διδόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου· ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς. »

Ἐπειδὴ περὶ ἐλεημοσύνης διελέχθη, διαλέγεται λοιπὸν καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων λαμβάνειν τὰ χρήματα, καὶ ἀποκομίζειν αὐτά. Τοῦτο γὰρ προτρέπεται πρὸς τὸ πλείω ποιῆσαι τὴν προθυμίαν τῶν εἰσφερόντων. Ὁ γὰρ θαρρῶν ὑπὲρ τοῦ διακονοῦντος, καὶ μὴ ὑποπτεύων αὐτὸν, μετὰ πλείονος αὐτὰ τῆς ἀφιλείας ἐπιδίδωσιν.

Ἣ τὴν ὑπὲρ Θεσσαλονικέων ἔσχεν, ἢ τὴν αὐτὴν ἐμοί.

« Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. »

Καὶ τίς οὗτος, ἢ πηλίκος, οὗ καὶ τὴν πρᾶξιν σημαίνει, ἐπαινετὸν αὐτὸν ἐκ τοῦ εὐαγγελίζεσθαι λέγων; Τινὲς τὸν Λουκᾶν φασι, τινὲς τὸν Βαρνάβαν· καὶ γὰρ τὸ ἄγραφον κήρυγμα τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστιν.

« Οὐ μονον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, συνέκδημος ἡμῶν ἐν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ Κυρίου δόξαν, καὶ προθυμίαν ἡμῶν, στελλόμενοι τοῦτο. »

Ἀπὸ τούτου ἐστὶν αἰδέσιμος, ὅτι κηρύττων εὐδοκιμεῖ.

« Μή τις ἡμᾶς μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, προνοούμενοι καλὰ, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον, πεποιθήσει πολλῇ τῇ εἰς ὑμᾶς, εἴτε ὑπὲρ Τίτου κοινωνὸς ἐμὸς, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργὸς, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀπόστολοι Ἐκκλησιῶν, δόξα Χριστοῦ. »

Διὰ τοῦτο τοιούτους ὑμῖν ἐπέμψαμεν, φησὶν, ἵνα μή τις ὑποπτεύῃ τὴν διακονίαν ἡμῶν, ὡς παρακλεπτόντων ἡμῶν μέρος τι τῶν χρημάτων.

« Τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν, καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε εἰς πρόσωπον τῶν Ἐκκλησιῶν. »

Τοῦτο γάρ ἐστι, φησὶν, ὁ βίος αὐτοῖς, ὥστε τὸν Χριστὸν δι' αὐτῶν δοξάζεσθαι. Ὅμοιον δὲ τῷ, *Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Ἅμα δὲ καὶ ἄλλο τι δηλοῦν βούλεται· Ὡς ἀδελφοὺς δέξασθε, φησὶν, ὡς ἀποστόλους τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ ὑμεῖς εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ ποιοῦντες. Διὸ καὶ ἐπάγει· *Τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν.*

[14] Exod. xvi, 18. [15] Matth. v, 16.

A rum insatiabilitatem ipsorum multante [14]. Hæc porro ait, ut eos territaret ex iis quæ tunc acciderant, unaque suaderet ne ultra quam par esset desiderarent.

144 Vers. 16, 17. « Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi. Quoniam exhortationem quidem suscepit, sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. »

Postquam de eleemosyna dixit, deinceps loquitur de iis qui pecunias accepturi erant, easque gestaturi. Hoc enim excitat ad augendam alacritatem eorum qui velint impertiri. Nam qui confidit ministro, nec eum suspectum habet, majori eas liberalitate largitur.

B

Qua vel erga Thessalonicenses, vel erga me affectus est.

Vers. 18. « Misimus autem cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. »

Quis porro, qualisve hic fuit, cujus etiam operam significat, dum ait, celebrem illum esse Evangelii prædicatione? Quidam Lucam dicunt indigitari : Barnabam alii. Profecto Evangelium prædicatio est litteris non exarata.

Vers. 19, 20. « Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad ipsius Domini gloriam, et destinatam voluntatem

C nostram : devitantes hoc. »

Ex hoc capite veneratione dignus ille est, quod prædicando probatus fuerit.

« Ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur a nobis; [Vers. 21-23 qui providemus bona non solum coram Domino, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse; nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos, sive pro Tito, qui est socius meus, et in vos adjutor, sive fratres nostri apostoli Ecclesiarum, gloria Christi. »

Ideo ejusmodi viros misimus vobis, inquit, ne quis suspectum habeat ministerium nostrum, ac si

D pecuniæ partem suffuraturi essemus.

Vers. 24. « Ostensionem ergo charitatis vestræ et gloriæ nostræ pro vobis, in illos ostendite in faciem Ecclesiarum. »

Ea est illorum, inquit, vitæ ratio, ita ut per ipsos Christus celebretur. Consimili vero ratione dictum est : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* [15]. Quin et aliud quid vult significare : Uti fratres eos excipite, inquit, sicut apostolos Ecclesiarum, tanquam ad gloriam Christi : velut etiam qui faciatis aliquid propter gloriam Christi. Quamobrem subjungit : *Ostensionem igitur charitatis vestræ.*

CAP. IX.

Vers. 1-5. « Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio provocávit plurimos. Misi autem fratres ut, ne quod **145** gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis : ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hac substantia gloriationis. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc vestram paratam esse sic. »

Quando de charitate tam multa dixi, inquit, operæ pretium non est ut scribam vobis. Ac neque hoc solum declarat ipsius prudentiam, sed et quod iterum de eadem ait.

« Quasi benedictionem, et non tanquam avaritiam. [Vers. 6-9.] Hoc autem [dico] : qui parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis; ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est : « Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi. »

Non invito nec coacto animo, sed spontaneo et libera voluntate.

Vers. 10, 11. « Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstet, et multiplicet semen vestrum, et augeat germina frugum justitiæ vestræ; ut in omnibus locupletes sitis in omnem simplicitatem, quæ operatur per vos gratiarum actionem Deo. »

Ostendit ea etiam, quæ ipsi largiuntur, ex Deo esse; ne quis nempe intumescat fastu, ceu propria sua largiatur. Atqui *semen* hic eleemosynam vocat. Declarat autem illis magnam benefacti mercedem esse, dicendo *germina*, proventusve justitiæ.

Vers. 12-15. « Quoniam ministerium hujus officii non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones Deo, per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illos, et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus. »

Ministerium utique, de quo in epistola dicitur,

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους περισσόν μοί ἐστι τοῦ γράφειν ὑμῖν. Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας. Ἔπεμψα δὲ τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ὑμῶν τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ. Ἵνα καθὼς ἔλεγον, παρεσκευασμένοι ἦτε· μήπως ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμεῖς) ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως. Ἀναγκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελφούς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκαταρτίσωσι τὴν προκατηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν ταύτην, ἑτοίμην εἶναι οὕτως. »

Τοσαῦτα περὶ αὐτῆς εἰπόντι, φησὶ, περιττόν μοι γράφειν ὑμῖν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὸ συνετὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅ τι πάλιν λέγει περὶ αὐτῆς.

« Ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν. Τοῦτο δὲ, ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. Ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. Ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός· δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, καθὼς γέγραπται· Ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. »

Μὴ ἄκοντες, φησὶ, μηδὲ ἀναγκαζόμενοι, ἀλλ' ἑκόντες, καὶ προαιρούμενοι.

« Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν· ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ὑμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ. »

Δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ διδόμενα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἵνα μὴ μεγάλα τις φρονῇ, ὡς οἰκεῖα διδούς. *Σπέρμα* γὰρ νῦν τὴν ἐλεημοσύνην καλεῖ. Δείκνυσι δὲ αὐτοῖς καὶ μέγαν ὄντα τὸν μισθὸν τοῦ ἀποτελέσματος, *γεννήματα* δικαιοσύνης λέγων.

« Ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης, οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ, διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης, δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς, καὶ εἰς πάντας, καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιποθούντων ὑμᾶς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμῖν. Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. »

Ἡ διακονία τῆς ἐπιστολῆς m, τουτέστιν ἡ φιλο-

VARIÆ LECTIONES.

Forte, τῆς λειτουργίας, ut fert Pauli textus.

τιμία τῶν χρημάτων, καὶ ἡ λειτουργία ἡμῶν αὕτη ἡ πνευματικὴ, καὶ ἡ δι' ἡμῶν διακονία, οὐ μόνον τοῦτο κατορθοῖ, ὅτι τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων πληροῖ, καὶ διορθοῦται αὐτῶν τὴν πενίαν, ἀλλ' ὅτι διὰ πόλλῶν καὶ ὑπὲρ πολλῶν εὐποιΐαν, εὐχαριστίαν ἀναπέμπεσθαι παρασκευάζει. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *Ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα* διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀποδεχόμενοι τὰ χρήματα, δοξάζουσι τὸν Θεὸν *ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον*. Ἵνα δὲ μὴ δείξῃ αὐτοὺς διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντας μόνον διὰ τὸ λαβεῖν, ὅρα πῶς αὐτοὺς ὑψηλοὺς ποιεῖ. *Δοξάζουσι*, φησὶν, ὅτι οὕτως ὑποτεταγμένοι ἐστὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· οὗ σημεῖον τοῦτό ἐστι, τὸ οὕτω δαψιλῶς εἰσφέρειν· τοῦτο γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιτάττει.

A id est munifica pecuniarum erogatio, et illud ipsum spirituale munus nostrum et functio, quodque per nos ministerium agitur, non hoc solum præstat, ut quæ desunt sanctis expleat, et indigentiam ipsorum resarciat; sed ut pro multorum beneficentia Deo grates habeantur. Nam id significatur his verbis: *Sed etiam abundat per multas gratiarum actiones.* Nam qui stipem accipiunt, gloriam Deo tribuunt, *in obedientia confessionis vestræ in Evangelium.* Ne autem hoc duntaxat nomine quod accipiant, gratias agere **146** significet, vide quantum eos extollat. *Glorificant*, inquit, *Deum*, quoniam subditi adeo estis Evangelio. Cujus rei hoc argumentum est, quod sic liberaliter offeratis. Id enim Evangelio præcipitur.

B

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης λόγον, ὡς ἔδει, ἐπιτιμητικωτέρων ἅπτεται λόγων, τοὺς ψευδαποστόλους αἰνιττόμενος *διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας*, σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέψαι βουλόμενος. Προβάλλεται οὖν τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ταύτῃ μείζονα ποιῶν τὴν κατηγορίαν.

« Ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς. »

Τοῦτό φησιν, εἰς ἐκείνους αἰνιττόμενος τοὺς ψευδαποστόλους τοὺς λέγοντας, ὅτι *Αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής*. Ἢ οὕτως· Ἢ ὅτι κἂν μεγάλα φθέγξωμαι, οὐκ ἐξ ἀπονοίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ θαρρεῖν ὑμῶν φθέγγομαι.

« Δέομαι δὲ, τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας. »

Δέομαι ὑμῶν, φησὶ, μή με ἀναγκάζητε δεῖξαι, ὅτι καὶ παρὼν ἰσχυρός εἰμι, καὶ δύναμιν ἔχω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι *Ἀπὼν πάντῃ ὑμῖν θαρρῶ*, τούτοις κέχρηται τοῖς ῥήμασι.

« Τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. »

Ἐκεῖνοι γὰρ αὐτὸν διέβαλλον ὡς ὑποκριτὴν, ὡς πονηρὸν, ὡς ἀπατεῶνα.

« Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. »

Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ φοβεῖ. Σάρκα γὰρ περικείμεθα, ὁμολογῶ· κατὰ σάρκα οὐδὲ ζῶμεν. *Στρατείαν* δὲ ὠνόμασεν ταύτην, μάλιστα ἐκφοβῶν.

« Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν, οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ. »

Ὅπλα σαρκικὰ, πλοῦτός ἐστι, δόξα, δυναστεία, εὐγλωττία, δεινότης, περιδρομαὶ, κολακεῖαι, ὑποκρίσεις, καὶ τὰ ἄλλα ταῦτα τοῖς τοιούτοις ἐοικότα. Τὰ δὲ ἡμέτερα οὐ τοιαῦτα, φησὶν, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ Καλῶς δὲ πάλιν πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀνατίθησι τῷ Θεῷ. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐχ ἡμεῖς, φησὶν, αὐτὰ τοιαῦτα κατεσκευάσαμεν, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ μαστιζόμενοι καὶ ἐλαυνόμενοι ἐκρά-

CAP. X.

Vers. 1. « Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi. »

Absoluto, uti decebat, de eleemosyna sermone, severiorem aggreditur, dicendoque, *per mansuetudinem et modestiam*, falsos apostolos perstringit, ut vehementer eos pudefaciat. Producit ergo mansuetudinem et modestiam, quibus majorem struat accusationem.

« Qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis. »

His verbis mendaces apostolos illos indicat, qui dicerent : *Epistolæ quidem graves sunt : præsentia autem corporis infirma.* Vel hoc sensu : Etsi magna C pronuntio, non tamen ex arrogantia loquor, sed quia in vobis confido.

Vers. 2. « Rogo autem, ne præsens audeam per confidentiam qua existimor audere in quosdam. »

Rogo vos, inquit, ne me ad hoc adigatis, ut palam faciam, me quoque fortem esse quando præsens sum, et virtute pollere. Nam quia dixerat : *Absens omnino confido in vobis*, iisdem nunc verbis utitur.

« Qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus. »

Ipsum enim incessebant tanquam hypocritam, tanquam improbum et deceptorem.

Vers. 3. « In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. »

D Hic vero eos territat. Nam carne nos circumdari fateor : cæterum nequaquam secundum carnem vivimus. Hoc autem est quod *militiam* nominavit, quo exterreret magis.

Vers. 4. « Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo. »

Arma carnis sunt, divitiæ, gloria, potentia, facundia, artes, famulitium, assentationes, simulationes, et alia horum similia. Nostra vero, inquit, talia non sunt, sed a Deo robur habent. Recte autem virtutem iterum suam omnem acceptam refert Deo. Ac si diceret : Non nos isthæc præstitimus, sed ipse Deus. Nam quia, cum vapularent expellerenturque, victores erant, ait hoc ipsum

quoque divinæ virtutis esse, quod se his instructos armis victores futuros confiderent. Nam ille est qui ea valida reddit; adeo ut, licet nos iis circumvestiamur, ipse tamen sit qui cum illis pugnat et operatur.

« Ad destructionem munitionum, consilia destruentes, [VERS. 5] et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. »

Et ne, audito munitionum nomine, sensibile quidpiam intelligas, subjungit, *consilia destruentes*. Nam propositione grandia se loqui ostendit; adjectione vero declarat spirituale bellum esse. Cæterum munitionem vocat Græcanicum **147** fastum, vimque sophismatum et syllogismorum.

« Et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. »

Præclaram et illustrem victoriam exhibet. Non enim verbis pugnamus, inquit, sed effectis adversus verba.

VERS. 6. « Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. »

Vos enim præstolamur, inquit, ut quando sive laudibus, sive interminatione vos emendaverimus, abduxerimusque et averterimus ab illorum consortio, tunc illis relictis solis qui immedicabiliter ægrotant, pœnam inferamus, quando vos ex toto viderimus ab eis abscessisse. Nunc etenim obsequentes estis, sed non ex toto. Quamobrem non dixit, cum obedieritis, sed, *quando obedientia vestra plena erit.*

VERS. 7. « Quæ secundum faciem sunt, videtis. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se. »

Non parvum hoc crimen est, sed admodum grave. Ejus enim sunt rei, qui se facile decipi sinunt. Ait autem : Ex iis quæ apparent sententiam fertis, ex carnalibus. Quid vero hoc est, e carnalibus? Si quis ditescit; si quis fastum præfert; si quis adulatorum turba circumdatur.

« Quia sicut ipse Christi est, ita et nos Christi. [VERS. 8.] Nam, etsi aliquid amplius gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus. »

Non vult statim a principio molestus esse, sed paulatim orationis gravitas augescit, ad summum usque.

« In ædificationem, et non in destructionem vestram. Non erubescam, [VERS. 9-12] ne existimer tanquam terrere vos per epistolas : quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes; præsentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis. Hoc existimet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales

τουν, λέγει, ὅτι τὸ διὰ τῶν ὅπλων τούτων τοῦ κρατεῖν θαῤῥεῖν, τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεώς ἐστιν. Αὐτὸς γὰρ ποιεῖ αὐτὰ ἰσχυρὰ, ὥστε εἰ καὶ ἡμεῖς αὐτὰ περικείμεθα, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ δι' αὐτῶν πολεμῶν καὶ ἐνεργῶν.

« Πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ ἵνα μὴ ἀκούσας ὀχυρώματα, αἰσθητόν τι νομίσῃς, ἐπάγει τὸ, *λογισμοὺς καθαιροῦντες*. Διὰ μὲν γὰρ τῆς προτάσεως τὴν ἔμφασιν δείκνυσιν. Διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς, τὸ νοητὸν τοῦ πολέμου παραδηλοῖ. Ὀχύρωμα δὲ λέγει τὸν τύφον τὸν Ἑλληνικὸν, καὶ τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμάτων τὴν ἰσχύν.

« Καὶ αἰχμαλωτεύοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. »

Λαμπρὰν καὶ περιφανῆ τὴν νίκην ποιεῖ [n]. Οὐ γὰρ λόγοις πολεμοῦμεν, φησὶν, ἀλλ' ἔργοις πρὸς λόγους.

« Καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν, ὅταν πληρωθῇ πρότερον ὑμῶν ἡ ὑπακοή. »

Ὑμᾶς μὲν γὰρ, φησὶν, ἀναμένομεν, ἵνα ὅταν διὰ τῆς παραινέσεως καὶ τῆς ἀπειλῆς διορθώσωμεν ὑμᾶς, καὶ ἐξενέγκωμεν, καὶ ἀποστήσωμεν τῆς ἐκείνων κοινωνίας, τότε ἐκείνων ἀπολειφθέντων μόνων τῶν τὰ ἀνίατα νοσούντων, ἐπαγάγωμεν τὴν τιμωρίαν, ὅταν ὁλοκλήρους ἴδωμεν ὑμᾶς ἀποστάντας τούτων. Ὑπακούετε μὲν γὰρ καὶ νῦν, οὐ τελείως δέ. Διὸ οὐκ εἶπεν, ὅταν ὑπακούσητε, ἀλλ' *ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή.*

« Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. Εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ. »

Οὐ μικρὸν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα. Εὐαπατήτων γὰρ ἀνθρώπων ἡ κατηγορία. Λέγει δὲ, ὅτι ἀπὸ τῶν φαινομένων δοκιμάζεται, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν. Τί δέ ἐστιν, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν; Εἴ τις πλουτεῖ, εἴ τις φυσιοῦται, εἴ τις πολλοὺς περιβέβληται κόλακας.

« Ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ. Ἐάν τε γὰρ καὶ περισσότερόν τι καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν, ἧς ἔδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν. »

Οὐ βούλεται ἐκ προοιμίων σφόδρα γενέσθαι φορτικὸς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν αὔξεται καὶ κορυφοῦται.

« Εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν. Οὐκ αἰσχυνθήσομαι, ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν· ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ, φησὶν, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραὶ, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενούμενος. Τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν ἐν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.

VARIÆ LECTIONES.

[n] Regio altero reperi τὸ, Αἰχμαλωτεύοντες, οἷον αἰχμάλωτα ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ τυραννίδος λαμβάνοντες, ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ἄγομεν τοῦ Χριστοῦ· *Captivantes, inquit : id est velut captivos a nequissimi tyrannide recipientes, a servitute ad libertatem Christi reducimus.* Quæ quidem totidem verbis apud Œcumenium leguntur : non vero perinde apud Chrysostomum.

Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἑαυτούς τισιν τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν. »

Ὅρα πῶς πάλιν παραμυθεῖται τὸν φθόνον.

« Ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος, οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρου, ἐφικέσθαι μέχρι καὶ ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς. Ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι, ἀλλ' ἐν ἀλλοτρίοις τόποις. »

Καὶ γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι τοῦτο ἔλεγον, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπεστρέψαμεν, πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα· ἅμα δὲ ἔνδειξίς ἐστι τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ.

« Ἐλπίδα δὲ ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσείαν, εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι, εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι. Ὁ δὲ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστάνων, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος· ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν. »

Ἐλπίζω, φησίν, ὑμῶν ἐπιγνόντων °, ὅτι καὶ περαιτέρω κανὼν ἡμῶν ἐκταθήσεται. Προθησόμεθα γὰρ καὶ περαιτέρω, ὥστε κηρύξαι καὶ καμεῖν, οὐχ ὥστε λόγοις κομπάζειν ὑπὲρ ὧν ἕκαμον ἕτεροι. Καλῶς δὲ καὶ *κανόνα* ἐκάλεσε, καὶ μέτρον, ὡς ἐπὶ κτῆσιν τῆς οἰκουμένης εἰσελθὼν καὶ κληρονομίαν ἀρίστην, καὶ δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ὅλον. Ἔχοντες οὖν τοιαῦτα ἔργα, φησὶ, καὶ μείζονα προσδοκῶντες, οὐ κομπάζομεν ὡς ἐκεῖνοι μηδὲν ἔχοντες, οὐδ' ἑαυτοῖς λογιζόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν. Διὸ καὶ ἐπάγει, ὥστε *ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

« Ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου. »

Μέλλων εἰσβαίνειν εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, πολλῇ ἀποκέχρηται τῇ προθεραπείᾳ.

« Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ. Ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. »

Οὐκ εἶπεν, Ἀγαπῶ ὑμᾶς, ἀλλ' ὁ πολλῷ τούτου σφοδρότερον ἦν, τοῦτο τίθησι. Ζηλότυποι γάρ εἰσιν αἱ ψυχαὶ σφόδρα τῶν ἐρωμένων περιχαιόμεναι. Καὶ οὐκ ἂν ἄλλως τεχθῇ ἡ ζηλοτυπία, εἰ μὴ ἀπὸ σφοδρᾶς φιλίας.

« Φοβοῦμαι δὲ μήπως ὡς ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. »

Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀπώλεια ὑμετέρα, ἀλλ' ἡ ἀθυμία κοινή· τὸ δὲ, *μήποτε*, οὔτε καταδικάζοντός ἐστιν, οὔτε σιωπῶντος. Οὐδ' ἕτερον γὰρ ἀσφαλὲς, οὔτε τὸ

A et præsentes in facto. Non enim audemus inserere nos quibusdam, qui seipsos commendant : sed ipsi in seipsis seipsos metientes et comparantes seipsos sibi ipsis, non intelligunt. »

Vide quomodo rursum mollit invidiam.

Vers. 13-15. « Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos. Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi; non in immensum gloriantes, sed in alienis locis.

Mendaces siquidem apostoli hoc dicebant : universum orbem convertimus : ad extrema terræ perreximus. Quin hic quoque locus specimen humilitatis ipsius præbet.

B « Spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam; [Vers. 16-18] etiam in illa quæ ultra vos sunt evangelizare, non in aliena regula, in iis quæ præparata **148** sunt gloriari. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat. »

Spero, inquit, fore ut vobis augescentibus, ulterius quoque regula nostra protendatur. Nam ultra progrediemur, ita ut prædicemus et laboremus, non ut de laboribus aliorum nos jactitemus. Recte vero *regulam* dixit, et mensuram, C velut qui ad acquirendum orbem et hæreditatem optimam pergeret, ostenderetque totum esse opus Dei. Cum ergo ejusmodi opera habeamus, inquit, et majora exspectemus, nequaquam jactantiam consectamur, ut illi quibus nihil supersit, nec totum nobis imputamus, sed Deo. Unde etiam addit, *ut qui gloriatur, in Domino glorietur.*

CAP. XI.

Vers. 1. « Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ, sed et supportate me.

Quia ad laudes proprias venturus erat, multa præmunitione utitur.

Vers. 2. « Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. » D

Non dixit, Amo vos, sed vocem eam ponit, cui longe major vis insit. Animi siquidem illi zelotypi sunt, qui adversus eos quos amant, ardentius afficiuntur. Quin nec zelotypia aliunde nascitur, quam ex vehementi amore.

Vers. 3. « Timeo autem ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. »

Nam, quamvis interitus vester sit, dolor tamen communis est. Illud vero, *ne forte*, non condemnantis verbum est, neque tacentis. Neutrum enim

VARIÆ LECTIONES.

° Chrysost. ἐπιδιδόντων.

tutum fuerit, autve palam efferre, aut dedita opera celare. Commemoratione autem historiæ magnum eis terrorem incutit.

« Et simplicitate et castitate, quæ est in Christo. »

Significat fidem opus habere sincero simplicique animo.

Vers. 4. « Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus. »

Hoc in loco declarat Corinthios nequaquam esse deceptores, sed eos qui aliunde advenerant. Hoc autem ait, eo quod illi palam jactitarent, plura se prædicando tradere, quam apostolos, qui imperfecte docuissent. Quoniam igitur verisimile erat, illos plura venditare, extraria sapientia abutentes, ita loquitur : Siquidem aliud præterea dicerent, ac Christum alterum prædicarent, quem non oporteret prædicare, idque nos prætermitteremus, recte sustinuissetis. Nam idcirco adjecit, *quem non prædicavimus*. Sin autem eadem fidei capita, quid præstant magis? Quæcunque enim dixerint, nihil effutient amplius quam nos docuerimus.

« Aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis. »

Id est, qui vos locupletiores reddat secundum gratiam.

149 « Aut aliud Evangelium, quod non recepistis, juste pateremur. [Vers. 5.] Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. »

Neque hoc rursum fastosa illorum facundia opus habebat. Nihil enim perfectius ab eis collatum fuit. Enimvero postquam dixit : *Aut alium Jesum prædicant*, subjunxit, *quem non prædicavimus* : tum dicto, *aut alium Spiritum*, adjecit, *quem non accepistis*. Dicto denique, *aut aliud Evangelium*, addidit, *quod non recepistis*, per hæc omnia declarans, animum attendendum non fuisse, si quid illi dixerunt amplius, quod dicere operæ pretium fuerit, et a nobis omissum sit : si autem non oportebat, hoc in causa fuit, ut minime dictum sit a nobis. Eccur igitur erga illos sic obstupescitis, qui talia effutiant?

Vers. 6. « Nam etsi imperitus sermone ; sed non scientia. »

Quia magnopere illi Græcanicam sapientiam jactitabant, hoc ita edisserit, ut ostendat hujus se non pudere, sed magis honestari. Extraneam quippe sapientiam illam nihili pendet, ac si stultitia sit.

« Ubique autem manifestati sumus in omnibus ad vos. »

Falsos apostolos criminatur tanquam in astutia ambulantes.

Vers. 7-9. « Aut nunquid peccatum feci, me-

εἰπεῖν φανερῶς, οὔτε τὸ κρύψαι διηνεκῶς · καὶ τῇ μνήμῃ δὲ τῆς ἱστορίας, εἰς φόβον αὐτοὺς ἐμβάλλει πολύν.

« Ἀπὸ τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἁγνότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν. »

Δείκνυσιν ὡς ἁπλάστου καὶ ἀφελοῦς ψυχῆς δεῖται ἡ πίστις.

« Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύττει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν. »

Δείκνυσιν ἐνταῦθα οὐχὶ Κορινθίους ὄντας τοὺς ἀπατῶντας, ἀλλ' ἔξωθεν προσφερομένους αὐτοῖς. Τοῦτο δέ φησιν, ἐπειδὴ ἐκόμπαζον ἐκεῖνοι ὡς ἀτελῶς τῶν ἀποστόλων διδασκόντων, ὡς αὐτοὶ πλεῖόν τι εἰσφέροντες ἐν οἷς ἔλεγον. Ἐπειδὴ οὖν πλείονα εἰρηκὼς [p] αὐτοὺς κομπάζειν τῇ ἔξωθεν σοφίᾳ ἀποχρησαμένους, τοῦτό φησιν, ὅτι εἰ μέν τι τελειότερον ἔλεγον οὗτοι, καὶ ἕτερον ἐκήρυττον Ἰησοῦν, ὃν οὐ κηρυχθῆναι ἔδει, ἡμεῖς δὲ παρελείψαμεν, καλῶς ἂν εἴχεσθε. Διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, *ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν*. Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κεφάλαια τῆς πίστεως, τί τὸ πλέον; Ὅσα γὰρ ἂν εἴπωσιν, οὐδὲν πλέον ἐροῦσιν ὧν ἡμεῖς εἰρήκαμεν.

« Ἢ Πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε. »

Τουτέστι, πλουσιωτέρους ὑμᾶς ποιῆσαι κατὰ τὴν χάριν.

« Ἢ Εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἂν εἴχεσθε. Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων. »

Οὐδὲ τοῦτο πάλιν τῆς κομψείας ἐκείνων ἐδεῖτο. Οὐδὲν οὖν, φησὶ, τελειότερον παρ' αὐτῶν εἰσενήνεκται. *Εἴτε γὰρ Ἰησοῦν κηρύσσωσιν, ἐκηρύξαμεν* [q] · *εἴτε ἕτερον Πνεῦμα*, εἰπὼν, προσέθηκεν, *ὃ οὐκ ἐλάβετε* · *Ἢ Εὐαγγέλιον ἕτερον* πάλιν, εἰπὼν, προσέθηκεν, *ὃ οὐκ ἐδέξασθε*, διὰ πάντων δηλῶν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς, εἰ πλεῖόν τι λέγουσι, προσέχειν δεῖ· ἀλλ' εἴ τι πλέον ἔλεγον ὃ λεχθῆναι ἔδει, καὶ παρ' ἡμῶν παρελείφθη. Εἰ δὲ οὐκ ἔδει, διὰ τοῦτο οὐδὲ παρ' ἡμῶν εἴρηται· τί τοίνυν τοιαῦτα λέγοντας πρὸς ἐκείνους κεχήνατε;

« Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. »

Ἐπειδὴ μεγάλα ἐκόμπαζον εἰκεῖνοι ἐπὶ σοφίᾳ Ἑλληνικῇ, τοῦτο οὕτω τίθησι, δεικνὺς ὅτι οὐκ αἰσχύνεται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. Οὐδενὸς γὰρ ἡγεῖται ἀξίαν λόγου τὴν ἔξω σοφίαν, ἀλλὰ καὶ μωρίαν.

« Ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς. »

Διαβάλλει τοὺς ψευδαποστόλους, ὡς ἐν πανουργίᾳ περιπατοῦντας.

« Ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα

VARIÆ LECTIONES.

[p] Chrysost. εἰκός. [q] Emendo et lego ex Chrysost. Εἴτε γὰρ ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσουσιν, εἰπὼν, ἐπήγαγεν, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν.

ὑμεῖς ὑψωθῆτε, ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν; Ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν. Καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑστερηθεὶς, οὐ κατενάρκησα οὐθενός. Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ, ἐλθόντες ἀπὸ Μακεδονίας, καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα, καὶ τηρήσω. »

Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐν στενοχωρίᾳ διῆγον καὶ πενίᾳ ἐσχάτῃ, παρ' ὑμῖν ὢν, καὶ κηρύττων ὑμῖν τὸν λόγον. Τοῦτο οὖν μοι ἔχετε ἐγκαλεῖν, καὶ τοῦτο ἥμαρτον, ὅτι εἰλόμην ἐμαυτὸν θλῖψαι, ἵνα ὑμεῖς ὠφεληθῆτε. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *ὑψωθῆτε*.

« Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί. »

Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον ἵνα λάβω. Ἔστι γὰρ, φησὶν, ἀλήθεια ἐν ἐμοί.

« Ὅτι ἡ καύχησις αὕτη οὐ φραγήσεται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας. Διά τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; Ὁ Θεὸς οἶδεν. Ὃ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω. »

Καύχησιν δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ.

« Ἵνα δὲ ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμήν· ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς. »

Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον ἐκεῖνοι, λαβήν τινα εὑρεῖν κατ' αὐτοῦ ὡς φιλοχρημάτου, καὶ ταύτην ἀναιρεῖν ἐσπούδαζεν.

« Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ. Καὶ οὐ θαυμαστόν· αὐτὸς γὰρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. »

Διὰ τοῦτο, φησὶ, ψευδαποστόλους καλῶ, ὅτι ταῦτα ὑποκρίνονται πάντα, ἵνα ἀπατήσωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἴσασιν, ὅτι ἑτέρως οὐκ ἂν γένοιντο εὐπαράδεκτοι, τὸ πρόσωπον λαμβάνουσι τῆς ἀληθείας, ἵνα τὸ δράμα τῆς πλάνης ὑποκρίνωνται, καὶ χρήματα φάσκουσι μὴ λαμβάνειν, ἵνα πλείονα λάβωσιν.

« Οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται. »

Ἄγγελον φωτὸς, τὸν παῤῥησίαν ἔχοντα ἄγγελον λέγει. Εἰσὶ γὰρ ἄγγελοι σκότους οὗτοι, οἱ τοῦ διαβόλου.

« Ὡς διάκονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. »

Ὅπερ ἡμεῖς ἐσμεν, φησὶν, οἱ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττοντες.

« Πάλιν λέγω (μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι). »

Καὶ γὰρ ἤδη προδιωρθώσατο.

« Εἰ δὲ μή γε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθέ με, »

Τοῦτο γὰρ ἐκείνων ἦν ἔργον, τὸ αἰτίας μὴ οὔσης καυχᾶσθαι.

« Ἵνα κἀγὼ μικρόν τι καυχήσωμαι. Ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. »

Πάλιν τῇ προσθήκῃ *τοῦ μικροῦ* ἐπικουφίζει τὸ βάρος.

« Ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. »

ipsum humilians, ut vos exaltemini, quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui. Quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt do Macedonia. Et in omnibus sine onere me vobis servavi et servabo. »

Hoc quod dicit, hunc habet sensum : In angustia agebam, et in extrema penuria versabar apud vos, dum verbum vobis prædicarem. Hoc itaque est cujus me accusare possitis, hocque peccatum meum est, quod me affligere ipse voluerim, ut vobis adjumento essem. Nam id significatur isto verbo, *ut exaltemini*.

VERS. 10. « Est veritas Christi in me. »

Ne existimetis, inquit, hæc a me dicta esse animo accipiendi. Nam in me veritas exsistit.

VERS. 11. « Quoniam hæc gloriatio non præcludetur in me in regionibus Achaiæ. [VERS. 11.] Quare? quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio, et faciam. »

Rem porro gloriationem vocat.

VERS. 12. « Ut autem amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos. »

Quia illi studium ponebant, ut illius reprehendendi causam invenirent, quasi avarus esset; hanc tollere ipse contendebat.

VERS. 13, 14. « Nam et ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfiguraules se in apostolos Christi. Et non mirum : ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. »

150 Idcirco, ait, falsos apostolos dico, quia isthæc omnia simulant, ut decipiant. Nam cum sciant aliter non posse fieri ut accepti sint, personam veritatis induunt, ut fabulam ludant erroris, aiuntque se non accipere pecunias, ut ampliores emungant.

VERS. 15. « Non ergo magnum si ministri ejus transfigurantur. »

Angelum lucis dicit illum qui fidenter et libere loquatur. Nam sunt alioqui angeli isti tenebrarum, diaboli videlicet.

« Sicut ministri justitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. »

Quales nos sumus, inquit, qui prædicamus Evangelium.

VERS. 16. « Iterum dico (ne quis me putet insipientem esse). »

Jam enim ante præmonuerat.

« Alioqui velut insipientem accipite me. »

Hoc quippe opus illorum erat, ut gratis gloriarentur.

« Ut et ego modicum quid glorier. [VERS. 17. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia. »

Gravitatem levat iterum, addendo, *modicum*.

« In hac substantia gloriæ. »

Vide quomodo gloriatio non sit secundum Dominum. *Quando enim*, inquit Dominus, *omnia feceritis, dicite, Quia servi inutiles sumus* [16].

Vers. 18-20. « Quando multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor. Libenter enim sufferti insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. »

Scilicet ab iis quæ exteriora sunt, puta a nobilitate, a divitiis, a sapientia, a circumcisione, et a parentibus Judæis.

Vers. 21. « Secundum ignobilitatem dico. »

Non quod vapulatis : sed quia nihil minus perpessi estis, quam ii qui in faciem cæduntur.

« Quasi nos infirmi fuerimus. [Vers. 22-24.] In quo quis audet (in insipientia dico), audeo et ego. Hebræi sunt? et ego. Israelitæ sunt? et ego. Semen Abrahæ sunt? et ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico plus)? et ego. In laboribus amplius, in plagis supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas. »

Nunquid vero non poteramus, inquit, eadem vobis præstare? Atqui non præstitimus. Cur ergo istos sustinetis, quasi penes nos non fuerit talia facere? In crimen igitur incurristis, insipientes tolerando. Quod vero suffertis etiam illos, qui vestra rapiant, qui contemnant, qui cædant, hoc nulla defensione indiget.

« Una minus accepi. »

Quare, *una minus*? Lex erat antiqua dehonestatum **151** fore apud Hebræos, qui plusquam quadraginta ictus acciperet. Ne igitur percutientis vis et impetus, supra numerum plagas inferendo, contemptibilem redderet eum qui vapularet, statutum est ictum unum omitti; ut, quamvis plagas multiplicaret percussor, quadraginta non excederet, sed intra constitutum numerum sistendo, non prorsus dedecoraret illum qui cæderetur.

Vers. 25. « Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum. »

Quid vero istuc ad Evangelium? quia longa itinera et transmarina suscepit.

« Ter naufragium feci. »

Mystico sensu humanitatem significat ter naufragium fecisse. Quid enim ait, *Ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui?* Ter naufragium fecit humana natura. Semel in paradiso per prævaricationem. Secundo rursum, quando sub Noe diluvium invectum fuit. Tertio, dum populus, post susceptam legem, in cultum idolorum prola-

Ὅρα πῶς τὸ καυχᾶσθαι οὐ κατὰ Κύριον. Ὅταν γὰρ *πάντα ποιήσητε*, φησὶ, *λέγετε, ὅτι Δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν.*

« Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. Ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες. Ἀνέχεσθε γὰρ εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται εἴ τις εἰς πρόσωπον ὑμᾶς δέρει. »

Τουτέστιν, ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ πλούτου, ἀπὸ σοφίας, ἀπὸ τοῦ περιτομὴν ἔχειν, καὶ προγόνους Ἰουδαίους.

« Κατὰ ἀτιμίαν λέγω. »

Οὐχ ὅτι τύπτεσθε, ἀλλ' ὅτι εἰς ὄψιν τῶν τυπτομένων οὐκ ἐλάττονα πάσχετε.

« Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν· ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ. Ἑβραῖοί εἰσι; κἀγώ. Ἰσραηλῖταί εἰσι; κἀγώ. Σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι; κἀγώ. Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα. »

Μὴ γὰρ οὐκ ἐδυνάμεθα, φησὶ, καὶ ἡμεῖς τοιαῦτα ποιεῖν ὑμῖν; Ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν. Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῶν ἀνέχεσθε, ὡς ἡμῶν μὴ δυναμένων τοιαῦτα ποιεῖν; Ἔγκλημα μὲν γὰρ ὑμῖν, καὶ τὸ μωραινόντων ἀνέχεσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἁρπαζόντων, καὶ καταφρονούντων, καὶ τυπτόντων, οὐδὲ ἀπολογίαν ἔχει.

« Παρὰ μίαν ἔλαβον. »

Διὰ τί *παρὰ μίαν*; Νόμος ἦν παλαιὸς τὸν πλέον τῶν τεσσαράκοντα λαβόντα ἄτιμον εἶναι παρ' αὐτοῖς. Ἵνα οὖν μὴ ἡ τοῦ τύπτοντος ῥύμη καὶ ὁρμὴ πλέον ἐπενεγκοῦσα τοῦ ἀριθμοῦ, ἄτιμον ποιήσῃ τὸν μαστιγούμενον, ὥρισαν παρὰ μίαν τύπτεσθαι, ἵνα κἂν πλεονάσῃ ὁ τύπτων, μὴ ὑπὲρ τεσσαράκοντα ἐκπέσῃ, ἀλλὰ εἷσω τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ σεσοφισμένου μείνας, μὴ ἀτιμάσῃ τὸν τυπτόμενον.

« Τρὶς ἐῤῥαβδίσθην· ἅπαξ ἐλιθάσθην. »

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον; ὅτι μακρὰς ὁδοὺς ἐστέλλετο, καὶ διαποντίους ἀποδημίας.

« Τρὶς ἐναυάγησα. »

Μυστικῶς [r] αἰνιττόμενος λέγει τὴν ἀνθρωπότητα τρίτον ναυαγῆσαι· τί γάρ φησι, *Τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεπόληκα*; Τρίτον γὰρ ἐναυάγησεν ἡ ἀνθρωπότης, ἅπαξ ἐν παραδείσῳ διὰ τῆς παραβάσεως· δεύτερον πάλιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ Νῶε. Τρίτον, μετὰ τὸ δέξασθαι τὸν νόμον, πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ἐξέπεσεν ὁ λαὸς, ἕως οὗ ἐλθὼν

[16] Luc. xvii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

[r] *Μυστικῶς.* Mysticas interpretationes istas non accepit Damascenus ex Chrysostomo, qui propriam et simplicem alteram dedit. Quem vero auctorem Noster secutus sit, deprehendere hactenus non potui. Cæterum Œcumenius, allato primum simplici verborum Apostoli sensu, figuratas istas expositiones strictim subjunxit, ex aliquo interprete cujus nomen omisit : ἑρμηνεύων φησί. Quidni vero is Damascenus noster fuerit, cujus ille, si quæ singularia proferat quæ Chrysostomus non habeat, interpretamenta perinde retulit?

ὁ τῶν ψυχῶν ἡμῶν κυβερνήτης Χριστὸς, στήσας τὸ ἱστίον τοῦ σταυροῦ ἐμμέσῳ τῇ γῇ, ἀχείμαστον ἡμῖν τὸν εἰς *Οὐρανόπολιν* πλοῦν ᾠκονόμησε.

« Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεπόιηκα. »

Νύκτα λέγει, τὴν πρὸ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐν τῇ σκοτεινῇ πλάνῃ διατριβήν. Ἡμέραν δὲ λέγει τὴν μετὰ Χριστοῦ παρουσίαν ἐν τῷ φωτεινῷ βαπτίσματι διαγωγήν.

« Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. Ὁδοιπορίαις πολλάκις, »

Οἱ μὲν γάρ φασιν, ὅτι ἐν μέσῳ πελάγει πλέων· οἱ δὲ, ὅτι νηχόμενος ἐν μέσῳ πελάγει, ἔνθα οὐ γῆν, οὐκ ὄρος ἦν ἰδεῖν, ὅπερ καὶ ἀληθέστερον. Ἐπεὶ ἐκεῖνό γε οὐδὲ θαύματος ἄξιον, οὐδ' ἂν μετὰ τὰ ναυάγια αὐτὸ τέθεικεν ὡς τῶν ναυαγίων μεῖζον ὄν.

« Κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις. »

Ἠναγκάζετο γὰρ διαπορθμεύειν ποταμούς.

« Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι· χωρὶς τῶν παρεκτὸς, ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθημέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰς ἀσθενείας μου καυχήσομαι. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, οἶδεν ὅτι οὐ ψεύδομαι. Ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως (7), ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων, καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι· ἐλεύσομαι δὲ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς οὐδὲν εἰρηκὼς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέλλει μεταβαίνειν εἰς ἕτερον καυχήσεως εἶδος, ὃ λαμπρότερον αὐτὸν δείκνυσι καὶ ἐπισημότερον. Ταῦτα δέ φησιν ἐν ἑαυτῷ, ἐκείνους παιδεύων ταπεινοφρονεῖν. Εἰ γὰρ ὁ τοσαῦτα ἔχων, τοιοῦτος, τί οὐχ ᾧφειλον ἐκεῖνοι ποιεῖν;

« Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων· εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν· ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον· εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν· ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι· ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. Ἐὰν γὰρ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων. Ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. Φείδομαι δὲ, μή τις

A psus est; donec Christus animarum nostrarum gubernator, erecta crucis antenna in medio terræ, ita navigationem temperavit, ut sine procella *Uranopolim*, seu ad cœlestem civitatem appelleremus.

« Nocte et die in profundo maris fui. »

Noctem vocat illam moram quam in tenebroso errore ante adventum Christi egimus. Diem autem appellat vitæ rationem alteram, quam, ex quo Christus venit, in lucido baptismate inivimus.

« Nocte et die in profundo maris fui. [Vers. 26]. In itineribus sæpe. »

Alii quidem aiunt eum in maris medio navigasse: alii vero innatasse in medio pelagi, unde nec terram, nec montem cernere poterat: quod plane verius est. Nam alterum quidem nec admiratione B dignum foret, nec post naufragia hoc ipse posuisset, ceu quidpiam naufragiis majus.

« Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. »

Nam cogebatur etiam flumina trajicere.

Vers. 27-33. « In labore et ærumna, in vigiliis sæpe, in fame et siti, in jejuniis frequenter, in frigore et nuditate; præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Si gloriari oportet, de infirmitatibus meis gloriabor. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est C benedictus in sæcula, scit quia non mentior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum ut me comprehenderet, et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et sic evasi manus ejus. »

152 CAP. XII.

Vers. 1. « Gloriari sane non expedit mihi: veniam autem ad visiones et revelationes Domini. »

Hoc ait, non quasi nihil dixisset, sed quia ad aliud gloriæ momentum transiturus erat, quod quidem eum splendidiorem reddit et insigniorem. Hæc autem de seipso narrat, erudiens illos humiliter sentire. Nam si talis erat qui tanta hæc haberet, quid non illi facere debuissent? D

Vers. 2-7. « Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit), quoniam raptus est in paradisum; et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem ipso non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Nam si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me existimet supra

NOTÆ.

(7) In marg. *Πενθερὸς Ἡρώδου ὁ Ἀρέτας οὗτος. Socer Herodis erat Aretas iste.*

id quod videt in me, aut aliquid audit ex me. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carni. »

Cum multæ sibi revelationes fierent, hanc unam ponit. Quod autem complures essent, ipse declaravit dicendo, *ne magnitudine revelationum extollar*. Idcirco vero quatuordecim annorum tempus scripsit, ut ostenderet, quod qui tanto se tempore continuerat, hanc nunquam recitasset, nisi se necessitate compulsum sensisset.

« Angelus Satanæ, qui me colaphizet, ne superextollar. »

Satan Hebræo sermone adversarius dicitur. Nam Scriptura de Salomone narrans ait : *Non erat Satan in diebus ejus*; id est qui bellum inferret, aut ex adverso staret. Quod ergo dicit, hunc habet sensum : Non permisit Deus ut Evangelii prædicatio nullo labore progrederetur, uti fastum nostrum comprimeret : sed adversariis nos invadendi potestatem fecit. *Angelum* itaque *Satanæ* appellat Alexandrum ærarium, Hymenæum et Philetum, qui resurrectionem factam esse asseverarent ; uno verbo omnes prorsus qui prædicationis sermoni contradicerent, quique contra se lites et pugnas excitarent, et in carceres conjicerent. Quemadmodum ergo Judæos diaboli filios nuncupat, qui opera illius æmularentur, ita Satanæ angelos illos vocat, quicunque adversarentur Evangelio. Quocirca, *Datus est mihi stimulus*, inquit, *ut me colaphizet*, non quasi Deus ejusmodi homines armaret (absit enim istud), vel in ipsum animadvertendo plecteret : sed quia ita fieri permittebat, ultionem rejiciendo in diem judicii.

Vers. 8. « Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me. »

Atqui magnæ hoc demissionis animi argumentum est, quod nec celaverat.

153 Vers. 9. « Et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea. »

Nimirum, quod mortuos suscitas, cæcos curas, et alia quæcunque prodigia facis.

« Nam virtus mea in infirmitate perficitur. »

Cum abigerentur exagitarenturque, cunctos vincebant.

« Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. »

Ne conciderent animo, cum apostoli mendaces ob res contrarias gloriarentur, ipsi vero in persecutionibus agerent ; ostendit ipsos per eas clariores evasuros.

Vers. 10. « Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. »

εἰς ἐμὲ λογίσηταί ὑπὲρ ὃ βλέπει με ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί. »

Πολλῶν οὐσῶν ἀποκαλύψεων, μίαν ταύτην τίθησιν· ὅτι δὲ ἦσαν πολλαί, αὐτὸς ἐπεξιὼν εἶπεν, *ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι*. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν χρόνον τίθησι τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἂν ὁ τοσοῦτον καρτερήσας χρόνον, νῦν ἂν ἐξεῖπεν, εἰ μὴ πολλὴν ἔδει τὴν ἀνάγκην.

« Ἄγγελος Σατὰν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. »

Σατὰν ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ Σολομῶντος διηγουμένη φησὶν ἡ Γραφή· *Οὐκ ἦν Σατὰν* [a] *ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ*· τουτέστι πολεμῶν, ἀντικείμενος. Ὃ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐκ εἴασεν ὁ Θεὸς ἀπονητὶ προχωρῆσαι τὸ κήρυγμα, καταστέλλων ἡμῶν τὸ φρόνημα· ἀλλὰ συνεχώρησε τοῖς ἀντικειμένοις ἐπιτίθεσθαι ἡμῖν. Ἄγγελον τοίνυν *Σατανᾶ* λέγει, Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν, τοὺς τὴν ἀνάστασιν λέγοντας ἤδη γεγονέναι, καὶ πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος, καὶ φιλονεικοῦντας αὐτῷ, καὶ πολεμοῦντας, καὶ ἐμβάλλοντας εἰς δεσμωτήρια. Ὥσπερ οὖν υἱοὺς διαβόλου καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, τὰ ἐκείνου ζηλοῦντας, οὕτω καὶ ἀγγέλους Σατανᾶ πάντα τὸν ἀντιπίπτοντα τῷ κηρύγματι. Τοῦτο οὖν, *ἐδόθη μοι σκόλοψ*, φησὶν, *ἵνα με κολαφίζῃ*· οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τοὺς τοιούτους ὁπλίζοντος· μὴ γένοιτο· οὐδὲ κολάζοντος, οὐδὲ τιμωρουμένου τέως, ἀλλὰ συγχωροῦντος, καὶ ἀφιέντος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

« Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ. »

Καὶ τοῦτο πολλῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ μὴ κρύψαι.

« Καὶ εἴρηκέ μοι· Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. »

Τουτέστιν, ὅτι Νεκροὺς ἐγείρεις, καὶ τυφλοὺς θεραπεύεις, καὶ τὰ ἄλλα τῶν σημείων ποιεῖς.

« Ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. »

Ἐλαυνόμενοι γὰρ, καὶ διωκόμενοι, πάντων περιεγένοντο.

« Ἥδιστα οὖν μᾶλλον καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. »

Ἵνα μὴ καταπέσωσι, τῶν ψευδαποστόλων ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις καυχωμένων, καὶ ὄντων τούτων ἐν διωγμοῖς, δείκνυσιν ὅτι διὰ τούτων λαμπρότεροι γίνονται.

« Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ. »

VARIÆ LECTIONES.

[a] *Οὐκ ἦν Σατὰν*. Lib. III, Reg. cap. v, in Hebræo vox שׂטן *Satan* legitur : unde Hieronymus in Vulgata posuit, *non est Satan*, in Græca vero LXX interpretum translatione, secundum codices omnes, saltem hodiernos, habetur οὐκ ἔστιν ἐπίβουλος, nec usquam Hebræa vox inconversa apparet. Unde Chrysostomus verba hæc quæ Noster recitat acceperit, non liquet.

Ἵνα μή τις νομίσῃ σωματικὴν ἀσθένειαν λέγειν αὐτὸν, καὶ κατ' εἶδος τὴν ἀσθένειαν διηγήσατο, λέγων· *Ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις.* Εἶδες ὅπως αὐτὸν νῦν ἀπεκάλυψεν, ὃν εἶπεν ἄνω Σατανᾶν, καὶ οὐχὶ ἄλγος, ὥς φασιν οἱ ληροῦντες, περὶ τὴν κεφαλὴν εἶχεν.

Ne quis arbitraretur eum loqui de corporali infirmitate, singulatim infirmitatis genera enarravit, dicendo : *In contumeliis, in persecutionibus, in necessitatibus, in angustiis.* Vides quomodo nunc eum retegit, quem antea Satanam vocabat, ac non dolorem fuisse capitis quo vexaretur, uti quidam nugando narrant.

« Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. »

« Cum enim infirmor, tunc potens sum. »

Ἔνθα θλῖψις, ἐκεῖ καὶ παράκλησις. Καὶ ἔνθα παράκλησις, ἐκεὶ καὶ χάρις. Ὅτε γοῦν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἔπεσε, τότε θαυμαστὰ ἐποίησεν ἐκεῖνα. Ὅτε ἐναυάγησεν, καὶ εἰς τὴν βάρβαρον ἐξηνέχθη χώραν, τότε μάλιστα ἐδοξάσθη. Ὅτε εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰσῆλθε, τότε καὶ τοῦ δικαστοῦ παρεγένετο.

Nam ubi obvenit afflictio, adest et consolatio : et ubi consolatio, illic et gratia. Quando igitur in carcerem conjectus est, tunc admirabilia illa gessit. Quando naufragium fecit, et in barbaricam regionem deportatus est, tunc maximopere inclaruit. Quando carcerem intravit, tunc et judicem superavit [17].

« Γέγονα ἄφρων καυχώμενος, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. Ἐγὼ γὰρ ὤφειλον ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι. Οὐδὲν γὰρ ὑστέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων, εἰ καὶ οὐδέν εἰμι· τὰ μέντοι σημεῖα τοῦ Ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν, ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, σημείοις τε, καὶ τέρασι, καὶ δυνάμεσι. Τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν; »

Vers. 11-13. « Factus sum insipiens gloriando, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus fui ab iis, qui sunt supra modum apostoli : tametsi nihil sum. Signa tamen apostoli facta sunt in vobis, in omni patientia, signisque, et prodigiis et virtutibus. Quid enim est, quod minus habuistis, præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ipse non gravavi vos? »

Καυχώμενος. Ἀπαρτίσας δὲ τὸν περὶ τῶν οἰκείων ἐγκωμίων λόγον, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου ἀλλὰ ἀπολογεῖται πάλιν, καὶ συγγνώμην ὑπὲρ τῶν εἰρημένων αἰτεῖ. *Ὑμεῖς* γάρ, φησίν, *ἠναγκάσατε.* Εἰ μὲν γὰρ καυχώμενος [t], καὶ ἐκεῖνοι μὴ μετὰ τῆς ὑμετέρας τοῦτο ἐποίουν ἐκεῖνοι πλάνης, οὐκ ἂν οὕτως προῆχθην εἰς τούτους ἐμαυτὸν ἀγαγεῖν λόγους. Ἐπειδὴ δὲ ὁλόκληρον Ἐκκλησίαν διέφθειρον, εἰς τὸ συμφέρον ὑμῖν ὁρῶν, ἠναγκάσθην ἄφρων γενέσθαι.

Gloriando, inquit. Absoluto autem de suis laudibus sermone, non hactenus stetit, sed rursum satisfactionem offert, et veniam dictorum rogat. *Vos enim*, ait, *me coegistis.* Nisi enim illi quoque ostentatione sua in errorem vos adduxissent, nunquam admisissem, ut de me sermonem inferrem. Verum quia integram Ecclesiam labefactarunt, coactus sum fieri insipiens, ut utilitati vestræ consulerem.

« Χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἰδοὺ τρίτον τοῦτο ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. Οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλὰ ὑμᾶς· οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. Ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω, καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι. »

« Donate mihi hanc injuriam. [Vers. 14, 15.] Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris, licet abundantius vos diligens, minus diligar. »

Ἐγκώμιον ἐκείνων τίθησιν, εἴ γε ἀδικίαν οἰκείαν εἶναι νομίζουσι, τὸ μὴ καταδέξασθαι τὸν Ἀπόστολον λαβεῖν τι παρ' αὐτῶν, μηδὲ ἀνασχεθῆναι τραφῆναι ἐκεῖθεν.

In ipsorum laudem cedere censet, siquidem injuriam existiment suam, quod Apostolus nihil ab ipsis accipere voluerit, nec sustinuerit ab eis ali.

« Εἰς τοῦτο δὲ [u] ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς, ἀλλὰ ὑπάρχων πανοῦργος δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον. Μή τινα ὧν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς; Παρεκάλεσα Τίτον, καὶ συναπέσταλκα τὸν ἀδελφόν. Μή τι ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς Τίτος; Οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιεπατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι; Πάλιν δοκεῖτε ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; Κατέναντι τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν. Τὰ δὲ πάντα, ἀγαπητοί, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς. Φοβοῦμαι γὰρ

Vers. 16-20. « In hoc autem ego non gravavi vos : sed **154** cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Nunquid vos Titus circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? Nonne iisdem vestigiis? Rursum putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram.

[17] Act. xxviii, 1 sqq.

VARIÆ LECTIONES.

[t] Chrysost. ἐκαυχῶντο, alias legero, καυχώμενοι. [u] Codd. et libri omnes, ἔστω δέ.

Timeo enim ne forte, cum venero, non quales volo, inveniam vos : et ego inveniar a vobis qualem non vultis. »

A μήπως ἐλθών, οὐχ οἵους θέλω εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν οἷον οὐ θέλετε. »

Dixerit forsan aliquis, idcirco me nihil accepisse, quia non postulavi : cæterum versutus cum essem, adornatos a me quosdam, quos miserim ego, suo saltem nomine petituros a vobis, ut eorum manibus accipiendo, ab opinione rapiendæ pecuniæ immunem me ostentarem. At ne hoc etiam objicere quispiam possit; vosque ipsi hujus testes estis. *Eodem* porro *spiritu*, ait, sive eadem animi inductione, sive eadem gratiæ ministratione; quia consimilem agendi rationem Spiritus donavit nobis.

Ἄρα ἔχει τις εἰπεῖν, ὡς Ἐγὼ μὲν οὐκ ἤτησά τι, οὐδὲ ἔλαβον · πανοῦργος δὲ ὢν, παρεσκεύασα τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἀποσταλέντας εἰς οἰκεῖον πρόσωπον αἰτῆσαί τι παρ' ὑμῶν. Καὶ δι' ἐκείνων αὐτὸς ἐγὼ ἐδεξάμην, τοῦ δοκεῖν εἰληφέναι ἔξω ἐμαυτὸν τιθείς. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, καὶ μάρτυρες ὑμεῖς. *Τῷ δὲ αὐτῷ πνεύματι*, ἢ τῇ αὐτῇ προαιρέσει λέγει, ἢ τῇ αὐτῇ διακονίᾳ τῆς χάριτος, ὅτι ὁμοίαν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα πολιτείαν ἐχαρίσατο.

« Ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos : [VERS. 21] ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos. »

« Μήπως ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, καταλαλιαὶ, ψιθυρισμοὶ, φυσιώσεις, ἀκαταστασίαι · μὴ πάλιν παρελθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς. »

B

Id quod primo loco ponere debebat, hoc postremo collocat, inflationem nimirum. Etenim adversus ipsum arrogantes erant. Ne ergo videatur in primis commodo suo studere, de communi statim loquitur. Enimvero isthæc omnia ex invidentia nascebantur, puta calumniæ, criminationes, dissidia.

Ὃ πρῶτον ἔμελλεν θεῖναι, τὸ κατὰ τὴν φυσίωσιν, τοῦτο ὕστερον τίθησι. Κατ' αὐτοῦ γὰρ ἀπενοοῦντο · ἵνα οὖν μὴ δόξῃ προηγουμένως τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, τὸ κοινὸν λέγει πρῶτον. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀπὸ βασκανίας ἐτίκτοντο, αἱ διαβολαὶ, αἱ κατηγορίαι, αἱ διαστάσεις.

« Et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt. »

« Καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ πορνείᾳ, καὶ ἀσελγείᾳ ᾗ ἔπραξαν. »

Non dixit omnes, sed *multos* : quin nec illos declarat, ut facilem ipsis præberet reditum ad pœnitentiam.

C

Οὐκ εἶπε πάντας, ἀλλὰ *πολλούς* · καὶ οὐδὲ τούτους ποιεῖ φανερούς, διδοὺς ῥᾳδίαν αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν μετάνοιαν ἐπάνοδον.

CAP. XIII.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

VERS. 1. « Ecce tertio hoc venio ad vos. »

« Ἰδοὺ τοῦτο τρίτον ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. »

Ostendit se multum esse ac vehementiorem in denuntiationibus, segniorem vero et cunctatorem in castigando.

Δείκνυσι πολὺν μὲν ἐν ταῖς παραγγελίαις ἑαυτὸν ὄντα καὶ σφοδρότερον, ὀκνηρὸν δὲ καὶ μελλητὴν ἐν ταῖς τιμωρίαις.

« In ore duorum et trium testium stabit omne verbum. [VERS. 2.] Prædixi, et prædico ut præsens, secunda hac vice, et nunc absens scribo iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus. »

« Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν, σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. Προείρηκα, καὶ προλέγω ὡς παρὼν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω τοῖς προημαρτηκόσι, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν. »

Testium loco adventus suos ponit, suasque denuntiationes. Semel, inquit, atque iterum dixi, D cum essem venturus, idemque nunc litteris denuntio. Ac siquidem mihi auscultabitis, id quod optabam, contigerit : sin vero inobsequentes fueritis, deinceps necesse erit ut præstem quæ dixi, et pœnas infligam.

Ἀντὶ μαρτύρων τὰς παρουσίας αὐτοῦ τίθησι, καὶ τὰς παραγγελίας. Ἅπαξ, φησὶν, εἶπον, καὶ δεύτερον, ὅτε παρεγενόμην, λέγω καὶ νῦν διὰ γραμμάτων. Κἂν μὲν ἀκούσητε, ὅπερ ἐπεθύμουν γέγονεν · ἂν δὲ παρακούσητε, ἀνάγκη λοιπὸν στῆσαι τὰ εἰρημένα, καὶ ἐπαγαγεῖν τὴν τιμωρίαν.

« Quoniam, si venero iterum, non parcam. »

« Ὅτι ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. »

Ne dilatio socordiam creet, vide quomodo hoc quoque ante occupat dicens : *Si venero, non parcam.*

Ἵνα μὴ ἡ μέλλησις ῥᾳθυμίαν ἐργάσηται, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο διορθοῦται λέγων· *Ἐὰν ἔλθω, οὐ φείσομαι.*

155 VERS. 3. « An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur, Christi, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? »

« Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε, του ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν. »

Hæc ait, perstringens illos qui ipsum morderent, deriderentque, ac dicerent, *Præsentia infirma*

Τοῦτο πρὸς τοὺς κωμῳδοῦντας αὐτὸν, καὶ χλευάζοντας, καὶ λέγοντας, *Ἡ παρουσία ἀσθενὴς, καὶ*

ὁ λόγος ἐξουθενούμενος. Καθαπτόμενος λέγει· Ἐπειδὴ βούλεσθε δοκιμάζειν, εἰ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς οἰκεῖ· καὶ διὰ τοῦτό με κωμῳδεῖτε, ὡς εὐτελῆ καὶ εὐκαταφρόνητον, ἅτε ἔρημον ὄντα τῆς δυνάμεως ἐκείνης· εἴσεσθε, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἔρημοι, εἰ παράσχοιτε πρόφασιν· ὃ μὴ γένοιτο· οὐκ εἶπε δὲ, τοῦ ἐροικοῦντος, ἀλλὰ, τοῦ λαλοῦντος, πνευματικὰ ὄντα δεικνὺς τὰ ῥήματα.

A est, et sermo contemptibilis [18]. Quandoquidem, inquit, periculum vultis facere, nunquid in me Christus habitet, atque idcirco me taxatis tanquam vilem et contemptu dignum, ceu qui virtute illa destitutus sim : verumtamen cognoscetis non nos prorsus esse destitutos, si quando occasionem præbeatis : quod utinam non eveniat. Atqui non ait, qui habitat, sed, *qui loquitur* ; ostenditque spirituales sermones esse.

« Καὶ γὰρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. »

Τρία σημαίνει τὸ τῆς ἀσθενείας ὄνομα. Καὶ γὰρ ἀσθένεια λέγεται ἡ τοῦ σώματος ἀῤῥωστία, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὲρ Λαζάρου· *Κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ.* Καὶ πάλιν ἀσθενεῖ τῷ μὴ πεπηγέναι ἐν τῇ πίστει καλῶς, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Παύλῳ· *Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις λογισμῶν.* Καὶ πάλιν κατὰ τρίτον τρόπον ἀσθένειαι οἱ διωγμοὶ καὶ ἐπιβουλαί. Καὶ τοῦτο πάλιν ἔστιν ἐκ τοῦ Παύλου ἰδεῖν λέγοντος· *Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. Ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται.* Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν τρίτον τρόπον τὸ τῆς ἀσθενείας ἐκδέχεται ὄνομα. Λέγει οὖν, ὅτι Εἰ καὶ ἐσταυρώθη κίνδυνον ὑπομείνας καὶ ἐπιβουλὴν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρεβλάβη, ἀλλὰ δυνατός ἐστιν ὁ Θεὸς, εἰ καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν πέπονθεν ἑκών.

B

Ver. 4. « Etenim crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. »

Infirmitatis nomine tria significantur. Nam infirmitas de valetudine corporis dicitur, secundum illud dictum de Lazaro : *Domine, ecce quem amas, infirmatur* [19]. Itemque ubi quis in fide bene solidatus non est, quo sensu dicebat Paulus : *Infirmum autem in fide suscipite, non in disceptationibus cogitationum* [20]. Tertio denique modo infirmitates nominantur insectationes et insidiæ. Quod etiam apud Paulum observare licet, ubi ait : *Propter quod Dominum rogavi, et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur* [21]. Hoc plane tertio sensu infirmitatis nomen nunc accipitur. Ait ergo : Tametsi affixus est cruci, toleratis periculis et insidiis, nihil inde percepit damni, sed potens exsistit Deus, licet sponte propter certam dispensationem passus fuerit.

« Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζήσομεν σὺν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ εἰς ὑμᾶς. Ἑαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει· ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. Ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτούς, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐν ὑμῖν ἐστιν; εἰ μή τι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε. Ἐλπίζω δὲ ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. »

C

« Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. [Vers. 5, 6.] Vosmetipsos tentate si estis in fide : ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis. Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. »

Τουτέστι, Διωκόμεθα, ἐλαυνόμεθα, καὶ τὰ ἔσχατα πάσχομεν.

Id est, nos insectantur, exagitamur, extrema patimur.

Τουτέστι, διὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν.

Sive propter prædicationem, et fidem in ipsum.

« Εὐχόμεθα δὲ πρὸς τὸν Θεὸν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν· οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε. »

Ver. 7. « Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis : non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est, faciatis. »

Παρακαλῶ τὸν Θεὸν, φησὶ, μηδὲν εὑρεῖν ἀδιόρθωτον· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἁμαρτεῖν. Εἰ γὰρ μείνητε ἀμετανόητα ἁμαρτάνοντες, ἀνάγκη ὑμᾶς κολάζειν, καὶ δοῦναι δοκιμὴν τῆς δυνάμεως· ὃ καὶ ἐποίησαν ἐπὶ Σαπφείρας, καὶ τοῦ μάγου Ἐλύμα. Ἀλλ' οὐκ εὐχόμεθα τοῦτο, φησὶν, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵνα μήτε ὑμεῖς ἁμάρτητε, μήτε ἡμεῖς ὡς ἀδόκιμοι φανῶμεν. Τουτέστιν, Ἵνα μὴ οὕτω τὴν δοκιμὴν ἐπιδειξώμεθα τῆς δυνάμεως τῆς ἐν ἡμῖν, διὰ τὸ κολάζειν ὑμᾶς καὶ τιμωρεῖσθαι ἁμαρτάνοντας, καὶ ἀνίατα νοσοῦντας. Ἀλλὰ τί; Ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε. Τοῦτο γὰρ εὐχόμεθα, στεφανωθέντας ὁρᾶν.

D

Deum rogo, inquit, ut nihil distortum et pravum reperiam : imo vero non hoc solum, sed neque initium peccati. Nam si perseveretis in vitiis sine pœnitentia, necesse est ut pœnas ex vobis sumamus, et periculum faciamus virtutis. Id quod præstitum fuit in Sapphira et Elyma mago. Cæterum id non precamur, inquit, sed potius contrarium, ut neque vos peccetis, neque nos tanquam minime probati habeamur : hoc est, ne ejusmodi experimento virtutem, quæ in nobis est, monstremus, vos utique plectendo, et animadvertendo in eos qui peccaverint, immedicabilique morbo laboraverint. Quid vero ita? Ut vos bonum faciatis. Hoc enim avide optamus, ut coronatos vos videamus.

[18] II Cor. x, 10. [19] Joan. xi, 3. [20] Rom. xiv, 1. [21] II Cor. xii, 8

156 « Nos autem ut reprobi simus. »

Qui non monstraverimus puniendi virtutem. Non autem dixit, reprobi, sed, *ut reprobi*. Haud enim reprobandus erat, quamvis nec punivisset.

VERS. 8, 9. « Non enim possumus aliquid adversus veritatem. »

Id quod natura rei postulat, præstamus. Non enim si videamus vos commendatione dignos per pœnitentiam, plectere deinceps possimus.

« Sed pro veritate. Gaudemus enim. »

Quando existimamur infirmi, non quando sumus infirmi.

« Quando nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus, vestram consummationem. [VERS. 10.] Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi. »

Hoc est, probati et accepti estis.

« In ædificationem, et non in destructionem. [VERS. 11.] De cætero, fratres, gaudete. »

Fidem facit, nequaquam se cupidum esse utendi potestate ad illorum ultionem.

« Perfecti estote. »

Efficiamini perfecti, inquit, implendo quæ desunt.

« Exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. [VERS. 12, 13.] Salutate invicem osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis. Amen.

Hæc dicit, quia multæ tentationes ingruebant, et magna pericula.

Scripta est epistola Philippis in Macedonia, per Lucam et Titum. Ad Corinthios secunda, versus 612.

A « Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. »

Οὐκ ἐπιδεικνύμενοι ἡμῶν τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀδόκιμοι, ἀλλ' ὡς ἀδόκιμοι. Οὐ γὰρ ἔμελλεν εἶναι ἀδόκιμος, εἰ καὶ μὴ ἐκόλαζεν.

« Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας. »

Ὃ ἡ τοῦ πράγματος, φησὶν, ἀπαιτεῖ φύσις, τοῦτο ποιοῦμεν. Κἂν γὰρ ἴδωμεν ὑμᾶς εὐδοκιμοῦντας διὰ τῆς μετανοίας, οὐ δυνάμεθα κολάσαι λοιπόν.

« Ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Χαίρομεν γάρ. »

Ὅταν νομιζώμεθα ἀσθενεῖς, οὐχ ὅταν ἐσμὲν ἀσθενεῖς.

« Ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. B Τοῦτο καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν. Διὰ τοῦτο ἀπὼν ταῦτα γράφω, ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ὁ Κύριος ἔδωκέ μοι. »

Τουτέστι, δόκιμοι καὶ εὐάρεστοι.

« Εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. Λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε. »

Δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἐπεθύμει τῇ ἐξουσίᾳ εἰς τὴν ἐκείνων χρήσασθαι τιμωρίαν.

« Καταρτίζεσθε. »

Τέλειοι γίνεσθε, φησὶ, πληροῦντες τὰ λείποντα.

« Παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι· C ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ πειρασμοὶ, καὶ μεγάλοι οἱ κίνδυνοι.

Ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας διὰ τοῦ Λουκᾶ καὶ Τίτου. Πρὸς Κορινθίους β', στίχοι χιβ'.

VARIÆ LECTIONES.

[a] Eustathius Sulcensis, στίχοι φιϛ', *versus* 590.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ.

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. « Paulus apostolus, non ex hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem. »

Ex Judæis qui crediderant, quia Judaismi præjudiciis occupati erant, necnon inanis gloriæ æstu ebrii, ut sibi magistrorum titulos arrogarent, in

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρός. »

Οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὁμοῦ μὲν τῇ προλήψει τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ κενοδοξίᾳ μεθύοντες, καὶ βουλόμενοι διδασκάλων ἀξιώ-

ματα ἑαυτοῖς περιθεῖναι, ἐλθόντες εἰς τὸ Γαλατῶν ἔθνος, ἐδίδασκον ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι, καὶ Σάββατα, καὶ Νεομηνίας τηρεῖν, καὶ μὴ ἀνέχεσθαι Παύλου ταῦτα ἀναιροῦντος. Οἱ γὰρ περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, φησὶν, ταῦτα οὐ κωλύουσιν, οἱ πρῶτοι τῶν ἀποστόλων. Οὗτος μὲν γὰρ χθὲς καὶ σήμερον ἐφάνη, ἐκεῖνοι δὲ πρῶτοι, οἱ περὶ Πέτρον· καὶ οὗτος μὲν μαθητὴς τῶν ἀποστόλων, ἐκεῖνοι δὲ τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὗτος μόνος, ἐκεῖνοι δὲ πολλοὶ, καὶ στύλοι τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ οὖν ἔμπροσθεν εἶδεν ἔθνος ὁλόκληρον, καὶ πυρὰν ἐκ τῆς Γαλατῶν ἀναφθεῖσαν Ἐκκλησίας, γράφει τὴν ἐπιστολὴν πρὸς ἅπαντα ταῦτα ἀπολογούμενος, καὶ ἐκ προοιμίων εὐθέως πρὸς ἐκεῖνο ἀνατείνεται, ὃ διορύττοντες αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Χριστοῦ, οὗτος δὲ τῶν ἀποστόλων γέγονεν μαθητής. A B

Galatiam profecti, docebant oportere circumcidi, et observare Sabbata et Neomenias, nec Paulum esse tolerandum qui hæc auferret : Petrum quippe, Jacobum, et Joannem, qui primas inter apostolos tenebant, ea non prohibere : cum hic vixdum heri et hodie prodiisset, Petrus vero prior esset : atque hic quidem apostolorum esset discipulus, illi vero Christi : hic solus, illi complures, ipsique columnæ Ecclesiæ. Proinde cum ante vidisset gentem illam ex toto **157** sanam esse et incolumem, tum subinde ex Galatarum Ecclesia incendium excitari, epistolam scripsit, qua momentis istis omnibus satisfacit, atque ipsomet exordio in illud statim intendit, quod ut conceptam de ipso existimationem effoderent, objiciebant ; puta alios quidem discipulos Christi fuisse, ipsum vero apostolorum.

Τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. »

Διὰ τί οὐχ ἀπὸ τῶν θεοπρεπῶν ἤρξατο, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους ; Ὅτι ἐπειδὴ ὡς μέλλοντες τιμωρεῖσθαι, εἰ ἀποσταῖεν τοῦ νόμου, ἐστασίαζον πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦτο πράγματος μέμνηται δι' οὗ πᾶσαν ἐκβάλλει τοῦ νόμου τὴν χρείαν. Λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως αἰτίαν γενομένην ἅπασι σωτηρίας.

« Qui suscitavit eum a mortuis. »

Quare vero non a divinioribus Christi gestis exordium ducit, sed a passione ipsius? Utique cum illi adversus ipsum insurgerent, tanquam pœnas daturi si defecissent a lege, idcirco eam rem commemorat, qua legis necessitas omnis excluderetur ; crucem, inquam, et resurrectionem, quæ cunctis causa salutis fuere.

« Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί. »

Πρὸς ἐκεῖνο πάλιν ἀποτείνεται, τὸ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ μὲν Παῦλος εἷς, οἱ δὲ ἀπόστολοι, πολλοί· διὸ πλῆθος ἐπεισήγαγε σὺν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐν ἑτέραις, ἢ Παῦλος μόνον, ἢ Παῦλος καὶ Τιμόθεος, ἢ καὶ Σιλουανός. C

VERS. 2. « Et qui mecum sunt omnes fratres. »

Ad illud quoque collineat, quod illi dicebant, Paulum quidem esse solum, plurimos autem apostolos. Eam ob rem multitudinem una secum adduxit : non autem, quemadmodum in epistolis aliis, aut Paulus solus præmittitur, aut Paulus et Timotheus, imo etiam Silvanus.

« Ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας. »

Δείκνυσι τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι οὐ μία κινδυνεύουσα Ἐκκλησία ἤγειρεν αὐτοῦ τὴν τοσαύτην σπουδὴν, ἀλλὰ πλῆθος Ἐκκλησιῶν.

« Ecclesiis Galatiæ. »

Significat quæ necessitas urgeret scribendi epistolam ; quod nempe non unius Ecclesiæ cujusdam discrimen, tantum sibi studium suggessisset, sed multarum simul.

« Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Πανταχοῦ μὲν τοῦτο τίθησι, μάλιστα δὲ Γαλάταις ἐπιστέλλων νῦν, ἐπειδὴ τῆς χάριτος ἐκινδύνευον ἐκπεσεῖν, τὸ πάλιν ἐλθεῖν περιτέμνεσθαι.

VERS. 3. « Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo. »

Hoc quidem ubique passim ponit, in primis vero dum ad Galatas scribit, quia periculum erat ne a gratia excidérent, si iterum circumciderentur.

« Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. »

VERS. 4, 5. « Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris. » D

Μυρίοις, φησὶν, περιεπάρημεν κακοῖς, καὶ τῆς ἐσχάτης ἦμεν ὑπεύθυνοι κολάσεως· καὶ ὁ μὲν νόμος οὐ μόνον οὐ κατήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασεν, τὸ μὲν ἁμάρτημα φανερὸν καθιστὰς, ἐλευθερῶσαι δὲ οὐκ ἰσχύων, οὐδὲ παῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἀδύνατον δυνατὸν ἐποίησε, τὰς ἁμαρτίας λύσας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τάξει φίλων καταστήσας.

Innumeris in malis implicati eramus, extremisque suppliciis obnoxii : lex vero non modo non reconciliavit, quin et condemnavit ; cumque peccatum hæc palam traduceret, conciliare libertatem non valebat, nec iram Dei sedare. At vero Dei Filius id quod possibile non esset, peccatis deletis possibile reddidit, tum etiam ex inimicis amicos fecit.

« Ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος πονηροῦ. »

« Ut eriperet nos de sæculo. »

Οὐ τὸν χρόνον εἶπεν, ἀλλὰ τὴν [v] παροῦσαν ζωὴν πονηρὰν ἐκάλεσε.

Non tempus innuit, sed vitam præsentem improbam appellavit.

VARIÆ LECTIONES.

[v] Ἀλλὰ τήν. Vereor ne exceptionem quam interserit Chrysostomus, pro expositione Noster accc-

« Præsenti nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri : cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

Malas actiones dicit, distortam voluntatem.

Vers. 6, 7. « Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi. »

Hoc mihi, inquit, stuporem creavit, quod cum mysterium gratiæ sic edocti essent, ut et doctores fieri possent aliorum, hi tam facile deceptoribus auscultaverint.

« In aliud Evangelium, quod non est aliud. »

158 Nam ut Petrus dicit : *Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri* [92].

« Nisi aliqui sunt, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi. »

Recte ait, *qui vos conturbant*, non, qui docent; ut ostendat eam rem meram esse deceptionem.

Vers. 8. 9. « Sed licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico : si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. »

Vide prudentiam Apostoli : Ne quis diceret, cum inanis gloriæ desiderio propria placita venditare, semet anathemati devovere non dubitavit. Et quia illi ad auctoritates confugiebant, Joannem puta et Jacobum, eam ob rem angelos commemoravit. Neque enim mihi Jacobum et Joannem citaveris : nam quamvis ex primoribus angelis unus sit, qui prædicationem labefactet, ille sit anathema?

Vers. 10. « Modo enim hominibus suadeo, an Deo? »

Nam etsi hæc docendo vos decipio, inquit, nunquid et Deo valeam imponere, cui perspecta sunt arcana cogitationis, et cui per omnia placere totis studiis contendo?

« Si adhuc hominibus placerem, servus Christi non essem. [Vers. 11.] Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. »

Si hominibus placere studerem, adhuc starem a Judæorum partibus, et Ecclesiam devastarem. Cum vero totam gentem, consanguineos et claritatem generis aspernatus sim, iisque persecutiones, bella, quotidianas mortes commutarim, perspicuum est ea quæ nunc affirmo, non gloriæ ab hominibus parandæ gratia dici. Hæc porro ait, eo quod pristinam suam vivendi rationem subinde narraturus erat. Ne ergo putarent, hoc eum facere ut se defendat, atque inde superbirent, ideo dixit : *Adhuc enim hominibus suadeo.*

[92] Act. IV, 12.

« Τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

Τὰς πράξεις λέγει τὰς πονηράς, τὴν προαίρεσιν τὴν διεστραμμένην.

« Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ. »

Τοῦτό μοι, φησὶ, τὴν πολλὴν ἔκπληξιν ἤγειρεν, ὅτι οἱ οὕτως τὸ τῆς χάριτος διδαχθέντες μυστήριον, ὡς δύνασθαι καὶ ἑτέρων διδάσκαλοι γίνεσθαι, οὗτοι εὐχερῶς οὕτως τοῖς ἀπατῶσι πείθονται.

« Εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο. »

Ὡς γὰρ ὁ Πέτρος φησὶν, ὅτι *Οὐκ ἔστιν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.*

« Εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. »

Εὖ τὸ, *ταράσσοντες*, οὐ διδάσκοντες, οὐδὲ πείθοντες· ἵνα δείξῃ ἀπάτης μόνης τὸ πρᾶγμα ὄν.

« Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. »

Ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν· Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι κενοδοξίας ἕνεκεν τὰ ἴδια συγχρωτεῖ δόγματα, καὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισεν· ἐπειδὴ δὲ εἰς ἀξιώματα κατέφυγον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη. Μὴ γάρ μοι Ἰάκωβον εἴπῃς καὶ Ἰωάννην. Κἂν γὰρ τῶν πρώτων ἀγγέλων ᾖ τις, φησὶ, διαφθείρων τὸ κήρυγμα, ἀνάθεμα ἔστω.

« Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν Θεόν; »

Εἰ καὶ ὑμᾶς ἠπάτων, φησὶ, ταῦτα λέγων, μὴ καὶ τὸν Θεὸν παραλογίσασθαι δύναμαι, τὸν τὰ ἀπόῤῥητα τῆς διανοίας εἰδότα, καὶ ᾧ πᾶσά μοι σπουδὴ καὶ διὰ πάντων ἀρέσκειν;

« Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος ἂν ἦμην. Γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον. »

Εἰ ἤθελον ἀνθρώποις ἀρέσαι, φησὶν, ἔτι μετὰ Ἰουδαίων ἦμην, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπόρθουν. Εἰ δὲ ἔθνους ὁλοκλήρου καὶ συγγενῶν καὶ δόξης κατεφρόνησα, καὶ ἀντηλλαξάμην διωγμοὺς, καὶ πολέμους, καὶ θανάτους καθημερινοὺς, εὔδηλον ὅτι καὶ ταῦτα ἃ λέγω νῦν, οὐ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐφιέμενος δόξης λέγω. Τοῦτο δὲ εἴρηκεν, ἐπειδὴ μέλλει καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ διηγεῖσθαι βίον. Ἵνα οὖν μὴ νομίσωσιν, ὅτι αὐτοῖς ἀπολογούμενος τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἐπαρθῶσιν, διὰ τοῦτό φησιν· *Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω.*

VARIÆ LECTIONES.

perit. Cæterum Damasceni sensus ita redditur apud Œcumenium, ut *sæculum* nequam idem quoque sit atque διεφθαρμένη ζωὴ, *corrupta vita.*

« Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρ' ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην· ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Vers. 12. « Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici; sed per revelationem Jesu Christi. »

Ὅρα πῶς ἄνω καὶ κάτω διισχυρίζεται, ὡς τοῦ Θεοῦ γέγονε μαθητὴς, διὰ τὸ τοὺς ἀναγκάζοντας περιτέμνεσθαι Γαλάτας, λέγειν· ὡς ἐκεῖνοι οἱ τοῦ Χριστοῦ γεγονότες μαθηταὶ, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἐῶσι τὴν περιτομὴν, οὗτος δὲ μαθητῶν ἐστι μαθητὴς, καὶ οὐ δεῖ ἐκείνοις μᾶλλον ἢ τούτῳ πρασέχειν;

Vide quo pacto sursum deorsum affirmat Dei se fuisse discipulum; propterea quod qui Galatas cogerent circumcidi, hoc dictitarent: Illi qui discipuli Christi fuere, Petrus videlicet, Jacobus et Joannes, circumcisionem permittunt; is vero discipulorum discipulus exsistit; annon ergo satius est illis, quam isti, morem gerere?

« Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτὴν, καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεός. »

Vers. 13-15. « Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo; quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator exsistens paternarum mearum traditionum. Cum autem complacuit Deo. »

Ἔστι μὲν τὸ κατασκευαζόμενον ὅλον ἀπόδειξις τοῦ μὴ παρ' ἀνθρώπου, παραλαβεῖν αὐτὸν τὸ μυστήριον. Ἡ γὰρ τοσαύτη ἀθρόως γενομένη μεταβολὴ οὐκ ἂν δι' ἀνθρώπου ἦ δυνατὸν γίνεσθαι. Ἡ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων διδασκαλία κατ' ὀλίγον ἐστὶ προκόπτουσα. Ἔχει δὲ καὶ ἄλλην τινὰ λανθάνουσαν κατασκευήν. Ἡρέμα γὰρ αὐτοὺς διδάσκει μὴ πράσσειν τὰ νομικά· εἰ γὰρ ὁ τοσαύτην, φησὶ, σπουδὴν ἐν τῷ νόμῳ ἐνδειξάμενος, τὰ τοῦ νόμου ἀφεὶς, ἐπὶ τὴν ἐκ πίστεως ἦλθε σωτηρίαν, εὔδηλον ὡς τελειῶσαι τὸν νόμον μὴ δυνηθέντα καταλέλοιπε. Πολλῷ οὖν μᾶλλον οἱ τῇ πίστει προσδεδραμηκότες, οὐκ ὀφείλουσι διώκειν τὸν μὴ δυνάμενον τελειοῦν.

Id quod modo astruitur, plane demonstrat **159** eum non ab hominibus accepisse mysterium. Talis siquidem tantaque mutatio quæ subito facta est, nequaquam ab homine effici potuerit. Hominum quippe doctrina paulatim progreditur. Ad hæc per hoc quidpiam aliud evincit. Clam enim deterret a legalibus præstandis. Enimvero si ille qui tantum ardorem prætulit dum sub lege agebat, dimissis legis decretis ad salutem venit quæ fide acquiritur, manifestum est ipsum legi nuntium remisisse, per quam fieri non poterat ut perfectus evaderet. Longe igitur potiori jure non debent illi qui ad fidem accurrerunt, tanto studio illam persequi quæ perfectionem conciliare non valet.

« Ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. »

« Qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, [Vers. 16] revelare Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus. »

Εἰ ἐκ κοιλίας ἐκλήθη μητρὸς, εἰς τὴν ἀποστολὴν δηλονότι, πῶς διώκτης ἐγένετο; Τοῦτο δὲ τὸ ἄπορον αὐτὸς ἐν ἑτέρῳ ἔλυσεν τόπῳ, εἰπών· « Ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Χριστὸς τὴν ἅπασαν μακροθυμίαν αὐτοῦ, εἰς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Si ex utero vocatus est matris, ad apostolatum puta, quinam fuit persecutor? Dubium hoc in alio loco solvit, dum ait, ut in me primum ostenderet Christus omnem patientiam suam, ad informationem eorum qui in ipsum crediturі erant ad vitam æternam [33].

« Εὐθέως οὐ προανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. »

« Continuo non acquievi carni et sanguini; [Vers. 17] neque veni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. »

Πάλιν κατασκευαστικὸν, τὸ μὴ παρ' ἀνθρώπων αὐτὸν τὴν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν δέξασθαι. Πῶς γὰρ καὶ ἔμελλεν ἀνθρώποις ἀναθέσθαι, ὁ τῆς ἄνωθεν διδασκαλίας ἠξιωμένος;

Comprobat iterum, haudquaquam ab hominibus doctrinam Christi se accepisse. Quo pacto enim futurum erat ut se ipse hominibus addiceret, qui superna scientia dignatus ornatusque fuerat?

« Ἔπειτα μετὰ τρία ἔτη ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, ἱστορῆσαι Πέτρον, καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δέκα καὶ πέντε· ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου. Ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ ψεύδομαι. Ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας. Ἤμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ

Vers. 12-24. « Deinde post tres annos veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim: alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in

[33] I Tim. i, 16.

Christo : tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat; et in me clarificabant Deum. »

A προσώπῳ ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας ταῖς ἐν Χριστῷ· μόνον δὲ ἀκούσαντες ἦσαν, ὅτι Ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν ἣν ποτε ἐπόρθει· καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν Θεόν. »

CAP. II.

Vers. 1, 2. « Deinde post annos quindecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, et assumpto Tito. Ascendi autem secundum revelationem. »

Non ut docerer veni, sed ut inviserem; quod honoris duntaxat erga illum argumentem est.

« Et contuli illis Evangelium, quod prædico in gentibus; seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse: ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. »

Quando primum suscepit Evangelium, non ascendit, ut cum apostolis de eo conferret. Neque enim doctrina eorum indigebat, qui didicerat a Christo. Procedente vero tempore, cum Evangelium omissa circumcisione prædicaret, offensi quidam fuere, quod Petrus circumcidi non prohiberet, Paulus vero solus id auferret. Quocirca cum Spiritus sanctus vellet offendiculum hoc prorsus amputare, præcepit ut testibus assumptis pergeret, atque apostolis denuntiaret se posthabita omnino circumcisione prædicare, ut et de compacto ipsorum, offendiculum istud hominum adimeretur.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Ἔπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν πάλιν ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ Βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον· ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν. »

Οὐκ ἦλθον διδαχθῆναι, φησὶν, ἀλλ' ἱστορῆσαι· ὅπερ ἐστὶ μόνον τιμῶντος αὐτόν.

« Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι μήπως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον. »

Κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ δέξασθαι τὸ Εὐαγγέλιον οὐκ ἀνῆλθεν, οὐδὲ ἀνέθετο αὐτὸ τοῖς ἀποστόλοις. Οὐδὲ γὰρ ἐδεῖτο παρὰ Χριστοῦ μαθὼν τῆς ἐκείνων διδασκαλίας. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ κηρύττοντος αὐτοῦ τοῖς ἔθνεσιν ἄνευ περιτομῆς τὸ Εὐαγγέλιον, ἐσκανδαλίζοντό τινες, τῶν μὲν περὶ Πέτρον μὴ ἀναιρούντων τὴν περιτομὴν, τούτου δὲ μόνου ἀναιροῦντος. Διὸ τοῦτο τὸ σκάνδαλον τῶν ἄλλων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκκόψαι βουλόμενον, προσέταξεν αὐτῷ μετὰ μαρτύρων ἀνελθεῖν, καὶ ἀναθέσθαι τοῖς ἀποστόλοις τὸ ἄνευ περιτομῆς κηρύσσειν, ἵνα καὶ ἐκείνων συνθεμένων αὐτῷ, τοῦτο λυθῇ τῶν ἀνθρώπων τὸ σκάνδαλον.

« Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοὶ, Ἕλλην ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι. »

B

C

160 Vers. 3. « Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi. »

Ab apostolis videlicet. Quod plane certissimo argumento erat, ab illis non esse condemnatum Apostolum, quia gentes non circumcideret.

Vers. 4. « Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu. »

Propter, hic positum est pro, *secundum*. Atque is est sensus: Apostoli, inquit, non coegerunt Titum qui præputium habebat, circumcidi: quanquam subjectitii quidam falsi fratres qui hoc observabant, voluerunt ut circumcideretur. Ubi alienos eos innuit a veritate, quos exploratorum instar habeat.

« Ut nos in servitutem redigerent. »

Ut legi cursus manciparent. Quocirca alio in loco dicit: *Christus redemit nos de maledicto legis* [a].

Vers. 5. « Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos. »

Ne vel momento quidem eis nos subjecimus, inquit; subintroductis istis nimirum: ne deprehenderemur alia quidem de Evangelio annuntiare, alia autem agere. Quid porro de Evangelio dixit!

Ὑπὸ τῶν ἀποστόλων δηλονότι· ὅπερ ἀπόδειξις ἦν μεγίστη τοῦ μὴ καταγινώσκειν αὐτοὺς τοῦ Ἀποστόλου, τὰ ἔθνη μὴ περιτέμνοντος.

« Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Τὸ *διά*, ἀντὶ τοῦ, *κατά*, κεῖται. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Οἱ ἀπόστολοι, φησὶν, οὐκ ἠνάγκασαν ἀκρόβυστον ὄντα τὸν Τίτον περιτμηθῆναι, καίτοι τῶν παρεισάκτων ψευδαδέλφων αὐτὸ τοῦτο παρατηρούντων, καὶ ἀναγκαζόντων περιτέμνειν· [x] τὸ ξένον περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τάξει κατασκόπων προσαγορεύσας αὐτούς.

« Ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωσιν. »

Εἰς τὴν δουλείαν, φησὶ, πάλιν εἰσαγάγωσι τοῦ νόμου. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου.*

« Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. »

Οὐδὲ πρὸς βραχὺ, φησὶν, ὑπετάγημεν αὐτοῖς παρεισάκτοις δηλονότι, ἵνα μὴ ἄλλα εἰπόντες περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἄλλα πράττοντες εὑρεθῶμεν. Τί δὲ εἶπε περὶ τοῦ Εὐαγγελίου; *Ὥστε εἴ τις ἐν Χρι-*

[a] Galat. III, 13.

VARIÆ LECTIONES.

[x] Deest aliqua vox; forte διά.

στῷ, καινὴ κτίσις. Καὶ, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, A *In Christo novam esse creaturam*[25]. Itemque : *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova*[26]. Et : *Qua libertate nos Christus liberavit*[27].

ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Καὶ, τῇ ἐλευθερίᾳ ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσεν.

« Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει· πρόσωπον Θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει. Ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες, οὐδὲν προσανέθεντο. »

Vers. 6. « Ab iis autem qui videbantur aliquid esse (quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus personam hominum non accipit); mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. »

Τὸ μὲν, *δοκούντων*, ἀντὶ τοῦ, *ὄντων*· ὡς καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἶπε· *Δοκῶ δὲ κἀγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν*. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Οἱ περὶ Πέτρον, φησὶ, τί ποτε σκοποῦντες συγκατέβαινον τῇ περιτομῇ, οὐκ οἶδα, οὐδὲ φιλονεικῶ περὶ τούτου· οὗτοι δὲ ἴσασι, ὡς λόγον δώσοντες τῷ Θεῷ. Ἐν δὲ οἶδα, ὅτι ἐλθόντι οὐδὲν πλέον εἶπον περὶ τοῦ κηρύγματος. Εὖ γ εἶπε καὶ τὸ *ὁποῖοι ἦσαν*, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν, ἵνα τῇ ἀρχῇ B τοῦ κηρύγματος δῷ κἀκείνων τὴν συγκατάβασιν.

Qui videbantur, ait, id est *qui erant* : haud secus ac de se ipse dicebat : *Videor autem mihi Spiritum Dei habere*. Atqui hic sensus est : qui a Petro stabant, erga circumcisionem indulgentiores erant, qua de causa nescio, quam inquirere non curo : de qua nec vitilitigandi animus est; id ipsi noverint, tanquam reddituri rationem Deo. Hoc autem unum scio, nihil eos mihi amplius de prædicatione mea objecisse, quando ipsos conveni. Recte autem ait, *quales fuerint*, non quales sint, ut concedat initio prædicationis Evangelii Judæis aliquid indultum fuisse.

Ἀντὶ τοῦ, ἐναντιώθησαν.

« Ἀλλὰ τοὐναντίον ἰδόντες, ὅτι πεπίστευμαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς (ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς περιτομὴν, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη) : καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος, καὶ Κηφᾶς, καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν. »

Idem atque, adversati non sunt.

Vers. 7-9. « Sed e contra cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium præputii sicut et circumcisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes), et cum cognovissent gratiam quæ data est mihi, Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis : ut nos quidem in gentes, ipsi autem in circumcisionem. »

Τῷ, *ἀλλὰ τοὐναντίον ἰδόντες*, συναπτέον τὸ, C *δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ*. Λέγει δὲ τὰ διὰ μέσου, πάλιν δεικνὺς, ὡς οὐ παρὰ ἀνθρώπων εἰς τὸ κηρύσσειν τοῖς ἔθνεσι κεχειροτόνηται, ὅπερ οἱ ἐχθροὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ.

Huic commati, *sed e contra cum vidissent*, jungendum istud est, *dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis*. Quæ vero interjecta sunt, ostendunt eum non ab hominibus ordinatum esse ut prædicaret gentibus : id quod de ipso adversarii spargebant.

« Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. »

161 Vers. 10. « Tantum ut pauperum memores essemus : quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. »

Αἱ συνθῆκαι, φησὶ, τοιαῦται γεγόνασι, ὥστε καὶ ἐκείνους μὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ἡμᾶς δὲ κηρύσσειν τοῖς ἔθνεσι. Κοινὴ δὲ γέγονεν ἀμφοτέροις ἡ τῶν πενήτων φροντίς. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πένητες, οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, οἳ καὶ τῶν ἰδίων οἴκων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεστερήθησαν· καὶ οὗτοί εἰσιν οἷς ἔγραφεν, *Καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπ- D ἀρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε*.

Pactiones ejusmodi transactæ sunt, inquit, ut illi quidem Judæis, nos vero gentibus prædicaremus. Communis vero utrisque fuit sollicitudo et cura pauperum. Atqui isti pauperes ipsimet erant, qui ex Judæis crediderant in Christum, quorum domus direptæ a contribulibus fuerant : isti sunt, inquam, ad quos scribebat : *Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis*[28].

« Ὅτε δὲ ἦλθε Κηφᾶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην. »

Vers. 11. « Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti. »

Ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπάρχων ὁ Πέτρος, συγκατέβαινε τῷ Ἰουδαϊσμῷ, μὴ κωλύων τὴν περιτομὴν τέως, μήτε τὰ Σάββατα. Κατελθὼν δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἀδιαφόρως συνήσθιε τοῖς πιστεύσασιν ἐξ ἐθνῶν εἰς τὸν Κύριον. Εἶτα κατελθόντων τινῶν ἀπὸ Ἱεροσολύμων, ἐφοβήθη σκανδαλίσαι αὐτοὺς, καὶ ἐχώρισεν ἑαυτὸν ἀπ' ἐκείνων, μεθ' ὧν συδιῃτᾶτο

Quando Petrus Hierosolymis commorabatur, Judaismo hoc indulgebat, ut circumcisionem non omnino prohiberet, neque Sabbata. Cum vero Antiochiam venisset, indiscriminatim convivabatur cum iis qui ex gentibus credidissent in Dominum. Deinde cum illuc quidam Hierosolymis descendissent, veritus ne offenderentur, sejunxit

[25] II Cor. v, 17. [26] ibid. [27] Galat. v, 1. [28] Hebr. x, 34.

VARIÆ LECTIONES.

γ Forte εὖ δέ.

se ab illis quibuscum ante versabatur. Verum Paulus dispensatione quadam cum eo usus est, ut ipsum coram omnibus reprehenderet, quod gentes cogeret judaizare; uti magistro hæc audiente, et tacente, ejus objurgatione illi docerentur, Judaicos ritus non esse servandos. Totum porro negotium hoc mera dispensatio erat, utroque connivente propter discipulorum utilitatem. Quocirca, sive Petrum simulasse dicat, sive non recte incessisse ad veritatem, necessariæ dispensationi voces has juvat ascribere.

πρώην. Ἀλλὰ πεποίηκέ τινα οἰκονομίαν μετ' αὐτοῦ ὁ Παῦλος, ἔμπροσθεν πάντων ἐπιτιμήσας αὐτῷ, διὰ τὸ ἀναγκάζειν Ἰουδαΐζειν τὰ ἔθνη, ὅπως ἂν τοῦ διδασκάλου ταῦτα ἀκούοντος καὶ σιωπῶντος, ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μάθωσιν ὡς οὐ δεῖ φυλάττειν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθη. Οἰκονομία δὲ ὅλον τὸ πρᾶγμα ἦν, ἐκ συνέσεως ἀμφοτέρων διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν, ὥστε κἂν ὑποκρίνεσθαι λέγῃ τὸν Πέτρον, κἂν μὴ ὀρθοποδεῖν πρὸς ὠφέλειαν[z], τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χρείας, τὰς φωνὰς λογισώμεθα.

« Quia reprehensibilis erat. [Vers. 12.] Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat : cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se. »

« Ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνικῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν. »

Utique ab illis qui Hierosolymis descenderant.

Ὑπὸ τῶν κατελθόντων δηλονότι ἀπὸ Ἱεροσολύμων.

« Timens eos qui ex circumcisione erant. »

« Φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. »

Nimirum ne præberet eis offendiculum; non autem ne quid ab ipsis pateretur mali.

Μὴ σκανδαλίσῃ αὐτούς, δηλονότι, μή τι πάθῃ δεινὸν παρ' αὐτῶν.

Vers. 13. « Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi; ita ut Barnabas duceretur cum eis in illam simulationem. »

« Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρνάβαν συναναχθῆναι αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. »

Simulationem nominat, observationem legis, ut doceat illos ab ea secedere.

Ὑπόκρισιν, τὴν φυλακὴν τοῦ νόμου καλεῖ, διδάσκων ταύτης χωρίζεσθαι.

Vers. 14. « Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus. »

« Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων. »

Hoc est, quod non ex toto traditam legem omitterent. Voces autem, ut modo dicebamus, ita conformat, prout dispensatio postulabat. Totum quippe dispensatione gerebatur, cum objurgatio Pauli, tum silentium et assensus Petri. Unum enim ambo quærebant, ut Christi fideles ab observanda lege deterrerentur.

Τουτέστι, παντελῶς οὐ παύεσθαι τῆς τοῦ νόμου παραδόσεως. Ὡς δὲ εἴπομεν ἤδη, τῇ χρείᾳ τῆς οἰκονομίας πλάττει τὰς φωνάς· οἰκονομία γὰρ ὅλον τὸ γινόμενον ἦν, καὶ ἡ ἐπίπληξις τοῦ Παύλου, καὶ ἡ σιωπὴ καὶ συγκατάθεσις τοῦ Πέτρου. Ἓν γὰρ ἐζήτουν ἀμφότεροι, τὸ παῦσαι τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν τοῦ τὸν νόμον ἐπιτηρεῖν.

« Si tu Judæus cum sis, gentiliter vivis, et non Judaice. »

« Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς. »

Id est, observator non es legis, sed quemadmodum illi qui crediderunt ex gentibus, nec Neomenias, nec Sabbata custodis amplius.

Τουτέστιν, Οὐ τηρεῖς τὴν τοῦ νόμου φυλακήν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ πιστεύσαντες τῶν ἐθνῶν, οὔτε Νουμηνίας, οὔτε Σάββατα φυλάττεις ἔτι.

« Quomodo ergo gentes cogis judaizare. »

« Πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; »

162 Atqui ex hoc quoque capite negotii dispensatio pernoscitur. Nam quamvis Petrus neque coegisset, neque suasisset ad Judaicos mores sequendos, hoc tamen Paulus ab ipso factum dixit, quo Petrum objurgando occasionem haberet discipulos erudiendi. Clam vero universa hacce narratione Galatas monet, ut increpationis suæ gravitatem æquo animo tolerent. Nam si Petrus, ex Judæis cum esset, permitteretque judaizare, reprehensus fuit, reprehensionemque admisit tanquam rite factam; multo magis Galatæ, qui, licet essent gentiles, et credidissent in Christum, jugo tamen legis sese rursum mancipaverant, objurgationem ipsius debebant ferre.

Καὶ ἐκ τούτου ἡ οἰκονομία τοῦ πράγματος δείκνυται. Καίτοι γε μὴ ἀναγκάζοντος αὐτοῦ, μήτε πείθοντος Ἰουδαΐζειν τὰ ἔθνη, τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος ποιεῖν, ἵνα εὐάφορμος αὐτῷ ὡς ὑπὲρ ἰδίων μαθητῶν ἡ πρὸς τὸν Πέτρον ἐπιτίμησις εὑρεθῇ. Λελῃθότως δὲ διὰ παντὸς τοῦ διηγήματος, παιδεύει Γαλάτας τὸ βαρὺ τῆς ἐπιπλήξεως ῥᾳδίως φέρειν. Εἰ γὰρ ὁ Πέτρος ἐξ Ἰουδαίων ὤν, καὶ Ἰουδαΐζειν πείθων ἐπετιμήθη, καὶ ἤνεγκεν τὴν ἐπιτίμησιν, ὡς καλῶς γινομένην, πολλῷ πλέον Γαλάται ἐξ ἐθνῶντες, καὶ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ πάλιν ὑποθέντες ἑαυτοὺς τῇ δουλείᾳ τοῦ νόμου, ἐπιπληττόμενοι δέχεσθαι ὀφείλουσι τὴν ἐπίπληξιν.

Vers. 15, 16. « Nos natura Judæi, et non ex gen-

« Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρ-

VARIÆ LECTIONES.

[z] Lego ἀλήθειαν.

τωλοί. Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα ἡ σάρξ. »

A tibus peccatores. Scientes quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. »

Κατασκευάσας ἐκ τῶν περὶ Πέτρον τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι, καθολικώτερον τοῦτο κατασκευάζει. Εἰ γὰρ οἱ ἐκ παιδὸς Ἰουδαῖοι, καὶ οὐ προσήλυτοι, ἀλλ' ἐντραφέντες τῷ νόμῳ, τὴν ἀσθένειαν ἑωρακότες τοῦ νόμου εἰς τὸ δικαιῶσαι τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὴν διὰ πίστεως μετέστησαν χάριν, πόσῳ μᾶλλον οἱ ἐξ ἀρχῆς μὴ ὄντες τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐθνῶν, εἶτα πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, οὐκ ὀφείλουσι προσκλίνειν τῷ ἀσθενοῦντι πρὸς διόρθωσιν νόμῳ.

Postquam ex iis quæ Petro acciderant, comprobavit, non oportere circumcidi, idem evincit generaliori ratione. Nam si qui a puero Judæi sunt, neque proselyti, quinimo enutriti in lege, cognita legis ad hominem justum faciendum infirmitate, ad gratiam quæ fide præstatur, transierunt : quanto potiori jure, qui a principio non erant sub lege, sed ex gentibus, tum deinde in Christum credidere, addicere se non debent legi, quæ rectum reddere non valet.

B

« Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί, ἆρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος; »

Vers. 17. « Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores; ergo Christus peccati minister est? »

Ὅρα εἰς ὅσην ἀτοπίαν ἐξάγει τοὺς προσκειμένους τῷ νόμῳ. Εἰ οὐκ ἰσχύει, φησὶν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις δικαιῶσαι, ἀλλὰ ἀνάγκη πάλιν τῷ νόμῳ ἔχεσθαι, τὸν νόμον ἀφέντες διὰ Χριστὸν, καὶ οὐ δικαιούμενοι ἐκ τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ κατακρινόμενοι, τῆς κατακρίσεως εὑρήσομεν αὐτὸν ἡμῖν γινόμενον αἴτιον, δι' ὃν τὸν νόμον ἀφέντες πρὸς τὴν πίστιν ἐδράμομεν.

Videsis in quantam absurditatem illos deducat qui addicti sunt legi. Si fides in Christum non valet facere justum, sed necesse est iterum legi morem gerere, nos qui legem propter Christum deseruimus; nec ejus omissione justi evasimus, sed condemnati, inveniemus plane condemnationis auctorem nobis illum exstitisse, propter quem relicta lege ad fidem cucurrimus.

« Μὴ γένοιτο. »

« Absit. »

Ἑωρακὼς τὴν συμβαίνουσαν ἐκ τοῦ δόγματος ἀτοπίαν, ταχέως ἀποπηδᾷ, τῷ, *Μὴ γένοιτο*, χρώμενος.

Cum videret absurditatem quæ ex doctrina aliorum sequebatur, cito resilit, adhibita hac voce, *Absit.*

C

« Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι. »

Vers. 18. « Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo. »

Ἐκείνων λεγόντων, ὡς ὁ μὴ φυλάττων τὸν νόμον παραβάτης ἐστὶν, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου παραβάτην ἑαυτὸν καλεῖ φυλάττοντα τὸν νόμον. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Πέπαυται ὁ νόμος, καὶ τοῦτο ὡμολογήσαμεν, δι' ὧν ἀφέντες αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐκ πίστεως κατεφύγομεν σωτηρίαν. Ἂν τοίνυν φιλονεικήσωμεν στῆσαι τὸν νόμον, αὐτῷ τούτῳ παραβάται γινόμεθα, τὰ παρὰ Θεοῦ λυθέντα φιλονεικοῦντες τηρεῖν.

Quia aiebant illi, prævaricatorem esse qui non servaret legem, perinde quoque a contrario ipse se prævaricatorem fore dicit, si legi obsequatur. Ac tale quidpiam ait : Desiit lex, idque professi sumus, ubi dimissa lege ad salutem quæ est ex fide confugimus. Quod si igitur legem roborare contendamus, hoc ipso prævaricatores sumus, qui servare nitamur ea quæ a Deo soluta antiquataque sunt.

« Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι. »

Vers. 19. « Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Christo confixus sum cruci. »

Διπλῆν ἔχει τοῦτο θεωρίαν. Ἢ γὰρ νόμον τὸν τῆς χάριτός φησιν, ἢ μόνον τὸν παλαιὸν λέγει, δεικνὺς ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ νόμου νόμῳ ἀπέθανεν. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Αὐτὸς ὁ νόμος με ἐξήγαγεν εἰς τὸ προσέχειν αὐτῷ. Εἰ τοίνυν μέλλοιμι αὐτῷ προσέχειν, καὶ αὐτὸν παραβαίνω· πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ Μωϋσῆς εἶπεν· *Ὅτι προφήτην ἀναστήσει ὑμῖν Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε*, περὶ Χριστοῦ λέγων; Ὥστε οἱ μὴ τούτῳ πειθόμενοι, παραβαίνουσι τὸν νόμον. Τί δέ ἐστι, *τῷ νόμῳ ἀπέθανον*; Ὥσπερ τὸν νεκρὸν οὐκ ἔστιν ὑπαγαγεῖν[a] ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου, οὕτως οὐδὲ

Duplex dicti hujus consideratio est. Vel enim gratiæ legem dicit, vel legem antiquam, ubi ostendit per legem se mortuum esse legi. Quod autem ait, hunc sensum habet. Lex ipsa me deterruit ne sibi obtemperarem : unde si ipsi auscultavero, legem ipsam violo. Quinam vero, quave **163** ratione, Moyses effatus est : *Quia prophetam suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris, sicut me : ipsum audietis*[19]; quæ de Christo dicta sunt? Qui ergo huic quidem non obsequuntur, legem violant. Quid autem hoc est, *legi mortuus sum?* Quemadmodum utique fieri non potest ut qui mortem obiit

[19] Deut. XVIII, 15.

VARIÆ LECTIONES.

[a] Lego ex Chrysost. ὑπακούειν.

præceptis legis subjiciatur, ita nec ego, qui male-dictione legis mortuus sum. Lex quippe diris et maledictioni addicit illum, qui omnia non impleverit quæ lege præscripta sunt. Nemini autem hoc possibile erat.

A ἐμὲ τὸν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου τῆς ἐκείνου τελευτήσαντα. Ὁ γὰρ νόμος ἐπικατάρατον ἐποίει πάντα τὸν μὴ πληροῦντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ. Οὐδεὶς δὲ δυνατὸς πληρῶσαι ἦν.

Vers. 20. « Vivo autem, jam non ego : vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. »

« Ζῶ δὲ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. »

Jam non legi vivo, inquit, neque secundum legem.

Τῷ νόμῳ, φησὶν, ἢ ὅσον κατὰ τὸν νόμον.

Vers. 21. « Non abjicio gratiam Dei. »

« Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. »

Per gratiam, inquit, liber evasi. Nequaquam ergo ad legem redeundo, gratiæ injuriam infero, ac si non valeret vitam præstare.

Διὰ τῆς χάριτος ἠλευθέρωμαι, φησίν. Οὐκοῦν οὐχ ὑποστρέφων πάλιν εἰς τὸν νόμον, ὑβρίζω τὴν χάριν, ὡς μὴ δυναμένην ζωοποιεῖν.

« Si enim per legem justitia; ergo Christus gratis mortuus est. » B

« Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν. »

Christus mortuus est pro nobis, inquit, ut nos excitaret, justitiam præbens, et peccatum e medio auferens. Sin vero, quicunque circumcisionem suadent, per legem justum hominem fieri asserunt, supervacanea est mors Christi.

Ἀπέθανε, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ἵνα ἡμᾶς ἀναστήσῃ, δικαιώσας, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ποιήσῃ ἐκ μέσου. Εἰ δὲ ὅσοι περιτέμνειν πείθοντες, λέγουσιν ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, περιττὸς ὁ Χριστοῦ θάνατος γέγονεν.

CAP. III.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Vers. 1. « O insensati Galatæ. »

« Ὦ ἀνόητοι Γαλάται. »

Ostensa absurditate et Dei injuria, præfidenter addit objurgationem.

Δείξας τὸ ἄτοπον καὶ τὸ βλάσφημον, θαῤῥῶν ἐπήγαγε τὴν ἐπίπληξιν.

« Quis vobis invidit, ne obediretis veritati? »

« Τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; »

Demonstrat eos felices exstitisse, quandiu fidem tenuerant. Invidentia quippe lacessi non dicuntur, C nisi quibus res prospere succedunt. Atqui his verbis rursus eos revocat ad gratiam, quæ fide paratur.

Ἔδειξεν καλῶς πράττοντας πειθομένους τῇ πίστει. Εἰ μὴ γὰρ τῶν πραττόντων καλῶς ἡ βασκανία οὐ λέγεται. Τοῦτο δὲ λέγων, ἐκκαλεῖται πάλιν εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν.

« Ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus. [Vers. 2.] Hoc solum a vobis volo discere. »

« Οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος. Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν. »

In memoriam eos perpetuo revocat mortis et crucis, per quæ deleto peccato vixinus. Cum autem ait : *Ante oculos præscriptus est*, significat insatiabilem quondam fuisse eorum erga Christum amorem, ita ut ejus mysterium ante oculos ipsorum indesinenter versaretur.

Συνεχῶς ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγέντες ἐζήσαμεν. Τὸ δὲ, *Προεγράφη πρὸ ὀφθαλμῶν*, εἴρηκε, δεικνὺς τὸν ἄπληστον αὐτῶν πρόπαρον περὶ τὸν Χριστὸν πόθον, ὡς διὰ παντὸς ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν τὸ μυστήριον.

« Ex operibus legis Spiritum accepistis; an ex auditu fidei? [Vers. 3.] Sic stulti estis. »

« Ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Οὕτως ἀνόητοί ἐστε. » D

Plurimi eorum qui in Christo baptizati erant, et acceperant Spiritum sanctum, multas operationes per ipsum præstabant, et magna prodigia. Hæc igitur eis commemorat. Si lege divina miracula patrare concessum non est, sed gratia Spiritus, cur relicto illo qui tanta hæc præbuit, confugiatis ad legem, quæ viribus deficitur?

Πολλοὶ τῶν βαπτισθέντων εἰς Χριστὸν, καὶ λαβόντων Πνεῦμα ἅγιον πολλὰς ἐνεργείας ἐποίουν δι' αὐτοῦ καὶ σημεῖα μεγάλα. Αὐτῶν οὖν ἐκείνων αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει. Εἰ τὰς θεοσημείας, φησὶν, οὐχ ὁ νόμος παρέσχε ποιεῖν, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, πῶς τὸν τὰ τηλικαῦτα παρεσχηκότα ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἀσθενοῦντα κατατρέχετε νόμον;

« Ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? »

« Ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε; »

Ostendit eos ordinem invertisse. A spiritalibus enim ad spiritualiora proceditur : contra vero illi, acceptis primum spiritualibus, ad carnalia transierant, ad circumcisionem scilicet. Bene vero dicit, *consummamini* : id quod posuit ac si

Ἔδειξεν αὐτοὺς τὴν τάξιν ἀντι[σ]τρέψαντας. Ἀπὸ γὰρ τῶν σωματικῶν ἐπὶ τὰ πνευματικώτερα ἔρχεται· οἱ δὲ τοὐναντίον, πρῶτον λαβόντες τὰ πνευματικὰ, μετέστησαν εἰς τὰ σαρκικὰ, τὴν περιτομήν φημι. Εὖ δὲ καὶ τὸ, *ἐπιτελεῖσθε*, ὡς ἐπὶ ἀλόγων,

αὐτοῖς παρέθηκεν, ὡς εἰ ἔλεγε σαφέστερον· Ὥσπερ ἄλογα θρέμματα παρέχετε ἑαυτοὺς εἰς τὸ κατατέμνεσθαι.

« Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ; Εἴ γε καὶ εἰκῇ. »

Τῶν ἀγώνων ἐκείνων καὶ τῶν ἄθλων αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει, ὧν ἔπαθον διὰ τὸ κήρυγμα. Λέγει οὖν· Μὴ τὸν πρότερον ὑμῶν ἐκεῖνον πάντα κόπον ἀργὸν ἐργάσησθε. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, *Εἴ γε καὶ εἰκῇ*, ἀντὶ τοῦ, Εἰ μὴ μετανοήσαντες αὐτὸν φυλάξητε.

« Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; »

Ὃ εἶπεν ἀνωτέρω, καὶ νυνὶ ἐπιλαμβάνει, ἐκδυσωπῶν αὐτοὺς τῇ δωρεᾷ ὧν εἰλήφεσαν χαρισμάτων. B

« Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. »

Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαΐζειν ἀναγκάζοντες, πρεσβύτερον ἔλεγον τὸν νόμον τῆς πίστεως, ἐκ τοῦ ἐναντίου δείκνυσιν ὁ Παῦλος πρεσβυτέραν τὴν πίστιν ἐκ τῆς περιτομῆς. Καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν τῷ προπάτορι Ἀβραὰμ, καὶ ἐκ τούτου πάλιν αὐτοὺς ἐκδυσωπεῖ. Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐφ' ᾧ φρονοῦσι μέγα, φαίνεται πρῶτος τὴν πίστιν δεξάμενος, καὶ δι' αὐτῆς φίλος προσηγορευόμενος Θεοῦ, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι προσδραμοῦνται αὐτῇ, εἴ γε τὴν ἐκείνου αὐχοῦσι συγγένειαν.

« Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ. » C

Δείκνυσιν τὰ ἔθνη μᾶλλον διὰ τῆς πίστεως αὐχοῦντα πατέρα τὸν Ἀβραὰμ, ἢ τοὺς ἐκ περιτομῆς. Τὸν γὰρ Ἀβραὰμ φίλον ἐποίησε Θεοῦ ἡ πίστις, οὐχ ἡ περιτομὴ, εἴ γε σφραγὶς καὶ σημεῖον τῆς πίστεως γέγονεν ἡ περιτομή· τὸ δὲ σημεῖον ἐκείνου οὗ ἐστι σημεῖον, ἔλασσόν ἐστιν, ὥστε οἱ ἐκ πίστεως, μᾶλλον κληθεῖεν εἰκότως τοῦ Ἀβραὰμ υἱοὶ, ἢ οἱ ἐκ τῆς περιτομῆς, καὶ τοσούτῳ ὅσῳ χρυσὸς τῆς σφραγίδος αὐτοῦ.

« Προϊδοῦσα ἡ Γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεός. »

Ἵνα μὴ δόξῃ ἐνθυμηματικῶς τοῦτο κατασκευάζειν, καὶ τὴν Γραφὴν περὶ τούτου μαρτυροῦσαν φέρει.

« Προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ. » D

Ὅρα πῶς τὴν περὶ τῶν ἐθνῶν συγγένειαν γινομένην πρὸς Ἀβραὰμ, *Εὐαγγέλιον* ἐκάλεσεν ἡ Γραφή.

« Ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. Ὥστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ. »

Διὰ τῆς ὁμοίας πίστεως.

« Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσίν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. »

Δείξας ὡς ἡ πίστις τὰ ἔθνη δικαιοῖ, καὶ τούτου μαρτυρίαν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς δεδωκὼς, δείκνυ-

de pecudibus sermo foret. Velut si manifestius diceret : Pecudum instar vos ipsi concidendos offertis. A

Vers. 4. « Tanta passi estis sine causa? Si tamen sine causa. »

Memoriam refricat agonum et certaminum illorum, quæ propter prædicationem obierant. Ait ergo : Nolite pristinum illum omnem laborem inutilem et vanum reddere. Hoc enim verbis istis significatur : *Si tamen sine causa*; id est nisi factum mutando integrum eum custodiatis.

Vers. 5. « Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? »

Nunc quoque resumit illud quod supra dixerat, ut eos pudefaciat, objecto munere gratiarum quas acceperant. B

Vers. 6. « Sicut Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. »

Quandoquidem, qui judaizare cogebant, legem antiquiorem esse fide garriebant; contra Paulus ex circumcisionis sanctione evincit fidem esse antiquiorem. Et quia proavo Abraham admodum superbiebant, ex ipsomet pudorem eis rursum injicit. Nam si Abraham cujus gratia multum arrogant sibi primum habuisse fidem reperitur, perque eam amicus Dei nuncupatus est; quanto magis ad eam isti deberent accurrere, si consanguinitate illius gloriantur.

Vers. 7. « Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ. » C

Ostendit gentiles Abrahamum sibi potiori jure parentem ratione fidei vindicare, quam qui ex circumcisione essent. Fides quippe Abraham amicum fecit Dei, non circumcisio. Siquidem circumcisio signaculum et nota fidei exstitit : nota autem minor est eo cujus est nota : quocirca qui ex fide sunt, rectius appellentur Abrahami filii, quam qui ex circumcisione : eo magis quod aurum signaculo suo pretiosius est.

Vers. 8. « Providens Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus. »

Ne videatur argumentationibus hoc astruere, Scripturam quoque testem adducit.

« Præmuntiavit Abrahæ. » D

Videsis quomodo Scriptura peractam gentium cum Abraham consanguinitatem, Εὐαγγέλιον, sive bonum nuntium vocavit.

« Quia benedicentur in te omnes gentes. [Vers 9.] Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. »

Ob consimilem fidem.

Vers. 10. « Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. »

Postquam probavit per fidem gentes justitiam **165** adipisci, ejusque rei testimonium ex Scri-

ptura protulit, ostendit insuper maledictos esse A qui legi pertinaciter adhærescunt.

VERS. 11, 12. « Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est quia justus ex fide vivet. Lex autem non est ex fide : sed qui fecerit ea, vivet in illis. »

Hoc ceu ratum firmumque statuit, neminem in lege justum evadere. Cum enim præfatus sit, maledictum esse quicunque totam legem non impleverit, nec fieri posse ut hanc impleat homo; idcirco audacter sententiam pronuntiavit :

VERS. 13. « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum : quia scriptum est : Maledictus omnis qui pendet in ligno. »

Obnoxius quidem populus erat maledictioni, B qua condemnabatur quisquis non permaneret in omnibus quæ scripta essent in libro legis [30]. Christus vero imprecationem hanc altera permutavit, qua ferebatur : *Maledictus omnis qui pendet in ligno* [31]. Quoniam ergo, tum ille qui pendet is maledictus est, tum ille qui legem violat, est quoque maledictus ; neque consentaneum erat, ut qui exsecrationem hanc solveret, eidem subjectus foret : sed oportebat ut exsecrationem istam in sese reciperet pro altera, qua damnatus erat qui in iis quæ scripta sunt non permaneret : eapropter ab hac quidem immunis fuit. *Non enim dolus inventus fuit in ore ejus* [32] : illam vero admisit, cui devovebatur omnis qui penderet in ligno, perque istam sustulit aliam : et sicut uno quopiam morti addicto, si quis insons illius vice sponte mori velit, hunc pœna eripit, consimili etiam modo Christus fecit. Itaque quemadmodum sine crimine mortem obeundo, a morte exemit illos qui morti erant obnoxii, ita quoque exsecrationem subiens, ab exsecratione illos liberavit.

VERS. 14. « Ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu. »

Quomodo in gentibus? *In semine*, inquit, *tuo benedicentur gentes* [33]; hoc est in Domino. Enimvero ut ipse alicubi ait : *Non dixit, in seminibus, quasi in multis ; sed in semine tuo, quasi in uno, hoc est Christo* [34]. Nam fieri non poterat ut per Judæos gentes benedicerentur. Quo enim pacto qui ex lege D diris devoti fuerunt, auctores aliis benedictionis forent.

« Ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. »

Nam quia possibile non erat ut gratia Spiritus ad immundum et nocentem derivaretur, exsecratione sublata, primum benedicuntur, deinde justitia per fidem accepta, Spiritus gratiam attrahunt. Atque adeo crux quidem exsecrationem solvit, fides vero justitiam præstitit, et justitia gratiam Spiritus allexit.

VERS. 15-18. « Secundum hominem dico, fratres,

σιν ὡς καὶ κατάρατοι γίνονται οἱ ἐμμένοντες τῷ νόμῳ.

« Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ Θεῷ, δῆλον ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλὰ ὁ ποιήσας αὐτὰ, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. »

Ὡς ὁμολογούμενον ἐδέξατο τὸ μὴ δικαιοῦσθαι ἐν νόμῳ τινά. Ἐπειδὴ γὰρ προεῖπεν, ἐπικατάρατον ὄντα τὸν μὴ πληροῦντα πάντα τὸν νόμον, ἀδύνατον δὲ ἦν ἄνθρωπον πληρῶσαι αὐτὸν, τούτου χάριν θαρρῶν ἀπεφήνατο·

« Χριστὸς ὑμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· ὅτι γέγραπται· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. »

Ὁ μὲν λαὸς κατάρᾳ ὑπεύθυνος ἦν τῇ καταδικαζούσῃ τὸν μὴ ἐμμένοντα πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου. Ὁ δὲ Χριστὸς ἑτέραν κατάραν ταύτης ἀντηλλάξατο τὴν λέγουσαν· *Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.* Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ κρεμάμενος ἐπικατάρατος, καὶ ὁ τὸν νόμον παραβαίνων ἐπικατάρατος, τὸν μέλλοντα δὲ ἐκείνην λύειν τὴν κατάραν, ὑπεύθυνον οὐκ ἔδει γενέσθαι αὐτῇ, ἔδει δὲ δέξασθαι κατάραν ἀντ' ἐκείνης, τῆς καταδικαζούσης λέγω, τὸν μὴ ἐμμένοντα πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις, τούτου χάριν, τῆς μὲν ἐλεύθερος γέγονεν. *Οὐχ εὑρέθη γὰρ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·* ταύτην δὲ ἔλαβεν, τὴν ὑπεύθυνον ἑαυτῇ ποιοῦσαν τὸν κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου, καὶ δι' αὐτῆς ἐκείνην ἔλυσεν· καὶ καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος ὑπὲρ ἐκείνου ἀποθανεῖν ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτὸν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ὥσπερ οὖν ὁ ἀποθανὼν ἀνεύθυνος τοὺς ἀποθανεῖν μέλλοντας ἐξείλετο θανάτου τῷ ἑαυτοῦ θανάτῳ, οὕτω καὶ κατάραν δεξάμενος ὁ Χριστὸς, τῆς κατάρας ἀπήλλαξεν.

« Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Πῶς εἰς τὰ ἔθνη; *Ἐν τῷ σπέρματί σου*, φησὶν, *εὐλογηθήσονται τὰ ἔθνη*, τουτέστι Κυρίου. Ὡς γὰρ αὐτός που φησιν· Οὐκ εἶπε, *Καὶ τοῖς σπέρμασί σου, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλὰ, Τῷ σπέρματί σου, ὡς ἐφ' ἑνὸς, τουτέστι Χριστῷ.* Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἦν διὰ τῶν Ἰουδαίων εὐλογεῖσθαι τὰ ἔθνη. Πῶς γὰρ οἱ ἐκ τοῦ νόμου ὄντες ἐπικατάρατοι, ἑτέροις εὐλογίας γίνονται πρόξενοι;

« Ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως. »

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰς ἀκάθαρτον καὶ προσκεκρουκότα ἐλθεῖν, εὐλογοῦνται πρῶτον, τῆς κατάρας ἀφαιρεθείσης· εἶτα διὰ τῆς πίστεως δικαιωθέντες ἐπισπῶνται τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν. Ὥστε ὁ μὲν σταυρὸς τὴν κατάραν ἔλυσεν, ἡ δὲ πίστις τὴν δικαιοσύνην εἰσήγαγεν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπεσπάσατο.

« Κατὰ ἄνθρωπον λέγω, ἀδελφοί· ὅμως ἀνθρώπου

[30] Deut. xxvii, 26 [31] Deut. xxi, 28. [32] Isa. liii, 9. [33] Gen. xxii, 18. [34] Vide infra, v. 16.

κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. Τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, Καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός. Τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν. Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας. Τῷ δὲ Ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ Θεός. »

A plane hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. Non dicit : et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico testamentum **166** confirmatum a Deo, quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus. »

Ἐξ ἀνθρωπίνων μὲν παραδειγμάτων ὁ λόγος, φησί· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *κατὰ ἄνθρωπον λέγω*. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραὰμ διὰ σπέρματος αὐτοῦ εὐλογῆσαι τὰ ἔθνη· σπέρμα δὲ αὐτοῦ ἐστι κατὰ σάρκα ὁ Χριστός. Ἦλθε μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη νόμος. Εἰ τοίνυν ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἡ ἐπαγγελία ἐκείνη ἄκυρός ἐστιν. Εἶτα ἀνθρώπου μὲν οὐδεὶς ἀθετεῖ διαθήκην· τοῦ δὲ Θεοῦ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ἀκυροῦται ἡ διαθήκη. Εἰ γὰρ ἃ ἐπηγγείλατο ἐκείνη, οὐκ ἐκείνη δίδωσιν, ἀλλ' ἕτερος ἀντ' ἐκείνης, τουτέστιν ὁ νόμος, ἐκβέβληται ἡ διαθήκη· καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον;

Humanis utor exemplis, inquit : hoc enim est quod ait, *secundum hominem dico*. Hujus autem loci sensus est. Abrahamo Deus pollicitus est benedicturum se gentes per semen ipsius : semen autem ejus secundum carnem Christus est : post annos subinde quadringentos et triginta lex prodiit : si benedictiones, vita et justitia lege donantur, irrita ergo fuit illa promissio. Ad hæc, nemo quidem hominis testamentum resciderit : Dei vero testamentum post quadringentos et triginta annos irritum factum erit. Nam si quæ illud promiserat, hæc ipsum non præstitit, sed aliud ejus loco, lex nimirum; testamentum igitur abrogatum erit. Quinam vero hæc cum ratione possint congruere?

Ἀντὶ τοῦ, ἢ προστίθησιν.

Idem est atque, aut adjicit.

« Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη. »

Vers. 19. « Quid igitur lex? propter transgressiones posita est. »

Ἵνα μή τις νομίσῃ περιττὸν τὸν νόμον, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, δεικνὺς ὅτι οὐκ εἰκῇ, ἀλλὰ πάνυ χρησίμως ἐδόθη, ἵνα μὴ ἐξῇ Ἰουδαίους ἀδεῶς ζῆν, καὶ εἰς ἔσχατον ἐξολισθαίνειν κακίας, ἀλλὰ ἀντὶ χαλινοῦ ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπικείμενος ᾖ, παιδεύων, ῥυθμίζων, κωλύων παραβαίνειν, εἰ καὶ μὴ πάσας, ἀλλ' ὅμως κἂν ἐνίας τῶν ἐντολῶν. Ὥστε οὐ μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. Ἀλλ' ἄχρι τίνος; Ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπηγγείλατο.

Ne quis legem superfluam fuisse arbitretur, hanc quoque partem sarcit, demonstrans eam, non temere et frustra, sed admodum utiliter esse datam : ne scilicet Judæis liceret nullo timore vivere, et in extremam prolabi malitiam. Quapropter legem instar freni impositam eis fuisse, quæ ipsos erudiret, componeretque, nec sineret violare, si non omnia, certe aliquot præcepta. Usquequo autem? Usque dum veniret semen cui promiserat.

« Ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ὃ ἐπήγγελται διὰ διαταγῆς δι' ἀγγέλων. »

« Donec veniret semen, cui promissio facta est, ordinata per angelos. »

Σπέρμα μὲν τὸν Χριστόν φησι. Λέγει δέ· Μέχρι τῆς Χριστοῦ παρουσίας δέδοται· τί περαιτέρω καὶ παρὰ καιρὸν αὐτὸν ἔλκεις;

Christum quidem *semen* dicit. Ait vero : Usque ad adventum Christi lex data est; cur eam longius et ultra tempus prorogas?

« Ἐν χειρὶ Μεσίτου. Ὁ δὲ Μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. »

« In manu Mediatoris. [Vers. 20.] Mediator autem unius non est : Deus vero unus est. »

Τὸν Χριστὸν ἐνταῦθά φησι, τὸν καὶ πάλαι δεδωκότα τὸν νόμον. Εἰ δὲ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκε, κύριος ἂν εἴη καὶ λῦσαι πάλιν.

Hic Christum innuit, qui et legem quondam præbuit. Quod si is legem tulit, penes illum quoque sit oportet eam denuo solvere.

« Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ; μὴ γένοιτο· Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη. »

Vers. 21. « Lex ergo adversus promissa Dei? absit. Si enim data esset lex quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. »

Εἰ γὰρ τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραὰμ αἱ εὐλογίαι δέδονται, ὁ δὲ νόμος κατάραν εἰσάγει, ἆρα κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος. Πῶς οὖν λύει αὐτὸν, σκόπει. Πρῶτον μὲν τῇ ἀπαγορεύσει τὸ, *Μὴ γένοιτο*, λέγων· ὅπερ [ἦν] σφόδρα ἀτοπώτατον, τίθεται ἔπειτα λογισμῷ βεβαίῳ. Ἔστι δὲ οὗτος· Εἰ μὲν ἐν αὐτῷ, φησὶ, τῷ νόμῳ τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς εἴχομεν, ἴσως καλῶς ταῦτα ἔλεγον. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως ἡ σωτηρία ἡμῖν καὶ ἡ ζωὴ, κἂν ἐπικαταράτους ἐκείνους

Nam si semini Abraham datæ benedictiones sunt, lex autem exsecrationem adducit; lex igitur promissionibus Dei adversatur. Inspice vero quinam hoc solvat. Primum quidem abnegando, dicens, *Absit*, remque adeo absurdissimam censet : tum deinde valida ratiocinatione, quæ ejusmodi est : Si in lege vitæ spem habuissemus, inquit, hæc forsan recte illi dicerent : sin vero a fide salus vitaque parantur, tametsi lex diris alios devoveat, nihil

inde damni accepimus, ubi venit fides, et cuncta dissolvit.

Vers. 22, 23. « Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam spem quæ revelanda erat. »

167 Cum Judæi admodum superbirent, et idcirco miseriis obtererentur, eam ob rem lex illis data est, qua peccatum coarguceretur ipsorum, cosque obnoxios imprecationi redderet, ut agnoscentes se in extremis agere, Christi fidem peroptarent, qua peccatum quoque tolleretur.

Vers. 24, 25. « Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo. »

Atqui pædagogus magistro contrarius non est, sed ei viam sternit. Quod si quis doctrinæ habitum adeptus a magistro est, tum ipsum pudet manere sub pædagogo.

Vers. 26. « Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. »

At non per legem, inquit.

Vers. 27. « Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. »

Quoniam eximium quid et admirabile pronuntiavit, eos nimirum qui exsecrationi legis subditi erant, per fidem filios Dei appellatos fuisse, hoc ipsum evincit primum, quia Christum induerunt. Porro si Christus Filius exsistit Dei, inquit, tu vero eum induisti, cum Filium in te habeas, ejusque similis evaseris, in Dei plane propinquitatem es cooptatus.

Vers 28. « Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos, unus in Christo Jesu. »

Magis ac magis explicat bonitatem Dei, qua cunctis æquale donum largitus sit.

Vers. 29. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. »

Si Christus semen est Abraham, vos autem Christum induistis, et corpus ejus facti estis, manifestum est vos esse semen Abraham, ac proinde hæredes. Ad semen quippe illius promissio pertinet.

ποιήσῃ, οὐδὲν ἐβλάβημεν ἐρχομένης ἐκείνης, καὶ πάντα λυούσης.

« Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ Γραφὴ ἅπαντα ὑφ' ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσι. Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκλειόμενοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι. »

Ἐπειδὴ μεγάλα ἐφρόνουν Ἰουδαῖοι, καὶ τοῦτο ἦν αὐτοὺς τὸ ταλαιπώρους ἐργασάμενον, τούτου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὑπὸ κατάραν ποιῶν, ἵνα εἰδότες ὡς ἐν ἐσχάτοις εἰσὶ, τὴν πίστιν ποθήσωσι τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν καὶ λύουσαν τὴν ἁμαρτίαν.

« Ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν. Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. ».

Ὁ δὲ παιδαγωγὸς οὐκ ἐναντίος τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ προοδοποιῶν αὐτῷ. Εἰ δέ τις ἐν ἕξει γένηται μαθημάτων παρὰ τοῦ διδασκάλου, αἰσχύνεται λοιπὸν ἐμμένειν ἔτι τῷ παιδαγωγῷ.

« Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ νόμου φησίν.

« Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. »

Ἐπειδὴ μέγα εἶπε, καὶ θαυμαστὸν, τοὺς ὑπὸ κατάραν ἐκ τοῦ νόμου γεγενημένους, διὰ τῆς πίστεως υἱοὺς προσαγορευθῆναι Θεοῦ, κατασκευάζει αὐτὸ, πρῶτον μὲν τῷ ἐνδύσασθαι τὸν Χριστόν. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς Υἱὸς Θεοῦ, σὺ δὲ αὐτὸν ἐνεδύσω, φησὶ, τὸν Υἱὸν ἔχων ἐν σαυτῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθείς, εἰς μίαν συγγένειαν ἦχθης.

« Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ἐπὶ πλεῖον διηγεῖται τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅπου γε πᾶσι τὴν ἴσην δέδωκε δωρεάν.

« Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. »

Εἰ ὁ Χριστὸς σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ὑμεῖς δὲ Χριστὸν ἐνεδύσασθε, καὶ σῶμα αὐτοῦ γεγόνατε, δῆλον ὅτι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε. Οὐκοῦν καὶ κληρονόμοι. Τῷ σπέρματι γὰρ αὐτῷ ἡ ἐπαγγελία.

CAP. IV.

Vers. 1-5. « Dico autem: quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit Dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a Patre: ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi hujus eramus servientes. Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, natum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. »

Parvulum dicit, non ætate, sed animo; significans Deum initia hæc quoque voluisse largiri. Quia

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Λέγω δὲ ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, Κύριος πάντων ὤν, ἀλλ' ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους, ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ Πατρός. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γεννώμενον ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. »

Νήπιος, οὐ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὴν γνώμην φησί· δεικνὺς ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐβούλετο ὁ Θεὸς ταῦτα

χαρίσασθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἔτι νηπιωδέστερον διεκείμεθα, ἀφῆκεν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶναι, τουτέστι Νουμηνίας καὶ Σάββατα. Αἱ γὰρ ἡμέραι ἀπὸ δρόμου σελήνης καὶ ἡλίου γίνονται. Εἰ δὲ καὶ νῦν ἡμᾶς ὑπὸ νόμον ἄγουσιν, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἢ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελείας ἡλικίας, εἰς τοὐπίσω πάλιν ἀπάγουσι, καὶ δούλων οὐδὲν διαφέρειν ποιοῦσιν.

A vero pueriliter adhuc affecti eramus, ipse nos sivit sub elementis mundi agere; puta sub Neomeniis et Sabbatis. Nam dies cursu solis et lunæ peraguntur. Si autem nos sub legem redigunt, nihil aliud faciunt, quam si nos ætatis adultæ tempore ad retroactam ætatem denuo revocarent, ut a servis nihil differentes simus.

« Ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. »

Καλῶς εἶπεν, *ἀπολάβωμεν*, δεικνὺς ὀφειλομένην. Ἄνωθεν γὰρ ἐπηγγείλατο ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ.

« Ut adoptionem filiorum reciperemus. »

168 Recte dixit, *reciperemus*, ut eam debitam nobis fuisse ostenderet. Olim enim Deus hanc Abrahamo promiserat.

« Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλε τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον, Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. Ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός. Εἰ δὲ υἱὸς, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστόν. »

Ἄνω καὶ κάτω τὸν περὶ τῆς υἱοθεσίας αὐτοῖς προφέρει λόγον. Καὶ ἤδη μὲν ἔδειξεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω διὰ τοῦ εἰπεῖν, *Χριστὸν ἐνεδύσασθε*· νῦν δὲ καὶ ἑτέρου τοῦ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἂν ἐδυνάμεθα Πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ λαβεῖν, εἰ μὴ υἱοὶ αὐτοῦ ἐγεγόνειμεν.

VERS. 6, 7. « Quoniam estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. Itaque jam non es servus, sed filius. Quod si filius, et hæres Dei per Christum. »

Sursum deorsum de adoptione sermonem movet. Jamque superius quidem eam indicavit, dicendo, *Christum induistis*: nunc autem alio modo cum ait, non nos posse Deum vocare Patrem, neque Spiritum ab eo accipere, nisi filii ipsius facti simus.

« Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς. Νῦν δὲ γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; »

VERS. 8, 9. « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertemini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo ab integro servire vultis? »

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ἀποτείνεται· ὅτι καὶ εἰδωλολατρεία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἡ τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως φυλακή.

Hoc loci illos alloquitur ex gentibus qui crediderant: quoniam et observatio dierum idolorum superstitioni similis erat.

« Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτούς. »

VERS. 10. « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. »

Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον περιτομὴν αὐτοὶ ἐκήρυττον ἐκείνην μόνην, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτὰς, καὶ τὰς Νουμηνίας τηρεῖν.

Ex istis compertum fit, non solum eos circumcisionem prædicasse, verum etiam festos dies et Neomenias servari debere.

« Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. »

VERS. 11. « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. »

Δέδοικα, φησὶν, οὐ μὴν ἀπέγνωκα. Κύριοι γὰρ ὑμεῖς τὸ πᾶν διορθῶσαι.

Timeo, inquit, non despero. Nam in vestra potestate est totum emendare.

« Γίνεσθε ὡς ἐγὼ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς, ἀδελφοὶ, δέομαι ὑμῶν. Οὐδέν με ἠδικήσατε. »

VERS. 12. « Estote sicut ego, et ego sicut vos: fratres, obsecro vos. Nihil me læsistis. »

Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων λέγει. Διὸ καὶ ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει, πείθων αὐτοὺς ἀποστῆναι τῶν παλαιῶν, μιμουμένους αὐτόν.

Hæc loquitur ad illos qui ex Judæis erant. Quocirca semet ipse profert in medium, quo illos exemplo suo persuadeat a priscis ritibus suis desciscere.

« Οἴδατε, ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον, καὶ τὸν πειρασμόν μου, τὸν ἐπὶ τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. »

VERS. 13, 14. « Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem meam in carne mea non sprevistis, neque respuistis; sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. »

Κηρύσσων ὑμῖν, φησὶν, ἠλαυνόμην, ἐμαστιγούμην, θανάτους ὑπέμενον, καὶ οὕτω κατεφρονήσατέ μου. Τοῦτο γάρ ἐστι, *Τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε*. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, διωκόμενον ὡς ἄγγελον δέχεσθαι, παραινοῦντα δὲ τὰ δέοντα, μὴ δέχεσθαι.

Quando Christum prædicabam, inquit, ejiciebar, vapulabam, mortes tolerabam; ac ne sic quidem me contemnebatis. Nam id significatur his verbis: *Tentationem meam in carne mea non sprevistis, neque respuistis*. Quomodo igitur non absurdum sit, eum qui exagitaretur, tanquam angelum susceptum esse, ac non item, dum ea quæ opus sunt, suadet?

Vers. 15, 16. « Ubi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? »

« Ποῦ οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; Μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι εἰ δυνατὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἐδώκατέ μοι. Ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν; »

Hic hæsitat et obstupescit, atque ab eis discere mutationis causam quærit. Nunquid non vos estis, inquit, qui me fovebatis colebatisque, vestrisque pretiosiorem oculis ducebatis? Undenam ergo inimicitia hæc? unde suspicio? quippe cum **169** ea quæ vera sunt dixerim vobis. Aliam quippe hujus rei causam non video, nisi quod veritatem vobis locutus sim.

Ἐνταῦθα διαπορεῖ καὶ ἐκπλήττεται, καὶ παρ' αὐτῶν ζητεῖ τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς μαθεῖν. Οὐχ ὑμεῖς ἦτε, φησὶν, οἵ με μεθέποντε καὶ θεραπεύοντες, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἡγούμενοι τιμιώτερον. Πόθεν οὖν ἡ ἔχθρα; πόθεν ἡ ὑποψία; ὅτι τὰ ἀληθῆ πρὸς ὑμᾶς εἶπον· ἐγὼ γάρ, φησὶν, οὐκ οἶδα ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὸ τἀληθῆ λέγειν ὑμῖν.

Vers. 17. « Æmulantur vos, non bene. »

Ad æmulationem vos excitant, inquit, sed non rectam. Quo enim pacto æmulatio illa bona sit, quæ in jugum eos servitutis detruderet?

« Ζηλοῦσιν ὑμᾶς, οὐ καλῶς. »

Ζῆλον ὑμᾶς, φησὶν, ἐρεθίζουσιν ἔχειν, οὐ καλόν. Πῶς γὰρ ἐκεῖνος καλὸς, ὁ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν αὐτοὺς καταφέρων τῆς δουλείας;

« Sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini. »

Excludere nimirum a gratia Evangelii. Hoc enim præstabant, qui ipsos vellent a perfecta cognitione abigere, et ad spuriam rursum deducere; non aliam ob causam, nisi ut ipsi in loco magistrorum sederent, Galatas vero in classe discipulorum statuerent.

« Ἀλλὰ ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλῶτε. »

Ἐκκλεῖσαι μὲν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος. Τοῦτο γὰρ ἐπαίρουν, τοὺς μὲν [γὰρ] τελείας γνώσεως ἐκβαλεῖν θέλοντες, εἰς δὲ τὴν νόθον πάλιν ἀνάγοντες, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ μὲν ἐν τάξει διδασκάλων γένωνται, Γαλάτας δὲ ἐν τάξει καταστήσωσι μαθητῶν.

Vers. 18. « Bene autem æmulamini in bono semper, et non tantum cum præsens sum apud vos. »

« Καλῶς δὲ ζηλοῦσθε ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς. »

Istic annuit, absentiam suam totius mali causam fuisse, hocque rem bene succedere, si absente magistro discipuli convenientem suum locum teneant.

Ἐνταῦθα αἰνίττεται, ὅτι ἡ ἀπουσία αὐτοῦ ταῦτα εἰργάσατο, καὶ ὅτι τοῦτο μακάριον, τὸ καὶ ἀπόντος τοῦ διδασκάλου τὴν δέουσαν τάξιν σώζειν τοὺς μαθητάς.

Vers. 19. « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. »

« Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. »

Imaginem labefactastis, inquit; formam perdidistis; altera vobis regeneratione et reformatione opus est, doctrina scilicet. Iterum vos gigno per eruditionem.

Ἐφθείρατε, φησὶ, τὴν εἰκόνα, ἀπωλέσατε τὴν μορφὴν, ἀναγεννήσεως ἑτέρας ὑμῖν δεῖ καὶ ἀναπλάσεως, διδαχῆς δηλονότι· πάλιν γεννῶ διὰ κατηχήσεως.

Vers. 20. « Volebam autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam. »

« Ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου. »

Qua de causa præsens esse optabat; nisi ut mutaret vocem, hoc est uti lacrymas effunderet, lugeret, et ingemisceret, et simul omnes ad lamenta evocaret? Nam fieri minime poterat, ut in epistolis suis lacrymas gemitumve suum exhiberet.

Τίνος ἕνεκεν ζητεῖ τὴν παρουσίαν λέγει, καὶ τίνος ἢ τοῦ ἀλλάξαι τὴν φωνὴν, ἀντὶ τοῦ δακρῦσαι καὶ θρηνῆσαι, καὶ ὀλοφύρασθαι, καὶ πάντας εἰς θρῆνον ἐπισπᾶσθαι; Διὰ γὰρ ἐπιστολῆς οὐκ ἦν δάκρυα δεῖξαι, οὐδὲ ὀλοφυρμόν.

« Quoniam confundor in vobis. »

« Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν. »

Non enim, inquit, quid dicam habeo; qui factum sit, ut qui prius ad ipsum usque cœli verticem ascenderatis, partim ob pericula quæ fidei causa tolerastis, partim ob prodigia quæ per fidem edidistis, nunc repente adeo ad tantam vilitatem dejecti sitis, ut ad circumcisionem et Sabbata pertrahamini.

Οὐκ ἔχω γὰρ, φησὶ, τί εἰπω· πόθεν οἱ πρὸς αὐτὴν ἀναβάντες τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν διὰ τῶν κινδύνων ὧν ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν σημείων ὧν ὑπεδείξατε διὰ τῆς πίστεως, νῦν ἀθρόον οὕτως εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατηνέχθητε, ὡς εἰς περιτομὴν καὶ Σάββατα κατασύρεσθαι.

« Vers. 21-23. « Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, Quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, se-

« Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ

σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, δι' ἐπαγ- A cundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem. »

γελίας. »

Ἐπειδὴ ἔλεγεν, ὅτι ἡ πίστις ὑμᾶς συνάπτει τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσιν ἀπίθανον εἶναι εἰς τοὺς μὴ γεννωμένους ἐξ ἐκείνου, τούτους υἱούς φησιν εἶναι ἐκείνου, δείκνυσιν ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο ἄνωθεν γέγονεν. Ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, οὐδὲ κατὰ γάμου νόμον, οὐδὲ κατὰ σαρκὸς δύναμιν γεννώμενος, καὶ υἱὸς, καὶ γνήσιος ἦν, ἀπὸ νεκρῶν σωμάτων φῦναι κελευσθείς. Μὴ θορυβείτω τοίνυν ὑμᾶς, φησὶ, τὸ μὴ κατὰ σάρκα γεγεννῆσθαι. Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα συγγενεῖς ὑμεῖς αὐτοῦ, ὅτι οὐ κατὰ σάρκα ἐγεννήθητε. Οὐ γὰρ τιμιωτέρους τοῦτο τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ ἀτιμωτέρους ἐργάζεται. Θαυμαστότερος γὰρ ὁ τόκος, ὁ μὴ κατὰ σάρκα, καὶ πνευματικώτερος. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἄνωθεν τεχθέντων. Ἐτέχθη κατὰ σάρκα ὁ Ἰσμαὴλ, ἀλλὰ δοῦλος ἦν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεβάλλετο τῆς πατρῴας οἰκίας. Ὁ δὲ κατ' ἐπαγγελίαν τεχθεὶς Ἰσαάκ, ἅτε υἱὸς ὢν γνήσιος καὶ ἐλεύθερος, κύριος ἁπάντων ἦν.

Quoniam dixit : fides vos conjungit Abrahamo, atque incredibile auditoribus videbatur, ut qui ex illo minime prognati essent, filii tamen ipsius esse dicerentur, ostendit paradoxum istud jampridem evenisse. Nam Isaac, qui non ordine naturæ, neque solita lege conjugiorum, neque secundum carnis vires natus fuit, et filius, et germanus erat, cum ex corporibus emortuis nasci jussus esset. Neque hoc vos conturbet, inquit, qui secundum carnem nati non estis. Nam hoc ipsum vos quam maxime propinquos illius facit, quod secundum carnem non estis nati. Enimvero secundum carnem esse natum, hoc non solum **170** non reddit honoratiores, verum et minus B honorabiles facit. Partus quippe minime carnalis et spiritualioris generis, longe mirabilior est. Quod perspicuum fit ex iis qui jam olim nati sunt. Natus est Ismael secundum carnem, sed servus fuit; nec id solum, verum et exactus est ex paternis ædibus. Qui vero secundum repromissionem, Isaac nimirum, hic tanquam genuinus filius ac liber, omnium dominus fuit.

« Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. »

Ἡ μὲν ἱστορία αὐτὴ, φησὶν, οὐ τοῦτο δὲ μόνον παραδηλοῖ ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ ἀγορεύει· διὸ καὶ ἀλληγορία καλεῖται.

« Αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι. »

Οἱ δύο νόμοι, ὁ νομικὸς καὶ ὁ εὐαγγελικός.

« Μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, C ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ. Τὸ γὰρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν Ἀραβίᾳ. »

Ἄγαρ ἐλέγετο ἡ δούλη. Τὸ δὲ Σινᾶ ὄρος, οὕτω μεθερμηνεύεται τῇ ἐπιχωρίῳ αὐτῶν διαλέκτῳ· ὥστε τοὺς ἐκ τῆς παλαιᾶς τικτομένους, πάντας ἀνάγκη δούλους εἶναι.

« Συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ· δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. »

Οὐ μόνον, φησὶν, ἐκείνη δούλη ἦν, ἀλλὰ καὶ δούλους ἔτεκεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ διαθήκη, τουτέστιν ἧς τύπος ἡ δούλη. Καὶ γὰρ Ἱερουσαλὴμ ἐκ γειτόνων κεῖται τῷ ὄρει τῷ ὁμωνύμῳ τῇ δούλῃ· ἐν τούτῳ δὲ τῷ ὄρει καὶ ἡ διαθήκη δέδοται.

« Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. Γέγραπται γάρ· Εὐφράνθητι, στεῖρα, ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα. »

Τῆς μὲν Ἱερουσαλὴμ τῆς κάτω τύπος ἡ Ἄγαρ· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ οὕτω καλουμένου· τῆς δὲ ἄνω ἡ Σάρρα. Ἄνω δὲ Ἱερουσαλὴμ καλή· καὶ αὕτη γὰρ ἦν πάλαι στεῖρα, ὥσπερ καὶ ἡ Σάρρα. Ὅτι δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὁ λόγος, καὶ τὸν προφήτην παρήγαγεν μάρτυρα λέγοντα· *Εὐφράνθητι, στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα.*

« Ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. »

[34] Isa. LIV, 1.

Vers. 24. « Quæ sunt per allegoriam dicta. »

Ipsa quidem historia, inquit, non illud solum quod apparet enuntiat, verum et alia quædam proloquitur. Unde etiam allegoria dicitur.

« Hæc enim sunt duo testamenta. »

Duæ utique leges, legalis et evangelica.

« Unum quidem a monte Sina, in servitutem C generans, quæ est Agar. [Vers. 25.] Sina enim mons est in Arabia. »

Agar ancilla dicebatur. Mons vero Sina idem sonat illius gentis lingua : unde omnes qui ex testamento veteri nati sunt, esse servos oportet.

« Conjunctus autem est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. »

Non modo hæc serva est, inquit, sed et servos gignit ; imo et testamentum ipsum, illud nimirum cujus figura ancilla est. Nam Jerusalem affinis est monti qui ancillæ cognominis est. Atqui in hoc monte datum testamentum quoque fuit.

Vers. 26, 27. « Quæ autem sursum est Jerusa- D lem, libera est, quæ est mater omnium nostrum. Scriptum est enim : Lætare, sterilis quæ non paris, erumpe et clama, quæ non parturis. »

Inferioris quidem illius Jerusalem figura est Agar ; idque manifestum est ex ejusdem nominis monte : Sara vero superioris. Atqui superna illa Jerusalem sponsa est. Nam et ipsa quondam sterilis erat, quemadmodum et Sara. Quod autem de Ecclesia id dictum fuerit, prophetæ testimonio comprobat, ubi nempe sic ille loquitur : *Lætare, sterilis quæ non paris* [34].

« Quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum. »

Desertam vocat Ecclesiam gentium, quæ quondam in solitudine et ignorantia Dei egerit. Ea autem quæ virum habuit, Synagoga est, quippe cui data lex fuerat. Nihilominus longe plures fuere filii sterilis ; utpote quod quæ habebat virum, unam duntaxat gentem genuit : sterilis vero universas gentes edidit.

Ἔρημον, τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν λέγει, τὴν πάλαι ἐν ἐρημίᾳ καὶ ἀγνωσίᾳ ὑπάρχουσαν τοῦ Θεοῦ. Ἔχουσαν δὲ τὸν ἄνδρα, τὴν συναγωγήν, διὰ τὸ δεδόσθαι αὐτῇ τὸν νόμον. Ἀλλ' ὅμως πολυπλάσια γέγονε τῆς στείρας τὰ τέκνα· καθὸ ἡ μὲν ἔχουσα τὸν ἄνδρα, ἓν μόνον ἔτεκεν ἔθνος, ἡ δὲ στεῖρα, πάντα ἐποίησε τὰ ἔθνη.

Vers. 28. « Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. »

« Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. »

Non modo quoniam sterilis erat Ecclesia, quemadmodum Sara ; verum et, sicut illam non natura, sed promissio Dei fecundam reddidit ; ita et in altera nostra generatione, natura nulla, sed Dei verba, quæ norunt fideles, in aquarum piscina, tanquam in utero quodam, formant et regenerant illum qui baptizatur. Itaque si sterilis filii sumus, liberi sumus.

Οὐ γὰρ μόνον ὅτι στεῖρα ἡ Ἐκκλησία, ὥσπερ ἡ Σάῤῥα, ἀλλὰ καθάπερ ἐκείνῃ οὐχ ἡ φύσις, ἀλλὰ ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πεποίηκε τὴν γονήν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας, φύσις μὲν οὐδεμία, τὰ δὲ ῥήματα τοῦ Θεοῦ, ἃ ἴσασιν οἱ πιστοὶ, ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων, καθάπερ ἐν νηδύϊ τινὶ διαπλάττει, καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτιζόμενον. Οὐκοῦν εἰ τῆς στείρας ἐσμὲν, ἐλεύθεροί ἐσμεν.

171 Vers. 29. « Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum : ita et nunc. »

« Ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν. »

Ne objiciant : Ecquænam est ista libertas, quando Judæi constringunt, et verberant illos qui credidere? ostendit ejus quoque rei jam olim figuram exstitisse.

Ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ ποία αὕτη ἡ ἐλευθερία, ὅπου Ἰουδαῖοι κατέχουσι καὶ μαστίζουσι τοὺς πιστούς ; δείκνυσιν καὶ τούτου τὸν τύπον ἄνωθεν ὄντα.

Vers. 30, 31. « Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus : non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque, fratres, non sumus. »

Ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή ; Ἔκβαλε τὴν παιδίσκην, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. Οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐσμέν. »

Exhibita prius persecutionis figura, non eos sinit animum despondere, sed ex historia docet iterum, qualis futurus sit insectatorum finis, ut non modo suis ædibus abigantur, sed et facultatum jacturam faciant. Cæterum recte *filium* quoque dixit *ancillæ*, non Abrahami, ut a viliori parte eos nominaret.

Δείξας ἄνωθεν τὸν τύπον τοῦ διωγμοῦ, οὐκ ἐᾷ καταπίπτειν εἰς ἀκηδίαν αὐτοὺς, διδάσκων ἐκ τῆς ἱστορίας πάλιν καὶ ποῖον ἔσται τῶν διωκτῶν τέλος, τὸ μὴ μόνον ἐκβληθῆναι τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ τῆς οὐσίας ἐκπτωσιν ὑπομεῖναι. Εὖ δὲ καὶ *υἱὸν παιδίσκης* εἶπεν, καὶ μὴ Ἀβραάμ· ἵνα ἀπὸ τοῦ φαυλοτέρου αὐτοὺς προσαγορεύσῃ.

« Ancillæ filii, sed liberæ. Libertate igitur nos Christus liberavit. »

Παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε. »

CAP. V.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Vers. 1. « State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. »

« Στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. »

Alteram addit causam, qua suadeat eos disciplinæ suæ adhærescere. Ait autem : nec enim in libertatem vos vindicastis. Alius est qui vos redemit : alius est qui pretium pro nobis solvit. Dicendo autem, *state*, procellam quæ acciderat indicavit : nomine vero *jugi* rei gravitatem ipsis significavit. Quin et dum ait, *rursum*, nimium ipsorum stuporem notat. Nam si molestiam hanc non fuissetis experti, haud eratis tantorum criminum rei.

Ἑτέραν αἰτίαν τίθησι, τὴν πείθουσαν αὐτοὺς μένειν ἐπὶ τῶν δογμάτων. Λέγει δέ· Μὴ γὰρ ἑαυτοὺς ἠλευθερώσατε ; Ἄλλος ἐστὶν ὑμᾶς ὁ ἠγορακώς· ἄλλος ὁ τιμὴν δοὺς ὑπὲρ ὑμῶν. Τὸ δὲ *στήκετε*, εἰπὼν, τὸν σάλον τὸν γεγενημένον ἔδειξε· τῷ δὲ, *ζυγοῦ*, ὀνόματι τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος αὐτοῖς καταστημαίνει. Τὸ δὲ *πάλιν*, εἰπὼν, πολλὴν αὐτῶν δείκνυσιν ἀναισθησίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἄπειροι τοῦ πάθους ἦτε ἐκείνου, φησὶν, οὐ τοσούτων ἦτε ἐγκλημάτων ἄξιοι.

Vers. 2. « Ecce ego Paulus dico vobis. »

« Ἰδοὺ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν. »

Vox ista illius est qui præfidenter loquatur.

Θαῤῥοῦντος ἡ φωνή.

« Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. »

« Ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. »

Qui vero nihil proderit Christus ei qui circumcisus erit ? ausculta. Qui circumciditur, tanquam legem reformidans circumciditur. Qui vero for-

Πῶς οὐδὲν ὠφελήσει τὸν περιτεμνόμενον ὁ Χριστός ; ἄκουε. Ὁ περιτεμνόμενος, ὡς νόμον δεδοικὼς περιτέμνεται. Ὁ δὲ δεδοικὼς, ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει

τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν, οὐδὲν κερδαίνει παρὰ τῆς ἀπιστουμένης.

« Μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. Κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. »

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς κατ' ἔχθραν ταῦτα λέγεσθαι, οὐχ ὑμῖν μόνον λέγω, φησὶν, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. Ἀλλήλων γὰρ ἔχεται τὰ νόμιμα. Καὶ πῶς, ἄκουε. Ἡ περιτομὴ θυσίαν ἔχει συνεζευγμένην, ἡμέρας παρατήρησιν· ἡ θυσία πάλιν, καὶ ἡμέρας καὶ τόπου φυλακήν· ὁ τόπος, μυρίων καθαρμῶν τρόπους. Οἱ καθαρμοὶ, πλῆθος παρατηρήσεων εἰσάγουσιν. Οὐκ ἐᾶται γὰρ ἀκάθαρτος θύειν, οὐχ ἱερῶν ἐπιβαίνειν ἀδύτων, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ποιεῖν θέμις. Διὸ καὶ πολλὰ ἐφέλκεται διὰ μιᾶς ἐντολῆς ὁ νόμος. Ἂν τοίνυν περιτ[ε]μ[ν]ηθείης μὲν, μὴ ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, ἢ ἐν τῇ ὀγδόῃ μὲν, μὴ θύσῃς δὲ ἢ θύσῃς μὲν, μὴ ἐν τῷ ὡρισμένῳ δὲ τόπῳ· ἢ ἐν τῷ ὡρισμένῳ τόπῳ, μὴ τὰ νενομισμένα δέ· ἢ τὰ νενομισμένα μὲν, μὴ καθαρὸς δέ· ἢ καθαρὸς μὲν ὢν, οὐ τοῖς προσήκουσι δὲ θεσμοῖς καθαρθείς, πάντα οἴχεται ἐκεῖνα. Διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι *Ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι.*

« Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε. »

Καὶ διὰ τῆς κολάσεως ἐκφοβεῖ. Τί γὰρ τὸ λειπόμενον τῆς χάριτος ἐκπίπτουσιν, ἀλλ' ἢ κόλασις ἀπαραίτητος;

« Ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως, ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα. »

Πτοήσας διὰ τῆς κολάσεως, πάλιν ἐπὶ λιμένα παραμυθίας αὐτοὺς ἄγει, λέγων· Οὐδὲν ἐκείνων δεόμεθα τῶν νομίμων, φησίν. Ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις ἡμῖν Πνεῦμα παρασχεῖν, καὶ δι' αὐτῆς δικαιοσύνην, καὶ πολλὰ μεγάλα ἀγαθά.

« Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; »

Ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος, μηκέτι ταῦτα περιεργαζέσθω, φησίν.

« Ἡ πεισμονὴ, οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς. »

Οὐ διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν ὑμᾶς ὁ καλῶν, ὥστε οὕτω ζηλεύεσθαι· οὔτε ἐνομοθέτησεν, ὥστε Ἰουδαΐζειν.

« Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. »

Ἵνα μή τις λέγῃ, Τί τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις τῷ λόγῳ; μίαν ἐντολὴν μόνην ἐφυλάξαμεν τοῦ νόμου, καὶ τοσαῦτα θορυβεῖς; ἄκουσον πῶς ἐκφοβεῖ διὰ τοῦ παραδείγματος. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὥσπερ ἡ ζύμη μικρά τις οὖσα ὅλον τὸ φύραμα εἰς ἑαυτὴν μετατίθησιν, οὕτω καὶ ὑμᾶς δύναται, φησὶν, τὸ μι-

A midat, virtuti gratiæ incredulus est : qui demum incredulus est, nihil juvatur ab ea cui fides non habetur.

B Vers. 3, 4. « Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis a Christo. »

Etenim ne existimes hæc inimico dici animo : non vobis solum dico, inquit, sed et cuicunque homini, quisquis circumciditur, quod debitor sit totius legis implendæ. Nam legis præcepta inter se cohærent. Qua vero ratione? audias velim. Circumcisio immolationem victimarum adjunctam habet, et dierum observationem, immolatio rursum et diei et loci cautionem : locus, ad sexcentos lustrationum ritus, lustrationesque ad examen quoddam observationum obligant. Non enim impuro fas est immolare, non sacra ingredi adyta, non quidvis aliud facere. Quocirca uno præcepto multa lex trahit. Siquidem ergo circumcidaris, non autem octava die; aut si octava die, at non immolaveris; aut si immoles, non autem in loco præscripto; sin etiam in præscripto loco, non vero quæ lex decernat; vel si ea quæ lege decernuntur, verum non sis mundus : **172** vel si mundus, non autem convenientibus ritibus purificatus, cuncta illa pereunt. Quamobrem ait : *Debitor est totius legis implendæ.*

« Qui in lege justificamini, gratia excidistis. »

C Interminatione etiam supplicii terret. Quid enim aliud supersit illis qui a gratia exciderunt, nisi supplicium indeprecabile?

Vers. 5. « Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ exspectamus.

Posteaquam supplicio eos perculit, ad portum rursus consolationis illos revocat, his fere verbis. Nihil hisce præceptis legis opus habemus, inquit. Nam sufficit fides ad hoc ut donet nobis Spiritum, unaque justitiam, et plurima insuper et magna dona.

Vers. 6, 7. « Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene : quis vos impedivit veritati non obedire? »

D Nam qui semel Christum induit, caveat, inquit, ne post talium sit curiosus.

Vers. 8. « Persuasio hæc non est ex eo qui vocat vos. »

Non ad hoc vocavit vos, qui vocavit, ut hoc modo fluctuaretis; nec legem præscripsit vobis, ut Judaicos mores sectaremini.

Vers. 9. « Modicum fermentum totam massam corrumpit. »

Ne dicat aliquis : Quid ita verbis rem exageras? unum legis mandatum observavimus, et tantos cies tumultus? vide quomodo terrorem incutit adducto exemplo. Quod porro dicit, hunc habet sensum. Quemadmodum fermentum, tametsi exiguum sit, totam conspersionem in se convertit,

eic plane exiguum hoc malum, inquit, nisi corrigatur, potest vos in perfectum Judaismum pertrahere.

Vers. 10. « Ego confido vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis. »

Non dixit, non sapitis; sed, *non sapietis*, id est, corrigemini.

« Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicunque est ille. »

Recte prorsus nusquam, nomina perturbantium edidit, ne impudentiores fierent.

Vers. 11. « Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? »

Quoniam ubique traducebatur, quod ubique judaizaret, ac simulato animo prædicaret, vide quam pure suspicionem hanc a se removeat. Nostis, inquit, et vos, hanc me insectandi colorem causamve illis faisse quod a lege juberem desciscere. Si autem circumcisionem prædico, cur me insequuntur? neque enim qui ex Judæis sunt, crimen aliud mihi intendere possint, præterquam hoc solum.

« Ergo evacuatum est scandalum crucis. »

173 Adeo stultus sum, inquit, ut pro nihilo affligi patiar, et aliis offendiculo sim? Enimvero non sic Judæi cruce offendebantur, uti quia patriis legibus renuntiandum erat. Nam cum Stephanum in concilium perduxissent, non dixerunt, hic crucifixum adorat; sed, *loquitur contra legem et locum sanctum* [38].

Vers. 12, 13. « Utinam et abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres. »

Idem hoc est ac si dicat: nulla est mihi cura de illis. Quod si volunt, non modo circumcidantur, verum et exsecentur.

« Tantum ne libertatem in occasionem detis carni.

Christus nos exemit a jugo servitutis, nobisque esse liberum voluit facere quidquid libitum fuerit: non ut hac potestate ad nequitiam abuteremur, sed ut majoris mercedis copia daretur nobis, ad altiorem philosophiam progredientibus. Nam quia hinc inde passim legem appellat servitutis jugum, ac exemptionis a maledicto meminit: ne quis sibi fingat, ipsum ideo avertere homines a lege, ut liceat deinceps exlegem vitam agere, suspicionem hanc corrigit, dicens: non ut effrenis fiat vitæ ratio, sed ut philosophia nostra legem transcendat, vinculis solutis legis. Atqui hæc loquor, non ut dejectiores simus, sed ad sublimiora provehamur.

« Sed per charitatem servite invicem.

[38] Act. vi, 13.

A χρὸν τοῦτο κακὸν μὴ διορθωθὲν, καὶ εἰς τέλειον Ἰουδαϊσμὸν ἀγαγεῖν.

« Ἐγὼ δὲ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε. »

Οὐκ εἶπεν, ὅτι Οὐ φρονεῖτε, ἀλλ' ὅτι *Οὐ φρονήσετε*· τουτέστιν, ὅτι Διορθωθήσεσθε.

« Ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς, βαστάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν ᾖ. »

Εὖ τὸ μηδαμοῦ ὄνομα τῶν ταρασσόντων θεῖναι, ἵνα μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται.

« Ἐγὼ δὲ, ἀδελφοὶ, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; »

Ἐπειδὴ διέβαλλον αὐτὸν ὡς πανταχοῦ Ἰουδαΐζοντα, B καὶ ὑποκρινόμενον τὸ κήρυγμα, ὅρα πῶς καθαρῶς ὃ ἀπεδύσατο [b], μάρτυρας αὐτοὺς καλῶν. Οἴδατε, φησὶν, καὶ ὑμεῖς, ὅτι διωγμοῦ μοι πρόφασις τοῦτό ἐστιν, ὅτι κελεύω ἀπέχεσθαι τοῦ νόμου. Εἰ δὲ περιτομὴν κηρύσσω, τί διώκομαι; οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐγκαλεῖν μοι ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἰουδαίων, ἢ τοῦτο.

« Ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ. »

Οὕτως ἀνόητός εἰμι, φησὶν, ὡς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς θλίβεσθαι, καὶ σκανδαλίζειν ἑτέρους. Οὔτε γὰρ οὕτως ὁ σταυρὸς ἦν ὁ σκανδαλίζων τοὺς Ἰουδαίους, ὡς τὸ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς πατρῴοις νόμοις. Καὶ γὰρ Στέφανον προσενεγκόντες, οὐκ εἶπον ὅτι Οὗτος τὸν ἐσταυρωμένον προσεκύνει, ἀλλ' ὅτι *Κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου λέγει τοῦ ἁγίου.*

« Ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. »

Ὃ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδέ μοι μέλει ἐκείνων. Εἰ βούλονται, μὴ περιτεμνέσθωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποτεμνέσθωσαν.

« Μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί. »

Ἀπήλλαξεν ὑμᾶς, φησὶν, ὁ Χριστὸς τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, κυρίους ἀφῆκεν πράττειν ὅ τι βούλεσθε, οὐχ ἵνα τῇ ἐξουσίᾳ εἰς κακίαν χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα μείζονος μισθοῦ λάβωμεν πρόφασιν, ἐπὶ φιλοσοφίαν μείζονα ἰόντες. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ζυγὸν δουλείας καλεῖ τὸν νόμον, καὶ οὐ τῆς κατάρας ἀπαλλαγὴν, ἵνα μή τις ὑποπτεύσῃ, ὅτι διὰ τοῦτο κελεύει τοῦ νόμου ἀποστῆναι, ἵνα ἐξῇ παρανόμως ζῆν, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν, λέγων· Οὐχ ἵνα παρανόμως γένηται ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἵνα ὑπὲρ νόμον ἡ φιλοσοφία. Ἐλύθη γὰρ τοῦ νόμου τὰ δεσμά· καὶ ἐγὼ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ταπεινότεροι, ἀλλ' ἵνα ὑψηλότεροι γενώμεθα.

« Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ

VARIÆ LECTIONES.

[b] Chrysost. καθαροὺς ἐνεδύσατο. Edit. Eton. in marg. [ς]. καθαρῶς ἀπεδύσατο. Forte etiam legendum πῶς καθαρῶς τοῦτο ἀπεδύσατο.

γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε. Λέγω δὲ, Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. »

Δείκνυσι τὸν τρόπον δι' οὗ ῥᾳδίως τὸν εὐαγγελικὸν πληρώσωσι νόμον, ἅμα δὲ καὶ πόθεν γέγονεν τῆς περιτομῆς ἡ ἀρχή. Ἐπειδὴ γὰρ ἀλλήλων ἄρχειν βουλόμενοι, ἐσχίσθητε, φησὶ, δουλεύσατε ἀλλήλοις. Οὕτω γὰρ συναχθήσεσθε πάλιν. Λελῃθότως δὲ τοῦτο λέγει, καὶ οὐ φανερῶς.

« Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος. τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· Ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. »

Σάρκα φησὶ, τὴν προαίρεσιν τὴν πονηράν, πνεῦμα δὲ, τὴν προαίρεσιν τὴν ἀγαθὴν, τὴν ἄνω τρέχειν σπουδάζουσαν.

Ἡ μὲν κακία ἀντίκειται τῇ ἀρετῇ· ἡ δὲ ἀρετὴ πάλιν ἐναντιοῦται τῇ κακίᾳ, παιδαγωγοῦ τινος τάξιν ἀναπληροῦσα, καὶ μὴ ἐῶσα ὑμᾶς κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς φαύλας πορεύεσθαι.

« Εἰ δὲ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ ταῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστι, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. »

Ὁ Πνεῦμα ἔχων ὡς χρὴ, διὰ τούτου σβέννυσι πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἅπασαν. Ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγεὶς, οὐ δεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου βοηθείας, ὑψηλότερος πολλῷ τῆς ἐκείνου εὐαγγελίας γενόμενος. Ὁ γὰρ μὴ ὀργιζόμενος, πῶς δεῖται ἀκούειν, *Οὐ φονεύσεις*; ὁ μὴ βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, πῶς χρῄζει τοῦ παιδεύοντος μὴ μοιχεύειν; Τίς γὰρ διαλέξεται περὶ τοῦ καρποῦ τῆς κακίας, τῷ τὴν ῥίζαν αὐτῆς ἀνασπάσαντι;

Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὴν σάρκα φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν γεώδη λογισμόν. Αἱ γὰρ ἔχθραι, καὶ οἱ ζῆλοι, καὶ αἱ αἱρέσεις, πῶς ἂν εἶεν σαρκός;

« Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ἐπιθυμίαις. »

Σάρκα πάλιν ἐνταῦθα, τὰς πονηρὰς πράξεις καλῶν.

« Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. »

Κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους πολιτευώμεθα. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, *στοιχῶμεν*. Λέγει δέ· Ἀρκεσθῶμεν τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει, καὶ μὴ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου προσθήκην

A [Vers. 14-16.] Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Dico autem: Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. »

Modum aperit, quo facili negotio evangelicam legem impleant; insuper et qua de causa circumcisio apud ipsos invecta esset. Nam quia, dum alter alteri vultis dominari, divisi estis, inquit, vobis invicem servite. Sic enim in unum denuo compingemini. Hoc vero subobscuris, non perspicuis verbis edisserit.

Vers. 17. « Caro enim concupiscit adversus spiritum: spiritus autem adversus carnem. Hæc autem sibi invicem adversantur; ut non quæcunque vultis, illa faciatis. »

Carnem dicit, voluntatem malam: spiritum autem, voluntatem bonam, quæ sursum ire contendat.

Vitium quidem virtuti adversatur: virtus vero rursum adversatur vitio, et cujusdam pædagogi vices exsequitur, non nos sinens secundum cupiditates malas incedere.

Vers. 18-23. « Quod si Spiritu Dei ducimini, non estis sub lege. Manifesta autem sunt opera carnis: quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem Spiritus est charitas, **174** gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Adversus ejusmodi non est lex. »

Qui Spiritum habet, sicut oportet, ejus ope pravam omnem cupiditatem exstinguit. Qui vero ab his exemptus est, auxilio legis non indiget, ut qui præceptis ejus altior evaserit. Nam qui non irascitur, quid jam opus habet ut audiat, *Non occides?* qui non intuetur impudicis oculis, quid opus est ut doceatur, non esse mœchandum? Ecquis enim de fructu malitiæ sermonem ad illum habeat, qui radicem ejus jam evulsit?

Vides eum istic non loqui de carne, sed de terrena cogitatione. Nam inimicitiæ, et contentiones, et sectæ, vel hæreses, quonam modo ad carnem spectaverint?

Vers. 24. « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

Carnem hic rursum appellat quascunque malas actiones.

Vers. 25. « Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. »

Secundum regulas illius vitam instituamus. Nam hoc significat verbum, *ambulemus*. Ait autem: Spiritus virtute contenti simus, nec quæramus insuper additamentum et appendicem ex lege mutuari,

VERS. 26. « Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, » A Declarat, eos qui circumcisionem inducebant, appetitu gloriæ id facere.

« Invicem provocantes, »

Ad contentiones nimirum, et rixas.

« Invicem invidentes. »

Enimvero ex inani gloria æmulatio nascitur.

« Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι. »

Δείκνυσιν ἐκείνους τοὺς εἰσάγοντας τὴν περιτομὴν διὰ φιλοδοξίαν τοῦτο ποιοῦντας.

« Ἀλλήλους προκαλούμενοι. »

Εἰς φιλονεικίας δηλονότι καὶ ἔρεις.

« Ἀλλήλοις φθονοῦντες. »

Ἀπὸ γὰρ τῆς κενοδοξίας ὁ φθόνος.

CAP. VI.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

VERS. 1. « Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. »

Non dixit, si perpetraverit, sed, *si præoccupatus fuerit*; hoc est, si abreptus. Vide autem quam apposite illos quoque qui circumcisionem prædicarent, ad fidem adducit, dum ait peccatum ipsorum præoccupatione et abreptione admissum fuisse : attamen alios hortatur, ne eis jungantur. Qua enim ratione una abducantur cum illis quos jubentur emendare?

« Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι. »

Οὐκ εἶπεν, ἐὰν πράξῃ, ἀλλ' ἐὰν *προληφθῇ*, τουτέστιν, ἐὰν συναρπαγῇ. Ὅρα δὲ πῶς εὐφυῶς κἀκείνους τοὺς κηρύσσοντας περιτομὴν εἰς τὴν πίστιν εἰσάγει, ἐν προλήψει καὶ συναρπαγῇ λέγων αὐτῶν τὸ ἁμάρτημα, καὶ τοὺς ἄλλους πείθει μὴ συνάπτεσθαι αὐτοῖς. Πῶς γὰρ συναπαχθεῖεν, οἱ καὶ διορθοῦσθαι ἐκείνους κελευόμενοι;

« Ὑμεῖς οἱ πνευματικοί, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον. »

Οὐκ εἶπεν, κολάζετε, οὐδὲ καταδικάζετε, ἀλλὰ διορθοῦτε.

« Ἐν πνεύματι πραότητος. »

Τοιοῦτον νόμον τοῖς διδασκάλοις εἰσφέρει τὸ πάντα μετὰ πραΰτητος λέγειν. Εὖ δὲ, τὸ μὴ μόνον ἐν πραΰτητι, ἀλλὰ, *ἐν πνεύματι πραΰτητος* εἰπεῖν· ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ τῷ Πνεύματι αὐτὰ δοκεῖ, καὶ τὸ μετ' ἐπιεικείας διορθοῦσθαι, χαρίσματός ἐστι πνευματικοῦ.

Non dixit, pœnas infligite, nec condemnate, sed corrigite.

« In spiritu lenitatis. »

Ejusmodi legem præscribit doctoribus, ut cum mansuetudine cuncta proloquantur. Apprime vero non dixit solum, in lenitate, sed, *in spiritu lenitatis* : ut significaret, hæc quoque Spiritui placere, quippe cum et convenienti ratione corrigere, spiritualis sit doni.

« Considerans teipsum, ne et tu tenteris. » C

Tacite comprimit eorum arrogantiam qua doctrinæ nomine intumescebant. Etenim ne propter docendi officium efferamur, nos in timore et anxietate constituit.

« Σκοπῶν ἑαυτὸν, μὴ σὺ πειρασθῇς. »

Λελῃθότως καθαιρεῖ τὸ φρόνημα, τὸ ἐκ τῆς διδασκαλίας γινόμενον. Ἵνα γὰρ μὴ δι' αὐτὸ τὸ διδάσκειν ἐπαιρώμεθα καὶ ἡμεῖς, ἐν φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ καθίστησιν.

175 VERS. 2. « Alter alterius onera portate. »

Nam quia fieri non potest, ut quisquis homo est, immunis a mendo et labe sit; admonet ne rigidi censores sint delictorum alienorum.

« Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε. »

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλαττώματος εἶναι· παραινεῖ μὴ ἀκριβεῖς εἶναι ἐξεταστὰς τῶν ἑτέροις πεπλημμεληκότων.

« Et sic adimplete legem Christi. [VERS. 3.] Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. »

« Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναί τι, μηδὲν ὢν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ. »

Qua nempe alios toleratis. Exempli gratia : iste iracundus est, tu vero somnolentus? hujus impetum tolera, ut is vicissim tuam segnitiem ferat : hocque modo fiet, ut neque hic peccet, dum abs te toleratur, nec tu delictum admittas, dum pro iis in quibus gravis molestusque es, sustineris a fratre tuo.

Δι' ὃν ἀλλήλους φέρετε. Οἷον, Ὁ δεῖνά ἐστιν ὀργίλος, σὺ δὲ ὑπνηλός; φέρε αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν τὴν σφοδρὰν, ἵνα καὶ αὐτός σου τὴν νωθείαν· καὶ οὕτως οὔτε ἐκεῖνος ἁμαρτήσεται ὑπὸ σοῦ βασταζόμενος, οὔτε σὺ πλημμελήσεις ἐν οἷς εἶ βαρὺς, ἀνεχομένου σου τοῦ ἀδελφοῦ.

VERS. 4. « Opus autem suum probet unusquisque. »

« Τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος. »

V. gr., si quidpiam boni fecisti, considera ne forte propter inanem gloriam, aut ex necessitate, aut simulatione hoc feceris, neve ob ullam humanam causam.

Οἷον εἰ ἐποίησας ἀγαθὸν, σκόπει σὺ μήποτε διὰ κενοδοξίαν, ἢ δι' ἀνάγκην, ἢ ὑποκρίσει τοῦτο ἐποίησας, ἢ δι' ἄλλην τινὰ ἀνθρωπίνην αἰτίαν.

« Et sic in semetipso gloriam habebit, et non in altero. »

« Καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἕξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. »

Hæc ait, non quasi legem præscribens, sed illis indulgens; perinde ac si dixisset : Gloriari qui-

Ταῦτα οὐ νομοθετῶν λέγει, ἀλλὰ συγκαταβαίνων, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· Τὸ καυχᾶσθαι μὲν οὐ καλόν. Εἰ δὲ

ἄρα βούλῃ, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς ὁ Φαρισαῖος. Καὶ τοῦτο δὲ συνεχώρησεν, ἵνα τὸ ὅλον κατὰ μικρὸν ἐξέλῃ. Ὁ γὰρ συνεθισθεὶς εἰς ἑαυτὸν μόνον, καὶ μὴ καθ' ἑτέρων, καὶ τοῦτο ταχέως διορθώσεται τὸ ἐλάττωμα.

« Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει. »

Δοκεῖ μὲν τιθέναι λογισμὸν κωλύοντα καθ' ἑτέρου καυχᾶσθαι. Διορθοῦται δὲ τὸν καυχώμενον, ὥστε μηδὲ ἐφ' ἑαυτῷ μέγα φρονεῖν, εἰς ἔννοιαν ἀγαγὼν αὐτὸν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῦ φορτίου πιέζων αὐτοῦ τὸ συνειδός.

« Κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει. Ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. Ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον, τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν. »

Ἐνταῦθα περὶ τῶν διδασκάλων πάλιν ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν μαθητευομένων θεραπείας. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐνομοθέτησε. Καὶ διὰ τί; ἄκουε. Ἐπειδὴ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλάκις κατεφύσα τοὺς ἔχοντας, καταπαίων αὐτῶν τὸ φρόνημα, εἰς ἀνάγκην αὐτοὺς κατέστησε τοῦ δεῖσθαι τῶν μαθητευομένων, κἀκείνους πάλιν εἰς ἀφορμὴν ἤγαγεν τοῦ πρὸς εὐποιΐαν εὐκολωτέρους γίνεσθαι, γυμνάζων αὐτοὺς ἡμέρους εἶναι. Φησὶ δὲ, *ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς*, ὥστε πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι εἰς αὐτοὺς δαψίλειαν.

« Καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκλυόμενοι. »

Οὐχ ὥσπερ ὁ σαρκικὸς ἄπορος, φησὶ, καὶ ἐν τῷ ἀμητῷ πολὺν ἔχει κόπον, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς, ἀλλ' ἐν ἀναπαύσει γίνεται πολλῇ.

« Ἀλλὰ οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. »

Τάχος καὶ σπουδὴν περὶ τὴν ἐλεημοσύνην εἰσφέρειν παρακελεύεται. Οὔτε γὰρ πάντοτε τοῦ ἐλεεῖν ἐσμεν κύριοι. Ὅταν γὰρ ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, κἂν μυριάκις βουληθῶμεν, οὐδὲν περαίνομεν πλέον. Τὸ δὲ, *πρὸς πάντας*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος. Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἅπαντα πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἦν. Ἡ δὲ τῆς χάριτος φιλανθρωπία, γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν ἐπὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης μετάληψιν καλεῖ, καὶ πλείονα πρὸς τοὺς οἰκείους τὴν σπουδὴν ἐπιδείκνυται.

« Ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί. »

Πάντα δέχεσθαι τὸν λόγον αὐτοῦ παραινεῖ, καὶ τὸ μέγεθος τῶν δογμάτων, διὰ τὸ, *πηλίκοις*, εἰπεῖν,

[a] Luc. xviii, 10.

dem minime convenit : sin autem habeat, at saltem non adversus proximum ; velut ille Pharisæus. Atqui hoc concessit, ut paulatim totum auferret. Nam qui in more habuerit in seipso tantummodo gloriam habere, et non adversus alios, is brevi hoc quoque vitium correxerit.

Vers. 5. « Unusquisque enim onus suum portabit. »

Videtur proponere rationem quæ prohibeat adversus alium gloriari. Cæterum gloriabundum corrigit, ne sibi valde placeat, revocans illum ad propriorum peccatorum considerationem, adhibito insuper *oneris* et sarcinæ nomine, quo conscientiam illius premat.

Vers. 6-9. « Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat de carne sua, de carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus. »

Hoc rursum loci de doctoribus loquitur, quos a discipulis suis multa sollicitudine curari vult : quippe cum ita fieri Christus ipse sanxerit. Quare vero? audias. Quoniam ob docendi auctoritatem fastu inflabantur illi qui ea ornati erant ; horum ut compesceret arrogantiam, in hanc eos necessitatem coegit, ut ipsi discipulis opus haberent : illis vero rursum præbet occasionem ut ad bene de aliis merendum faciliores fiant, ipsos exercens ad benevolentiam erga magistros præstandam. Ait autem, *in omnibus bonis*, ut omnem in eos liberalitatem impendant.

« Tempore enim suo metemus non deficientes. »

Non uti carnalis messor, inquit, qui nihil fructuum percipit, quamlibet metendo multum laboret, sic est spiritualis. Ilic enim quiete multa potitur.

Vers. 10. « Ergo dum tempus habemus, operemur bonum **176** ad omnes, maxime ad domesticos fidei. »

Hortatur ut festinationem et diligentiam adhibeant ad eleemosynam erogandam. Non enim in potestate nostra est semper et ubique misereri. Quando enim ex hoc sæculo egressi erimus, etsi millies volemus, nihil ultra perficiemus. Ait autem, *ad omnes*, ad differentiam Judaicæ humilitatis. Nam omnia charitatis illorum officia in contribules solum impendebantur : at gratiæ humanitas, terram pariter et mare ad beneficentiæ participationem invitat, ut tamen copiosiorem erga domesticos fidei sollicitudinem præferat.

Vers. 11. « Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. »

Suadet ut totum sermonem suum excipiant, dicendoque, *qualibus*, et, *manu mea*, sublimita-

tem doctrinæ suæ significat. Ad hæc aliud quoque innuit. Quodnam vero istud? quoniam hanc ipsi calumniam struebant, ac si cum circumcisionem profiteretur, simularet tamen non profiteri; ideo compulsus est epistolam manu propria scribere; apud eos testimonium deponens sua exaratum manu.

A κατασημάνας, καὶ τὸ, *τῇ ἐμῇ χειρί*· καὶ ἄλλο καὶ διὰ τούτου δηλοῦται. Ποῖον; Ἐπειδὴ συκοφαντοῦντες αὐτὸν ἔλεγον περιτομὴν αὐτὸν καταγγέλλειν, καὶ ὑποκρίνεσθαι, ὡς οὐ καταγγέλλει, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ἰδιόγραφον ποιήσασθαι τὴν ἐπιστολήν, μαρτυρίαν ἔγγραφον ἀποθέμενος.

Vers. 12. « Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi. »

« Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκὶ, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι. »

Demonstrat illos gloriæ duntaxat studio prædicationi operam dare, non quod hoc munus exsequi ipsis incumberet.

Δείκνυσι κἀκείνους διὰ φιλοδοξίαν μόνον ποιουμένους τὸ κήρυγμα, οὐ δι' αὐτὸ τὸ οὕτως ὀφεῖλον γενέσθαι [c].

« Tantum ut crucis persecutionem non patiantur. »

« Μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται. »

Altera rursum causa cur non ex animo prædicent, hæc est, ne a Judæis exagitentur. Atqui B sive timore, sive ambitione id præstent, proinde non tanquam debitum. Quamobrem etsi prædicant circumcisionem non tamen uti necessariam.

Ἑτέρα πάλιν αἰτία τοῦ μὴ ἀπὸ γνώμης κηρύττειν αὐτοὺς, τὸ μὴ διώκεσθαι παρὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτούς· τὸ δὲ κατὰ φόβον, ἢ κατὰ κενοδοξίαν γινόμενον, τοῦτο οὐχ ὡς ὀφειλόμενον πράττεται. Οὐκοῦν εἰ καὶ κηρύσσεται περιτομὴ παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς ἀναγκαία κηρύσσεται.

Vers. 13. « Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt, sed volunt vos circumcidi. »

« Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι, αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι. »

Demonstratio hæc est, eos non ex animo prædicare; quandoquidem non ea quæ prædicant, observant.

Ἀπόδειξις τοῦ μὴ κατὰ γνώμην κηρύσσειν αὐτοὺς, τὸ μὴ φυλάττειν αὐτοὺς ταῦτα ἃ κηρύσσουσιν.

« Ut in carne vestra glorientur. »

« Ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται. »

Eo quod discipulos habeant, et doctores sint.

Μαθητὰς ἔχοντες, καὶ ὄντες διδάσκαλοι.

Vers. 14. « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. »

« Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Quid est cruce gloriari? quod Christus forma servi accepta passus est; passus, inquam, propter C ine, qui servus eram, qui hostis, qui insanus et ingratus. Sic me dilexit, ut seipsum tradiderit.

Τί ἐστι τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; ὅτι ὁ Χριστὸς δούλου μορφὴν ἔλαβεν, καὶ ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν δι' ἐμὲ τὸν δοῦλον, τὸν ἐχθρὸν, τὸν ἄφρονα· οὕτω με ἠγάπησεν, ὡς ἑαυτὸν ἐκδοῦναι.

« Per quem mihi mundus crucifixus est. »

« Δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται. »

Mundum vocat res hujus sæculi, hominum laudes, satellitium, gloriam. Isthæc, inquit, tam splendida, tam magnifica, mihi mortua facta sunt.

Κόσμον, τὰ βιωτικὰ πράγματά φησιν· τὸν ἔπαινον τὸν παρὰ ἀνθρώπων, τὴν δορυφορίαν, τὴν δόξαν. Ταῦτα, φησὶν, ἐμοὶ νεκρὰ γέγονε, τὰ οὕτω λαμπρὰ καὶ μεγάλα.

« Et ego mundo. »

« Κἀγὼ τῷ κόσμῳ. »

Duplicem mortem innuit: scilicet, quia tum illa mihi mortua sunt, tum ego illis, ita ut neque me valeant interimere, neque superare: quippe **177** quæ semel mortua sint; nec ego eorum possum desiderio teneri: nam et ipsis egomet quoque mortuus sum.

Διπλῆν τὴν νέκρωσιν λέγει, ὅτι καὶ ἐκεῖνα ἐμοὶ νεκρὰ, καὶ ἐγὼ ἐκείνοις, καὶ οὔτε αὐτὰ ἀνελεῖν με δύνανται, καὶ χειρώσασθαι· νεκρὰ γάρ ἐστιν ἅπαξ· οὔτε ἐγὼ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν· νεκρὸς γὰρ αὐτοῖς εἰμι κἀγώ.

Vers. 15. « In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. »

« Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. »

Vide quantam virtutem attribuit cruci, quæ non solum res omnes mundanas ipsi mortuas reddiderit, sed et ipsum veteri instituto longe celsiorem fecerit. Atqui *novam creaturam* dicit, quæ per fidem edita est.

Βλέπε πόσην κηρύττει τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ· οὐ γὰρ δὴ μόνον τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐνέκρωσεν ἐν ἑαυτῷ πάντα, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς ἀνωτέρω πολλῷ κατέστησεν. Λέγει δὲ τὴν *καινὴν κτίσιν*, τὴν δεδημένην διὰ πίστεως.

Vers. 16. « Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei. »

« Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ. »

VARIÆ LECTIONES.

[c] Inconcinna prorsus dictio, quæ sic restitui possit: Ὃ οὐχ οὕτως; ὤφειλεν γενέσθαι.

Οἱ ταῦτα διώκοντες, φησὶν, οὗτοι καὶ εἰρήνης, καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύοντες, καὶ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματι κυρίως ἂν καλοῖντο. A

« Τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω. »

Ἐνταῦθα οὐχ ὡς καμὼν, οὐδὲ ὡς περικακήσας ταῦτα φθέγγεται, ἀλλὰ ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν ῥᾳθυμον γνώμην, καὶ εἰς φόβον πλείονα ἐμβαλὼν, καὶ πηγνὺς τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους, καὶ οὐ συγχωρῶν αὐτοὺς ἀεὶ κινεῖν.

« Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. »

Παντὸς λόγου καὶ πάσης φωνῆς, φησὶ, λαμπρότερον διὰ τῶν στιγμάτων ἀπολογοῦμαι πρὸς τοὺς λέγοντας ὑποκρίνεσθαί με τὸ δόγμα, καὶ πρὸς ἀνθρωπαρεσκίαν λέγειν. *Στίγματα* τὰς πληγὰς λέγει, τὰ τραύματα, τὰ διὰ τὸν Χριστόν. B

« Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν. »

Τῷ τελευταίῳ ῥήματι τούτῳ πάντα τὰ ἔμπροσθεν ἐπεσφράγισεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, *μεθ' ὑμῶν*, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ, *μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν*, ἀπάγων αὐτοὺς τῶν σαρκικῶν, καὶ πανταχοῦ δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ἀναμιμνήσκων τῆς χάριτος ἧς ἀπήλαυσαν, δι' ἧς πάσης αὐτοὺς ἱκανὸς ἦν Ἰουδαϊκῆς ἀπαγαγεῖν πλάνης. Τὸ γὰρ Πνεῦμα λαβεῖν, οὐ διὰ νομικῆς ἦν περιφανείας [d], ἀλλὰ διὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης.

Πρὸς Γαλάτας ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης, στίχων σιγ'.

Qui hæc sectantur, inquit, hi pace et benignitate Dei potiuntur, ut proprie Israelis quoque nomine appellari possint.

Vers. 17. « De cætero nemo mihi molestus sit. »

Non quasi afflictus aut defatigatus hæc loquitur, sed ut socordem illorum premat animum, inque majorem terrorem conjiciat; utque leges abs se latas confirmet, nec sinat illas semper vacillare.

« Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. »

Omni sermone, omnique voce vocalius et clarius me defendo, inquit, adversus illos qui aiunt me simulate docere, et prædicare quæ hominibus placeant. *Stigmata*, plagas vocat ac vulnera, quæ Christi causa passus est.

Vers. 18. « Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen. »

Hoc extremo verbo cunctis quæ hactenus dicta sunt, signaculum addidit. Non enim nude dixit, *vobiscum*, ut in aliis epistolis; sed, *cum spiritu vestro*; ut eos averteret a carnalibus, et per omnia beneficentiam Dei declararet, nec non gratiæ commonefaceret, quam acceperant, et per quam poterat ipsos Deus ab omni errore Judaico revocare. Nam Spiritum accipere per illum factum legis non licebat, sed per justitiam quam præstat fides.

Ad Galatas scripsit Roma, 293 versibus.

VARIÆ LECTIONES.

Chrysost. πτωχείας.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » C

Ὥσπερ τὰ ἄλλα Θεοῦ ἔργα, οὕτως καὶ τὴν ἀποστολὴν τὴν ἑαυτοῦ ἐκ Θεοῦ μέν φησιν, ἐνεργουμένην δὲ ὑπὸ Χριστοῦ, ὡς δυνάμεως ὄντος Θεοῦ.

Τὸ κεφάλαιον τῆς ἐπιστολῆς ἐστιν, τὸ διδάξαι αὐτοὺς περὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος. Αὕτη δὲ ἡ χάρις, ἐστὶν ἀνάληψις ἡμῶν ἐν αὐτῷ, καὶ ἁγιασμὸς, καθὸ καὶ σῶμα αὐτοῦ γεγόναμεν, καὶ κεφαλὴν ἐσχήκαμεν αὐτόν. Τὸ δὲ αἴτιον ταύτης τῆς χάριτος, ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, ἡ εἰς αἰῶνας ὑμνουμένη. Ἡ δὲ ὁδὸς ἡ εἰς ταύτην, ἡ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπολύτρωσις. D

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1-3. « Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. »

Quemadmodum cætera Dei opera, sic et apostolatum suum, a Deo esse ait, cujus tamen vis et operatio sit a Christo, qui est virtus Dei.

178 Epistolæ summa est, ut eos erudiat de Christi gratia. Hæc porro gratia, est nostri ad ipsum assumptio, et sanctificatio, qua corpus ejus effecti sumus, eumque caput habuimus. Hujus autem gratiæ causa bonitas est Dei, quæ in sæcula laudibus celebratur. Via autem qua ad hanc pergitur, est redemptio per gratiam Christi.

« Qui benedixit nos omni benedictione spiri- A tuali in cœlestibus in Christo. »

Ipsi erit, inquit, benedictio nostra : id est, donum a Deo concessum, quo spiritualis bonis perfruamur. Horum possessio in terra non habetur : quia carnales non sunt benedictiones, sed æternus cœlestisque est earum locus.

Vers. 4, 5. « Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in seipsum. »

Gratia Spiritus nunc quidem manifestata est : ante vero exsistebat ab initio apud Deum, et impertiebatur electis, quos et prædestinavit ut assisterent Deo, concessa ipsis vitæ sanctimonia. B

« Secundum propositum voluntatis suæ, [Vers. 6-8.] in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos. »

Gratificatus est nobis spontanea gratia ; non autem remuneratione operum, in filios nos adoptando.

In dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia. »

Quandoquidem Scripturæ sursum deorsum dicunt, Christum ad mortem usque obedientem esse factum Patri ; et quia Christus ipse aiebat, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti* [37] ? Ne quispiam C vel suspicetur revera eum fuisse derelictum, quippe cum ex nostra persona ejusmodi voces pronuntiaverit, eam ob rem ubique passim dilectum illum et redamatum divina Scriptura prædicat.

Vers. 9. « Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. »

Hoc enim duntaxat modo Christi gratia confertur, per cognitionem : quod non convenit ignorantibus.

« Secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo [Vers. 16] in dispensatione plenitudinis temporum. »

Nam ante sæcula complacitum illi fuit ea be- D neficentia uti ; cui tamen definitum erat tempus, in quo finem congruentem habuerunt quæ prædestinata fuerant.

« Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt. »

Quantum Adam his omnibus peccando spoliatus est, tantumdem restauratio facta est in Christo. Quibusnam igitur spoliatus fuit? nimirum incorruptus cum esset, in corruptionem cecidit ; cum

[37] Psal. xxi, 1.

« Ὁ εὐλογήσας ὑμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. »

Αὐτὸς ἔσται, φησὶν, ἡ εὐλογία ἡμῶν· τουτέστιν ἡ δωρεὰ ἡ παρὰ Θεοῦ, εἰς τὸ πνευματικῶν ἡμᾶς ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν. Τούτων δὲ ἡ ἀπόλαυσις οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς· ἐπεὶ οὐδὲ σαρκικαὶ αἱ εὐλογίαι, ἀλλ' ἄϊδιος τόπος αὐτοῖς ὁ οὐράνιος.

« Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἑαυτόν. »

Ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐφανερώθη μὲν νῦν, προϋπῆρχε δὲ ἐξ ἀρχῆς παρὰ Θεῷ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐπινεμομένη, οὓς καὶ προώρισεν παραστάτας εἶναι Θεοῦ, διὰ τῆς δεδομένης ἁγιότητος.

« Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον δόξης χάριτος αυτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς. »

Ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐκουσίῳ χάριτι, οὐ τῇ ἐξ ἔργων ἡμῶν ἀντιδόσει, θέμενος ἡμᾶς υἱούς.

« Ἐν τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει. »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω λέγουσιν αἱ Γραφαὶ, ὅτι ὑπήκοος γέγονεν τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου, καὶ ἐπειδὴ ἔλεγεν ὁ Χριστός· *Ὁ Θεός, Θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες*; ἵνα μή τις ὑπολάβῃ ἀληθῶς ἐγκαταλελεῖφθαι αὐτόν· εἰ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμῶν προσώπου τὰς τοιαύτας ἔλεγε φωνάς· τούτου χάριν πανταχοῦ ἠγαπημένον καὶ ἀγαπητὸν αὐτὸν ἡ θεία κηρύττει Γραφή.

« Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ. »

Οὕτω γὰρ μόνως εἰς ἡμᾶς ἡ Χριστοῦ χάρις χωρεῖται διὰ τῆς γνώσεως· ὃ ἐπὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν οὐχ ἁρμόζεται.

« Κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν. »

Εὐδόκησε γὰρ ἐπὶ τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ πρὸ αἰῶνος· ὥριστο δὲ αὐτῇ καὶ χρόνος, ὅτε τὰ προωρισμένα πέρας ἐδέξατο ἱκανόν.

« Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ. »

Ὅσον ὁ Ἀδὰμ ἁμαρτήσας ἀπεστερήθη τούτων πάντων, ἀνανέωσις γέγονεν [e] ἐν Χριστῷ. Τίνων οὖν ἀπεστερήθη; ἄφθαρτος ὢν, εἰς φθορὰν ἦλθε, καὶ ἀθάνατος ὢν, εἰς θάνατον, καὶ ἀπὸ παραδείσου, ἔξω πα-

VARIÆ LECTIONES.

[e] Ἀνανέωσις γέγονεν. Diversa hæc sunt a sensu Chrysostomi, cui ἀναχεφαλαιώσασθαι, est *in summam redigere*, non *instaurare*, aut *innovare*. Quibus hæc plura alia quæ subsequuntur, a Chrysostomo accepta sunt.

ραδείσου. Ταῦτα οὖν προέκειτο παρὰ Θεῷ, εἰς τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι καὶ ἀνανεῶσαι, καὶ ὑπὲρ τούτων γέγονεν ὁ Μονογενὴς Ἄνθρωπος, ἵνα καταλύσῃ θάνατον, καὶ ἀνέλῃ τὴν φθορὰν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκβάλῃ, καὶ γένηται παραγενομένου Χριστοῦ. Τὸ δὲ, *ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ὅτι λύπη ἦν μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος τοῦ κόσμου ἁμαρτάνοντος τοῖς ἀγγέλοις, καὶ ὑπὸ κατάραν ὄντος· καὶ δῆλον ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Κύριον, ὅτι *Χαρὰ ἐν οὐρανῷ γίνεται ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι*· λέγει οὖν, ὡς ἐλθὼν ὁ Κύριος, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνενέωσεν, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐκείνης παύσας τοὺς ἀγγέλους τῆς λύπης, ἧς ἐλυποῦντο ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων φθορᾷ. Ἀνήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν προτέραν χαρὰν, τὴν ὑπὲρ τῶν σωζομένων.

« Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν, προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ. »

Ἐν Χριστῷ, φησὶ, γιγνόμενοι, μερὶς γινόμεθα Θεοῦ.

« Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. »

Τῶν προεγνωσμένων ἐστὲ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, οἰκειούμενοι Χριστῷ δι' ὑπακοῆς, καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ἀκοῇ πίστεως, καὶ τοῦ ἐπὶ τῇ πίστει σφραγισμοῦ, ὅς ἐστιν ὁμοίωσις πρὸς Χριστὸν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεταλήψεως. Παρὰ τίνος δὲ ἠκουσαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἢ παρὰ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ; ἐκεῖ γὰρ ἐκήρυττεν· διὸ καὶ ὑψηλότερον αὐτοῖς διαλέγεται ὁ Παῦλος, ἅτε ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας προκατηρτισμένοις. Λίαν γὰρ ὑψηλὸς εἰς θεολογίαν ὁ ἀνήρ.

« Ὅς ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.. »

Ἀρραβῶνα λέγει ἀρχὴν κτήσεως. Φησὶν οὖν, ὡς Δεξάμενοι τὸ Πνεῦμα, ἠρξάμεθα ἤδη κτήματα εἶναι Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

« Διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἀκηκοὼς, φησὶ, τὴν πίστιν ὑμῶν, καθ' ἣν ἀναφέρεσθε εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν ἑπομένην τῇ πίστει, χάριν ἀναφέρω ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ταύτην οὐκ εἰς ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ διὰ παντός.

« Ὁ Πατὴρ τῆς δόξης. »

Τουτέστιν, ἀρχηγὸς παντὸς τοῦ διδομένου εἰς ἡμᾶς θείου χαρίσματος, ὅπερ ἐν Πνεύματι διὰ τοῦ Λόγου χορηγεῖται.

[aa] Luc. xv, 10.

esset immortalis, in mortem incurrit, atque e paradiso pulsus est foras. Hæc itaque **179** proposuerat Deus redintegrare, et renovare; et propterea Unigenitus factus est homo, ut mortem destrueret, auferretque corruptionem, et peccatum expelleret: id quod adveniente Christo patratum fuit. Quod autem *in cœlis* dicit, hoc modo contigit. Quoniam angeli ingentem luctum indesinenter agebant de peccatis mundi, quodque is exsecrationi erat obnoxius (atqui hoc manifestum est hisce Domini verbis: *Gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente* [aa]); idcirco ait, Dominum adventu suo, cum ea quæ in terra sunt renovasse, tum quæ in cœlis, sedato angelorum luctu, quem propter interitum hominum ducebant. Eis quippe gaudium pristinum reddidit, salute hominibus concessa.

Vers. 11, 12. « In quo et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius nos, qui ante speravimus in Christo. »

Dum in Christo sumus, inquit, portio Dei exsistimus.

Vers. 13. « In quo etiam et vos audientes verbum veritatis (Evangelium salutis vestræ), in quo et credentes signati estis, Spiritu promissionis sancto. »

Vos quoque ex præcognitis estis, inquit, qui Christo conjungimini per obedientiam et per fidem auditus consectariam, nec non per signaculum quo fides munitur, quodque Christi similitudo est ob Spiritus participationem. A quonam vero verbum veritatis Ephesii audierunt, nisi a Joanne evangelista, qui illic prædicabat? Quocirca sublimioris sensus verba ad illos facit Paulus, ceu qui jam illius essent doctrina instituti. Is quippe vir altissimæ theologiæ erat.

Vers. 14. « Qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. »

Pignus et arrham vocat initium acquisitionis. Ait ergo, suscepto Spiritu incepisse nos possessionem et peculium Christi et Dei fieri.

Vers. 15-17. « Propterea et ego audiens fidem vestram quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, »

Audita, inquit, vestra fide qua Christo vos devovetis, nec non dilectione quæ respondeat fidei, grates refero pro vobis, nec una tantum vice, sed indesinenter.

« Pater gloriæ, »

Hoc est, auctor omnis illius doni divini quod concessum est nobis; quod quidem in Spiritu per Verbum subministratur.

« Det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis A in agnitione ejus; [VERS. 18.] illuminatos oculos cordis vestri, ut scialis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis. »

« Δώη ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις. »

Id quod desiderabantur, sapientia et scientia erat, utique sermone et sapientia præstarent officia charitatis, cognoscentes nimirum causam agendi, **180** quove fine, et quibusnam donis dignati essent per gratiam concessam sibi.

Τὸ ἐλλεῖπον ἦν ἡ σοφία καὶ ἡ γνῶσις, καὶ ἵνα λόγῳ καὶ σοφίᾳ πράττωσι τὰ τῆς ἀγάπης, εἰδότες, δι' ὃ πράττουσι καὶ ἐπὶ ποίῳ τέλει, καὶ τίνων ἤδη κατηξίωνται κατὰ τὴν δοθεῖσαν χάριν.

VERS. 19. « Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus. »

« Καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. »

Immensam illam virtutis exsuperantiam dicit, quæ resurrectionem mortuorum patravit. Eximium quippe est eos qui pridem mortui erant resurgere, B brevissimoque temporis instanti viventium astare multitudinem. Quocirca incredulis incredibilis est hac exsuperantia potentiæ, secundum illud effatum : *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui* [39].

Μείζονα ὑπερβολὴν δυνάμεως λέγει, χορηγούσης εἰς ἡμᾶς τὴν νεκρῶν ζωοποίησιν. Μέγα γὰρ τὸ τοὺς ἐξ αἰῶνος ἀναστῆναι θνητοὺς, τῷ πλήθη ζῶντας ' δι' ὀλίγου παραστῆναι. Διὸ τοῖς ἀπίστοις ἄπιστος ἡ ὑπερβολὴ, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου ψεύσονταί σε οἱ ἐχθροί σου.*

VERS. 20, 21. « Quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituit ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum et potestatem, et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur.. »

« Ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. »

Ostendit nobis Deus, inquit, in Christo magnitudinem et præcellentiam eorum quæ nobis largitus est. Nos quippe *una resuscitavit et consedere fecit in cœlestibus.* Cum enim corpus nostrum non C *per se quiret excipere virtutem et efficacitatem* qua vita præberetur; quippe quod corpus erat mortis, residente in ipso per prævaricationem peccato, eam ob rem Unigenitus Dei illud sibi proprium fecit, ut illud a peccato servans idoneum redderet, cum vitæ, tum gloriæ accipiendæ. Atque hoc significatur his verbis, *conresuscitavit et consedere fecit in cœlestibus.*

Ἔδειξε, φησὶν, ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑπερβολὴν ὧν ἡμῖν ἐχαρίσατο. *Συνήγειρεν γὰρ ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἐν Χριστῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.* Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον δι' ἑαυτοῦ δεκτικὸν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς ζωοποιοῦ, ὅτι ἦν σῶμα θανάτου, τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ ἐγκατῳκισμένης διὰ τὴν παράβασιν, διὰ τοῦτο ἴδιον αὐτὸ ὁ Μονογενὴς ἐποιήσατο, ἵνα ἀναμάρτητον αὐτὸ φυλάξας, καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς δόξης αὐτὸ παρασκευάσῃ γενέσθαι δεκτικόν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, *συνήγειρεν καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς οὐρανίοις.*

« Non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. VERS. 22]. Et omnia subjecit sub pedibus ejus. »

« Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. »

Gloria perpetua est; quæ quidem cum ab hoc ævo incipiat, in sæculum omnis expers finis extenditur. In hoc quippe consistit virtus incorruptæ et gloriosæ permansionis, quod vitæ auctor in sæcula æterna persistat.

Διηνεκὴς ἡ δόξα, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος, παρατείνουσα δὲ εἰς τὸν ἄπειρον αἰῶνα· ὅτι τοῦτο ἡ δύναμις τῆς ἀφθάρτου καὶ ἐνδόξου διαμονῆς ἡμῶν, τὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς διαμένειν εἰς αἰῶνας. D

« Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. »

« Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ. »

Uti non amplius caput nostrum sint virtutes cœlestes, nisi quatenus procuratores nostri sunt et dispensatores, secundum sacram Apostoli vocem [40].

Ὡς μηκέτι τὰς οὐρανίους δυνάμεις εἶναι κεφαλὴν ἐφ' ἡμῖν, καθὸ καὶ ὑπὸ ἐπιτρόπους [δ] καὶ οἰκονόμους ἡμῶν, κατὰ τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν.

VERS. 23. « Quæ est corpus ipsius. »

« Ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ. »

Corpus ejus est Ecclesia, propter communicationem Spiritus sancti.

Σῶμα αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

[39] Psal. LXXV, 3. [40] Hebr. I, 14.

VARIÆ LECTIONES.

[f] Suspecta vox : forte, τὸ πλήθη ζῶντα. [δ] Sic legero, εἰ μὴ κατὰ τὸ εἶναι ἐπιτρ.

« Τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. »

Ἡ Ἐκκλησία ἐστὶν, ἡ δεκτικὴ, φησὶ, τοῦ διήκοντος, τῶν οὐρανίων μὲν πάλαι, νῦν δὲ καὶ ἐπιγείων.

« Plenitudo ejus, qui omnia in hominibus adimplet. »

Ecclesia est, inquit, quæ illum capit, qui olim quidem cœlestia pervadebat nunc autem terrena.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἐν αἷς ποτε περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί. Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν, συνεζωοποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ. Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι. »

Ὑμᾶς, φησὶ, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐξαιρέτους ὄντας τοῦ θανάτου διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐν ᾗ ἐζῆτε ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοῦ ἄρξαντος διὰ τῶν εἰσπορευομένων ὑμῖν πονηρῶν ἐννοιῶν, ἐλέου ἀξιώσας ὁ Θεὸς καὶ χάριτος ἐκουσίου, τὴν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρότητα ὑμῶν μετέβαλεν εἰς ζωὴν κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τὸν Χριστόν. Ὅπερ γάρ ἐστι τῷ Χριστῷ, τοῦτο εἰς ἡμᾶς χωρεῖ συναπτομένους αὐτῷ. Καὶ τοὺς ἔχοντας δὲ νόμον, τὰ ὅμοια τῶν ἐθνῶν πεπονθέναι, φησὶν, ἐν ἁμαρτίαις, ἵνα τὸ μέγεθος ἐνδείξηται τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοὺς πάντας κρατουμένους ὑπὸ τῆς φθορᾶς διέσωσε.

« Καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν. »

Σάρξ ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ, καὶ μέλη, καὶ σῶμα, καὶ κεφαλὴν ἡμῶν αὐτὸν ἔδωκεν ὁ Πατήρ. Ἤδη ἐσμὲν ἐν οὐρανῷ, καθό ἐσμεν ἐν Χριστῷ, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἕξομεν εἰς ὕστερον, ὅτε τὰ ἐν Χριστῷ ἀγαθὰ πρόεισιν εἰς τὸ ἐμφανὲς, ἀνεξήγητα ὄντα νυνὶ, καὶ ἀνεξαρίθμητα· διὸ καὶ πλοῦτον αὐτὸν λέγει χάριτος ὑπερβάλλοντα.

« Θεοῦ τὸ δῶρον. »

Χάρις, τὸ παρὰ Θεοῦ, πίστις, τὸ παρ' ἡμῶν. Ὅθεν οὖν οἷς μὴ πάρεστι τὸ δεκτικὸν, οὐδὲ ἡ χάρις παραγίνεται. Οὐκ ἐξ ἡμῶν οὖν, ἀλλὰ Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι, ἀλλ' ἐν τῷ διδόντι, τὸ εὐεργετῆσαι.

« Οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. »

Ὅτι καὶ τῶν ἔργων ὄντων, οὐκ ἐξ αὐτῶν ἡ σωτηρία, καὶ μὴ ὄντων, παρεγένετο τοῖς πιστεύσασι τῆς σωτηρίας ἡ κοινωνία.

« Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. »

CAP. II.

Vers. 1-5. « Et vos cum mortui essetis delictis vestris et peccatis, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ; in quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri. Deus autem qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam **181** qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo: gratia estis salvati. »

Vos gentiles, inquit, cum addicti essetis morti propter peccatum in quo vivebatis, cujus dæmon improbus pravis cogitationibus injectis auctor erat, misericordia dignavit Deus, ultroneaque gratia, ac vestram in peccato mortalitatem mutavit in vitam, per consortium cum Christo. Nam quod Christo proprium est, hoc ad nos derivatur, qui ipsi conjungimur. Aitque eos qui legem habebant, similia ac gentiles passos propter peccata, ut ostenderetur magnitudo divini muneris, qua omnes qui corruptæ subjecti erant, salvos fecit.

Vers. 6-8. « Et conresuscitavit et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu, ut ostenderet sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu. Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis. »

Caro sumus Christi, membra quoque et corpus; huncque Pater nobis caput dedit. Jam suimus in cœlo, quatenus sumus in Christo, ac tandem bonorum compotes erimus, quando bona illa quæ Christus acquisivit, quæque nunc inexplicabilia et numero majora sunt, in apertum proferentur. Quocirca hæc ipsa vocat, *abundantes divitias gratiæ.*

« Dei donum est. »

Gratia est id quod est a Deo: fides autem illud quod præstatur a nobis. Unde quibus non inest quo suscipiant, nec gratia subsequitur. Non ergo ex nobis hanc habemus, sed Dei donum est; neque beneficentia penes illum est qui accipit, sed penes largitorem.

Vers. 9. « Non ex operibus, ne quis glorietur. »

Quia nimirum cum ederentur opera, parta ex illis salus non est, et sine his communicatio facta est salutis illis qui crediderunt.

Vers. 10. « Ipsius enim factura sumus, creati in Christo in operibus bonis quæ præparavit Deus ut in ipsis ambulemus. »

Non nos, inquit, in novam creaturam ipsi formavimus. Neque enim hoc fieri poterat. Sed Deus est, qui nos creat in Christo, cujus similitudinem exprimimus imitatione operum quæ ipse gessit, ut præpararet nobis sui participationem et conformitatem.

Οὐχ ἑαυτοὺς, φησὶ, καινὴν κτίσιν ἀπεργαζόμεθα· οὐδὲ γὰρ δυνατόν. Ἀλλ' ὁ κτίζων ἡμᾶς ἐστι Θεὸς ἐν Χριστῷ, οὗ τὴν ὁμοίωσιν ἐπιτελοῦμεν τῇ μιμήσει τῶν ἔργων, ἅπερ αὐτὸς εἰργάσατο, προετοιμάζων ἡμῖν τὴν μετάληψιν καὶ ὁμοίωσιν.

Vers. 11. « Propter quod memores estote quod aliquando vos gentes in carne. »

« Διὸ μνημονεύετε, ὅτι ὑμεῖς ποτὲ τὰ ἔθνη ἐν σαρκί. »

Quoniam recordatio præteritorum ad grates de præsentibus habendas nos comparat, hortatur Ephesios ut illorum reminiscantur.

Ἐπειδὴ ἡ τῶν προτέρων ἀνάμνησις τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐχαριστίαν κατασκευάζει, μνημονεύειν ἐκείνων παρακελεύεται.

« Qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manufacta : [Vers. 12] quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum. »

« Οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ἀπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου· ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν. »

Propria carnis sunt, tum præputium, tum circumcisio. Cæterum carnalia vere non exsistunt. Quapropter ea *dici* ait. Noverat quippe **182** circumcisionem veram, qua in corde circumamputentur quæcunque præter naturalem constitutionem adnata sunt. Quod si hoc proprie circumcisio est, præputium verum nihil aliud est, nisi vera cordis immunditia.

Σαρκικὸν ἰδίωμα ἡ ἀκροβυστία καὶ ἡ περιτομή· τὰ δὲ σαρκικὰ οὐκ ὄντως ὄντα ἐστί. Διὸ *λεγόμενα* εἶπεν αὐτά. Οἶδε γὰρ τὴν ἀληθῆ περιτομὴν, τὴν ἐν καρδίᾳ περιαίρεσιν τῶν ἐπιγινομένων τῇ καρδίᾳ παρὰ τὴν φυσικὴν κατασκευήν. Εἰ δὲ τοῦτο περιτομὴ ἀληθὴς, ἀκροβυστία ἀληθής ἐστιν ἡ τῆς καρδίας ἀκαθαρσία.

« Promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. »

« Τῆς ἐπαγγελίας ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. »

Diversæ quidem promissiones sunt, ut et testamenta. Unam vero hanc commemoravit, quatenus Christus omnes in unum conjungit.

Διάφοροι μὲν αἱ ἐπαγγελίαι, ὥσπερ καὶ αἱ διαθῆκαι. Μίαν δὲ αὐτὴν εἶπε, καθὸ πάντας εἰς ἓν ἄγει Χριστός.

Vers. 13. « Nunc autem in Christo Jesu vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. »

« Νυνὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. »

Longe eramus a Christo, mundi hujus institutis et moribus separati. Horum abolitionem patravit mors Christi, et qui huic conformantur, non longe amplius sunt a Deo, sed proximi fiunt per Spiritum; confixi nimirum cruci cum Christo [41], ut Apostolus idem loquitur.

Μακρὰν ἦμεν Θεοῦ τῇ ζωῇ τῇ κοσμικῇ διωρισμένοι. Ταύτης δὲ λύσιν εἰργάσατο ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ τούτῳ συμμορφούμενοι, οὐκέτι μακράν εἰσι Θεοῦ, ἀλλ' ἐγγύτητα λαμβάνουσι τὴν ἐν πνεύματι, συσταυρούμενοι Χριστῷ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Vers. 14, 15. « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ dissolvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in semetipso. »

« Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ. »

Id quod separabat, sublatum est e medio : quod quidem est caro ipsa propter peccatum in ea residens : quippe quæ in totum alienaret illos qui nequidem legis ope a nequitia carnali secernebantur; quin nec eos qui sub lege agebant, puros redderet ab alienatione quam peccatum pepererat. Quocirca ille qui destruxit peccatum, quod per carnem prodierat, una quoque legem in carne positam sustulit. Pro lege autem decretum invexit, liberam utique animi voluntatem Deo serviendi.

Τὸ διορίζον ἐξέκοψεν ἐκ μέσου, ὅπερ ἐστὶ σὰρξ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἁμαρτίαν, πάντη μὲν ἀπαλλοτριοῦσα τοὺς οὐδὲ νόμου χωριζομένους ἀπὸ τῆς σαρκικῆς κακίας, οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας καθαροὺς ἀφιεῖσα τῆς δι' αὐτὴν ἀλλοτριώσεως. Ὅθεν ὁ τὴν ἁμαρτίαν λύων τὴν διὰ σαρκὸς, ἅμα καὶ τὸν νόμον περιεῖλε τὸν ἐπὶ σαρκὶ τεθέντα. Ἀντεισήγαγε δὲ ἀντὶ νόμου δόγμα, ὅπερ ἐστὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἑκούσιον εἰς λατρείαν Θεοῦ.

Vers. 16, 17. « In unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso : et veniens »

« Εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐλθών. »

Finita per crucem præsenti vita, et circumcisa carne, unus homo ostenditur, quisquis per vitam

Τοῦ σταυροῦ πέρας ἐπιθέντος τῇ ζωῇ τῇ παρούσῃ, καὶ τὴν σάρκα περιτεμόντος, εἷς ἄνθρωπος ἀποδεί-

[41] Galat. II, 15.

κνυται πᾶς ὁ κατὰ Χριστὸν χαραχτηριζόμενος, εἴτε ἐν περιτομῇ, εἴτε ἐν ἀκροβυστίᾳ κατὰ τὴν καινὴν ζωήν. Θανάτῳ μὲν οὖν τὸ σῶμα παραδοθὲν, τὴν ἔχθραν ἔλυσεν· εἰς ζωὴν δὲ ἀναστὰν, τὴν φιλίαν εἰς αἰῶνα κατεσκεύασεν.

« Εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς. »

Μακρὰν τὰ ἔθνη, φησὶ, διὰ τὴν πλάνην· ἐγγὺς δὲ τοὺς διὰ νόμου, τοῦ Χριστοῦ διδασκομένους μυστήριον.

« Ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι, ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Οὐδὲν μᾶλλον ἡμῶν, φησὶν, οἰκείως ἔχουσι πρὸς Θεὸν οἱ πρότερον ὄντες ἐγγὺς, ἀλλὰ μία ἀμφοτέρων προσαγωγὴ, δι' ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος. Ἐν ἑνὶ δὲ σώματι προειπὼν ἡμᾶς κατηλλάχθαι Θεῷ, νῦν ἐν ἑνὶ πνεύματι προῆχθαι Θεῷ φησι, μετόχους δεικνύων τοῦ ἑνὸς πνεύματος διὰ τοῦ ἑνὸς σώματος γενομένους. Ἔχει δὲ καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων παράληψις οἰκείως. Ὅπου μὲν γὰρ *καταλλαγὴν* εἶπε, *Θεὸν* εἴρηκεν. Ὅπου δὲ *προσαγωγὴν* λέγει, *Πνεῦμα* καλεῖ.

« Ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη, αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ. »

Παραδείγματι χρώμενος τῷ γωνιαίῳ λίθῳ, τῷ τὴν ὅλην οἰκοδομὴν ὑποστηρίζοντι, διδάσκει ὅτι ἐν Χριστῷ στηριζόμεθα. *Λίθον* δὲ εἰπὼν, καὶ συνάρτησιν αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς οἰκοδομουμένους, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμογένειαν ἔδειξε, τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, *τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν.*

« Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι. »

Ναῷ δηλονότι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, εἴ γε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισέν μοι τὸ μυστήριον. »

Ταύτης, φησὶν, τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος ὑπηρέτης ἐγὼ καὶ ἀγωνιστὴς ἄχρι δεσμῶν, καὶ διὰ τοῦτο μυστήριον ἀπεκαλύφθη, ἵνα εἰς ὑμᾶς ἐξαγγελθῇ δι' ἐμοῦ.

« Καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ· πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ.

Βραχὺς ὁ λόγος, φησὶ, καὶ σύντομος ἡ διδασκαλία, καὶ ὀλίγον τὰ πολλὰ σπερματικῶς ἐδίδαξα, τοσοῦτον ἀποκαλύψας, ἐφ' ὅσον καὶ συνιέναι δύνασθε· συνιέναι δὲ ἐκ πλείονος ἀναγνώσεως, οὐκ ἐκ παρέργου ἢ παραδρομῆς.

[42] Hebr. II, 14.

novam, sive in circumcisione sit, sive in præputio, Christi nota insignitur. Corpus igitur quod traditum fuit morti, inimicitias delevit : dum vero ad vitam resurrexit, æternam amicitiam paravit.

« Evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et iis qui prope. »

Longe quidem abfuisse gentiles ait, propter errorem : prope autem illos qui legi parebant, Christi mysterium edoctos.

Vers. 18-20. « Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu. »

Nihil supra nos habent, inquit, apud Deum, qui quondam erant prope, sed unus est accessus utrorumque per unum Spiritum sanctum. Cum autem dixisset prius in uno corpore nos esse reconciliatos Deo, nunc in uno spiritu proximos esse factos ait; ut significet propter unum corpus, unius nos spiritus fieri participes. Quin et **183** appositis plane et idoneis vocabulis utitur. Nam ubi *reconciliationem* dixit, *Deum* nominavit ; ubi autem *accessum*, *Spiritum* nuncupavit.

Vers. 21. « In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. »

Assumpto in exemplum angulari lapide, quo totum ædificium firmatur, docet in Christo nos perinde fulciri. *Lapidem* autem dicendo, ejusque coagmentationem cum iis quibus constat ædificium, declarat cognationem nostram cum Unigenito Dei, quatenus secundum carnem natus est. Nam *quia pueri communicarunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem* [42].

Vers. 22. « In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu. »

In templo scilicet.

CAP. III.

Vers. 1-4. « Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus; si tamen audistis dispensationem gratiæ quæ data est mihi in vobis : quoniam secundum revelationem notum mihi fecit mysterium. »

Hujus quæ data nobis est gratiæ, inquit, ego minister sum et propugnator usque ad vincula, et idcirco mysterium mihi manifestatum fuit, ut per me vobis annuntiaretur.

« Sicut supra scripsi in brevi; prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. »

Doctrina, inquit, mea brevi, concisoque sermone clauditur, et multa paucis tanquam semina docui, tantumdem vobis aperiendo, quantum possetis intelligere : intelligere, inquam, accuratiori et frequentiori lectione, non cursim aut perfunctorie.

[42] Hebr. II, 14.

Vers. 5-7. « Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu, gentes esse cohæredes et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium : cujus factus sum minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus. »

« Ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. »

Enimvero etsi prophetæ de mysterio hoc locuti fuerant, obstupescebant Petri comites : ipse vero Petrus tunc temporis, Spiritu manifestante, intellexit susceptas quoque esse gentes a Deo. Hactenus enim in obscuro jacebant eloquia prophetarum, et ænigmatis ut plurimum involvebantur, exspectabantque ut experimento comperta fierent. Illis igitur, qui gratiam Spiritus participavere, inquit, nunc manifeste patefacta est conjunctio societasque gentium cum Israel; gentilibus nimirum ad promissionem eamdem adductis propter unum accessum ad Christum.

Καὶ λαλούμενον γὰρ ἐν προφήταις μυστήριον ἦν· ἐξεπλήττοντο γοῦν οἱ μετὰ τοῦ Πέτρου. Καὶ αὐτὸς δὲ τότε ὁ Πέτρος συνίει διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀποκαλύψεως, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη προσδέδεκται ὁ Θεός. Ἐν ἀδήλῳ γὰρ ἔτι τὰ τῶν προφητῶν ἔκειτο, καὶ δι' αἰνιγμάτων τὰ πολλὰ καὶ τῆς πείρας ἐπίγνωσιν ἔμενεν. Τοῖς οὖν μετόχοις, φησὶ, τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος σαφῶς ἀποκεκάλυπται νῦν ἡ κοινωνία τῶν ἐθνῶν, ἡ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τὴν αὐτὴν εἰσαγομένων καὶ τῶν ἐθνῶν, διὰ τὴν μίαν εἰς Χριστὸν προσαγωγήν.

Vers. 8 , 9. « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare. »

« Ἐμοὶ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι. »

Seipsum *sanctorum minimum* dicit, quia Ecclesiam **184** olim insectatus erat, et illos majori honore dignos habet, qui ante se vocati essent, et priusquam sanguis sanctus effunderetur, apostolatus munus accepissent.

Ἐλάχιστον τῶν ἁγίων ἑαυτὸν καλεῖ, διὰ τὸ προδιῶξαι τὴν Ἐκκλησίαν, προτιμοτέρους ἑαυτοῦ τιθεὶς τοὺς προκεκληκμένους, καὶ πρὸ ἐκχύσεως ἁγίων αἱμάτων τὴν ἀποστολὴν ἐγχειρισθέντας.

« Investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit per Jesum Christum. »

« Τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου, ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Immensas *Christi divitias* vocat, mundi totius salutem : *dispensationem* vero *sacramenti*, universorum hominum in uno Christo assumptionem. Hoc porro sacramentum, inquit, non postremo tandem hoc ævo excogitatum fuit a Deo, cui nulla voluntas recens accidit, sed ex toto æternum existit, sive Deus condere, sive salutem afferre proponat.

Πλοῦτον ἀμέτρητον Χριστοῦ λέγει, τὴν τοῦ παντὸς κόσμου σωτηρίαν· οἰκονομίαν δὲ τοῦ μυστηρίου τὴν ἀνάληψιν πάντων ἀνθρώπων εἰς ἕνα Χριστόν. Τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον, φησὶν, οὐχ ὕστερον ἐπεσκέφθη παρὰ Θεῷ, ὅτι μηδὲν ἐπιγενόμενον βούλημα παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ αἰώνιον ἅπαν, ἅμα τῷ κτίζειν, καὶ τὴν σωτηρίαν καταβαλλομένῳ.

Vers. 10. « Ut innotescat nunc principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. »

« Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. »

Uti principes mundi, inquit, quibus incognita sapientia illa erat, quæ pridem nobis destinata est, agnoscant tandem ex ædificatione Ecclesiæ novæ creationis auctorem, qui quidem morte sua finem imposuit priori creaturæ; per resurrectionem vero, novæ principium invexit.

Ἵνα οἱ ἄρχοντες, φησὶ, τοῦ κόσμου, οἱ τὴν σοφίαν ἀγνοήσαντες, τὴν πρὸς ἡμᾶς προορισθεῖσαν, ἐπιγνῶσι νῦν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομουμένης τὸν κτίστην τῆς νέας κτίσεως, πέρας μὲν ἐπιθέντα τῇ προτέρᾳ κτίσει διὰ τοῦ θανάτου, ἀρχὴν δὲ τῆς δευτέρας εἰσαγαγόντος διὰ τῆς ἀναστάσεως.

Vers. 11-13. « Secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro, in quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis ; quæ est gloria vestra. »

« Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐγκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν. »

A sæculis, inquit, sapientia Dei proposuit, præstituitque salutem quam Christus attulit, in ipso condens præfinitionem omnem dispensationis, quatenus hæc futura erat caput et summa totius renovationis. In nobis enim expurgatio facta est ;

Ἐξ αἰώνων, φησὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία προέθετο, καὶ προδιατέταχε τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν, ἐν αὐτῷ ποιησαμένη τὴν ὅλην πρόθεσιν τῆς οἰκονομίας, καθὸ δὴ ἔμελλε κεφάλαιον ἔσεσθαι τῆς πάντων ἀναχαινίσεως. Ἐν ἡμῖν γὰρ ἡ κάθαρσις, ἐν αὐτῷ δὲ ἡ καθα-

ρότης· καὶ ἡ διὰ τῆς πίστεως συνάφεια μεταδίδωσιν ἡμῖν τῆς δι' αὐτοῦ παῤῥησίας.

A in illo autem mundities et puritas exstitit : ei conjunctio quæ per fidem patratur, confidentiam nobis communicat, cujus ipse sequester fuit.

« Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. »

Vers. 14, 15. « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur. »

Διπλοῦν τὸ ἔργον τῶν ἀποστόλων, διδασκαλία καὶ προσευχή, καθ' ἃ λέγουσιν οἱ περὶ τὸν Πέτρον· *Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.* Ἡ δὲ τῶν γονάτων κλίσις τὸν προσπίπτοντα τῷ Θεῷ δηλοῖ. Πατριαὶ δὲ νῦν [a] ἐπὶ τῆς γῆς διχῶς ὀνομάζονται, τῶν μὲν κατὰ σάρκα τῶν δὲ κατὰ πνεῦμα πατέρων ὄντων. Ἐν οὐρανῷ δὲ πνευματικῶς μόνως ὀνομάζεσθαι δύνανται. Οἷος ἦν ὁ τοῦ Ἰσραὴλ διδάσκαλος, ὁ τὸν νόμον κομίσας ἄγγελος. Πολλὰ δὲ καὶ μείζονα ἀγγέλων, καὶ ἡγεμονικώτερά ἐστι πνεύματα· ὡς Ἡσαΐας δηλοῖ λέγων· *Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος*, μεῖζόν τι τοῦ ἀγγέλου τὸν πρέσβυν δηλῶν, ὃν καὶ *Πατέρα* ἀκόλουθον καλεῖσθαι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ.

Functio duplex apostolorum fuit, doctrina et oratio : quemadmodum Petrus ejusque socii dicunt : *Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus*[42]. Porro per submissionem genuum ille denotatur qui coram Deo procidit. Paternites autem in terra dupliciter nominantur, ut alii secundum carnem sint patres, alii secundum spiritum : in cœlo autem spirituali duntaxat ratione possunt nominari. Atque ejusmodi erat doctor Israelis, angelus, inquam, ille qui legem tulit. Cæterum multi spiritus sunt ac longe sublimiores et spiritualiores angelis, veluti Isaias declarat dicens : *Non legatus, non angelus*[43]; quo significat non nihil angelo præstantiorem esse legatum, quem proinde Apostolus etiam *Patrem* appellat.

« Ἵνα δῴη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· ἐν ἀγάπῃ ἐῤῥιζωμένοι, καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις. »

185 Vers. 16-18. « Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum in interiorem hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis. »

Ἡ αἴτησις μεγάλη, ὡς παρὰ μεγάλου, φησὶ, τοῦ διδόντος. Νῦν γὰρ τῷ ὄντι ἀξίως τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τὰς εὐχὰς ἐδιδάχθημεν, ὅτε μὴ γήϊνα ζητεῖν ἐπαιδεύθημεν, ἀλλ' οὐράνια. Ἡ δὲ αἴτησις, ἀνακαίνισις ψυχῆς καὶ ἐπισκευὴ εἰς τὸ ἐν Πνεύματι δυνατὸν, ὥσπερ ἡμᾶς ἀπολέλοιπει διαστάντας Θεοῦ.

C Magna petitio, inquit, quia a magno datore. Nunc enim vere didicimus dignas majestate Dei precationes fundere, quando edocti sumus non terrena quærere, sed cœlestia. Petitio autem renovatio est animi, et instauratio virtutis secundum Spiritum, qua destituti fuimus dum a Deo descivimus.

« Τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος. »

« Quæ sit latitudo, et longitudo, et profundum, et sublimitas. »

Τὸ μὲν ἀσώματον ἐστὶν ἀμέτρητον, ἀλλὰ διὰ τῶν μετρουμένων σωμάτων ὑπέδειξεν αὐτοῦ τὸ ἄπειρον καὶ ἀπερίληπτον. Ὕψος δὲ καὶ βάθος φησὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου· *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.* Καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς γὰρ ἐφήπλωσε τὴν χάριν διὰ τῆς τοῦ Λόγου παρουσίας.

Quod incorporeum est, mensurari non potest; sed per corpora quæ sub mensuram cadunt, significavit immensitatem suam, quodque nequeat comprehendi. Sublimitas vero et profundum, inquit, eo sensu angelus dixerat : *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax*[44]. Nam in terra quoque gratiam explicavit suam per adventum et præsentiam Verbi.

D

« Γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. »

Vers. 19. « Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. »

Ἐν τῇ μεταλήψει τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀληθὴς γνῶσις· διὰ δὲ τῆς γνώσεως ἡ ἀγάπη ἔνδον ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὖσα, καὶ γινωσκομένη, γνῶσιν ἀπόῤῥητον ποιεῖ, ἣν καὶ μείζονα λέγει τῆς ἐμφανοῦς καὶ διὰ λόγων γινομένης.

Communione cum Christo scientia vera habetur : charitas autem intus in anima per scientiam existens et cognita, arcanam notitiam parit, quam et majorem esse dicit illa quæ perspicua nobis est, et verbis ac litteris paratur.

[42] Act. VI, 4. [43] Isa. LXIII, 9. [44] Luc. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

[a] *Πατριαὶ δὲ νῦν.* Neque hæc a Chrysostomo accepta sunt, uti nec alia complura. Vocem πατρία, eodem sensu Damascenus accepit, quo Vulgatus noster interpres Latinus, pro *Paternitate*, non pro *cognatione aut familia* : qua etiam ab auctore nostro sumitur lib. *De fid. orth.* cap. 8.

« Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. » A

Ut additamento sanctæ illius Ecclesiæ cœlestis, tota plenitudo Dei coalescat, cum ex cœlestibus, tum ex terrenis.

Vers. 20, 21. « Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis ; ipsi gloria in Ecclesia, in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen. »

CAP. IV.

Vers. 1-3. « Obsecro itaque vos, ego vinctus in Domino. »

Non sibi Paulus arrogat quod omnia intellexerit. Deo autem hoc adscribit, quod majora etiam impertiat quam postulemus, quandoquidem virtus quæ subministratur nobis, non nunc totum illud præstat, quod est gratiæ. Cæterum in Christo Jesu veram esse gloriam dicit, et consimili quadam ratione in Ecclesia. B

« Digne ambulate vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine; cum patientia supportantes invicem in dilectione, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. »

Ad vitæ sanctimoniam, inquit, estis vocati, et vocatio spirituales mores postulat. Hi porro a contraria, a carnale scilicet, cognoscuntur. Nam si in carnalibus vigescunt superbia, arrogantia, iracundia, contentio mutua, manifestum est fidei C doctrinam a nobis oppositos istis mores exigere.

Vers. 4. « Unum corpus. »

Invicem coeundo.

186 « Et unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. »

Mutua animorum consensione. Ambo enim sua invicem opera indigent : ita ut quæ ad corpus pertinent, exclusis iis quæ spiritus sunt, dissidium potius pariant. At si id quod spiritui convenit, minime salvum manet, illud etiam quod ad corpus spectat, paulatim obscuratur.

Vers. 5, 6. « Unus Christus, una fides, unum baptisma; unus Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus nobis. »

Ex omnibus capitibus conjunctionem suadet. Unus itaque Dominus est, quem invocamus : una fides, per quam introducti sumus : unum baptisma, per quod sumus mundati : unus Pater super omnia, qui propter Verbum ex se genitum, et propter Spiritum suum in omnibus exsistit. Cum autem divinæ unitatis repræsentationem in nobis vellet splendescere, proprietates Trinitatis in uno Deo prædicavit.

« Ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ. »

Ἵνα προστεθειμένης, φησίν, τῆς ἁγιαζομένης Ἐκκλησίας τῆς οὐρανίου, τὸ πᾶν πλήρωμα τοῦ Θεοῦ συνιστῇ διά τε τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων.

« Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ. »

Οὐδὲ ἑαυτῷ δίδωσι τὸ πάντα συγιέναι ὁ Παῦλος, Θεῷ δὲ ἀνατίθησι, τὸ καὶ μείζονα ὧν αἰτούμεθα χαρίζεσθαι· ἐπειδὴ καὶ ἡ χορηγουμένη δύναμις ἡμῖν νῦν οὔπω τὸ σύμπαν τῆς χάριτος ἀποδίδωσιν. Ἐν Χριστῷ δὲ Ἰησοῦ τὴν δόξαν τὴν ἀληθῆ λέγει, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὁμοίωμα. B

« Ἀξίως περιπατήσατε τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος· μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. »

Ἐπὶ ἁγίᾳ ζωῇ, φησὶ, κέκλησθε, καὶ ἀπαιτεῖ κλῆσις τὸ πνευματικόν· τοῦτο δὲ ἐξ ἐναντίου τοῦ σαρκικοῦ γνωρίζεται. Εἰ δὲ ἐν τοῖς σαρκικοῖς ὑπερηφανία, καὶ ὕψος, καὶ ὀξυθυμία, καὶ ἔνστασις ἡ πρὸς ἀλλήλους, τὰ ἐναντία δῆλον ὅτι ὁ λόγος ἐφ' ἡμῖν ζητεῖ. C

« Ἓν σῶμα. »

Διὰ τοῦ συνιέναι ἀλλήλους.

« Καὶ ἓν Πνεῦμα, καθὼς ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. »

Διὰ τοῦ ὁμοφρονεῖν· ἀμφότερα γὰρ ἀλλήλων δεῖται. Καὶ τὸ μὲν κατὰ σῶμα, μὴ παρόντος τοῦ κατὰ πνεῦμα, μᾶλλον στάσεως αἴτιον· τὸ δὲ κατὰ πνεῦμα, μὴ φυλαττομένου καὶ τοῦ κατὰ σῶμα, κατ' ὀλίγον ἀμαυροῦται.

Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. » D

Ἐκ πάντων ἕνωσιν εἰσηγεῖται. Εἷς Κύριος οὖν, ὃν ἐπικαλούμεθα· μία πίστις, δι' ἧς εἰσηχθημεν· ἓν βάπτισμα, δι' οὗ ἐκαθαρίσθημεν. Εἷς ὁ ἐπὶ πάντων Πατὴρ [1], ὃς καὶ διὰ πάντων διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ Λόγον, καὶ ἐν πᾶσι διὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος. Τῆς δὲ θείας ἑνότητος τὴν ὁμοίωσιν ἐν ἡμῖν καταυγάζεσθαι βουλόμενος, τὰ τῆς Τριάδος ἰδιώματα ἐν ἑνὶ τῷ Θεῷ ἐκήρυξεν.

VARIÆ LECTIONES.

[1] Εἷς ὁ ἐπὶ πάντων Πατήρ. Similia istis subjungit Hieronymus in commentario ex auctoribus quibusdam Græcis utique ut sæpe monet, accepta.

« Ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Διὸ λέγει· Ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν. »

Εἰ καὶ διάφορα, φησὶ, τὰ χαρίσματα, μετρουμένης τῆς χάριτος πρὸς τὴν ἑκάστου δύναμίν τε καὶ πρόθεσιν, ἀλλ' ὅμως μὴ μεριζέσθω τὰ τῆς ἑνότητος.

« Καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. »

Δηλοῖ, φησὶ, καὶ ὁ ψαλμῳδὸς τὸ πλῆθος τῶν δομάτων, τῶν μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Σωτῆρος δεδομένων, ὅτε τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἀντῃχμαλώτευσε διὰ τῆς ἰδίας ζωῆς τε καὶ ἀναβιώσεως. Δέδωκε δὲ εἰπὼν, ἀντὶ τοῦ εἰρημένου ἐν τῷ ψαλμῷ, *Ἔλαβε*, δείκνυσιν ὅτι τὰ ἐπὶ Χριστοῦ σαρκικῶς λεγόμενα οὐκ ἀναιρετικὰ τῶν πνευματικῶν καὶ θείων ἐστὶν, οὐδὲ ὅτι τὸ, *Ἔλαβε*, τὸ ἀνθρωπίνως λεγόμενον, ἀναιρεῖ τὸ, *Ἔδωκε*, τὸ θεϊκῶς.

« Τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. »

Ἀναβῆναι, φησὶν, οὐκ ἔστι Θεὸν, τὸν μὴ καταβάντα, καὶ δῆλον ὅτι ἐκεῖ ἡ ἀνάβασις, ὅθεν ἦν ἡ κατάβασις. Ἐπεὶ τοίνυν ἐξ οὐρανοῦ κατεβέβηκεν, ἀναβαίνει ὑπεράνω πάντων οὐρανῶν· καταβὰς, οὐ μόνον εἰς γῆν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ γῆν. Καταβὰς δὲ διὰ τοῦτο, ἵνα πάντα ᾖ πεπληρωμένα θεότητος.

« Καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας ἐπ' οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ· ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ Χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατὰ ἐνέργειαν, ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ. »

Ὃς μὲν ἀποστολικὴν Ἔλαβε χάριν, φησὶν, καὶ ἐξαγγέλλει τὴν ἀπόκρυφον σοφίαν τῆς οἰκονομίας· ὃς δὲ προφητικὴν ὑπουργίαν ὑπουργεῖ, εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐν ἡμῖν ἐκ πνεύματος προγνώσεως. Ἄλλος δὲ Εὐαγγελισμὸν ποιεῖται, διὰ λόγων ἢ γραμμάτων, ὡς Φίλιππος μὲν διὰ λόγων, οἱ δὲ γράψαντες τὰ Εὐαγγέλια, διὰ γραμμάτων· ὃς δὲ Ἐκκλησίαν ἐγχειρισθεὶς ποιμαίνειν. Πάντα οὖν τὰ χαρίσματα, φησὶ, πρὸς τὸ τοὺς ἁγιασθέντας ἐν πίστει καταρτίζεσθαι πρὸς τελείωσιν, διακονούντων εἰς τὸ κοινὸν τῶν τὰ

VERS. 7, 8. « Unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem. »

Tametsi differentia dona sunt, inquit, concessa nimirum gratiæ mensura secundum uniuscujusque vires et destinationem animi ; nequaquam tamen ipsa separentur ex quibus unitas constat.

« Et dedit dona hominibus. »

Quin et auctor Psalmorum [45] multitudinem explicat donorum, quæ, ex quo Christus ascendit, concessa fuere ; quando nempe quos mors tenebat captivos, tum vita, tum resurrectione sua vicissim est ipse prædatus. Dicendo vero *dedit*, cum in psalmo habeatur *accepit*, significat ea quæ carnali more de Christo enuntiantur, spiritualia et divina non destruere, nec, quod humano modo dicitur *accepit*, tollere illud *dedit*, quo divinum quid exprimitur.

VERS. 9, 10. « Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia. »

Ascendisse non potuit Deus, inquit, nisi ante descenderit : et perspicuum est illuc ascensionem fuisse, unde descensio fuerat. Postquam ergo de cœlo descendit, ascendit rursus super omnes cœlos ; qui descenderat, non solum in terram, sed et subter terram. Ideo autem descenderat, ut universa divinitate sua replerentur.

VERS. 11-16. « Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi : ut non jam simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem **187** autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem junctaram subministrationis secundum operationem, in mensura uniuscujusque membri augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate. »

Alius quidem apostolicam, inquit, gratiam accepit, et arcanam dispensationis sapientiam annuntiat ; alius vero instinctui prophetico obsequitur, ad declarandum quid spiritu intus præcognitum sit. Alter Evangelii prædicationi incumbit, sive verbis, sive scriptis : verbis quidem, ut Philippus ; scriptis vero, qui Evangelia litteris ediderc. Alteri pascendæ Ecclesiæ munus injunctum est. Omnia ergo dona, inquit, eo spectant, ut qui fide sancti facti sunt, perfectionem absolutam obtineant ; iis

[45] Psal. LXVII, 6.

qui dona accepere, ministerium suum in rem communem impendentibus. Necessaria porro est donorum efficacitas, donec qui modo parvuli sunt, perfecti fiant, perfectione spirituali, quæ in similitudine cum Christo consistit; ita ut non jam sit parvulus, multis patens mutationibus, quas sermones versute pronuntiati et ad deceptionem compositi faciant; sed, ut fit in auctu corporis, ad eum omnes excelsitatem perveniamus, et cum Christo, qui caput nostrum est, compaginemur. Ille enim cum pro divina sua præcellentia nobis præsideat, sese nobis impertitur, coagmentatione dispensationis suæ nos sibi et invicem conjungens, ut eamdem mutuo coaptationem habeamus, velut in ædificio, et unusquisque subministrationem possit Spiritus accipere, incrementi concluditur.

A χαρίσματα εἰληφότων. Ἀναγκαία δὲ ἡ τῶν χαρισμάτων ἐνέργεια, μέχρις ἂν οἱ νῦν νήπιοι τέλειοι γένωνται κατὰ τὴν πνευματικὴν τελείωσιν τὴν ἐν ὁμοιώσει Χριστοῦ, καὶ μηκέτι νήπιός τις ᾖ, πολλὰς δεχόμενος τροπὰς ἐκ τῶν διαφόρων λόγων τῶν ἐν πανουργίᾳ προσαγομένων, καὶ πλανώντων, ἀλλὰ ὥσπερ ἐν σώματος αὐξήσει, φθάσωμεν εἰς τοσοῦτον ὕψος ἅπαντες, ὡς πρὸς τὴν κεφαλὴν ἡμῶν συναρμοσθῆναι τὸν Χριστόν. Ὃς ἐφεστὼς ἡμῖν κατὰ τὴν θεϊκὴν ἐξοχὴν, μεταδίδωσιν ἡμῖν ἑαυτὸν κατὰ τὴν οἰκονομίας συνάφειαν, ἑαυτῷ συνάπτων ἡμᾶς καὶ ἀλλήλοις, καθ' ἣν ἔχομεν πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ ἐν οἰκοδομῇ συναρμογὴν, καὶ καθὸ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ Πνεύματος ἕκαστος δύναται δέχεσθαι, τῆς ἐπὶ τῇ αὐξήσει τελειώσεως εἰς ἀγάπην συγκεφαλαιουμένης.

perfectione, quæ in charitate tanquam in summa concluditur.

VERS. 17-20. « Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam quæ in illis est, propter cæcitatem cordis ipsorum; qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ ad operationem immunditiæ omnis. »

B « Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν. Οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης. »

Veluti Christi testes et martyres monet, ut reminiscantur se vocatos esse ad sanctimoniam, nec revertantur ad illam vivendi rationem quam ante vocationem suam egerant, quando, nullo sibi præstituto fine, temerario impetu ferebantur.

Ὡς ἐπὶ Χριστοῦ μάρτυρος λέγει, τὸ μεμνῆσθαι τῆς κλήσεως τῆς ἐπὶ ἁγιασμὸν, καὶ μὴ ἀνατρέχειν εἰς τὸν πρὸ κλήσεως βίον, τὸν οὐκ ἔχοντα σκοπὸν, οὐδὲ τέλος, ἀλλὰ ματαίως φερόμενον.

« In avaritia. Vos autem non ita didicistis Christum. »

« Ἐν πλεονεξίᾳ. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν. »

Avaritia dilectionem carnis necessario consequitur; quia tantumdem habere homines volunt, quantum in voluptates expendant.

C Πλεονεξία φιλοσαρκίας ἐστὶν ἀναγκαῖον παρακολούθημα, διὰ τὸ τοσοῦτον ἐθέλειν ἔχειν, πόθεν εἰς τὰς ἡδονὰς ἀναλώσουσιν.

VERS. 21-25. « Si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Christo Jesu, deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovari autem spiritu mentis vestræ, et indaere novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra. »

« Εἴ γε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη. »

In hunc modum loquitur, quia non ab **188** ipso erant edocti, sed a Joanne evangelista. Ait ergo: Doctrina illa quæ tradita vobis est, cum revera tradita sit secundum Christum, non voluptuosam et ignorantiæ tenebris suffusam vitam permittit, alioqui nihil boni, nihilque veri præferret. Nam qui secundum Christum eruditur, bonum didicit et verum, utpote qui vitæ carnalis vetustatem in novitatem Spiritus mutare doceatur.

D Τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ οὐ παρ' αὐτοῦ διδαχθέντες ἦσαν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Λέγει οὖν ἤδη πρὸς ὑμᾶς ἐλθοῦσα διδασκαλία, εἴπερ ἦλθεν τῷ ὄντι κατὰ Χριστὸν, οὐ τὴν φιλήδονον, καὶ τὴν ἐν ἀγνοίᾳ ζωὴν ἐπιτρέπει, ἥτις οὐδὲν ἀγαθὸν ἔχει, οὐδὲ ἀληθές. Ὁ γὰρ κατὰ Χριστὸν μαθὼν, τὸ ἀγαθὸν μεμάθηκε καὶ τὸ ἀληθὲς, τὴν ἐν σαρκικῷ βίῳ παλαίωσιν μεταβάλλειν διδασκόμενος εἰς καινότητα τὴν ἐν Πνεύματι.

VARIÆ LECTIONES.

, ι Ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ἰωάννου. Hæc subobscurius ita redduntur apud Œcumenium, τὸ δὲ, εἴ γε αὐτὸν ἠκούσατε, ἅγιος Ἰωάννης βεβαιωτικὸν ἐδέξατο. Quorum verborum sensus ex Damasceni expositione accipi potest.

« Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ Α ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. Μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι. Πᾶς λόγος σκληρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς, πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσιν. »

Εἰ καὶ ὀργῇ προσπέσοι, φησὶ, μὴ εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἐπικρατείτω, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ ἡμέραν ἐπιστῆναι δευτέραν, παυέσθω. Ἐὰν γὰρ ταῦτα ἐν ὑμῖν κρατῇ, διαβόλου διδάγματα ὄντα, ὁ διδάσκαλος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ διδαγμάτων ἐπεισελεύσεται.

« Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. »

Τὸ Πνεῦμα ὑμᾶς ἀποστραφήσεται, φησὶ, καθάπερ λυπούμενον, ὅτι ὥσπερ ἐν σφραγισμῷ δοθὲν ὑμῖν εἰς ἕνωσιν, οὐκ ἐπιτηδείους πρὸς ἕνωσιν εὑρίσκει τοὺς δεδεγμένους τὴν χάριν· εἰς τὸ διαφυγεῖν τὴν κόλασιν τῆς διαφθορᾶς.

« Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. »

Ἅπερ ἐστὶ, φησὶ, τῆς σαρκικῆς ἀγνωσίας, ταῦτα ἀπολειπέτω ὁ κατασκευαζόμενος πνευματικῶς.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. »

Δεῖ, φησὶ, μιμεῖσθαι Θεὸν εἰς τὸ χαρίζεσθαι τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς, ἵνα ὦμεν μιμηταὶ Θεοῦ. Τὸν δὲ θάνατον, οὐ θάνατον ὠνόμασεν, ἀλλὰ Θεοῦ *προσφοράν*· οὐ γὰρ ἦν θανάτου σκῦλον ὁ Κύριος, ἀλλὰ αἰχμαλωτίζων εἰς ζωὴν τοὺς ἐν θανάτῳ, οὐδὲ ὑπὸ θανάτου κατεχόμενος, ἀλλὰ παρὰ Θεῷ, καὶ τότε ὢν δεκτὸς καὶ τίμιος, καὶ δῶρον ὑπὲρ κόσμου παντὸς εὐωδέστατον κατὰ τὴν ἁγιότητα.

« Πορνεία δὲ, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις, καὶ αἰσχρότης, καὶ μωρολογία, καὶ εὐτραπελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία. »

Τὰ πρὸς ἀλλήλους ὠφέλιμα διελθὼν, τὸ καθ' ἑαυτὸν ἑκάστου σῶφρον καὶ καθαρὸν ἐπιφέρει. Οὐδὲ ἐνταῦθα τοῦ νόμου μέτρῳ χρώμενος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦτο. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ, οὐκ ἔσται πορνεύων, οὐδὲ πορνεύουσα· λέγεται, ἐνταῦθα δὲ τὸ, *μηδὲ ὀνομαζέσθω*, ἢ ἀκουέσθω.

[a] Deut. XXIII, 17.

Vers. 26-29. « Irascimini et nolite peccare, sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur. Magis autem laboret operando bonum manibus, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. »

Et si quis in iram incidit, non perseveret ita ut peccet ; sed ante placetur quam altera dies succedat. Nam si in vobis ista vigeant quæ diaboli plane instituta sunt, magister ipse superveniet, propter placitorum suorum observationem accersitus.

Vers. 30. « Et nolite contristare Spiritum sanB ctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. »

Spiritus, inquit, aversus erit a vobis, velut luctum agens, quia, cum in obsignatione datus sit vobis ut conjungeremini, vos tamen non reperiet ad hoc idoneos, tametsi gratiam recepe ritis, qua pœnam interitus et corruptionis effugeretis.

Vers. 31, 32. « Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis. »

Quæcunque carnalis sunt ignobilitatis, inquit, hæc relinquat, qui spirituali more sese conC parat.

CAP. V.

Vers. 1, 2. « Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. »

Imitari Deum oportet, inquit, iis qui nos offenderunt indulgendo, ut Dei æmulatores simus. Atqui Christi mortem, non mortem vocavit, sed *oblationem*. Non enim Dominus præda mortis exstitit, sed ad vitam duxit captivos quos mors tenebat; nec a morte detentus fuit, quin acceD ptus tunc erat Deo et honorabilis, suavissimique propter sanctitatem odoris munus pro universo mundo.

Vers. 3, 4. « Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos ; nec turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiarum actio. »

Recensitis quæ utilitati mutuæ conferant, subjungit id quo quisque penes se castus et mundus **189** sit. Neque hic legis regulis inhæret, sed ultra progreditur. Illic enim dicitur : non erit scortator, neque scortum[a] : hic vero, *nec nominetur*, nec audiatur.

Vers. 5-11. « Hoc enim estote intelligentes, A quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis : propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo : et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum ; magis autem redarguite. »

Nolite, inquit, existimare fide vos consortes fore regni Christi, quod est regnum Dei, nisi vita fidei respondeat : nec quisquam vos inani sermone B decipiat, quasi veram fidem teneant illi qui scelerate vivunt, hæcque ipsos possit salvos facere, quorum causa adversus mundum succenset Deus. Absurdum quippe est, ut quæ sunt incredulitatis argumenta, in filiis Dei reperiantur, nosque socios simus illorum quos fides separavit : sed oportet ut nova generatio nostra testimonio operum comprobetur, nosque nobis ipsi lex simus, coarguentes perversam hominum vitam optima nostra conversatione.

Vers. 12-15. « Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere. Omnia enim quæ arguuntur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit : Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et C illuminabit te Christus. Videte ergo, quomodo caute ambuletis. »

Ejusdem momenti non est, inquit, verbis redarguere ac factis. Turpe siquidem est vel sermone efferre, quæ illi agunt ; quæ ipsi quoque præ pudore tegere satagunt. Sin vero lumen sumus, et tenebras possumus illustrare appositione lucis, optima hæc reprehensio fuerit. At vero lumen existemus, si a letifero somno surgentes, Christi consortes simus, secundum hoc effatum : *Surge, qui dormis*. Non dixit quis hoc pronuntiaverit, aut quo in Scripturarum sacrarum loco jaceat. Cæterum multa tunc temporis Spiritu sancto auctore proferebantur quæ scriptis minime consignata sunt.

D

Eum dicit, qui in peccatis vitam agit.

« Non quasi insipientes, [Vers. 16-19] sed ut sapientes ; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt : propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes. »

Nolite, inquit, velut insipientes inescari, sed uti sapientes viam vestram custodite, ne pertrahamini in tempore nequitiæ.

« In corde vestro Domino. »

Hoc dicit, ut totus sensus noster sit ad Dominum intentus, nec labiis duntaxat modulemur.

« Τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. Διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν. Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθοσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ, δοκιμάζοντες τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ, καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε. »

Μὴ νομίζετε, φησὶν, ἀπὸ τοῦ βίου τῇ πίστει μὴ συμπαρόντος, τὴν πίστιν ὑμᾶς μετόχους ἀποφαίνειν τῆς Χριστοῦ βασιλείας, ἥτις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ βασιλεία· μηδέ τις ἀπατάτω κενῷ λόγῳ, ὡς πίστεως ἀληθοῦς οὔσης ἐν τοῖς παρανόμως βιοῦσι, καὶ σώζειν αὐτοὺς δυναμένης, ἐφ' οἷς ὀργίζεται κατὰ τοῦ κόσμου Θεός. Ἃ γάρ ἐστι γνωρίσματα τῆς ἀπειθείας, ἄτοπον ταῦτα παρεῖναι τοῖς υἱοῖς τῆς πίστεως, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς εἶναι τούτων, ὧν ἡ πίστις ἐχώρισεν. Ἀλλὰ δεῖ τὴν εἰς φῶς ἀναγέννησιν ἡμῶν ἔργοις μαρτυρεῖσθαι, καὶ νόμον αὐτοὺς ἡμᾶς ἑαυτοῖς γίνεσθαι ἔλεγχον τῆς πονηρᾶς ἀνθρώπων ζωῆς παρεχομένους, τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν πολιτείαν.

« Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα, ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται. Πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστι. Διὸ λέγει· Ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε. »

Οὐ τῷ λόγῳ, φησὶν, ἐλέγξαι τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον τὸ δι' ἔργων· λόγῳ μὲν γὰρ αἰσχρὸν καὶ λέγειν ἃ πράττουσιν, ἅπερ καὶ αὐτοὶ αἰσχυνόμενοι συγκαλύπτουσιν. Ἐὰν δὲ φῶς ὦμεν, καὶ φανεροῦν τὸ σκότος δυνάμεθα τῇ τοῦ φωτὸς ἀντιθέσει, ἔλεγχος οὗτος ὁ κάλλιστος. Φῶς δὲ ἐσόμεθα διαναστάντες ἀπὸ τοῦ ὕπνου τοῦ θανατηφόρου, καὶ μετασχόντες Χριστοῦ, κατὰ τὸ λεγόμενον· *Ἔγειραι ὁ καθεύδων*. Οὐκ εἶπεν τίς ὁ λέγων, ἢ ποῦ τῶν ἁγίων Γραμμάτων γέγραπται· ἀλλ' ἦν πολλὰ ἐξ ἁγίου Πνεύματος λαλούμενα ἐν τοῖς τότε, καὶ μὴ γραφόμενα.

Τὸν ἐν ἁμαρτίαις φησίν.

« Μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί· ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν· διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν Πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες. »

Μὴ ὡς ἄσοφοι, φησὶ, δελεάζεσθε, ἀλλ' ὡς σοφοὶ τὴν ἰδίαν ὁδὸν φυλάσσετε, τῷ μὴ ἐφελκυσθῆναι τῷ καιρῷ τῆς πονηρίας.

« Ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ. »

Τοῦτό φησιν, ἵνα ὅλος ἡμῶν ὁ νοῦς πρὸς Κύριον συντείνηται, καὶ μὴ μόνον μελῳδῶμεν τοῖς χείλεσιν,

« Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνό- A ματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. »

Μυστήρια τῷ Θεῷ προσήκει τελεῖν, ὑμνοῦντας αὐτὸν, καὶ διεξιόντας τὰς εὐεργεσίας ἃς ἐπιτελεῖ Χριστός.

« Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Θεοῦ. »

Ὥσπερ ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐπ' ἀλλήλους, διάστασιν ποιεῖ, οὕτως ἡ ὑποταγὴ συνάφειαν. Ἀλλήλοις δὲ ὑποτάσσεσθαι δεῖ διὰ Χριστὸν, ὡς Χριστῷ λάτρευμα τοῦτο τελοῦντες.

« Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος· ἀλλ' ὥσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν. »

Περὶ τῶν ἐν οἴκοις καθηκόντων διαλέγεται, ἅτινά ἐστιν ἡγεμονικὰ καὶ ὑποταγῆ. Τρία δὲ εἴδη τούτων· δύο μὲν τὰ κατὰ φύσιν, γυνὴ καὶ ἀνὴρ, τέκνα καὶ γονεῖς· ἓν δὲ τὸ κατὰ νόμον. Τοῦτο γάρ ἐστιν δοῦλός τε καὶ δεσπότης. Τῷ μὲν οὖν ὑπηκόῳ, τὴν ὑποταγὴν εἰσηγεῖται· τῷ δὲ ἄρχοντι τὸ κηδεμονικὸν πρὸς τὸ ὑπήκοον. Τύπῳ οὖν τῷ πρὸς Χριστὸν κελεύει τὴν γυναῖκα ὑποτάττεσθαι τῷ ἀνδρὶ, ἵνα μὴ σωματικὸν ᾖ τὸ τῆς ὑποταγῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ πνευματικὸν γένηται.

« Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. Οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾷν ἑαυτῶν τὰς γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἑαυτὸν ἀγαπᾷ. »

Τὸ ἡγεμονικὸν οὐ βούλεται σκληρὸν εἶναι τῷ ὑπηκόῳ. Αὕτη γὰρ ἀληθὴς ἀρχὴ, τὸν ἄρχοντα κήδεσθαι τῶν ὑφ' αὐτὸν, ἥτις ἐν Χριστῷ πέφηνεν, μὴ ζητήσαντι τὸ ἑαυτῷ πρέπον, ἀλλὰ τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρον. Ἡ μὲν γὰρ αὐτοῦ δόξα ἐν ἀθανασίᾳ ἦν, καὶ αὐτὴ ὀφειλομένη τε καὶ πρέπουσα· ἡ δὲ τῆς Ἐκκλησίας σωτηρία ἐν καθάρσει τῆς ἁμαρτίας ἥτις οὐχ ἁπλῶς ἐγίνετο, εἰ μὴ τῆς ῥυπωθείσης ζωῆς μετάθεσιν εἰργάσατο Χριστὸς, τὸ ὁμοίωμα ταύτης καταλύσας θανάτῳ, ἵνα συναποθνήσκοντες αὐτῷ λυθῶμεν τῆς ζωῆς ἧς ἐζῶμεν. Ταύτης δὲ τῆς καθάρσεως αἴτιον τὸ ἅγιον βάπτισμα. Πρόσεστι γὰρ ἐκείνῳ τῷ ὕδατι ἡ διὰ ῥήματος ἐπίκλησις, ἅγιον αὐτὸ ἀποφαίνουσα. *Ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος.*

« Οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλὰ ἐκτρέφει, καὶ θάλπει αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος

190 Vers. 20. « Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo et Patri. »

Mysteria Deo peragere convenit, hymnis eum prosequendo, necnon enarrando quæ Christus beneficia præstiterit.

Vers. 21. « Subjecti invicem in timore Dei. »

Quemadmodum si alter adversus alterum consurgat, dissidium oritur, ita conjunctio humilitate constat. Invicem autem oportet subjici propter Christum, tanquam obsequium hoc Christo pendentes.

Vers. 22-25. « Mulieres, viris propriis subditæ estote, sicut Domino, quia vir caput est mulieris, B sicut Christus est caput Ecclesiæ : et ipse est salvator corporis ejus ; sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras. »

De iis loquitur quæ ad rem domesticam pertinent, quæque vel regiminis sunt, vel submissionis. Horum autem tria genera sunt. Duo quidem a natura instituta, puta vir et mulier, parentes et filii ; unum autem a lege. Ejusmodi quippe sunt servus et herus. Illi ergo qui subditus est, obedientiam suadet ; ei vero qui præest, ut subditorum sit sollicitus. Christo itaque in exemplum allato, præcipit, ut viro mulier subjecta sit, quod non corporali solum obedientia præstetur, verum et C spirituali.

« Sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, [Vers. 26-28] ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet eam sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid hujusmodi ; sed ut sit sancta et immaculata. Sic debent viri diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. »

Eam partem quæ præest et regit, asperam subditæ esse prohibet. Nam hoc est vere præesse, ubi princeps eorum quæ sub se sunt curam gerit : id quod ostendit Christus, qui non quæsivit quod sibi decorem conciliaret, sed quod Ecclesiæ commodo D esset. Ejus enim claritas posita erat in immortalitate, quæ ipsi debebatur, et condecebat : at Ecclesiæ salus in mundatione a peccato consistebat, quæ nullatenus peracta esset, nisi vitam inquinatam Christus transmutasset, destructa per mortem similitudine illius, uti morientes cum ipso ab illa vita, quam ante ducebamus, eximeremur. Atqui hujusce expurgationis causa baptismus exstitit. Hanc enim aquam invocatio per verbum comitatur, qua sancta declaratur. Nimirum, *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

Vers. 29-31. « Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Dominus Ecclesiam. Quia membra sumus cor-

peris ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.

A αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. »

191 Si caro viri est uxor, curam, inquit, habeat illius, veluti carnis suæ. Quod si scimus Christum esse sponsum Ecclesiæ, nosque in membra sua effermasse per vitam quam Spiritus tribuat : illum ergo Christi adversus Ecclesiam amorem imitemur.

Εἰ σὰρξ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ, κηδέσθω αὐτῆς, φησὶν, ὡς σαρκός· καὶ εἰ Χριστὸν ἴσμεν ὥσπερ ἄνδρα τῆς Ἐκκλησίας ὄντα, καὶ μέλη ἡμᾶς ἑαυτοῦ κατεσκευακότα διὰ τῆς ἐν Πνεύματι ζωῆς, μιμεῖσθωσαν τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Vers. 32. « Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo, et in Ecclesia. »

« Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. »

Id quod spirituale est cum carnali conjunxit, ut significaret, hoc illius figuram esse. Hoc quippe modo mysterium gestum est latente sub figura veritate : cum nempe sumpta ex viro muliere, eaque cum viro copulata, Christus et Ecclesia figurarentur. A Christo enim habemus ut secundum sanctitatem simus, ac per sanctitatem Christo conjungimur.

Συνῆψε τὸ πνευματικὸν τῷ σαρκικῷ, τύπον ἐκείνῳ τούτου ἀποδείξας. Οὕτως γὰρ γίνεται μυστήριον B ἐγκεκρυμμένης τῆς ἀληθείας ἐν τῷ τύπῳ, ὅτι Χριστὸν ἐτύπου καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ τῆς γυναικὸς λῆψις ἐξ ἀνδρὸς, καὶ συνάφεια πρὸς τὸν ἄνδρα. Καὶ γὰρ ἀπὸ Χριστοῦ τὸ εἶναι ἔχομεν κατὰ τὴν ἁγιότητα, καὶ ἁγιασθέντες Χριστῷ ἑνούμεθα.

Vers. 33. « Verumtamen, et vos singuli, unusquisque uxorem suam ita diligat sicut seipsum : uxor autem timeat virum suum. »

« Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθένα, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. »

CAP. VI.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Vers. 1. « Filii, obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim justum est. »

« Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. Τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον.

Ad omnem porro in universum Ecclesiam quæ Christo copulatur, sermonem confert. In unaquaque autem muliere, et in unoquoque viro perfecta figura sit, ut vir quidem diligat, mulier autem obsequatur in timore.

Καθολικὸς μὲν οὖν ὁ λόγος εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν ἑνουμένην Χριστῷ. Ἔστω δὲ ἐν ἑκάστῃ γυ- C ναικὶ, καὶ ἐν ἑκάστῳ ἀνδρὶ τελειούμενος ὁ τύπος, ἐν ἀγάπῃ μὲν ἀνδρὸς, ὑποταγῇ δὲ γυναικὸς ἐν φόβῳ.

Vers. 2-4. « Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione ; ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros ; sed educate illos in disciplina et correptione Domini. »

« Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. »

Alterum hoc est principatus genus, parentum in filios, quia procreatio liberorum sequela nuptiarum est : atque testimonium legis allegat. Cuncta siquidem, quæ propter Christum facimus, lege ipsa teste bona sunt et justa, sive ea conceptis verbis enuntiantur, sive figurate indicantur ; et bonum est pædagogi testimonium perfectæ doctrinæ datum. Ut vero præceptum de parentibus colendis veneratione dignum esse ostendat, hoc tum aliorum primum, tum etiam cum pollicitatione pronuntiatum ait, quæ quidem pollicitatio jacet in Decalogo. Lex quippe longæ ætatis figura vitam æternam imitatione quadam adumbrat [47]. Primo autem mandato promissionem hanc Deus adjunxit, cum quatuor alias præmisisset quæ ad ipsum Deum spectarent : quia indubia est remuneratio honoris ab eo qui honoratur. Honor vero qui parentibus exhibetur, cum justam mercedem ab eis non obtineat, hanc a Deo per promissionem retulit.

Δευτέρα ἀρχὴ, ἡ τῶν παίδων, ἐπειδὴ καὶ δεύτερόν ἐστι μετὰ τὸν γάμον παιδοποιία, καὶ τὸν νόμον εἰσάγει μάρτυρα. Πάντα γὰρ ὅσα τελοῦμεν διὰ Χριστὸν, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου καλά τε εἶναι καὶ δίκαια, ἢ αὐτολεξεὶ λεγόμενα, ἢ τυπικῶς ὑποδεικνύμενα, καὶ καλὴ τῆς τελείας διδασκαλίας ἡ παιδαγωγικὴ μαρτυρία. Τιμίαν δὲ τὴν ἐντολὴν ἀποφαίνων τὴν περὶ γονέων, φησὶν αὐτὴν, καὶ πρώτην καὶ μετ' ἐπαγγελίας εἰρῆσθαι, ἥτις ἐπαγγελία ἐν Δεκαλογίᾳ κεῖται. Τύπον γὰρ ὁ νόμος τῆς αἰωνίου ζωῆς μιμεῖται τὴν μακροημερίαν. Πρώτῃ δὲ ἐντολῇ ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν ἔζευξεν ὁ Θεὸς, προεισάγων ἄλλας τέσσαρας τὰς εἰς Θεὸν ἀνηκούσας· ὅτι τῶν μὲν εἰς αὐτὸν τιμῶν πρόδηλος ἡ ἀνταπόδοσις παρὰ τοῦ τιμωμένου. Ἡ δὲ εἰς γονέας τιμὴ, παρ' αὐτῶν οὐκ ἔχουσα τὴν ἀνταπόδοσιν λόγου ἀξίαν, παρὰ τοῦ Θεοῦ ταύτην δι' ἐπαγγελίας ἐκομίσατο.

[47] Exod. xx, 12.

« Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις A μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἁπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ, μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις. Εἰδότες ὅτι ὃ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος. Καὶ οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτούς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωπολημψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ. »

Πάλιν τὸ ὑπήκοον ὑποτάττει πρῶτον, εἶτα τὸ ἡγεμονικὸν διδάσκει χρηστότητα. Κυρίους δὲ *κατὰ σάρκα* λέγει, ὅτι οὐ φυσικὸν ἡ δεσποτεία, οὐδὲ πεποίηταί τις δοῦλος ἑτέρου, καθάπερ τὰ ζῶα τὰ ἄλογα. B Τῆς θείας δὲ δουλείας, ἣν ὑπέμεινεν ὁ ἐν δούλου μορφῇ γενόμενος, τύπος γίνεται ἡ ἀνθρωπίνη ὑπηρεσία τῶν καθαρῶς δουλευόντων καὶ ἑκουσίως, ὡς εἰς Θεὸν ἀναγομένης τῆς δουλείας.

« Τοῦ λοιποῦ ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι. »

Δύναμιν προσγενέσθαι δεῖ τὴν παρὰ Θεοῦ, τοῖς εἰς ἀσθένειαν καταπεσοῦσιν ἀνθρώποις, ἵνα λύσῃ τὴν ἀσθένειαν ἡ τῆς δυνάμεως ἐπανάληψις. Τὴν δὲ δύναμιν ταύτην εἰκάζει πανοπλίᾳ, δηλῶν, ὅτι καθάπερ ὁ γυμνὸς οὐ δυνατός ἐστιν εἰς πόλεμον, οὕτως C ὁ Πνεύματος ἀμέτοχος, οὐ δυνατὸς πρὸς τὸν τὴν κακίαν ἐξεργαζόμενον τὸν διάβολον.

« Πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασαμένοι στῆναι. »

Μεθοδείαν αὐτὴν καλεῖ, τὴν τοῦ διαβόλου κακουργίαν, ὅτι οὐκ ἐξ εὐθείας ὃ βούλεται κατασκευάσαι δείκνυσιν, ὥστε μὴ γενέσθαι κατάφωρος, ἀλλ' ἕτερον ἑαυτῷ περιτιθεὶς προσωπεῖον, ἕτερα τεκταίνει· καὶ καθάπερ πολέμιος κακουργὸς πόλει προσβαλὼν D καὶ τείχεσι, κάτωθεν ὑπορύττει λανθάνων, ὥστε ταύτῃ γενέσθαι δυσφύλακτος, καὶ κατορθῶσαι ἅπερ ἐσπούδακεν.

« Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος· ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως, προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ καρτερήσει καὶ δεήσει. »

Vers. 5-9. « Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo : non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi ; facientes voluntatem Dei ex animo cum bona voluntate servientes Domino, et non hominibus. Scientes quoniam unusquisque, quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes minas ; scientes quia et vestrum ipsorum Dominus est in cœlis, et acceptio personarum non est apud ipsum. »

192 Subditos denuo primum subjicit, deinde illos qui eis præficiuntur, humanitatem docet. Dominos autem ait *secundum carnem* : dominatus enim non est a natura, nec quisquam servus alterius conditus fuit, quemadmodum bruta animantia. Divinæ vero servitutis illius, quam is sustulit qui in forma factus est servi, figuram præbet ministerium humanum, quod præstant illi qui sincere et sponte serviunt, ut ad Deum servitus illa referatur.

Vers. 10, 11. « De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare. »

Virtus illis hominibus qui in infirmitatem labuntur, a Deo accedat necesse est, qua pellatur imbecillitas recuperatione virium. Hanc vero virtutem cum omnigena armatura comparat, ut significet, quemadmodum qui nudus est, belligerare non potest, sic eum qui Spiritum non acceperit, nullis instructum viribus esse adversus diabolum, qui malitiæ est auctor.

« Adversus insidias diaboli. [Vers. 12, 13.] Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates ; adversus rectores mundi, tenebrarum hujus sæculi, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei ut possitis sustinere in die mala, et omnibus superatis stare. »

Artes et *insidias* vocat versutiam diaboli, quippe qui non statim et recta monstrat quid velit conficere, ne deprehendatur : sed persona altera assumpta, quædam alia molitur : haud secus ac vafer hostis urbem et muros oppugnando, clam infra suffodit, ut civitati ægre a se caveatur, et ipse illud patret in quod enitur.

Vers. 14-18. « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ, et calceati pedes in præparationem Evangelii pacis. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere. Et galeam salutis assumite, et gladium spiritus (quod est verbum Dei) per omnem orationem et obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu, et in idipsum vigilantes in omni instantia et obsecratione. »

Quare vero, *in veritate?* illusio mendaciumque A est libido, ac nequaquam vera voluptas est, sed umbra voluptatis. Illud ergo veræ voluptatis convenit, castitati nimirum.

« Pro omnibus sanctis, [VERS. 19-21] et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii; pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam, prout oportet me loqui. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt. »

Ipse quoque Dominus indesinenter orationibus instare præcipit [48], et Paulus spiritu orandum docet [49], hoc est mente, nec ore tenus duntaxat. Multas autem orationes dicit, quia pro multis fundendæ erant, puta pro sanctis omnibus, et pro se: quia strenuum ipsi opus incumbebat, ita ut illius B causa vinctus Romam missus esset.

193 « Omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister in Domino, [VERS. 22, 23] quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. Pax fratribus, et charitas cum fide a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen. »

Sancti lætantur, quando opus sanctum prospere succedit. Ideirco Ecclesiis significat quæ sibi acciderint.

Epistola ad Ephesios Roma scripta est per Tychicum. Versus 312.

[48] Luc. XVIII, 1, [49] I Cor. XIV, 15.

Διὰ τί, *ἐν ἀληθείᾳ;* ἐμπαιγμὸς δὲ, καὶ ψεῦδος ἡ ἐπιθυμία· οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ σκιὰ ἡδονῆς· τουτέστι τῇ ἀληθεῖ ἡδονῇ τῇ σωφροσύνῃ.

« Περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παῤῥησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παῤῥησιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλῆσαι. Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω.

Εὐχαῖς ἀδιαλείπτοις προσκαρτερεῖν καὶ ὁ Κύριος κελεύει, καὶ ὁ Παῦλος, ἐν πνεύματι δὲ τὰς εὐχὰς, τουτέστιν ἐν νῷ, μὴ ἐν στόματι μόνον. Πολλαὶ δὲ αἱ εὐχαὶ, ὅτι καὶ περὶ πολλῶν, ὑπὲρ πάντων δὲ ἁγίων, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ· ἐπειδὴ καὶ ἐναγώνιον αὐτῷ τὸ ἔργον, ὡς καὶ δεσμώτην αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ παραπεπέμφθαι.

« Πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς, καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἀμήν.

Χαίρουσι γὰρ οἱ ἅγιοι τοῦ ἁγίου κατευθυνομένου ἔργου. Διὸ μηνύει τὰ καθ' ἑαυτὸν ταῖς Ἐκκλησίαις.

Πρὸς Ἐφεσίους ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ, στίχων τιβ'.

C

EIΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

CAPUT PRIMUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

VERS. 1, 2. « Paulus et Timotheus servus Jesu D Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. »

Epistolam hanc scribit ad homines qui in doctrina profecerant. Quamobrem dogmata non tangit, quorum scientia satis erant instructi, cum affatim ea ab Apostolo ipso accepissent. Duorum vero per totam fere, ut ita dicam, epistolam eos admonet: ne extolliantur; quippe cum hoc nosset subsequi solere eos qui rem propemodum recte gererent: tum etiam uti semper gaudeant. Gravi siquidem mœrore conficiebantur, ex quo Apostolum vinctum audierant, dicendamque brevi sen-

« Παῦλος καὶ Τιμόθεος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ταύτην γράφει τὴν ἐπιστολὴν ἀνδράσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ προκόψασι. Διὸ καὶ δογμάτων μὲν οὐχ ἅπτεται, ἐπειδὴ καὶ ἱκανῶς εἶχον τῆς περὶ τούτων γνώσεως, ἅτε πλουσίως παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου τῶν τοιούτων ἀπολαύσαντες. Δύο δὲ αὐτοῖς σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς παραινεῖ, τὸ μὴ ὑφοῦσθαι, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο οἶδεν ὥσπερ ἀκόλουθον τοῖς ἐγγὺς τοῦ κατορθωκέναι γενομένοις, καὶ τὸ χαίρειν διὰ παντός. Σφόδρα γὰρ ἠθύμουν, τὰ δεσμὰ τοῦ Ἀποστόλου ἀκούοντες, καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν,

καὶ τὸν προσδοκώμενον αὐτοῦ θάνατον. Οὔτε γὰρ ἤλπιζον αὐτὸν τὰς χεῖρας ἐκφεύξεσθαι τοῦ Νέρωνος, ἀνδρὸς τότε ἄλλα μεμηνότος καὶ περὶ φόνους ἐπτοημένου. Διὸ καὶ *λέοντα* αὐτὸν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ καλεῖ. *Ὁ Κύριος γάρ μοι παρέστη*, φησὶν, *καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος*. Τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἃ παραινεῖ αὐτοῖς, ὡς ἐν ἐπιδρομῇ παραινεῖ αὐτοῖς, ἐπειδήπερ, ὡς ἔφην, πολὺν παρ' αὐτοῖς διατρίψας χρόνον, πλεῖστα αὐτοῖς ὠφελήσας ἦν.

A tentiam, ac mortem ejus exspectando erant. Neque enim evasurum sperabant manus Neronis, viri cum alias quidem insanientis, tum cædium avidissimi. Quocirca hunc quoque *leonem* appellat in Epistola ad Timotheum : *Dominus enim mihi astitit*, inquit, *et liberatus sum de ore leonis*[50]. Cætera vero de quibus eos admonet, obiter et velut per transennam suadet, quia cum multum temporis, ut a me dictum est, apud eos egisset, plurimum ipsis profuerat.

Ἐπειδὴ τοῦτον αὐτοῖς τὸν Τιμόθεον ἐν αὐτῇ ἐπιστολῇ ἐπαγγέλλεται μικρὸν ὕστερον πέμψαι, τούτου χάριν κοινοποιεῖ τὴν ἐπιστολήν, προεθίζων αὐτοὺς διδάσκαλον αὐτὸν δέχεσθαι. Εἰ γὰρ τῆς νῦν πεμπομένης αὐτοῖς διδασκαλίας κοινωνὸν αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐποιήσατο, πῶς οὐχὶ καὶ παρεσόμενον μικρὸν ὕστερον δέξονται τοῦτον, οὗ ἤδη τῆς διδαχῆς ἀκηκόασιν; Ἰστέον δὲ ὡς ὅλῃ χώρᾳ καὶ ὅλῳ ἔθνει ἐκπέμπει τὴν ἐπιστολήν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ, *σύμπασιν ἐπισκόποις*, εἰπεῖν.

Quia Timotheum hunc brevi a se mittendum in hac epistola pollicetur, idcirco communi amborum nomine epistolam scribit, ut assuefaciat illos ad doctorem hunc excipiendum. Cum enim Paulus doctrinæ quam ipsis mittebat, socium illum admisisset, quomodo ipsum paucis post diebus advenientem non essent suscepturi, cujus jam documenta accepissent? Hoc vero scire attinet, Paulum ad omnem regionem omnemque gentem scribere : quod manifestum facit, dicendo, *omnibus episcopis*.

« Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν, πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσει μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς, τὴν δέησιν ποιούμενος, ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν, πεποιθὼς αὐτῷ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐργασάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Χριστοῦ. »

VERS. 3-6. « Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestra in Evangelio, a prima die usque nunc. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. »

Προκοπὴν αὐτοῖς πολλὴν μαρτυρεῖ, ὅπου γε μεμνημένος αὐτῶν, οὐ μετὰ δακρύων ἢ στεναγμῶν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν σαλευομένων μέμνηται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐχαριστίας, ὅπερ ἴδιον τῶν κατορθούντων ἐστί. Ποῖον δὲ αὐτῶν τὸ κατόρθωμα, ἢ ὅτι κοινωνήσαντες αὐτῷ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι καὶ νῦν μεμενήκασι κοινωνοὶ, ἐν μηδενὶ τὸ παράπαν παρασαλευόμενοι; ὅπερ αὐτῷ καὶ τὴν ἀγαθὴν τοῦ μέλλοντος ἐλπίδα παρέχει. Οἶδα γὰρ, φησὶν, ὡς ἐπιτελέσετε τοῦτο τὸ ἔργον, ἕως ἂν αὐτῷ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου προσενέγκητε σῶον.

Testificatur eos admodum profecisse, qui, dum ipsorum recordabatur, non gemitus, non lacrymas exprimeret, quemadmodum propter illos qui fluctuarent, sed multas grates ageret **194** Deo : id quod proprium est eorum quibus res bene succedunt. Ecquod vero hoc facinus ipsorum erat, nisi quia, cum se socios illius in Evangelio præstitissent, ab initio usque ad hoc tempus in communione permanserant, ita ut nihil ipsos concussisset? id quod plane spem bonam futuri præbebat. Novi siquidem fore, inquit, ut hoc opus perficiatis, donec integrum illud offeratis in adventu Domini.

« Καθώς ἐστι δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου, συγκοινωνούς μοι τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας. »

VERS. 7. « Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis ; eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione, et in confirmatione, socios gaudii mei omnes vos esse. »

Ἐπειδὴ πεποίθησιν εἶπεν ἔχειν ἐπ' αὐτοῖς, δικαίαν λέγει ταύτην ἔχειν τὴν πεποίθησιν. Θαῤῥεῖν γάρ φησιν, ὡς πάντων αὐτῷ ἔσονται κοινωνοὶ, τῶν δεσμῶν, τῆς ἀπολογίας, τῆς χάριτος. Τὸ οὕτω περὶ τῶν πιστευσάντων θαῤῥεῖν, μεγάλη ἐστὶν αὐτῶν βεβαιότητος μαρτυρία.

Quia dixit in eis se confidere, tum fiduciam hanc justam et legitimam esse asserit. Jubet enim bono animo esse, ceu consortes omnium futuros, vinculorum, defensionis, gratiæ. Atqui hoc modo fidere illis qui crediderunt, magnum testimonium est firmitatis ipsorum.

« Μάρτυς γάρ μού ἐστιν ὁ Θεὸς, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς

VERS. 8-11. « Testis enim mihi est Deus, quod ego cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in diem

[50] II Tim. IV, 16.

Christi, repleti fructu justitiæ, qui est per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei. »

A καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι καρπὸν δικαιοσύνης τὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ. »

Quia multo illorum amore flagrabat, ita ut nusquam ipsorum oblivisceretur, sive in vinculis esset, sive se defenderet : eam ob rem hujusce rei testem appellat Deum. Ne vero quispiam suspicaretur eum, assentandi animo propter ministerium quod ad se miserant, ejusmodi habere sermones, subjunxit, *in visceribus Christi Jesu* ; quo significaret se illos amare, qua charitate Christum sincere diligebat. Tum hoc apprecatur, ut in cognitione et sensu progressus faciant, diligentesque pensitatores sint bonorum : ita quippe sine offensione futuros in adventum Christi ; hoc est nullo modo pedem offensuros. Nam qui sic erunt comparati, inquit, B pleni reperientur justitiæ fructibus : justitiæ, inquam, non quæ per legem habeatur (hanc enim in epistolæ serie tollit e medio), sed quam præstet Christus ; quæ quidem etiam in Dei gloriam cedit. Vivendo quippe secundum Deum, gloriam Patri qui in cœlis est, tribuimus.

Ἐπειδὴ πολλὴν εἶπεν ἔχειν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην, ὡς μηδαμοῦ αὐτοὺς παραλιπεῖν, μὴ ἐν δεσμοῖς ὄντα, μὴ ἐν ἀπολογίᾳ, τούτου χάριν μάρτυρα ἐπὶ τοσούτῳ πράγματι ἐπικαλεῖται τὸν Θεόν. Ἵνα δὲ μή τις ὑπολάβοι, ὡς διὰ τὴν διακονίαν ἣν ἀπέστελλον αὐτῷ, κολακεύων τὰ τοιαῦτα λέγει, ἐπήγαγεν, *ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ Ἰησοῦ*, δεικνὺς ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτῷ διὰ τὸ εἰς Χριστὸν γνήσιόν ἐστιν, καὶ τοῦτο εὔχεται, τοῦ προκόπτειν αὐτοὺς ἐν ἐπιγνώσει καὶ αἰσθήσει, καὶ δοκιμαστὰς ἀκριβεῖς γενέσθαι τῶν καλῶν· οὕτω γὰρ ἔσονται ἀπρόσκοποι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι κατὰ μηδένα τρόπον προσκόπτοντες. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησὶ, πλήρεις εὑρεθήσονται δικαιοσύνης καρποί· καὶ δικαιοσύνης, οὐ τῆς ἐν νόμῳ· ταύτην γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ἀναιρεῖ· ἀλλὰ τῆς διὰ Χριστοῦ, ἥ τις καὶ εἰς δόξαν, καὶ ἔπαινον γίνεται Θεοῦ. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν πολιτεία δοξάζει τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Vers. 12-14. « Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, et in cæteris omnibus, et plures e fratribus in Domino, confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum loqui. »

« Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοὶ, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ, μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτορίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾷν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν.

Roma ad illos epistolam scribit, cum anxietate C et mœrore gravi premerentur propter vincula ipsius. De quibus vinculis ne luctum agant tantumdem dehortatur, ut etiam doceat eos, ingens propter illa gaudium præferre : quippe cum hæc in causa essent, ut prædicatio abundantius augesceret, et error amandaretur.

Γράφει μὲν αὐτοῖς τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ Ῥώμης ἐν πολλῇ οὔσιν ἀθυμίᾳ διὰ τὰ δεσμά. Ἐφ' οἷς δεσμοῖς τοσοῦτον ἀποτρέπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὡς καὶ χαρὰν μεγάλην αὐτοὺς ἔχειν, διδάσκειν δι' αὐτὰ, ὅτι δι' αὐτῶν πλεονάζει τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ πλάνη ἐξορίζεται.

Vers. 15. « Quidam quidem et propter invidiam et contentionem ; quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant. »

« Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. »

195 Prædicationis utique hostes, qui cum Paulus vinctus teneretur, quia Jesum annuntiabat, ut magis Neronem incitarent, ipsi quoque Jesum prædicabant : res vero contra quam præstare voluerant, successit. Cum enim prædicationem funditus profligare vellent, hæc magis augebatur, tametsi D sincere, sive ex animo non prædicarent, neque operam in hoc collocarent, ut homines veritatem docerentur, sed ut molestiam Apostolo crearent.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ κηρύγματος, δεθέντος τοῦ Ἀποστόλου διὰ τὸ κηρύσσειν τὸν Ἰησοῦν, βουλόμενοι πλέον κινῆσαι τὸν Νέρωνα, καὶ αὐτοὶ ἐκήρυττον τὸν Ἰησοῦν, καὶ συνέβαινεν αὐτοῖς τὸ ἐναντίον οὗ ἐβούλοντο ποιεῖν. Θέλοντες γὰρ καταλύσαι τὸ κήρυγμα, ηὔξανον μᾶλλον, εἰ καὶ οὐχ ἁγνῶς ἐκήρυσσον, τουτέστιν ἀπὸ καρδίας, καὶ αὐτὸ τοῦτο σπουδάζοντες, οὐ τὸ μαθεῖν ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐγείρειν θλῖψιν τῷ Ἀποστόλῳ.

Vers. 16-18. « Quidam quidem ex contentione Christum annuntiant, non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis : quidam autem ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quid enim ? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur. »

« Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλῖψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ Εὐαγγελίου κεῖμαι. Τί γάρ ; Πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται. »

Qui sincere prædicant, inquit, hoc faciunt, quia ex mea defensione audaciores evascrunt. Noverunt enim eam communi ipsorum commodo cessuram, quam Apostolus instituebat.

Ὅσοι ἁγνῶς, φησὶ, κηρύττουσι, θαῤῥοῦντες τῇ ἐμῇ ἀπολογίᾳ τοῦτο ποιοῦσιν. Ἤδεσαν γὰρ ὡς κοινὴ ἔσται ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογία ἡ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γινομένη.

« Χαίρω· ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι. Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου. »

Τοσοῦτον ἀπέχω, φησὶ, τοῦ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς καὶ τῇ μελλούσῃ ἀπολογίᾳ, οὐ μόνον τῇ ὑπὲρ ὧν ἐγὼ κηρύσσω, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι, ὥστε καὶ χαρὰν ἡγοῦμαι τὸ πρᾶγμα. Ἀποβήσεται γὰρ ἡμῖν εἰς σωτηρίαν· καὶ εὐθέως εἰσάγει τὸ μέτριον διὰ τῆς αὐτῶν δεήσεως καὶ χορηγίας τοῦ Πνεύματος, ταύτην αὐτῷ γίνεσθαι λέγων τὴν σωτηρίαν.

« Ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παῤῥησίᾳ, ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου. »

Τουτέστιν, οὐ φόβῳ τῶν δεσμῶν, οὐ τῆς ἀπολογίας, οὐκ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, προδώσω τὸ κήρυγμα.

« Εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου. »

Κἂν ζῶ, φησὶ, πλεονάσω τῷ κηρύγματι, κἂν ἀποθάνω, πάλιν δοξάζεται Χριστὸς, ὅτι τοιούτους ἔσχε τοὺς ὑπηρέτας τὸ αὐτοῦ κήρυγμα, ὡς καὶ αὐτοῦ καταφρονῆσαι τοῦ θανάτου.

« Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστός. »

Βλέπε διὰ πόσων ἀπάγει αὐτοὺς τῆς λύπης· πρώτου μὲν, τοῦ μὴ αἰσχύνεσθαι· δευτέρου, τοῦ μεγαλύνεσθαι [διὰ] τὸν Χριστόν· τρίτου, τοῦ διὰ Χριστὸν μόνον αἱρεῖσθαι τὸ ζῆν, ἵνα τὴν διακονίαν αὐτοῦ πληρώσῃ.

« Καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. »

Μὴ ἀλγεῖτε, φησὶν, ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου Καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ κέρδος μέγιστον.

« Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου. Καὶ τί αἱρήσομαι οὐ γνωρίζω. Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων »

Ἐπεξεργάζεται τὰ προειρημένα, καὶ οἷον ἑρμηνεύει, ὅ τι ἐστὶ τὸ, *ἐμοὶ ζῆν ὁ Χριστός*· λέγει οὖν, ὡς τὸ ζῆν Χριστὸς ταύτην τὴν ζωὴν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ ἐργασία πνευματικὴ, ἧς ὀφείλεταί μοι καρπός.

« Εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν. »

Καὶ νῦν μὲν ἦν μετὰ Χριστοῦ, κατὰ τὸ, *Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.* Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς τότε. *Νῦν μὲν γὰρ*, φησὶν, *ὁρῶμεν δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.*

« Εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως, ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἐμοὶ, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς. »

Ὅρα πάλιν πόσην αὐτοῖς μαρτυρεῖ ἐργασίαν καλοῦ. Ὁ γὰρ προκόπτων, βαδίζων προκόπτει.

« Gaudeo; in hoc gaudeo, sed et gaudebo. [Vers. 19, 20.] Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem, et subministrationem Spiritus Jesu Christi, secundum exspectationem et spem meam. »

Tantum abest, inquit, ut vinculis meis doleam, quod rationem redditurus sim, non solum eorum quæ palam annuntio, verum etiam prædicationis illorum; ut potius gaudendum existimem: res quippe nobis in salutem succedet. Cæterum statim modestiam præfert, cum ait hanc sibi salutem precibus ipsorum et subministratione Spiritus obventuram.

« Quia in nullo confundar; sed in omni fiducia, sicut semper et nunc, magnificabitur Christus in corpore meo. »

Hoc est, vincula non pertimesco; non pro defensione mea dicere, non mortem ipsam, ut prædicationis officium deseram.

« Sive per vitam, sive per mortem. »

Sive vixero, inquit, amplius prædicabo, sive moriar, perinde Christus celebrabitur, cujus prædicatio ministros tales habeat, qui mortem ipsam aspernentur.

Vers. 21. « Mihi enim vivere Christus. »

Vide quot momentis eos a tristitia revocet. Primo quidem, quia pudore non suffunditur; secundo, quia Christus magnificatur; tertio, quia vivere non cupit, nisi propter Christum solum, ut ministerium obeat suum.

« Et mori lucrum. »

Non vos doleat vinculorum meorum, inquit. Quæstum quippe magnum fecero, si pro Christo moriar.

Vers. 22, 23. « Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est. Et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus, desiderium habens »

Explicat quæ prædixerat, et velut interpretatur. Quid hoc est, *mihi?* quidve istud, *vivere Christus?* ait ergo: Vivere Christum hanc vitam, nihil aliud est nisi quæstus spiritualis, cujus mihi fructus debetur.

196 « Dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius: [Vers. 24-26] permanere autem in carne, necessarium propter vos. Et hoc confidens scio, quia manebo et permanebo omnibus vobis. »

Ac tunc quidem erat cum Christo, secundum illud: *Si experimentum quæris ejus qui in me loquitur Christi* [31]. At non ut aliquando: *Nunc enim*, inquit, *videmus per speculum et in ænigmate; tunc autem facie ad faciem* [32].

« Ad profectum vestrum et gaudium fidei, ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me per meum adventum iterum ad vos. »

Vide rursum quantum boni quæstum eos facere testificatur. Nam qui progressum facit, gradiendo

[31] II Cor. XIII, 3. [32] I Cor. XIII, 12.

proficit. Quo vero progressum faciant, nisi ad gaudium fidei? Qui autem in gaudio hoc profecerit, inquit, is gloriabitur in Christo.

VERS. 27. « Tantum digne Evangelio Christi conversamini, ut sive cum venero, et videro vos, sive abiens, audiam quæ de vobis sunt, »

Postquam testificatus est multum eos profecisse, sensim ipsos reprimit, ne superbia inflentur, audientes se progressum fecisse. Reprimit vero, suadens ut dignam Evangelio vitæ rationem inire studeant.

« Quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii : [VERS. 28] et in nullo terreamini ab adversariis ; quæ illis est causa perditionis. »

Cum eos monuerit ut digne Evangelio conversentur, conversationis quoque edisserit genus. Illud autem est sinceritas in fide. Nam alio modo non potestis, inquit, unus spiritus esse, præterquam isto. Deinde, si animam unam habeant : quod eximiæ charitatis argumentum est. Cæterum magnum exinde certamen ait subsecuturum. Quodnam vero illud, nisi ut Evangelii pugiles fiant? Enimvero complures erant adversarii; illi nimirum qui ex circumcisione.

« Nobis autem salutis, et hoc a Deo : [VERS. 29] quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini. »

Observa quomodo tacite iterum illos reprimit. Nam postquam athletas et pugiles eos dixit Evangelii, subjunxit, hoc ipsum a Deo præstari ; quin et ipsis concessum esse ut pro eo patiantur. Hoc autem ait, non ut animi affectum, non ut propositum dissolvat (mihi siquidem incumbit, ut propositum bonum habeam), sed ut omnia bona a Deo esse censeant. *Non enim ego*, inquit, *sed gratia Dei mecum* [53].

VERS. 30. « Idem certamen habentes, quale vidistis in me, et nunc audistis in me. »

Hoc in loco duo utilia suggerit, primum ne extollantur, ceu ipsi soli pugiles sint, quando exemplo ipsius decertat. Alterum, ne vel vincula, vel exspectatio mortis ipsos exterreat : unde illos ad sui æmulationem adhortatur. Videsis vero quam anxie Paulus discipulorum sit sollicitus, ut, sive bene agerent, sive metuerent, angeretur : ac siquidem rem recte gererent, ne efferrentur ; sin autem trepidarent, ne propter metum, ut assolet, despouderent animum.

197 CAP. II.

VERS. 1, 2. « Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes. »

[53] 1 Cor. xv, 1.

Ποῦ δὲ προκόπτουσιν, ἢ εἰς τὴν χαρὰν τῆς πίστεως ; Ὁ δὲ εἰς ταύτην προκόπτων, καυχήσεται, φησὶν, ἐν Χριστῷ.

« Μόνον ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν. »

Μαρτυρήσας αὐτοῖς πολλὴν προκοπὴν, ἠρέμα καταστέλλει αὐτοὺς, ἵνα μὴ φυσηθῶσιν ἀκούσαντες, ὡς προέκοψαν. Καταστέλλει δὲ, ἀξίαν αὐτοὺς τοῦ Εὐαγγελίου πολιτείαν ἐπιτηδεύειν παραινῶν.

« Ὅτι στήκετε ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἥ τις αὐτοῖς μέν ἐστιν ἔνδειξις ἀπωλείας, »

Εἰπὼν αὐτοῖς ἀξίους τοῦ Εὐαγγελίου πολιτεύεσθαι, λέγει καὶ τὸ εἶδος τῆς πολιτείας. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ περὶ τὴν πίστιν γνήσιον. Ἄλλως γὰρ οὐ δύνασθε ἓν πνεῦμα γενέσθαι, ἢ οὕτως · ἔπειτα τὸ καὶ μίαν ἔχειν ψυχήν. Τοῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης ἀπόδειξις. Μέγαν δὲ λέγει εἶναι τὸν ἐκ τούτων ἆθλον. Καὶ ποῖον τοῦτο, ἢ τὸ ἀθλητὰς αὐτοὺς γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου ; Ἦσαν γὰρ πολλοὶ οἱ ἀντικείμενοι οἱ τῆς περιτομῆς.

« Ἡμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ · ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. »

Ὅρα πάλιν ὡς ἠρέμα καταστέλλει. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀθληταί ἐστε ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπήγαγεν ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ ἔρχεται · καὶ τοῦτο ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ πάσχειν ὑπὲρ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ, φησὶν, οὐ τὰ τοῦ φρονήματος διαλύων, οὐ τὰ τῆς προθέσεως · δεῖ γὰρ ἀγαθήν με ἔχειν πρόθεσιν, πάντα δὲ ἀγαθὰ ἡγεῖσθαι ἐκ Θεοῦ. *Οὐκ ἐγὼ γάρ, ἀλλ' ἡ χάρις ἡ σὺν ἐμοί.*

« Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἴδετε ἐν ἐμοὶ, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί. »

Δύο χρήσιμα ἐνταῦθά ἐστι, καὶ τὸ μὴ ὑψοῦσθαι ὡς μόνους ἀθλητὰς, ὅπου γε κατὰ μίμησιν αὐτοῦ ἀθλοῦσι. Καὶ τοῦ μὴ δειλιᾷν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, καὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ θανάτου, ὅπου γε καὶ μιμεῖσθαι αὐτοὺς ἑαυτὸν παρακελεύεται. Ὅρα δὲ πόση ἀγωνία τῷ Παύλῳ περὶ τῶν μαθητῶν, ὡς καὶ κατορθούντων αὐτῶν, καὶ δεδιότων, ἀγωνιᾷ · κατορθούντων μὲν διὰ τὸ ὕψωμα, δεδιότων δὲ, διὰ τὴν τῆς δειλίας γενομένην ὑποστολήν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Εἴ τις οὖν παράκλησιν ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοὶ, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες. »

Μέλλων αὐτοῖς παραινεῖν ὁμοπίστοις εἶναι καὶ ὁμοψύχοις, ὥσπερ ὅρκῳ αὐτῶν προκαταλαμβάνει τὰς ψυχὰς, μονονουχὶ λέγων· πρὸς αὐτῆς τῆς παρακλήσεως ὑμᾶς ὁρκίζω, ἧς παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ Πνεύματος, πρὸς αὐτῶν τῶν σπλάγχνων, πρὸς αὐτῶν τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, *πληρώσατέ μου τὴν χαράν*. Αὕτη δέ ἐστι τὸ, ὁμοπίστους ὑμᾶς εἶναι καὶ ὁμοψύχους.

A Priusquam eos adhortetur ad fidem unam et animum unum habendum, velut sacramento mentes ipsorum occupat, his ferme verbis : Per consolationem illam qua Christus nos consolatus est, perque charitatem et communicationem Spiritus, per ipsamet viscera, per ipsas miserationes Dei, vos adjuro : *implete gaudium meum*. Hoc autem in eo consistit, quod unius fidei atque animi sitis.

« Μηδὲν κατὰ ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ, ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. »

Vers. 3. « Nihil per contentionem, nihil per inanem gloriam, sed humilitate superiores sibi invicem arbitrantes. »

Τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα τὸ τὰς αἱρέσεις ποιοῦν, Ἔρις καὶ κενοδοξία.

Hoc enim est quod præsertim hæreses facit, contentio scilicet et vana gloria.

« Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος. »

Vers. 4. « Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. »

B

Μὴ τοῦτο σκόπει, φησὶν, ὅπως διδάσκαλος καὶ μέγας τις ὀνομασθῇς, ἀλλ' ὅπως μὴ σκανδαλίσῃς τὸν ἀδελφόν.

Ne hoc dispicias, inquit, quo pacto doctor, aut magnus quidam appelleris, sed quomodo fratri tuo offendiculo non sis.

« Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. »

Vers. 5-11. « Hoc autem sentiatur in vobis, quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, et terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus. »

C

Περὶ ταπεινοφροσύνης ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, εἰ καὶ δόγματος ἅπτεται. Ὅρα δὲ πόση ἀκρίβεια τοῦ δόγματος. Ὅτι καὶ ἴσος τῷ Πατρὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ἑαυτὸν ἐκένωσε, καὶ ὅτι ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὅτι ἑκών. Ἵνα γὰρ μή τις ἀκούσας ὡς ὑπήκοος γέγονε τῷ Πατρὶ, ἀνάγκην νομίσῃ ἐπενέχθαι αὐτῷ, ὡς ἀπὸ μείζονος πρὸς ἐλάττονα, τούτου χάριν πολλαχοῦ τὸ, *ἑαυτὸν*, προσάπτει, *ἑαυτὸν ἐκένωσε* λέγων, *καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος*. Τοῦτο δὲ λέγει, ἓν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δηλῶν. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα τὰ δόγματα δηλοῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπέμεινε θάνατον, γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρός· καὶ οὐχ ἁπλῶς θάνατον, ἀλλὰ θάνατον, τὸν διὰ σταυροῦ. Καὶ ὅτι οὐχὶ ἐκρατήθη θανάτῳ. *Ὕψωσε γὰρ αὐτὸν*, φησὶν, *ὁ Θεός*. Ὅταν δὲ τὸ, *ὕψωσε καὶ ἤγειρε*, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούσῃς, τὴν οἰκονομίαν ἐννόει· μὴ γὰρ δὴ ὡς ἐλαττούμενον δυνάμεως αὐτὸν ἐννοήσῃς· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Πατρός. *Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία*.

De humilitate illi sermo erat, tametsi dogma perstringit. Inspice vero quam accurate id explicet. Quod nempe Christus æqualis sit Patri, quod semetipsum exinaniverit, quod factus sit homo, quod sponte id egerit. Ne enim aliquis audiens eum factum esse obedientem Patri, vim ei illatam putaret veluti inferiori a superiore, propterea frequenter inculcat, *semetipsum*. *Semetipsum*, inquit, *exinanivit*. et *humiliavit semetipsum factus obediens*. Sic porro loquitur, ut unam Patris Filiique voluntatem significet. Non solum autem hæc doctrinæ capita explicat ; verum etiam quod mortem homo factus pertulerit, cum æqualis esset Patri ; neque D mortem duntaxat, sed mortem quam per crucem obierit. Ad hæc quod morte non sit detentus. *Deus enim*, inquit, *exaltavit illum*. Quando autem audieris, *exaltavit*, *suscitavit*, et similia, dispensationem, incarnationemve cogita. Neque arbitreris debilioris eum esse virtutis : quippe cum virtus sit Patris. *Christus Dei virtus, et Dei sapientia* [a], inquit.

« Εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ὥστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε. »

« In gloria Dei Patris. [Vers. 12.] Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis. »

Ἵνα οὕτω δοξάζηται, φησὶν, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ, ἴσος τε καὶ ὅμοιος αὐτῷ.

Ut eo modo collaudetur, inquit, quo et Pater, quia æqualis et similis est illius.

« Μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου. »

198 « Non ut in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea. »

[a] I Cor. 1, 24.

Amplius enim amorem suum erga magistrum A promit, qui illum etiam absentem audit. Nam qui præsenti auscultat, id forsan pudore facit : qui autem, dum is est absens, audit, magnam præfert suæ adversus magistrum dilectionis sinceritatem.

Μᾶλλον γὰρ τὴν ἀγάπην ἐνδείκνυται τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὁ παρὰ τὴν ἀπουσίαν ἀκούων αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ παρόντι πειθόμενος, ἴσως καὶ αἰσχυνόμενος τοῦτο ποιεῖ· ὁ δὲ παρὰ τὴν ἀπουσίαν ἀκούων, μέγα δείκνυσι τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον ἀγάπης τὸ γνήσιον.

« Cum timore et tremore salutem vestram operamini. »

« Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε. »

Eos iterum anxios reddit, superciliumque ipsorum adeo deprimit, ne ob egregia facinora superbiant.

Πάλιν ἀγωνιᾷν αὐτοὺς ποιεῖ· τοσοῦτον αὐτῶν τὴν ἐκ τοῦ κατορθοῦν κατασπᾷ ὀφρύν.

Vers. 13. « Deus enim est qui operatur in vobis velle et perficere pro bona voluntate. »

« Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας. »

Hoc porro ait, non ut libertati voluntatis detrahat; sed quod rursum formidet ne extollantur. Nam quod animi propositum in causa sit, ut vel B boni, vel mali simus, manifestum fecit exhortando ut cum timore salutem suam operarentur.

Καὶ τοῦτό φησιν, οὐχ ὡς τῆς προαιρέσεως καθαιρετικὸν, ἀλλ' ὡς φοβούμενος πάλιν μὴ ἐπαρθῶσιν. Ὅτι γὰρ ἡ γνώμη αἰτία τοῦ ἀγαθοὺς ἡμᾶς εἶναι ἢ πονηροὺς, ἐδήλωσε διὰ τοῦ παραινέσαι μετὰ φόβου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἐργάζεσθαι.

Vers. 14, 15. « Omnia autem facite sine murmuratione, et cogitationibus, ut sitis sine querela, et simplices filii Dei sine reprehensione. »

« Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμοῦ καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα. »

Nam qui mandata murmurando peragit, quasi gravia illa sint, mercedem quam ex his consecuturus erat, amittit. Quod autem ait, *et cogitationibus*, idem est ac si diceret, sine ambiguitate et dubitatione, et nihil hæsitando. Nam qui hoc pacto ea exsequitur, inquit, ille irreprehensus erit.

Ὁ γὰρ τὰς ἐντολὰς ἐργαζόμενος μετὰ γογγυσμοῦ, ὡς βαρείων οὐσῶν, ἀπάλλυσι τὸν ἐπὶ ταύταις μισθόν. Τὸ δὲ, *καὶ διαλογισμῶν*, τοῦτο δηλοῖ, τὸ ἀδιστάκτως καὶ ἀνενδοιάστως, καὶ μηδὲν διακρινομένους. Ὁ γὰρ οὕτως αὐτὰς ἐργαζόμενος ἔσται, φησὶν, ἄμεμπτος.

Cum charitate, libenti animo.

Διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀρέσκειαν.

« In medio generationis pravæ et perversæ. »

« Ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης. »

Pravam generationem, Judæos dicit, secundum C illum Domini ad eos sermonem : *Generatio prava et perversa* [55].

Γενεὰν σκολιὰν, τὴν τῶν Ἰουδαίων φησὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου· *Γενεὰ σκολιὰ καὶ διεστραμμένη.*

« Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, [Vers. 16] verbum vitæ continentes. »

« Ἐν οἷς φαίνεσθε, ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. »

Nam qui dicere possunt, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* [56], hi possunt esse luminaria. *Verbum vitæ*, Evangelium vocat.

Οἱ γὰρ δυνάμενοι λέγειν, *Ἐσημειώθη ἐφ' ὑμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε*, οὗτοι δύνανται φωστῆρες γενέσθαι. *Λόγον* δὲ *ζωῆς*, τὸν εὐαγγελικόν φησιν.

« Ad gloriam meam, et in die Christi : quia non in vacuum cucurri, neque in vanum laboravi. »

Εἰς καύχημα ἐμοὶ, καὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ· ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα. »

Magna siquidem gloria magistrorum est progressus discipulorum. Quousque autem pertingere progressum oportet, nisi ad adventum Christi? Sic D vero loquitur, ut in ipsomet progressu, nihil ei detrahentes moriamur. Sic enim integrum et sanum eum exhibebimus.

Μέγα γὰρ ὄντως διδασκάλων καύχημα ἡ τῶν μαθητῶν προκοπή. Μέχρι τίνος δὲ τὴν προκοπὴν φθάσαι δεῖ, ἢ μέχρι τῆς παρουσίας Χριστοῦ; τοῦτο δὲ λέγει, ἵνα αὐτὴν ἔχοντες ἀποθάνωμεν, μηδὲν αὐτῆς παρασαλεύσαντες. Οὕτω γὰρ αὐτὴν σῶαν ἐπιδείξόμεθα.

Vers. 17, 18. « Sed etsi immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis. Idipsum autem et vos gaudete, et congratulamini mihi. »

« Ἀλλ' εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαίρετέ μοι. »

Mortem suam, sacrificium et libationem semper nuncupat : perindeque loquitur in Epistola ad Timotheum : *Ego enim jam delibor*, inquit, *et tempus resolutionis meæ instat* [57]. Ait igitur, *Ecce morior*, mihique mortem decernunt hostes veritatis ob

Σπονδὴν ἀεὶ τὸν θάνατον ἑαυτοῦ φησιν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ὁμοίως· *Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου πάρεστι.* Λέγει οὖν, ὅτι *Καὶ ἀποθνήσκω*, καὶ θάνατόν μου καταψηφίζονται οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ διὰ τὸ κήρυγμα,

[55] Luc. IX, 41. [56] Psal. IV, 7. [57] II Tim. IV, 6.

οὐχ ὅτι λυποῦμαι, ἀλλὰ χαίρω σφόδρα. Οὐκοῦν καὶ αὐτοὶ χαίρειν ὀφείλετε.

« Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν. »

Πέμπω, φησὶν, ὑμῖν Τιμόθεον, ἵνα ἀκούων τὰ περὶ ὑμῶν, χαίρω. Οὐχ ὅτι ἠγνόει· αὐτὸς γὰρ ἔλεγεν εὐχαριστεῖν ὑπὲρ αὐτῶν καθ' ἑκάστην δέησιν. Τί οὖν ἐστι τὸ χαίρειν περὶ Τιμοθέου, ἢ ὅτι πεποίθασι καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς τοῖς διὰ τὸ κήρυγμα; τοῦτο γὰρ αὐτοῖς καὶ παραινεῖ.

« Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει. Οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἐλπίζω πέμψαι. »

Τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον Τιμοθέου, τὸ ἰσόψυχον εἶναι τῷ διδασκάλῳ· ἅμα δὲ καὶ προτροπῆς ἐστι, τὸν αὐτὸν μετὰ χαρᾶς προσδέξασθαι, ὡς αὐτὸν ὁρῶντας τὸν Ἀπόστολον.

« Ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμὲ ἐξ αὐτῆς. Πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ.

Ἐξ αὐτῆς μὲν, τῆς χρίσεως λέγει. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Σκοπῶ, φησὶν, οἷά μοι τὰ περὶ τὴν κρίσιν γενήσεται, καὶ οὕτως ὑμῖν αὐτὸν ἀποστέλλω.

« Ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι. »

Οἶδεν διὰ τοῦ Πνεύματος, ὅτι τὰ περὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀπολογίαν ἔσται ῥᾴδια, καὶ διελεύσεται, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὰ δεσμά· καὶ ὅτι οὕτως ἐγένετο, ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον εἰπών, *Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι παρέστη, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος.*

« Ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην Ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφὸν, καὶ συνεργὸν, καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς ἰδεῖν. »

Μεγάλη σύστασις περὶ ἑκάστου τῶν μαθητῶν, ὅπου γε Ἐπαφρόδιτον μὲν *συνεργὸν καὶ συστρατιώτην* λέγει, Τιμόθεον δὲ *ὁμόψυχον*.

Καὶ ἀδημονῶν, διότι ἠκούσατε ὅτι ἠσθένησε. Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ, ἀλλὰ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ. »

Ὁ Ἐπαφρόδιτος θλῖψιν ἦν ὑπομείνας ἐν Φιλίπποις διὰ τὸ κήρυγμα, καὶ τοσαύτην, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν παθῶν ὧν ἔπαθε, νοσῆσαι τὴν εἰς θάνατον νόσον· Οὐ μόνος δὲ αὐτὸς ἐλιθάσθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε γράφων Θεσσαλονικεῦσι· *Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε*, φησὶν, *ἀγαπητοὶ τὴν εἴσοδον ὑμῶν*

A Evangelii prædicationem. Neque **199** idcirco doleo, sed admodum gaudeo. Igitur vos quoque debetis lætari.

B Vers. 19. « Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. »

Mitto ad vos Timotheum, inquit, ut audiens ex eo quæ circa vos geruntur, gaudeam. Non quod ipse nesciret, qui in qualibet oratione sua Deo pro illis gratias agere se dixerat. Quid ergo illud est, quod de Timotheo loquens, se gavisurum dicit, nisi quia acceptaturus erat, ob sua vincula fiduciam et voluptatem eos sumere? Ad hoc enim ipsos hortatur.

Vers. 20-23. « Neminem autem habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi. Experimentum ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere. »

Magna laus Timothei, quod unanimis sit magistro : sed insuper hac eos ratione invitat, ut illum cum gaudio excipiant, ac si ipsummet Apostolum cernerent.

« Mox ut videro quæ circa me sunt ex ipsa. [Vers. 24.] Confido autem in Domino. »

Ex ipsa quidem sententia, inquit. Atque hic est sensus : Exspecto quæ mihi sint eo in judicio eventura, tumque illum ad vos mittam.

C « Quoniam et ipse veniam cito. »

Per Spiritum noverat cuncta sibi fore pervia et facilia in priore illa defensione sua, seque a morte et vinculis liberandum. Atque rem ita contigisse, ipse declaravit in Epistola ad Timotheum his verbis : *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt. Dominus autem mihi astitit, et liberatus sum de ore leonis* [58].

Vers. 25, 26. « Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem, et cooperatorem, et commilitonem meum; vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos : quoniam quidem omnes vos desiderabat videre. »

Magna hæc commendatio est uniuscujusque discipulorum, dum Epaphroditum quidem *cooperatorem et commilitonem* vocat, Timotheum vero *unanimem*.

D « Et mœstus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum. [Vers. 27.] Nam et infirmatus est usque ad mortem; sed Deus misertus est ejus : non solum autem ejus, verum etiam et mei. »

Epaphroditus dure Philippis habitus erat propter Evangelium, tantumque fuerat vexatus, ut ex doloribus quos pertulerat, ad mortem usque ægrotasset. Neque vero ille solus lapidibus petitus fuerat, sed etiam Apostolus. Id quod significavit ad Thessalonicenses ita scribens : *Nam ipsi scitis, fratres,*

[58] II Tim. IV, 16.

introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit; sed ante passi, et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis [59]. Graviter ergo Epaphroditus ferebat, eos audivisse, in tantum se periculum, cum apud ipsos prædicaret, incidisse, ut morti proximus fieret.

« Ne tristitiam super tristitiam haberem. [VERS. 28-30.] Festinantius **200** ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi viros cum honore habetote : quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, prodens animam suam. »

Affectus igitur tristitia est propter jacturam eorum qui se insectarentur. Cæterum convalnit, inquit, ne præter hunc dolorem alio insuper affligerer, propter mortem Apostoli. Tristis autem erat, non quod dissolutionem passurus esset, et cum Christo futurus : sed quia ejus opera indigebat ad prædicandum, ut ille sua, quemadmodum et ipse dixit : *Ut maneam in carne, necessarium magis est propter vos* [60].

Non vos præsentes aderatis, inquit, sed per eum mihi ministrastis, ut ipsum mitterem.

« Ut impleret id quod vobis deerat erga me obsequium. »

Nondum, inquit, perfecte ministerium meum implevi, quod apud vos prædicandi causa suscepi. Vincula me impedierunt, quæ propter prædicationem sustinui. Epaphroditus itaque defectum hunc supplebit.

CAP. III.

VERS. 1. « De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum. »

Quinimo me quoque vinctum lætari oportet.

« Vobis autem tutum. »

Animum quippe eorum fortiter communiebat, docendo minime lugendum esse de vinculis quæ propter prædicationem toleranda essent.

VERS. 2. « Videte canes, videte malos operarios. »

Judæorum principes innuit, de quibus scriptum fuit : *Omnes canes muti, non valentes latrare, et canes impudentes animo, qui saturari nesciunt* [61].

« Videte concisionem. »

Nam carnem duntaxat secant, nihilque inde juvantur. Signaculum quippe fidei circumcisio est : ipsi vero non credunt. Cur enim circumciduntur? Cujusnam signum accipiunt? duntaxat igitur amputantur.

VERS. 3, 4. « Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habemus : quanquam ego habeam confidentiam et in carne. »

Qui omne rerum hujus mundi desiderium am-

[59] 1 Thess. II, 1. [60] Philipp. I, 24. [61] Isa. LVI, 10.

A τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὡς οὐ κενὴ γέγονεν, ἀλλὰ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν Φιλίπποις. Ἠθύμει οὖν ὁ Ἐπαφρόδιτος, ὅτι ἦσαν ἀκηκοότες, ὡς διὰ τὸ κήρυγμα τὸ εἰς αὐτοὺς, τοσοῦτος αὐτὸν περιέστη κίνδυνος, ὡς καὶ εἰς θάνατον ἐλθεῖν.

« Ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπην σχῶ. Σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτὸν, ἵνα ἰδόντες αὐτὸν πάλιν χαρῆτε, κἀγὼ ἀλυπότερος ὦ. Προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε· ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ. »

Εἶχε μὲν οὖν λύπην διὰ τὴν τῶν διωκόντων ἀπώλειαν. Ὑγίανεν οὖν, φησὶν, ἵνα μὴ πρὸς ἐκείνῃ τῇ B λύπῃ καὶ ἑτέραν σχῶ τὴν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀποστόλου. Ἐλυπεῖτο δὲ, οὐχ ὅτι ἀνέλυε, καὶ σὺν Χριστῷ ἦν, ἀλλ' ὅτι χρείαν εἶχεν αὐτοῦ ἐν τῷ κηρύγματι, ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτοῦ· ὡς καὶ αὐτὸς εἶπε· *Τὸ ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.*

Οὐ παρῆτε ὑμεῖς, φησὶ, ἀλλ' ἐλειτουργήσατέ μοι δι' ἐκείνου, τῷ ἐκεῖνον πέμψαι.

« Ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας. »

Οὔπω τελείαν, φησὶ, τὴν λειτουργίαν πεποίημαι, ἣν λειτουργῶ ὑμῖν εἰς τὸ κήρυγμα. Ὑστερῶ δὲ, διὰ τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος δεσμούς. Τοῦτο οὖν τὸ C ὑστέρημα ὁ ἀγαπητὸς ἀναπληροῖ Ἐπαφρόδιτος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ. Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν. »

Καί πού μοι τὸ χαίρειν, καὶ δεδεμένου αὐτοῦ.

« Ὑμῖν δὲ τὸ ἀσφαλές. »

Μεγάλως γὰρ αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἠσφαλίζετο, διδάσκων μὴ ἀδημονεῖν ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῖς διὰ τὸ κήρυγμα.

« Βλέπετε τοὺς κύνας· Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας. »

Τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων φησὶ, περὶ ὧν ἐγέ- D γραπτο, *Πάντες κύνες ἐνεοὶ μὴ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, καὶ οἱ κύνες ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ, οὐκ εἰδότες πλησμονήν.*

« Βλέπετε τὴν κατατομήν. »

Μόνον γὰρ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν, οὐδὲν ἐκ πράγματος ὠφελούμενοι· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς πίστεως ἡ περιτομή· οὐ πιστεύουσι δέ. Τί γὰρ περιτέμνονται; τίνος σφραγίδα λαμβάνουσιν; οὐκοῦν κατατέμνονται μόνον.

« Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομὴ, οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες· καίπερ ἐγὼ ἔχων πεποίθησιν καὶ ἐν σαρκί. »

Οἱ πᾶσαν κοσμικὴν ἐπιθυμίαν ἀποτέμνοντες. Τοῦτο

γὰρ ἡμῖν δέδωκε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν, καὶ ἡ καύχησις ἡ εἰς τὸν Χριστόν.

putavimus. Hoc enim ut faceremus, Spiritus Dei concessit nobis, et hæc gloria ad Christum refertur.

« Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκὶ, ἐγὼ μᾶλλον. Περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμὶν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος. Ἀλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου· δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. »

« Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis. [VERS. 5-9.] Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in lege est, conversatus sine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror **201** ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo non habens justitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est, justitiam. »

Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν οἱ τοῦ γράμματος κήρυκες, ἐπί τε περιτομῇ καὶ γένει τῷ ἐξ Ἰσραὴλ, τούτου χάριν ἐφ' ἑαυτοῦ αὐτὸν ἐξουθενεῖ. Τότε γὰρ ἀληθὴς ἡ ἐξουδένωσις, οὐχ' ὅταν μὴ σχών τις καταπτύει ὧν ἔχει, ἀλλ' ὅταν ἔχων, μικρὰ αὐτὰ ἡγῆται, καὶ εὐκαταφρόνητα τῇ τῶν μειζόνων καὶ ὑπερβαλλόντων εὑρέσει. Λέγει οὖν, ὅτι Πάντα αὐτῶν σχὼν τὰ σεμνὰ, καὶ τοσαύτην ἐν τοῖς νομικοῖς ἐπιδειξάμενος δικαιοσύνην, ὅσην οὐκ ἄλλος τις, πάντα ἥγημαι ζημίαν καὶ σκύβαλα, ὑπερβολῆς τινος οὔσης τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Τοσαύτη δέ ἐστιν ἡ ὑπερβολὴ, ὥστε εὔχομαι μηδεμίαν εὑρεθῆναι ἔχοντα ἐμαυτὸν νομικὴν δικαιοσύνην, ἵνα τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην κερδήσω. Ὅρα πῶς τὴν μὲν ἐκ νόμου δικαιοσύνην ἑαυτοῦ φησι, τὴν δὲ εὐαγγελικὴν, Θεοῦ δικαιοσύνην, ἵνα τοσοῦτον ᾖ ἀμφοτέρων τὸ μέσον, ὅσον ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ.

Quia commendatores legis insolentius efferebantur, tum ob circumcisionem, tum ob genus quod ex Israel ducebant, idcirco hæc in se floccifacit : tum quippe vera sui aspernatio est, non quando quis, cum nihil habeat, ea respuit quæ non habet, sed quando quæ habet, vilia et contemptibilia ducit, ex quo majora et eximia nactus est. Ait ergo : Tametsi quæcunque apud illos veneration sunt, habui, et tantam in iis quæ lege præscribuntur justitiam prætuli, quantam nullus alter, nihilominus universa hæc detrimento duxi, et veluti stercora, cum instituta a Christo vivendi ratio plane sit excellentior. Atqui tanta hujus exsuperantia est, ut percupiam nullam in me reperiri justitiam secundum legem, quo justitiam quæ ex Deo est, lucrifaciam. Vide quomodo suam esse legalem justitiam dicit ; evangelicam vero, Dei justitiam nuncupat, ut tanta inter utramque distantia sit, quanta inter Deum et hominem.

« Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν· οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. »

« In fide, [VERS. 10-12] ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus ; si quo modo occurram in resurrectionem mortuorum : non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim ; sequor autem, si quomodo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo. »

Διδάσκει τίς ἡ ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνη· ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστὸν, καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τῶν παθημάτων αὐτοῦ. Ταῦτα γὰρ ἐν ἐμοὶ εὑρεθέντα, φησὶ, καταντῆσαι ποιήσει εἰς τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν. Οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπε, *καταντήσω*, ἀλλὰ, *εἴ πως καταντήσω*. Δείκνυσιν ὅτι καὶ ἤδη τοῖς λαβοῦσι τῆς γνώσεως τὸ χάρισμα καὶ τῶν παθημάτων τὴν κοινωνίαν, πολλῆς τῆς νήψεως χρεία, ἵνα μὴ ἃ ἔλαβον ἀπολέσωσι. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον. *Οὐχ ὅτι γὰρ ἤδη ἔλαβον*, φησὶ, καὶ δὴ περὶ τοῦ τέλους θαρρῶ· ἀλλὰ διώκω, ἵνα καὶ καταλάβω. Τί δὲ, ἵνα καταλάβῃ, ἢ τοῦτο τὸ χάρισμα εἰς ὃ καὶ κατελήφθη ὑπὸ Χριστοῦ ; ἐν τίνι δὲ κατελήφθη, ἢ τῇ ἀναστάσει ; Εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα πάντες ζήσωμεν. Φόβος οὖν μέ-

Docet quæ sit justitia Dei, eamque esse fidem in Christum, et cognitionem resurrectionis ejus, societatemque passionum illius. Hæc, inquit, cum in me reperiantur, efficient ut occurram in resurrectionem ex mortuis. Non autem simpliciter dixit, *occurram*, sed, *si quomodo occurram*, ostenditque eos qui donum cognitionis, et passionum societatem accepere, multis vigiliis opus habere, ne ea amittant quæ acceperunt. Idque manifestum fit ex iis quæ sequuntur : *Non quod jam acceperim*, inquit. Cum enim certam de fine fiduciam habeam, attamen persequor ut et illum comprehendam. Quidnam vero, ut comprehendat, nisi illud donum cujus gratia comprehensus est a Christo ? in quo autem comprehensus est, nisi in

resurrectione? Unus quippe pro omnibus mortuus A est, ut omnes vivamus. Nobis ergo timor magnus et anxietas incumbit, ne in resurrectione indigni inveniamur illo qui nos suscitavit, hocque verbum audiamus : *Nescio vos* [68].

γας ἡμῖν καὶ ἀγωνία, μήποτε καὶ ἀναστάντες, ἀνάξιοι εὑρεθῶμεν τοῦ ἀναστήσαντος, καὶ ἀκούσωμεν τὸ, *Οὐκ οἶδα ὑμᾶς*.

Vers. 13, 14. « Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. »

« Ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὔπω λογίζομαι κατειληφέναι. »

Adhuc a seipso demissionem mentis illis suadet ; eo magis etiam quia non expedit beatum aliquem dicere ante mortem [69]. Quandiu ergo certaminis tempus instabat, nondum comprehenderat.

Ἔτι ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτοῖς εἰσηγεῖται, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ οὐ δεῖ μακαρίζειν ἄνθρωπον πρὸ τελευτῆς. Ἕως οὖν ὁ ἀγῶνος ἐνέστηκε καιρὸς, οὔπω κατείληφεν.

« Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. »

« Ἓν δὲ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω, ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

B

Docet quo pacto aliquis comprehendere queat. Quo vero, nisi eorum quæ retro sunt oblivisca-tur ? dicendo autem, *quæ retro sunt*, intelligit, **202** vel legis cultum, vel vitam omnem corruptam : cujus sic oblivisci debet, ut ad ea quæ priora sunt, sese extendat, sive evangelicam vivendi rationem persequatur. Hoc quippe duntaxat modo supernæ vocationis bravium obtineri potest.

Διδάσκει πῶς ἄν τις καταλάβοι· καὶ πῶς ἢ τῶν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος; Ὀπίσω δὲ, ἢ τὴν νομικὴν λατρείαν φησὶν, ἢ καὶ πάντα τὸν ἐφθαρμένον βίον, οὗ δεῖ ἐπιλανθανόμενον τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι, δηλαδὴ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν μετέρχεσθαι. Οὕτω γὰρ μόνως ἔστι τυχεῖν τοῦ βραβείου τῆς ἄνω κλήσεως.

Vers. 15. « Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. »

« Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν. »

Vide rursum demissionis immoderationem. Non dixit : omnino necesse est ut ita sapiamus ; sed, oportet ut qui perfecti sunt sic sapiant. Quinam vero istud? nisi existimando se nondum comprehendisse. Quod si qui perfecti sunt, ita comparati esse jubentur, quid de se sentire debent, qui non sunt ejusmodi?

Ὅρα πάλιν ὑπερβολὴν ταπεινοφροσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἁπλῶς οὕτω δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ τοὺς τελείους οὕτω δεῖ φρονεῖν. Οὕτω δὲ, πῶς, ἢ τὸ οὔπω ἑαυτοὺς λογίζεσθαι κατειληφότας ; Καὶ εἰ οἱ τέλειοι οὕτως, οἱ μὴ τοιοῦτοι, πῶς ἑαυτοὺς ὀφείλουσι λογίζεσθαι ;

C

« Et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. »

« Καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει. »

Sin vero, inquit, non eo quo dicimus modo sapitis, Deus vos certiores faciet, rem plane ita esse uti docuimus.

Εἰ καὶ οὐχ οὕτω φρονεῖτε, φησὶν, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ὁ Θεὸς ὑμᾶς πληροφορήσει περὶ τούτου, ὅτι οὕτως ἐστὶν ὡς ἐδιδάξαμεν.

Vers. 16. « Verumtamen ad quod pervenimus, ut eamdem regulam teneamus, quo idem sapiamus. »

« Πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. »

Etsi præstolamur, inquit, ut nobis ea de quibus inquirimus, revelentur ; attamen hoc modo tenete quod jam habetis. Quidnam vero habebant, D nisi ut secundum rectam fidem saperent ?

Εἰ καὶ ἀναμένομεν, φησὶ, τὴν ἐκ Θεοῦ ἀποκάλυψιν περὶ τῶν ζητουμένων, ἀλλ' ὅμως τούτου ἀντέχεσθε νυνὶ οὗ ἤδη ἔχετε. Καὶ τί ἦν ὃ εἶχον, ἢ τὸ φρονεῖν περὶ πίστεως ὀρθῆς ;

Vers. 17-21. « Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut nostram formam habetis. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cœlis est, unde et Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut sit configuratum corpori claritatis suæ,

« Συμμιμηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοὶ, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς. Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμ-

[68] Matth. ~~xxiv~~ 25, 12. [69] Eccli. II, 30.

μορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. »

secundum operationem qua etiam possit sibi subjicere omnia. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

CAP. IV.

« Ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου. »

Πάλιν ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγει, τὸ μιμεῖσθαι αὐτὸν, καὶ εἰδέναι τίς οὕτω περιπατεῖ ὡς αὐτός. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὑψηλοφρονῶν, ἀλλὰ ἀποτρέπων τῆς τῶν ἑτεροδιδασκάλων συνουσίας, δεικνὺς πόσον ἑκατέρων τὸ μέσον τῶν τε πνευματικῶν καὶ τῶν σαρκικῶν. Τὸ δὲ μέσον τοῦτο ἀπὸ τοῦ τέλους ἑκατέρων ἔστιν ἰδεῖν. Τῶν μὲν γάρ, φησὶ, τὸ τέλος ἀπώλεια· τῶν δὲ, τὸ μετασχηματισθῆναι καὶ συμμόρφους γενέσθαι τῷ σώματι τῆς δόξης Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ αὐτὸ *μετασχηματισθῆναι*, ἡμῶν δηλονότι τὰ σώματα, ποιήσει Χριστὸς, διὰ τὸ δύνασθαι, καὶ πάντα ἔχειν ὑποτεταγμένα· τὸ δὲ, *καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν*, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἐπὶ τούτοις μέγα φρονοῦσιν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἔδει αἰσχύνεσθαι. Πάντα γὰρ τὰ τῆς κοιλίας, αἰσχύνη καὶ φθορά.

Vers. 1. « Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium et corona mea. »

Iterum eos docet necessarium esse ut sui æmulatores sint, videantque quis eo quo ipse modo ambulet. Sic autem loquitur, non quod de se bene admodum existimet, sed ut eos avertat ab extrariæ doctrinæ magistrorum consuetudine, ostendens quantum inter se distent spiritualia et carnalia: Atqui hanc intercapedinem ex utrorumque fine liceat observare. Horum enim finis, inquit, est interitus ; illorum vero, transfiguratio et conformatio cum corpore gloriæ Christi. Ait vero *reformabit*, hoc est, corpora nostra Christus gloria vestiet, cum id facere possit, et omnia sibi subdita habeat. Illud vero, *et gloria in confusione ipsorum*, hoc significat eos superbire in quibus erubescere deberent. Nam quæcunque ad ventrem spectant, turpitudo et corruptela sunt.

« Οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί. »

Οὕτω, πῶς'; ὡς ἀπεκδεχόμενοι ἐξ οὐρανῶν Σωτῆρα τὸν Κύριον Ἰησοῦν. *Στέφανον* δὲ ἑαυτοῦ τοὺς μαθητὰς, φησὶ, διά τοι τῶν στεφάνων αὐτῷ γίνεσθαι πρόξενον τὴν ἐπαχοὴν αὐτῶν τὴν εἰς τὸ κήρυγμα.

« Sic state in Domino, charissimi. »

Sic. Quomodo? velut exspectantes e cœlis Salvatorem nostrum Dominum Jesum. *Coronam* autem discipulos suos vocat ; quippe quorum erga prædicationem attentio coronas ipsi præparabat.

« Εὐωδίαν παρακαλῶ, καὶ Συντύχην παρακαλῶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ. Ναὶ ἐρωτῶ καὶ σὲ, σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς, αἵτινες ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ Κλήμεντος, καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου.

Εἰπὼν ἐν τῷ καθόλῳ παράκλησιν, καὶ κατ' εἶδος αὐτὴν προσφέρει ἐπὶ τῶν ἐξόχων ἐν τῇ πίστει· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ ἐπενεγκεῖν αὐτόν· *Οἵτινες συνήθλησάν μοι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.*

Τινὲς τὴν γυναῖκά φασιν αὐτοῦ παρακαλεῖν ἐνταῦθα. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ἀλλά τινα γυναῖκα, ἢ καὶ ἄνδρα μιᾶς αὐτῶν.

« Οὗ τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. »

Τοῦτο εἴρηκεν ἐκ τοῦ Κυρίου μαθών· *Χαίρετε γάρ*, φησὶν, *ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς.*

203 Vers. 2, 3. « Evodiam rogo, et Syntychen deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva eas quæ mecum in Evangelio laboraverunt, et cum Clemente, et cæteris adjutoribus meis. »

Quia ubi generatim locutus est, rogationem dixit, hanc nunc quoque speciatim ad eos habet qui fide eximii erant : hocque manifestum fit, eo quod subjungat, *qui mecum laboraverunt.*

Nonnulli aiunt uxorem ejus esse, quam obsecret. Verum hoc falsum est : sed mulierem aliquam, aut virum alicujus illarum alloquitur.

« Quorum nomina sunt in libro vitæ. »

Hoc dixit, edoctus a Christo, qui ait : *Gaudete quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis* [a].

« Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε. »

Κἂν ἐν δεσμοῖς, φησὶν, ἀκούητε τὸν διδάσκαλον, κἂν ἐν μάστιξιν, κἂν ἐν αὐτῷ θανάτῳ, καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν διδασκάλων δεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταῦτα διὰ Χριστὸν πάσχομεν.

Vers. 4, 5. « Gaudete in Domino semper. »

Tametsi magistrum, inquit, constringi vinculis, tametsi flagris verberari, tametsi tolerare mortem audiatis ; imo quamvis non solum magistri, verum et nos ipsi eadem Christi causa pateremur.

« Πάλιν ἐρῶ, Χαίρετε, τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. »

Μονονουχὶ διαμαρτύρεται αὐτοῖς, ὡς οὐ δεῖ ἀθυμεῖν, ἀλλὰ χαίρειν.

« Iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. »

Non solum obtestatur eos ne despondeant animum, sed etiam ut gaudeant.

« Ὁ Κύριος ἐγγύς· μηδὲν μεριμνᾶτε. »

Μὴ θορυβείτω, φησὶν, ὑμᾶς τὰ κατ' ἐμέ. Ὁ γὰρ Κύριός μοι παρέσται.

« Dominus prope est. [Vers. 6, 7.] Nihil solliciti sitis. »

Non vos turbent, inquit, quæ mihi acciderunt. Aderit quippe mihi Dominus.

[a] Luc. 10:20
[a] Matth. 7. 12.

« Sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum : et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum. »

« Ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν· καὶ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν. »

Quoniam nihil eos sollicitos esse debere dixerat, ne concidérent animo, existimantes hoc generatim a se pronuntiatum, eam ob rem ait : Monui vos ne solliciti sitis ob vincula quibus detineor, tanquam aliquid exinde doloris patiar. Nequaquam enim hæc mihi molesta sunt et gravia. Verum oportet, inquit, ut orationi et obsecrationi apud Deum diligentius intenti sitis. Nam cum gratiarum actionibus exorandus Deus est, non dejecto torpentique animo.

Ἐπειδὴ μηδὲν μεριμνᾷν αὐτοῖς εἶπεν, ἵνα μὴ ἀναπέσωσι, νομίσαντες αὐτὸν ἐν τῷ καθόλου τοῦτο ἀποφήνασθαι· Τούτου χάριν, φησὶν, εἶπον μὴ μεριμνᾷν ἐν τοῖς περὶ ἐμοῦ δεσμοῖς, ὡς δεινόν τι πάσχοντος ἐξ αὐτῶν. Οὐ γάρ εἰσι δεινά· ἀλλὰ μεριμνᾶτε, φησὶν, ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ δεήσει τῇ πρὸς τὸν Θεόν. Αἰτεῖν γὰρ τὸν Θεὸν δεῖ, εὐχαριστοῦντας, οὐχ ἀθυμοῦντας, οὐδὲ ἀκηδιῶντας.

« Custodiet corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu. »

« Φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Iterum precatur, ut eamdem fidem teneant. Hoc est enim, corda et intelligentias ipsorum in Christo muniri.

Πάλιν αὐτοῖς τὸ ὁμόπιστον εὔχεται. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ φρουρηθῆναι τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ νοήματα ἐν Χριστῷ.

Vers. 8, 9. « De cætero, fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque casta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ; si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis. »

« Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ, καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε. »

Apostolus nos docet fidem in Christum esse caput omnis boni quod nobis accidat, cæteraque virtutum facinora velut exiguum quoddam ergo illam exsistere. Perinde est igitur ac si diceret : habiete fidem, quam in vobis incolumem servari precor. Superest autem ut vitam ad virtutis normam instituatis, quam etiam hortor vos ut arripiatis. Ait itaque, *de cætero*, non quod parum sit dare operam virtuti (hoc enim magnum est), **204** sed quia comparatione fidei parvum est, ac velut appendix. Fides siquidem fundamentum basisque et tutamen est, sine qua nihil quidpiam possit exstrui : quippe cum absque fundamentis nullum ædificium, nullaque domus consistat. Fides ergo fundamentorum instar est, totiusque domus structuræ : actiones vero virtutum, tecto similes sunt, quo ædificium omne clauditur, et veluti coronatur.

Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, ὡς κεφαλὴ παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ ἡ πίστις, ἡ εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ ὡς πάντα τὰ ἔργα τὰ κατ' ἀρετὴν, ὡς μέρος τι μικρὸν κατ' ἐκείνην εἰσίν. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοι· Ἔχετε τὴν πίστιν, ἣν καὶ φυλάττεσθαι ἐν ὑμῖν εὔχομαι. Λείπει δὲ ἔτι ὑμῖν ἡ κατ' ἀρετὴν πολιτεία, ἧς καὶ ἀντέχεσθαι ὑμᾶς παραινῶ. *Τὸ λοιπὸν* οὖν λέγε, οὐχ ὅτι μικρὸν τὸ κατ' ἀρετὴν πολιτεύεσθαι· μέγα γάρ· ἀλλ' ὅτι μικρὸν ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς πίστεως, καὶ περίλοιπον. Ὁ γὰρ θεμέλιος, καὶ ἡ ἀσφάλεια ἡ πίστις ἐστὶν, ἧς ἄνευ οὐ δυνατὸν οἰκοδομηθῆναί τι. Ἐπεὶ οὐδὲ οἰκοδομή ἐστιν, ὥσπερ οὐδὲ οἶκος ἄνευ θεμελίων. Ἔστιν οὖν ἡ μὲν πίστις τὰ θεμέλια, καὶ ἡ τοῦ παντὸς οἴκου οἰκοδομὴ, αἱ δὲ πράξεις αἱ κατ' ἀρετὴν, ὀρόφῳ ἐοίκασι συγκλείοντι καὶ οἱονεὶ στεφανοῦντι τὸ πᾶν οἰκοδόμημα.

« Et vidistis in me. »

« Καὶ εἴδετε ἐν ἐμοί. »

Quia monuit eos ut multiplicem virtutem amplexarentur, veracitatem nimirum, gravitatem morum, justitiam, castitatem, fraternam dilectionem, benedicentiam, et omnia quibus constat virtus, quæ famam bonam afferunt; cum horum omnium sollicitos esse monuerit, ne videatur aliquid eis majus præcipere quam assequi possent, adhortatur eos ut ad exemplum sui hæc omnia præstare studeant. Idem igitur est ac si diceret : Ne despondeatis animum, tanquam ardua præcepta sint et majora quam præstare valeatis. Audivistis enim universa hæc me coluisse : neque solum audivistis, sed et vidistis.

Ἐπειδὴ πολλῆς ἀρετῆς εἶπεν ἀντέχεσθαι, ἀληθείας, σεμνότητος, δικαιοσύνης, ἁγνείας, φιλαδελφίας, εὐλογίας, καὶ πάντων ὅσα ποιοῦσιν ἀρετὴν, ὅσα εὐφημίαν· ἐπειδὴ τούτων πάντων εἶπεν ἐπιμελεῖσθαι, ἵνα μὴ δόξῃ μείζονα ὢν ἰσχυὸν ποιεῖν ἐπιτάττειν αὐτοῖς, τούτου χάριν ἐφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ κατορθοῦν αὐτὰ παρακαλεῖ αὐτούς. Ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι· Ἵνα μὴ ἀκηδιάσητε, ὡς μεγάλων ὄντων τῶν ἐπιταγμάτων, καὶ μειζόνων ἢ δύνασθαι κατορθοῦν. Ἐν ἐμοὶ γὰρ, φησὶν, ἅπαντα ἠκούσατε γινόμενα, καὶ οὐ μόνον ἠκούσατε, ἀλλὰ καὶ τεθέασθε.

« Hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum. »

« Ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. »

Παραινῶ, φησὶ, ποιεῖν αὐτὰ, ἐπειδὴ καὶ μέγας ὁ ὑπὲρ αὐτῶν μισθός· οὗτος δέ ἐστιν, τὸ σύνοικον ἔχειν τὸν Θεόν. A

« Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε· ἠκαιρεῖσθε δέ· οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησιν λέγω, Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν ἐν παντί· καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾷν, καὶ περισσεύειν, καὶ ὑστερεῖσθαι. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. Πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει. Οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππήσιοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι Ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι· ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς εἰς τὴν χρείαν μου ἐπέμψατε· οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν. Ἀπέχω δὲ πάντα, καὶ περισσεύω· πεπλήρωμαι δεξάμενος παρ' Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν. » B

Περὶ τῆς διακονίας ἧς ἀπέστειλαν αὐτῷ, λέγει. Ἐχάρη δὲ, οὐχ ὅτι ἔλαβεν, ἀλλ' ὅτι καρπὸν ἔσχον οἱ μαθηταί. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος διέταξεν αὐτοὺς διδόναι, πῶς οὐκ ἔπταιον μὴ διδόντες; Οἰκείως οὖν σφόδρα τὸ, *ἀνεθάλετε*, εἶπεν. Ἀρχὴ γὰρ ἀγαθοῦ καρποῦ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους κοινωνία, ὥσπερ ἀμέλει καὶ μαρασμοῦ, ἡ τούτων λήθη.

« Ὀσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ. » C

Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ παρέχον αὐτοῖς εὐωδιάζειν· νόμον γὰρ θεῖον πληροῦσιν.

« Ὁ δὲ Θεός μου πληρώσῃ πᾶσαν χρείαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡμῶν, ᾧ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί· ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι. Μάλιστα δέ. »

Ὅρα τῆς διακονίας πόσος ὁ καρπός· τὸ πλουτισθῆναι αὐτοὺς ἐν δόξῃ Χριστοῦ· ἅμα δὲ καὶ ῥῆμα αὐτοὺς διδάσκει, ὡς διὰ τὸ χρήσιμον αὐτῶν ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὁ Χριστὸς κοινωνεῖν τοῖς διδασκάλοις, ἵνα τῶν πνευματικῶν αὐτῶν μεταλάβωσιν. Ἐπεὶ πῶς οὐκ ἠδύνατο ὁ τούτους πλουτίζων, καὶ τοὺς διδασκάλους πλουτίσαι; Ἀλλ' οἰκονομίᾳ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ οἱ διδάσκαλοι μὴ κατεπαίρωνται τῶν μαθητῶν, ὡς δωρεὰν αὐτοὺς πλουτίζοντες, μήτε οἱ μαθηταὶ ἀχθιῶσιν, ὡς ἀεὶ ἐν τῇ τῶν πτωχευόντων ὄντες τάξει, καὶ μηδὲν μεταδιδόντες αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο ἀνάδοσιν καὶ κοινωνίαν ἐκέλευσε γίνεσθαι, εἰ καὶ τὰ τῶν διδασκάλων ἀσυγκρίτως μείζονα. D

« Οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Παραμυθεῖται σφόδρα αὐτοὺς, τῷ εἰς τὸν οἶκον

Hortor vos, inquit, ut hæc faciatis, quoniam magna pro eis merces redditur. Hæc porro est, qua contubernalis habetur Deus. A

Vers. 10-18. « Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando reflоruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis : occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico : ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum) et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui confortat me, Christo. Verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli : quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia, et abundo : repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ a vobis sunt. » B

De ministratione quam sibi miserant, loquitur. Lætabatur autem, non quia acceperat, sed quia discipuli fructum habuerant. Nam, cum Christus jusserit [65] eos largiri, quinam non in peccatum incurrissent, minime largiendo. Apposite igitur ait, *reflоruistis*. Boni siquidem fructus initium est communicatio cum magistris ; quemadmodum marcoris, horum oblivio.

« Odorem suavitatis, hostiam acceptam placentem Deo. » C

Hoc enim confert eis ut bonum odorem spirent ; quippe qui legem Dei impleant.

Vers. 19-23. « Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti. Maxime autem. »

205 Videsis quantus fructus præstiti officii, quod locupletentur in gloria Christi. Simul vero eos tacite docet, propter utilitatem ipsorum se præcepisse ut carnalia cum magistris communicarent, quo spiritualium bonorum eorum participes fierent. Eccur enim non queat ille qui ipsos ditat, magistros quoque locupletare ? Sed consulto id fecit, ne magistri adversus discipulos arrogantius extollerentur, ac si gratis illos divitiis suis augerent : nec rursum discipuli mœrenti animo essent, quod semper inter egenos haberentur, nihilque eis impartirent. Quocirca repensare mandavit et communicare, quamvis ea quæ a magistris tribuuntur, longe sint præstantiora. D

« Qui de Cæsaris domo sunt. Gratia Domini Jesu Christi. »

Ingenti eos solatio afficit, dum ait, in ipsius-

[65] Luc. x, 7.

met imperatoris aula prædicationem invaluisse, et eousque, ut et fideles qui Philippis agebant, illi salutarent.

« Cum spiritu vestro. Amen. »

Ostendit eos ad quos hæc scribit, spirituales esse. Hoc quippe ipsis per totam perinde epistolam testatur.

Ad Philippenses epistola scripta est Roma per Epaphroditum. Vers. 208.

A τὸν βασιλικὸν κεκρατηκέναι εἰπεῖν τὸ κήρυγμα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοὺς ἐν Φιλίπποις πιστοὺς κατασπάζεσθαι.

« Μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν. »

Δείκνυσιν ὡς πάντες, πρὸς οὓς γράφει τὴν ἐπιστολήν, εἰσὶ πνευματικοί. Τοῦτο γὰρ καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῖς μαρτυρεῖ.

Πρὸς Φιλιππησίους ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Ἐπαφροδίτου. Στίχων σή'.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ.

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

CAPUT PRIMUM.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Vers. 1. « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Timotheus frater. »

Epistolam scribit hominibus, qui ante quidem ab Epaphra Evangelii doctrinam acceperant, ampliore vero cognitione indigebant, quippe qui perfectam notitiam non haberent. Quocirca altiora quoque mysteria tractat, eosque in ipsummet dispensationis pelagus deducit, et orat ut ejusmodi scientia perfectiores evadant. Neque id solum, sed etiam admonet ne seducantur ab iis, qui cum Græcanico errori addicti essent, ipsos a veritate abstraherent, neque illis qui ex circumcisione sunt, fidem haberent. Utrosque enim procul a mysterio Dei abesse. Ad hæc demum moralem ad eos C sermonem facit, docetque quales esse oporteat illos qui secundum Christum vitam agunt.

« Παῦλος, ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός. »

Γράφει τὴν ἐπιστολὴν ἀνδράσι παραλαβοῦσι μὲν τοῦ Εὐαγγελίου τὸν λόγον παρὰ Ἐπαφρᾶ, δεομένοις δὲ τῆς πλείονος γνώσεως· οὐ γὰρ εἶχον τελείαν γνῶσιν. Διὸ καὶ δογμάτων βαθυτέρων ἅπτεται, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοὺς εἰσάγει πέλαγος, καὶ ἐπεύχεται τελειωθῆναι ταύτῃ τῇ γνώσει. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ παραινεῖ μὴ ἀπάγεσθαι, μήτε τοῖς ἐξ Ἑλληνικῆς ἀπάτης ἀποσυλῶσιν αὐτοὺς τῆς ἀληθείας, μήτε πιστεύειν τοῖς ἐν περιτομῇ. Ἀμφότεροι γὰρ ἔξω τοῦ κατὰ Θεὸν μυστηρίου εἰσίν. Ἔτι γε μὴν καὶ τὸν ἠθικὸν αὐτοῖς συνάπτει λόγον, ὁποίους εἶναι δεῖ τοὺς κατὰ Χριστὸν ζῶντας, διδάσκων αὐτούς.

Vers. 2, 3. « Qui sunt Colossis. »

Urbs est Phrygiæ.

« Sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. »

Fideles nuncupamur, non solum quia credimus, sed etiam quia nobis Dei mysteria concreduntur.

« Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, [Vers. 4, 5.] audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam **206** habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cœlis. »

Ait se propter hæc duo eorum vice gratias referre; propter rectam fidem in Christum, et propter dilectionem ipsorum in sanctos.

« Τοῖς ἐν Κολοσσαῖς. »

Ἡ πόλις τῆς Φρυγίας [k].

« Ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Πιστοὶ, οὐ διὰ τὸ πιστεύειν μόνον καλούμεθα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πιστευθῆναι τοῦ Θεοῦ μυστήρια.

« Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι, ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρα- D νοῖς. »

Εὐχαριστίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναφέρειν φησὶ διὰ δύο ταῦτα, διά τε τὴν ὀρθὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τοὺς ἁγίους.

VARIÆ LECTIONES.

[k] *Ἡ πόλις τῆς Φρυγίας.* Sic in Catena Œcumenii: Πόλις Φρυγίας αὕτη, ἡ λεγομένη νῦν Χώνα· *Hæc Phrygiæ civitas est, quæ nunc Chona appellatur.* Narrationem habeo Joanni Damasceno ascriptam, qua fertur Michael archangelus Chonæ vel Chonis in Phrygia apparuisse. Theodoretus, in cap. 2 hujus Epistolæ, ad hæc verba *in religione angelorum*, testatur apud Phryges illorumque vicinos exstitisse ad suam usque ætatem, εὐκτήρια τοῦ ἁγίου Μιχαήλ, *Oratoria S. Michaelis.*

« Ἣν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς. »

Παρ' Ἐπαφρᾶ δηλονότι.

« Καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ἔστι καρποφορούμενον, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσατε, καὶ ἐπέγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Ἐπαφρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὅς ἐστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ Χριστοῦ, ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν Πνεύματι. »

Τὴν δύναμιν τοῦ Εὐαγγελίου λέγει, πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀκουόντων, λέγων αὐτὸ διήκειν διὰ τοῦ κόσμου παντὸς, καρποφορούμενον ἐν ἔργοις, καὶ αὐξανόμενον ταῖς προσθήκαις τῶν πιστευόντων, ὥστε εἰδέναι τοὺς ἀκούοντας, ὅτι καθάπερ ἐν μεγίστῃ πόλει, καταριθμοῦνται δι' ὅλης τῆς οἰκουμένης αἱ Ἐκκλησίαι.

« Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσαμεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ, καὶ συνέσει πνευματικῇ. »

Ἄξια σπουδῆς, φησὶν, ἐμοὶ τὰ καθ' ὑμᾶς. Διὸ καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχομαι αἰτούμενος τὸ σοφίας δῶρον, ἵνα δι' αὐτοῦ μάθητε πῶς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον εἰς οἰκείωσιν τὴν ἑαυτοῦ ἀγαγεῖν, καὶ τίνι τρόπῳ τὰ τῆς οἰκειώσεως γενέσθαι δυνατὸν ἦν. Τοῦ μὲν νόμου συνάπτειν Θεῷ μὴ ἰσχύοντος, Χριστοῦ καὶ μόνου συνάπτοντος, ὅτι αὐτὸς δικαιοσύνης τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπων πληρωτὴς γενόμενος, τὸ πληρωθὲν ἐφ' ἑαυτοῦ χαρίζεται τοῖς πιστεύουσιν.

« Περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου, εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες, καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἐν πάσῃ δυνάμει κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς. »

Αὕτη γὰρ σοφία πνευματικὴ, ἐξ ἧς ὁ ὑγιὴς καὶ πνευματικὸς βίος. Ἐπιτείνει γὰρ τὴν προθυμίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡ σύνεσις.

« Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς. »

Πατέρα ἡμῶν λέγει τὸν Θεὸν, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τῆς εἰς τὸν Μονογενῆ πίστεως υἱοθεσίαν· *Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.*

« Ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. »

Σκότος, ἡ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, καὶ ἐν σκότῳ τὸ δύνασθαι ἔχει, καθάπερ ὁ κλέπτης ἐν νυκτί· οἷς δὲ μὴ παρέστη τὸ κακίας σκότος, κατὰ τούτων οὐκ

« Quam audistis in verbo veritatis Evangelii, [Vers. 6] quod pervenit ad vos. »

Ab Epaphra videlicet.

« Sicut et in universo mundo, et fructificat, sicut et in vobis, ex ea die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate, [Vers. 7. 8] sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi; qui et manifestavit nobis dilectionem vestram in Spiritu. »

Virtutem Evangelii recitat, ut auditores confirmet, cum ait illud universum mundum pervadere, et fructus effectis edere, atque accessionibus eorum qui fidem amplectuntur, augescere: ita ut quicunque audiant, liquido cognoscant, perinde atque in urbe maxima. sic per totum orbem Ecclesias numerari.

Vers. 9. « Ideo et nos, ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes, et postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali. »

Quæ ad vos spectant, inquit, digna sunt quibus studium impendam meum. Quamobrem sine intermissione vobis sapientiæ donum orationibus meis postulo, per quod addiscatis qua ratione Deus mundum voluerit sibi conciliare, et quomodo conciliationis hujus patrari negotium possit: quandoquidem lex ad hoc non valet uti nos conjungat Deo, solus vero Christus conjunctionem hanc patravit; quippe qui, justitiam propter homines implendo, plenitudinem suam iis qui credunt impartitur.

Vers. 10, 11. « Ut ambuletis digne Domino, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati, secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio. »

Hæc enim est sapientia spiritualis, ex qua filius sanus et spiritualis nascitur. Intellectione quippe flagrans bonorum operum studium intentius augescit.

Vers. 12-14. « Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos. »

Patrem nostrum appellat Deum, pro ea adoptione quæ per fidem in Unigenitum donata nobis fuit: *Quotquot enim receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri* [66].

« De potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum. »

Tenebræ potestas diaboli sunt, qui in tenebris habeat ut possit, veluti fur in nocte. In illis **207** vero qui in malitiæ tenebris non jacent,

[66] Joan. I, 12.

universus istos nihil diabolus valet : et qui ex hac potestate evaserunt, hi sub regno Filii sunt, per quem revertimur in regnum Patris. Quoniam autem dictum hoc ad incarnationis dispensationem spectat, idcirco dicitur *dilectionis Patris Filius*, qui pro ministratoria sua, quam inter homines gessit, functione, vice hominum et propter homines dilectus est, et in servi forma adimplevit quæ deessent mundo. *Per sanguinem* ejus redemptionem esse factam dicit. Nam vice pretii sanguis Domini datus est, quo in lucem educuntur, qui morte tenebantur captivi. Alias enim fieri non potest, ut revocentur qui regno mortis subjiciuntur, nisi per illum qui mortis particeps exstitit, nobis vitam ad vitam paravit.

A ἰσχύει διάβολος. Οἱ δὲ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἀποφυγόντες, ὑπὸ τὴν βασιλείαν καθίστανται τοῦ Υἱοῦ, δι' οὗ ἐπανατρέχομεν ἐπὶ τὴν τοῦ Πατρὸς βασιλείαν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τὰ λεγόμενα, διὰ τοῦτο λέγεται *Υἱὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Πατρός*, ἀντὶ ἀνθρώπων καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀγαπηθείς, κατὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις λειτουργικὴν ἐνέργειαν· καὶ κατὰ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν πληρώσας τὰ ὑπὸ κόσμου ἐλλειπόμενα. *Καὶ διὰ τοῦ αἵματος* αὐτοῦ λέγει τὴν ἀπολύτρωσιν. Λύτρου γὰρ λόγῳ δέδοται τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἐξάγον τοὺς ὑπὸ θανάτου αἰχμαλώτους εἰς ζωήν· ὅτι οὐχ ἕτερος οἷόν τε ἦν ἐπαναχθῆναι τοὺς ὑπὸ τὴν τοῦ θανάτου βασιλείαν, ἢ διὰ τοῦ κοινωνήσαντος ἡμῖν θανάτῳ, καὶ ὁδηγοῦντος ἡμᾶς ζωήν.

207 VERS. 15. « Qui est imago Dei invisibilis. » Gratiæ enarratio ad theologiam recurrit. Nam ex operatione quam in adventu suo præstitit, Dei naturam novimus quæ ante ipsius adventum exstabat. Dei siquidem opus est, exstincta morte, pro ea vitam restitui, mundumque ad Deum revocari. Ideo dicit : *qui est imago Dei invisibilis*, ut monstret hunc esse Deum, nec tamen ipsum esse Patrem, sed imaginem Patris ; quippe qui habeat ut idem sit ac ille, cum interim ipse non ille sit.

B « Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. »

Ἡ τῆς χάριτος ἐξήγησις εἰς τὴν θεολογίαν ἀνατρέχει. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ γινώσκομεν τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τὴν πρὸ τῆς παρουσίας. Θεοῦ γὰρ ἔργον, τὸ σβέσαι θάνατον, καὶ ζωὴν ἀντικαταστῆσαι, καὶ τὸν κόσμον εἰς Θεὸν ἐπαναγαγεῖν. Διὰ τοῦτο λέγει· *Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου*, ἵνα καὶ ὅτι ἔστι Θεὸς, ἐμβείξῃ, καὶ ὅτι οὐχὶ ὁ Πατὴρ αὐτὸς, ἀλλ' εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ταυτότητα ἔχων πρὸς αὐτὸν, οὐκ αὐτὸς ὢν ἐκεῖνος.

« Primogenitus omnis creaturæ ; [VERS. 16 18] quoniam in ipso condita sunt universa quæ in cœlis et quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates ; omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnia. »

C « Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε Θρόνοι, εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἀρχαὶ, εἴτε Ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ οὗτός ἐστι πρὸ πάντων. »

Videsis quomodo illius etiam nativitatem æternam ex Patre prædicat, eumque a rebus creatis secernit, dum ait, *in ipso creata esse omnia*. Quod si fratres alii præter hunc primum exstitissent, nunquam hæc in ipso condita pronuntiasset. Nam Pater omnia fecit *in sapientia* [67] : Christus vero *Dei virtus est, et Dei sapientia* [68].

Ὅρα πῶς καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς αὐτοῦ προαιώνιον κηρύττει γέννησιν, καὶ τῶν κτισμάτων αὐτὸν χωρίζει, τῷ λέγειν, *ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα*. Εἰ δὲ ἀδελφότης ἦν υἱῶν δευτέρων ἐπὶ τῷ πρώτῳ γενομένων, οὐκ ἂν ἐν αὐτῷ ἔλεγεν αὐτὰ ἐκτίσθαι. *Τῇ γὰρ σοφίᾳ* πάντα ἐποίησεν ὁ Πατὴρ, Χριστὸς δὲ *ἐστὶ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία*.

« Et omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. »

« Καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. »

Et in ipso, inquit, universa creata sunt, et in ipso consistunt, et ipse est caput, et utraque D compingit, tum quæ theologiæ sunt, tum quæ exinanitionis. Nam is est qui ante sæcula natus est, qui et primogenitus ex mortuis. Eum vero *primatum tenere* dicit, non ut primatum ante acceperit, sed quatenus nos gloria ista donavit, ut ipse nobis anteiret. Hoc siquidem pacto ipsæ quoque res conditæ permansuræ erant, ut a conditor suo penderent, effugerentque corruptelam, quam, sustinuit interitui fracturam tradens; quemadmodum ipse Paulus enarravit in Epistola ad Ephesios [69].

Καὶ ἐν αὐτῷ, ἔκτισται, φησὶ, τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ, καὶ ἀμφότερα συνάγει, τά τε τῆς θεολογίας, καὶ τὰ τῆς κενώσεως. Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ἐστὶν ὁ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς, ὁ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. *Πρωτεύειν* δὲ αὐτὸν λέγει, οὐχ ὡς τὸ πρωτεύειν προλαβόντα, ἀλλ' ὡς δόξαν ἡμῖν τοῦ πρωτεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ χαριζόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ διαμένειν ἔμελλε τὰ ποιήματα, ἐξαρτηθέντα τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀποπεφευγότα τὴν φθοράν, ἣν ὑπέμεινεν ἐν τῷ τὴν διάρρηξιν εἰς φθορὰν μεταβάλλειν ὅπερ εἶπεν ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους.

VERS. 19, 20. « Quia in ipso complacuit omnem

« Ὅτι ἐν αὐτῷ ηὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοι-

[67] Psal. CIII, 24. [68] 1 Cor. I, 24. [69] Ephes. II, 13, 14.

κῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ δι' αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ὅτι ἐν αὐτῷ ηὐδόκησεν ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν λέγει δι' ἑτέρων λέξεων. Ὁ γὰρ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀνέσωσεν, καὶ ἀνεστοιχείωσε, καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἤγαγε χαρὰν σωζομένων ἀνθρώπων, καὶ συνῆψε τὰ κάτω τοῖς ἄνω· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, *ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα.* Ἐποίησε γὰρ εἰρήνην, καὶ τὴν ἔχθραν ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου. Διὸ καὶ ἔλεγον οἱ ἄγγελοι, *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.*

« Καὶ ὑμᾶς ποτὲ ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ, ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, παραστῆσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ. »

Ἐχθροὶ ἦσαν τῇ διανοίᾳ οἱ κεχωρισμένοι τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὸ ἐν ἔργοις εἶναι πονηροῖς. Τὴν μὲν προϋπάρχουσαν ἔχθραν, διὰ τὴν κακίαν καὶ ἀνομίαν εἰς φιλίαν ἐληλυθέναι φησὶ, διὰ τὸ νεκρωθῆναι τὸν τῆς σαρκὸς βίον, τὸν ἐν ἡμῖν μὲν ἐρύπωμένον, ἐν Χριστῷ δὲ καθαρὸν, δοθέντα δὲ ὅμως εἰς νέκρωσιν ὑπὲρ τοῦ τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ παρ' ἡμῖν κεκρατηκυῖαν ἁμαρτίαν ἐκ βάθρων ἀναιρεθῆναι, ὥστε ἡμᾶς καθ' ἑτέραν ζωὴν τὴν ἐκ νεκρῶν παραστῆναι Θεῷ, μηκέτι ἐνόχους τοῖς ἐγκλήμασι τῆς προτέρας ζωῆς, ὅσοι δηλαδὴ συμμορφούμεθα τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ.

« Εἴ γε ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι, καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος. »

Ἐπειδὴ ἀκοῇ τὰ κατ' αὐτοὺς οἶδεν, ἀμφιβόλως εἴρηκεν, *Εἴ γε ἐπιμένετε.* Δηλονότι τῆς πίστεως ἡ ἐπιμονὴ βεβαιοῖ τὴν πρὸς Θεὸν οἰκείωσιν.

« Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ ὑμῶν. »

Ἐναγώνιον τὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τὸ ἔργον ἐστὶ πρόθυμος, χαίρει καὶ ἐν τοῖς ἀγωνίσμασιν οἷς ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. »

« Καὶ ἀντανα πληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ Ἐκκλησία· ἧς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς. »

Τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας· καθὸ [1] γὰρ αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία.

Πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ

A plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, per ipsum, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. »

In hoc quoque loco verbis aliis enuntiat, **208** Deo complacitum fuisse, ut in Christo instauraret universa quæ in cœlis, et quæ in terris sunt. Nam Christi mors, cum hominem salvum fecit redintegravitque, tum angelis gaudium reddidit pristinum propter salutem hominum, et inferiora superioribus copulavit: atque hoc est, *reconciliare omnia.* Etenim pacem fecit, inimicitiasque sustulit e medio. Quapropter angeli dicebant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax* [70].

VERS. 21, 22. « Et vos cum essetis aliquando B alienati, et inimici sensu in operibus malis, nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso. »

Sensu erant inimici, qui segregabantur ab Israel, cum operam malis operibus darent. Pristinas quidem inimicitias, quas malitia et iniquitas pepererant, in amicitiam esse mutatas dicit, vita carnis exstincta, quæ quidem, cum in nobis sorduisset, in Christo munda facta est: quippe quæ data fuit ad mortificationem, ut peccatum, quod in hac vita dominatum in nobis fuerat, radicitus tolleretur, quo nos ex mortuis vitam alteram agentes repræsentaremur Deo, nec essemus deinceps anterioris vitæ criminum rei; quotquot C nimirum conformati sumus ad mortem et resurrectionem Christi.

VERS. 23. « Si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles, et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est; cujus factus sum ego minister. »

Quoniam auditu duntaxat acceperat quæ apud eos gererentur, quasi incertus dixit, *si tamen permanetis.* Nimirum fidei constantia firmius nos Deo conciliat.

VERS. 24. « Nunc gaudeo in passionibus pro vobis. »

Apostoli munus ad certamina comparatum erat. D Quocirca cum alacri animo incumbat operi, ideo in certaminibus lætatur, quibus pro Ecclesia desudabat.

« Et adimpleo quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia, [VERS. 25] cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos. »

Hoc est pro Ecclesia; corpus enim ejus est Ecclesia.

« Ut impleam verbum Dei, [VERS. 26-29] my-

[70] Luc. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

[1] Legerim, σῶμα potius. Sed textus nimium hic luxatus mutilusque est.

sterium, quod absconditum fuit a sæculis et a generationibus; nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere quæ sint divitiæ gloriæ sacramenti hujus in gentibus, qui est Christus; in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu, in quod et laboro, certando secundum operationem ejus, quæ operatur in me in virtute. »

A ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς, ἐν ὑμῖν ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης, ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει. »

CAP. II.

VERS. 1-3. « Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et iis qui sunt Laodiceæ, et quicunque non viderunt faciem meam **209** in carne, ut impleantur corda ipsorum, B instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus in agnitionem mysterii Dei, et Patris, et Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. »

Apostoli ministerium in verbi doctrina consistit. Verbum autem de mundi salute tractat, quam olim quidem ab æternitate Deus proposuit et definivit; nunc autem palam patrata est, atque ab illis cognoscitur qui scientia digni sunt, non per sapientiam carnis, sed per eam quæ semper abscondita est apud Deum, cum mundo superior exsistat, et a Spiritu sancto pendeat. Hac opus habent, tum qui ex humana sapientia veniunt, tum qui ex lege; quia neque lex aperte mysterium C promisit, neque mundus eam comprehendit.

VERS. 4, 5. « Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum et firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ. »

Ideo, inquit, in Christo thesauros omnes sapientiæ esse dixi, ne extrariam sapientiam inquiratis. Quandoquidem etsi corpore vobis non sum præsens, adsum tamen spiritu: gaudeoque propter fidem et rectum Ecclesiæ ordinem. Quanquam illud quoque quod deest vobis, video, et quæ sit doctrinæ necessitas. Nam ad fidem scientia necessaria est.

VERS. 6. 7. « Sicut ergo accepistis Jesum Chri- D stum Dominum, in ipso ambulate, radicati et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. »

Quia noverat epistolica doctrina non posse illos assequi sapientiæ altitudinem, hos consulto adhortando antevertit, bonam esse dicens traditionem quam acceperant, eamque duntaxat veram esse quam Epaphras tradiderat: quocirca e re ipsorum esse, ut fidem constanter teneant, charitatisque structuram adjiciant, atque in bonis semper operibus proficiendo, afflictiones non sine gratiarum actione tolerent.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασι τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκὶ, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. »

Ἡ διακονία τοῦ Ἀποστόλου ἐστὶν ἐν τῇ λόγου διδασκαλίᾳ. Ὁ δὲ λόγος ἐστὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, τῆς πάλαι μὲν ἐξ ἀϊδίου παρὰ Θεῷ βεβουλευμένης καὶ ὁρισθείσης, ἐμφανῶς δὲ νῦν καταστησάσης, καὶ γινωσκομένης παρὰ τοῖς ἀξίοις τῆς γνώσεως, οὐ διὰ σοφίας σαρκικῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποκεκρυμμένης ἀεὶ παρὰ Θεῷ, ὑπερκοσμίου τυγχανούσης, καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ κειμένης, ἧς δέονται καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἐρχόμενοι, καὶ οἱ ἐκ νόμου, ὅτι μήτε νόμος ἐξέφηνεν ἀργῶς τὸ μυστήριον, μήτε κόσμος κατέλαβεν.

« Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μή τις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι, χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν. »

Διὰ τοῦτο, φησὶν, εἴρηκα τοὺς πάντας θησαυροὺς τῆς σοφίας ἐν Χριστῷ τυγχάνειν, ἵνα μὴ τὴν ἔξωθεν σοφίαν ἐπιζητῆτε. Ἐπειδὴ καὶ οὐ παρὼν ὑμῖν σωματικῶς, πάρειμι πνευματικῶς, καὶ χαίρω ἐπὶ τῇ πίστει, καὶ εὐταξίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Βλέπω δὲ καὶ τὸ ἐνδεὲς ὑμῶν, καὶ τὸ ἐν χρείᾳ τῆς διδάσκαλίας. Ἐπὶ γὰρ πίστει γνῶσις ἀναγκαία.

« Ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐῤῥιζωμένοι, καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθητε περισσεύοντες ἐν αὐτῇ. »

Ἐπειδὴ μήπω διὰ τῆς ἐπιστολιμαίου διδασκαλίας οἶδεν αὐτοὺς δυναμένους φθάνειν εἰς τὸ τῆς σοφίας βάθος, πρὸς ἀσφάλειαν παραγγέλματι αὐτοὺς προκαταλαμβάνει, λέγων ἀγαθὴν εἶναι τὴν παράδοσιν ἣν παρειλήφασι, καὶ μόνην ἀληθῆ τὴν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ἣν ὁ Ἐπαφρᾶς παραδέδωκεν, καὶ δεῖν τὸ βέβαιον ἐπὶ τῇ πίστει φυλάξαι, καὶ προσθεῖναι τὴν τῆς ἀγάπης ἐποικοδόμησιν, καὶ προκόπτειν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς ἀεὶ, καὶ τὰ τῶν θλίψεων ἐν ὑπομονῇ μετ' εὐχαριστίας.

« Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ A τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. »

Πλεονάζει κατὰ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους διαλεγόμενος, ἑκατέρας ἐκτροπῆς ἀφαιρῶν τοὺς πεπιστευκότας. Πρῶτον μὲν οὖν τὴν ἐκ φιλοσοφίας ἀποσύλησιν φυλάττεται, *κενὴν ἀπάτην* λέγων εἶναι τὴν φιλοσοφίαν, ὅτι σχήματι καταπλήττει, καὶ πιθανότητι λόγων τῆς ἀληθείας ἀφεστηκυῖα. Οὐ γὰρ ἱκανὰ περὶ Θεοῦ τὰ ἐξ ἀνθρώπων νοήματα, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι καταλήψεις ἐκ τῶν ὁρατῶν οὖσαι, καὶ ἐκ τῶν τοῦ κόσμου στοιχείων, οὐκ εἰσὶ βέβαιαι πρὸς τὴν τῶν ζητουμένων κατάληψιν, τῶν ἀοράτων τῶν ζητουμένων. B

« Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς: »

Ἐν Χριστῷ, φησὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐστι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ σχετικὴν εἶναι τὴν κατοίκησιν, ἢ συναπτικὴν ἁπλῶς, τούτου χάριν εἶπε, *σωματικῶς*, ἀντὶ τοῦ, οὐσιωδῶς. Λέγει οὖν, ὡς οὗτος ὁ γενόμενος ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁμοούσιος αὐτῷ τε καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.

« Καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι. »

Ἐπειδὴ σὰρξ αὐτοῦ καὶ μέλη γεγόνατε, καὶ κεφαλὴν αὐτὸν ἔχετε, τούτου χάριν Πνεύματος ἁγίου ἐστὲ πεπληρωμένοι.

« Ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. » C

Εἰ καὶ ὁμοούσιος, φησὶ, γέγονεν ἡμῖν κατὰ τὴν σάρκα, ἤτοι τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οὖν καὶ οὗτός ἐστι κατεξουσιάζων τῶν ἀνθρώπων.

« Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν. Καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασι, καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν ὑμᾶς σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος ὑμῖν πάντα τὰ παραπτώματα. »

Ἐπισυνάπτει τοῖς Ἰουδαϊκοῖς τὰ Ἑλληνικὰ, οὐκ ἐκβάλλων αὐτὰ ὥσπερ ἐκεῖνα, ἀλλ' ὑπεραναβαίνων, D καὶ σώζων ἐν τοῖς πνευματικοῖς τὰ σωματικά. Τὸ πρῶτον οὖν γνώρισμα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν περιτομὴν ἔχων, ἡμᾶς, φησὶ, πιστεύοντας τῇ ἀληθεῖ περιτομῇ Χριστοῦ, καὶ μετέχοντας αὐτῆς· αὕτη δέ ἐστιν οὐ διὰ χειρουργίας ἀνθρωπίνης γινομένη, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ σώματος ἐκουσίου ἀποδύσεως, τοῦ γηΐνου βίου ἀποτιθεμένου εἰς ἀνάληψιν τοῦ οὐρανίου, τοῦ δι' ἀναστάσεως ἡμῖν ἀποδιδομένου· ἥντινα ἀνάστασιν ἤδη μὲν ἔχομεν δυνάμει, πιστεύοντες τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστάντι, κομιούμεθα δὲ καὶ ἔργῳ τὴν ἀνάστασιν ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ.

« Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτῷ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμε-

Vers. 8. « Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum. »

Hac in epistola multum sermonem habet adversus Græcos et Judæos, quo ab utrorumque pravitate fideles deterreat. Primum igitur philosophiæ deceptionem cavet, ubi philosophiam *inanem fallaciam* vocat : quippe quæ specie percellat, et probabilitate rationum retrahat a veritate. Neque enim hominum sensa idonea sunt, ut percipiant ea quæ Dei sunt : quoniam universæ perceptiones humanæ, cum a visibilibus rebus incipiant, necnon ab elementis mundi, nihil firmitatis habent ad ea quæ quæruntur intelligenda, quippe cum invisibilia sint quæ quæruntur.

210 Vers. 9. « Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. »

In Christo, inquit, exsistit Pater ac Spiritus sanctus. Sed ne quis existimet affectu et habitudine tantum inhabitationem esse deitatis, aut simplici conjunctione; idcirco dixit, *corporaliter*, hoc est substantiali modo. Ait ergo, hac ratione illum qui factus est homo, Dei Filium esse, quia consubstantialis est ei, ac Spiritui sancto.

Vers. 10. « Et estis in illo repleti. »

Quandoquidem caro ipsius et membra facti estis, et eum habetis caput, eam ob rem Spiritu sancto estis repleti.

« Qui est caput omnis principatus et potestatis. »

Tametsi, inquit, consubstantialis nobis factus est secundum carnem, naturamve humanam, nihilominus ipse quoque hominibus dominatur

Vers. 11-13. « In quo et circumcisi estis, circumcisione non manufacta in exspoliatione corporis peccatorum carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et simul resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit eum ex mortuis. Et vos cum essetis mortui in delictis et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta. »

Res Græcanicas cum Judaicis conjungit, ut tamen istas velut illas non rejiciat, sed superius ascendat, et in spiritualibus corporalia conservet, Quocirca, admisso statim Judaismi indicio, circumcisione scilicet, nos qui veræ Christi circumcisioni credimus, ejus quoque consortes effici ait. Hæc porro non humana manu peragitur, sed spontanea corporis affectuum abdicatione, qua deposita terrestri vita, cœlestem assumimus, quæ nobis per resurrectionem Christi redditur. Atqui resurrectionem hanc jam potestate quidem habemus, credentes in illum qui nostri causa resurrexit, re vero tempore tandem suo obtinebimus.

Vers. 14, 15. « Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci;

et exspolians principatus et potestates; traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. »

A νος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

In eos qui contumaces in Deum fuere, quædam veluti scriptura est, expressa pravæ vitæ delineatio. Instrumentum hoc dilutum fuit, ut non amplius adversum nos contestetur, modo ad decretum divinum accedamus, libera utique voluntate, diligentique studio. Cruci itaque Domini illud affixum fuit, hoc est abolitum et rescissum, exstincta vita, in qua improbitatis, ejusque contra nos testimonii expressionem ferebamus. Nam qui vitam istam exstinxit, chirographum subinde quod adversus eam exstabat, pessumdedit, et pravas potestates, quæ vitio carnis circum exercverant, quæque totum hominem obtegebant, una cum corpore exuit, suspenditque, **211** adeo ut susciperet quidem ipse confusionem ante hominum oculos; quam vero in illos a quibus in crucem actus fuit, sive in principes hujus mundi, rejiceret. Mors enim in qua robur eorum positum erat, enecata est, et in vitam commutata: quo factum est, ut illi throno exciderint, destructa morte, quæ basis ejus et fundamentum erat.

Ἐν τοῖς παρακούσασι Θεοῦ, καθάπερ γράμμα ἐστὶ τὴν παρακοὴν ἐλέγχον, ἢ ἐκτύπωσις, ἡ ἐκ τῆς πονηρᾶς ζωῆς. Τὸ διάγραμμα τοῦτο ἐξαλείφεται, ὡς μηκέτι καταμαρτυρεῖν ἡμῶν, ἐὰν δόγματι θείῳ προσίωμεν, τουτέστι προαιρέσει καὶ σπουδῇ. Προσήλωται οὖν, φησὶ, τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου, τουτέστι νενέκρωται καὶ ἠκύρωται, τῆς ζωῆς νεκρωθείσης, ἐν ᾗ τὴν τύπωσιν εἴχομεν τῆς πονηρίας, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς καταμαρτυρίας. Ὁ γὰρ νεκρώσας τὴν ζωὴν, ἐνέκρωσε τὸ κατ' αὐτῆς χειρόγραφον, καὶ τὰς πονηρὰς ἐξουσίας τὰς περιπεφυκυίας τῇ κακίᾳ τῇ σαρκικῇ, καὶ οἱονεὶ σκεπούσας καὶ καλυπτούσας τὸν ἄνθρωπον, συναπεκδύσατο τῷ σώματι, συνεκρέμασε, βαστάζων μὲν αἰσχύνην αὐτὸς, τὴν ἐν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς, περιτρέπων δὲ αὐτὴν εἰς τοὺς σταυροῦντας τοῦ αἰῶνος τούτου ἄρχοντας ὄντας· ὅτι τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν, ὁ θάνατος ἀνῃρέθη μεταπεσὼν εἰς ζωὴν, ὥστε ἐκπεπτωκέναι τοῦ θρόνου, διὰ τὸ τὴν ῥίζωσιν, καὶ τὴν ὑποβάθραν αὐτοῦ περιῃρῆσθαι, ἥτις ἐστὶν ὁ θάνατος.

B

« [Vers. 16, 17.] Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. »

« Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ Νουμηνίας, ἢ Σαββάτων, ἃ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ. »

Facti estis immunes, inquit, ab illis præceptis quæ ad corpora spectabant. Nam hæc omnia umbratiles figuræ erant futurorum; quando nempe assistemus Deo, veram illam præferentes mundilitiam, veramque festivitatem agentes.

C

Ἀπηλλάγητε, φησὶ, τῶν περὶ σωμάτων νομοθεμάτων. Ταῦτα γὰρ πάντα τυπικαὶ σκιαὶ μελλόντων, ὅτε τὴν ὄντως ἔχοντες καθρότητα [m], καὶ τὴν ἀληθῆ ἑορτάζοντες ἑορτὴν, Θεῷ παραστησόμεθα.

Vers. 18, 19. « Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit, ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei. »

« Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ, καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων χορηγοῦν, καὶ συμβιβαζόμενον αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ. »

Nemo, ait, vobis sanciat legem quæ humilis adhuc abjectaque sit, quæ vos angelis procuratoribus, et administris orbis in carnalibus quoque subjiciat. Nam illi custodes legis, qui eam sequuntur, nulla causa sapientiam jactitant suam, cum capite, quod est Christus, careant; per quem universum Ecclesiæ corpus per commissuras et compagines ea accretione crescit, qua ipsi concessit Deus ut augescat. *Commissuras* autem et *nexus* appellat illos, qui verbum docent in Ecclesia. Ecclesia siquidem per eos Christo conjungitur, et in elegans ædificium exstruitur.

D

Μὴ νομοθετείτω τις ὑμῖν, φησὶ, νομοθεσίαν ἔτι τὴν ταπεινὴν, τὴν ὑπ' ἀγγέλοις οὖσαν ἐπιτρόποις, καὶ οἰκονόμοις, καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς ταπεινῶν ὑμᾶς. Ταύτης γὰρ ἀντεχόμενοι οἱ τοῦ γράμματος φύλακες μάτην ἐπὶ σοφίᾳ μεγαλοφρονοῦσιν, οὐκ ἔχοντες τὴν κεφαλὴν, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ ἅπαν τῆς Ἐκκλησίας τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων αὔξει τὴν αὔξησιν, ἣν αὐτῇ δέδωκεν ὁ Θεὸς αὐξάνεσθαι. *Συναφὰς* δὲ καὶ *συνδέσμους* τοὺς τὸν λόγον τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρύττοντας λέγει. Δι' αὐτῶν γὰρ συνάπτεται ἡ Ἐκκλησία Χριστῷ, καὶ τὴν καλὴν οἰκοδομὴν οἰκοδομεῖται.

Vers. 20-22. « Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo decernitis? ne tetigeris, neque gustaveris, neque contrectaveris; quæ omnia sunt in interitum ipso usu. »

« Εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς· ἃ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει. »

VARIÆ LECTIONES.

[m] Spatium vacuum est in mss.; lego autem καθαρότητα.

Εἰ ἐνεκρώθητε ταύτῃ, φησὶ, τῇ ζωῇ, καὶ παντὶ A δρωμένῳ καὶ σαρκικῷ. Τὸν γὰρ παρόντα βίον διὰ τῶν *στοιχείων* σημαίνει. Εἰ ἀπεθάνετε οὖν, φησὶ, τῷ αἰῶνι τούτῳ, τί πάλιν περὶ αὐτὸν στρέφεσθε, περὶ βρώματα, καὶ τὰ τοιαῦτα στρεφόμενοι; ταῦτα γὰρ, φησὶ, γαστρὶ δέδοται, καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ.

« Κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων· ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. »

Ἐντολὰς ἀνθρώπων, τὰς μυθικὰς διδασκαλίας τῶν Ἰουδαίων λέγει, ἢ καὶ ἐντολὰς σαρκικὰς αὐτὰς λέγει, μηδὲν ἐχούσας πνευματικόν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, *οὐ κατὰ Θεόν*[n]. *Ἀφειδίαν δὲ σώματος*, B τὴν περιτομὴν λέγει.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Εἰ συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. »

Ἐπεὶ οὖν, φησὶν, εἰς ἑτέραν ζωὴν ἀνέστητε τὴν οὐράνιον, τῶν κατὰ γῆν ἁπάντων δικαιωμάτων ἄνω γίνεσθε. Οὐ γὰρ δυνατὸν, ἀλλαχοῦ μὲν ἔχειν τὴν ζωὴν, τῆς δὲ ἑτέρωθι κειμένης ἔχειν τὰ νομοθετήματα· ἀλλὰ ἀργείτω μὲν τὰ περὶ σῶμα, ὡς C τεθνηκότων ἡμῶν, ἐνεργείσθω δὲ τὰ πνεύματα καθὸ ζῆτε, καὶ ἀναμενέτω τὸ σῶμα τὴν καὶ αὐτῷ δοθησομένην ζωὴν, ἐπειδὰν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῖν χορηγὸς ἐπιφανῇ Χριστὸς, ἔχων μὲν αὐτὴν ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι, μεταδώσων δὲ αὐτῆς καὶ τοῖς ἡμετέροις· ἐπειδὰν καὶ αὐτὰ εἰς ζωὴν προαχθῆναι δέῃ, ζωὴν τὴν ἔνδοξον, ζωὴν τὴν μακαρίαν, πρὸς ἣν ἰδίαν οὖσαν Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς συσχηματιζόμεθα.

« Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε D ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους. »

Ἡ τοῦ Παύλου παραίνεσις, νεκρότητα μὲν εἰσηγεῖται πρὸς τὴν κοσμικὴν ζωὴν τὴν παρεφθαρμένην, ζωὴν δὲ ἀντὶ ταύτης εἰσάγει τὴν οὐράνιον καὶ πνευματικήν· καὶ νεκρῶσαι μὲν τὰ μέλη προστάττει τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἂν τῷ πνεύματι ἡμῶν ζωὴν καταλιπὼν κατὰ τὴν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι πολιτείαν, ἀναγκαίαν δὲ τὴν νέκρωσιν τῆς ζωῆς ἀπο-

Si mortificati estis, inquit, huic vitæ, et omni quod visibile et carnale est. Præsentem quippe vitam, *elementa* dicendo significat. Si ergo huic sæculo mortui estis, inquit, cur ergo circa illud versamini iterum, circa escas, et alia ejusmodi? isthæc enim data sunt ventri, et in corruptionem abeunt.

« Secundum præcepta et doctrinas hominum : [Vers. 23] quæ sunt rationem habentia sapientiæ, in superstitione et humilitate, et ad non parcendum corpori, non in honore aliquo, ad saturitatem carnis. »

Præcepta hominum, fabulares Judæorum doctrinas vocat, quas perinde mandata carnis appellat, ut quæ nihil spiritus habeant. Hoc porro significat dum ait, *non secundum Deum*. Dicendo autem; *ad non parcendum corpori*, circumcisionem innuit.

CAP. III.

Vers. 1-4. « Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ **212** sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. »

Quoniam ad vitam alteram, cœlestem nimirum, resurrexistis, superiores efficiamini terrenis omnibus institutis. Non enim fieri potest ut alio in loco vitam agamus, et vitæ alterius sanctiones C sectemur : sed quæ ad corpus attinent, cessare oportet, ac si mortui essetis ; operentur autem quæ sunt Spiritus secundum quem vivitis. Interim corpus exspectet vitam, quæ ipsi dabitur, quando ille qui vitæ est auctor, manifestus fiet, ut vitam qua suum corpus præditum est, nostris etiam impertiatur, quando isthæc quoque ad vitam adduci necesse erit, ad vitam, inquam, gloriosam, ad vitam felicem, cui, quoniam propria est Christi, nos quoque similes evademus.

Vers. 5-9. « Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei in filios incredulitatis. In quibus D et vos aliquando ambulastis cum viveretis in illis : nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem. »

Hæc exhortatio Pauli, mundanæ seu corruptæ vitæ interemptionem suadet, in cujus locum cœlestem et spiritualem vitam subjicit. Ac membra quidem, quæ sunt super terram, jubet mortificari, ut tamen spiritui nostro supersit vita quæ secundum Spiritum sanctum instituatur. Necessariam autem esse ostendit vitæ hujus mortificationem,

VARIÆ LECTIONES.

[n] *Τὸ οὐ κατὰ Θεόν*. Videtur auctor in Apostoli textu legisse, διδασκαλίας ἀνθρώπων, οὐ κατὰ Θεόν.

ubi sordes ejus spurcitiasque edisserit; ne, quemadmodum gentiles, vitam quæ in corpore agitur, malam esse suspicemur, sed vitæ duntaxat deflexionem ad voluptates, in quibus scortatio est, et omnia quævis nequitiæ genera : immunditiam quoque et impudicitiam, libidinem, et concupiscentiam malam nominat; quibus et avaritiam adjungit, quippe quæ sequela sit voluptatum, quæ pecuniarum suppeditationem exigunt. Avaritiam vero, *servitutem idolorum* appellat, quoniam avari, relicto Dei cultu et servitio, Dei vice pecuniis serviunt. Ut ergo suadeat ejusmodi vitiis non adhærescere, iram Dei propter illa imminere ait in illos qui credere detrectant. E re non fuerit igitur, inquit, ut et fideles, qui iram effugerunt, in istis operibus versentur, in quibus vos olim versabamini, dum vitam illam agebatis, quam vos ex toto deponere commonemus.

A δείκνυσι, τὸ μεμολυσμένον αὐτῆς ἐξηγούμενος, ἵνα μὴ τὴν ἐν σώματι ζωὴν πονηρὰν ὑπολάβωμεν, ὥσπερ Ἕλληνες ἡγοῦνται, ἀλλὰ τὴν τῆς ζωῆς παρατροπήν, τὴν ἐν ἡδοναῖς, ἐν αἷς αἱ πορνεῖαι, καὶ ὅσαι ἰδέαι κακουργίας· ἀκαθαρσίαν, καὶ ἀσέλγειαν, καὶ πάθος, καὶ ἐπιθυμίαν κακὴν ὀνομάζει, καὶ τὴν πλεονεξίαν ἐπισυνάπτων, ὅτι ὃὴ ἀκολούθημα τῶν ἡδονῶν αἱ πλεονεξίαι, χρημάτων χορηγίαν ἐπιζητουσῶν ἡδονῶν. Εἰδωλολατρείαν δὲ καλεῖ τὴν πλεονεξίαν, ὅτι τῷ Θεῷ δουλεύειν καταλιπόντες, ἀντὶ Θεοῦ τοῖς χρήμασι δουλεύουσι. Πείθων οὖν μὴ διατρίβειν τοῖς τοιούτοις, τὴν ὀργὴν ἐπέρχεσθαί φησι δι' αὐτὰ ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀπειθοῦσιν. Οὐ δέον οὖν, φησὶ, καὶ τοὺς πιστοὺς τοὺς καὶ τὴν ὀργὴν ἀποφευξαμένους, ἐν τούτοις τοῖς ἔργοις διατρίβειν, ἐν οἷς τὸ παλαιὸν διετρίβετε, ὅτε τὴν ζωὴν εἴχετε ταύτην, ἣν ἀποθέσθαι συμβουλεύομεν.

B

« Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis. »

« Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ. »

Generatim et in summa dicit, veterum morum mutationem esse necessariam. *Hominem* enim *veterem* nuncupat, ingenitam vivendi rationem, ex quo lapsus est homo.

Καθόλου λέγει συνελὼν μεταβολὴν τῶν παλαιῶν τρόπων δεῖν γενέσθαι. *Ἄνθρωπον* γὰρ λέγει *παλαιὸν*, τὸν τρόπον τὸν πάλαι, τὸν ἀπὸ τῆς πτώσεως ἐπιγεγενημένον.

Vers. 10-14. « Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum. Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus, Scytha, servus, liber, **213** sed omnia et in omnibus Christus. Induite ergo vos sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam; supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Christus donavit nobis, ita et vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis. »

« Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος αὐτὸν, ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. Ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. »

C

Ὅσπερ *παλαιὸν ἄνθρωπον*, τὴν πονηρίαν ἐπεισελθοῦσαν ἡμῖν ἐκ τῆς πτώσεως λέγει, οὕτω καινὸν, τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, ὡς πάντας εἶναι μιμητὰς Χριστοῦ, καθὸ καὶ ἐν Ἰουδαίῳ, καὶ ἐν Ἕλληνι καὶ Βαρβάρῳ, καὶ ἐν δούλῳ, οὓς ὁμοιώματα αὐτοῦ πάντας θέλει γενέσθαι.

Vers. 15-25. « Ex pax Dei exsultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, docentes et commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in corde vestro Domino. Et omne quodcunque facitis in verbo, et in opere, omnia in nomine Domini Jesu, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. Mulieres, subditæ estote viris vestris, sicut oportet, in Domino. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse illis. Filii, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi ho-

« Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι, καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε. Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, διδάσκοντες, καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς, ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ. Καὶ πᾶν ὅ τι ἂν ποιῆτε ἐν λόγῳ, ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δι' αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, ὡς ἀνῆκεν, ἐν Κυρίῳ. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα. Τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον ἐν Κυρίῳ. Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν. Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ, ὡς

D

ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν Θεόν. Καὶ πᾶν ὅ τι ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες ὅτι ἀπὸ Κυρίου λήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε. Ὁ δὲ ἀδικῶν, κομιεῖται ὃ ἠδίκησε, καὶ οὐκ ἔστι προσωπολημψία. »

A minibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus; scientes quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis : nam Domino Christo servitis. Qui autem iniquus est, recipiet id quod inique gessit : et non est personarum acceptio apud Deum. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς. Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ, προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ Θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου, λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτό, ὡς δεῖ με λαλῆσαι. »

Καὶ τὸ εἰρηναῖον, φησὶν, ἐκ καρδίας ἔστω, καὶ ἐκ καρδίας κρατείτω, μὴ λόγων ἁπάταις δοκούντων ἐπιτελεῖσθαι. Ἀπαιτεῖ γὰρ τὴν διὰ τῆς εἰρήνης ἕνωσιν τοῦ ἑνὸς σώματος ἑνότης, εἰς ὃ πάντες ἀνειλήμμεθα δυνάμει, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν. »

Τὴν συνδιατριβὴν τῶν ἀπίστων φιλικὴν εἶναι βούλεται μέχρι τῆς κοινῆς ταύτης φιλίας. Ἕως γὰρ σύνεσμεν τοῖς τοιούτοις, εἰρηνικῶς συνεῖναι δεῖ, ἐπειδὴ μετὰ τοῦτο ἔσται τό· *Κατὰ μόνας ἐπ' ἐλπίδι κατῴκησάς με.*

« Τυχικὸς, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς, καὶ πιστὸς διάκονος, καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς, εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῷ τε τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν. Πάντα ὑμῖν γνωρίσουσι τὰ ὧδε. Ἀσπάζεται ὑμᾶς. »

Ἀσιανὸς ἀνὴρ ἀπολιπὼν τὴν πατρίδα, καὶ ἀκολουθῶν τῷ Ἀποστόλῳ. Διὸ καὶ *ἀγαπητὸν ἀδελφὸν*, καὶ *πιστὸν διάκονον*, καὶ *σύνδουλον ἐν Κυρίῳ* καλεῖ, καὶ διδασκαλικῆς χάριτος τετυχηκότα. Δείκνυσιν ἐπὶ παρακλήσει τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποστέλλων αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης σὺν Ὀνησίμῳ πολίτῃ Κολοσσαέων ὄντι, καὶ οἰκείως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀποστελλομένῳ.

« Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου. »

Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης συναπάρας τῷ Παύλῳ. Ἐπεὶ οὖν καὶ δεσμώτῃ συνεξῆλθεν, ὥσπερ αἰχμαλώτῳ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ὄντι, *συναιχμάλωτον* καλεῖ.

« Καὶ Μάρκος ἀνεψιὸς Βαρνάβα, περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν· καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰοῦστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς.

[71] Psal. IV, 10.

CAP. IV.

Vers. 1, 4. « Domini, quod justum est et æquum servis præstate; scientes quod et vos Dominum habetis in cœlis. Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione : orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum), ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui. »

Iis quæ sunt pacis, inquit, ex animo studeatur, eaque ex intimis corroborentur, neque fallaciis verborum specie tenus præstentur. Conjunctionem enim quæ pace sanciatur, postulat unitas corporis unius, in quod omnes virtute assumpti sumus : hocque est corpus Christi.

Vers. 5-7. « In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet. »

Vult ut cum infidelibus amice commoremur, communi hac amicitia. Nam quandiu cum ejusmodi hominibus versamur, pacifice nos agere oportet : posthac enim fiet illud : *Singulariter in spe constituisti me* [71].

« Tychicus, charissimus frater, et fidelis minister et conservus in Domino; [Vers. 8-10] quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, **214** et consoletur corda vestra cum Onesimo fideli et charissimo fratre, qui ex vobis est. Omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis. Salutat vos. »

Vir Asiaticus, qui relicta patria, secutus erat Apostolum. Quamobrem illum et *charissimum fratrem, et fidelem ministrum, et conservum in Domino* appellat, necnon docendi gratia ornatum. Significat se illum, Ecclesiis id postulantibus, Roma misisse cum Onesimo Colossarum cive, qui speciatim et apposite ad Judæos missus erat.

« Aristarchus concaptivus meus. »

Ille ipse est qui Thessalonica cum Paulo solverat. Quoniam igitur tum quando Paulus catena vinctus est, una cum ipso ex Judæa venerat, *concaptivus* idcirco vocatur, ac si apud gentes captivus ageret.

« Et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata : si venerit ad vos, excipite illum : Vers. 11] et Jesus, qui dicitur Justus, qui sunt

ex circumcisione. Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. »

Eum etiam qui *Marcus* hic nominatur, consanguinitas Barnabæ commendat. Nam Barnabas erat notior. Jesum addit *qui vocatur Justus*; cum hunc forsitan fideles ita cognominassent, ob reverentiam nominis Salvatoris. Atqui hos sibi solatio esse ait, cum essent ex circumcisione, propter jacturam utique contribulium aliorum. Nam ei qui propter illos qui pereunt, luget, solamini sunt qui salvi fiunt.

A Οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία. »

Καὶ ἡ πρὸς Βαρνάβαν συγγένεια συνίστησι τὸν ὀνομαζόμενον Μάρκον. Γνωριμώτερος γὰρ ὁ Βαρνάβας. Ἰησοῦν δὲ ἐπάγει *τὸν λεγόμενον Ἰοῦστον*· ἴσως ἐπονομαζόντων αὐτὸν οὕτω τῶν πιστῶν δι' εὐλάβειαν τὴν περὶ τὸ ὄνομα Σωτῆρος. Ἐκ περιτομῆς δὲ τούτους ὄντας, παρηγορίαν ἑαυτῷ φησιν εἶναι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν συγγενῶν. Πενθοῦντι γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀπολωλόσι, παραμύθιον οἱ σωζόμενοι.

Vers. 12, 15. « Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate. Testimonium enim illi perhibeo, quod habet zelum multum pro vobis, et pro iis B qui sunt Laodiceæ, et qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympham. »

Nonnihil juvat affinitas, sive secundum genus sit, sive secundum patriam, insuper etiam et quæ secundum doctrinam. Iis autem omnibus modis Epaphras Colossenses contingebat. Orationum igitur studium commendat, dum de illis sermonem habet.

« Ἀσπάζεταί ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ὑμῶν δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα στῆτε τέλειοι, καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ, ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τῶν ἐν Ἱεραπόλει. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς, καὶ Δημᾶς. Ἀσπάζεσθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφοὺς, καὶ Νυμφᾶν. »

Ἐργάζεταί τι καὶ ἡ κατὰ γένος, καὶ ἡ κατὰ πατρίδα οἰκειότης, ἔτι δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπῆρχε τῷ Ἐπαφρόδιτῳ πρὸς τοὺς Κολοσσαέας. Τὴν οὖν τῶν εὐχῶν σπουδὴν δείκνυσιν ἐν τῷ περὶ τούτων διηγήματι.

« Et quæ in domo ejus est, Ecclesiam. [Vers. 16.] Et cum lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite, ut et in Laodicensium ecclesia legatur. »

Unamquamque etiam per domos Ecclesiam adhortatur, ut pietatem erga Deum colant. Ubi domos, ipsas quoque ecclesias appellat.

« Καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ Ἐκκλησίαν. Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολὴ, ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ. »

Προτρέπει καὶ τὴν κατ' οἴκους ἀσκεῖσθαι τὰ τῆς θεοσεβείας, ἐκκλησίας καλῶν καὶ τοὺς οἴκους. C

« Et eam quæ est ex Laodicea, vos legatis. »

Primam Epistolam ad Timotheum dicit. Quidam aiunt non hic Epistolam innui quam Paulus ad illos miserit. Non enim ait, ad Laodicenses, sed eam quæ *Laodicea* scripta esset ad Paulum.

« Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε. »

Τὴν πρὸς Τιμόθεον πρώτην λέγει. Τινές φασιν, ὅτι οὐχὶ τὴν Παύλου πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένην. Οὐ γὰρ λέγει, τὴν πρὸς Λαοδικέας, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν Παύλῳ *ἐκ Λαοδικείας* γραφεῖσαν.

Vers. 17, 18. « Et dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti a Domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. »

Cum ministratoria quædam cura huic **215** injuncta esset, eum commonefacit, uti jussionem ac pensum exsequatur : idque *in Domino*, ut nihil, sive parvum sit, sive magnum, aliter fiat, nisi secundum Deum.

« Μεμνημονεύετε μου τῶν δεσμῶν. » D

Οὐκ αἰσχύνεται τοῖς δεσμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀγάλλεται· καὶ τούτων ἕνεκα μνήμης ἄξιον ἑαυτὸν οἶδεν ὄντα.

« Memores estote vinculorum meorum. »

Non eum pudet vinculorum, quin et iis oblectatur ; seque ipsum propter illa recordatione dignum ducit.

« Ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Οἶδε γὰρ ἀναμνήσων αὐτοὺς, ὅτι διὰ ταύτης σέσωσται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.

« Gratia vobiscum. Amen. »

Volebat enim in memoriam ipsorum revocare universum genus hominum salutem per gratiam obtinuisse.

Ad Colossenses Roma scripsit per Tychicum et Onesimum. Versus 208.

Πρὸς Κολοσσαεῖς ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ καὶ Ὀνησίμου. Στίχων σή.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD THESSALONICENSES.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος, καὶ Σιλουανὸς, καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἀκούσας ὁ Ἀπόστολος θλιβομένους Θεσσαλονικεῖς, καὶ δειλιάσας μήποτε μετατεθῶσιν ἀπὸ τῆς πίστεως, πέμπει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκείνου δὲ ἐλθόντος καὶ ἀπαγγείλαντος, ὡς εἰσὶν ἐδραῖοι, χαίρων γράφει πρὸς αὐτούς. Ἅμα δὲ ἀκούσας ὅτι περὶ τὸν βίον ἐλαττώματά τινα εἶχον, καὶ πρὸς ταῦτα γράφει. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἐπιστολῆς.

Τὸ δὲ προοίμιον ἐκ ταπεινοφροσύνης, ὅπου γε τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἴσους αὐτοῦ συντάττει. Ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοὺς τῆς χάριτος δι' ἧς ἐλυτρώθησαν, ἡρέμα πλήττων αὐτῶν τὰ περὶ τὸν βίον πταίσματα· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ *τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα* λέγει, υἱοθεσίας αὐτοὺς εἰς μνήμην ἄγων.

« Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν, ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν. »

Ὅρα πῶς ἀληθὴς ἡ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχαριστία ἀναφερομένη τῷ Θεῷ, ὅτι πίστιν ἔσχον, καὶ οὐχ ἁπλῶς πίστιν, ἀλλ' ἐνέργειαν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀγάπην, ἀλλ' ἔγκοπον ἀγάπην εἶπον. Ἐκοπίων γὰρ ἐν τοῖς διωγμοῖς διὰ τὸ ἀγαπᾷν τὸν Κύριον. Καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐλπίδα εἶχον, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἐλπίδα.

« Τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. »

Εἰ πιστεύεις, πάντα πάσχε. Εἰ δὲ μὴ πάσχεις, οὐ πιστεύεις.

« Εἰδότες, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Θεοῦ, τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε, οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς, καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου. »

Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *εὐχαριστοῦμεν*, ἵνα ᾖ, Εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ, γινώσκοντες τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν καθ' ἣν ἐξελεξάμεθα ὑμᾶς, καὶ ὅτι παραλαβόντες τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ἀποδείξει δυνάμεως πολλῆς, ἧς ἐνήργησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἁπλῶς παρελάβετε, ἀλλὰ τοσαύτην ἐν ὑμῖν ἔσχε τὴν ἰσχύν, ὡς μιμητὰς

CAPUT PRIMUM.

A

Vers. 1. « Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo. »

Cum accepisset Apostolus Thessalonicenses male vexari, ac metueret ne a fide desciscerent, Timotheum ad illos Athenis misit. Quo subinde reverso et nuntiante constantes illos exsistere, non sine gaudio ad ipsos scribit. Quoniam autem audierat eos in iis quæ ad vitam attinent, defectus quosdam pati, de hoc etiam scribit. Et hoc est argumentum Epistolæ.

Initio modestiam animi præfert, dum suos discipulos pari secum ordine ponit. Illis autem commemorat gratiam qua redempti essent, ut tacite perstringat lapsus quos admiserant. Neque vero id solum præstat, sed et *Deum* et *Patrem* nominat, ut adoptionis memoriam illis refricet.

Vers. 2, 3. « Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris, sine intermissione memores. »

Videsis quam sincera sit gratiarum actio, quam pro illis rependit Deo, quia fidem haberent, neque fidem solum, sed etiam opera; neque charitatem duntaxat, sed etiam illam quæ in laboribus desudaret. Nam exagitationibus laborabant, eo quod diligerent Dominum. Neque spe simplici præditi erant, sed et cum tolerantia sperabant.

B

C

« Operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis, et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum. »

Si credis, cuncta patere. Sin autem non pateris, neque credis.

Vers. 4-6. « Scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis, quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti. »

D

216 Communi verbo ait, *gratias agimus*; ut hic sit sensus: Deo grates habemus, cognoscentes electionem vestram, qua vos elegimus, quodque, cum acciperetis Evangelium ob ostensionem multiplicis virtutis, quam Spiritus sanctus edidit, non utcunque et simpliciter illud accepistis, sed tantam

in vobis vim habuit, ut imitatores nostri et Domini evaderetis. Sic autem loquitur, propter afflictiones quibus vexatus est a Judæis.

ὑμᾶς ἡμῶν γενέσθαι, καὶ τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ λέγει, δι' ἃς ὑπέμεινε θλίψεις παρὰ τῶν Ἰουδαίων.

Vers. 7-9. « Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia; sed et in omni loco fides vestra quæ est apud Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de vobis annuntiant, qualem introitum habeamus ad vos. Et quomodo. »

« Ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Ἀχαΐᾳ. Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυθεν, ὥστε μὴ χρείαν ὑμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι. Αὐτοὶ γὰρ περὶ ὑμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὁποίαν εἴσοδον ἔχομεν πρὸς ὑμᾶς. Καὶ πῶς. »

Vide quanto incremento aucti erant, ut et ipsi forma fierent aliis, neque paucis hominibus, sed et cunctis regionibus et gentibus, in *Macedonia* nimirum, *et in Achaia*. Bene vero ait, *diffamatus est*, seu divulgatus, ut superjectionem claritudinis significaret.

Ὅρα πόσην ἔσχον ἐπίδοσιν, ὡς καὶ αὐτοὺς ἑτέροις γίνεσθαι τύπον, καὶ οὐκ ὀλίγοις, ἀλλὰ καὶ χώραις ὅλαις, καὶ ἔθνεσιν· *ἐν τῇ Μακεδονίᾳ* γὰρ *καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ*. Εὖ δὲ καὶ τὸ *ἐξηχήθη*, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος.

« Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero. »

« Συνεστρέψατε πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ. »

Quoniam Dei quondam fuerant, cumque posthac aberrassent, vocati rursum erant, idcirco dixit, *conversi estis*. Recte autem subdit, *vivo*, ut distinguatur ab idolo inanimato; tum deinde, *et vero*, ad differentiam eorum qui falso dicuntur dii.

Ἐπειδὴ Θεοῦ ἦσαν, καὶ ἐπλανήθησαν, καὶ πάλιν ἐκλήθησαν, διὰ τοῦτό, *ἐπεστρέψατε*, εἶπεν· καλῶς δὲ καὶ, *τῷ ζῶντι*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἀψύχου εἰδώλου· *καὶ τῷ ἀληθινῷ*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ψευδωνύμων θεῶν.

Vers. 10. « Et exspectare Filium ejus de cœlis, quem suscitavit de mortuis, Jesum qui eripuit nos ab ira ventura. »

« Καὶ ἀναμένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, Ἰησοῦν, τὸν ῥυόμενον ὑμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης. »

Primo loco ponit id quod gloriosum est, dicendo nimirum, *de cœlis*, tum id quod inglorium, mortem scilicet; moxque mortis subjungit causam, quæ est nostra salus. Nam eripuit nos ab ira ventura.

Πρῶτον τὸ ἔνδοξον τίθησι τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν, εἶτα τὸ ἄδοξον, τὸν θάνατον· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἐπισυνάπτει τοῦ θανάτου· αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἡμετέρα σωτηρία. Ἐρρύσατο γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐπικειμένης ὀργῆς.

CAP. II.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Vers. 1-4. « Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit; sed ante passi et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra. »

« Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοί, τὴν εἴσοδον ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν, ἀλλὰ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν Φιλίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν, λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι. Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν. »

Testes illos advocat, ad quos sermonem habet: quia nempe vult eos scire, non se segniorem redditum esse ob vexationem quæ Philippis acciderat, quin ipsis prædicaret. Hoc autem tacita exhortatio erat, ut afflictiones strenue tolerarent.

Αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας πρὸς οὓς ὁ λόγος, ὅτι δὴ αὐτοὺς εἰδέναι βούλεται, ὅτι οὐκ ὀκνηρότερον αὐτὸν ἐποίησε πρὸς τὸ αὐτῶν κήρυγμα, ἡ ἐν Φιλίπποις γενομένη θλῖψις. Τοῦτο δὲ προτροπὴ λελησμένη τοῦ γενναίως ὑποφέρειν τὰς θλίψεις.

« Non de errore. »

« Οὐκ ἐκ πλάνης. »

Atqui hujus rei argumentum est, quod in vexatione prædicasset. Nam qui prædicando decipit, nunquam propter prædicationem suam vexari sustinuerit, cum non nesciat hanc ipsam afflictione non vacare.

Καὶ τούτου σημεῖον, τοὺς ἐν θλίψει κηρύξαι. Ὁ γὰρ πλανῶν ἐν τῷ κηρύγματι, οὐκ ἄν ποτε ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ κηρύγματος θλῖψιν ὑπομένοι, εἰδὼς αὐτὸ τοῦτο θλῖψιν ὑπάρχον.

« Neque de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium; ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra. [Vers. 5, 6.] Neque enim aliquando **217** fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ (Deus testis est), nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. »

« Οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν δόλῳ, ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὔτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας· Θεὸς μάρτυς· οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὐδὲ ὑφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων. »

Hoc est, non vobis loquentes quæ jucunda es-

Ἀντὶ τοῦ, λέγοντες ὑμῖν τὰ πρὸς ἡδονήν· ἀλλ' οὗ-

τως ἐκηρύξαμεν, φησὶν, ὡς ἐδοκίμασεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ἀνθρώποις ἠρέσαμεν· οὐδὲ γὰρ ἐκολακεύσαμεν ὑμᾶς, ἀλλὰ τὰ ἐπίπονα ἐκηρύξαμεν. »

« Δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα. Οὕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν, οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν γεγένησθε. Μνημονεύετε γὰρ, ἀδελφοὶ, τὸν κόπον ἡμῶν, καὶ τὸν μόχθον· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ὑμεῖς γὰρ μάρτυρες, καὶ ὁ Θεὸς, ὡς ὁσίως, καὶ δικαίως, καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν· καθάπερ οἴδατε, ὡς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ, παρακαλοῦντες ὑμᾶς, καὶ παραμυθούμενοι, καὶ μαρτυρόμενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ, ἐδέξασθε, οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καθώς ἐστιν ἀληθῶς, λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν. Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ, τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν. »

Τουτέστιν, ἀπαιτεῖν παρ' ὑμῶν τιμὰς, ὡς τοσοῦτον ἐγχειρισθέντες ἀξίωμα, ἀλλὰ ταπεινότεροι τῶν μαθητῶν γενόμενοι διδάσκαλοι.

« Καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων. »

Μέσους τίθησι τοὺς προφήτας τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα καὶ περὶ τούτους δείξῃ γεγονότας κακοὺς, οὓς ὁμολογοῦσιν ἰδίους εἶναι. Καὶ τὸ μέσον, ποιεῖ αὐτοὺς εἰς τὰ ἄκρα κακούς.

« Καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε. »

Κωλύουσι γὰρ αὐτοὺς σώζεσθαι.

« Ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. Διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἅπαξ, καὶ δίς. »

Ἀντὶ τοῦ, ἐπληρώθησαν αὐτῶν αἱ ἁμαρτίαι.

« Καὶ ἐνέκοψεν ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. »

Ἐπειδὴ αἱ θλίψεις αἱ διὰ τὸ κήρυγμα, ἐνεπόδισαν, τούτου χάριν αὐτὰς τὰς θλίψεις ἀνατίθησι τῷ Σατανᾷ. Ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ ἐπεγείρων, καὶ παροξύνων κατὰ τῶν ἀποστόλων τοὺς ἀπίστους.

« Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυ-

A sent : sed ita prædicavimus, inquit, quomodo Deus de nobis periculum fecit. Non enim hominibus placuimus : quippe qui non adulati simus vobis, sed quæ aspera essent, docuerimus.

Vers. 7-15. « Cum possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli, sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos. Ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis : nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. Vos enim testes estis et Deus, quam sancte et juste, et sine querela vobis, qui credidistis, fuimus : sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos) deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui et operatur in vobis, qui credidistis. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu : quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt Jesum. »

Hoc est, cum possemus pretium a vobis et mercedem exigere, ceu qui ejusmodi munere ornati essemus ; sed, etsi magistri eramus, discipulis humiliores nos præbuimus.

« Et prophetas suos, et nos persecuti sunt, et Deo non placent. »

Medio loco, Dominum inter et apostolos, prophetas ponit, ut ostendat Judæos suam malitiam erga illos prodidisse, quòs gentiles suos esse faterentur. Quodque prophetas medio loco statuit, extremæ illos nequitiæ esse significat.

« Et omnibus hominibus adversantur ; [Vers. 16] prohibentes nos gentibus loqui, ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper. »

Arcent enim et impediunt eas ne salvæ fiant.

« Pervenit enim ira super illos usque in finem. [Vers. 17, 18.] Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio : quoniam voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus et semel et iterum. »

Pro eo ac si diceret : Completa sunt peccata eorum.

« Sed impedivit nos Satanas. »

Quoniam afflictiones quas propter prædicationes pertulerant, ipsis impedimento fuerant, eam ob rem illas attribuit Satanæ. Nam is erat qui infideles adversus Apostolum excitabat et instimulabat.

218 Vers. 19, 20. « Quæ est enim nostra spes,

eat gaudium, aut corona gloriæ? nonne et vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? Vos enim estis gloria nostra et gaudium. »

Nam qui inter doctores ordinatus est, coronam hanc et gaudium habet, ut discipuli progressus faciant.

CAP. III.

VERS. 1-3. « Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis. »

Hoc verbo ingens ejus amor commendatur.

« Remanere Athenis, solis : et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei, et adjutorem nostrum in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra : ut nemo moveatur in tribulationibus istis. »

Hoc proprium est modestiæ Apostoli. Ipse siquidem non tam relinquebatur, et solus manebat, quam qui ipsum reliquerant.

Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. [VERS. 4-13.] Nam et cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram ; ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor vester. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos ; ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni tribulatione et angustia nostra per fidem vestram, quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ? Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis, ad confirmanda corda vestra sine querela, in sanctitate in adventu Domini Jesu Christi, cum omnibus sanctis ejus. »

Ut affligamur.

CAP. IV.

VERS. 1-5. « De cætero ergo, fratres, rogamus vos, et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo vos oporteat ambulare et placere Deo, ut abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum. »

Hic consilia dare atque monere incipit. Audierat enim delicta quædam apud illos inolescere, scortationem scilicet et adulterium, a quibus ipsos

χήσεως ; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ ; ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά. »

Ὁ γὰρ τεταγμένος ἐν διδασκάλοις, τοῦτον ἔχει στέφανον καὶ χαράν, τὴν τῶν μαθητῶν προκοπήν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Διὸ μηκέτι στέγοντες, εὐδοκήσαμεν.

Πόθου πολλοῦ τὸ ῥῆμα παραστατικόν.

« Καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν, καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ, καὶ σύνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι περὶ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. »

Τοῦτο τῆς ταπεινοφροσύνης ἴδιον τοῦ Ἀποστόλου. Οὔτε γὰρ αὐτὸς μᾶλλον κατελιμπάνετο, ἀλλ' οἱ ἀπολιπόντες αὐτόν.

« Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. Καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο, καὶ οἴδατε. Διὰ τοῦτο κἀγὼ μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. Ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν, ἀδελφοί, ἐφ' ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως, ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ. Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ, ᾗ χαίρομεν δι' ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπερεκπερισσοῦ δεόμενοι, τὸ μὲν ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς. Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι, καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. »

Εἰς τὸ θλίβεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Λοιπὸν οὖν, ἀδελφοί, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν, καὶ ἀρέσκειν Θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον. Οἴδατε γὰρ τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας, εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν. »

Ἄρχεται ἐντεῦθεν τοῦ συμβουλευτικοῦ. Ἤκουσε γὰρ αὐτῶν τινα πταίσματα, πορνείαν καὶ μοιχείαν, ὧν καὶ ἀποτρέπει. Καὶ οὐχ ἁπλῶς φησι, Τὸ καὶ τὸ

μὴ ποιεῖτε, ἀλλὰ τὰς παραγγελίας αὐτοὺς ἐκ πάλαι εἰληφέναι παρ' αὐτοῦ φησι, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἃς φυλάττειν παρακελεύεται. *Τοῦτο γάρ ἐστι θέλημα τοῦ Θεοῦ.*

« Τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας. »

Ἀντὶ τοῦ, τὴν σάρκα.

« Καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν. »

Ἱκανὸν καὶ τοῦτο τοῦ ἀποτρέψαι τῆς πορνείας, τὸ μετὰ τῶν ἐπεγνωκότων τὸν Θεὸν τὸν πορνεύοντα τάττεσθαι.

« Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. »

Ὑπερβαίνειν μὲν τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς. Εὐφήμως δὲ σφόδρα, καὶ ἐπικεκαλυμμένως τὴν μοιχείαν ὠνόμασε, τὴν εἰς ἀδελφὸν ἀδικίαν αὐτὴν εἶναι λέγων.

« Διότι ἔκδικος ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπομεν ὑμῖν, καὶ διεμαρτυράμεθα. Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ. »

Ὅρα πῶς παρὰ πόδας ἔθηκε τὴν ὑπὲρ τούτων δίκην.

« Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν, τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρείαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν. Αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε, εἰς τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους. Καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ. Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, περισσεύειν μᾶλλον, καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν. Ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε. »

Ὅταν ἀθετήσῃς, φησὶν, τὸν ἀδελφὸν, τὸν λαβόντα διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ἀθετεῖς.

« Οὐ θέλωμεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κοιμωμένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου. »

Μεταβαίνει ἐπὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον. Ὅρα δὲ πῶς θαυμαστῶς κατεσκεύασε τὸ ὁμολογούμενον, λαβὼν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου εἰς πίστωσιν τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως. Πάντας γὰρ ἀνθρώπους ἀνέστησε διὰ τῆς ἰδίας σαρκός. Διὸ καὶ *πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν* λέγεται. *Ἐν λόγῳ δὲ Κυρίου*, τὸ ῥῆμα λέγειν, φησὶν, ἵνα θαῤῥῶσι περὶ τῶν ἀποφηναμένων.

« Ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. »

Τοῦτό φησιν, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἔμεινε μέχρι τοῦ τῆς ἀναστάσεως καιροῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ζώντων ἔλεγε, καὶ αὐτὸς δὲ ἔζη· ταῦτα λέγων, τῇ κοινῇ συνηθείᾳ τοῦ λόγου ἐχρήσατο, τῷ *ἡμεῖς οἱ ζῶντες*. Ὅτι δὲ τοῦτο λέγει, ἐπάγει, *οἱ περιλειπόμενοι*, ἐπεὶ εἰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοῦ ζῶντος, πῶς ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι πάντες μὲν ἀναστησόμεθα; Εἰ γὰρ ζῶν καταλαμ-

A avertit. Non simpliciter ait : Ne hoc vel illud feceritis; sed mandata quæ observari præcipit, ea ipsis a se per Dominum Jesum tradita dicit. *Hæc enim est voluntas Dei.*

219 « Vas suum possidere in sanctitate et honore, non in passione desiderii. »

Idem hoc est ac carnem suam.

« Sicut et gentes, quæ ignorant Deum. »

Hoc quoque idoneum est ad absterrendum a scortatione; quod nempe scortator illis qui Deum ignorant, accenseatur.

VERS. 6. « Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum. »

Supergrediatur, inquit, præcepta Dei. Eleganti vero admodum voce taciteque adulterium notavit,
B eam esse dicendo injuriam irrogatam fratri.

« Quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis et testificati sumus. [VERS. 7.] Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. »

Vide quomodo e vestigio horum ultionem intentat.

VERS. 8-11. « Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in vobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis. Ipsi enim vos a Deo didicistis, ut diligatis invicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abun-
C detis magis, et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullo opus habeatis. »

Dum spernis fratrem tuum, qui Spiritum sanctum per baptismum accepit, tunc non hominem, sed Deum aspernaris.

VERS. 12-14. « Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini. »

Transit ad dicendum de resurrectione. Vide autem quam egregie id astruit quod profitemur;
D assumpta nimirum resurrectione Domini ad fidem nostræ resurrectioni firmandam. Universos enim homines per carnem suam a morte revocavit. Quapropter *primogenitus* etiam *ex mortuis* vocatur. Dicendo autem, *in verbo Domini*, ita loquitur, uti iis fidant qui hæc annuntiarent.

« Quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini. »

Non hoc innuit, se superstitem fore usque ad tempus resurrectionis, sed, cum de viventibus ei sermo esset, ipseque dum hæc aiebat in vivis ageret, communi loquendi more dixit, *nos qui vivimus*. Quod autem hic dicti istius sit sensus, indicat subjungendo, *qui residui sumus*. Nam si idem significasset quod me vivente, quonam modo alio

in loco dixisset, *omnes quidem resurgemus?* Nam si vivus sursum assumitur, quo pacto resurrexerit? Eo igitur sensu quem tradidimus, ait, *nos qui vivimus.*

A βάνεται, πῶς ἐγείρεται; Ἡμεῖς οὖν οἱ ζῶντες, φησὶ, κατὰ τὸν προαποδεδομένον λόγον.

220 « Non præveniemus eos qui dormierunt. [VERS. 15-17.] Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo. »

« Οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπὸ οὐρανοῦ. »

Edicit etiam quomodo non præventurus sit. *Quoniam ipse Dominus in jussu.* Quali jussu? utique resurgendi, id est, resurgere præcipiens. *In voce archangeli*, quam et *tubam Dei* nominat; quippe quæ, jubente Deo, personabit. Hoc autem parabola quæ legitur in Evangelio significatum fuit. Ait enim: *Media nocte clamor factus est, exite obviam sponsi* [72].

Καὶ πῶς οὐ μὴ φθάσῃ, λέγει· *Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι.* Ποίῳ; Τῷ τῆς ἀναστάσεως· ἀντὶ τοῦ κελεύων ἀνίστασθαι. *Ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου*, ἣν καὶ *σάλπιγγα Θεοῦ* φησι, διὰ τὸ κελεύσματι Θεοῦ γενέσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολὴ ἐδήλωσε. *Κραυγὴ* γὰρ *ἐγένετο μεσονυκτίου, Ἐξέλθατε εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου.*

« Et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis. »

« Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἔπειτα οἱ ζῶντες ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. »

CAP. V.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

VERS. 1-5. « De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis, ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii Dei: non sumus noctis, neque tenebrarum. »

« Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοὶ, οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ οὕτως ἔρχεται. Ὅταν γὰρ λέγωσιν, Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγωσιν. Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ. Πάντες ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε, καὶ υἱοὶ ἡμέρας· οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους. »

Ostendit, non prorsus mortuos resurrectionem obtinuisse, nisi per Christum. Nisi enim Christus fuisset secundum carnem mortuus, mors destructa non esset. Vel etiam dicendo, *mortui qui in Christo sunt*, illos innuit qui propter Christum mortem obierunt, opportune consolans eos qui hæc audiebant, cum in afflictione versarentur. Ait ergo illos, qui causa Christi perpessi erunt, priores resurrecturos.

Δείκνυσιν ὡς οὐχ ἁπλῶς ἥρισκον οἱ νεκροὶ τὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ διὰ Χριστοῦ. Εἰ μὴ γὰρ ἀπέθανε κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἐλύετο θάνατος. Ἢ καὶ *νεκροὺς ἐν Χριστῷ*, τοὺς ἀποθανόντας λέγει διὰ Χριστὸν, εὐκαίρως διὰ τὸ ἐν θλίψει εἶναι τοὺς ἀκούοντας παραμυθούμενος. Φησὶν οὖν, ὡς οἱ διὰ Χριστὸν πάσχοντες καὶ πρῶτοι τῆς ἀναστάσεως τύχωσιν.

VERS. 6-11. « Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei et charitatis, et galeam, spem salutis. Quoniam non posuit vos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis; ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis. »

« Ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες, νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ περικεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας· ὅτι οὐκ ἔθετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδωμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν. Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. »

Apposite sermonem movet de labore, unaque mysterium declarat, et quam ob causam Christi mors contigerit.

Εὐκαίρως τὸν περὶ πόνου ἐνάγει λόγον, παραδεικνὺς αὐτῷ τὸν περὶ τοῦ μυστηρίου λόγον, καὶ διά τί ὁ Χριστοῦ γέγονε θάνατος.

VERS. 12, 13. « Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos

« Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἡγεῖσθαι ἑαυτοὺς

[72] Matth. XXV, 6.

ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς. »

Τὰ περὶ διδασκάλων διδάσκει, ποίους εἶναι δεῖ περιπαραινῶν.

« Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας. Ὁρᾶτε μή τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινι ἀποδῷ, ἀλλὰ πάντοτε ἀγαθὸν διώκετε, καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας. Πάντοτε χαίρετε· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς.

Ποικίλων ἀρετῶν αὐτοῖς ἐξυφαίνει λόγον.

« Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προφητείαν μὴ ἐξουθενεῖτε· πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς. »

Ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐπέχετε τὸν προφητεύοντα· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἑξῆς.

« Ὁλοτελεῖς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν. »

Εἴ τι λείπει ὑμῖν, προσπληρώσει.

« Τὸ Πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη. Πιστὸς ὁ Θεός. »

Πνεῦμα, φησὶ, τὸ χάρισμα ὃ ἔλαβεν ἕκαστος διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τότε γὰρ τῶν βαπτιζομένων ἕκαστος ἐλάμβανε χάρισμα, καὶ ἐποίει σημεῖα. Καὶ ὁ μὲν γλώσσαις ἐλάλει, ὁ δὲ προεφήτευεν· ἄλλος ἰᾶτο τοὺς κάμνοντας, ἄλλος δαιμόνια ἐξέβαλλεν, ἄλλος ἀνίστα τοὺς νεκροὺς, ἄλλος ἄλλο τι ἐποίει. Τοῦτο οὖν τὸ χάρισμα, ὃ καὶ *Πνεῦμά* φησι, μένειν ἐν αὐτοῖς ὁλόκληρον εὔχεται, ἵνα κατὰ μηδὲν στερηθῶσι τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

« Ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. Ἀδελφοὶ, προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν φιλήματι ἁγίῳ. »

Ὁ καλέσας ὑμᾶς, φησὶν, Ἰησοῦς, ποιήσει τὸ ὁλοτελεῖς ὑμᾶς γενέσθαι καὶ ἀμέμπτους.

« Ἐνορκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον, ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ἐπειδὴ ἐλέγχους ἡ Ἐπιστολὴ περιέχει, μήποτε οἱ ἄτακτοι λαβόντες τὴν Ἐπιστολὴν κρύψωσιν, ἐνορκίζει αὐτοὺς ἀναγνωσθῆναι τὴν Ἐπιστολήν.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς α' ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν. Στίχων ρκγ'.

A abundantius in charitate propter opus illorum. Pacem habete cum eis. »

Docet quæ doctoribus præstanda sint, admonens interim quales illi esse debeant.

Vers. 14-18. « Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper quod bonum est, sectamini, et in invicem, et in omnes. Semper gaudete; sine intermissione orate; in omnibus gratias **221** agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in vos. »

De variis virtutibus sermonem illis contexit.

Vers. 19-23. « Spiritum nolite exstinguere. Prophetiam nolite spernere: omnia autem probate: B quod bonum est, tenete. Ab omni specie mala abstinete vos. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos. »

Hoc est, ne cohibeatis illum qui prophetias fundit: quod etiam declarat orationis series.

« Per omnia: et integer sit vester. »

Si deest vobis aliquid, hoc ipse præstabit,

« Spiritus, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. [Vers. 24.] Fidelis Deus. »

Spiritum dicit, illud donum quod unusquisque per baptismum acceperat. Quisquis enim baptizabatur, accipiebat donum quo prodigia patrabat. Ac ille quidem linguis loquebatur, hic vero prophetias pronuntiabat; alter ægros sanabat, dæmones alter ejiciebat; alius excitabat mortuos, aliud alius faciebat. Hoc ergo donum, quod et *Spiritum* nomi- C nat, in ipsis manere integrum precatur, ne ulla in re priventur efficacia Spiritus sancti.

« Qui vocavit vos; qui etiam faciet. [Vers. 25, 26.] Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. »

Jesus qui vocavit vos, inquit, faciet ut perfecti atque integri sitis et irreprehensibiles.

Vers. 27, 28. « Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. »

Quoniam Epistola hæc reprehensiones continet, ne forte qui pravis moribus erant, hanc accipientes absconderent, adjurat illos ut ipsam legant.

Epistola ad Thessalonicenses prima scripta est Athenis. Versibus 193. D

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ.

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος, καὶ Σιλουανὸς, καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων, ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυ-

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1-5. « Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et

Domino Jesu Christo. Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam superabundat fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem ; ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide, in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis, in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. »

A ρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ · εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί, καθὼς ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως, ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε, ἔνδειγμα κρίσεως τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε. »

Operæ pretium fuit ut alteram quoque Epistolam Apostolus ad Thessalonicenses scriberet ; non ut aliquid suaderet eorum quæ ipsis conducibilia forent, sive ad fidem (nam supercrescere eorum **222** fidem dicit), sive ad virtutum studium. Dixerat enim in Epistola priore, nequaquam eos opus habere disciplina, cum edocti a Deo essent. Quanam ergo de causa Epistolam hanc scripsit ? plane ne turbarentur, audiendo secundi adventus Domini diem instare. Nam falsi quidam doctores hoc prædicabant. Quocirca necesse fuit ut portenta enarraret, quæ diem illam præcessura sunt : puta quæ ad defectionem et finem imperii Romani spectant, et quæ ad Antichristum. Hæc enim in antecessum oportere fieri ait, tumque diem illam advenire.

Καὶ δευτέρας τῷ Ἀποστόλῳ πρὸς Θεσσαλονικέας ἐδέησεν Ἐπιστολῆς, οὐχ ἵνα τι παραινέσῃ τῶν συντελούντων, ἢ πρὸς πίστιν (Ὑπεραυξάνει γὰρ, φησὶν, ἡ πίστις ὑμῶν)· ἢ πρὸς τὸν ἐνάρετον βίον· ὅπου γε καὶ ἐν τῇ πρότερᾳ Ἐπιστολῇ, οὐ χρείαν ἔχειν αὐτοὺς διδαχῆς ἔφη, ὄντας θεοδιδάκτους. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς Ἐπιστολῆς ; ἵνα μὴ θορυβῶνται ἀκούοντες, ὡς ἐνέστη ἡ ἡμέρα τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας. Τοῦτο γάρ τινες τῶν ψευδοδιδασκάλων ἐκήρυττον. Διὸ καὶ ἀναγκαίως γέγονεν αὐτῷ τὰ σημεῖα διηγεῖσθαι τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης· οἷον τὰ περὶ τῆς ἀποστασίας, καὶ περὶ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας Ῥωμαίων, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀντιχρίστου. Ταῦτα γὰρ πρῶτα δεῖ γενέσθαι, φησὶν, εἶτα οὕτως ἐκείνην ἐλθεῖν.

Vide quantos progressus Thessalonicenses fecerint, ut et gratiarum actiones pro illis referret Apostolus : non solum quia crediderant, verum etiam quia supercreverat fides ipsorum ; neque rursum quia simpliciter amabant, sed et quia hac in parte abundabant. Hæc gloriatio nostra est, inquit, vestra patientia, fides, insectationes, vexationes. Isthæc omnia toleratis, scientes vos finem horum reportaturos, scilicet regnum cœlorum.

Ὅρα πόση τῶν Θεσσαλονικέων ἡ προκοπὴ, ὡς καὶ χαριστήρια ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπέμπειν τὸν Ἀπόστολον, οὐχ ὅτι ἁπλῶς πιστεύουσιν, ἀλλ' ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις αὐτῶν, καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ πλεονάζουσιν ἐν τῷ πράγματι. Τοῦτο δὲ, φησὶν, καύχημα ἡμέτερον, ἡ ὑπομονὴ ὑμῶν, ἡ πίστις, οἱ διωγμοὶ, αἱ θλίψεις. Τούτων δὲ πάντων ἀνέχεσθε, φησὶν, εἰδότες ὡς τὸ τέλος αὐτῶν κομιεῖσθε, βασιλείαν οὐρανῶν.

Vers. 6-9. « Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant. »

« Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις. »

Idem est ac si diceret, quandoquidem justum est. Observa autem quomodo eos consolatus est, et levamentum præbuit, subjiciens illis ultionem : id quod nimirum qui injuria vexantur, et lubentissime audiunt, et videre gestiunt.

Ἀντὶ τοῦ, ἐπείπερ δίκαιον. Καὶ ὅρα πῶς παρεμυθήσατο, καὶ ἐπεκούφισε, τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῖς ὑποθέμενος · ὅπερ μάλιστα οἱ ἀδίκως πάσχοντες, καὶ ἀκούουσιν ἡδέως, καὶ ἰδεῖν εὔχονται.

« Requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo cum angelis virtutis ejus in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu ; qui pœnas dabunt, interitum æternum a facie Domini, et a gloria virtutis ejus ; [Vers. 10] cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. »

« Ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ · οἵτινες τίσουσιν ὄλεθρον αἰώνιον ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν. »

Ab altero quoque capite eos consolatur, ut consortes ipsos apostolorum faciat. Accipietis enim, inquit, requiem nobiscum. Probandoque veram remunerationem fore, illud ipsis judiciale tribunal statuit, in quo justissima plane retributio fiet, sive malorum, sive bonorum.

Καὶ ἐξ ἑτέρου μέρους παρεμυθήσατο τὸ κοινωνοὺς αὐτοὺς στῆσαι τῶν ἀποστόλων. Λήψεσθε γὰρ, φησὶν, ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν · καὶ ἀληθῆ τὴν ἀνταπόδοσιν κατασκευάζων, ἐκεῖνο αὐτοὺς τὸ κριτήριον ἵστησιν, ἐν ᾧ πάντως δικαία ἡ ἀνταπόδοσις, εἴτε κακῶν, εἴτε τῶν ἐναντίων.

« Quoniam creditum est testimonium nostrum super vos in die illa. »

« Ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. »

Veritas, inquit, ista, cui nunc testimonium per-

Ἡ ἀλήθεια, φησὶν, αὕτη, ἣν μαρτυροῦμεν νῦν,

τῇ πίστει ὑμῶν καὶ ὑπομονῇ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πιστευθήσεται. A

« Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ὑμῶν. »

Ἐπειδὴ εἶπε πίστιν εἶναι τὴν περὶ αὐτῶν μαρτυρίαν, καὶ ταῦτα οὖσαν περὶ μεγάλων· *Ἐν πίστει* γάρ, φησὶν, *καὶ ὑπομονῇ, καὶ διωγμοῖς* · ἵνα μὴ ἐκ τούτου ὑπτιωθέντες ἀπολέσωσιν ἃ εἰργάσαντο, τούτου χάριν φησὶν, ὅτι *Ἀδιαλείπτως* περὶ τούτου *προσευχόμεθα*, ἐναγωνίους αὐτοὺς ποιῶν. Προσευχόμεθα γάρ, φησὶν, ἵνα ἀξίους ὑμᾶς τῆς κλήσεως ποιήσῃ. Τοῦτο δέ φησιν, οὐχ ὡς ἀναιρῶν τὸ ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα ἃ ἐργαζόμεθα ἐκ συγγνώμης, συλλήπτορα καλῶμεν Θεὸν, ὡς εἰ θαρσήσωμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἅπας ἡμῶν εὐθὺς ἀναλυθῇ πόνος. B

« Καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθοσύνης. »

Δείκνυσιν οὔπω τελειωθέντας αὐτούς. Τότε γὰρ μόνον ἡ τελείωσις, ὅταν ὁ καιρὸς παρέλθῃ τοῦ ἀγῶνος· ἐν ὅσῳ δέ τις ἀγωνίζεται, φοβείσθω μὴ πέσῃ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἴρηται· *Μὴ μακάριζε πρὸ τοῦ τέλους*.

« Καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει. »

Ἵνα ἐνδυναμωθῶσιν, ἔργῳ δεῖξαι τὴν πίστιν.

« Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ὅμοιον τῷ εἰρημένῳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου· *Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκ τῆς χάριτος ἔχοντας τοῦ Θεοῦ τὸ δύνασθαι τοσούτους γενέσθαι ἐν ἔργοις λαμπροῖς. Κἂν γάρ τις ᾖ τέλειος, φησὶν, ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων, τῆς ἀπὸ σοῦ λειπόμενος σοφίας, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. C

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοὸς, μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ. Μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς Θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι Θεός. » D

Ἦλθεν εἰς τὸ προκείμενον. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ μὴ ὑπάγεσθαι τῇ τῶν ψευδοδιδασκάλων ἀπάτῃ, λεγόντων ἠγγικέναι τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου τὴν δευτέραν. Μή τις οὖν ὑμᾶς θορυβείτω, μήτε δοκῶν πνεύματι ἀποκαλύψεως λέγειν, μήτε ἐμὲ τοῦτο εἰρηκέναι προφασιζόμενος. Ἀδύνατον γὰρ τὴν παρουσίαν τὴν δευτέραν ἐλθεῖν μὴ προαποδεδειγμένου τοῦ

hibemus, per vestram fidem et patientiam comprobabitur in die illa.

Vers. 11. « In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua Deus vester. »

Quoniam dixit [73], fidem pro ipsis testificari, idque de magnis rebus (ait enim : *In fide, in patientia, in persecutionibus*), ne exinde superbientes, quæ hucusque gesserant amitterent, eam ob rem, ait, *sine intermissione oramus* ; ut intentiores ipsos faciat. Oramus enim, inquit, ut dignos vos reddat vocatione vestra. Atque hoc dicit, non ut quod a nobis est auferat, sed ne de nobis insolenter gloriemur ; quinimo ad hæc ipsa, quorum efficiendorum facultas nobis indulgetur, Deum invocemus adjutorem : eo quod, si confidimus in nobis, omnis statim noster labor pessumeat.

223 « Et impleat omnem voluntatem bonitatis. »

Ostendit eos nondum esse consummatos. Tunc enim duntaxat consummatio est, quando certaminis tempus præteriit ; quandiu autem decertat aliquis, vereatur ne cadat. Quocirca etiam dictum est : *Ne beatum dixeris ante finem* [74].

« Et opus fidei in virtute. »

Ut corroborentur, quo fidem opere præferant.

Vers. 12. « Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi. »

Simile hoc est illi Domini sententiæ : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* [75]. Unde evincitur habere nos a gratia Dei, ut tales ac tanti quoad egregia opera evadamus. Quantumvis enim aliquis, inquit, inter filios hominum sit perfectus, ubi sapientia tua destituitur, nihili prorsus æstimatur.

CAP. II.

Vers. 1-4. « Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Christi. Ne quis vos seducat ullo modo : quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens seipsum tanquam sit Deus. »

Ad propositum sibi argumentum venit. Illud autem est, ne seducantur falsorum apostolorum fraude, qui secundum Domini adventum proximum esse prædicarent. Nemo igitur vos conturbet, inquit, sive videatur manifestationis spiritu loqui, sive id a me pronuntiatum prætexat. Nam fieri non potest ut secundus adventus contingat, nisi ante manifestetur filius perditionis. Antichristum

[73] Supr. v. [74] Eccli. xi, 30. [75] Matth. v, 16.

utique dicit, quem et instinctum a Satana venturum ait, cum omnigena prodigiorum simulatorum fallacia.

Vers. 5, 6. « Non retinetis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. »

Pristinæ eos doctrinæ commonefacit, qua de his sermonem habuerat. Nam propter errorem in quem isti ducerent, cum ipse Apostolus sæpe docuit, tum etiam Dominus frequenter in Evangeliis denuntiavit. *Si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, ecce illic ; nolite exire* [76].

Vers. 7. « Nam mysterium jam operatur iniquitatis. »

« *Mysterium iniquitatis* vocat, doctrinas hæreticorum, eorumque falsa placita. Illius enim sunt antecessores, cujus et viam expediunt, tempus et occasionem deceptioni parantes. Atqui apostolorum ætate hæreses jam emerserant. Quocirca Joannes evangelista consimili modo dicit : *Sicut audistis quia Antichristus venit ; et nunc antichristi multi sunt* [77] : quæ quidem de hæreticis prolocutus est.

224 « Tantum qui tenet nunc, donec de medio fiat. [Vers. 8.] Et tunc revelabitur ille iniquus. »

Romanum imperium innuit. Eo namque exstincto, Antichristus veniet.

« Quem Dominus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui ; eum, [Vers. 9, 10] cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt. »

Non modo adventum docuit Antichristi, sed etiam mortem illius, atque a primis ejus initiis, et a novissimis, ostendit ipsum mendacem fore. Ejus quippe adventus erit secundum operationem Satanæ : finietur vero, destrueturque, et interibit adveniente Domino.

« Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, [Vers. 11] ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. »

Enimvero hoc quoque Judæis Christus dixerat : *Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me ; alius veniet in nomine suo, illum accipietis* [78]. Istud vero, *mittet illis Deus*, idem est, ac mitti permittet. Cujusmodi est hoc aliud dictum : *Tradidit eos Deus in passiones ignominiæ* [79]

Vers. 12, 13. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Domino, quod elegerit vos Deus ab initio in salutem, in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis, in quod et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi. »

υἱοῦ τῆς ἀπωλείας· λέγει δὲ τὸν Ἀντίχριστον, ὃν καὶ ἐνεργούμενον παρὰ τοῦ Σατανᾶ, φησὶν ἐλεύσεσθαι ἐν πάσῃ πλάνῃ δοκούντων σημείων.

« Οὐ μνημονεύετε, ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν, καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. »

Προτέρας αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει διδασκαλίας περὶ αὐτῶν τούτων πεποιημένης. Διὰ γὰρ τὴν πλάνην τὴν ἐκ τούτων καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος πολλάκις ἐδίδαξε, καὶ ὁ Κύριος πολλάκις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παρήγγειλεν, *Εἴ τις ὑμῖν εἴπῃ*, λέγων· *Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ ἐξέλθητε.*

« Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. »

Μυστήριον ἀνομίας τὰς τῶν αἱρέσεων διδασκαλίας εἶναί φησι, καὶ τὰ ψευδῆ αὐτῶν δόγματα. Ἐκείνου γὰρ προβαδίζουσιν ὁδοποιοῦντες αὐτῷ, καὶ καιρὸν ἀπάτης παρεχόμενοι· ἐξεληλύθεισαν δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν ἀποστόλων αἱ αἱρέσεις. Τὰ ὅμοια οὖν καὶ Ἰωάννης φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, *Καθὼς ἠκούσατε, ὅτι Ἀντίχριστος ἔρχεται· καὶ νῦν εἰσὶν ἀντίχριστοι πολλοί*, περὶ τῶν αἱρετικῶν λέγων.

« Μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος. »

Τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν φησί. Ταύτης γὰρ πληρουμένης, ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται.

« Ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. »

Οὐ μόνον τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων, καὶ ἀπὸ τῶν ὑστέρων διδάσκων αὐτὸν εἶναι ψευδῆ. Ἡ παρουσία μὲν γὰρ αὐτοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὸ τέλος δὲ, καὶ ἡ κατάργησις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀπώλεια, διὰ τῆς παρουσίας γίνεται τοῦ Κυρίου.

« Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. »

Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· *Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με. Ἕτερος ἥξει ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, κἀκεῖνον λήψεσθε.* Τὸ δὲ, *ἀποστελεῖ αὐτοῖς ὁ Θεὸς*, συγχωρήσει ἀποσταλῆναι· ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ, *Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας.*

« Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος καὶ πίστει ἀληθείας, εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμῶν εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

[76] Marc. XIII, 21. [77] I Joan. II, 18. [78] Joan. V, 43. [79] Rom. I, 26.

Διεξελθὼν τὰ περὶ τῶν ἀπιστησάντων Ἰουδαίων, καὶ διδάξας ὁποῖον αὐτῶν ἔσται τέλος (Ἵνα γὰρ κριθῶσι, φησὶ), διεξέρχεται καὶ τὰ τῶν πιστευσάντων, ὧν καὶ τὸ προοίμιον εὐχαριστία, καὶ ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ λέγει· πρῶτον μὲν, ὅτι ἠγαπήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἐξελέξατο αὐτοὺς ὥσπερ ἀπαρχὴν εἰς σωτηρίαν, καὶ ὅτι ἡγίασεν, καὶ ὅτι Πνεύματος ἁγίου ἠξίωσεν.

« Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. »

Ἀναγκαῖον, φησὶ, τοὺς περὶ τοσούτων καυχωμένους ἑστάναι βεβαίως.

« Οὗτος δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι, παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. »

Ὅρα πῶς πάλιν ἐπικουφίζει αὐτῶν τὰς θλίψεις, τὴν παράκλησιν αὐτοῖς ἐλθεῖν εὐχόμενος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε, ἀδελφοὶ, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ, καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις. »

Τὸ ἴσον ἀνταπαιτεῖ· εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, εὔχεσθαι προστάττει, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. Αὕτη δὲ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχὴ, τὸ προκόπτειν δι' αὐτοῦ τὸ κήρυγμα. Οὕτως ἄρα δεῖ με αἰτεῖν τοὺς ἁγίους ὑπὲρ ἡμῶν εὔχεσθαι, ἵνα ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν προκόπτωμεν, ὡς τά γε ἄλλα πάντα περιττὰ, καὶ οὐ πάντως χρήσιμα, κἂν ὑγείαν εἴπῃς, κἂν εἰρήνην, κἂν ὁτιοῦν τῶν ἐκτός.

« Πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς, καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Τοῦτο ὅπερ ᾔτησε αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ εὔξασθαι, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν εὔχεται. Ἠτήσε δὲ, ἵνα ῥυσθῇ ἐκ τῶν ἀτόπων ἀνθρώπων τῶν ἀντικειμένων τῇ πίστει. Τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεύχεται, φυλαχθῆναι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

« Πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε. »

Οὐ χρείαν ἔχειν αὐτοὺς φησι, τῶν λοιπῶν παραινέσεων· Ἤδη γὰρ, φησὶν, αὐτὰς ἐπεδείξατε διὰ τῶν ἔργων· καὶ οὐκ ἀρκεῖσθε ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα προσθήσετε.

« Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. »

Συνεχὴς ἡ προσευχὴ, ἐπειδὴ καὶ περὶ μεγάλων γίνεται. Τοῦτο δέ ἐστι, τὸ ἀγαπῆσαι τὸν Θεὸν, καὶ ὑπομεῖναι ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψεσι, καὶ συνάψαι τῇ ἀγάπῃ τὴν ὑπομονὴν, μᾶλλον δὲ σφραγίσαι τὴν ἀγάπην τῇ ὑπομονῇ· ὡς εἰ ἀγαπῶμεν, οὐχ ὑπομένομεν δὲ, καὶ ἡ ἀγάπη διαλύεται.

« Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ

Postquam exsecutus est quæ ad Judæos, qui non crederent, spectabant, et quis futurus sit finis docuit (ait enim, *ut judicentur*), nunc edisserit quæ pertinent ad fideles : quorum præludium est gratiarum actio, eosque gratias habere monet, primum quod dilecti sint a Deo ; itemque quod electi in salutem tanquam primitiæ, quod sancti evaserint, quod Spiritu sancto dignati.

Vers. 14. « Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. »

Operæ pretium est, inquit, ut qui de tot tantisque donis gloriantur, firmi consistant.

Vers. 15, 16. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos et dedit consolationem æternam, et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, et confirmet vos in omni sermone et opere bono. »

Vide quo pacto afflictiones eorum levat, orans ut ipsis tandem solamen adveniat.

CAP. III.

Vers. 1, 2. « De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et **225** apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. Non enim omnium est fides. »

Par referri sibi postulat, et quia pro eis precatur, præcipit ut ipsi vicissim pro se precentur. Oratio autem quam pro se exigit, hæc est, ut prædicatio opera sua proficiat. Sic ergo preces sanctorum pro nobis efflagitare incumbit, ut in iis quæ spectant ad Deum, progressus faciamus, cum cætera omnia supervacanea sint, nec prorsus utilia, etsi sanitatem dicas, etsi pacem, etsi quodvis aliud eximium.

Vers. 3. « Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet a malo. »

Id quod petiit ut pro se postularent, ipse eis apprecatur. Rogavit autem ut ab importunis hominibus, qui fidei obsistebant, liberaretur : hoc ergo ipse vicissim illis apprecatur, ut nempe serventur a malo.

Vers. 4. « Confidimus autem in Domino de vobis, quoniam quæ præcipimus vobis, et facitis. »

Ait eos quibuscunque aliis adhortationibus non indigere. Has enim opere præstitistis, inquit ; nec iis quæ gesta sunt, contenti estis, sed et deinceps adjicietis.

Vers. 5. « Dominus autem dirigat corda et corpora vestra in charitate Dei et patientia Christi. »

Precationem continuat, quia de magnis rebus agitur. Hoc autem est Deum amare, patienter tolerare quæ Christi causa vexationes obvenerint, et tolerantiam cum dilectione copulare : quinimo dilectionem tolerantia obsignare. Nam, si diligimus, neque sustinemus, dilectio in auras abit.

Vers. 6-8. « Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis

vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oportet imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem accepimus ab aliquo, sed in labore et fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. »

A παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐχ ἡτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐλάβομεν παρά τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν. »

Hoc etiam suadet, ut otiosos devitent. Nam ejusmodi viri, blatherones sunt et anxii. Ac si ipse, cum prædicaret Evangelium, artem suam factitabat, quanto magis alios perinde manibus suis operari oportebat !

Καὶ τοῦτο αὐτοῖς παραινεῖ, τὸ παραιτεῖσθαι τοὺς ἀργούς. Οὗτοι γάρ εἰσιν καὶ φλύαροι, καὶ περίεργοι. Καὶ εἰ αὐτὸς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττων ἐργάζεται, πόσῳ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐργάζεσθαι δεῖ ;

Vers. 9-12. « Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam, si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed et curiose agentes. Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. »

Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν, εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι B εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ καὶ περιεργαζομένους. Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι. »

Nam Dominus constituit illis qui prædicarent Evangelium, ut de Evangelio viverent.

« Ὁ γὰρ Κύριος διέταξεν τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττουσιν, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν.

Vers. 13. « Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes. »

« Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες. »

226 Vel tacite de eroganda stipe loquitur, vel hoc ait : Minime fatiscatis in admonendo illos qui nolunt operari. Hoc enim est bene agere, quando consuetudo mala exhortationibus eliminatur.

Ἢ περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς λελῃθότως διαλέγεται, ἢ τοῦτο λέγει, Νουθετοῦντες τοὺς μὴ βουλομένους ἐργάζεσθαι μὴ ἀποκάμνετε. Τοῦτο γάρ ἐστι καλοποιεῖν, ὅταν πονηρὸν ἔθος ἐκβάλωσιν ταῖς παραι- C νέσεσιν.

Vers. 14-16. « Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur; et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. Ipse autem Dominus pacis. »

« Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ· καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης. »

Animadversio hæc mediocris esse contumacibus videtur : verumtamen e gravissimis est. Nam ut quis solitarius agat, tametsi in urbe maneat, quid hac pœna gravius fuerit? Hanc autem non odio, sed amore illius qui castigatur, infligit : unde subjunxit, *et nolite quasi inimicum existimare.*

Δοκεῖ μετρία εἶναι ἡ τιμωρία τοῖς μὴ ὑπακούουσιν· ἔστι δὲ τῶν σφόδρα βαρέων. Τοῦ γὰρ ἐν ἐρημίᾳ διάγειν, κἂν μέσῃ τῇ πόλει τυγχάνῃ, τί βαρύτερον; Καὶ ταύτην δὲ, οὐ μίσει, ἀλλὰ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν τιμωρούμενον, ποιεῖ. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, *καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε.*

« Det vobis pacem sempiternam in omni modo. Dominus sit cum omnibus vobis. [Vers. 17.] Salutatio mea manu Pauli. »

« Δώῃ ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ. Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. »

Cum eos commonuisset ut segregarentur ab iis qui inordinate agerent, ostendit id se non sponte, sed necessitate compulsum fecisse. Statim ergo rogat ut pœna tandem desinat, hoc est, non perpetua, nec omnimoda separatio sit; pacem nimirum eis apprecando. Desinet autem, ubi otiosi illi et inertes mutabuntur in actuosos et diligentes.

D Ἐπειδὴ χωρίζεσθαι τῶν ἀτάκτων παρῄνεσε, δείκνυσιν, ὡς οὐχ ἑκὼν τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ ἐνδιδούς. Αὐτίκα οὖν εὔχεται ἀργῆσαι τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, τουτέστι τὴν διάστασιν, καὶ τὸν χωρισμὸν διὰ παντὸς, καὶ ἐπὶ παντὶ τρόπῳ, τὴν εἰρήνην αὐτοῖς ἐπευχόμενος. Ἀργήσει δὲ, μεταβαλλομένων δηλονότι τῶν ἀργῶν εἰς ἄνδρας σπουδαίους καὶ ἐνεργούς.

« Quod est signum in omni epistola : ita scribo. [Vers. 18.] Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. »

« Ὅς ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτως γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Quandoquidem Epistolæ initio in hunc modum præfatus erat : Fidem illis non adhibete qui secundum Domini adventum modo instare annun-

Ἐπειδὴ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς εἶπεν, Μὴ πιστεύετε τοῖς καταγγέλλουσι νῦν τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, κἂν εἰ λέγοιεν ὡς ἡμεῖς δι' ἐπιστο-

λῆς τοῦτο δηλοῦμεν· τούτου χάριν διδάσκει αὐτοὺς καὶ τὸ σημεῖον τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς, φοβούμενος μὴ πλάσωνταί τι, ὡς ἐκ τοῦ Ἀποστόλου πεμφθέν.

A tiant, quantumvis hoc a nobis in Epistola declaratum esse assererent : hanc ob causam illos docet quæ sit certa litterarum suarum nota, veritus ne quid falsi subjiceretur, tanquam missum esset ab Apostolo.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς β' ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν. στίχων ρς'.

Secunda ad Thessalonicenses scripta est Athenis. Versus 106.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ.

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἐν Υἱῷ. »

Ὅρα πῶς οὐδὲν ἐν προοιμίοις, ὥσπερ εἴωθεν, εἰπών, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ἐπὶ τὰ βάθη τῶν μυστηρίων ὁρμᾷ, δεικνὺς τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας πρὸς τὴν νομικὴν πολὺ τὸ μέσον τυγχάνον. καὶ πῶς τοῦτο ποιεῖ; Πάλαι, φησὶν, ὁ Θεὸς διὰ προφητῶν ἐλάλει, καὶ ταῦτα συνεσκιασμένως· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, *πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως*· νυνὶ δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· ὥστε τοσοῦτον δείκνυται τὸ μέσον, ὅσον δεσπότου καὶ δούλων. Εἰκότως δὲ τοῦτο πεποίηκεν ἐξ ἀρχῆς, ἅτε μὴ χρηζόντων τῶν Ἰουδαίων, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, εἰσαγωγῆς πνευματικῆς, ἥτις ἐν προοιμίοις ᾠκονόμητο πάσης ἐπιστολῆς, δὼ ὡς ἐπιστήμοσι τοῦ νόμου ἐξ αὐτοῦ τοῦ βάθους τῶν μυστηρίων ἅπτεται.

Quocirca tanquam eos alloqueretur, qui periti occupat.

« Ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. »

Εἰπὼν περὶ τοῦ Υἱοῦ, εὐθὺς ἐκτίθεται τὸ μυστήριον, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἐπιδεικνύς. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ; Ἔθηκεν αὐτὸν, φησὶ, *κληρονόμον πάντων*· δηλῶν δὲ ὅτι τῶν ἐθνῶν, κατὰ τό· *Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου*. Πότε δὲ τίθεται, ἢ ὅτε εἴρηται πρὸς αὐτόν· *Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε*; Τοῦτο δὲ εἰς τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας ἀπετείνετο. Ἀλλ' οὗτος, ὁ τὰ ἔθνη εἰς κλῆρον δεξάμενος, αὐτός ἐστιν, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν ὁ Πατήρ. Ὧν γὰρ εἶχε τὴν δεσποτείαν καθὸ Θεὸς Λόγος, τούτων λέγεται τὸν κλῆρον λαβεῖν, καθὸ γεγονὼς ἄνθρωπος· ὑπέταξεν τῇ εἰς αὐτὸν πίστει πάντα τὰ ἔθνη.

B

C

D

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1, 2. « Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio. »

Vide quo pacto, prætermissis quæ in principiis epistolarum suarum præfari consueverat, statim ad alta mysteriorum contendit, ut ostendat institutionem evangelicam longo intervallo distare a legali. Qua vero ratione id præstat? Olim, inquit, Deus loquebatur per prophetas, idque obscure et umbratice (hoc enim significant illæ voces *multifariam multisque modis*); nunc autem locutus est per ipsummet Filium : ubi tantumdem discriminis occurrit, quantum inter herum et servos. Consulto autem hoc fecit Epistolæ initio, quippe cum spirituali quadam introductione, quali in aliarum omnium exordiis utendum censuerat, Judæi nequaquam opus habebant, **227** quemadmodum gentes aliæ essent legis, mysteriorum statim profunditatem

« Quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. »

Postquam *Filium* nominavit, mox mysterium exponit, monstrando hunc ipsum, et Deum simul et hominem esse. Quomodo vero istud? *Constituit eum*, inquit, *hæredem universorum*; gentium videlicet, secundum illud : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem* [80]. Quandonam vero constitutus est, nisi quando dictum est ei : *Ego hodie genui te* [81]? Hoc autem ad tempus dispensationis extendere voluit. At ille qui gentes accepit in hæreditatem, ipse est per quem sæcula condidit Pater. Quorum enim dominatum tenebat, quatenus Deus Verbum erat, horum hæreditatem accipere dicitur, qua factus est homo : gentes universas subjecit, ut in ipsum fidem haberent.

« Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι

Vers. 3. « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portans omnia verbo vir-

[80] Psal. II, 8. [81] ibid. 7.

VARIÆ LECTIONES.

• Emendo, δήματι.

tutis suæ, per seipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis. »

Rursum vide quomodo hunc eumdem Deum pariter et hominem esse demonstrat. Perinde enim est ac si diceret : Qui cum sit lumen de lumine (hoc enim splendore significatur), insuper et in seipso Patrem exhibet, secundum illud : *Qui videt me, videt et Patrem* [61] (quod plane idem est atque, *figura et character substantiæ ejus*). Ille enim, inquit, postquam factus est homo, et peccata nostra portavit (hoc quippe verba illa innuunt : *purgationem peccatorum faciens*), absoluto dispensationis divinæ mysterio, assumptus est cum gloria, et sedet in Patris dextra. Dum autem audis, *ad dexteram*, et, *in excelsis*, ne loca iis vocibus denotari arbitreris (Deus siquidem incircumscriptus est), sed divinam potius gloriam et claritatem intellige. Illud autem, *portans omnia*, idem est ac omnia gubernans et administrans. Nam omnia per ipsum facta sunt, et consistunt, ut in concione Paulus dixerat. Bene vero ait, *portans omnia verbo*, ut palam faciat eum universas res conditas, sive superiores, sive inferiores, facilius quam quis minima levissimaque digito moveat, sermone suo sustentare, sive, inquam, terrestres eæ sint, sive cœlestes, sive etiam sublimiores cœlo.

ματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. »

Ὅρα πῶς πάλιν ἡμῖν τὸν Θεὸν ὁμοῦ δείκνυσι καὶ ἄνθρωπον. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι· Φῶς ὢν ἐκ φωτὸς (τοῦτο γὰρ τὸ, ἀπαύγασμα, δηλοῖ), καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα δείκνυσι, κατὰ τὸ, *Ὁ ἑωρακώς με, ἑώρακε τὸν Πατέρα· τοῦτο γάρ ἐστι, χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.* Οὗτος, φησὶ, γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν βαστάσας· τὸ γὰρ, *καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος*, τοῦτο δηλοῖ. Πάλιν πληρώσας τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, ἐκάθισέ τε ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός. Τὸ δὲ *ἐν δεξιᾷ*, καὶ, *ἐν ὑψηλοῖς*, ἀκούων, μὴ τόπον [p] αὐτὰς σημασίας λάμβανε· ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ Θεῖον· ἀλλὰ θεοπρεποῦς δόξης δηλωτικάς. Τὸ δὲ *φέρων τὰ πάντα*, ἀντὶ τοῦ, διοικῶν καὶ κυβερνῶν, κεῖται. Δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα ἐγένετο, καὶ συνέστηκεν, ὡς ἐν δημηγορίαις ὁ Παῦλος ἔφη. Εὖ δὲ τὸ, *φέρων ἐν τῷ ῥήματι*, ἵνα δείξῃ, ὡς τὴν σύμπασαν κτίσιν, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, ὥσπερ οἱ τὰ πάνυ μικρὰ καὶ εὐπαράφορα μᾶλλον δακτύλου κινοῦντες, οὕτως αὐτὸς ῥήματι τὰ ἐπιγεια, τὰ οὐράνια, τὰ ἐπουράνια φέρει.

Vers. 4, 5. « Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? et rursum : Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. »

« Τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς ἐκληρονόμησεν ὄνομα. Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν. »

Quoniam incarnationis mysterium prædicando, Dei Filium ait seipsum humiliasse, forma servi accepta; eam ob rem illum confert cum angelis, ut approbet illum, tametsi factus est homo, nihilominus esse Deum et Dominum : atque hoc momentum, rem altius repetendo, confirmat ex prophetis, ut nemo assertis suis audeat contradicere.

Ἐπειδὴ τὸ τῆς οἰκονομίας κηρύσσων μυστήριον, ταπεινωκέναι ἑαυτὸν ἔφη, λαβόντα δούλου μορφήν· τούτου χάριν ἀγγέλοις αὐτὸν συγκρίνει, δεικνὺς, ὡς ὅτι καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, οὐδὲν ἧττόν ἐστι Θεὸς καὶ Δεσπότης, καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἄνωθεν ἐκ προφητῶν ἰσχυροποιεῖ, ὅπως ἂν μηδεὶς ἀντιλέγειν ἔχῃ τοῖς λεγομένοις.

228 Vers. 6-8. « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei; et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. Ad Filium autem : »

Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν. »

Ne negotium facessat tibi, inquit, quod audias eum angelis paulo minorem esse factum. Nam vide iterum quinam ille exsistit Deus : cum nempe angeli quoque ipsum adorent. Ubi autem *in orbem terræ* dicitur, alii terram istam accipiunt, alii futuram. Utrumque vero appositum est. Et certe, dum dispensationis mysterium gerebat, angeli ei, seu Domino suo, ministrabant; itemque, *subjectis*

Μὴ θορυβείτω σε, φησὶ, τὸ ἀκοῦσαι βραχύ τι παρ' ἀγγέλους αὐτὸν ἐλαττοῦσθαι. Ὅρα γὰρ πῶς πάλιν ἐστὶ Θεὸς, ὅπου γε καὶ ἄγγελοι προσκυνοῦσιν αὐτῷ. Τὸ δὲ, *εἰς τὴν οἰκουμένην*, οἱ μὲν τὴν ὧδε λέγουσιν, οἱ δὲ τὴν μέλλουσαν. Ἀμφότερα δὲ ἔχει καλῶς. Καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον τελοῦντες αὐτῷ, διηκόνουν ὡς Δεσπότῃ οἱ ἄγγελοι· καὶ ἀποροεύθη ἐν οὐρανοῖς, *ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων*,

[61] Joan. XIV, 9.

VARIÆ LECTIONES.

[p] Legerim potius, τόπων.

κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου φωνήν. Πάλιν δὲ τὸ *ὑποτεταγέντων*, διὰ τὴν οἰκονομίαν λαμβάνει. »

A *sibi angelis* [83], ad cœlos perrexit, secundum Petri vocem. Quinimo rursum ob eamdem incarnationis suæ dispensationem vocem hanc accipit, *subjectis sibi.*

« Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως.

« Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui. [Vers. 9.] Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. »

Σκόπει πάλιν πῶς τὸν αὐτὸν, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον (8) δείκνυσι, διὰ μὲν τοῦ θρόνου καὶ τῆς ῥάβδου τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ τὴν θεότητα δεικνύς· διὰ δὲ τοῦ, *ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου*, τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

Observa iterum quomodo eumdem esse Deum et hominem perhibet ; ut per thronum quidem et virgam, seu sceptrum, regnum ipsius et deitatem notificet; dicendo autem, *Unxit te Deus, Deus tuus*, incarnationis mysterium exprimat.

« Παρὰ τοὺς μετόχους σου. »

« Præ participibus tuis. »

« Ὥστε πάντας τοὺς μετέχοντας τῆς αὐτοῦ συναφείας, τὸ ἔλαιον ἔχειν τῆς ἀγαλλιάσεως, καθὸ *ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν*, κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν.

B Ita ut omnes qui sanctitatem illius participant, oleum exsultationis habeant : qua nempe, secundum Evangelii effatum, *de plenitudine ejus nos omnes accepimus* [84].

Τουτέστι, τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαβεν ὁ Υἱός.

Id est, Spiritum Filius non accepit secundum mensuram.

« Καὶ· Σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. »

Vers. 10. « Et : Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. »

Πάλιν ἐπὶ τὴν θεότητα ἀνατρέχει τοῦ μονογενοῦς, δεικνὺς αὐτὸν καὶ τῶν οὐρανῶν ποιητήν.

Rursum ad Unigeniti deitatem revolat, ostendens ipsum cœlorum quoque esse conditorem.

« Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται. Καὶ ὡς περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ, ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. »

Vers. 11, 12. « Ipsi peribunt, tu autem permanebis ; et omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. »

C

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μὴ θορυβείτω σε, φησὶν, ὁ κατὰ σάρκα θάνατος· ἀνέστη γὰρ, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείψουσι. Καὶ οὐρανοὶ μὲν, ἅτε ὄντες κτιστοὶ, παλαιωθήσονται, ἵνα καὶ τοῦ καινισμοῦ τύχωσιν· αὐτὸς δὲ τοῦτο αὐτοῖς χαριεῖται, ὅτι δὴ καὶ μένει ὃ ἦν, τουτέστι Θεός. Καὶ τοῦτο δηλοῖ *καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.*

Idem est ac si diceret : Non te percellat mors, inquit, quam carne perpessus est : surrexit enim, et anni ejus non desinent. Ac cœli quidem, quandoquidem conditi fuerunt, veterascent, atque instaurabuntur : ille autem hoc eis præstabit, quippe qui maneat id quod erat, id est Deus. Quod **229** quidem his verbis significatur, *et anni tui non deficient.*

[83] II Petr. II, 22. [84] Joan. I, 16.

NOTÆ.

(8) *Πῶς τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον.* Ut frequentius Chrysostomum Damascenus exscribit in Epistolam ad Hebræos, hinc mihi videtur in sanctissimi doctoris contextu legisse, ut fert editio Savilii, δύο τὸν αὐτὸν δεικνὺς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον. In editione autem Veronensi, et codicibus aliquot habetur, δύο πρόσωπα δεικνὺς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον. Cui posteriori lectioni translatio vetus favet : *Adversus Judæos duas personas asserit, et Filium non solum distinctam a Patre personam, sed eumdem etiam Deum et hominem, unam autem in se personam.* « Quare δύο πρόσωπα non est permutandum, inquit Andræas Dounæus. Non enim dicit Deum et hominem duas esse personas; ut Nestorius, sed Patrem et Filium ; Filium autem, Deum et hominem. » Hæc plane Dounæi expositio verissima est. Non enim concessero Chrysostomum, δύο πρόσωπα dicendo naturas duas significasse. Siquidem cum Meletianis suis Antiochenis noverat ὑπόστασιν et personam ab essentia et natura secernere. Unde paucis post lineis, postquam contra Arianos ex Apostoli et Psalmæ verbis intulit Filium non esse servum, nec proinde creaturam Patris, adversus Marcellum Ancyranum, qui personarum substantiam in se Trinitatem negabat, ulterius concludit Patrem et Filium duas esse personas, vere et secundum hypostasim distinctas Πρὸς δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ἐστὶ τοσαῦτα πρόσωπα διῃρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Hoc itaque loci Chrysostomus repetit quod contra Samosatensem, Sabellium, Marcellum, Sophronium et Photinum, hom. 6 in Epist. ad Philipp. statuerat, Filium non esse efficientiam duntaxat Patris minime substantem, sed utrumque duas personas esse in se subsistentes : « *Οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο*, φησὶ, *τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ*, Ἴσον δὲ ἐπὶ ἑνὸς οὐ λέγεται προσώπου. Τὸ γὰρ ἴσον, τινί ἐστιν ἴσον. Ὁρᾷς δύο προσώπων ὑπόστασιν, οὐχὶ ὀνόματα ψιλὰ χωρὶς πραγμάτων λεγόμενα. « *Non rapinam arbitratus est*, inquit, *esse æqualem Deo.* Æquale de una persona non dicitur. Quod enim æquale est, alteri quidem est æquale. Vides personarum duarum subsistentiam, non simplicia nomina sine rebus ipsis enuntiata. » En rursum sanctissimus Magister πρόσωπον pro *persona subsistente* accipit, nusquam vero pro *natura et essentia.*

VERS. 13. « Ad quem enim angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? »

Iterum, *sede*, dictum est, propter dispensationis mysterium, ut discamus eum qui seipsum humiliavit, et factus homo est, perinde Deum esse, et in sublimitatibus suis agere.

VERS. 14. « Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis? »

Aspice quanta inter ipsum atque angelum distantia est, quando nimirum ille quidem sursum sedet, hi vero infra ministrant ipsi. Dum autem angelos ad ministrandum esse missos dixit, refocillavit eos qui in tentationibus conciderant; quippe cum angeli ad ipsos servandos mittantur. Quod autem tentationibus admodum premebantur, ipse declaravit in Epistolæ serie dicens : *Nondum usque ad sanguinem peccato restitistis, et jam deficimini* [88].

CAP. II.

VERS. 1. « Propter quod abundantius oportet nos observare quæ audivimus, ne forte superefluamus. »

Propter quod. Quid hoc est, nisi multum distare legalem ab evangelica institutione? Hocque manifestum fit ex ratione quæ subjicitur.

VERS. 2, 3. « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem : quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? »

Hoc totum comparatio est : qua tamen evincitur graviores pœnas persoluturos qui Evangelii legem violaverint. Nam si id quod inferius est, si violetur, pœna non eximit eos a quibus pessumdatum fuit; quanto fortiori jure, violato quod est excellentius, ab acerbo supplicio non eximetur, qui prævaricator exstiterit? Ubi autem ait, *qui dictus est per angelos*, significat angelos Deo legem promulganti famulatos esse.

« Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmatum est, [VERS. 4] contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus. »

Comparationem adhuc exsequitur. Ait autem doctrinam evangelicam Dominum exorsum esse, tum deinde illos qui ex Domino audierant, in eadem nos confirmasse, Deo insuper testimonium adjiciente, per miracula quæ prædicatores patraverunt.

« Et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. »

Alii, inquit, et alii Spiritus sanctus donum largitus est; alii quidem prophetiam, alii vero linguas; alteri gratias sanationum, alteri alterum quidpiam donorum.

[88] Hebr. XII, 4.

« Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; »

Πάλιν τὸ, *κάθου*, διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον λέλεκται, ἵνα μάθωμεν, ὡς καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, πάλιν ἐστὶ Θεὸς, καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ὑψώμασιν.

« Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; »

Ὅρα πόσον πρὸς αὐτὸν τῶν ἀγγέλων τὸ μέσον, ὅπου γε, ὁ μὲν κάθηται ἄνω, οἱ δὲ λειτουργοῦσιν αὐτῷ κάτω. Ἅμα δὲ εἰς διακονίαν ἀποστέλλεσθαι τοὺς ἀγγέλους εἰπὼν, ἀνεκτήσατο τοὺς ἀπειρηκότας ἐν τοῖς πειρασμοῖς, εἴ γε ἄγγελοι αὐτῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀποστέλλονται. Ὅτι δὲ βαρηθέντες ἦσαν σφόδρα τοῖς πειρασμοῖς, αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξῆς τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλωσεν, εἰπών· *Οὔτω μέχρις αἵματος πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντεκατέστητε καὶ ἤδη ἐκλέλυσθε.*

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήποτε παραῤῥυῶμεν. »

Διὰ τοῦτο. Ποῖον, ἢ τὸ πολὺ εἶναι τὸ μέσον τῆς τε νομικῆς καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας; Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς κατασκευῆς δῆλον τῆς ἐπιφερομένης.

« Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; »

Σύγκρισις μὲν τὸ ὅλον, κατασκευὴ δὲ τοῦ μᾶλλον τιμωρεῖσθαι τοὺς τὸν εὐαγγελικὸν παραβαίνοντας νόμον. Εἰ γὰρ τὸ ἧττον, φησὶ, παραβαινόμενον, οὐκ ἀτιμωρήτους ἐᾷ τοὺς παραβαίνοντας, πόσῳ μᾶλλον εἰ τὸ κρεῖσσον παραβαθείη, οὐχ ὑπεύθυνον κολάσει πικρᾷ ποιήσει τὸν παραβαίνοντα; Τὸ δὲ δι' *ἀγγέλων λαληθεὶς*, σημαίνει, ὡς ὑπηρέτουν Θεῷ ἄγγελοι διδόντι τὸν νόμον.

« Ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ὑμᾶς ἐβεβαιώθη, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις, καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, »

Ἔτι τῆς συγκρίσεως ὁ λόγος ἐστί. Λέγει δὲ, ὡς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὁ Κύριος αὐτὸς ἤρξατο· εἶτα οἱ αὐτοὶ τοῦ Κυρίου ἀκούσαντες, ἡμᾶς εἰς ταύτην ἐβεβαίωσαν, συνεπιμαρτυροῦντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ δι' ἐκείνων τῶν θαυμάτων, ὧν κηρύττοντες ἐπετέλουν.

« Καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. »

Ἄλλῳ, φησὶ, δέδωκε χάρισμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ μὲν προφητείαν, τῷ δὲ γλῶσσαν, τῷ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἄλλῳ ἄλλο τι τῶν χαρισμάτων.

« Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν. »

Διὰ τοῦτο προσέθηκε, *περὶ ἧς λαλοῦμεν*, ἵνα μὴ ἑτέραν τινὰ οἰκουμένην ζητεῖν δῷ τῷ ἀκροατῇ. Πῶς οὖν αὐτὴν *μέλλουσαν* καλεῖ; ὅτι τοῦτο ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ ὥσπερ καὶ ἑτέρωθί φησι, *Ὃς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος*, περὶ τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων. Ταύτην οὖν οὐκ ἀγγέλοις ὑπέταξεν, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ.

« Διεμαρτύρατο δέ πού τις λέγων· Τίς ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. »

Ἀόριστον τὴν μαρτυρίαν εἰσάγει, τῷ, τὶς, εἰπεῖν, λέγων. Ὡς πρὸς εἰδότας γὰρ διαλέγεται.

« Νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα. »

Ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς τοὺς ἐχθροὺς ἔθηκεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοσαῦτα πασχόντων ἡμῶν; φησί· Μὴ γὰρ ἐπειδὴ οὐδέπω ὑπέταξεν, νομίσῃς μὴ ὑποτάττεσθαι· ὅτι γὰρ δεῖ ὑποταγῆναι. Καὶ γὰρ ἡ προφητεία διὰ τοῦτο εἴρηται.

« Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. »

Διὰ τὸν τριήμερον, φησὶ, θάνατον. Πείθει δὲ αὐτοὺς πάντα γενναίως ὑποφέρειν, μονονουχὶ λέγων· Εἰ ὁ προσκυνούμενος ὑπ' ἀγγέλων ἠνέσχετο βραχύ τι παρ' ἀγγέλους σχεῖν διὰ σὲ, πολὺ μᾶλλον σὺ ὁ τῶν ἀγγέλων ἧττων, πάντα φέρειν ὀφείλεις διὰ σεαυτόν.

« Δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ. »

Δείκνυσιν, ὅτι δόξα καὶ τιμὴ ὁ σταυρός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, αὐτὸν οὕτω καλεῖ λέγων· *Ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*· καὶ, *Ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*.

« Ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. »

Ὥσπερ γὰρ ὄντως γευσάμενος, οὕτω μικρὸν ἐν αὐτῷ ποιήσας διάστημα, εὐθέως ἀνέστη. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, *διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου*, τὸν ὄντως θάνατον ἐσήμανε· τῷ δὲ εἰπεῖν, *ἀγγέλων κρείσσων*, τὴν ἀνάστασιν ἐδήλωσεν.

« Ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα. »

Ἔπρεπεν αὐτῷ, φησὶν, τῷ κηδεμόνι, καὶ πάντα εἰς τὸ εἶναι παράγοντι, ἐκδοῦναι τὸν Υἱὸν ὑπὲρ τῆς τῶν λοιπῶν σωτηρίας, τὸν ἕνα ὑπὲρ πολλῶν.

« Πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα. »

Καὶ αὐτὸς καὶ ἡμεῖς υἱοὶ, ἀλλ' ὁ μὲν σώζει, ἡμεῖς δὲ σωζόμεθα.

[88] Rom. v, 14. [87] Joan. XI, 4; XII, 16.

VERS. 5. « Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. »

230 Idcirco addit, *de quo loquimur*, ne auditori concedat ut alterum quemdam orbem aut terram quærat. Quo sensu vero *futurum* ait? Quia utique hæc Scripturarum consuetudo est. Quemadmodum scilicet in altero quoque loco dicit, *qui est forma futuri* [86], ubi de Adamo et de Christo disputat. Orbem ergo Deus non subjecit angelis, sed Christo.

VERS. 6-8. « Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo autem quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. »

Testimonium affert, omisso auctore, dum ait, *quis dicens*. Eos enim alloquitur qui illum probe noverant.

« Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. »

Ne objicerent: Qua vero ratione sub pedibus suis adversarios subjecit, quando nos tot tantaque patimur? Neque enim existimare debes subjicienda cuncta non esse, quoniam nondum ea subjecit. Oportet enim ut subjiciantur. Nam prophetia propter hoc pronuntiata est.

VERS. 9. « Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passiones crucis. »

Triduanam mortem innuit. Hortatur autem illos ut cuncta generose tolerent, his fere verbis: Si ille quem angeli cernui adorant, tui causa passus est, ut paululum infra angelos minoratus esset, multo magis tu qui angelis es minor, cuncta propter ipsum debes tolerare.

« Gloria et honore coronatum, ut gratia Dei. »

Ostendit crucem gloriam esse et honorem, sicut et Christus ipse eamdem appellat, dum ait: *Ut glorificetur Filius hominis*; et, *Clarificatus est Filius hominis* [87].

« Pro omnibus gustaret mortem. »

Revera enim ad instar illius qui gustat, sic cum breve intervallum inter mortuos egisset, surrexit statim. Dicendo igitur, *per passionem mortis*, mortem veram significavit, itemque dicendo, *angelis meliorem*, resurrectionem denotavit.

VERS. 10. « Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia. »

Decebat, inquit, ut qui cuncta curabat, et qui cuncta produxerat, ipse Filium pro reliquorum salute exponeret, unum pro multis.

« Qui multos filios in gloriam adduxerat. »

Cum ipse filius est, tum et nos sumus filii; at ille quidem salvos facit, nos vero salvi sumus.

« Auctorem salutis eorum. »

Id est, causam salutis.

« Per passionem consummari. »

Passiones ergo sunt consummatio et salutis causa. Vides ergo eos qui male habent et affligumtur non derelinqui. Nam et Deus Filium eatenus primum honoravit, ut per ærumnas et **231** dolores ipsum ageret. Et certe longe præstantius fuit, suscepto corpore, ea quæ passus est pati, quam mundum condere, et ex nihilo producere. Atque hoc ipse alio in loco declaravit, dicens : *Ut ostenderet sæculis supervenientibus superabundantes divitias bonitatis suæ* [88].

VERS. 11. « Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam. »

Ecce quomodo eos secum conjungit, honorans ipsos et consolans, et fratres faciens Christi, quatenus ex uno omnes esse ait. Enimvero ex Abrahamo ipse erat secundum carnem.

« Non confunditur fratres eos vocare, dicens : [VERS. 12, 13.] Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te. Et iterum : »

Vide quomodo commendat iterum præeminentiam ipsorum. Dicendo quippe, *non confunditur*, non naturæ rei humilitatem ostendit, sed quantum sua se clementia et charitate demiserit. Etsi enim ex uno, verumtamen ille sanctos facit, et nos per ipsum sanctitate donamur.

« Ego ero fidens in eum. Et iterum : Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. [VERS. 14.] Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem. »

Ostendit eum, quando factus est homo, quidquid humanum est admisisse, excepto peccato. Tametsi enim in eodem ac suus Pater throno sedeat, unaque regnet, et omnibus dominetur, in illum tamen se fiduciam habere ait. Sic autem loquitur ut ea exprimat quæ formæ servi conveniunt; quemadmodum scilicet et quæ deitati propria sunt, notificat dicens : *Ego et Pater unum sumus*; et : *Ego in Patre, et Pater in me est* [89].

« Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum. »

Hoc loci rem admiratione dignam ostendit ; quod nempe per illud victus diabolus fuerit, per quod imperium sibi paraverat : ut, cum mors valida illius adversus orbem armatura esset, per hanc Dominus ipsum perculerit. Ex quo rursum virtutis illius qui vicit, magnitudo insinuatur.

VERS. 15. « Ut liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. »

Omnes, inquit, mortis erant mancipia, qua nondum destructa, homines servituti subacti tenebantur, et in perpetuo timore agebant, qui se semper exspectarent morituros ; cumque nunquam non metus adesset, nullius capaces erant voluptatis sensus

[88] Ephes. II, 7. [89] Joan. X, ~~15~~ 30; XIV, 11.

A « Τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν. »

Τουτέστι, τὸν αἴτιον τῆς σωτηρίας.

« Διὰ παθημάτων τελειῶσαι. »

Ἄρα τὰ παθήματα τελείωσις καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας. Ὁρᾷς ὅτι τὸ κακῶς παθεῖν οὐκ ἔστιν ἐγκαταλείψεως. Τούτῳ γὰρ καὶ πρώτῳ τετίμηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς, τῷ διὰ παθημάτων αὐτὸν ἀγαγεῖν. Καὶ γὰρ ὄντως τοῦ τὸν κόσμον ποιῆσαι, καὶ ἐκ μὴ ὄντων παραγαγεῖν, τὸ σῶμα λαβόντα παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, πολλῷ μεῖζόν ἐστι. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν αὐτὸς ἐν ἑτέροις, εἰρηκώς· *Ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσιν τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ.*

« Ὁ τε γὰρ ἁγιάζων, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες. Δι' ἣν αἰτίαν. »

B Ὅρα πῶς συνάγει αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν, τιμῶν αὐτοὺς, καὶ παραμυθούμενος, καὶ ἀδελφοὺς ποιῶν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τοῦτο, τὸ ἐξ ἑνὸς εἶναι· καὶ αὐτὸς γὰρ, τὸ κατὰ σάρκα, ἐκ τοῦ Ἀβραάμ.

« Οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Καὶ πάλιν· »

Ὅρα πῶς δείκνυσι πάλιν τὴν ὑπεροχήν. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, *οὐκ ἐπαισχύνεται*, δείκνυσιν, οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ἀλλὰ τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ τὸ ταπεινόν. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ὁ μὲν ἁγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἁγιαζόμεθα.

« Ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ· καὶ πάλιν Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία μου ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχεν τῶν αὐτῶν.

Δείκνυσιν, ὡς ἄνθρωπος γεγονὼς, πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἔλαβεν πλὴν ἁμαρτίας. Καίτοι γὰρ σύνθρονος ὢν τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ συμβασιλεύων, καὶ συνάρχων τῶν ὅλων, πεποιθέναι λέγεται ἐπ' αὐτόν. Τοῦτο δὲ λέγει, πρέποντα λέγων τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰ τῆς θεότητος δεικνὺς, φησίν· *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν·* καὶ, *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.*

« Ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον. »

D Ἐνταῦθα τὸ θαυμαστὸν δείκνυσιν, ὅτι δι' οὗ ἐκράτησεν ὁ διάβολος, διὰ τούτου ἡττήθη· καὶ ὅπερ ἰσχυρὸν αὐτῷ ἦν ὅπλον κατὰ τῆς οἰκουμένης, ὁ θάνατος, τούτῳ αὐτὸν ἔπληξεν ὁ Κύριος. Δείκνυται δὲ διὰ τούτου τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως τοῦ νικήσαντος.

« Καὶ ἀπαλλάξῃ τούτοις, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. »

Δοῦλοι πάντες ἦσαν τοῦ θανάτου, φησὶ, καὶ τῷ μηδέπω αὐτὸν λελύσθαι ἐκρατοῦντο, καὶ φόβῳ διηνεκεῖ συνέζων οἱ ἄνθρωποι, ἀεὶ προσδοκῶντες ἀποτεθνήξεσθαι, καὶ οὐδεμιᾶς ἡδονῆς αἴσθησιν εἶχον, τοῦ φόβου αὐτοῖς παρόντος ἀεί· τοῦτο γὰρ ἠνίξατο,

εἰπὼν, *διὰ παντὸς τοῦ ζῆν*· ἀλλὰ ἀπήλλαξεν τὸν φόβον, καὶ γελῶμεν ἤδη αὐτόν.

« Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. »

Οὐκ ἐκείνης, φησὶν, ἐδράξατο τῆς φύσεως, τῆς τῶν ἀγγέλων φημὶ, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν, *ἐπελάβετο*, ἵνα δείξῃ διώκοντα αὐτὸν τοὺς ἀποστρεφομένους· ὡς πόρρω γὰρ ἡμᾶς φεύγοντας ἐπεσπάσατο.

Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται, καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. »

Τί ἐστι *κατὰ πάντα*; Ἐτέχθη, φησὶν, ἐτράφη, ηὐξήθη, ἔπαθε, πάντα ἅπερ ἐχρῆν τελειώσας ἀπέθανεν. Τοῦτό ἐστι κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἄνω δόξης, λοιπὸν τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας λόγον κινεῖ, μονονουχὶ λέγων· Ὁ οὕτω μέγας, ὁ ὢν ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, ὁ ὢν χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας πεποίηκεν, ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος, οὗτος ἠθέλησε, καὶ ἐσπούδακεν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐν πᾶσι γενέσθαι· Ἠθέλησε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς κατῆλθεν, καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο, καὶ μυρία εἰργάσατο ἀγαθά. Θάνατον ἔλυσεν, τὸν διάβολον τῆς τυραννίδος ἐξέβαλε, δουλείας ἀπήλλαξεν, Ἀρχιερεὺς γενέσθαι ἠθέλησε πρὸς τὸν Πατέρα. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, *Ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν.* Τί δέ ἐστι, *πιστός*; Ἀληθὴς καὶ δυνάμενος. *Τὰ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν*, ἐπήγαγε, τοῦτο δηλῶν, ὡς ἐκ πολεμουμένων τῷ Θεῷ, καὶ κατεγνωσμένων, καὶ τετιμωρημένων, οὐδεὶς ἦν ὁ προσοίσων ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, ἀλλ' εἶδεν ἡμᾶς ἐν τούτοις ὄντας, καὶ ἠλέησεν, οὐ καταστήσας ἡμῖν ἀρχιερέα, ἀλλ' αὐτὸς γεγονὼς Ἀρχιερεὺς πιστὸς, *ἵνα ἱλάσηται τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ.*

« Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν, αὐτὸς πειρασθείς. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Οὐκ ἀγνοεῖ τὰ πάθη τὰ ἡμέτερα· οὐχ ὡς Θεὸς μόνον οἶδεν αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔγνω διὰ τῆς πείρας, ἧς ἐπειράθη. Ἔπαθε πολλά· οἶδε συμπάσχειν, καίτοι γε ἀπαθὴς ὢν ὡς Θεός.

« Δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. »

Ὡς ἂν εἴποι τις· Μετὰ πολλῆς προθυμίας ὀρέξει χεῖρα, καὶ συμπαθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'

« Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον, καὶ Ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. »

Μέλλων αὐτὸν προτίθεναι τοῦ Μωϋσέως, καὶ σύγκρισιν ποιεῖσθαι, εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης νόμον τὸν λόγον ἤγαγεν. Ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης λόγος, εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐκληφθείη ἄν.

Τουτέστι τῆς πίστεως.

(A) (num hoc subindicavit dicendo, *per omnem vitam*); verum timorem hunc Christus pepulit, ita ut morti jam illudamus.

Vers. 16. « Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. »

Non illam, inquit, angelorum scilicet, naturam accepit, sed nostram. Ideirco autem dixit, *apprehendit*, ut Christum ostendat illos esse prosecutum, qui se aversabantur. Dum enim procul fugiebamus, ipse nos attraxit.

Vers. 17. « Unde debuit per omnia fratribus similari, **232** ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. »

(B) Quidnam illud est, *per omnia*? Natus est, inquit, nutritus est, passus est, universis quæ opus erant, consummatis, mortuus est : hoc est fratribus per omnia similari. Nam, quia multis disputaverat de majestate sublimique gloria illius, hoc loci de incarnationis dispensatione sermonem agitat, in hunc fere modum : Qui tam magnus est, qui splendor est Patris, qui est character et figura substantiæ ejus, per quem ille fecit sæcula, qui sedet a dextris Patris, ipse voluit, summoque studio peroptavit frater noster modis omnibus fieri : voluit, inquam, et propterea ad nos quoque descendit, nosque apprehendit, et innumera bona patravit. Dissolvit et exstinxit mortem, diabolum tyrannico imperio ejecit, a servitute nos liberavit, Pontifex esse noster apud Patrem voluit. Quocirca Paulus intulit, *ut misericors fieret, et fidelis Pontifex apud Deum.* Quid vero significat, *fidelis*? Verax et potens. Subjunxit, *apud Deum*, declarans quod, cum hostes essemus Dei, cum damnati essemus et supplicils obnoxii, nemo fuerit qui sacrificium offerret pro nobis; sed ille videns nos his in malis versari, nostri misertus sit, neque summum sacerdotem alterum constituerit nobis, sed ipse Pontifex fidelis sit factus, *ut repropitiaret peccata populi.*

(C) Vers. 18. « In eo enim in quo passus est, ipse tentatus. »

Idem est ac si diceret : Ægritudinum nostrarum haudquaquam inscius est, nec eas duntaxat novit qua Deus est, sed etiam qua homo exsistit, periculum earumdem fecit, quippe cum tentatus ipse fuerit. Multa, inquit, pertulit, commiserascere scit, quamvis pati nesciat quatenus est Deus.

« Potens est et eis qui tentantur, auxiliari. »

Ceu dicat aliquis : Cum multa animi alacritate porriget dexteram, et commiserabitur.

CAP. III.

(D) Vers. 1. « Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum Christum. »

Quoniam eum Moysi antepositurus erat, et utriusque comparationem facere, de lege sacerdotii dicere instituit. Atqui sacerdotii ratio ad dispensationem omnino pertinuerit.

Id est fidei.

VERS. 2. « Qui fidelis est illi qui fecit illum. »

Apostolus utique et Pontifex. Non enim hoc loci de substantia ejus loquitur, imo nec de deitate, sed modo de dignitatibus humanis.

« Sicut et Moyses in omni domo ejus. [VERS. 3, 4.] Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quando ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis enim domus fabricatur ab aliquo. »

Id est in populo. Quia Moyses instar procuratoris erat et œconomi.

« Qui autem omnia creavit, Deus est. [VERS. 5.] Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo, ut famulus. »

233 Hic plane Christus fuerit.

« In testimonium eorum quæ dicenda sunt. »

Quod si Deus cœlum et terram, et colles testes citat, quanto magis homines adhibuerit!

VERS. 6. « Christus vero tanquam filius in domo sua; cujus domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. »

Observa quomodo res conditas a conditore secernit, quomodo servum a filio: ut hic quidem paternas ædes velut herus ingrediatur, ille autem uti servus domum procuret.

Quoniam in spe adhuc bona erant, idcirco eam firmam tenendam esse dicit, ita ut perinde gloriemur, ac si illorum compotes essemus.

VERS. 7-11. « Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea, quadraginta annis. Propter quod infensus fui generationi huic, et dixi: Semper hi errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus jurávi in ira mea: Si introibunt in requiem meam. »

De spe futurorum Paulus loquitur, et quod omnino futura sit iis qui hic laboraverint, merces aliqua, et fructus, et requies. Atque hoc ostendit ex propheta, dicente: *Hodie si vocem ejus audieritis.* Scire autem attinet tres eum requies enuntiare: unam Sabbati, qua Deus requievit ab operibus suis; alteram in Palæstina, in quam Judæi cum venissent, requieturi erant a multis miseriis et laboribus; tertiam, veram illam requiem, regnum scilicet cœlorum, quod qui adipiscuntur, revera requiescunt a laboribus et molestiis. Harum itaque trium hic mentionem facit. Eccur vero dum de una disputat, trium meminit? ut ostendat prophetam de tertia hæc esse locutum. Nam de prima non dixit, *inquit.* Quinam enim sermonem habuisset de illa quæ jam olim acciderat? sed neque de secunda quæ obtigit in Palæstina. Quomodo enim? quandoquidem ait, *non introibunt in requiem meam.* Restat ergo tertiam hanc residuam esse, quæ est regnum cœlorum. Hujus autem dicti is prorsus sensus est: David, inquit, diu post illorum generationem lo-

« Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. »

Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερέα. Οὐδὲν γὰρ περὶ οὐσίας φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ περὶ θεότητος, ἀλλὰ τέως περὶ ἀξιωμάτων ἀνθρωπίνων.

« Ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Πλείονος γὰρ δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἠξίωται, καθ' ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου, ὁ κατασκευάσας αὐτόν. Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος. »

Τουτέστιν, ἐν τῷ λαῷ. Ὅτι καθάπερ τις ἐπίτροπος, καὶ οἰκονόμος ἦν ὁ Μωϋσῆς.

« Ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός. Καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς θεράπων. »

Οὗτος ἂν ᾖ ὁ Χριστός.

« Εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων. »

Εἰ οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ βουνοὺς μαρτυρεῖται Θεὸς, πολλῷ μᾶλλον ἀνθρώπους.

« Χριστὸς δὲ ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς, ἐάνπερ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὸ καύχημα ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν. »

Ὅρα πῶς ποιήματα καὶ ποιητὴν διίστησι· πῶς δοῦλον καὶ υἱόν, καὶ ὃς μὲν εἰς τὰ πατρῷα ὡς δεσπότης εἰσέρχεται, ἐκεῖνος δὲ ὡς δοῦλος τὸν οἶκον ἐπετρόπευεν.

Ἐπειδὴ ἐν ἐλπίσιν ἦν τὰ ἀγαθὰ, οὕτω δὴ αὐτὴν κατέχειν φησὶν, ὡς ἤδη καυχᾶσθαι, ὡς ἐπὶ γεγενημένοις.

« Διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη; διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον· Ἀεὶ πλανῶνται τὰς καρδίας. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονταί εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. »

Περὶ ἐλπίδος αὐτῷ ἐστιν ὁ λόγος τῆς μελλούσης, ὅτι πάντως ἔσται τοῖς ἐνταῦθα πονέσασι μισθός τις, καὶ καρπὸς, καὶ ἀνάπαυσις. Τοῦτο οὖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ προφήτου δείκνυσι, λέγων· *Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε.* Ἰστέον δὲ ὡς τρεῖς φησι καταπαύσεις εἶναι· μίαν τὴν τοῦ Σαββάτου, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ· δευτέραν τὴν τῆς Παλαιστίνης, εἰς ἣν οἱ Ἰουδαῖοι εἰσελθόντες ἔμελλον ἀναπαύεσθαι ἀπὸ τῆς παλαιπωρίας τῆς πολλῆς καὶ τῶν πόνων· τρίτην, τὴν ὄντως ἀνάπαυσιν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἧς οἱ τυχόντες ἀνεπαύοντο ὄντως τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν. Τῶν τριῶν τοίνυν ἐνταῦθα μέμνηται. Καὶ τίνος ἕνεκα περὶ μιᾶς διαλεγόμενος τῶν τριῶν ἐμνημόνευσεν; Ἵνα δείξῃ τὸν προφήτην περὶ ταύτης λέγοντα τῆς τρίτης φῆσαι. Περὶ γὰρ τῆς πρώτης οὐκ εἶπε, *φησί.* Πῶς γὰρ ἔλεγε περὶ τῆς πάλαι γεγενημένης; ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς δευτέρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ· Πῶς γάρ; ὅπου γε λέγει, *οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.* Λείπεται δὲ ταύτην εἶναι λοιπὸν τὴν τρίτην, ἥτις ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅλος

δὲ ὁ νοῦς τοῦ ῥητοῦ οὗτός ἐστιν· Δαβὶδ εἶπε, φησὶν, A
ὕστερον μετὰ τὴν γενεὰν τὴν ἐκείνων διαλεγόμενος,
ὅτι *Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ*
σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ
πάθητε, ἅπερ οἱ πρόγονοι οἱ ἡμέτεροι, καὶ ἀποστε-
ρηθῆτε τῆς καταπαύσεως, ὡς οὐσὴς ὀηλονότι τινὸς
καταπαύσεως. Ἐπεὶ εἰ ἀπειληφότες ἦσαν τὴν κατά-
παυσιν, τίνος ἕνεκα αὐτοῖς ἔλεγε τὸ, *Σήμερον μὴ*
σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς οἱ πατέρες
ὑμῶν, ἵνα μὴ τὰ ἴσα παθόντες ἀποστερηθῆτε τῆς
καταπαύσεως; Τίς οὖν ἐστιν ἡ κατάπαυσις, ἀλλ' ἢ ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἧς εἰκὼν καὶ τύπος τὸ Σάβ-
βατον;

quens, dixit: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra*, ne eadem patiamini quæ nostri progenitores, et requiei exsortes sitis; quasi utique requies quædam supersit. Nam si requiem jam obtinuerant, qua de causa dixisset illis: *Hodie ne obduretis corda vestra, sicut patres vestri*; ne similem pœnam patientes, illa requie privemini? Quænam ergo alia requies fuerit, nisi regnum cœlorum, cujus imago et figura Sabbatum erat?

Εἰ ἐκεῖ κέκλησθε, μηδὲν ἐνταῦθα ζητεῖτε.

« Βλέπετε, ἀδελφοὶ, μήποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν
καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ B
ζῶντος. »

Si illuc vocati estis, nihil istic quæratis. »

VERS. 12. « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo. »

Ὅθεν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο. Ἀπὸ γὰρ τῆς σκληρότητος ἀπιστία γίνεται.

Unde, idem est ac, propter hoc. Nam ex duritia cordis incredulitas gignitur.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων λόγος, οὐκ ἔστιν οὕτως πιθανὸς, ὡς τῶν παρελθόντων, ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς παλαιᾶς ἱστορίας, ἐν ᾗ πίστεως ἐδεήθησαν. Εἰ γὰρ οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐπειδὴ οὐκ ἤλπισαν, ὥσπερ ἐχρῆν ἐλπίσαι, ταῦτα ἔπαθον, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς.

234 Nam quia, ubi de futuris est sermo, non ita fidem habet, ac si de præteritis diceret, ad memoriam eos revocat historiæ veteris, in qua fide opus fuerat. Nam si patres vestri, inquit, hæc passi sunt, quia non speraverunt, uti sperare oportebat, multo magis vos.

« Ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν. »

VERS. 13. « Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies. »

Τουτέστιν, οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους. Διορθώσατε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθητε.

Hoc est, invicem ædificate. Vos ipsos corrigite, ne eadem patiamini.

« Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. »

« Donec hodie cognominatur. »

Τὸ σήμερον, φησὶ, τί ἐστιν; Ἕως οὗ συστῇ ὁ C
κόσμος.

Hodie, inquit, quid hoc est? Quandiu mundus consistet.

« Ἵνα μὴ σκληρυνθῇ ἐξ ὑμῶν τις ἀπάτῃ τῆς
ἁμαρτίας. »

« Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. »

Ὁρᾷς, ὅτι ἡ ἀπιστία τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖ.

Vides incredulitatem esse causam peccati.

Μέτοχοι γὰρ τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν. »

VERS. 14, 15. « Participes enim Christi effecti sumus. »

Ἐγενόμεθα, φησὶν, ἡμεῖς, ἃ καὶ αὐτός. Καὶ αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, σῶμα δὲ ἡμεῖς.

Eadem ac ipse facti sumus, inquit. Ac ipse quidem est caput, nos autem corpus.

« Ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέ-
λους βεβαίαν κατάσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι· Σήμερον
ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς
καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. »

« Si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus. Dum dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. »

Τί ἐστιν, *ἀρχὴν ὑποστάσεως*; Τὴν πίστιν, δι' ἧς ὑπέστημεν, καὶ ἐγενόμεθα, καὶ ἐσώθημεν, ὡς ἄν εἴποι τις.

Quid hoc est, *initium substantiæ?* Fides utique, per quam, ut quis diceret, constitimus, exstitimus- D que et salvi facti sumus.

« Τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν; »

VERS. 16. « Quinam enim audientes exacerbaverunt? »

Εἰπὼν τὴν μαρτυρίαν, καὶ ἐρώτησιν ἐπάγει, ὅπερ ποιεῖ τὸν λόγον σαφῆ. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἤκουσαν κἀκεῖνοι, φησὶν, ὥσπερ ἡμεῖς ἀκούομεν, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς γέγονεν. Μὴ τοίνυν νομίσητε, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκούειν τοῦ κηρύγματος ὠφεληθήσεσθε, ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἤκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελήθησαν, ἐπεὶ μὴ ἐπίστευσαν.

Allato testimonio, subjungit interrogationem, quæ claritatem affert orationi. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Illi perinde audierunt, inquit, sicut et nos audivimus; at nihil inde emolumenti perceperunt. Ne existimetis ergo utilem vobis fore prædicationis auditum; quandoquidem illi quoque audierunt, sed nihil ipsis hoc profuit, quia non crediderunt.

« Ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ
Μωϋσέως. »

« Sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen. »

Τοὺς περὶ Χαλὲβ καὶ Ἰησοῦν φησι.

Caleb et Josue innuit.

« Τίσι δὲ προσώχθισεν τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ

VERS. 17, 18. « Quibus autem offensus est qua-

draginta annis? nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto? Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? et videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem. »

A τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ; Τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν, διὰ ἀπιστίαν. »

CAP. IV.

Vers. 1-7. « Timeamus ergo ne forte, relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis; sed non profuit illis sermo auditus, non admistis fidei iis qui audierunt. »

« Ingredimur ergo in requiem, qui credidimus; quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam; et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enim in B quodam loco de die septima sic: Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam; et ii quibus prius annuntiatum est, non introierunt propter **235** incredulitatem; iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sicut dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. »

Undenam hoc manifestum erit? Quoniam, inquit, aliqui sunt ingressuri. Illi autem omnes non introierunt. Oportere autem ingredi, et quosdam ingressuros esse, audire juvat unde hoc constet. Post tot annos, inquit, David iterum dicit: *Hodie* C *si vocem ejus audieritis* [99].

Vers. 8. « Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. »

Nimirum hæc ait, tanquam nonnulli mercedem aliquam essent reportaturi.

Cum enim fidem non admiserint, neque introierunt in requiem.

Vers. 9. « Igitur relinquitur sabbatismus populo Dei. »

Et unde hoc constat? Ex eo quod denuntiavit, Ne obduraretis corda vestra. Siquidem enim sabbatismus non fuisset, nequaquam hæc denuntiata essent. Apposite vero non dicit, requiem, sed, *sabbatismum*, proprio nomine, ad quem cursu properabant. Sabbatismum autem regnum Dei appellat.

Sabbatismus ergo spiritualis et verus est tempus adventus Salvatoris.

Vers. 10, 11. « Qui enim ingressus est in requiem suam, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat exemplum incredulitatis. »

Quemadmodum, inquit, Deus requievit ab operibus suis, sic et ille qui in requiem suam introivit. Nam quia de resurrectione loquitur, atque hoc au-

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι. Καὶ γὰρ ἐσμὲν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κἀκεῖνοι, ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκραμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν (9). »

« Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες, καθὼς εἴρηκεν· Ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου· Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου· καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων. Εἴρηκε γάρ που περὶ τῆς ἑβδόμης οὕτω· Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν· Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεταί τινας εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπείθειαν, πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν, Σήμερον, ἐν Δαβὶδ λέγων μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼς εἴρηται· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. »

Πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐπειδὴ ὀφείλουσί τινες, φησὶν, εἰσελθεῖν, πάντες δὲ ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον. Ὅτι δὲ εἰσελθεῖν χρὴ, καὶ δεῖ τινας εἰσελθεῖν, ἀκούσωμεν πόθεν τοῦτο δῆλον. Μετὰ τοσαῦτα ἔτη, φησὶ, λέγει πάλιν ὁ Δαβὶδ, *Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε.*

« Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. »

Δηλονότι, ὡς μελλόντων τινῶν τεύξασθαί τινος ἀμοιβῆς, ταῦτά φησιν.

Οὐ γὰρ εἰσῆλθον εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, τὴν πίστιν οὐ προσηκάμενοι.

« Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐκ τοῦ παραγγέλλειν, Μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. Οὐ γὰρ, εἰ μὴ ἦν σαββατισμὸς, ταῦτα οὐ παρηγγέλλοντο. Εὖ δὲ καὶ τὸ μὴ κατάπαυσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ *σαββατισμὸν*, τὸ οἰκεῖον ὄνομα, καὶ ᾧ ἐπέτρεχον. Σαββατισμὸν δὲ, τὴν βασι- D λείαν καλεῖ.

Σαββατισμὸς οὖν ἄρα νοητὸς καὶ ἀληθὴς, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρός.

« Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. »

Ὥσπερ ὁ Θεὸς, φησὶ, κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὕτως ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἀναστάσεως ὁ λόγος, καὶ τοῦτο

[99] Psal. xciv, 8.

NOTÆ.

(9) Omissa a librario est textus antecedentis interpretatio.

ἐπεθύμουν ἀκοῦσαι, πότε ἔσται, εἰς τοῦτο τὸν λόγον κατέκλεισε.

« Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. »

Ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἁπλῶς τῆς καταπαύσεως ἀποστερηθήσεται μόνον, ἐπάγει καὶ κόλασιν.

« Πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔχοντες οὖν Ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. »

Οὕτω, φησὶν, ἔχομεν δοῦναι τὰς εὐθύνας τῶν πεπραγμένων.

« Κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. »

Καὶ ποίαν ὁμολογίαν λέγει; Ὅτι ἀνάστασις καὶ ἀνταπόδοσις, καὶ ὅτι Θεὸς ὁ Χριστός ἐστιν.

« Οὐ γὰρ ἔχομεν Ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας. »

Οὐ γάρ ἐστι, φησὶν, ἀγνοῶν τὰ ἡμέτερα, ὡς πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, οἳ τοὺς ἐν ταῖς θλίψεσιν οὐκ ἴασιν. Ἐπὶ γὰρ ἀνθρώπων ἀδύνατον εἰδέναι τὴν κάκωσιν τοῦ κακουμένου, τὸν μὴ πεῖραν λαβόντα, καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐλθόντα. Πάντα δὲ ὑπέστη, φησὶν, ὁ Ἀρχιερεὺς ὁ ἡμέτερος. Διὰ γὰρ τοῦτο πρῶτον ὑπέστη, καὶ τότε ἀνέβη, ἵνα δύηται συμπαθεῖν.

« Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παῤῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον. »

Θρόνος χάριτός ἐστιν, οὐ θρόνος κρίσεως. Ὅλον γὰρ τὸ πρᾶγμα φιλατιμία ἐστὶ, καὶ δωρεὰ βασιλικὴ, τὰς ἁμαρτίας ἀφιεῖσα.

« Καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν. »

Νῦν ἐὰν προσέλθῃς, φησὶν, λήψῃ καὶ χάριν, καὶ ἔλεον. Εὐκαίρως γὰρ προσέρχῃ· ἂν δὲ τότε προσέλθῃς, οὐκέτι. Ἄκαιρος γὰρ τότε ἡ προσδοκία. Οὐκ ἔστι γὰρ τότε θρόνος χάριτος, ἀλλὰ θρόνος κρίσεως· *Ἀνάστα* γὰρ, ὁ Θεὸς, φησὶ, *κρῖνον τὴν γῆν*. Τὸ δὲ, *μετὰ παῤῥησίας*, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἔχοντες συνειδὸς πονηρὸν, μηδὲ διστάζοντες. Οὐ δύναται γὰρ μετὰ παῤῥησίας ὁ τοιοῦτος προσελθεῖν. Ἵνα μὴ ἀκούσας Ἀρχιερέα, νομίσῃς ἑστάναι αὐτὸν, εὐθέως ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγει τὸν βασιλικόν. Ὁρᾷς ὅτι τὸ γενέσθαι Ἀρχιερέα, οὐ φύσεώς ἐστιν, ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ κενώσεως.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων ἀναλαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν, καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ

dire percupiebant, quandonam esset futura, sermonem ad hunc modum clausit.

Vers. 12, 13. « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. Et non est creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. »

Ne quispiam arbitretur nudam fore requiei privationem, addit et supplicium:

« Ad quem nobis sermo. [Vers. 14.] Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei. »

Sic, inquit, rationem sumus reddituri eorum quæ gesserimus.

« Teneamus confessionem. »

Quamnam vero *confessionem* dicit? Quod resurrectio sit, ac retributio, et quod Christus sit Deus.

Vers. 15. « Non enim habemus Pontificem qui nesciat compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. »

Non enim nostrarum nescius est, velut multi pontifices, quibus latent illi qui in afflictionibus **236** versantur. Nam apud homines fieri non potest ut ejus qui vexatur afflictionem pernoscat ille qui ejus experimentum non habuit, neque in sensibiles calamitates incidit. Noster vero Pontifex, inquit, omnia pertulit. Ideo enim prius pertulit, ac tunc ascendit, ut posset commiserascere.

Vers. 16. « Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur. »

Gratiæ thronus est, non judicii. Totum quippe munificentia est, munusque regium, quo peccata condonantur.

« Et gratiam habeamus in auxilio opportuno. »

Si nunc accesseris, inquit, gratiam obtinebis et misericordiam. Opportuno quippe tempore accedis: sin vero tunc, non itidem. Extra rem enim erit exspectatio. Tunc quippe non erit thronus gratiæ, sed judicii tribunal. Ait enim: *Surge, Deus, judica terram* [91]. Illud autem, *cum fiducia*, idem est ac, sine conscientia mali, vel hæsitatione. Talis enim nequaquam possit cum fiducia et libertate accedere. Ne vero Pontificem nominari audiens, existimes ipsum stare, hunc statim in regia sede excelsum ponit. Ex quo perspicuum est illum non ratione naturæ obtinuisse ut Pontifex fieret, sed demissione et exinanitione sua.

CAP. V.

Vers. 1-4. « Omnis enim pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis; qui condolere possit iis qui ignorant et errant: et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso, offerre pro peccatis.

[91] Psal. LXXXI, 8.

Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo. »

A ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. »

Ut ambo Testamenta ad invicem comparet, a sacerdotibus auspicatur. Comparationem itaque facit in hunc modum. Veteris quidem testamenti sacerdotes ab hominibus sumebantur : novi vero testamenti sacerdos, a Spiritu sancto, tametsi homo sit. Atque ille quidem circumdatur infirmitate, hic vero peccati expers mansit : *Non enim inventus est dolus in ore ejus* [92].

Σύγκρισιν ποιούμενος τῶν διαθηκῶν, ἀπὸ ἱερέων ἄρχεται. Ἐργάζεται δὲ αὐτὴν οὕτως· ὅτι οἱ μὲν τῆς παλαιᾶς, ἐξ ἀνθρώπων ἦσαν, ὁ δὲ τῆς καινῆς, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, εἰ καὶ ἄνθρωπος γέγονεν. Καὶ ὁ μὲν περίκειται ἀσθένειαν, ὁ δὲ ἀναμάρτητος ἔμεινεν· *Οὐ γὰρ ηὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.*

Quemadmodum, qui victimarum pelles detrahit, is nudat interanea : sic cuncta Deo aperta sunt.

Ὥσπερ ἑκδέρων τις τὰ ἱερεῖα, πάντα τὰ ἔνδον δῆλα ποιεῖ, οὕτως τῷ Θεῷ δῆλα πρόκειται πάντα.

« Tanquam Aaron : [VERS. 5, 6] sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu. »

« Καθάπερ καὶ Ἀαρών· οὕτω δὲ καὶ ὁ Χριστὸς, οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν, Υἱός μου εἶ σύ. »

B

Hoc in loco aliud vult insinuare, puta Jesum esse missum a Deo. Id quod ipse Christus, cum Judæos alloqueretur, ubique passim dicebat : *A me ipso non veni* [93].

Ἐνταῦθα ἕτερον πάλιν θεραπεύει, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέσταλται. Ὃ ἄνω καὶ κάτω Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, Ἀπ' *ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα.*

« Ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum. »

« Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. »

Hæc præmittit ut evincat illum a Deo ordinatum fuisse.

Τοῦτο προκατασκευή ἐστι τοῦ ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθῆναι.

« Secundum ordinem Melchisedech. [VERS. 7.] Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum **237** qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, et exauditus pro sua reverentia. »

« Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. »

Erat enim gentium sacerdos, et pane et vino sacrificium offerebat.

C

Ὅτι τῶν ἐθνῶν ἱερεὺς ἦν, ὅτι διὰ ἄρτου, καὶ οἴνου τὴν θυσίαν ἀνέφερεν.

VERS. 8-14. « Et quidem cum esset Filius, didicit ex iis quæ passus est obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo, et interpretabilis ad dicendum ; quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei ; et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ : parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus ; eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali. »

« Καίπερ ὢν υἱὸς, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοὴν, καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δυσερμήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς. Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς. Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐστι. Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων, πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. »

D

Hoc sollicitudinem Domini et amoris exsuperantiam commendat. Nam pro utroque populo supplicabat. Atqui hæc ad dispensationem pertinent.

Τοῦτο κηδεμονικὸν παρίστησι, καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· ἱκέτευεν γὰρ ὑπὲρ τῶν δύο λαῶν. Ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας ἐστίν.

CAP. VI.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

VERS. 1, 2. « Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, ne cursum facientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, »

« Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ Θεὸν, βαπτισμῶν διδαχῆς, »

Inchoationem dicit fundamentum quod fide jacitur ; *perfectionem* vero, exstructionem quæ per actiones bonas consurgit.

Ἀρχὴν φησι, τὸν διὰ τῆς πίστεως θεμέλιον· τελειότητα δὲ, τὴν δι' ἔργων ἀγαθῶν ἐποικοδομήν.

[92] Isa. LIII, 9. [93] Joan. VIII, 14.

« Ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν, A καὶ κρίματος αἰωνίου. Καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπῃ ὁ Θεός. Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας. »

« Impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, et æterni judicii. [Vers. 3, 4.] Et hoc faciamus, siquidem permiserit Deus. Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati. »

Οὕτω γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον.

Hoc quippe ritu Spiritum accipiebant.

« Γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου. »

« Gustaverunt etiam donum cœleste, »

Τουτέστι, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων.

Hoc est, indulgentiam peccatorum.

« Καὶ μετόχους γενηθέντας Πνεύματος ἁγίου. »

« Et participes facti sunt Spiritus sancti. »

Οὗ ἔχομεν διὰ τοῦ χαρίσματος.

Quem habemus per gratiæ donum.

« Καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα. »

Vers. 5, 6. « Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum. »

Τὴν διδασκαλίαν τῆς ὁμολογίας.

Doctrinam confessionis.

« Δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας πάλιν. »

« Virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt rursus. »

Τοῦτό φησι, διὰ τὸ θαύματα τοὺς βαπτιζομένους ἐπιτελεῖν. Τότε γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι χαρίσματα ἐλάμβανον, ὥστε ἐνεργεῖν δυνάμεις. B

Hoc ait, quoniam illi qui baptizati erant, miracula patrabant. Tunc enim qui baptizabantur, illa dona accipiebant quibus virtutes ederent.

« Ἀναχαινίζεσθαι εἰς μετάνοιαν. »

« Renovari ad pœnitentiam. »

Τουτέστι, διὰ μετανοίας. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὡς ἐκβεβλημένης τῆς μετανοίας· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὡς μὴ δυνατοῦ ὄντος τοῦ διὰ τοῦ λουτροῦ ἀνακαινισμοῦ. Διὸ οὐκ εἶπεν, *ἀδύνατον ἀνακαινισθῆναι εἰς μετάνοιαν*, καὶ ἐσίγησεν, ἀλλὰ πῶς ἀδύνατον ἐπήγαγε, *ἀνασταυροῦντας ἀνακαινισθῆναι*, τουτέστι καινοὺς γενέσθαι. Τὸ γὰρ καινὸν ποιῆσαι, τοῦ λουτροῦ μόνον ἐστίν. *Ἀνακαινισθήσεται γὰρ ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου.*

Id est per pœnitentiam. Id quod dicit, non ut pœnitentia excludatur : absit ! sed quoniam fieri non potest altera per lavacrum renovatio. Non enim, cum dixerit, *impossibile est renovari ad pœnitentiam*, mox conticuit; sed intulit cur id non possit præstari, dicendo, *crucifigentes renovari;* hoc est novos atque integros fieri. Solius namque lavacri est novum reddere. *Renovabitur*, inquit, *ut aquilæ juventus tua* [94].

« Ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας. »

« Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et contemptui habentes. »

Τὸ βάπτισμα σταυρός ἐστι, καὶ συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος. *Σύμμορφοι γὰρ γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.* Καὶ πάλιν· *Συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον.* Ὥσπερ οὖν ἐκεῖ οὐκ ἔνι δεύτερον σταυρωθῆναι τὸν Χριστόν· τοῦτο γὰρ παραδειγματίσαι αὐτόν ἐστι· εἰ γὰρ θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει, εἶτα πάλιν σταυροῦται, μῦθος πάντα ἐκεῖνα· ὁ τοίνυν δεύτερον βαπτιζόμενος, πάλιν αὐτὸν σταυροῖ. Ὥσπερ γὰρ ἀπέθανε Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ, οὕτως ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι· οὐ τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ. C

238 Baptismus crux est, simulque crucifixus est vetustus noster homo : quippe cum *conformes facti simus similitudini mortis ejus* [95]. Et rursum ait : *Consepulti enim estis ei per baptismum in mortem* [96.97]. Sicut ergo Christus non potest denuo crucifigi (nam hoc esset contemptui eum habere et traducere. Si enim mors illi ultra non dominatur, et nihilominus cruci iterum affigitur, isthæc omnia nugamenta sunt et fabulæ), qui igitur secundo baptizatur, eum rursus in crucem agit. Nam quemadmodum in cruce Christus mortuus est, sic et nos in baptismo; non carni, sed peccato.

« Γῆ γὰρ πιοῦσα τὸν ἐπὶ αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει. »

Vers. 7. « Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis pro quibus et colitur, accipit. »

Ὑετὸν, τὴν διδασκαλίαν, φησὶν, ὡς καὶ ἐτέρωθι· *Ἐντελοῦμαι γὰρ ταῖς νεφέλαις, τὸ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν.* Ἐνταῦθα δηλοῖ, ὅτι ἐδέξαντο, καὶ συνέπιον τὸν λόγον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπώναντο, μικροψυχοῦντες ἐν τοῖς πειρασμοῖς. D

Imbrem doctrinam nuncupat, ut in alio loco : *Mandabo nubibus, ut non pluant super eam imbrem* [98]. Hic declarat eos suscepisse et combibisse sermonem, nec sic tamen profecisse, cum animis in tentationibus conciderent.

« Εὐλογίας ἀπὸ Θεοῦ. »

« Benedictiones Dei.

Ἐνταῦθα τὸν Θεὸν φησιν αἴτιον τῶν ἁπάντων γίνεσθαι, πλήττων ἠρέμα τοὺς Ἕλληνας, τοὺς τῇ δυνάμει τῆς γῆς, τῶν καρπῶν τὴν γένεσιν ἐπιγράφοντας.

Hic docet Deum omnium esse auctorem, perstringitque tacite gentiles, qui terræ virtuti fructuum generationem ascribunt.

« Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας. »

Vers. 8. « Proferens autem spinas. »

Ἐπεὶ καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, τίκτουσα ἀκάνθας, οὐδὲ τῷ χρησίμῳ τούτῳ ὀνόματι ἐχρήσατο. Ἀλλὰ τί· *ἐκφέρουσα ἀκάνθας*· ὡς ἂν εἴποι τις, ἐκβράσσουσα.

Neque rursum dixit, generans spinas, neque accommodo hoc verbo usus est. Sed quid hoc est, *proferens spinas* ? Velut si quis dicat, ebulliens.

[94] Psal. CII, 5. [95] Rom. VI, 5. [96.97] ibid. 2. [98] Isa. V, 8.

« Et tribulos, reproba est. »

Scriptura passim peccata appellat *spinas*; quemadmodum et David dicit : *Conversus sum in ærumna mea, dum configuntur spinæ* [99]. Nec enim solum ingrediuntur, sed etiam infiguntur. Etsi vel exiguum quid spinæ remanserit, nisi totum auferamus, parvum hoc peræque dolorem creat, haud secus atque ex spina accidit. Sed quid aio ipsum exiguum? nam eo ablato, vulneris dolor augescit amplius, atque multa curatione et medicamine opus est ut ex toto sanus et liber homo sit. Haud quippe sufficit peccatum evellere, verum etiam oportet ut punctus locus sanetur.

Jure merito peccatum *tribulum* vocavit. Nam ex quacunque parte hoc tenueris, ferit et pungit.

« Et maledicto proxima. »

Proximam maledicto dixit, non maledictum. Porro qui nondum in maledictum incidit, sed prope accessit, procul abscedere poterit.

« Cujus consummatio in combustionem. »

Non ait, quæ comburetur. Quid vero est *cujus consummatio in combustionem*? Si ad finem usque perseverabit, inquit.

Vers. 9. « Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora et viciniora saluti : tametsi ita loquimur. »

Cum eos quantum par erat perstrinxerit, curationem affert iterum, ne dejiciat. Ecquid enim dicit? Non hæc loquimur ut vos condemnemus, au. existimemus spinis vos obsitos et plenos esse, sed quia veremur ne id contingat. Adjecit enim : *Confidimus de vobis meliora, et vicina saluti.*

239 Vers. 10. « Non enim injustus Deus est ut obliviscatur operis vestri, et laboris dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis et ministratis. »

Papæ, quanta virtute animos ipsorum roboravit, quorum priscas actiones memorat! et quali eos necessitati adstrinxit, ne sibi fingerent Deum immemorem esse! Siquidem fieri non potest ut ille non peccet qui certa spe non sit obfirmatus.

Vers. 11. « Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem. »

Hoc admiratione dignum est, nec non perspicacitate Pauli; quod non declarat eos tandem cessisse. Dicendo enim, *cupimus*, idem est ac si quis inquiat : Volo ut semper sis sollicitus, et qualis ante eras, talis nunc fias, et in futurum. Hoc pacto enim reprehensionem acceptu facilem instituit. Quin nec dixit, volo, quod magistri auctoritatem præferret, sed *cupimus*, id quod paternam magis dilectionem exprimit, quam vellé.

Vers. 12. « Ut non segnes efficiamini. »

Sicut otium nocivum est corpori, inquit, sic et otium ab actionibus bonis supiniorem animum reddit ac debilem

[99] Psal. III, 4.

A « Καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος. »

Πανταχοῦ ἡ Γραφὴ ἀκάνθας καλεῖ τὰ ἁμαρτήματα, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ φησιν· *Ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἀκάνθας.* Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐπέρχονται, ἀλλ' ἐμπήγνυνται. Κἂν μικρὸν αὐτῆς ἐναπομείνῃ, καὶ μὴ πᾶσαν αὐτὴν ἐξέλωμεν, αὐτὸ τὸ μικρὸν ὀδυνᾷ, ὁμοίως καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀκάνθης. Καὶ τί λέγω αὐτὸ τὸ μικρόν; καὶ γὰρ μετὰ τοῦ ἐξαιρεθῆναι ἐπὶ πολὺ τῆς πληγῆς τὴν ὀδύνην ἐναφίησι, καὶ δεῖ θεραπείας πολλῆς καὶ ἰατρείας, ὥστε τέλειον αὐτῆς ἐλευθερωθῆναι. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐξελεῖν μόνον τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον πληγέντα θεραπεῦσαι τόπον.

Εἰκότως τὴν ἁμαρτίαν *τρίβολον* ἐκάλεσεν. Ὅθεν γὰρ αὐτῆς κατάσχῃς, πλήττει καὶ δάκνει.

B « Καὶ κατάρας ἐγγύς. »

Κατάρας εἶπεν *ἐγγύς*, οὐ κατάρα. Ὁ δὲ μηδέπω εἰς τὴν ἀρὰν ἐμπεσών, ἀλλ' ἐγγὺς γενόμενος, καὶ μακρὰν γενέσθαι δυνήσεται.

« Ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. »

Οὐκ εἶπεν, ἥτις καήσεται. Ἀλλὰ τί; *Ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν·* Ἐὰν μέχρι τέλους ἐπιμείνῃ, φησί.

« Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοὶ, τὰ κρείσσονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. »

Καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, θεραπεύει πάλιν, ὥστε μὴ καταβαλεῖν. Τί γάρ φησιν; Οὐχ ὡς κατεγνωκότες ὑμῶν ταῦτα λέγομεν, οὐδὲ ὡς νομίζοντες ἀκανθῶν ὑμᾶς πλήρεις, ἀλλὰ δεδοικότες, μὴ τοῦτο C γένηται. Ἐπήγαγε γὰρ, *Πεπείσμεθα περὶ ὑμῶν τὰ κρείσσονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας.*

« Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς, ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις, καὶ διακονοῦντες. »

Βαβαὶ, πῶς αὐτῶν ἀνέῤῥωσε τὴν ψυχὴν, τῶν παλαιῶν ἀναμνήσας πραγμάτων, καὶ εἰς ποίαν ἀνάγκην κατέστησε, τοῦ μὴ προσδοκᾷν ἐπιλανθάνεσθαι τὸν Θεόν! Ἀνάγκη γὰρ ἐκεῖνον ἁμαρτάνειν, τὸν μὴ πεπληροφορημένον περὶ τῆς ἐλπίδος.

« Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους. »

Τοῦτο θαυμαστόν ἐστι, καὶ τῆς Παύλου συνέσεως, D ὅτι οὐκ ἐνδείκνυται, ὅτι ἐνέδωκαν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, *ἐπιθυμοῦμεν*, ὡς ἂν εἴποι τις· Θέλω σε σπουδάζειν ἀεὶ, καὶ οἷος ἦς πρότερος, τοιοῦτος εἶναι καὶ εἰς τὸ μέλλον· τοῦτο γὰρ τὸν ἔλεγχον εὐπαράδεκτον εἰργάζετο· καὶ οὐκ εἶπεν, Θέλω, ὅπερ ἦν διδασκαλικῆς αὐθεντίας, ἀλλὰ πατρικῆς φιλοστοργίας τὸ πλέον τοῦ θέλειν, *ἐπιθυμοῦμεν*.

« Ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθε. »

Καθάπερ, φησὶν, ἡ ἀργία τὸ σῶμα βλάπτει, οὕτω καὶ ψυχὴν ἡ ἀργία τῶν ἀγαθῶν ὑπτιωτέραν ἐργάζεται καὶ ἀσθενῆ.

« Μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως, καὶ μακροθυμίας A κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας. »

Ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὡς οὐδενὸς ἄξιοι λόγου καταφρονηθέντες ἐγκατελείφθησαν, ἀλλ' εἰδέναι ἔχωσιν, ὅτι τῶν μάλιστα γενναίων ἀνδρῶν τοῦτό ἐστιν.

« Τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεὸς, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ, λέγων. »

Καθαψάμενος αὐτῶν, γενναίως πάλιν εἰς ἐλπίδας φέρει, ὅτι πάντων ἐπιτεύξονται τῶν ἐλπιζομένων. Προστίθησι δὲ τοὺς μισθοὺς, ἵνα μὴ ἀποκάμωσι πρὸς τοὺς καμάτους, καὶ πιστεῦται τοῦτο ἐκ παραδειγμάτων. Ἔχων δὲ πολλοὺς εἰπεῖν, Ἀβραὰμ εἰς μέσον ἄγει, διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου.

« Εἰ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε. » B

Ἀληθότως ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τῶν ὅρκων τοῦ Χριστοῦ, ὧν συνεχῶς ἔλεγεν. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

« Καὶ οὕτω μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν, ὁ ὅρκος. Ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες. »

Ἐνταῦθα φοβεῖ αὐτοὺς, δεικνὺς ὅτι πολλάκις διακόπτεται ἐπαγγελία δι' ὀλιγοψυχίαν. C

Τουτέστι, τὸ διὰ πειρασμῶν ὁδεύειν τὸν βίον. Δεῖ δὲ, φησὶ, μετὰ μακροθυμίας ἅπαντα φέρειν καὶ πίστεως. Ἐὰν γὰρ εἴπῃ, ὅτι δίδωσι, καὶ λάβῃς εὐθέως, εἰ καὶ ἐπίστευσας;

« Κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν. »

Ἀπὸ τούτων, φησὶ, τὰ μέλλοντα στοχαζόμεθα. Εἰ γὰρ ταῦτα μετὰ τοσοῦτον ἐξέβη χρόνον, πάντως κἀκεῖνα. Ὥστε τὰ πρὸς Ἀβραὰμ γινόμενα πιστοῦται ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

« Καὶ εἰσερχομένην. »

Ἐν τῷ κόσμῳ ἔτι ὄντας, δείκνυσιν ἐν τοῖς ἐπηγγελμένοις διὰ τῆς ἐλπίδος· καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμεῖς ἐσμεν ἔνδοχ, ἀλλὰ αὐτὴ εἰσῆλθεν ἔνδον, ὅπερ ἀληθέστερον ἦν καὶ πιθανώτερον. D

« Εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος. »

Ἀντὶ τοῦ, εἰς τὸν οὐρανόν.

« Ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Εὔκαιρος ἡ τοῦ *προδρόμου* ὀνομασία, ὡς καὶ ἡμῶν ὀφειλόντων λαβεῖν. Οὐ πολὺ γὰρ τοῦ προδρόμου καὶ τῶν ἑπομένων τὸ μέσον.

« Ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα παράκλησις, εἴ γε ἄνω ἐστὶ ὡρισμένος ἡμῶν, καὶ πολὺ βελτίων τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις.

11:26

1 Joan. ~~II, 25.~~

« Verum imitatores eorum qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. »

Ne scilicet existiment se nihili fieri, et tanquam contemptibiles relinqui; sed sciant hoc magis esse fortium virorum.

Vers. 13, 14. « Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret, juravit per semetipsum, dicens. »

Postquam ergo eos taxavit, spem rursus ipsorum vehementer excitat, quod nempe speratarum rerum sint compotes futuri. Mercedem autem addit, ne propter labores concidant: id quod exemplis astruit. Cumque multos citare posset, Abraham profert in medium, ob personæ dignitatem.

Nisi benedicens benedicam te et multiplicans multiplicabo te. »

Tacite eos revocat ad memoriam juramentorum Christi, qui frequenter dicebat, *Amen, amen dico tibi, qui credit in me, non morietur in æternum.*

Vers. 15-20. « Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem est juramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum. Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus. »

Hic illos territat, intermissam sæpius propter pusillum animum promissionem ostendens.

Hoc est, tentationibus vitam transigere. **240** Oportet vero, inquit, cuncta patienter et cum fide tolerare. Si enim se largiri dixerit, quod statim accipias, quid jam credideris?

« Ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ, tutam ac firmam. »

Ex his, inquit, ea quæ sunt ventura conjectamus. Si enim ista post tantum temporis spatium tandem evenere, plane illa etiam. Quamobrem quæ Abrahamo facta sunt, fidem quoque nobis faciunt de futuris.

« Et incedentem. »

Ostendit eos qui in mundo versantur adhuc, spe quoque in rebus promissis versari. Neque dixit, intus exsistimus, sed quod ipsa spes intus ingressa sit: id quod verius credibiliusque erat.

« In interiora velaminis. »

Id est in cœlum.

« Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech. »

Apposito *præcursoris* nomine utitur, tanquam nos subinde accepturi simus. Non enim valde distant præcursor, et qui ipsum sequuntur.

« Pontifex factus in æternum. »

En et consolationem alteram. Nam si pontifex noster in supernis est, longe præstantior est pontifice Judæorum.

CAP. VII.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Vers. 1. « Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ. »

Frequens est in comparando Vetus Testamentum cum Novo. Videsis ergo iterum quo pacto ostendat sacerdotii Christi typum, sive Melchisedech, præstantiorem exstitisse sacerdotibus legis. Quomodo autem hoc multis evincat, inspice. Primum quidem a nomine. Nam Melchisedech *justitiæ regem* interpretantur. Deinde etiam a conditione, quia *sine patre et sine matre*. Talis quippe fuit Melchisedech, cujus genitores non recenseantur; neque compertum nobis est ex quo patre, et ex quali matre sit natus, neque undenam ortum habuerit, nec quem vitæ finem. Scriptura enim nihil de ejus B generatione narrat, ut in aliis solet. Si ergo talis tantusque typus exsistit, quanto magis ipsa veritas, id est Christus? Quod autem Melchisedech typus et figura fuerit, jusjurandum quod ei factum est, obtestatur. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*[a]. Ad hæc etiam id ex nomine colligitur. Ecquis enim rex justitiæ alter fuit, præterquam Dominus noster? Nam ipse est *Rex pacis qui pacificavit, tum quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt*[b]. Ipse est *sine patre et sine matre*: sursum enim non matrem habuit, nec deorsum patrem: ipsius quoque generatio non enarratur: *Generationem* enim *ejus quis cognovit?* inquit Scriptura[c]. Fieri siquidem non potest ut quis supernam generationem ejus edisserat. Insuper et in æternum exsistit, C hoc est, vitæ finem non habet. Ipse etiam est ante sæculum omne, quod est, dierum initium non habere.

« Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραάμ. »

Πολλαχοῦ τὴν σύγκρισιν ποιεῖται τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς. Ὅρα οὖν πάλιν καὶ ἐντεῦθεν δεικνύντα, ὅτι ὁ τύπος τῆς ἱερωσύνης Χριστοῦ, τουτέστιν ὁ Μελχισεδὲκ, πολὺ βελτίων ἦν τῶν κατὰ νόμον ἱερέων. Καὶ ὅρα πῶς αὔξει, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· ὁ γὰρ Μελχισεδὲκ *βασιλεὺς δικαιοσύνης* ἑρμηνεύεται· ἔπειτα καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου, ὅτι *ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ*. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ, μὴ γενεαλογούμενος, ἄγνωστος ἡμῖν καὶ τίνος πατρὸς, καὶ οἵας μητρὸς, καὶ πόθεν ἔσχεν τὴν ἀρχὴν, καὶ οἷον ἔχει τὸ τέλος. Οὐδὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ B γενεαλογεῖ ἡ Γραφὴ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ τοίνυν ὁ τύπος τοσοῦτος, πόσῳ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια, τουτέστιν ὁ Χριστός. Ὅτι δὲ τύπος ἦν αὐτοῦ ὁ Μελχισεδὲκ, ἔδειξε μὲν καὶ ἡ ὁρκωμοσία ἡ πρὸς αὐτόν· *Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*. Ἔπειτα ἐκ τοῦ ὀνόματος· τίς γὰρ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν; Αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ *Βασιλεὺς εἰρήνης· εἰρηνοποίησε γὰρ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς*. Αὐτὸς καὶ *ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ*· ἄνω μὲν ἀμήτωρ, κάτω δὲ ἀπάτωρ. Αὐτὸς καὶ μὴ γενεαλογούμενος· *Τὴν δὲ γενεὰν* γὰρ *αὐτοῦ*, φησὶ, *τίς ἔγνω*; Οὐ γὰρ δυνατὸν αὐτοῦ τὴν ἄνω γέννησιν ἐξειπεῖν. Αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνάς ἐστιν· τουτέστιν, οὐκ ἔχει ζωῆς τέλος. Αὐτὸς καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος· καὶ τοῦτό ἐστιν, οὐδ' ἀρχὴν ἡμερῶν.

« Regresso a cæde regum, et benedixit ei: [Vers. 2, 3] cui **241** et decimas omnium divisit Abraham primum quidem, qui interpretatur rex justitiæ, deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis; sine patre, sine matre, sine genealogia. »

« Ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτὸν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραάμ· πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλὴμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλογούμενος. »

Dici non potest, inquit, Abrahamum illi dedisse, ceu belli socio. Nam propter hoc ait illum obviam ivisse revertenti.

Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ὡς μετασχόντι τοῦ πολέμου ἔδωκε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, ὑπήντησεν ὑποστρέφοντι.

« Neque initium dierum, neque finem vitæ habens: assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. [Vers. 4.] Intuemini autem quantus sit hic, cui et Abraham decimas dedit. » D

« Μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν. »

Quinam vero istud nisi quia hæc edita non sunt? Ait ergo: Sicut iste *sine patre* est, quia genus descriptum non fuit, consimili modo Christus suapte natura; et sicut de illo nescimus quando vivere cœperit, nec quando desierit, propterea quod litteris hoc proditum non fuerit; sic etiam de Jesu, non quia id scriptum non fuit, sed quia generis est expers. Illud enim figura erat; quare de eo dicitur, quia scriptum non fuit: hoc autem veritas est; unde de ipso affirmatur, eo quod reipsa talis sit. Quemadmodum in nominibus illic quidem

Καὶ πῶς, ἢ τῷ μὴ ἐκφέρεσθαι; Λέγει οὖν, ὅτι, ὥσπερ οὗτος *ἀπάτωρ* τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος καὶ ὥσπερ τούτου οὐκ ἴσμεν, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος, διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι. Ἐκεῖνο μὲν τύπος, καὶ διὰ τοῦτο, ἀπὸ τοῦ μὴ γεγράφθαι· τοῦτο δὲ ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο, ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι. Ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων, ἐνταῦθα μὲν προσηγορίαι ἦσαν καὶ *βασιλεὺς δικαιοσύνης*, καὶ *βασιλεὺς εἰρήνης*· ἐκεῖ δὲ πράγματος ἀλή-

[a] Psal. cix, 16. [b] Coloss. i, 20. [c] Psal. xlix, 8.

θεια· οὕτω καὶ ἐνταῦθα προσηγορίαι εἰσὶν, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια.

« Ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης. »

Ἀκροθίνια, τὰ λάφυρα λέγει.

« Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευῒ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ. Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκε. »

Τοσαύτη, φησὶν, ἦν τῆς ἱερωσύνης ἡ ὑπερβολὴ, ὡς καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἀπὸ προγόνων, καὶ τὸν αὐτὸν ἔχοντας προπάτορας, παλλῷ βελτίους εἶναι τῶν ἄλλων. Δεκάτην οὖν παρ' ἐκείνων λαμβάνουσιν. Ὅταν οὖν παρ' αὐτῶν τούτων δεκάτας λαμβάνωσιν, ἆρα οὐχ οὗτοι μὲν ἐν τάξει λαϊκῶν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς ἱερεῦσι; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὁμότιμος αὐτοῖς ἦν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου γένους. Ὥστε οὐκ ἂν ἔδωκε ἀλλοφύλῳ δεκάτας, εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ τιμή.

« Χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ, μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ, καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ Ἀβραὰμ καὶ Λευΐ. Ὁ δὲ καταλαμβάνων, δεδεκάτωται. »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἦν τὸ σεμνὸν, τὸ ἐπαγγελίαν ἔχειν τὸν Ἀβραὰμ, δείκνυσιν ἐκεῖνον ὄντα σεμνότερον.

« Ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ. »

Οὐκοῦν, φησὶν, κρεῖσσων ὁ τύπος τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτοῦ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας ἔχοντος.

« Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν. »

Ἐν αὐτῷ ἦν, φησὶν, ὁ Λευΐ, εἰ καὶ οὔπω ἐτέχθη. Ἴδε πόσον τὸ μέσον τοῦ τὸν τύπον ἔχοντος τοῦ Ἀρχιερέως ἡμῶν, καὶ τῶν κατὰ νόμον.

« Ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο· τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; »

Δείξας ὅτι πολὺ βελτίων, καὶ τοῦ Λευΐ, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, ὁ Μελχισεδὲκ, ἐν τάξει ἱερέως αὐτοῖς γενόμενος, ἐξ ἑτέρου πάλιν ἐπιχειρεῖ, λέγων· Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε, *κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών*; Λέγει οὖν, ὅτι εἰ τελείους ἐποίει ὁ νόμος, διὰ τί μετετίθετο; Ἦ γὰρ τοῦ ἱερέως μετάθεσις καὶ νόμου μετάθεσις ἦν.

« Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα. »

Τουτέστιν, αὐτῇ στοιχεῖ, καὶ δι' αὐτῆς ἅπαντα πράττει. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τελεία μὲν ἦν, οὐ προειστήκει δὲ τοῦ λαοῦ. Αὐτῇ γὰρ ἐκέχρητο.

nudæ appellationes erant, puta *regis justitiæ, et regis pacis*; istic vero, ipsa rei veritas : ita et hic nuncupationes sunt; illic autem veritas rerum.

« De præcipuis patriarcha. »

Præcipua manubias dicit.

Vers. 5, 6. « Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est a fratribus suis : quanquam ipsi exierint de lumbis Abrahæ! Cujus autem generatio annumeratur ex illis, decimas sumpsit ab Abraham, et hunc qui habebat repromissiones, benedixit. »

Tanta eminentia erat sacerdotii, inquit, ut qui ejusdem a parentibus honoris et conditionis sunt, eumdemque progenitorem habent, reliquis longe præcellerent. Quamobrem decimas ab illis accipiunt. Quando igitur ab his decimas accipiunt, nonne ipsi in ordine sunt laicorum, illi vero sacerdotum? Verum neque id solum; ut nec ille æqualis honoris fuerit, sed ex alio genere. Quapropter Abraham nequaquam alienigenæ decimas dedisset, nisi hujus eximia dignitas fuisset.

Vers. 7-9, « Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. Et hic quidem, decimas morientes homines accipiunt : ibi autem contestatur qui vivit, et (ut ita dictum sit) per Abraham et Levi. Qui autem accepit, decimatus est. »

Quoniam sursum deorsumque hoc spectabile erat, quod repromissio facta esset Abrahamo, ostendit Melchisedech illo fuisse honoratiorem.

Vers. 10. « Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. »

Typus ergo Domini potior est illo, cui pollicitationes factæ sunt.

Vers. 11. « Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat, »

In eo erat Levi, inquit, etsi nondum natus erat. Inspice quantum intersit inter illum qui Pontificis nostri typum gerebat, et eos qui secundum legem creati sunt.

242 « (Populus enim sub ipso legem accepit.) Quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? »

Postquam ostendit Melchisedech multo præstantiorem Abrahamo et Levi exstitisse, eo quod sacerdotii pro illis functionem obierit : ex alio rursum capite hoc monstrare aggreditur, his fere verbis : Quid causæ fuit ut non dixerit, *secundum ordinem Aaron*? Utique quia lex perfectos non reddebat : unde et translata fuit. Nam translatio seu mutatio sacerdotis, legis quoque mutatio erat.

Vers. 12, 13. « Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur. »

Id est, illud sequitur, et per illud omnia gerit. Nec enim dici potest, perfectum quidem fuisse, at non itidem populo præpositum. Eo enim utebatur.

« De alia tribu est, de qua nullius altari præsto A fuit. [Vers. 14-16] Manifestum est enim quia ex Juda ortus est Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotio Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem. »

« Φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. Πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωϋσῆς ἐλάλησε. Καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα. »

Hoc ad eos spectat qui dicunt : Ecquod opus erat Novo Testamento ?

Τοῦτο πρὸς τοὺς λέγοντας, Τί ἔδει Καινῆς Διαθήκης;

« Melchisedech exsurgat alius sacerdos, qui non secundum legem. »

« Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον. »

Hoc modo, inquit, Aaronicum explosit.

Οὕτω γάρ, φησὶ, τὴν τοῦ Ἀαρὼν ἐξέβαλεν.

« Mandati carnalis factus est. »

« Ἐντολῆς σαρκίνης γέγονε. »

Lex quippe per omnia carnalis erat. Circumcide, inquit, carnem tuam, unge carnem, carnem lava, carnem rade.

Κατὰ πάντα γὰρ νόμος σάρκινος ἦν. Περίτεμε, φησὶ, τὴν σάρκα σου, χρίσον τὴν σάρκα, λοῦσον τὴν σάρκα, περίχειρον τὴν σάρκα.

« Sed secundum virtutem vitæ insolubilis. [Vers. B 17] Contestatur enim : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. »

« Ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. Μαρτυρεῖ γὰρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Non Melchisedech, sed Christus, qui sua virtute vivit.

Οὐχ ὁ Μελχισεδὲκ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς, ὃς τῇ οἰκείᾳ δυνάμει ζῇ.

Hoc est, non temporaneæ, aut quæ finem habeat.

Τουτέστιν, οὐ προσκαίρου, οὐδὲ πέρας ἔχοντος.

Vers. 18-21. « Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex : introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum : et quantum est non sine jurejurando (alii siquidem jurejurando sacerdotes facti sunt), hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum : Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : C Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. »

« Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ, καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας· οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας, διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Præcedens mandatum, inquit, hoc est testamenti veteris mandatum ante latum, lex nimirum, rescissum est et abrogatum, eo quod homini perfectionem conciliare non posset. At potior spes introducta est, inquit, quæ nos Deo proximos facit. Novum scilicet innuit, per quod Deo et Patri conjuncti sumus, quodque adeo extollit, ut non sine jurejurando fuisse sancitum dicat : cum illud vetus sine juramento datum esset. Vide qua ratione utrumque auget ; eo quod neque finem habeat, quemadmodum legalis. Huic vero finem impositum esse significat, ubi ait : *Secundum virtutem vitæ insolubilis et jurisjurandi.*

Ἡ προάγουσα, φησὶν, ἐντολὴ, τουτέστιν ἡ προδεδομένη ἐντολὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· λέγει δὲ τὸν νόμον· ἀθετεῖται, φησὶν, καὶ ἐκβάλλεται, ἐπειδὴ τελειῶσαι οὐκ ἠδύνατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπεισάγεται δὲ, φησὶν, ἡ κρείσσων ἐλπὶς, ἡ καὶ ἐγγίσαι ἡμᾶς ποιοῦσα τῷ Θεῷ. Λέγει δὲ τὴν Νέαν, δι' αὐτῆς γὰρ συνήφθημεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· καὶ ταύτην ἔτι αὔξων, οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας λέγει γεγενῆσθαι. Ἐκείνη δὲ ἡ παλαιὰ χωρὶς ὁρκωμοσίας ἦν. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τὰ δύο αὔξει, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος ὥσπερ ἡ νομικὴ (10). Τοῦτο δὲ αὐτῇ σημαίνει ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. *Κατὰ δύναμιν* γὰρ, φησὶ, *ζωῆς ἀκαταλύτου, καὶ τοῦ ὅρκου.*

243 Vers. 22-25. « In tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere ; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium : unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens. »

« Κατὰ τοσοῦτον καὶ κρείττονος διαθήκης γέγονε ἔγγυος Ἰησοῦς, καὶ οἱ μὲν πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν· ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην. Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν. »

Quoniam juravit semper eum esse permansurum : quod nunquam fecisset, nisi Jesus vivens esset. Cæterum quoties sacerdotem ut ministrum audis, ipsum cogita exinanitionis mysterium.

Ὅτι ὤμοσεν αὐτῷ ἀεὶ αὐτὸν ἔσεσθαι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίει, εἰ μὴ ζῶν ἦν. Ὁσάκις δὲ ἱερέα ἢ λειτουργὸν ἀκούεις, αὐτὸ τὸ τῆς κενώσεως ἐννόει τὸ μυστήριον.

NOTÆ.

(10) Textus mutilus et obscurissimus. Nihil horum habet Chrysostomus unde restaurari possit.

« Εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. Τοιοῦτος γὰρ A ἡμῖν ἔπρεπεν Ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος· ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. »

Πάλιν καὶ τοῦτο τοῦ κατὰ σάρκα σημαντικὸν ἐποίει. Ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιῶν οὓς θέλει, οὕτως ὡς καὶ ὁ Πατὴρ, πῶς ἐντυγχάνει; Δῆλον οὖν ὅτι τῆς οἰκονομίας εἰσὶν αὗται αἱ φωναὶ, οὐ διαιρουμένης τῆς θεότητος· ὁ αὐτὸς γὰρ ἐστι καὶ Θεὸς, κἂν διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἄλλα περὶ αὐτοῦ λέγεται.

« Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας. B Ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, Υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον. »

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. »

Τὸ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσενεχθῆναι, φησί.

« Τοιοῦτον ἔχομεν Ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω λειτουργὸν αὐτὸν εἶπε, τὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ δηλῶν, ὅρα πῶς ἀνάγει τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, τὴν θεότητα κηρύττων αὐτοῦ, διὰ τοῦ λέγειν, *Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐραν*οῖς. C

« Τῶν ἁγίων λειτουργός. »

Τουτέστιν, ὑπὲρ τῶν ἡγιασμένων διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

« Καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς. »

Σκηνὴν ἀληθινὴν, τὴν Ἐκκλησίαν φησίν.

« Ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται, ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. »

Περιεποιήσατο γὰρ αὐτὴν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος.

« Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων D ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. »

Ἡ παλαιὰ, φησὶ, λειτουργία ὑπόδειγμα ἦν ταύτης πνευματικῆς, ἥντινα καὶ ἐπουράνιον καλεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ γῆς τελεῖται, ἀλλὰ ὅλη τῶν οὐρανῶν ἐστιν· ἐλάτρευον δὲ ὑποδείγματι, ὡς τὸ πρόβατον προσφέροντες εἰς τύπον Χριστοῦ· ὡς τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως πάλιν εἰς τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως.

« Ὅρα γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτευχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης. »

[a] Joan. v, 21.

« Ad interpellandum pro eis. [Vers. 26-28.] Talis enim decebat ut vobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus, qui non habet necessitatem, quemadmodum summi sacerdotes, prius pro delictis suis hostias offerre, deinde pro populi. »

His quoque verbis, id quod ad ejus carnem spectat, voluit significari. Nam qui suscitat mortuos, qui, quos vult vivificat perinde ac Pater [a], quinam intercedat? Manifestum est igitur ejusmodi voces ad dispensationis mysterium pertinere, nequaquam tamen seorsim posita deitate. Nam et simul ipse Deus est, etsi propter dispensationem alia de ipso enuntiantur.

« Hoc enim fecit semel, seipsum offerens. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium perfectum in æternum.

CAP. VIII.

Vers. 1. « Capitulum autem super ea quæ dicuntur. »

Quatenus, inquit, pro populo oblatus est.

« Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis. »

Quoniam sursum deorsum hunc ministrum dixit, quo significaret quæ humanitatis illius essent; vide quomodo cogitationem auditorum erigit, deitatem illius prædicando, dum ait : *Qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis.*

Vers. 2. « Sanctorum minister. »

Id est, pro iis qui per nomen ipsius sancti facti sunt.

« Et tabernaculi veri. »

Ecclesiam vocat tabernaculum verum.

« Quod fixit Dominus, et non homo. [Vers. 3, 4.] Omnis enim pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur : unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. Si enim esset super terram, nec esset sacerdos : cum essent sacerdotes qui offerrent secundum legem munera. »

Hanc enim sibi comparavit sanguine suo.

Vers. 5. « Qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum. »

Antiquum illud ministerium, inquit, exemplum erat spiritualis hujus; quod et cœleste vocat. Nam etsi in terra peragitur, totum tamen cœlorum est. Porro exemplo deserviebant, ut sive agnum offerrent, Christum figurarent, sive panes propositionis, hi typus essent corporis illius, et alia consimiliter.

244 « Vide enim, inquit, feceris omnia secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. [Vers. 6.] Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est. »

Quoniam auditus visu obtusior est, ei omnia A monstravit. Observa autem quantum discrimen sit istius ab illo : quippe cum illud quidem exemplum fuerit et figura, hoc autem ipsa veritas.

« Quod melioribus repromissionibus sancitum est. »

Spiritualibus nempe. Illud porro promissa terra Chananæorum factum est : unde etiam explosum fuit ; hoc autem manet.

Vers. 7-12. « Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit : Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummatio super domum Israel et super domum Juda testamentum novum ; non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti : quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas ; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum, et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum dicens : Cognosce Dominum ; quoniam omnes scient me, a minore usque ad majorem eorum ; quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor. »

Hoc est, si irreprehensibiles fecisset.

Vers. 13. « Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est. »

Ex ipsomet tabernaculo discrimen ostendit. Quinam vero ? Quia primum quidem sanctum erat : secundum vero Sanctum sanctorum.

CAP. IX.

Vers. 1-4. « Habuit quidem et prius justificationes culturæ, et sanctum sæculare. Tabernaculum enim est factum primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ dicitur sancta. Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum : aureum habens thuribulum, et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ fronduerat, et tabulæ testamenti. »

Justificationes, signa ac symbola appellat.

Sæculare et mundanum dicit, quoniam licebat omnibus illud ingredi : atque manifestus erat locus in hacce domo, in quo sacerdotes starent, in quo Judæi, in quo proselyti, in quo gentiles, in quo Nazaræi. Quandoquidem omnibus pervium erat, id appellat *sæculare*. Enimvero Judæorum gens mundus non erat.

Tabernaculum seu habitaculum vocat ab inhabitando.

Ἐπειδὴ ἡ ἀκοὴ ἡμῶν ἀμαθεστέρα τῆς ὄψεώς ἐστιν, ἔδειξεν αὐτῷ πάντα. Σκόπει δὲ πόσον τὸ μέσον ταύτης πρὸς ἐκείνην, εἴ γε ἐκείνη μὲν ὑπόδειγμα καὶ τύπος, αὕτη δὲ ἀλήθεια.

« Ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται. »

Ταῖς πνευματικαῖς. Ἐκείνη δὲ ταῖς τῆς γῆς τῶν Χαναναίων. Διὸ καὶ, ἡ μὲν ἐκβέβληται, ἡ δὲ μένει.

« Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. Μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν B ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος. Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, Γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ C μνησθῶ ἔτι. »

Τουτέστιν, εἰ ἀμέμπτους ἐποίει.

« Ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην. Τὸ δὲ παλαιούμενον, καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. »

Δείκνυσι τὸ διάφορον καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς σκηνῆς· Πῶς ; ἡ μὲν πρώτη ἅγια· ἡ δὲ δευτέρα, Ἅγια ἁγίων.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥ τις λέγεται ἅγια. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη, Ἅγια ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης. »

Δικαιώματα δὲ, σύμβολά φησιν.

Κοσμικὸν λέγει, ἐπειδὴ πᾶσιν ἐφεῖτο ἐπιβαίνειν, καὶ φανερὸς ἦν τόπος ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἔνθα οἱ ἱερεῖς εἱστήκεισαν, ἔνθα Ἰουδαῖοι, ἔνθα προσήλυτοι, ἔνθα Ἕλληνες καὶ Ναζωραῖοι. Ἐπειδὴ πᾶσι βατὸν ἦν, κοσμικὸν αὐτὸ καλεῖ. Οὐ γὰρ δὴ Ἰουδαίοις ὁ κόσμος ἦν.

Σκηνὴν καλεῖ, παρὰ τὸ σκηνοῦν ἐκεῖ.

« Ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης, κατασχιάζοντα τὸ ἱλαστήριον. »

Ἀντὶ τοῦ, τὰ ἔνδοξα.

« Περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν »

Ὡς μακροῦ δεόμενα λόγου.

« Ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος ἁγίου, μήπω »

Ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Πῶς μία θυσία τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκές; δείκνυσιν αὐτὴν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως προτετυπωμένην. Εἴ γε ἁγιωτέρα καὶ φρικτὴ, μία ἦν, καὶ πῶς ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ προσέφερε;

« Πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν, ἥτις παραβολὴ »

Ἀπεκρύπτετο ἐνταῦθα, φησὶν, ἡ πρότερα [1], ἐπειδὴ οὕτως ἐνειστήκει αὐτῆς ὁ καιρός. Ἦν δὲ οὗτος, ὁ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ ἐφανερώθη.

« Εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμενα κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα. »

Τουτέστιν, ὁ τύπος γέγονε, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα.

Αἱ γὰρ θυσίαι, οὐ τὸν ἀπὸ ψυχῆς ῥύπον ἦφίεσαν, ἀλλ' ἔτι περὶ σῶμα ἦσαν, κατὰ νόμον σαρκικῆς ἐντολῆς. Οὐ γὰρ δὴ μοιχείαν, καὶ φθόνον οὐδὲ ἱεροσυλίαν ἀφιέναι ἠδύναντο.

« Μόνον ἐπὶ βρώμασι, καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς. »

Δοκοῦντα, φησὶν, καθαίρειν τὴν σάρκα.

« Καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, »

Καιρὸν διορθώσεως, τὸν τῆς παρουσίας καλεῖ τοῦ Χριστοῦ. Λέγει οὖν ὅτι ὠφέλιμα ἦν πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς διορθώσεως, μετὰ δὲ ταῦτα ἀνωφελῆ.

« Διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ Ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος ἁγίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, »

Vers. 5-7. « Superque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium. »

Id est, gloriæ plena.

245 « De quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introeunt sacerdotes officia consummantes : in secundo autem »

Ut quæ prolixiori sermone opus habeant.

« Semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quàm offert pro sua et populi ignorantiis : [Vers. 8] hoc significante Spiritu sancto, nondum »

Ne objicerent : Qui factum est ut una victima in sempiternum consummaverit ? ostendit eam jam pridem a summo sacerdote esse figuratam. Quinimo si sanctior illa et terribilis una erat, eccur a pontifice semel offerebatur ?

« Propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum, [Vers. 9] quod parabola est »

Illic abscondebatur secundum, inquit, quia nondum ejus tempus aderat : tempus utique adventus Christi, per quem illud propalatum fuit.

« Temporis instantis, juxta quod munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem. »

Hoc est, figura factum est, secundum quam dona et sacrificia offerebantur, quæ non possent secundum conscientiam perfectum facere cultorem.

Victimæ siquidem maculam ab anima non auferebant; sed adhuc circa corpus versabantur, pro lege mandati carnalis. Etenim non poterant adulterium, vel invidentiam, vel sacrilegium expiare.

« Solummodo in cibis, in potionibus, [Vers. 10] et variis baptismatibus. »

Quæ putabantur, inquit, carnem mundare.

« Et justificationibus carnis, usque ad tempus correctionis imposita. [Vers. 11.] Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, »

Tempus correctionis, tempus adventus Christi nuncupat. Ait ergo hæc juvisse ante tempus correctionis, posthac vero inutilia fuisse.

« Per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis; [Vers. 12-14] neque per sanguinem vitulorum et hircorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis : quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis, »

VARIÆ LECTIONES.

[1] Omnino legendum est, δευτέρα.

Vel Christi carnem istic innuit, vel Ecclesiam. A « Ad serviendum Deo viventi? »

Illic notificat eum qui mortuis operibus est addictus, vivo et vero non posse servire.

Vers. 15-18. « Et ideo novi testamenti mediator est, ut, morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. **246** Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est : alioqui non valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine »

Fieri poterat ut plerique, qui infirmiores essent, ex eo quod Christus mortem obierat, promissionibus ejus non crederent. Quocirca dicit Apostolus : B Propter hoc ipsum igitur esse fidentiores oportet, quia testatoribus non viventibus, sed defunctis, firma fiunt testamenta, et robur accipiunt. Atque hic est sensus : Deus pollicitus est, inquit; deinde cum homines peccassent, non solum indigni fuerunt qui promissorum compotes fierent, ut potius obnoxii facti sint morti. Eam ob rem Christus veniens assumpsit in se peccata, mortuusque est, ut illi mundarentur, dignique evaderent qui promissa consequerentur.

« Dedicatum est. [Vers. 19-21.] Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aqua et lana coccinea, »

Hoc est, firmum ratumque factum fuit. C

« Et hyssopo, ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit, dicens : Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine secundum legem aspersit. »

Symbolum spiritus. Hyssopus enim calida est. Quin et aqua significabatur expurgatio quæ fit per baptismum. Lana autem sumebatur, qua sanguis contineretur.

Vers. 22. « Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur, et sine sanguinis effusione non fit remissio. »

Quoniam per eam non perfecta mundatio fiebat, neque perfecta remissio, sed imperfecta; ideo D dixit, *pene*.

Vers. 23. « Necesse est ergo, exemplaria quidem cœlestium his mundari. »

Mundi illi, inquit, qui secundum legem perficiebantur, imperfecti nihilominus manebant, quoniam et ipsi figura erant futurorum.

« Ipsa autem cœlestia, »

Ecclesiam dicit.

« Melioribus hostiis quam istis. »

Tunc enim agni sanguine perungebantur; nunc vero ipsius Christi.

Vers. 24. « Non enim in manufacta sancta introivit Christus, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc »

Τὴν σάρκα λέγει ἐνταῦθα, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν.

« Εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι; »

Ἐνταῦθα ἐμφαίνει, ὅτι νεκρὰ ἔργα ἔχοντα οὐκ ἔνι δουλεύειν τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ.

« Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου. Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. Ὅθεν οὐδ' ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος »

Εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν ἀσθενέστερον διακειμένων, ἀπὸ τοῦ τετελευτηκέναι τὸν Κύριον, μάλιστα ἀπιστεῖν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ. Ὁ τοίνυν Ἀπόστολός φησι· Διὰ τοῦτο μὲν οὖν χρὴ θαῤῥεῖν, ὅτι οὐ ζώντων τῶν διατιθεμένων, ἀλλ' ἀποθνησκόντων τότε βέβαιαί εἰσιν αἱ διαθῆκαι, καὶ τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσιν. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Ἐπηγγείλατο, φησὶν, ὁ Θεός· εἶτα ἁμαρτάνοντες οἱ ἄνθρωποι, οὐ μόνον ἦσαν ἀνάξιοι τὴν ἐπαγγελίαν ἀναλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ θανάτῳ γεγόνασιν ἔνοχοι. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἀνεδέξατο τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα καθαρισθέντες, ἄξιοι γένωνται τὰς ἐπαγγελίας λαβεῖν.

« Ἐγκεκαίνισται. Λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ Μωϋσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων, μετὰ ὕδατος, καὶ ἐρίου κοκκίνου, »

Τουτέστι, βεβαία γέγονε, καὶ ἐκυρώθη.

« Καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐῤῥάντισε, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. Καὶ τὴν σκηνὴν δὲ, καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐῤῥάντισε. »

Σύμβολον τοῦ πνεύματος. Θερμὴ γὰρ ἡ ὕσσωπος· ἔστι γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ σημαῖνον τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος κάθαρσιν· καὶ τὸ ἔριον δὲ, ὥστε κατέχεσθαι τὸ αἷμα.

« Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. »

Ἐπειδὴ ἐκείνου οὐκ ἦν καθαρμὸς τέλειος, οὐδὲ ἄφεσις τελεία, ἀλλ' ἡμιτελὴς, εἶπε τὸ, *σχεδόν*.

« Ἀνάγκη οὖν, τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζεσθαι. »

Οὗτοι, φησὶν, οἱ καθαροὶ, οἱ κατὰ νόμον τελειούμενοι, ἀτελεῖς ἦσαν, ἐπειδὴ καὶ τύπος ἦσαν ἐκεῖνοι τῶν μελλόντων.

« Αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, »

Τὴν Ἐκκλησίαν λέγει.

« Κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας. »

Τότε μὲν προβάτου αἵματι ἐχρίοντο, νῦν δὲ, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.

« Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν· νῦν ἐμφανισθῆναι »

Τοῦτο, φησὶν, ὥσπερ δὴ μέγα ἐφρόνουν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ κατασκευῇ, ὡς μηδενὶ τόπου ὄντος τοιούτου. Πάλιν οὖν σύγκρισις, καὶ τὸ διάφορον πολὺ, ὅσῳ αὐτὸς ὁ οὐρανὸς τοῦ ναοῦ. A

Ita plane loquitur, cum structura templi admodum Judæi gloriarentur, ac si nullus alter similis exstaret locus. Rursus ergo comparatione utitur, ostenditque ingens interesse discrimen, quantum cœlum inter ac templum.

« Τῷ προσώπῳ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. »

« Vultui Dei pro nobis. »

Εἰπὼν τὸ, *ἐμφανισθῆναι*, καὶ δείξας τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει, ὅτι τοῦτο πεποίηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐπεὶ, καθὸ Θεὸς Λόγος, πάντοτε σύνεστι τῷ Πατρί. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, *ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.*

Cum dixerit, *ut appareat*, monstrataque dispensatione, causam subjungit, quod nempe pro nobis id gesserit, qui ubique est cum Patre, qua Deus est Verbum. Ait enim : *Ego in Patre, et Pater in me est* [6].

« Οὐδὲ πολλάκις προσφέρει ἑαυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ, ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. » B

247 Vers. 25, 26. « Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno : alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione sæculorum.

Εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν, φησὶ, τοῦτο ἐγένετο, εἶτα οὐδεὶς ἐπίστευσεν, ἔμενεν ἐν ἀπωλείᾳ τὸ γένος. Οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν δεύτερον ἀποθανεῖν Χριστὸν, ἵνα πάλιν σωθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ὕστερον πολλὰ ἦν τὰ ἁμαρτήματα, εἰκότως τότε ἀνεφάνη.

Si initio id gestum esset, inquit, tum deinde nemo credidisset, genus nostrum in interitu perseveraret. Nam possibile non erat ut Christus denuo moreretur, quo illud iterum salvum fieret. Postquam vero plurima tandem peccata exstiterunt, tunc consentanee prorsus se conspicuum dedit.

« Εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, »

« Ad destitutionem peccati, »

Τί ἐστιν *ἀθέτησις*; ἀντὶ τοῦ, καταφρόνησις. Οὐκέτι παῤῥησίαν ἔχει ἡ ἁμαρτία. Ἠθέτηται γὰρ ἡ ἁμαρτία, ὀφείλουσα μὲν ἀπολαβεῖν κόλασιν, οὐκ ἀπολαβοῦσα δέ. Τουτέστι, βίαν ἔπαθεν· ὅτε προσεδόκησε πάντας ἀνελεῖν, τότε ἀνῃρέθη.

Quidnam est *destitutio?* idem certe quod contemptio. Peccatum nequaquam amplius libertatem habet. Nam destitutum est et abolitum, ut, cum pœnas dare deberet, nullas tamen dederit. Quin etiam vim pertulit, ut, dum sperabat cunctos perimere, tunc ipsum peremptum fuerit. C

« Διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. »

« Per hostiam suam apparuit. »

Ἐφανερώθη τῷ Θεῷ, καὶ προσῆλθεν.

Deo se exhibuit, et ad eum accessit.

« Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, »

Vers. 27, 28. « Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori ; post hoc autem judicium : sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhauriendas peccata. »

Καὶ τὴν αἰτίαν λέγει, διὰ τί ἅπαξ ἀπέθανεν· ὅτι ἑνὸς θανάτου ἀντίλυτρον ἐγένετο. Ἀπόκειται γὰρ, φησὶν, τοῖς ἀνθρώποις ἀποθανεῖν. Τοῦτο οὖν τὸ ἅπαξ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἁπάντων, ἅπαξ προσενεχθείς· καὶ ὑπὸ τίνος ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ δηλονότι; Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, *ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν.*

Causam edicit cur mortuus ille sit, qui mortis unius factus est pretium. Nam statutum erat hominibus, inquit, ut morerentur. Quamobrem semel mortuus est pro omnibus, quatenus oblatus est semel. A quonam autem, nisi a seipso? ait enim : *Ego pro illis sanctifico meipsum* [7].

« Ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις, εἰς σωτηρίαν. »

« Secundo sine peccato apparebit exspectantibus se, in salutem. »

ΚΕΦΑΛ. Ι'. D

CAP. X.

« Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, »

Vers. 1. « Umbram enim habens lex futurorum bonorum, »

Ἐν τῇ πρώτῃ, φησὶν, ὤφθη, εἰς τὸ ἆραι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ οὐκέτι οὕτω φανεῖται, ἀλλὰ σώσων τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας.

In primo adventu apparuit, ut auferret nostra peccata ; in secundo autem non sic apparebit, sed ut salvos faciat illos qui in se crediderunt.

« Οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐδέποτε δύνανται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι. Ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἔτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας ἅπαξ κεκαθαρμένους· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. Ἀδύνατον γὰρ

« Non ipsam imaginem rerum, per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam possunt accedentes perfectos facere : [Vers. 2-7] alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent conscientiam peccati cultores semel mundati ; sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile est enim

[6] Joan. xiv, 11. [7] Joan. xvii, 19.

sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti ; corpus autem aptasti mihi : holocautomata et pro peccato non tibi placuerunt ; tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. »

A αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας· διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει· Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας, τότε εἶπον, Ἰδοὺ ἐγώ. Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεός τὸ θέλημά σου. »

Id est, non ipsam veritatem.

Τουτέστιν οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν.

De victimis loquitur, quæ pro condonatione offerebantur.

Λέγει δὲ τὰς θυσίας τῆς ἀφέσεως.

Vers. 8, 9. « Superius dicens, quia hostias, et oblationem, et holocautomata, et pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixit : Ecce venio. »

« Ἀνώτερον λέγων, ὅτι Θυσίαν, καὶ προσφορὰν, καὶ ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας· αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται· τότε εἴρηκεν· Ἰδοὺ ἥκω. »

Veteri Testimonio probat[a] victimarum oblationem desiisse ex quo Christus venit, tametsi videbantur adhuc offerri. Tantisper enim differebat; ac demum finem illis imposuit.

Δείκνυσιν ἐκ Μαρτυρίας Παλαιᾶς, ὅτι ἀφ' οὗ ἡ ἐπιδημία Χριστοῦ, πέπαυται τὰ τῶν θυσιῶν, εἰ καὶ δοκοῦσιν ἔτι προσφέρεσθαι. Ἀνεβάλλετο γὰρ πρὸς ὀλίγον, εἶτα ἐπήγαγεν αὐτῶν τὸ τέλος.

248 « Ut faciam voluntatem tuam, Deus. Aufert primum, ut sequens statuat. [Vers. 10-18.] In qua voluntate sanctificati sumus, qui per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero exspectans, donec ponantur inimici ejus »

« Τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ Θεός. Ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ. Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν, οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ. Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκεν καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ »

Meipsum tradendo, inquit.

Τοῦ ἐμαυτὸν, φησὶν, ἐκδοῦναι.

« Scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit : Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus : dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas, et peccatorum et iniquitatum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. »

« Ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μετὰ γὰρ τὸ καὶ προειρηκέναι, Αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος, Διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκέτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. »

Inimicos nominat, Judæos, et dæmones, et quotquot prædicationi Evangelii obsistunt.

Ἐχθροὺς αὐτοῦ Ἰουδαίους λέγει, καὶ δαίμονας, καὶ πάντας τοὺς ἀντιπίπτοντας τῷ κηρύγματι.

Vers. 19. « Habentes itaque, fratres, fiduciam, »

« Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, παῤῥησίαν, »

Quemadmodum peccata, inquit, pudorem creant, sic quoque fiduciam et libertatem habemus, dum cuncta nobis condonantur ; ita ut cohæredes efficiamur, ac tantæ dilectionis participes.

Ὥσπερ γὰρ αἰσχύνην, φησὶ, ποιεῖ τὰ ἁμαρτήματα, οὕτω παῤῥησίαν, τὸ πάντα ἀφεθῆναι ἡμῖν, καὶ συγκληρονόμους γενέσθαι, καὶ τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἀγάπης.

« In introitu sanctorum in sanguine Christi, [Vers. 20, 21] quem initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est carnem suam ; et sacerdotem magnum super domum Dei. »

« Εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισε ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. »

Cœlum scilicet innuit.

Τὸν οὐρανόν φησι.

Vers. 22-24. « Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda : teneamus fidei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est, qui repromisit), et consideremus invicem »

« Προσερχώμεθα μετ' ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐῤῥαντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος· καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους »

[a] Psal. xxxix, 7.

Δείκνυσιν, ὡς καὶ πίστει ὀρθῇ προσεῖναι δεῖ [r] καὶ ἔργα λαμπρά. Τουτέστι γὰρ τὸ, *καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι.*

Τῷ καθαροὺς ποιοῦντι, ἢ τῷ μὴ ἔχοντι αἷμα.

« Εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων. »

Εἰς τὸ μᾶλλον ἀγαπᾷν, καὶ ἀγαπᾶσθαι.

« Μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν. Ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία· φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, »

Οἶδε γὰρ ἀπὸ τῆς συνηθείας, καὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς, πολλὴν οὖσαν τὴν ἰσχύν. *Ὅπου* γάρ, φησὶ, *δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.*

« Ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθητε, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. Οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα· Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Καὶ πάλιν, Κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. »

Ὅταν γὰρ αὐτοῦ μετασχὼν ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἁμαρτίαν ἐργάζηται, πῶς οὐ κατεπάτησεν αὐτὸν, καταφρονήσας αὐτοῦ;

« Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι· τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν »

Ἐπειδὴ διαλυθέντες ἦσαν ἀπὸ τῶν θλίψεων, ὅρα πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν αὐτῶν· *Ἀναμιμνήσκεσθε* γάρ, φησὶ, *τὰς πρότερον ἡμέρας.* Ἔπειτα ἀπὸ τῆς Γραφῆς λεγούσης, *Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.* Ἔπειτα ἀπὸ λογισμῶν, εἰπών, ὅτι *Ἔστι πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.* Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν προπατόρων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ θαυμαστῶν. Εἰκότως δὲ πρῶτον μνημονεύει τοῦ Ἄβελ, πρότερον ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθανόντος· δεύτερον Ἐνὼχ δι' εὐσέβειαν μετατεθέντος, δεικνὺς ἐσομένας πάντως τὰς ἀμοιβάς· τρίτον Νῶε, κολαζομένους δεικνὺς τοὺς μὴ πιστεύοντας.

Significat operæ pretium esse ut cum recta fide accedamus, exhibeamusque egregia opera. Nam hic est hujus effati sensus, *et abluti corpus aqua.*

Aqua, inquam, quæ mundos facit, aut sanguinis est expers.

« In provocationem charitatis et bonorum operum. »

Quo amemus amplius, et redamemur.

Vers. 25-29. « Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam; sed consolantes, et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia; terribilis autem quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, »

Noverat enim ex familiaritate et collectione in unum, multum roboris eis accessurum. *Ubi enim,* ait Christus, *duo vel tres fuerint congregati* **249** *in nomine meo, ibi in medio eorum sum* [9].

« Qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit. [Vers. 30, 31.] Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus. Et iterum: Judicabit Dominus populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

Quando enim qui particeps illius fuit in mysteriis, peccatum admittit, quomodo non proculcat illum, utpote quem despicatui habeat?

Vers. 32-34. « Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum; et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti. Nam et vinculis meis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum »

Quoniam deficiebantur ob afflictiones, vide quomodo eos consolatur, ac primum quidem ab iisdem. *Rememoramini*, inquit, *pristinos dies.* Deinde ab auctoritate Scripturæ, quæ dicit: *Justus autem ex fide vivet* [10]. Præterea rationes adjiciendo, dum ait: *Est fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Itemque a majoribus et parentibus, magnis scilicet et admirandis illis viris. Ac merito quidem primo loco mentionem facit Abel, qui primus fuit eorum qui pro vera pietate mortui sunt; secundo ponit Enoch, qui propter pietatem translatus fuit: ubi omnino remunerationes fore ostendit; tertio Noe, quo notum faciat, pœnas eos qui non crediderint, persolvere.

[9] Matth. xviii, 20. [10] Habac. ii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

[r] Verbum deest, forte εἰσφέρειν.

Observa eum de se, ut et de aliis qui constricti A vinculis fuerint, in hunc fere modum loqui. Non existimastis hæc vincula et catenas esse, sed velut athletæ generosi, ita stetistis; quia non nostri causa duntaxat opus non habuistis consolatione, sed et ipsi aliis solatio fuistis.

Ὁρᾷς, ὅτι περὶ αὐτοῦ φησι, καὶ τῶν ἄλλων δεδεμένων οὕτως. Οὐχ ἡγήσασθε δεσμὰ εἶναι, ἀλλ' ὥσπερ ἀθληταὶ γενναῖοι, οὕτως ἔστητε, ὅτι οὐ μόνον ἐν τοῖς ἡμετέροις οὐκ ἐδέεσθε παρακλήσεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγένεσθε παράκλησις.

« Cum gaudio suscepistis : cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. [VERS. 35-39.] Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus est veniet, et non tardabit. Justus autem ex fide vivet : quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ in illo. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. »

« Μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν. Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παῤῥησίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. Ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. Ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς. »

Qui cum gaudio tolerat, mercedem quamdam sibi repositam esse ostendit; quodque res sibi detrimento non sit, sed proventui.

Ὁ μετὰ χαρᾶς φέρων, δείκνυσιν ὅτι ἔχει μισθόν τινα, καὶ ὅτι οὐ ζημία, ἀλλὰ πρόσοδός ἐστι τὸ πρᾶγμα.

CAP. XI

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

VERS. 1-4. « Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut non ex visibilibus visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo; per quam testimonium consecutus est, esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo; et per illam defunctus »

« Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. Πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανών »

Nisi quis invisibilia certitudine majori teneat, quam quæ videntur, fides esse non potest.

Ἂν γὰρ μή τις τῶν ὁρωμένων σαφέστερον περὶ τῶν ἀοράτων πεπληροφόρηται, πίστις εἶναι οὐ δύναται.

250 Adhuc loquitur. [VERS. 5-7.] « Fide Enoch translatus est ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus; ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe, responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ. »

« Ἔτι λαλεῖ· Πίστει Ἐνὼχ μετετέθειτο τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός. Πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι τῷ Θεῷ, χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι. Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν ἀποδότης γίνεται. Πίστει χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. »

Quemadmodum cœlum ipso aspectu duntaxat suo loquitur, sic et Abel, dum in memoriam venit.

Ὥσπερ οὐρανὸς φαινόμενος μόνον λαλεῖ, οὕτω Ἄβελ μνημονευόμενος.

« Per quam damnavit mundum. »

« Δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον. »

Ostendit enim eos esse dignos supplicio, qui neque dum fabricaretur arca, ad sanitatem redierant.

Ἔδειξε γὰρ αὐτοὺς ἀξίους ὄντας κολάσεως, οἵ γε οὐδὲ διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς κιβωτοῦ ἐσωφρονίζοντο. »

« Et justitiæ quæ secundum fidem est, hæres est institutus. »

« Καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος. »

Hoc est, ex hoc apparuit justus, quod crediderit Deo.

Τουτέστιν, ἀπὸ τούτου δίκαιος ἐφάνη, ἀπὸ τοῦ πιστεῦσαι Θεῷ.

VERS. 8-10. « Fide, qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem; et exiit nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena,

« Πίστει καλούμενος Ἀβραὰμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἔμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε, μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται. Πίστει παῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἀλ-

λοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς. Ἐξεδέχετο γὰρ »

A in casulis habitando, cum Isaac et Jacob coheredibus ejusdem repromissionis. Exspectabat enim »

Ἐπειδὴ εἰς τούτους ἐώρων οἱ ἐξ Ἑβραίων πεπιστευκότες, ὡς μυρίων ἀπολαύσαντας ἀγαθῶν, δείκνυσιν ὅτι οὐδέπω οὐδεὶς ἐκομίσατο.

« Τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν. »

Τουτέστιν, τὴν ἀσάλευτον.

« Ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. »

Αὐτὸς γὰρ ἐλθὼν, ἐκείνην αὐτοῖς ἐχαρίσατο. Εἰ μὴ γὰρ κατῆλθεν Ἰησοῦς, καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανὸν, πρόδρομος ἡμῶν γενόμενος, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἐκείνων ἠξιώθημεν τῶν μονῶν.

Quoniam illi qui ex Hebræis crediderant, eos aspiciebant, ceu bonis innumeris ornatos, declarat neminem quidquam recepisse.

« Fundamenta habentem civitatem. »

Id est inconcussam et immobilem.

« Cujus artifex et conditor Deus. »

Ipse enim veniens hanc eis donavit. Nam nisi Jesus descendisset, et ascendisset in cœlum, præcursor noster factus, mansionibus istis nunquam dignati fuissemus.

« Πίστει γὰρ Σάῤῥα καὶ αὐτὴ δύναμιν »

Vers. 11. « Fide et ipsa Sara virtutem »

Ἐντρεπτικῶς ἐνταῦθα ἤρξατο, εἴ γε γυναικὸς ὀλιγοψυχότεροι φαίνονται. Ὅλος γὰρ αὐτῶν ὁ λόγος εἰς τοῦτο οἰκονομεῖται, εἰς τὸ ἀποκεκμηκότας αὐτοὺς ἀναπτῆσασθαι.

Hic veluti arguere incipit, quandoquidem muliere B imbecilliores videbantur. Nam totus iste de priscis patribus sermo ad hoc spectat, ut fatiscentes illos recreet.

« Εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν, ἐπεὶ πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον. »

« In missionem seminis accepit; etiam præter tempus ætatis peperit, quoniam fidelem credidit eum qui repromiserat. »

Τουτέστιν, εἰς τὸ κατασχεῖν τὸ σπέρμα.

Id est, ad retinendum semen.

« Διὸ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡς ἄμμος, ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ἡ ἀναρίθμητος. »

Vers. 12. « Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo) tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris, innumerabilis. »

Τοῦτο οὐκ ἔστι, φησὶν, μόνον τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ἔσχεν δύναμιν εἰς καταβολὴν σπερματος, ἀλλ' ὅτι τοσούτων ἐγένετο μήτηρ, ὅσων οὐδὲ εὔφοροι γαστέρες. Ὡς τὰ *ἄστρα* γὰρ, φησὶ, *τοῦ οὐρανοῦ*, ἐξ C ἑνὸς δὲ σπέρματος, λέγει.

Non hoc solum, inquit, mirabile est, quod virtutem habuerit ad susceptionem seminis; sed etiam quod tantæ multitudinis mater evaserit, quantam nec uteri ulli ferre valeant. Sicut *sidera cœli*, inquit, ex uno videlicet semine.

Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας. »

Vers. 13-16. « Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus. »

Οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ, φησίν.

Abraham nimirum, et qui ex eo orti sunt patriarchæ.

« Ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες, καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν, ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσιν. Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. Νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεὸς, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν. Ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. »

251 « Sed a longe eas accipientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum : paravit enim illis civitatem. »

Τῷ πνεύματι δηλονότι.

D Spiritu nimirum.

« Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ὅτι Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. »

Vers. 17, 18. « Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur; et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones, ad quem dictum est : Quia in Isaac vocabitur tibi semen. »

Πεῖραν τῆς εὐσεβείας ἐπιδεικνύς. Πειράζει γὰρ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν Θεὸς, ἀλλ' ὅτι οἱ ἅγιοι πεῖραν καὶ ἀπόδειξιν τῆς εὐσεβείας παρασχόμενοι, θαυμαστοὶ παρὰ πᾶσι γένωνται.

Experimentum præbens pietatis suæ. Nam Deus periculum facit, non ex ignorantia, sed ut sancti, probata demonstrataque pietate sua, cunctos in admirationem rapiant.

« Λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι δυνατὸς ὁ Θεός. »

Vers. 19. « Arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus. »

Ἔλεγε, φησὶν, ὅτι ὁ ἐκ μήτρας καὶ γεγηρακυίας, καὶ ἀχρήστου γεγενημένης, υἱὸν γενέσθαι παρεσχηκὼς, καὶ σφαγέντα ἀναστῆσαι δυνήσεται.

Dicebat, inquit : Ille qui ex vulva propter senium marcida atque inutili reddita, gigni filium concessit, ipse poterit et occisum excitare.

« Ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. »

« Unde eum et in parabolam accepit. »

Id est, in exemplum. Nam figura Christi factus est : hocque facinus signum erat fore ut Pater Unigenitum traderet offerendum.

Vers. 20, 21. « Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau. Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit. »

Undenam, inquit, filiis tanta illa bona pollicitus est, nisi quia credebat Deo ?

« Et adoravit in fastigio virgæ suæ. [Vers. 22.] Fide Joseph de profectione filiorum Israel memoratus est. »

Tunc, inquit, non solum effatus est, sed et iis quæ ventura erant, adeo confidebat, ut et hoc ipse gestis exprimeret. Nam quia futurum erat ut ex Ephraim rex alter consurgeret, eapropter adorasse eum in fastigio virgæ suæ ait. Jam enim, inquit, Josephum adoraverat, significans eum ab universo populo propter Ephraim adorandum : id quod postmodum a tribubus patratum fuit.

Hoc est, quia jam grandævus erat.

« Et de ossibus suis mandavit. [Vers. 23.] Fide Moyses natus, »

Ut certo crederet populus redemptionem ipsis quondam adfuturam. Neque enim de ossium suorum translatione commonuisset, nisi hoc certo prænosset futurum.

« Occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidisset elegantem infantem; et non timuerunt regis edictum. [Vers. 24.] Fide Moyses grandis factus, »

Quia non ita grave est sanctis illis viris inferiores videri, eam ob rem homines nullius nominis et ignobiles profert.

252 « Negavit se esse filium filiæ Pharaonis, [Vers. 25] magis eligens affligi cum populo Dei, »

Hoc ait ut doceat illos omnia despicere, nec concidere animis, dum facultates suæ diriperentur : quando Moyses quoque propter fidem thesauros regios reliquit.

Non simpliciter dimisit, sed et abrenuntiavit, hoc est odio illud habuit, et exhorruit. Dum enim cœlum proponebatur, frustra regias Ægypti domos miratus esset.

« Quam temporalis peccati habere jucunditatem : [Vers. 26] majores divitias existimans thesauro Ægyptiorum »

Peccatum esse dixit, nolle cum aliis affligi.

« Improperium Christi : aspiciebat enim in remunerationem. [Vers. 27.] Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis.

Hoc est, talia sibi exprobrari, qualia nobis propter Christum : seu quia Ægyptii Deo contumeliam irrogarant, injuste afficiendo, et laboribus opprimendo Israelitas, ac si ab illo liberari non possent.

« Invisibilem enim tanquam videns sustinuit. »

Τουτέστιν ἐν ὑποδείγματι. Τύπος γὰρ γέγονε Χριστοῦ· καὶ τοῦτο ἦν σύμβολον, τοῦτον Πατέρα τὸν Μονογενῆ προσάγειν.

« Πίστει καὶ περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἡσαῦ. Πίστει Ἰακὼβ ἀποθνήσκων, ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ εὐλόγησεν.

Πόθεν, φησὶν, ἐπηγγείλατο τοῖς υἱοῖς τοσαῦτα ἀγαθὰ, ἢ ἀπὸ τοῦ πιστεύειν τῷ Θεῷ;

« Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. Πίστει Ἰωσὴφ τελευτῶν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε. »

Ἐνταῦθα, φησὶν, οὐ μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐβάρρει τοῖς ἐσομένοις, ὡς καὶ τῷ ἔργῳ αὐτὸς ἐπέδειξεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τοῦ Ἐφραὶμ ἀνίστασθαι βασιλεὺς ἕτερος, διὸ, φησὶ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. Ἤδη γάρ, φησὶν, προσεκυνεῖτο τῷ Ἰωσὴφ, τὴν τοῦ παντὸς τοῦ λαοῦ προσκύνησιν δηλῶν, τὴν ἐσομένην αὐτῷ διὰ τοῦ Ἐφραΐμ· καὶ τοῦτο ἐξέβη διὰ τῶν φυλῶν ὕστερον.

Τουτέστι καὶ γέρων ὢν ἤδη.

« Καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο. Πίστει Μωϋσῆς γεννηθείς, »

Ἵνα πιστεύσῃ ὁ λαὸς, ὅτι πάντως ἔσται αὐτῷ λύτρωσις. Οὐκ ἂν γὰρ περὶ τῆς μεταθέσεως τῶν ὀστῶν ἐμνημόνευσεν, εἰ μὴ ἀκριβῶς ἑώρα ἐσομένην αὐτήν.

« Ἐκρύβη τρίμηνον ἀπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως. Πίστει Μωϋσῆς μέγας γενόμενος, »

Ἐπειδὴ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἐλάττους φανῆναι οὐδὲν ἦν δεινὸν, τούτου χάριν, καὶ εὐτελεῖς, καὶ ἀσήμους ἄνδρας τίθησιν.

« Ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραὼ μᾶλλον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, »

Τοῦτό φησι, διδάσκων αὐτοὺς καταφρονεῖν πάντων, καὶ μὴ ἀδημονεῖν ἐπὶ τῇ τῶν ὑπαρχόντων ἁρπαγῇ, ὅπου γε ὁ Μωϋσῆς διὰ πίστιν τοὺς βασιλικοὺς ἐξέλιπε θησαυρούς.

Οὐχ ἁπλῶς ἀφῆκεν, φησὶν, ἀλλ' ἠρνήσατο, τουτέστιν ἐμίσησε, καὶ ἀπεστράφη. Τοῦ γὰρ οὐρανοῦ προκειμένου, περισσὸν ἦν τὰ βασίλεια θαυμάζειν Αἰγύπτου.

« Ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν »

Ἁμαρτίαν εἶπε, τὸ μὴ θελῆσαι τοῖς ἄλλοις συγκακωθῆναι.

« Τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. »

Τουτέστιν, Τὸ ὀνειδίζεσθαι τοιαῦτα, οἷα ὑμεῖς διὰ τὸν Χριστόν· ἢ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ὠνείδισαν τὸν Θεὸν, ἀδικοῦντες, καὶ καταπονοῦντες τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς μὴ δυνάμενον σώζειν.

« Τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε. »

Τὸν Θεὸν ἔχων, φησὶ, διὰ παντὸς ἐν τῇ καρδίᾳ, A ταῦτα ὑπέμεινε.

« Πίστει πεποίηκε τὸ Πάσχα, καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλεθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. »

Τὸν περὶ τῶν μυστηρίων ἐμβάλλει λόγον. Λέγει δὲ, ὅτι πιστεύσας τὸν ὀλεθρευτὴν δυσωπεῖν, καὶ σώζειν τὸ γένος, τὸ ἀρνίον ἔσφαξεν.

« Πίστει διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὡς διὰ ξηρᾶς. »

Πάλιν εἰς λαὸν ὁλόκληρον ἐξάγει τὴν μίμησιν. Ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Οὐ δυνάμεθα κατὰ τοὺς ἁγίους γενέσθαι.

« Ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι, κατεπόθησαν. Πίστει τὰ τείχη Ἰεριχὼ ἔπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. » B

Ἔδειξε, φησὶν, ὅτι ὕδωρ ἦν, διὰ τῶν ἐμπεσόντων καὶ ἀποπνιγέντων, εἰ καὶ κατὰ βούλησιν Θεοῦ, στερεώτερον τείχους ἐγένετο.

« Πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπόλωλε τοῖς ἀπειθήσασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης. Καὶ τί ἔτι λέγω, ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον χρόνος, περὶ Γεδεὼν, Βαράκ τε, καὶ Σαμψὼν, καὶ Ἰεφθάε, Δαβίδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προφητῶν, »

Οὐκοῦν αἰσχρὸν, φησὶν, εἰ καὶ πόρνης ἀπιστότεροι φαίνεσθε.

« Οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας. »

Οἱ περὶ τὸν Γεδεών. C

Τοῦτο γὰρ πίστις, ὅταν τὰ πράγματα πρὸς τὸ ἐναντίον ἐκβαίνει· καὶ τότε δεῖ πιστεύειν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον γέγονεν, ἀλλὰ πάντα ἀκόλουθα.

« Εἰργάσαντο δικαιοσύνην. »

Αὐτοὶ οὗτοι πάλιν· ἢ καὶ τὸν Δαβὶδ φησιν.

« Ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν. »

Διὰ τὴν εἰς τοὺς ἐγγόνους ἐκβᾶσαν εὐλογίαν· ἢ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τὴν τοῦ Σαλομῶντος βασιλείαν.

« Ἔφραξαν στόματα λεόντων. »

Ὡς Δανιήλ.

« Ἔσβεσαν δύναμιν πυρός. »

Ὡς οἱ τρεῖς παῖδες.

« Ἔφυγον στόματα μαχαίρας.

Ὡς οἱ Ἰσραηλῖται.

« Ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ. »

Ὁ κατὰ τὴν ἐπάνοδον λέγει τὴν ἐκ Βαβυλῶνος. Τίς γὰρ ἤλπισεν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανήκειν αὐτούς; καὶ οὐκ ἐπανήκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς γενέσθαι, καὶ κλῖναι παρεμβολὰς ἀλλοτρίων;

« Παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων. »

Σαμψών.

« Ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. »

Τὰ κατὰ προφήτας ἐνταῦθα λέγει, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἐλισσαῖον. Νεκροὺς γὰρ ἀνέστησαν.

Cum semper in corde Deum haberet, inquit, hæc lubens sustinuit.

Vers. 28. « Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, ne, qui vastabat primitiva, tangeret eos. »

Sermonem injicit de mysteriis : aitque Moysen, cum certo crederet vastatorem a se flectendum, servatumque iri genus suum, agnum idcirco mactasse.

Vers. 29, 30. « Fide transierunt mare Rubrum tanquam per aridam terram. »

Iterum universum populum proponit imitandum, ne dicerent : Penes nos non est sanctorum mores referre.

« Quod experti Ægyptii devorati sunt. Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem. » B

Comprobavit, inquit, aquam esse, illis subsidentibus et suffocatis ; quamvis alioqui, Deo ita jubente, muro solidior esset.

Vers. 31, 32. « Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, et Barac, et Samson, et Jephte, et David, et Samuel, et prophetis, »

Res ergo est digna pudore, inquit, si vos meretrice increduliores præbueritis.

Vers. 33. « Qui per fidem vicerunt regna. »

Gedeon scilicet et alii. C

Tunc quippe fides est, quando res contrarium exitum habere videntur ; tumque credere oportet nihil contrarii contingere, sed consentanea prorsus serie omnia fieri.

« Operati sunt justitiam. »

253 Illi ipsi iterum, vel saltem Davidem dicit.

« Adepti sunt repromissiones. »

Quatenus nempe nepotes ipsorum benedictionem consecuti sunt. Vel Davidem ait, qui Salomonem regni successorem habuit.

« Obduraverunt ora leonum. »

Velut Daniel.

Vers. 34. « Exstinxerunt impetum ignis. » D

Ut puta tres pueri.

« Effugerunt aciem gladii. »

Velut Israelitæ.

« Convaluerunt de infirmitate ; fortes facti sunt in bello. »

Hoc ait de regressu e Babylonia. Ecquis enim sperasset eos de captivitate reversuros? neque solum reversuros, sed et robustos et fortes fore, ita ut alienigenarum quoque castra funderent?

« Castra verterunt exterorum. »

Samson.

Vers. 35. « Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. »

Ea narrat quæ prophetis acciderunt, Eliæ scilicet, et Eliseo. Isti namque mortuos ad vitam revocaverunt.

« Alii distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. [VERS. 36, 37.] Alii ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres. Lapidati sunt. »

Stephanus.

« Secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. »

Eos ex prophetis dicit qui interempti fuerunt, Isaiam puta, qui serra lignea sectus fuit.

« Circuierunt in melotis, et pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti. »

Elias.

VERS. 38-40. « Quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et cavernis terræ; et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. »

« Ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. Ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς. Ἐλιθάσθησαν. »

Στέφανος.

« Ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον. »

Τοὺς ἀποθανόντας προφήτας, φησὶν, ὡς τὸν Ἡσαΐαν, ὅτι ἐν ξυλίνῳ ἐπρίσθη πρίονι.

« Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι. »

Ἠλίας.

« Ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. Ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς· καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι. »

CAP. XII.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

VERS. 1. « Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem »

Eliam, ejusque socios dicit. Quidnam igitur hic erant accepturi?

Mundum utique intelligere oportet eos qui sunt in mundo.

« Testium, deponentes omne pondus, »

Testes dicit, non modo qui sub novo testamento sunt, sed etiam qui sub veteri fuere. Nam et illi testimonium dederunt divinæ magnificentiæ.

« Et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen: [VERS. 2] aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum. »

Quod nos facile circumvenit, vel quod facile **254** circumveniri queat. Atque hoc potius. Dummodo enim velimus, facili negotio possumus peccato superiores fieri.

« Qui, proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta, in dextera sedis Dei sedet. »

Hoc est, in potestate illius erat nihil pati, si voluisset. Ipse vero nihilominus pertulit crucem, cum nulla necessitate ad crucem adigeretur. Nam nostri causa affixus est cruci.

VERS. 3-10. « Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes, et obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseverate: tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis autem filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt

« Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος, »

Τοὺς περὶ Ἠλίαν φησί. Τί τοίνυν ἤμελλον ἐνταῦθα ἀπολαμβάνειν;

Κόσμον γε μὴν ἐν τούτοις, τοὺς ἐν κόσμῳ νοεῖσθαι πρέπει.

« Μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα, »

Μάρτυρας, οὐχὶ τοὺς ἐν τῇ Καινῇ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐμαρτύρησαν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι.

« Καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν, καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν. »

Τὴν εὐκόλως περιισταμένην ἡμᾶς, ἢ τὴν εὐκόλως περίστασιν δυναμένην παθεῖν. Μᾶλλον δὲ τοῦτο. Ῥᾴδιον γὰρ ἐὰν θελήσωμεν, περιγενέσθαι τῆς ἁμαρτίας.

« Ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν. »

Τουτέστιν, ἐξὴν αὐτῷ μηδὲν παθεῖν, εἴπερ ἠβούλετο. Ὁ δὲ ἀντὶ τούτου σταυρὸν ὑπέμεινε, μηδεμίαν ἔχων ἀνάγκην τοῦ σταυρωθῆναι. Ἐσταυρώθη γὰρ ἡμῶν ἕνεκεν.

« Ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε, ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι. Οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι· καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται· Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται· εἰς παιδείαν ὑπομένετε· ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τίς γάρ ἐστιν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; Εἰ δὲ χωρίς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστὲ, καὶ οὐχ υἱοί. Εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέ-

ρα; εἴχομεν παιδευτὰς, καὶ ἐνετρεπόμεθα· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα »

omnes; ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos : non multo magis obtemperabimus »

Εἰ τὰ τῶν πλησίων πάθη οὐ διανίστησιν ἡμᾶς, φησὶν, ἀλλ' οὖν τὰ τοῦ Δεσπότου εἰς τοῦτο διεγείρει, εἰ; τὸ ἀθλεῖν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Quod si ea quæ propinqui nostri passi sunt, nequaquam nos erigunt, inquit, at saltem quæ Dominus sustinuit, ad hoc excitant ut pro nostris animabus depugnemus.

« Τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζήσομεν; οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευον· ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς »

« Patri spirituum, et vivemus? et illi quidem paucis diebus secundum voluntatem suam erudiebant nos; hic autem ad id quod utile est, in participando sanctificationem ejus. [Vers. 11.] Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris : postea autem fructum pacatissimum iis qui per eam »

Ἢ τῶν χαρισμάτων φησὶν, ἢ τῶν εὐχῶν, ἢ τῶν δυνάμεων.

Vel donorum ait, seu gratiarum, vel precationum, vel virtutum.

« Γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἐπανορθώσατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον. Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. Ἐπισκοποῦντες μή τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. »

« Exercitati sunt, reddit justitiæ. [Vers. 12-15.] Propter quod remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. »

Ἀντὶ τοῦ, τοῖς ἀνασχομένοις ἐπὶ πολὺ, καὶ καρτερήσασι· καὶ εὐφήμῳ ὀνόματι κέχρηται. Ἄρα γυμνασία ἐστὶν ἡ παιδεία, τὸν ἀθλητὴν ἰσχυρὸν ἐργαζομένη, καὶ ἀκαταγώνιστον ἐν τοῖς ἀγῶσιν, ἄμαχον ἐν τοῖς πολέμοις.

Pro eodem ac si diceret, qui diu sustinuerunt et perseveraverunt : ubi voce bene sonante utitur. Enimvero exercitatio disciplina est, quæ athletam robustum reddit, et insuperabilem in certaminibus, ac in prœliis inexpugnabilem.

« Μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοί. »

« Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi. »

Κἂν ᾖ τις ῥίζα τοιαύτη γέγονε, φησὶ, μηδεμίαν βλάστην ἄφες ἀναβῆναι, ἀλλ' ἔκκοψον, ἵνα μὴ φέρῃ καρπούς.

Etsi, inquit, ejusmodi radix exsistit, ne permittas ullum germen exsurgere; sed amputa statim, ne fructus proferat.

« Μή τις πόρνος, ἢ βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. »

Vers. 16. « Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua. »

Εἰς τοῦτο στίξαι δεῖ (11), ἵνα ᾖ τελεία διάνοια, καὶ τὸ ἐπιφερόμενον, ἢ *βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ*. Βέβηλος δὲ, γαστρίμαργος καὶ ἀκρατής.

Hic oportet interpungere, ut sit **255** perfectus sensus, atque subjungitur, *aut profanus, ut Esau*. Atqui profanus fuit, quia gulosus et intemperans.

« Ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη. Μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρεν, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν. »

Vers. 17. « Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est. Non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam. »

Δι' ὑπερβατοῦ ἐνταῦθα ὁ νοῦς. Τῷ τοίνυν *θέλων κληρονομῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν*, σύναψον τὸ, *μετὰ δακρύων αὐτὴν ἐκζητήσας*, ἵνα ᾖ διάνοια ἡ αὐτη. Βουληθεὶς κληρονομῆσαι καὶ αὐτὸς ἐπαγγελίαν, φησὶ, καὶ μετὰ δακρύων αὐτὴν ταύτην ἐπαγγελίαν

Hoc in loco hyperbato utitur. Huic itaque membro, *cupiens hæreditare benedictionem*, illud junge, *cum lacrymis inquirens eam*; ut hic sit sensus : Cum et ipse hæreditate obtinere repromissionem cuperet, eamdemque promissionem cum lacrymis

NOTÆ.

(11) *Εἰς τοῦτο στίξαι δεῖ.* Hic locus nonnihil habet obscuritatis, textu, ni fallor, oscitantia librarii vitiato. Quapropter Chrysostomi interpretationem juvat hic subjicere : Καὶ ποῦ πόρνος ἦν ὁ Ἡσαῦ; οὐ τοῦτο ἐνταῦθά φησιν, ὅτι πόρνος ἦν ὁ Ἡσαῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν κεῖται τοῦ, *Τὸν ἁγιασμὸν διώκετε*. Τὸ δὲ, βέβηλος, ὡς πρὸς ἐκεῖνον εἴρηται· « Ubinam enim Esau fuisse scortator fertur? Non hoc ait, Esau fornicatorem fuisse, sed vocem hanc per oppositionem adhibuit propter hæc alia verba : *Sequimini sanctimoniam*. Cæterum quod, profanus, additur, ad illud spectat : nullus ergo profanus sicut Esau, » etc.

postularet, reprobatus fuit, *quia non invenit locum pœnitentiæ*. Non pœnituit illum, inquit. Quomodo enim, qui dicebat : *Appropinquabunt dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum* [11] ?

A ἐκζητήσας, ἀπεδοκιμάσθη, *ὅτι μετανοίας οὐχ ηὗρε τόπον*. Οὐ γὰρ μετενόησε, φησί. Πῶς γὰρ, ὃς ἔλεγεν, *Ἐγγίσουσιν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου, καὶ ἀποκτενῶ Ἰακὼβ τὸν ἀδελφόν μου;*

Vers. 18. « Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, turbinem, et caliginem, et procellam. »

« Οὐ γὰρ προσελήλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ, καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ. »

Multis jam in locis novum testamentum cum vetere contulit, ostenditque hoc illo longe præcellentius esse. Hic quoque per transennam utrumque comparat, et pro Moyse Jesum ponit, et pro populo multa angelorum millia, et pro monte cœlum.

Ἐν πολλοῖς ἤδη συγκρίνας τὴν Νέαν τῇ Παλαιᾷ, καὶ δείξας ταύτην ἐκείνης πολὺ κρείττονα, πάλιν καὶ ἐνταῦθα κατ' ἐπιδρομὴν συγκρίνει, ἀντὶ Μωϋσέως τιθεὶς Ἰησοῦν, καὶ ἀντὶ λαοῦ μυριάδας ἀγγέλων, καὶ ἀντὶ ὄρους τὸν οὐρανόν.

Vers. 19-25. « Et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne fieret eis verbum. Non enim portabant quod præcipiebatur : et si bestia tetigerit mortem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur : Moyses dixit : Exterritus sum et tremebundus. Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritibus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem. »

B « Καὶ σάλπιγγος ἦχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρῃτήσαντο, μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον. Οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον· κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται. Καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον· Μωϋσῆς εἶπεν, Ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος. Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἰερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ. Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα. »

Velut adveniente rege aliquo.

Ὡς ἂν ἐπὶ βασιλέως τινὸς παρόντος.

Quænam vero primitiva dicit, nisi fidelium?

C Τίνων δὲ, φησὶ, πρωτοτόκων, ἀλλ' ἢ τῶν πιστῶν;

« Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus. »

« Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι. »

Moysem innuit. Atque hic sensus est : Si illi qui respuerunt illum a quo terrena promittebantur, non effugerunt (Moysem citat, quia hæc omnia figuræ erant, puta agri, possessiones, et terra Chananæorum), quanto graviores pœnas dabunt, qui aspernati illum fuerint, qui cœlestia pollicitus est!

Μωϋσέα λέγει· ὁ δὲ νοῦς οὗτος· Εἰ τὸν τὰ ἐπίγεια ἐπαγγελλόμενον παραιτησάμενοι οὐκ ἐξέφυγον (λέγει δὲ τὸν Μωϋσέα, ὅτι τυπικὰ πάντα ἦν ἐκεῖνα, οἷον ἀγροὶ καὶ κτήματα, καὶ γῆ Χαναναίων), πόσῳ μᾶλλον οἱ τὸν τὰ οὐράνια ἐπαγγελλόμενον παραιτησάμενοι, κολασθήσονται!

Vers. 26. « Cujus vox movit terram tunc; nunc autem repromisit dicens : Adhuc semel, et ego movebo, »

« Οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε, νῦν δὲ ἐπήγγελται, λέγων· Ἔτι ἅπαξ, ἐγὼ σείω, »

Id est, legislatio, quæ in monte Sina contigit, D percelluit aures, nec non liberatio ex Ægypto. Nam Scriptura dicit : *Deus, cum egredereris coram populo tuo, cum pertransires in deserto, terra mota est.* [12],

Τουτέστιν καὶ ἡ κατὰ τὸ ὄρος Σινᾶ νομοθεσία ἐξάκουστος γέγονε, καὶ ἡ λύτρωσις, ἡ ἐξ Αἰγύπτου. *Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶν, ἐν τοῦ ἐκπορεύεσθαί σε ἐναντίον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε τὴν ἔρημον, τῇ ἐσείσθη.*

Hoc est, vox per universam terram, quæ sub cœlo est, personans.

Τουτέστιν, ἡ εἰς ἅπασαν ἠχοῦσα τὴν ὑπ' οὐρανόν.

« Non solum terram, sed et cœlum. [Vers. 27.] Quod autem semel, dicit, declarat, »

« Οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν· τὸ δὲ, ἅπαξ, δηλοῖ, »

256 Hoc dicit, qua novi testamenti traditio pacificavit, tum quæ in cœlis, tum quæ in terra sunt; et quia innotuit *potestatibus et principatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei* [13].

Τοῦτο λέγει, ὅτι ἡ τῆς καινῆς διαθήκης παράδοσις εἰρηνοποίησε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ ὅτι ἐγνωρίσθη διὰ τῆς Ἐκκλησίας *ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ.*

[11] Gen. XXVII, 41. [12] Psal. LXVII, 8. [13] Coloss. I, 20.

« Τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα· διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, »

Τοῦτό φησιν, ὅτι μετατέθεικεν τὸν νόμον εἰς πολιτείαν πνευματικήν.

« Ἔχομεν χάριν, δι' ης λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Ἡ φιλαδελφία μενέτω. »

Εὐχαρίστως, φησὶ, λατρεύωμεν, μὴ μετὰ γογγυσμῶν, μηδὲ ἀποκακοῦντες ἐν ταῖς θλίψεσιν.

« Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ »

Οὐκ εἶπε, ξενοδοχίας, ἀλλὰ *φιλοξενίας*· τουτέστιν, Μὴ ἁπλῶς ξενοδοχεῖτε, ἀλλὰ μετὰ τοῦ φιλεῖν τοὺς ξένους.

« Ἐλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων, ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κακουχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. »

Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ μισθὸς τῷ Ἀβραὰμ δέδοται μέγας, ὅτι μὴ εἰδὼς ἀγγέλους αὐτοὺς ὄντας ἐξένισεν. Ἐπειδὴ εἰ ἤδει, οὐδὲν θαυμαστόν. Ἀποτείνεται δὲ καὶ εἰς τὸν Λώτ.

Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν· αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· Οὐ μή σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μή σε ἐγκαταλίπω· ὥστε θαῤῥοῦντας ἡμᾶς λέγειν, Κύριος ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Γενέσθω, φησὶ, τίμιος, καὶ μὴ μολυνέσθω τῇ πρὸς ἑτέραν κοινωνίᾳ.

« Ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε. Καλὸν γὰρ »

Θεωροῦντες αὐτῶν τὸν βίον, καὶ τὴν πολιτείαν, φησὶ, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. Τί ἐστι ἀναθεωροῦντες; συνεχῶς στρέφοντες ἐν ἑαυτοῖς, ἐξετάζοντες, λογιζόμενοι, ἀναζητοῦντες, ἀκριβῶς βασανίζοντες, ὅτι τέλος χρηστὸν αὐτῶν ἔχει ἡ ἀναστροφή.

« Χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, »

Ἀντὶ τοῦ πίστει.

« Οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. Ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. Ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαὸν, »

Ἡρέμα αἰνίττεται τοὺς τὴν παραίτησιν τῶν βρωμάτων εἰσάγοντας.

« Ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν. Τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ

« Mobilium translationem, tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia. [Vers. 28, 29.] Itaque regnum immobile suscipientes, »

Ita loquitur, eo quod transmutaverit legem in spiritualem agendi rationem.

« Habemus gratiam, per quam servimus placentes Deo cum metu et reverentia. Nam Deus noster ignis consumens est. »

CAP. XIII.

Vers. 1. « Charitas fraternitatis maneat. »

Grato animo serviamus, inquit, non murmurando, nec deficiendo in afflictionibus.

Vers. 2. « Hospitalitatem nolite oblivisci. Per hanc enim, »

Non dixit, susceptionem peregrinorum, sed, *propensam hospitalitatem*: hoc est, non simpliciter excipite peregrinos, sed cum dilectione et charitate.

« Latuerunt quidam, angelis hospitio receptis. [Vers. 3.] Mementote vinctorum, tanquam simul vincti; laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. »

Ideirco magna merces data est Abraham, quia quos nesciebat angelos esse, hos excepit hospitio. Nam si rescisset, nihil admiratione dignum foret. Hoc etiam ad Lot spectat.

Vers. 4-7. « Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus; ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam; ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adjutor: non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei. »

Per omnia sit cum decore et honore, nec inquinetur consortio cum extranea.

« Quorum considerantes exitum conversationis, imitamini fidem. [Vers. 8, 9.] Jesus Christus heri, et hodie ipse, et in sæcula. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim »

Considerantes, inquit, vitam eorum et conversationem, imitamini fidem. Quid considerantes? indesinenter in vobis versantes, investigantes, reputantes, inquirentes, diligenter expendentes, quoniam eorum conversatio faustum finem habet.

« Gratia stabilire cor, »

Sive fide.

« Non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. [Vers. 10-12.] Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta sanctorum per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, »

Illos tacite innuit qui ciborum exclusionem introducebant.

257 « Extra portam passus est. [Vers. 13-16.] Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium

ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offerimus hostiam laudis semper Deo, hoc est fructum »

Id est, quandoquidem hæc patimur, communicemus passioni Christi.

« Labiorum confitentium nomini ejus. Beneficentiæ autem et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus. »

Gratiarum actionem Eucharistiamve offerendam dicit, et cuncta fortiter toleranda, etsi molesta videntur. Hoc pacto enim Deo proximi evadimus, quin et debitorem habemus Deum. Quando autem non, uti decet, patimur, Deo efficimur obnoxii et debitores ; sed et frequenter id nobis in judicium vertitur : quinimo dolores et molestiæ sunt pœnæ peccatorum.

Vers. 17-24. « Obedite præpositis vestris, et subjacete. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes : hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum, aptet vos in omni opere bono, ut faciatis ejus voluntatem : faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum. »

Quid ergo ait? nunquid, si malus est, obedire debemus? Iquomodo malum dixeris? Si quidem malus sit in causa fidei, fuge illum et devita, non solum si homo sit, sed et si de cœlo angelus descenderit. Sin vero in vitæ ratione, ne id curiosius inquiras. Nam audi quid Christus dicat : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi* [14]. Cum multa illorum mala ante commemorasset, tunc ait, *Super cathedram Moysi sederunt. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis ut faciatis, facite : secundum autem opera eorum nolite facere* [15]. Habent auctoritatem, inquit, sed vitam agunt impuram. Verum non vitæ, sed dictis animum adjicite. Nemo quippe ex eorum moribus detrimentum acceperit. Eccur vero? quoniam et manifesti sunt omnibus, et quamvis ille millies improbus sit, mala hæc nunquam docebit. De fide autem, non sic apud omnes constat, ubi malus ille docendi munus non detrectat. Quoniam et illud effatum, *Nolite judicare, ut non judicemini* [16], de vita, non de fide pronuntiatum est. Id quod sermonis series perspicuum facit. *Quid vides*, inquit, *festucam in oculo fratris tui, trabem autem*

A φέροντες. Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. Δι' αὐτοῦ οὖν ἀναφέρομεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ Θεῷ, τουτέστι καρπὸν »,

Τουτέστι, τὰ αὐτὰ πάσχοντες κοινωνήσωμεν τοῖς παθήμασι τοῦ Χριστοῦ.

« Χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Τῆς δὲ εὐποιίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. »

Τὸ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρειν λέγει, καὶ γενναίως ἅπαντα φέρειν, καὶ τὰ δοκοῦντα λυπηρά. Τοῦτο ἐγγὺς ἡμᾶς εἶναι ποιεῖ Θεοῦ· τότε καὶ τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχομεν. Ὅταν δὲ οὐ καλῶς πάθωμεν, ἡμεῖς ἐσμεν ὀφειλέται καὶ ὑπεύθυνοι τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλάκις ἡμῶν ταῦτα εἰς κρῖμα γίνεται· ἐκεῖνα δὲ εἰς ἔκτισιν ἁμαρτημάτων.

« Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες· ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο. Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν. Πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν ἐν πᾶσιν, καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι. Περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως. Καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν. Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον. »

Τί οὖν φησιν; ἂν πονηρὸς ᾖ, πειθώμεθα; πονηρὸς πῶς λέγεις; εἰ μὲν πίστεως ἕνεκεν, φύγε αὐτὸν, καὶ παραίτησαι, μὴ μόνον ἂν ἄνθρωπος ᾖ, ἀλλὰ κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ κατιών. Εἰ δὲ βίου ἕνεκεν, μὴ περιεργάζου. Ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, *Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι.* Πρότερον εἰπὼν περὶ αὐτῶν δεινὰ πολλὰ, τότε φησὶν, *Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν. Πάντα οὖν ὅσα λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε.* Ἔχουσι, φησὶ, τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ βίου εἰσὶν ἀκαθάρτου. Ἀλλὰ μὴ τῷ βίῳ, ἀλλὰ τοῖς λόγοις προσέχετε. Τῶν μὲν γὰρ ἠθῶν ἕνεκεν οὐδεὶς ἂν βλαβείη. Τί δήποτε; ὅτι καὶ δῆλα πᾶσίν ἐστιν, καὶ οὐδὲ αὐτὸς, κἂν μυριάκις ᾖ πονηρὸς, πονηρὰ διδάξει ποτέ. Πίστεως δὲ ἕνεκεν, οὔτε δῆλόν ἐστι πᾶσιν, ὅτε πονηρὸς οὐ παραιτήσεται διδάσκειν. Ἐπεὶ καὶ τὸ, *Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε*, περὶ βίου ἐστὶν, οὐ περὶ πίστεως. Τὸ γοῦν ἐπαγόμενον, τοῦτο δηλοῖ. *Τί βλέπεις*, φησὶν, *τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς; Πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ*

[14] Matth. xxiii, 2. [15] ibid. 3. [16] Matth. vii, 1.

ποιεῖτε. Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ δογμάτων ἐστὶν, ἀλλὰ περὶ βίου καὶ ἔργων. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος πρότερον συνέστησεν αὐτοὺς, καὶ τότε φησὶν, *Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε.*

A *in oculo tuo non vides* [17]? *Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, facite : secundum autem opera eorum nolite facere* [18]. Vides igitur, non de doctrina, sed de vitæ ratione et operibus sermonem esse. Paulus itaque, **258** cum primum eos commendaverit, tunc dicit : *Obedite præpositis vestris, et subjacete.*

« Ἀπολελυμένον· μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς. Ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. »

« Dimissum, cum quo (si celerius venerit) videbo vos. Salutate omnes præpositos vestros, et omnes sanctos. Salutant vos qui sunt de Italia. »

Ἀπολελυμένον. Πόθεν; Οἶμαι αὐτὸν εἰς δεσμωτήριον ἐμβεβλῆσθαι· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀπὸ Ἀθηνῶν ἀπολελυμένον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐν ταῖς Πράξεσι κεῖται.

Dimissum. Unde reor illum in carcerem conjectum fuisse; sin vero, dimissum Athenis. Nam et hoc quoque in Actibus apostolorum habetur.

« Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Ver. 25. « Gratia cum omnibus vobis. Amen. »

Ἡ χάρις πῶς γίνεται μεθ' ἡμῶν; ἐὰν μὴ ὑβρίσωμεν εἰς τὴν εὐεργεσίαν.

Quonam modo gratia pobiscum erit, si beneficentiæ Dei nequaquam injurii erimus?

Πρὸς Ἑβραίους ἐγράφη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διὰ Τιμοθέου. Στίχων. ψγ'.

Epistola ad Hebræos ex Italia scripta est per Timotheum. Versibus 703.

B

(Τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν ἱστορεῖ Κλήμης, οὗ μέμνηται Παῦλος, ὃς καὶ ἐπίσκοπος Ῥωμαίων ἐγένετο· ὡς Παύλου αὐτὴν Ἑβραίοις τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ συντάξαντος ἡρμηνεύθη, ὥς τινες, ὑπὸ Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ· ὡς δὲ ἄλλοι, ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Κλήμεντος.)

(Epistolam ad Hebræos edisserit Clemens, cujus meminit Paulus, quique Romanorum episcopus fuit : ut nempe cum Apostolus eam Hebraico idiomate scripsisset, in Græcum translata sit, ut quidem nonnullis placet, a Luca evangelista ; ut aliis vero, ab eodem Clemente.)

[17] Matth. VII, 4. [18] Matth. XXIII, 3.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Α.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Πατρὸς (12) ὑμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. »

C

Ἐπειδὴ μέγας ἦν ὁ ἀγὼν τῷ μαθητῇ· δέσμιος γὰρ ἦν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· τούτου χάριν εὐθὺς ἐκ προοιμίων ἀνίστησιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, *Σωτῆρα* τὸν Θεὸν καλῶν· ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Οὐ χρὴ ἀκηδιᾷν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἔχοντες Σωτῆρα τὸν Θεὸν, καὶ ἐλπίδα τὸν Χριστόν.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1, 2. « Paulus apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Patris nostri, et Domini nostri Jesu Christi spei nostræ, Timotheo dilecto filio in fide. »

Quoniam magnum certamen incumbebat discipulo, cum vinctus esset propter prædicationem, eam ob causam statim ab exordio animum illius erigit, Deum *Salvatorem* vocat ; perinde ac si diceret : Non nos oportet in afflictionibus concidere animo, qui Deum habeamus Salvatorem et Christum spem.

Εὑρίσκομεν γὰρ τὸ Πνεῦμα λέγον· *Ἀφορίσατέ μοι Παῦλον καὶ Βαρνάβαν.*

Invenimus enim Spiritum edixisse : *Segregate mihi Paulum et Barnabam* [19].

« Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

D

« Gratia, misericordia, pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. »

Καὶ τοῦτο τῆς θλίψεως παραμυθικόν. Οὐδαμοῦ τὸν Ἔλεον ἡ ἐνταῦθα ὠνόμασεν.

Atque hoc est afflictionis levamentum et solamen. Nusquam misericordiam his in locis memoravit.

[19] Act. XIII, 2.

NOTÆ.

(12) Sic quidem codices aliquot : auctor vero cum Chrysostomo et aliis legebat, Σωτῆρος.

Vers. 3. « Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, A cum irem in Macedoniam. »

Non magistri more loquitur, sed pene famuli; ut discipulum doceat modeste ac demisse sapere.

« Ut denuntiares quibusdam non aliter docere. »

Non eos nominatim indicat, ne impudentiores fierent.

Vers. 4. « Neque intenderent fabulis, »

Fabulosis utique Judæorum traditionibus, quos etiam propheta coarguit dicens : *Docentes doctrinas et mandata hominum* [20]. Nam neglecta legis expositione, traditiones suas excogitaverant.

« Et genealogiis interminatis. »

Genealogias vocat, theogonias Græcorum, longas series deorum. Hortatur ergo discipulum **259** ut cos disturbet qui fabulas Judaicas amplecterentur, nec illos loqui sineret qui Græcanicis erroribus addicti essent, nec veluti concatenationes deorum inferre. B

« Quæ quæstiones præstant magis, quam dispensationem Dei in fide. »

Istæ doctrinæ, inquit, cum nulli adjumento sint, hominem insuper a dispensatione Dei avertunt. *Dispensationem* autem *Dei* appellat incarnationis mysterium.

Vers. 5. « Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. »

Id est, summa mandatorum est sermo de charitate. Quemadmodum autem Scriptura Christum finem legis dicit [21], hoc est complementum et summarium; sic et hoc in loco vocabulum *finis* usurpavit. Bene vero adjecit, *de corde puro*; quoniam et malorum est amicitia, qualis fuerat eorum qui unanimi consilio Christum impie affixerunt. C

Vers. 6. « Quorum quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium. »

A charitate, ait; et conscientia bona, et fide non simulata.

Vers. 7. « Volentes esse legis doctores, non intelligentes, neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant. »

Libido quippe dominandi eos cogit ut magisterii munus arripiant. D

Vers. 8, 9. « Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur. Hoc sciens, »

Legitime, inquit, id est, per opera legem implendo. Rursumque *legitime* dicitur, dum aliquis legi morem gerit. Legi vero ille morem gerit, qui Christum suscipit : quia nempe hæc nos mysterium ejus docebat, quod umbratice delinearet.

« Quia lex justo non est posita. »

Proximus sensus est, justum minime obnoxium esse supplicio. Spiritualior vero, eum qui justus factus sit, liberum esse a molestis jussionibus

« Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν. »

Οὐ διδασκάλου φωνῇ κέχρηται, ἀλλ' οἰκέτου σχεδὸν, ἵνα διδάξῃ τὸν μαθητὴν ταπεινοφρονεῖν.

« Ἵνα παραγγείλῃς τισὶ, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν. »

Οὐ τίθησιν αὐτοὺς ὀνομαστὶ, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ.

« Μηδὲ προσέχειν μύθοις, »

Ταῖς μυθικαῖς τῶν Ἰουδαίων παραδόσεσιν, οἷς καὶ ὁ προφήτης ἐνεκάλει λέγων· *Διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων*. Ἀφιέντες γὰρ ἐξηγεῖσθαι τὸν νόμον, ἰδίας παραδόσεις ἐπενόουν.

« Καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις. »

Γενεαλογίας, τὰς παρ' Ἑλλήνων θεογονίας λέγει, τὰς σειρὰς τῶν θεῶν. Παραινεῖ οὖν τῷ μαθητῇ, καὶ τοὺς μύθοις Ἰουδαϊκοῖς κεχρημένους ἀνατρέπειν, καὶ τοὺς Ἑλληνικῆς ἀπάτης χρωμένους, μὴ ἐπιτρέπειν λαλεῖν, μηδὲ οἱονεὶ σειρὰς εἰσφέρειν θεῶν.

« Αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκοδομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει. »

Αὗται, φησὶν, αἱ διδασκαλίαι πρὸς τὸ μηδὲν ὠφελεῖν, καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἀπασχολοῦσι τὸν ἄνθρωπον. *Οἰκονομίαν* δὲ *Θεοῦ* τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγει μυστήριον.

« Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν, ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου. »

Τουτέστι, κεφάλαιον τῆς παραγγελίας ἐστὶν, ὁ περὶ ἀγάπης λόγος. Ὥσπερ δὲ τέλος νόμου Χριστὸν ἡ Γραφὴ λέγει, τουτέστι συμπλήρωσιν καὶ κεφαλαίωσιν, οὕτω ἐνταῦθα εἴρηκε τὴν *λέξιν*. Εὖ δὲ τὸ προσθεῖναι *ἐκ καθαρᾶς καρδίας*, ἐπειδὴ ἔστι καὶ πονηρῶν ἀγάπη. Οἷοι ἦσαν οἱ ὁμονοοῦντες ἐπὶ τῇ κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείᾳ.

« Ὧν τινες ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν. »

Τῆς ἀγάπης λέγει, καὶ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως, καὶ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως.

« Θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. »

Ὁ γὰρ ἔρως τῆς φιλαρχίας ἀναγκάζει τὸ τῶν διδασκάλων ἁρπάζειν ἀξίωμα.

« Οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται. Εἰδὼς τοῦτο, »

Τὸ, *νομίμως*, ἀντὶ τοῦ, δι' ἔργων αὐτὸν πληροῖ. Καὶ πάλιν τὸ *νομίμως*, ὅταν τις αὐτῷ πείθεσθαι λέγει. Πείθεται δὲ αὐτῷ ὁ δεχόμενος τὸν Χριστὸν, καθὸ καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ ἐδίδασκεν ἡμᾶς μυστήριον, ὥσπερ ἐν σκιαῖς ὑμῖν καταγράφων αὐτό.

« Ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται. »

Κατὰ μὲν τὸν πρόχειρον λόγον, ὅτι κολάσεώς ἐστιν ἐκτὸς τῷ δικαίῳ. Κατὰ δὲ τὸν πνευματικώτερον, ὅτι ὁ δικαιωθεὶς διὰ τῆς χάριτος, ἔξω λυπούντων προσ-

[20] Isa. xxix, 13. [21] Rom. x, 4.

ταγμάτων ἐστὶ τοῦ νόμου, οὐκέτι χρείαν ἔχων γάλακτος, ἅτε λοιπὸν τῇ στερεᾷ χρώμενος τροφῇ.

« Ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται. »

Ταῦτα εἰς Ἰουδαίους αἰνίττεται. Οὐ γὰρ ἦν παρανομίας εἶδος, ὃ μὴ ἔπραττον. Διὸ καὶ σφοδρὸς αὐτοῖς ἐτέθη νόμος κολάζων παραβαίνοντας.

« Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ· καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με, Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Εὐαγγέλιον δόξης αὐτὸ καλεῖ, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ· ἢ τάχα καὶ περὶ τῶν μελλόντων αἰνίττεται ἀγαθῶν.

« Ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον, καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστήν· ἀλλὰ ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ. Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Εἰπὼν, ὅτι *Ἐπιστεύθην τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*, ἐπειδὴ ἔδοξε μέγα φθέγξασθαι, ἵνα μή τις δόξῃ ἐξ ἀπονοίας τοῦτο ποιεῖν, σκόπει πῶς ἐπιδιορθοῦται, ἀνάξιον ἑαυτὸν λέγων διὰ τὴν προτέραν ἄγνοιαν. Ἅμα δὲ καὶ ἐπαίρει τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, τὸν πρότερον ἑαυτοῦ βίον ἐξηγούμενος.

« Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν. »

Οὕτως μεγάλαι εἰσὶν αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαι προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα, ὡς πολλαχοῦ καὶ ἀπιστεῖσθαι. Ἃ γὰρ μὴ εἶδέ τότε, μήτε ἐνενόησεν, μήτε προσεδόκησεν νοῦς ἀνθρώπινος, ταῦτα ἡμῖν ἐχαρίσατο. Διὸ μέλλων αὐτὰ λέγειν, προλαμβάνει, καὶ λέγει· *Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος.* Ὡς εἰ λέγοι· Μή τις ἀπιστήσῃ οἷς μέλλομεν ἐρεῖν. »

« Πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμὴ, δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε. »

Βουλόμενος πεῖσαι, φησὶν, ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πάντα αὐτοῖς ἀφίησιν, ἐμὲ ἐδέξατο.

« Κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν. »

Προφητείαν ἐνταῦθα τὴν χειροτονίαν φησὶ, δι' ἧς τὸ Πνεῦμα ἔλαβε. Πληθυντικῶς δὲ αὐτὰς ὀνομάζει,

legis, et qui non amplius opus lacte habeat, sed robusto jam cibo vescatur.

« Sed injustis, et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, [VERS. 10] fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur. »

His verbis Judæos innuit. Nullum quippe genus iniquitatis fuit quod illi non perpetrarint. Propterea severissima lex eis imposita est, quæ prævaricatores puniret.

VERS. 11-14. « Secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Et gratias ago ei qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro. »

Nullam ob causam alteram *Evangelium gloriæ* dicit, nisi quia eos alloquitur, quibus, cum insectationes, tum Christi passio opprobrio erant. Vel forsan futura bona innuit.

260 « Qui me fidelem existimavit, ponens in ministerio; qui prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu. »

Quoniam dixerat, *Evangelium gloriæ Dei creditum est mihi*; cum magnum quid pronuntiasse videretur, ne putarent aliqui id ab ipso factum ostentationis ergo, vide quomodo hoc corrigit, indignum seipsum dicens illo munere propter præteritam ignorantiam. Una vero Dei misericordiam et humanitatem extollit, anteactam vitam suam enarrando.

VERS. 15, 16. « Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quod Jesus Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam. »

Tam magnæ sunt beneficentiæ Dei, tamque humanam exspectationem et spem omnem excedunt, ut eis sæpe fides denegetur. Ea quippe donavit nobis, quæ mens hominis, nec novit unquam, nec cogitavit, aut exspectavit. Quapropter, priusquam ea edisserat, præfatur et ait: *Fidelis sermo et omni acceptione dignus.* Ac si dicat: Nemo ea credere renuat, quæ narraturi sumus.

« Ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. [VERS. 17, 18.] Regi autem sæculorum immortali et invisibili, soli Deo, honor et gloria, in sæcula sæculorum. Amen. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee. »

Deus, inquit, quo persuaderet hominibus, cuncta illis condonari, ipse me suscepit.

« Secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, [VERS. 19] habens fidem et bonam conscientiam. »

Prophetiam hic appellat ordinationem, per quam Spiritum acceperat. Plurali autem eas numero

exprimit, velut significans, tum illam cum qua Timotheum acceperat, cum qua et ipsum circumciderat, et cum qua ordine sacro eumdem initiaverat.

A οἱονεὶ σημαίνων ἐκείνην μεθ' ἧς ἔλαβεν αὐτὸν, καὶ μεθ' ἧς περιέτεμε, καὶ μεθ' ἧς ἐχειροτόνει.

« Quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt, [VERS. 20] ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ. »

« Ἣν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, ὧν ἐστιν Ὑμεναῖος καὶ Ἀλέξανδρος οὓς παρέδωκα τῷ Σατανᾷ. »

Nam ubi vita deposita est, et ejusmodi dogma in lucem editur, ac plurimos videas in profundum malorum corruere, et ad gentilem ritum converti. Ut enim futurorum metu minime crucientur, animo persuadere student falsa esse quæcunque nos tradimus.

Ὅταν γὰρ ᾖ βίος ἀπεγνωσμένος, καὶ δόγμα τίκτεται τοιοῦτον, καὶ ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς ἐπὶ τὸ τοῦ καταπεσεῖν εἰς βυθὸν κακῶν καὶ εἰς Ἑλληνισμὸν ἐκτραπέντας. Ἵνα γὰρ μὴ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων βασανίζωνται, σπουδάσουσι πεῖσαι τὴν ψυχὴν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ παρ' ἡμῖν.

« Ut discant non blasphemare. »

« Ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

CAP. II.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

VERS. 1. « Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, postulationes, et gratiarum actiones pro omnibus hominibus. »

B « Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. »

Non ut eos doceat, inquit, sed ut *discant*. Non enim hoc ille præstat, sed inflictione pœnæ id accidit.

Οὐχ ἵνα παιδεύσῃ αὐτοὺς, φησὶν, ἀλλ' ἵνα *παιδευθῶσιν*. Οὐ γὰρ ἐκεῖνος τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλ' ἐκ τῆς κολάσεως τοῦτο συμβαίνει.

VERS. 2-6. « Pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, **261** ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore Deo nostro, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum »

« Ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν »

Quia principes tunc temporis Christianos maxime insectabantur, orandum esse pro ipsis ait, ut fideles discant eos non odisse. Hoc nempe docens, quod Dominus his verbis præceperat : *Orate pro persequentibus vos*[22]. Quapropter adjecit : *Hoc bonum est et acceptum.*

C Ἐπειδὴ τότε μάλιστα ἐδιώκοντο, φησὶν εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα διδάσκῃ μὴ μισεῖν αὐτούς. Τοῦτο λέγων, ὃ προσέταξεν ὁ Κύριος λέγων, *Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς*. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· *Τοῦτο καλὸν καὶ ἀπόδεκτον*.

« Redemptionem pro omnibus, testimonium, »

Cum ob peccata sua puniendi essent, inquit, horum vice Filium suum dedit.

« Ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων· τὸ μαρτύριον, »

Ἔμελλεν, φησὶ, τιμωρεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων τὸν ἑαυτοῦ ἔδωκεν Υἱόν.

«Temporibus suis; [VERS. 7, 8] in quo positus sum ego prædicator et Apostolus (veritatem dico, et non mentior), magister gentium in fide et veritate. Volo ego viros orare »

« Καιροῖς ἰδίοις, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι, διδάσκαλος ἐθνῶν, ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ. Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας »

Id est, uti congruebat.

Τουτέστι, προσηκόντως.

« In omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. »

D « Ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. »

Ostendit sacrificio Christi factum esse ut omnis orbis terræ locus Jerusalem evaderet. *Puras manus* dicit, ut ipsos doceat ab omni peccato puros esse, velut ante dixerat. Illud vero, *sine ira*, idem est atque injuriarum immemores. Istud etiam, *et disceptationibus*, omnem hæsitationem adimit, et ejusmodi dubietatem; num forte eorum quæ a Deo postulant, compotes essent futuri.

Δείκνυσιν, ὡς διὰ τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ἅπας τῆς οἰκουμένης τόπος γέγονεν Ἱερουσαλήμ. *Ὁσίους* δὲ *χεῖρας* λέγει, διδάσκων αὐτοὺς πάσης, ὡς εἰπεῖν, καθαρεύειν ἁμαρτίας. Τὸ δὲ, *χωρὶς ὀργῆς*, τουτέστιν ἀμνησικάκους ὄντας. Τὸ δὲ, *διαλογισμῶν*, τὸ ἀμφίβολον ἀναιροῦντός ἐστι, καὶ τὸ διστάζοντος, εἰ ἄρα λάβοιεν ἃ αἰτοῦσι παρὰ Θεοῦ.

VERS. 9, 10. « Similiter et mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis,

« Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ ἐν χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ

[22] Matth. [illegible], 44.

ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν, ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν. »

Τουτέστι, πανταχόθεν περιστέλλεσθαι καλῶς, ὅπερ ἐστὶ πολλοῦ φόβου σημαντικόν.

« Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω, ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα. »

Βουλόμενος αὐτῶν περικόψαι τὴν ἀφορμὴν τῆς λαλιᾶς, οὐδὲ διδάσκειν αὐτὰς ἐπιτρέπει. Καὶ τοῦτο γὰρ κοσμιότης ἐστὶ, περὶ ἧς καὶ διελέγετο, μηδὲ λαλεῖν ὅλως. Ἅμα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν, ἐπειδὴ ἅπαξ ἐδίδαξε, καὶ τὸν ἄνδρα κατέστρεψεν, καὶ τῇ παραχοῇ ὑπεύθυνον ἐποίησεν.

« Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε. Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης. »

Πρὸς σύγκρισιν τῆς γυναικὸς, φησὶν αὐτὸν μὴ ἠπατῆσθαι· πάλιν δὲ οὐ περὶ Ἀδὰμ εἴρηται, *Εἶδε τὸ ξύλον ὅτι καλὸν εἰς βρῶσιν, ἀλλὰ* περὶ τῆς γυναικός. *Καὶ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς*, ὥστε οὗτος οὐκ ἐπιθυμίᾳ ἐνδοὺς παρέβη, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ πεισθείς.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Πιστὸς ὁ λόγος. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μὴ κατηφεῖς γένησθε, ὅτι τὸ γένος ὑμῶν διαβέβληται. Ἔδωκεν ὑμῖν ὁ Θεὸς καὶ ἑτέραν ἀφορμὴν σωτηρίας, τὴν παιδοτροφίαν, ὥστε μὴ μόνον δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων σώζεσθαι. Σώζονται γὰρ, ὅτι ἀθλητὰς ἔθρεψαν τῷ Θεῷ. Καὶ ὅτι τοῦτο σώζει, ἐπήγαγε, *Πιστὸς ὁ λόγος*, μονονουχὶ λέγων, Μηδεὶς ἀπιστείτω, φησί· διὰ τῆς τεκνογονίας σώζονται· οὐ γάρ ἐστι τοῦτο μικρὸν, τὸ τὰ δοθέντα παιδία παρ' αὐτοῦ, ταῦτα αὐτῷ ἀναθεῖναι.

« Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον »

Οὐκ ἐγκαλῶ, φησί· προστασίας γὰρ ἔργον ἐστὶ, εἴ τις ταύτην ἔχοι τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε μὴ τῆς ἀρχῆς, καὶ τῆς ἀπ' αὐτῆς τιμῆς ἐφίεσθαι μόνον. Ἀλλὰ καὶ τῆς προστασίας οὐκ ἐγκαλῶ· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἐξ ἀρχῆς τοῦτον ἔσχε τὸν ζῆλον, τοῦ ἐπισκοπεῖν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

« Ἀνεπίληπτον εἶναι, »

Διὰ μιᾶς λέξεως πᾶσαν αὐτὸν ἀρετὴν ἔχειν προσέταξε.

« Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφαλέον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικὸν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, »

Ἵνα μὴ τοῦτο ἐμπόδιον γένηται τοῖς ἤδη ἐσχηκόσι γαμετὰς, ἢ καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν παρὰ Ἰου-

vel veste pretiosa; sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per bona opera. »

Hoc est, undequaque debent modesto vestitu uti : id quod multi timoris argumentum est.

Vers. 11-13. « Mulier in silentio discat cum subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam primus formatus est, deinde Eva. »

Cum velit loquacitatis occasiones eis amputare, nec permittit ut doceant. Hæc enim est honestas illa de qua locutus erat, præcipiendo ne ullatenus loquerentur. Insuper autem et hic causam affert, quod nempe cum semel docuerit, vir ab ipsa dejectus sit, et inobsequens redditus.

Vers. 14, 15. « Et Adam non est seductus; mulier autem seducta in prævaricatione fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem, si maneant in fide, et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate. »

In comparationem mulieris seductum non esse virum dicit. Rursum vero non de Adamo scriptum est : *Vidit lignum quod esset bonum ad vescendum*, sed de muliere : *Et comedit, deditque viro suo* [11]. Quamobrem ille non appetitui obtemperando mandatum violavit, sed obsequendo mulieri.

CAP. III.

« Fidelis sermo. »

262 Perinde est ac si diceret : Ne mœsto animo sitis, ac si sexui vestro detrahatur. Alteram vobis Deus occasionem porrexit salutis, liberorum videlicet educationem, ut non modo per vos ipsæ salvæ sitis, verum etiam per alios. Enimvero salvæ fiunt, quia athletas Deo nutriunt. Quodque hoc eis conducat ad salutem, intulit his verbis : *Fidelis sermo*. Quasi dicat : Nemo revocet in dubium, quin per filiorum generationem salutem obtineant. Non enim hoc exiguum aliquid est, filios Deo dedere, qui ab ipsomet dati sunt.

« Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum »

Non culpo, inquit. Opus quippe regiminis est, si quis hoc desiderium habet, ut neque primatum, neque honorem qui ex eo consequitur, tantummodo cupiat. Quin nec regiminis studium taxo : quandoquidem et Moyses prima ætate hoc æmulatus est, ut fratribus suis prospiceret [12].

« Irreprehensibilem esse, »

Una dictione genus omne virtutis habendum ei præscripsit.

Unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem : [Vers. 3-5] non vinolentum, non percussorem : non turpis lucri cupidum, sed modestum, non litigiosum, non cupidum, domui suæ bene præpositum, »

Ne hoc illis impedimento sit, qui jam ante uxores duxerint; vel ad differentiam doctorum Judæo-

[11] Gen. III, 6. [12] Exod. II, 11.

rum, quibus fas erat duas etiam uxores habere : id quod magis consentaneum est.

« Filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit ? »

Condecet enim ut e re domestica exempla præbeat, posse se recte filios secundum Deum instituere.

Vers. 6. « Non neophytum, ne in superbiam elatus. »

Eum dicit qui nuper eruditus sit, non qui junioris ætatis.

« In judicium incidat diaboli. »

Id est, in eamdem condemnationem, quam ille ob superbiam sustulit.

Vers. 7-9. « Oportet illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ne in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non vino multo deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei, »

Omnino debet, inquit, homines in sui admirationem trahere, et justus esse, ut ab ipsismet inimicis testimonium habeat. Id quod perinde est atque illud effatum : *Luceat lux vestra coram hominibus* [16].

« In conscientia pura. [Vers. 10-15.] Et hi quidem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, et suis domibus. Qui enim bene ministrant, gradum bonum sibi acquirunt, et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu. Hæc tibi scribo, sperans me ad te **263** venire cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. »

Hoc est, qui recta fide instructi sint, nihilque dolosi ei admisceant.

Vers. 16. « Et manifeste magnum est pietatis sacramentum. Deus manifestatus est in carne. »

Ne mihi tintinnabula narraveris, inquit ; ne Sancta sanctorum, ne summum sacerdotem. Ecclesia est orbis columna ; sacramentum magnum est, ac pietatis sacramentum ; idque in confesso est, non in ancipiti. Nam hoc est indubitatum.

« Justificatus est in spiritu. »

Ita loquitur, quoniam ille qui consimili modo ac nos participavit carnem et sanguinem, nequaquam peccatum admisit, nec inventus est dolus in ore ejus.

« Apparuit angelis, prædicatus est gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria. »

CAP. IV.

Vers. 1-3. « Spiritus autem manifeste dicit : quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide. »

[16] Matth. v, 16.

δαίοις διδασκάλων, οἷς ἐξῆν καὶ δύο ἔχειν, ὅπερ καὶ ἁρμόζει μᾶλλον.

« Τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος. Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται ; »

Δεῖ γὰρ αὐτὸν οἴκοθεν παρασχέσθαι τὰ παραδείγματα, ὡς καλῶς δυνήσεται τὰ κατὰ Θεὸν τέκνα διοικεῖν.

« Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεὶς, »

Τὸν νεωστὶ κατηχημένον λέγει, οὐ τὸν νεώτερον τῇ ἡλικίᾳ.

« Εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. »

Τουτέστιν εἰς τὴν καταδίκην, ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε.

« Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξω, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ, καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς· ἔχοντας τὸ μυστήριον πίστεως, »

Οὕτως ὀφείλει, φησὶ, θαυμαστὸς εἶναι καὶ δίκαιος, ὡς καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῷ μαρτυρεῖν. Ὅμοιον δὲ τῷ, *Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.*

« Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες. Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνὰς, μὴ διαβόλους, νηφαλέους, πιστὰς ἐν πᾶσιν. Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι, καὶ τῶν ἰδίων οἴκων. Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τὰ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. »

Τουτέστιν, ὀρθὴν ἔχοντας πίστιν, καὶ μηδὲν αὐτῇ τῶν δολίων ἐπεισάγοντας.

« Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. »

Μή μοι εἴπῃς τοὺς κώδωνας, φησὶν, μηδὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, μηδὲ τὸν ἀρχιερέα. Στύλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία· καὶ μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα, καὶ εὐσεβείας μυστήριον, καὶ ὁμολογουμένως, οὐ ζητουμένως. Ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν.

« Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. »

Τοῦτό φησιν, ὅτι μεταλαβὼν αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως ἡμῖν, οὐκ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

« Ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. »

Ὥστε καὶ ἄγγελοι μεθ' ἡμῶν εἶδον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρότερον οὐχ ὁρῶντες. A

« Προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας, τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. »

Εἰς Μανιχαῖον καὶ Μαρκίωνα ταῦτα πάντα λέγει.

« Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Δύο τίθησιν ἐνταῦθα κεφάλαια· ἓν μὲν, ὅτι οὐδὲν B κτίσμα κοινόν· δεύτερον δὲ, εἰ καὶ γένηται τῇ ὑπολήψει κοινὸν, ἀλλ' ἔχεις τὸ φάρμακον· σφραγίσας εὐχαρίστησον· δόξασον τὸν Θεὸν, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἀφίπταται.

« Ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ᾗ παρηκολούθηκα. »

Τὸ διηνεκὲς τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα προσοχῆς δηλῶν.

« Τοὺς βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ. »

Τὰς μυθικὰς Ἰουδαίων παραδόσεις λέγει.

« Γύμναζε δὲ ἑαυτὸν »

Ὁ γυμναζόμενος, ἱδρῶτας ἔχει πολλούς.

« Πρὸς εὐσέβειαν. »

Τουτέστι, πίστιν καθαρὰν καὶ βίον.

« Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια, πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν. »

Τινὲς περὶ νηστείας τοῦτό φασιν εἰρῆσθαι. Ἄπαγε· οὐκ ἔστι σωματικὴ γυμνασία, ἀλλὰ πνευματική. Εἰ γὰρ σωματικὴ ἦν, τὸ σῶμα ἔτρεφεν ἄν. Εἰ δὲ τήκει αὐτὸ, καὶ λεπτύνει, καὶ κατισχύει, οὐκ ἔστι σωματική. Ἄρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀσκήσεώς φησιν, ὥστε ἡμῖν δεῖ τῆς γυμνασίας τῆς κατὰ ψυχήν· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔχει κέρδος, ἀλλ' ὀλίγον ὠφέλησε τὸ σῶμα· ἡ δὲ τῆς εὐσεβείας ἄσκησις, τὸν καρπὸν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδωσι, καὶ ἐνταῦθα ἀνακτᾶται.

« Ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. » D

Ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἐν ἐλπίσιν ἐσμὲν χρησταῖς. Ὁ γὰρ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς, καὶ ἐνταῦθα γάννυται. Ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πονηρὸς, καὶ ἐνταῦθα κολάζεται.

« Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. »

Τουτέστιν, ἀληθής ἐστι, καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ.

« Εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν, καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα πιστῶν. Παράγγελλε ταῦτα, καὶ δίδασκε. »

Τουτέστι· τίνος γὰρ ἕνεκα κόπτομεν ἑαυτοὺς, εἰ μὴ τὰ μέλλοντα προσδοκῶμεν;

« Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν

Itaque angeli, quemadmodum et nos Dei Filium conspexere, quem ante non viderant.

« Attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem. »

Hæc omnia adversus Manichæum et Marcionem dicuntur.

Vers. 4-6. « Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Jesu Christi. »

Hic duo capita statuit : unum quidem, nullam rem creatam communem esse aut immundam : alterum, etsi quidpiam vel suspicione immundum habetur, remedium in promptu esse, nimirum consignando gratias age : gloriam præbe Deo, et impuritas omnis avolabit.

« Enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. »

Assiduam erga ista attentionem præferens

Vers. 7. « Ineptas autem et aniles quæstiones devita. »

Fabulares Judæorum traditiones dicit.

« Exerce autem teipsum »

Qui se exercet, valde desudat.

« Ad pietatem. »

C Id est fidem et vitam puram.

Vers. 8. « Nam corporalis exercitatio ad modicum prodest, pietas autem ad omnia utilis est. »

Quidam aiunt hoc de jejunio dictum esse. Apage : non hoc est exercitatio corporalis, sed spiritualis. Nam si corporalis esset, corpus nutriret. Sin vero illud marcescere facit et attenuat, ejusque vires atterit, corporalis non fuerit. Igitur de exercitatione corporis loquitur, ut e re nostra sit **264** exercitationi animi operam dare. Illa enim nihil compendii habet, parumque prodest corpori. Pietatis autem exercitatio, cum in ævo futuro fructum retribuit, tum et in præsenti recreat.

« Promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. »

Igitur nunc quoque in spe bona versamur. Nam qui nihil sibi conscius est, hic etiam oblectatur. Quemadmodum malus istic quoque pœnas luit.

Vers. 9. « Fidelis sermo et omni acceptatione dignus. »

Hoc est, verus est, cum hic, tum illic.

Vers. 10, 11. « In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc et doce. »

Id est : Eccur enim laboribus nos conficimus, nisi res futuras speraremus ?

Vers. 12, 13. « Nemo adolescentiam tuam contemnat ; sed exemplum esto fidelium, in verbo, in

conversatione, in charitate, in spiritu, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. »

Ostende opera, inquit, canitie digna : quæ subinde etiam enarrat.

VERS. 14, 15. « Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare : in istis esto. »

Doctrinam ait.

« Ut profectus tuus manifestus sit in omnibus. [VERS. 16.] Attende tibi et doctrinæ : insta in illis. Hoc enim faciens, teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. »

Non in vita solum, sed et in verbo doctrinæ.

CAP. V.

VERS. 1-4. « Seniorem ne increpaveris : sed obsecra ut patrem ; juvenes ut fratres ; anus ut matres ; juvenculas ut sorores, in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si quæ autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum, »

De quocunque, qui provectæ sit ætatis, loquitur.

« Domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo. [VERS. 5-7.] Quæ autem vere vidua est, et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte et die. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est. Et hæc præcipe, ut irreprehensibiles sint. »

Idem est ac, bene gerere.

VERS. 8. « Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, «

Eos ait qui genere propinqui sunt ; quemadmodum et Isaias : *Affines generis tui non aspernaueris* [16].

« Fidem negavit, et est infideli deterior. [VERS. 9-15.] Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ **265** fuerit unius viri uxor ; in operibus bonis testimonium habens : si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christum, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos : non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam. »

Quia infidelis ille, etsi extraneos despicit, propinquos tamen non aspernatur. Atqui *fidem* compactum dicit.

VERS. 16-25. « Si quis vir aut mulier fidelis

[16] Isa. LVIII, 7, sec. LXX.

ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ. Ἕως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. »

Ἔργα γάρ, φησιν, ἐπίδειξον ἄξια πολιᾶς, ἃ καὶ ἑφεξῆς λέγει.

« Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν πρεσβυτερίου. Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι, »

Τῆς διδασκαλίας φησίν.

« Ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν. Ἔπεχε σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε αὐτοῖς. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. »

Μὴ ἐν τῷ βίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ διδασκαλικῷ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφὰς ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας. Εἰ δέ τις χήρα τέκνα, ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτω πρῶτον, »

Περὶ παντὸς γεγηρακότος λέγει.

« Τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ ὄντως χήρα, καὶ μεμονωμένη, ἤλπικεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς, καὶ ἡμέρας· ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. Καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ὦσιν. »

Ἀντὶ τοῦ, εὖ ποιεῖν.

« Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων, οὐ προνοεῖ, »

Τοὺς γένει προσήκοντας φησὶν, ὡς καὶ Ἡσαΐας, *Τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει.*

« Τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων. Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνὴ, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν ἐθέλουσιν, ἔχουσαι κρῖμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν, περιερχόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι, καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ, λοιδορίας χάριν. Ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ. »

Ὅτι ἐκεῖνος, εἰ καὶ μὴ τοὺς ἀλλοτρίους, τοὺς γοῦν ἐγγὺς οὐ περιορᾷ. Τὴν συνθήκην φησίν.

« Εἴ τις πιστὸς, ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω

αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ Ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ. Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφὴ, Βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις. Καὶ, Ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι. Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. Σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει. Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν. Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ δύναται. »

A habet viduas, subministrét illis, et non gravetur Ecclesia, ut iis quæ vere viduæ sunt, sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura : Non alligabis os bovi trituranti [37]; et, Dignus est operarius mercede sua [38]. Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant. Obtestor coram Deo et Domino Jesu Christo, et electis angelis, ut hæc custodias, sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico B vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium : quosdam autem et subsequuntur. Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. »

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

« Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας μὴ καταφρονείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει. Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρεις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι, »

CAP. VI.

Vers. 1-5. « Quicunque sunt sub jugo servi, dominos suos honore dignos arbitrentur, ne Dei nomen et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt; sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce et exhortare. Si quis aliter docet, et non acquiescit C sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones, »

Τουτέστι, δόξαι καὶ δόγματα πονηρά· τότε περὶ Θεοῦ ἃ μὴ δεῖ, ὑποπτευόμενοι, ὅταν εἰς ζητήσεις ἐμπέσωμεν.

Id est, opiniones et dogmata prava. Tunc de Deo existimationes malesanas habemus, quando in quæstiones incidimus.

« Διαπαρατριβαὶ, διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησώμεθα. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους, καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία· ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς.

Vers. 5-10. « Conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in mundum; haud dubium quod nec auferre quid possimus. Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Qui autem D volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa absurda et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas : quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. »

Τοῦτό φησι· Καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα, νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλησιν, οὕτως καὶ αὐτοὶ οἱ πονηροὶ ἄνδρες.

266 Quemadmodum, inquit, oves scabiosæ, si cum aliis habitent, cæteras etiam quæ sanæ sunt, morbo inficiunt suo, sic et mali homines.

« Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φεῦγε· δίωκε δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν, πραότητα. Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως·

Vers. 11-14. « Tu autem, o homo Dei, hæc fuge : sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa

[37] Deut. xxv, 4; I Cor. ix, 8. [38] Matth. x, 7.

bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, et confessus es bonam confessionem coram multis testibus.

« Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile. »

Rursus eum bono esse animo jubet, his fere verbis : Ne mortem timeas. Nam servus es Dei, qui potest vivos procreare.

« Usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi; [VERS. 15] quem suis temporibus ostendet. »

Id est, ut quando manifestus erit, plenum illud servasse reperiaris.

« Beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium; [VERS 16-19.] qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, nec videre potest; cui honor et imperium sempiternum. Amen. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi. »

His rursum verbis illum edocet ne metu prædicationem prodat.

« Fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. [VERS. 20, 21.] O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ; quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen. »

Nihil instabile, sed firma omnia, immobilia, solida, permanentia.

Ad Timotheum prima scripta est Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ. Versus 201.

ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

« Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον. »

Πάλιν αὐτὸν εἰς εὐθυμίαν διανίστησι, μονονουχὶ λέγων· Μὴ φοβηθῇς τὸν θάνατον. Θεοῦ γὰρ εἶ δοῦλος, τοῦ δυναμένου ζωογονεῖν.

« Μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει. »

Τουτέστιν, ἵνα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ πλήρης αὐτὴν ἔχων εὑρεθῇς.

« Ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων τὴν ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν. Τοῖς πλουσίοις ἐπὶ τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν, ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς. »

Τοῦτο πάλιν φησὶ, διδάσκων, μὴ διὰ φόβον προδιδόναι τὸ κήρυγμα.

« Θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ὦ Τιμόθεε, τὴν παραθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἣν τινες ἐπαγγελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν. Ἡ χάρις μετὰ σοῦ. Ἀμήν. »

Οὐδὲν ἄστατον, ἀλλὰ πάντα βέβαια, ἀκίνητα, πάγια, μόνιμα.

Πρὸς Τιμόθεον α', ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας, ἥτις ἐστὶ μητρόπολις Φρυγίας τῆς Πακατιανῆς. Στίχων ζί'.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ.

IN EPISTOLAM SECUNDAM AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1-7. « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. Gratias ago Deo, cui servio a progenitoribus in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, die ac nocte, desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Τιμοθέῳ τῷ τέκνῳ, χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ, ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ

ἀνυποκρίτου πίστεως, ἥτις ἐνῴκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι, καὶ τῇ μητρί σου Εὐνίκῃ· πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί. Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. »

A recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, **267** et matre tua Eunice; certus sum autem quod et in te. Propter quam causam admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. »

Γράψας αὐτῷ, ὡς ἀφίξεται πρὸς αὐτὸν, ἐνεποδίσθη δεθεὶς εἰς Ῥώμην· διὸ καὶ δευτέρας αὐτῷ ἐδέησεν ἐπιστολῆς.

Cum scripsisset se profecturum ad illum, prohibitus fuit, vinctusque Romam perductus. Quapropter necesse fuit ut alteram ad eumdem epistolam daret.

Πρῶτον ἐγκώμιον τοῦ μαθητοῦ, ὅτι ἄνωθεν ἀπὸ οἰκίας ἐστὶ τῷ Χριστῷ δουλευούσης.

Prima laus discipuli, quod ex familia sit Christo jampridem mancipata.

« Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων. »

B Vers. 8, 9. « Noli igitur erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus; sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. »

Κἂν αὐτὸς ταῦτα πάθῃς, φησὶ, μὴ αἰσχυνθῇς.

Tametsi hæc patiare inquit, *noli erubescere.*

« Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ, καὶ ἀπόστολος, καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι. Οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. Οἶδα τοῦτο, ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἑρμογένης. Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξεν, καὶ τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρεν. Δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεον παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις. »

C Vers. 10, 18. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium; in quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem. Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti in fide et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygelus et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit: sed cum Romam venisset, sollicite me quæsivit et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

CAP. II.

« Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, καὶ ἑτέρους διδάξαι. Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς στρατευόμενος, ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. Νόει ἃ λέγω· δώσει γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι. Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν

D « Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu; et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Tu ergo labora sicut bonus miles Jesu Christi. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat qui se probavit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria æterna. Fidelis sermo; nam si

commortui sumus, et convivemus ; si sustinemus, et regnabimus. Si negaverimus, et ille negabit nos; si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest. Hæc commone, testificans coram Domino. Noli contendere verbis : ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. Sollicite cura teipsum probatum exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana **268** autem et vaniloquia devita ; multum enim proficiunt ad impietatem : et sermo eorum ut cancer serpit : ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorumdam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus; et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. In magna autem domo, non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia : et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum et utile Domino ad omne opus bonum paratum. Juvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, charitatem, et pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro. Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita ; sciens quia generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare ; sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt : nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, in quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. »

A Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου. Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. Εἰ ἀρνούμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται. Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν, ὡς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ Χριστῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περίστασο· ἐπὶ πλέον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει· ὧν ἐστιν Ὑμεναῖος καὶ Φιλητὸς, οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν. B Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην. Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου. Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμήν, ἡγιασμένον καὶ εὔχρηστον τῷ Δεσπότῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην, μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας. Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. »

CAP. III.

VERS. 1, 11. «Hoc autem scitote, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, et voluptatum amatores magis quam Dei; habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita : ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis : semper discentes, et quæ nunquam ad scientiam veritatis possunt pervenire. Quemadmodum autem Jannes et Jambres restiterunt Moysi ; ita et hi resistent veritati ; homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones; qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, in Lystris, quales persecutiones sustinui. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τοῦτο δὲ γινώσκετε ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι, φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι· ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. Καὶ τούτους ἀποτρέπου· ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτεύοντες γυναικάρια, σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῇ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν, ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον. Ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο. Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις, οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα. »

Ἃ διὰ Θέκλαν πέπονθε, λέγει.

« Καὶ ἐκ πάντων με ἐῤῥύσατο ὁ Κύριος. Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται. »

Τούτων ὡς νεαρῶν ὄντων ἐμνήσθη· τὰ δὲ ἄλλα ἀφῆκεν, ὡς γνώριμα ὄντα τῷ ἀνδρί.

« Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες, καὶ ἐπιστώθης· εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους. »

Τὰς θλίψεις ἐνταῦθά φησι, καὶ τὰς ὁδύνας τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς.

« Τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας λέγει, οἵτινες αὐτὸν ἐδύναντο εἰς τὴν σοφίαν ἀναγαγεῖν, τουτέστι Χριστόν. Εἰς τοῦτον γὰρ ἐπληροῦτο, καὶ ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται. Ὅτι δὲ ᾔδει τὴν Γραφὴν, δῆλον ἐκ τοῦ ἱστορῆσαι τὸν Λουκᾶν περὶ αὐτοῦ. Ὅτι μητρὸς ἦν Ἰουδαίας πιστῆς, τουτέστιν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάσης εἰς Χριστόν.

« Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ· ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν. »

Πολλὴν παράκλησιν ποιησάμενος καὶ παραμυθίαν ἀπὸ πάντων, ἐπάγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν τελειοτέραν οὖσαν. Εἰκότως δὲ τοσαύτην ἐπάγει, ἐπειδὴ λυπηρὸν ἔμελλεν ἐρεῖν τῷ μαθητῇ, τὸν ἑαυτοῦ θάνατον.

Ἐκείνην φησὶ τὴν Γραφὴν, περὶ ἧς εἶπεν, ὅτι Ἀπὸ *βρέφους ἱερὰ Γράμματα οἶδας.*

« Ζῶντας καὶ νεκροὺς, κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι »

Ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους λέγει· ἢ ὅτι πολλοὶ καταλειφθήσονται ζῶντες.

« Εὐκαίρως, ἀκαίρως· ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παράκαλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ. Ἔσται γὰρ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, »

Τουτέστιν, Μὴ ἔχε κεχωρισμένον καιρόν· ἀεί σοι ἔστω καιρὸς, Μὴ ἐν εἰρήνῃ, μηδὲ ἐν εὐθυμίᾳ ὢν, μηδὲ ἐν Ἐκκλησίᾳ καθήμενος μόνον διδάξῃς, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις περισταλῇς, ἀλλὰ κἂν ἐν δεσμωτηρίῳ ᾖς, κἂν ἄλυσιν περικείμενος, μὴ παύσῃ τοῦ κηρύγματος.

« Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφό-

A Innuit ea quæ Theclæ causa perpessus erat.

« Et ex omnibus eripuit me Dominus. [Vers. 12.] Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. »

Horum meminit, ut recentiorum ; alia vero prætermisit, ut quæ Timotheo comperta essent.

Vers. 13-15 « Mali autem homines et seductores proficient in pejus ; errantes et in errorem mittentes. Tu vero permane in iis quæ didicisti, et certa fide tenes ; sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia. »

Hic afflictiones significat, et acerbitates, quæ in arcta angustaque virtutis via occurrunt.

« Sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu. » B

Legem ait et prophetas, quæ valerent eum ad sapientiam, id est ad Christum provehere. In eo 269 siquidem impleta est lex ac prophetæ. Quod autem Scripturam nosset, manifestatum est, quandoquidem ipse Lucas scribit quod ex Judæa matre ortus esset, id est quæ ex Judæo genere in Christum crediderat.

Vers. 16, 17. « Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. »

CAP. IV.

C Vers. 1. « Testificor igitur ego coram Deo et Domino Jesu Christo, qui judicaturus est. »

Postquam ex omni capite eum est cohortatus et consolatus, addit tandem perfectius argumentum ex Scripturis. Et consulto quidem ; quoniam discipulo grave quoddam et triste indicaturus erat, suam videlicet mortem.

Scripturam illam ait, de qua modo ante dixerat : *Ab infantia Litteras sacras nosti.*

« Vivos et mortuos, per adventum ejus et regnum ejus : [Vers 2] Prædica verbum, insta »

Peccatores et justos dicit : vel quod multi in vivis superstites erunt.

D « Opportune, importune : argue, increpa, obsecra in omni patientia et doctrina [Vers. 3, 4.] Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, »

Hoc est, Nullum tempus definitum habe : semper tibi tempus adsit, ut non modo in pace, aut quando bono es animo, aut quando in Ecclesia versaris, tunc solum doceas; dumque pericula ingruunt, desistas ; sed sive carcere inclusus sis, sive catena vinctus, non cesses a prædicatione.

« Prurientes auditum, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. [Vers. 5, 6.) Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple.

Ego enim jam libor, et tempus resolutionis meæ instat. »

ρησον. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. »

Hoc est, oblectantes auditum.

Τουτέστι, τερπόμενοι τὴν ἀκοήν.

Vers. 7-9. « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, »

« Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής. Οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπε, »

Discipuli mœrorem solari cupit, bono animo esse jubens; quoniam ad coronam omnibus rite peractis ipse pergebat. Lætari juvat, inquit, non dolere.

Τὴν ἀθυμίαν παραμυθήσασθαι βούλεται τοῦ μαθητοῦ, θαρρεῖν κελεύων, ὡς ἐπὶ στέφανον ἀπιόντος αὐτοῦ, ὡς πάντα τετελεκότος, Χαίρειν, φησὶ, δεῖ, οὐχ ἀλγεῖν.

« Diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam. »

« Ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην. »

Id est, requiem et delicias.

Τουτέστιν, τὴν ἄνεσιν, καὶ τὴν τρυφήν.

Vers. 10-12. « Crescens in Galatiam; Titus in Dalmatiam; Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adduc tecum; est enim mihi utilis in ministerium. Tychicum autem misi Ephesum. »

« Κρίσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν· Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν, ἄγαγε μετὰ σαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν. Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον. »

Hos non taxat; quippe qui prædicationis ergo missi erant.

Τούτους οὐ μέμφεται· διὰ τὸ κήρυγμα γὰρ ἦσαν ἀπεσταλμένοι.

Vers. 13-15. **270** « Penulam autem quam reliqui Troade apud Carpum, affer tecum, et libros, maxime membranas. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. Reddat illi Dominus secundum opera ejus: quem et tu devita; valde enim restitit verbis nostris. »

« Τὸν δὲ φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο. Ἀποδώῃ αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ὃν καὶ σὺ φυλάσσου. Λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. »

Peram dicit, in qua libros et chartas asservabat. Ubi nos docet ut ad extremum usque spiritum, quamlibet vinculis detineamur, divina eloquia indesinenter meditemur.

Γλωσσόκομον ἔνθα εἶχεν τὰς βίβλους καὶ τὰ χαρτία. Διδάσκει ἡμᾶς ὡς ἄχρι ἐσχάτης ἀναπνοῆς, κἂν ἐν δεσμοῖς ὦμεν, τῶν θείων λογίων οὐκ ἀμελεῖν δεῖ.

Judaicum dicit involucrum legis.

Ἰουδαϊκὸν ἱλαστήριον (13) τοῦ νόμου λέγει.

Vers. 16, 17. « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, et confortavit me. »

« Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθείη. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με. »

Jam enim semel in jus venerat coram Nerone, et immunis evaserat.

Παρέστη γὰρ ἅπαξ τῷ Νέρωνι, καὶ διέφυγεν.

« Ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes: et liberatus sum de ore leonis. »

« Ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος. »

Ut manifesta fiat omnibus prædicationis ostensio. Neque vero hoc ait ut se dignum jactet, sed propter prædicationem; ac si quis purpuram et diadema gestans, per hæc servetur.

Ἵνα πᾶσι κατάδηλος γένηται ἡ τοῦ κηρύγματος ἐπιφάνεια. Οὐχ ὡς ἄξιον δὲ ἑαυτόν φησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ κήρυγμα, ὡς ἄν τις πορφυρίδα καὶ διάδημα βαστάζων, δι' αὐτὰ ἐσώζετο.

Leonem appellat Neronem.

Λέοντα, τὸν Νέρωνα λέγει.

Vers. 18-21. « Et liberabit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cœleste; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate Priscam et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum au-

« Καὶ ῥύσεταί με Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἀσπάσασθε Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον. Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ.

NOTÆ.

(13) Lego ἕλυτρον, *involucrum*, seu *tegumentum* voluminis legis: Ἐν εἰλητοῖς γὰρ εἶχον τὸ παλαιὸν τὰς θείας Γραφάς, inquit Theodoretus. « Divinas siquidem Scripturas in involucris servabant olim; cujusmodi etiam ad hunc quoque diem Judæi plurima habent. »

Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα. Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. Ἀσπάζεταί σε Εὔβουλος καὶ Πούδης. »

tem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus et Pudens. »

Τότε μὲν γάρ, φησὶ, τῶν κινδύνων ἐξήρπασεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱκανὸν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγονε, ῥύσεταί με ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος· τουτέστι, μὴ ἀφῆσει καταγνωσθέντα ἀπελθεῖν.

Tunc enim, inquit, a periculis me eripuit. Postquam autem prædicatione Evangelii satis functus ero, liberabit me ab omni peccato; id est, non permittet ut damnationi addictus abeam.

« Καὶ Λῖνος, καὶ Κλαυδία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες. »

« Et Linus, et Claudia, et fratres omnes. »

Τὸν Λῖνόν φασι διαδέξασθαι τὸν μακάριον Πέτρον ἐν τῇ Ῥώμῃ.

Linum ferunt beato Petro Romæ successisse.

« Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Vers. 22. « Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen. »

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μὴ ἄλγει ὅτι ἀφίσταμαι. Ὁ Κύριος μετά σοῦ ἐστι· καὶ οὐκ εἶπε, Μετὰ σοῦ, ἀλλὰ, *Μετὰ τοῦ πνεύματός σου*, ἵνα ᾖ διπλῆ ἡ βοήθεια, τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ βοηθοῦντος αὐτῷ.

Ac si diceret : Ne mœsto animo sis quod abscedam. Dominus tecum est : quin nec dixit : Tecum est, Sed, *Cum spiritu tuo*, ut duplum sit auxilium, gratiæ spiritus, et illius qui ei opitulatur.

Πρὸς Τιμόθεον β' ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης. Στίχοι ρπ' (14).

Ad Timotheum secunda Roma scripta est. Vers. 108.

Ἀπὸ Ῥώμης γράφει τὴν Ἐπιστολὴν ἐν δεσμοῖς ἐχόμενος, ὁμοῦ σημαίνων τήν τε προτέραν αὐτῷ γενομένην ἀπολογίαν, καὶ τὴν παρὰ πόδας τελείωσιν. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, *ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκεν* (15).

Roma scripsit hanc Epistolam, dum vinculis detinebatur, simulque declarat primam se defensionem suam obiisse, et sui consummationem e vestigio imminere. *Ego enim*, inquit, *jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.*

NOTÆ.

(14) Eusth. Sulc. ροθ', CLXXV cod. Cryptoferrat., doctissimo Zaccanio teste, ρθ', CIX.

(15) Similia Theodoretus habet in prologo ad secundam Epistolam ad Timotheum.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ.

IN EPISTOLAM AD TITUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Παῦλος δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἐφανέρωσεν δὲ καιροῖς ἰδίοις τὸν Λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταθήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ διεταξάμην. Εἴ τίς ἐστιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα. »

271 CAPUT PRIMUM.

Vers. 1.-6. « Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur Deus, ante tempora sæcularia, manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei, Tito dilecto filio secundum communem fidem, gratia, pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, et non subditos. »

Ἐπισκόπους.

Presbyteros. Episcopos.

« Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγα-

Vers. 7-12. « Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum non iracundum, non vinolentum, non percussorem.

non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem : ut potens sit et exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, seductores ; maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui ; qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum »

Non illum (continentem) ait qui jejunat, sed qui affectum omnem moderatur.

« Propheta : Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. [VERS. 13-15.] Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sint sani in fide, non intendentes Judaicis fabulis et mandatis hominum, aversantium veritatem. Omnia quidem munda »

Prophetam hic Callimachum poetam vocat. Eccur vero ejus testimonio utitur ? quoniam homines tunc præsertim pudore percelluntur a nobis, quando eos suorum criminationibus coarguimus,

« Mundis : coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia. [VERS. 16.] Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati, et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi. »

CAP. II.

VERS. 1-5. Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes ut sobrii sint, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant. Sobrias, castas, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis. »

Non suapte natura, sed ex destinatione voluntatis illorum qui ea participant.

272 « Ut non blasphemetur verbum Dei. [VERS. 6-13.] Juvenes similiter hortare ut sobrii sint. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile, ut is qui ex adverso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed omnem fidem bonam ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei, salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia, desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. »

A Θεον, σώφρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδαχῇ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπόταχτοι, ματαιολόγοι, φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς, οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν· οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσιν, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροκέρδους χάριν. Εἴπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν »

Οὐ τὸν νηστευτὴν ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν πάθους κρατοῦντα παντός.

« Προφήτης· Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής. Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς »

Προφήτην, ἐνταῦθα τὸν ποιητὴν λέγει, τὸν Καλλίμαχον (16). Διὰ τί δὲ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ ; ὅτι μάλιστα τούτοις ἐντρέπομεν αὐτοὺς, ὅταν ἐκ τῶν αὐτῶν ἐνέγκωμεν τὰς κατηγορίας.

« Καθαροῖς· τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἡ συνείδησις· Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Βδελυκτοὶ ὄντες, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Σὺ δὲ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ. Πρεσβύτας νηφαλέους εἶναι, σεμνοὺς, σώφρονας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, ὑπομονῇ. Πρεσβύτιδας ὡσαύτως, ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας, καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλάνδρους εἶναι, φιλοτέκνους, σώφρονας, ἁγνὰς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν. »

Οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μεταλαμβανόντων.

« Ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται. Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παραχάλει σωφρονεῖν. Περὶ πάντας ἑαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀφθορίαν, σεμνότητα, λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον· ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον. Δούλους ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι ἐν πᾶσιν, εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μηδὲ νοσφιζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐπιδεικνυμένους ἀγαθὴν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν. Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχομένους τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

NOTÆ.

(16) *Τὸν Καλλίμαχον.* Theodoretus perinde *Callimachum* dicit; Chrysostomo vero, *Epimenidem;* qui sane Cretensis fuit, et cujus voces quasdam recitat, quæ tamen non satis illas referunt quas Paulus allegat.

Εἰ γὰρ συμβαίνει γυναῖκα πιστὴν ἀπίστῳ συνοικοῦσαν, μὴ εἶναι ἐνάρετον, ἡ βλασφημία ἐπὶ τὸν Θεὸν διαβαίνειν εἴωθεν.

« Ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ὑμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Ταῦτα λάλει, καὶ παρακάλει, καὶ ἔλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Μηδείς σου περιφρονείτω. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ὑπομίμνησκε αὐτοὺς ἀρχαῖς, καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους εἶναι, μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ, καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους. Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου. Πιστὸς ὁ λόγος· καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε βεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες Θεῷ. Ταῦτά ἐστι καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις. Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔρεις, καὶ μάχας νομικὰς περίστασο. Εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι. Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σὲ, ἢ Τυχικὸν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν. Ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι. Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλὼ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. Ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες. Ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Τίτον, τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα, ἐγράφη ἀπὸ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας. Στίχων ϛζ'.

Nam si contingit ut uxor fidelis, quæ cum viro infideli habitat, virtuti non det operam, obtrectatio et blasphemia in Deum ipsum redundare solet.

Vers. 14, 15. « Qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. »

CAP. III.

Vers. 1-15. « Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Fidelis sermo est; et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita: sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus. Cum misero ad te Artemam aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare. Zenam legisperitum et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. »

Ad Titum, qui primus Cretæ episcopus ordinatus fuit, Epistola Nicopoli ex civitate Macedoniæ scripta est. Versibus 97.

ΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ.

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

« Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν, καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατοικούσῃ Ἐκκλησίᾳ, χάρις

273 Vers. 1-3. « Paulus vinctus Christi Jesu, et Timotheus frater, Philemoni dilecto et adjutori nostro, et Apphiæ sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est,

gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo. »

ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Non initio statim gratiam postulat, sed virum prius admiratione prosequitur et laudat ob egregias actiones, charitatem illius prædicans, et fidem erga Dominum, qua cunctis sanctis communicaret.

Οὐκ εὐθέως ἐκ προοιμίων αἰτεῖ τὴν χάριν, ἀλλὰ πρότερον τὸν ἄνδρα θαυμάζει καὶ ἐπαινεῖ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, καὶ τὴν πίστιν τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἐπαινῶν, ἐξ ἧς καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις κοινωνικὸς ἦν.

Vers. 4-20. « Gratia ago Deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos; ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu. Gaudium enim magnum habui et consolationem in charitate tua : quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. Propter quod multam fiduciam habens in B Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet : propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisi tibi. Tu autem illum, id est viscera mea, suscipe : quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes : jam non ut servum, sed supra servum charissimum fratrem, maxime mihi : quanto autem magis tibi, et in carne, et in Domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu : ego reddam; ut non dicam tibi, quod et teipsum mihi debes. Ita, frater, ego te fruar in Domino. »

« Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ πάντοτε, μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, ὅπως ἡ διακονία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. Χάριν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ, ἀδελφέ. Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παῤῥησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον διὰ τὴν ἀγάπην, μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, Ὀνήσιμον τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον, ὃν ἀνέπεμψα. Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ, ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου. Χωρὶς δὲ τῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοὶ, πόσῳ δὲ μᾶλλον σοὶ, καὶ ἐν σαρκὶ, καὶ ἐν Κυρίῳ. Εἰ οὖν με ἔχεις κοινωνὸν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ. Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ ἀποτίσω· ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅτι καὶ ἑαυτόν μοι προσοφείλεις. Ναὶ, ἀδελφὲ, ἐγώ σοι ὀναίμην ἐν Κυρίῳ. »

Pro servo quidem scribitur Epistola, idque cum ille aufugisset, imo et furatus esset; sed ex Apostoli doctrina fructum retulisset. Atqui ex hac utilia multa percipias. Unum quidem, et primum, oportere ut se aliqui sollicitos erga omnes præbeant. Nam si Paulus pro servo fugitivo et fure, cum is resipuisset, tantum sollicitudinis ostendit, quanto magis incumbit nobis desides non esse, ubi de fratribus quibusdam agitur. Alterum est, D de servili conditione minime desperandum esse, tametsi ad extremam usque nequitiam processerit. Hic enim fugitivus et fur cum fuisset, ad tantum istud virtutis fastigium pervenit. Tertium, fas minime esse servos a dominis abstrahere : nam si Paulus, qui tanta apud Philemonem auctoritate pollebat, Onesimum tamen, cujus ministerium sibi admodum utile esset, detinere noluit præter heri sententiam ac voluntatem, a fortiori hoc nobis facere non licet. Si enim famulus eximiæ virtutis est, ideo prorsus convenit **274** ut in servitute maneat, et herile jus agnoscat, ut cunctis qui domi sunt, commodo et utilitati esse possit.

Ὑπὲρ δούλου μὲν γράφεται ἡ Ἐπιστολὴ, καὶ ταῦτα ἀποδράσαντος, καὶ ἔτι καὶ κλέψαντος, ὠφεληθέντος δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου. Πολλὰ δὲ καὶ ἐκ ταύτης τὰ χρήσιμα. Ἓν μὲν καὶ πρῶτον, τὸ σπουδαῖον εἶναί τινας πρὸς πάντας. Εἰ γὰρ Παῦλος ὑπὲρ δραπέτου καὶ κλέπτου μετανοοῦντος τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν, πολλῷ μᾶλλον οὔτε ἡμᾶς προσήκει ῥᾳθύμους εἶναι περί τινας τῶν ἀδελφῶν. Δεύτερον, ὅτι τὸ δουλικὸν γένος οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν, κἂν εἰς ἐσχάτην ἐλάσῃ κακίαν. Ὁ γὰρ κλέπτης καὶ δραπέτης οὕτω γέγονεν ἐνάρετος. Τρίτον, ὅτι τοὺς δούλους ἀποσπᾶν τῶν δεσπότων οὐ προσήκει. Εἰ γὰρ Παῦλος οὕτω θαῤῥῶν τῷ Φιλήμονι τὸν Ὀνήσιμον οὕτως εὐχάριστον αὐτῷ ὄντα πρὸς διακονίαν οὐκ ἠθέλησε κατασχεῖν παρὰ γνώμην τοῦ Δεσπότου, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν οὐ χρή. Εἰ γὰρ θαυμαστός ἐστιν ὁ οἰκέτης, ταύτῃ μάλιστα πρέπει αὐτὸν ἐν τῇ δουλείᾳ μένειν, καὶ τὴν δεσποτείαν ἐπιγινώσκειν, ἵνα εὔχρηστος* πᾶσι τοῖς ἐν οἰκίᾳ γένηται.

VARIÆ LECTIONES.

* Lege ex Chrysost. εὔχρηστον.

« Ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Κυρίῳ. Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις. Ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν. Ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν. Ἀσπάζονταί σε Ἐπαφρᾶς ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν. »

Τουτέστι, τῷ Κυρίῳ δίδοθι τὴν χάριν, οὐκ ἐμοί.

Πρὸς Φιλήμονα ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης. Στίχοι μβ'.
Οἱ πάντες στίχοι, ϛγμή'.

A Vers. 20-25. « Refice viscera mea in Domino. Confidens in obedientia tua scripsi tibi : sciens quoniam et super id quod dico, facies. Simul autem et para mihi hospitium. Spero enim per orationes vestras donari me vobis. Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu. Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. »

Id est, non mihi, sed Domino gratiam hanc concede.

Ad Philemonem scripta est Roma Vers. 42.
Versus omnes Epistolarum. 5548.

ADMONITIO.

Ejusdem Græci codicis Parallelorum S. Joannis Damasceni, ex quo Jacobus Billius Latinorum versionem suam adornavit, quique nunc asservatur in Vaticana bibliotheca, apographum humanissime mihi transmisit reverendissimus Ordinis nostri magister generalis. Codicem alterum RR. PP. Societatis Jesu Collegii Parisiensis dono dedit Eminentissimus cardinalis Franciscus Rupefucaldus : cujus codicis mihi copiam amplissimam fecit R. P. Joannes Harduinus, pro singulari sua erga me benevolentia. Quem ubi cum Vaticano contuli, tantam inter utrumque discrepantiam reperi, ut nullus mihi supersit ambigendi locus, quin uterque codex lucubrationes duas contineat diversorum auctorum, quorum tamen unus magnam operis alterius partem exscripserit. In utroque tituli, sive capita, ordine quidem alphabetico perinde digesti distributique sunt : ast alia atque alia capitum seu titulorum serie : imo aliis atque aliis sæpe passim capitibus; aliis itidem et aliis ut plurimum, tum Scripturæ sententiis, tum sanctorum Patrum aliorumve auctorum symbolis. In Rupefucaldino leguntur prolixa illa nec pauca fragmenta, quæ propter librorum veterum penuriam a viris eruditis auro contra cara habita sunt, ut puta Justini Martyris, Irenæi, Titi et Antipatri Bostrorum, aliorumque, quorum opera temporum iniquitate perierunt. In Vaticano autem, cum isthæc omnia non compareant, tum alia vicissim plurima reperiuntur, quæ in altero frustra quis quæsierit. Alia complura utriusque codicis discrimina omitto, ne lectoribus tædiosus sim. Cæterum hoc minime tacendum arbitror, in Rupefucaldino excerpta quoque sincerarum Ignatii Antiocheni epistolarum, quales Isaacus Vossius ex codice Mediceo edidit, multa sparsim reperiri : quæ vero in Vaticano pauciora hinc inde occurrunt ejusdem Martyris loca, ex interpolatis litteris accepta sunt; si unum aut alterum duntaxat excipias : cum nempe Vaticanorum Parallelorum auctor altera illa quæ Rupefucaldinus codex exhibet, identidem, ut pote antiquiora, consuluerit et exscripserit.

Rupefucaldinis Parallelis præfixa S. Joannis Damasceni præfatio est, quæ toti operi fucum fecit, ut sancti hujus doctoris fetus censeretur. Quod quidem jam olim a Joanne Zonara admissum animadverti, infraque referam. Quamquam ex præfatione dempta **275** illa pars fuit, in qua Damascenus *de transmissionibus* quædam obiter admonebat; quippe cum in horum Parallelorum indice παραπομπαὶ, *transmissiones*, nullæ sint, quales in Vaticano pro singulis alphabeti litteris subnectuntur. Insuper Damascenus in eadem præfatione sua, se primo loco dicturum pollicetur de sanctissima Trinitate : quod quidem in Vaticano præstitum legimus, in quo titulus primus est, Περὶ ἀϊδίου θεότητος, καὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος· καὶ ὅτι εἷς καὶ μόνος ἐν πᾶσι Θεός. *De sempiterna Deitate, deque sancta et consubstantiali Trinitate : et quod unus solusque est in omnibus Deus* ; cum in Rupefucaldino titulus primus sit, Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ κατασκευῆς· καὶ ὅσα περὶ ἡμῶν ἐν Γραφαῖς ἐμφέρεται. *De hominis effictione et formatione; et quæcunque de nobis in Scripturis feruntur* ; nec nisi titulo **LXXVI** agatur, Περὶ ἁγίας, καὶ ἀκτίστου, καὶ συναϊδίου, καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, *De sancta et increata, coæternaque et consubstantiali Trinitate*. Denique qui Rupefucaldina Parallela congessit, integro sæculo se antiquiorem prodit Damasceno Joanne, ut sub Heraclii imperatoris initiis scripserit. Id quod diserte nobis significat duobus in scholiis, quorum prius habetur litt. α, tit. VI, qui est Περὶ ἀνηκόων καὶ ἀνυποτάκτων, *De inobsequentibus et contumacibus* : ubi post duo loca Ezechielis, quibus Deus Israelitis ob pertinaciem sancta ipsorum auferenda nuntiabat, hæc subnotat : *Σχόλ.* Τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐκ τῶν ἡμετέρων συμβέβηκεν ἁμαρτημάτων. Καύχημα γὰρ καὶ δόξασμα παντὸς γένους Χριστιανῶν, ὁ σωτήριος σταυρὸς, καὶ ἡ ζωηφόρος ἀνάστασις ὑπῆρχον, ἅτινα διὰ τὸ μεμιαμμένον Βενετοπράσινον ὄνομα, ὃ ἐπεθήκαμεν ἑαυτοῖς, καὶ ἐβδελύχθημεν ὑπὸ Χριστοῦ, τοῦ ἁγιάσαντος ἡμᾶς τῷ θείῳ αὐτοῦ ὀνόματι, εἰς χεῖρας μεμιαμμένων παρεδόθησαν,